Af-beeldinghe van d'eerste eeuwe der Societeyt Iesu

Adriaen Poirters

bron
Adriaen Poirters, *Af-beeldinghe van d'eerste eeuwe der Societeyt Iesu*. Plantijn, Antwerpen 1640

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/poir001afbe01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

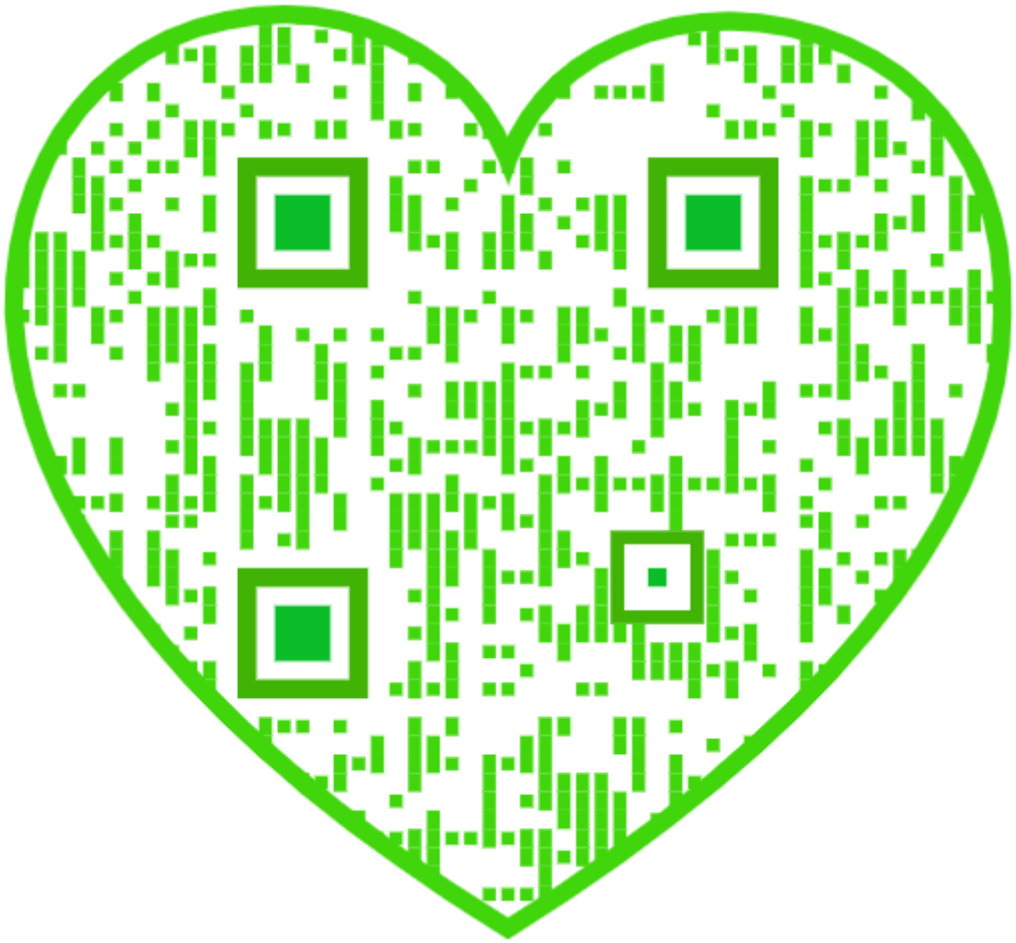

AD DEI MAIOREM GLORIAM

AF-BEELDINGHE VAN D'EERSTE EEVWE DER SOCIETEYT IESV VOOR OOGHEN GHESTELT DOOR DE DVYTS-NEDERLANTSCHE PROVINCIE DER SELVER SOCIETEYT.

T'ANTWERPEN, INDE PLANTIINSCHE DRVCKERIIE M. DC. XL.

Den Vader vande toekomende eevwe, Iesv Christo, voor wiens Godtheydt swichten alle eevwen, aen wiens menscheydt dienen alle tiiden, onder wiens eevwigheyt loopen alle iaeren, hem Godt allen, tot wiens eere streckt ons ivbilee, dert haer op de verdiensten van. Siinen H. Naem vertoonen de minste societeyt Iesv, en met haerder kinderen iiver ende liefde sweet ende bloedt leven ende doodt in alle oodtmoedigheydt dese eerste eevwe van haere instellinghe opdraeghen.

Aen den Leser.

DEN *loop van 'smenschen leuen, die in vorighe tijden met langhe eeuwen, maer heden-sdaeghs, by de ghehenghenisse Godts, met korte iaeren besneden wordt, schijnt van een ieder te vereyschen, dat hy immers den weynighen tijdt, die hem de natuere beschreuen heeft, met sijne vrome en lofweerdige daeden teghen d'onbekensaeme verghetelijckheyt der naekomelinghen bevrijde. VVat baet het doch aende kinders, dat hunne ouders gheleeft hebben, indiense bouen 'tellendigh leuen, noch goedt, noch eere, noch deughdt, noch onderwijs, oft iet desghelijcks aen hen achter en laten; waer mede sy niet alleen en moghen eene danckbaere gheheughenisse tot de selue verwecken, maer oock de spore houden, langhs de welcke sy tot den deughdelijcken en verdienstelijcken handel der blijder onsterffelijckheyt voorghegaen zijn? Alle dinghen vechten teghen haer verderf, en daer en is niet een soo kleynen mierken, of het set onder tusschen sijne galle by, om syseluen voor den ondergangh te verhoeden. VVat wonder is't dan, dat de redelijcke menschen (welcker siele onverganghelijck is) verder al hun leuen pooghen, om den stillen vijandt vanden al-verteerenden tijdt, met aenmerkelijcke en vertelbaere feyten t'ontgaen? De glorie is t'alle tijden een besonder verwecksel vande deught gheweest; de welcke waer't datse t'samen met den asem onser lichaemen van dese wereldt verscheydde, wie soude voor een arm iaer oft twee, iae oock min leuens (wantter niet een' ure oft ooghen-blick seker en is) den dieren prijs van soo grooten arbeyt en moeyte, waer mede sy ghekocht wordt, willen betaelen? Nu immers al steru'et al datter in ons sterffelijck is, so blijft euen-wel den naem leuen die wy verdient hebben, en staet ten toone voor alle moedighe herten, om den seluen in volghende tijden door allerleye bequaeme en betaemelijcke middelen nae te iaeghen. 't VVelck als nu gheschiedt, niet uyt een ijdele beroeminghe, oft verwaende eer-sucht, maer uyt rechtsinnighe meyninghe van Godts glorie (die het eenigh wit is, dat wy in alle dinghen moeten betreffen) soo en sie*

ick voorwaer niet, watter berispelijck kan vallen, oft op d'ouders, die soo leuen datse trachten aen hunne kinders een goedt exempel nae te laten, oft op de kinders, is't datse 'tselue en met loflijcke ghedenckenisse soecken te ververschen, en met volkomenlijcke naevolghinghe altoos pooghen te beleven. En beveelt d'eeuwighe VVijsheyt Godts (die het eyghen recht-snoer van alle volmaecktheyt is) niet aen alle menschen: Laet v licht alsoo voor de menschen schijnen, datse[+] uwe goede wercken moghen sien, en glorificeren uwen Vader die in de hemelen is? *Daer Godts eere voorgaet, daer en is gheen verbodt, of der menschen lof en magh volghen: te meer als d'eene door den anderen dies te wijder verspreydt wordt, hoe de schijnbaere exempelen vande loflijcke wercken door de heele wereldt helder blincken. De sonne en gaet niet op, om de schoonheyt der aerde met duysternisse te bekleeden, maer om de selue met haere straelen voor alle leuende ooghen te stellen. Maghmen de deught niet sien oft prijsen, waer toe heeftse dan haere cierlijckheyt? oft wordt het voor eenen verwaentheyt aenghenomen, dat de kinders eerlijck voor hunne ouders spreken; waerom worden die dan tot deser exempel, als tot eenen spiegel van allen lof, ende eenen prickel van alle deughdelijckheyt, ghesonden? VVaerom worden aen hen, alsse onaerdigh vallen, deser heerlijcke feyten verwijtelijck voorgheschoten? waerom wordense vanden H. Gheest met bescheedelijcke woorden tot soodanighe lof-reden verweckt?* Laet ons de doorluchtighe mannen louen, en onse[+] ouders in hunne geslachten. *Presen sy het eyghen selue die de boecken schrijuen, dan moghtmen vermoeden datter eenen lust onder schuylde van sijn eyghen kraem op te proncken: maer wie nam het oyt quaelijck van een Catholijck mensch, dat hy wel sprack van sijne Religie, ende de leuens van haere Heylighen, tot verwonderinghe t'samen ende naevolghinghe, afdruckte? VVat Spaignaert, Italiaen, Duyts oft Francois wierdter oyt berispt, om dat hy loflijck van sijnen Coningh oft natie schreef, sonderlingh als hy maer de naeckte waerheyt sonder pofferije voor en hiel, noch eenighe hatelijcke teghen-een-stellinghe maeckt, by de welcke hy sijnen haen wilde Coningh*

[+]*Matth.* 5. 16.

[+]*Eccli.* 40. 1.

maken, om te schijnen bouen alle andere te kraeyen, en die te verdrucken?

Of wy dit erghens in't beleydt van dit heel stuck, met de minste versmaedelijckheyt van eenighe andere Orden oft Religie, ghedaen hebben, dat stellen wy ten oordeele vanden onpartijdighen Leser: den welcken hier vinden sal d'af-beeldinghe vande eerste eeuwe onser Societeyt, die wy met onsen H. Vader gheerne kennen de laetste en de minste te zijn, onser zoo veele oude ende treffelijcke Ordens van S. Augustinus, Benedictus, Bernardus, Norbertus, Dominicus, Franciscus, ende meer andere, die met meerdere vrucht en glorie inde H. Kercke verkeert hebben. 't Is desen gheoorloft gheweest 'tgoedt gherucht, dat hen naeghingh, en noch heden-sdaeghs volght, als eenen toet-steen van hun innerlijck wesen, aende wereldt, nu mondelijck inde predikatien, nu schriftelijck inde ghedruckte boecken, voor ooghen te stellen, om daer aen het goudt van den ijuer en liefde te keuren, met de welcke sy de glorie Godts en des naesten saligheyt, neffens hunne eyghene volmaecktheyt ghetracht hebben te voorderen. Soo en magh het ons dan oock noch tot blaeme noch tot schande ghedijen, dat wy onse moeder de Societeyt, die ons tusschen soo veel drucks en lijdens, soo vele opvallen ende ouerlasten, soo vele vervolghinghen en martelien, schier als eene nae-vrucht op't eynde der wereldt, aen de H. Kercke ghebaert heeft, met eene lof-rijcke danckbaerheyt opstellen: te min, als wy d'eere ende de glorie van alle haere daden aen Godt den Heere alleen, en niet aen ons seluen, toe en eyghenen.

Daerom siet ghy de Societeyt in't voor-bladt van dit Boeck in printe ghestelt met d'ooghen opwaerts ten hemel gheslaghen, waer sy met een' oprechte meyninghe wederom henen schickt, al datse van daer ontfanghen heeft, als ofse op alles waer mede sy hier ghepresen en verciert wordt, met een' inghekeertheyt en weer-slagh des herten, stommelingh andwoordde, datse allessins voor heeft, Tot meerder eere ende glorie Godts. *Inde rechte handt houdtse onse Constitutien ende Reghelen; inde slincke op eenen dry-voet het kruys met de bernende wereldt, in de welcke den vierighen ijuer van S. Ignatius,*

Xauerius, ende andere, Apostolijcke mannen onser Religie de liefde Godts neffens den Christelijcken standaerdt (diense ouer al planteden) ghesocht hebben t'ontseken. Op de borst voertse 'tghene sy in't herte draeght, den soeten naem Iesvs, *voor den welcken sy haer gheenen arbeydt oft laster en ontsiet te draghen. De dry iongh-vrouwen, die haer kroonen, beteeckenen de dry* aureolas*, oft besondere kranskens, met de welcke sy neffens andere Ordens al mede van Godt verciert ende ghe-eert wordt. Die aen de rechte sijden den boeck met de penne gheladen heeft, en den krans met haere schijnende tronie aenbiedt, is de gheleertheyt van haere Doctoren en Predikanten; van de welcke Daniel meldt, datse* sullen blincken als het schijnsel des firmaments[+], ende als sterren in d'eeuwighe eeuwigheden. *Maer die aende slincke handt den spieghel met den lelie-tack draeght, ende den groenen maeghden-krans om hoogh steeckt, is haere reynigheyt, met de welcke sy pooght in onbevlecktheyt van siels ende lichaem Gode te dienen. De middelste, die den laurier om 'tsweerdt ghewonden heeft, en bouen de kroone noch der vervinders palm-tack aenbrenght, beteeckent haere Martelaers, die verscheydelijck met bloedt-stortinghe den naem huns Salighmakers voor Coninghen en Prinsen ghedraghen hebben. De twee stichtighe wesens, waer van ghy't een siet als de H. Kercke, met den Pauselijcken mijter ende sleutels, daer en bouen noch den staf met den valck; 't ander met een kruys in de armen, hebbende aende voeten den Cardinaels-hoet ende den Bischoplijcken mijter, beteeckenen de twee besondere beloften diese doet: d'eene aen den Paus, om nae sijne gheliefte t'alle kanten onder gheloouighe en ongheloouighe ghesonden te worden; d'andere, van gheenen staet, oft Gheestelijcke, veel min wereldtlijcke, weerdigheden t'ontfanghen, om alleenlijck in't cruys* CHRISTI *met Paulus te glorieren. 't Serpent dat in sijnen steert bijt, belooft haer van eeuwe tot eeuwen d'onverganghelijcke duersaemheyt. Den grijsaert, die'r beneden ghevleughelt, met een sichel inde handt, op sijnen sandt looper light, is den vlughen tijdt, die ghedueriqh aenslibbert, ghelijck oock de C op sijn hooft bediet de hondert iaeren, diese in eene groote veranderinghe van tij-*

[+]*Dan*. 12. 3.

den onveranderlijck ghestaen heeft. Maer den nijdt die sijn herte knaeght, beteeckent de slecht-bedachte af-gunstigheyt van soo groote menighte der vijanden, diese ouer al verwonnen heeft, en noch daeghelijcks onder de voeten brenght. VVat doet dese doch anders, als haeren tandt op ons wel-vaeren breken? 'twelck haer doch vroegh oft spaede (want de waerheyt metter tijdt bouen-swemt, ende d'onnooselheyt, nae veel krijtens en terghens, ten langhen laetsten noch al 't vele behoudt) tot een' eeuwighe schande en beschaemtheyt moet strecken. VVant so veel de Societeyt belanght (om een roemlijck woordt ter eeren van onse eerste Vaders te spreken,) en is, Gode lof, doorgaens van soo weecken stoffe niet, datse haer de lasteringhe, met de welcke sy t'alle kanten onghenaedighlijck ghegheesselt wordt, grootelijcks aendraeghe; oft van soo teeren aerdt, datse onder een deel slaghen van quaede tonghen lichtelijck beswijcke. Den Heer diese tot sijne glorie inghestelt heeft (hope ick) salse bewaeren, soo langh als wy met wel-doen en swijghen (ghelijck het aen wijse Christenen, veel meer aen alle Religieuse persoonen betaemt) ons leedt sullen wederlegghen.

Hier op sullen wy, sonder eenighe vermijdtheyt van op sprake aentreden, ende in ghevolgh van soodaenighen dienst, als ieder patriot aen sijn vader-landt, en elck kindt aen sijn' ouders, en alle Religieusen aen hunne Ordens schuldigh zijn, de penne laeten vloeden, om in't eynde van d'eerste eeuwe onser Societeyt, der seluer opgangh en voortgangh, doen en lijden, lof en eere te voorschijne te brenghen: door de welcke wylieden met alle onse nae-komelinghen de verbintenisse van onsen roep in soo veel naerder achtinghe moghen nemen, hoe d'exempelen van onse voor-ouders (welcker sweet en bloedt, datse voor de glorie Godts vergoten hebben, noch voor onse ooghen roockt) met krachtigher stemme tot ons roepen, dat wy doch ten eeuwighen daghe, sonder oyt te mis-aerden, oprechte kinders van onsen Vader den H. Ignatius, ende onse Moeder de minste Societeyt, willen zijn ende blijuen.

Af-beeldinghe van d'eerste eevwe der Societeyt Iesv.

Voor-reden van't hondertste iaer ende ivbilee.

T'EN is noch sonder reden, noch sonder exempel van de ghene die voor ghegaen zijn, dat de Societeyt IESV met sulck eene blijdschap is houdende de feeste van haer Iubilee oft hondertste iaer; aengesien van ouden tijden dese loffelijcke gewoonte, soo by de vermaertste Republicken, als oock in de[+] H. Kercke gheweest is. Den oprechten oorsprongh van't hondertste iaer te vieren, nae het gheuoelen van de Gheleerde, comt van de Romeynen. Dese ploghten eertijts groote feeste te houden ouer d'eerste beginselen ende ge-

[+] *Van het vieren van't hondertste iaer by de Romeynen.*

luckighen voort-gangh van haere wijdt-beroemde stadt, soo dickwils alsser wederom hondert iaren om-gheloopen waeren. Alsdan was heel Roomen vol vreught ende blijdschap: mede dede den Goden ouer-al sacrificien, om hen te bedancken ouer den voorspoet dien de Republicke die hondert iaeren ghenoten hadde: alle soorten van iaght ende schouw-spelen waeren daer dry daeghen ende dry nachten langh sonder ophouden te sien: welcke spelen sy noemden *Ludos saeculares*, dat is hondert-iaerige spelen. Als dien tijdt aenstaende was, wierden heel Italien door boden ende uytroepers ghesonden, die de naest-ghelegen steden met dese woorden souden nooden: *Komt siet de spelen, die niemant van de nu-leuende menschen gesien en heeft, die oock niemant noch eens sien en sal.* om dat gemeynelijck 'smenschen leuen tot hondert iaer niet en komt. Alsoo lesen wy, dat nae d'eerste hondert-iaerighe spelen, die de Republicke van Roomen in't beginsel gedaen heeft, den Keyser Augustus, nu meester van't Roomsch Rijcke geworden zijnde, de selue spelen met groote feeste ende triomphe verneiuwt heeft. Nae Augustus heeftse den Keyser Claudius ghedaen, met een uytdruckelijck ghebodt, datmen de selue ghewoonte in naeuolgende tijden altijdt soude onderhouden, in't beginsel van't honderste iaer.

[+]Maer dese hondert-iaerighe spelen zijn nae-der-handt (soomen houdt) van Constantinus den Grooten verboden; om dat sy vol van afgoderije ende godtloose superstitien waeren. Oock is't gheuoelen van vele Schrijvers, datmen alsdan soude inghestelt hebben, voortaen te Roomen 'thondertste iaer van de gheboorte CHRISTI met ouergroote feeste te vieren; om alsoo dese ydele blijdschap in Godts-dienstigheyt te veranderen, ende de Romeynen van hunne heydensche manieren af te brenghen. Noch-

[+]*Van het vieren van't hondertste iaer in de heylige Kercke.*

tans en kanmen niet voor seker weten, wanneer dese ghewoonte onder te Christenen eerst begonst is. Den Paus Bonifacius den achtsten van dien naem, is wel den eersten diemen vindt dat hier van eenighe Bulle oft schrift soude achterghelaeten hebben in't iaer ons Heeren duysent dryhondert, ende heeft dese hondert-iaerighe feeste, *Iubileum* (dat is het Gulden-iaer) genoemt, treckende desen naem uyt een' oude instellinghe by de Ioden.

Om 'twelck te verstaen, is te bemercken dat by de Ioden[+] eertijdts het vijftichste iaer altoos een iaer van vreught ende blijdschap was: ende wiert hierom 'tiaer van Iubilee ghenoemt. Dit hadde Godt selue inghestelt, als hy[+] sijn volck uyt Egypten in't landt van beloften broght, hen belastende dat sy, tot ghedenckenisse van de verlossinghe uyt dese slauernije, ende tot danckbaerheydt van de nieuwe erue, die hy hen hadde doen besitten, altijdt in't vijftichste iaer alle de slauen van't Ioodsche volck souden los laeten, alle schulden quijtschelden; iae d'erue die uyt noodt ende aermoede vercocht was, wederom souden laeten voor niet in de handen ende maght van d'eerste eygenaers komen. Waer ouer heel 'tlandt door eene groote blijdschap ghemaeckt wierdt, ende met trompetten 'tiaer van Iubliee vercondight.

[+]*Van het Jubilee der Ioden.*

[+]*Leuit.* 25.

Nu dan, om de ghelijckenisse die'r is tusschen 'tquijtschelden vande schuldt in't tijdelijck, ende in't gheestelijck, soo is't dat Bonifacius ende andere Pausen van Roomen de feeste van het hondertste iaer in de H. Kercke seer wel ende bequaemelijck Iubilee ghenoemt hebben. Iae Clemens des sesten heeft het hierom op't vijftighste iaer willen brenghen: Vrbanus den sesten heeft het op dry-en-dertigh iaeren gestelt, tot gedachtenisse van de iaeren van 't leuen ons Saligh-makers, die alleen d'oorsaek is van alle

Christelijcke blijdschap ende Iubilee. Maer door d'instellinghe van Paulus den tweeden, ende Sixtus den vierden, is het ten laetsten op't vijf-en-twintighste iaer gebleuen: op dat het een ieghelijck meer dan eens in sijn leuen soude moghen verdienen, oft immers ten minsten eens. Dit is den oorsprongh van het Iubilee, dat de H. Kercke in Godtsdienstigheyt ende in Aflaten houdt.

[+]Maer behaluen 't Kerckelijck Iubilee soo hebben de wereltlijcke Republicken, ende andere Christene iae Religieuse ghemeynten, oock met uytwendige teeckenen van blijdschap ende triomphe, de Roomsche ghewoonte nae-ghevolght, ende haer hondertste iaer in eere ghehouden. 'tzy dat gheweest is, om openbaerlijck haere danckbaerheyt tot de Godtlijcke maiesteyt te betoonen, door wiens segen ende weldaet sy die hondert iaeren soo goeden voorspoet gehadt hadden; 'tzy, om met die al-ghemeyne vreught ende blijdschap eenen nieuwen moedt te scheppen, om eene nieuwe eeuwe te beginnen, de welcke in eere ende deught aen de voorgaende niet en soude moeten wijcken. Welcke redenen ick wel de voornaemste achte, waerom soo wel de Gheestelijcke als wereltlijcke Ouericheyt den om-loop van hondert iaeren met feeste ende blijdschap gheuiert heeft. Te vergheefs sullen wy dit uyt d'oude historien gaen halen ende beuestighen. Hoe langh is't geleden dat de wijdt-vermaerde Vniuersiteyt van Louen haer tweede Iubilee oft twee hondertste iaer gehouden heeft, gelijck sy in de voorgaende eeuwe haer hondertste iaer gheuiert hadde? En heeft ouer eenighe iaeren 'tCapitel van Gendt niet met groote vreught vereert het duysentste iaer van't saligh verscheyden van den H. Bauo hunnen Patroon? ghelijck oock twee iaeren daer nae gehouden is 'tduysentste iaer van de martelie van den onuerwinnelijcken Bischop ende

[+]Van't vieren van't hondertste iaer by andere Republicken ende gemeynten.

Martelaer Leuinus, soo in de selue kercke van den H. Bauo, als naementlijck in onse kercke van de Societeyt IESV, de welcke ter eeren van den seluen Martelaer door mildtheyt van de selue stadt opgebouwt is, ende met rijckelijcke ghiften vereert. Ende noch onlanghs 'tiaer vier-en-dertigh, ('twelck het vijf-hondertste was van d'aflijuigheyt van den H. Patriarch Norbertus) is van sijne kinderen ende naekomelingen met groote blijdschap geviert, tot een' eeuwighe ghedenckenisse ende exempel van de naekomende tijden. Voorts en is niet te twijfelen, of oock d'andere Religien ende heylige Ordens en hebben somtijts met eenighe feeste hun hondertste iaer vereert, al is't dat ons dat niet schriftelijck achterghelaeten en is.

Nu ghelijck het veel is voor Republicken ende groote gemeynten, hondert iaer geluckighlijck ghestaen te hebben;[+] soo wordt oock in't menschen leuen ('twelck soo kort ende soo menighvuldighen perijckelen onderworpen is) met reden voor groot gheacht, vijftigh iaeren in eenighen staet ('tzy geestelijck oft wereltlijck) gheluckighlijck ouergebragt, oft eenigh ampt soo langh bedient te hebben. Hier van is't dat (naementlijck hier te lande) alle Priesters, Religieusen, gehouwde ende andere persoonen, die hun Iubilee met groote feeste ende blijdschap houden: welcke gewoonte, nae het schrijuen van den gheleerden Rutilius Benzonius Bischop van Loretten, oock vande Neerlanders haeren oorsrpongh heeft.

[+] *Van het Iubilee van vijftigh iaer in Nederlandt.*

Nae welcke exempelen ende redenen, is het te verwonderen datter sommighe soo schamperlijck spreken, om dat[+] die van de Societeyt IESV wat vreughts ende blijdschaps maken ouer hun hondertste iaer. En dunckt v niet, dat wy hier toe wel reden hebben, als wy nu sien dat soo kleynen spruytjen, 'twelck sich in sijne beginselen soo slechtelijck

[+] *Redenen vvaerom de Societeyt* IESV *haer Iubilee hout*

liet aensien (niet teghenstaende soo vele opsprake ende lasteringhe, soo grooten haet ende vervolginghe) op den tijdt alleen van hondert ende niet meer iaeren, soo wonderlijck tot eenen soo grooten boom volwassen is, die sijne tacken uytspreydt vanden Oosten tot den Westen, vanden Noorden tot den Zuyden? als wy nu sien, datter gheene soo wreede natie onder de sonne en is, gheen soo verre-gheleghen landt onder onse voeten, daer sy in haere eerste eeuwe niet en is besigh gheweest met alderhande Apostolijcke wercken, in't leeren der Heydenen, in't bekeeren der ketteren, in't verstercken der Catholijcken. En hebben wy dan gheene reden om vreught ende blijdschap te toonen? Daer en bouen als wy nu sien die wondere wercken, die onse Voor-vaders ghedaen hebben, oft (om beter te segghen) die Godt selue hem door hunne handen ende aerbeydt gheweerdight heeft te doen; als wy sien, wat seghen ende benedictie hy aen dese minste Societeyt ghegeuen heeft nu den tijdt van hondert iaeren langh, beschermende de selue als sijn eyghen volck ende sijne soldaeten voerende sijne waepenen ende sijnen naem; hebben wy gheene reden om de Godtlijcke Maiesteyt hooghlijck te bedancken, ende met openbare feeste heel de wereldt te nooden, om ons in dese danckseggingh e behulpsaem ende hantdadigh te zijn?

Ten laetsten, hoe kan doch berispelijck zijn, dat wy de cloecke daeden onser voor-ouders, gheduerende d'eerste eeuwe bewesen, ons voor ooghen stellen, om ten eeuwighen daghe van die vrome deught noyt af te wijcken, daer sy ons in zijn voorgegaen? hoe kan dit, seggh' ick, berispelijck zijn, dat wy met iolijd en blijdschap ons seluen verwecken, om een' andere eeuwe te beginnen, nae't voorbeelt ende exempel van soo heylighe ende weerdighe mannen?

Maer behaluen al datter gheseyt is, heeft de Societeyt[+] noch eene besondere reden om haer hondertste iaer te vereeren, als de Lutheranen onlanghs soo verwaent zijn gheweest, dat sy 'thondertste iaer van hunne godtloose secte in eenighe steden van Duytsland ende Saxen, met groote blijdschap ende triumphe hebben derren vieren. Wie isser doch, die niet en weet dat, door de Godtlijcke voorsichtigheyt, de Societeyt IESV naementlijck teghen dese ketterije opghestaen is? Indien dan den voort-gangh van die valsche leeringhe in hondert iaeren, oorsake is gheweest van hunne triomphe ende iubilee; en sal de Societeyt IESV (die in hondert iaeren heel de werelt door verspreyt, wel anders gegroeyt ende voorts-gegaen is, ende door haer toedoen de Catholijcke Religie in soo vele landen nieuw geplant, in d'andere beuestight ende bewaert heeft) niet met meerdere ende betere reden eene danckbaere blijdschap betoonen?

[+]*Oock om dat de Lutheranen hun iubilee ghedaen hebben.*

Want welcken is doch dien wonderen voortgangh,[+] daer hen de Lutheranen soo hoogh af beroemen? De ketterije van Luther is alleen maer door een deel van Europa verspreyt gheweest: de Societeyt IESV heel Europa door. De ketterije van Luther en heeft noyt volkomenlijck over 'tgheberghte van Italien ende Spaignen konnen gheraecken, noyt vasten voet in die landen ghekreghen: de Societeyt, terstont in haere beghinselen, is heel Italien, heel Spaignen ende Portugael door gheweest. De ketterije meynde de Noordsche landen heel te vermeesteren: maer hier heeft de Societeyt haer ouer-al seer kloeckelijck tegenghestelt, de Catholijcken in't ghelooue beuestight, de wanckelbaere van den val wederhouden, menighe die geuallen waeren wederom opgheholpen, den ketters met schrijuen ende predicken eene vreese aengheiaeght, met

[+]*De*n *voortgangh van de Lutheranen en is by de Societeyt niet te verghelijcken.*

boecken ende lessen hunne valsche leeringhe bestreden: ende dat met sulcken haeren aen-was ende voortgangh in verscheyden ghewesten, dat den godtloosen Melanchthon in sijn' uyterste, berstende van spijt ouer soodanighe vermeerderinghe, met een swaer versuchten beklaeght heeft, dat heel de werelt binnen corten tijdt vol Iesuiten soude wesen: als oock ghebeurt is.

Voeght hier nu eens by, dat de ketterije, die een deel van Duytslandt, Vranckrijck, Engelandt, Neder-landt als eene peste besmet heeft, enckelijck de leeringhe van Luther niet en was: maer dagelijcks een nieu monster, heel anders, iae dickwils heel contrarie aen Luthers leeringhe. Waerom beroemen hen dan de Lutheranen ouer de*n* voortgangh van andere ketterijen, ouer het broedsel van ander serpenten?

Ende noch hebben sy wel derren uytgeuen, als voor[+] een mirakel, dattet op soo korten tijdt so grooten toeloop tot Luther gheweest is. Maer Thomas Morus, in sijn leuen Cancellier van Engelandt, ende doorluchtigh Martelaer aldaer, heeft op dese beroeminghe seer wel gheandwoordt, dat het een 'tselue mirakel was, dat de swaere steenen recht nederwaerts nae d'aerde vallen, en dat de menschen soo driftigh nae een wulpsch ende wellustigh leuen loopen. Op de selue maniere heeft eertijts den Philosooph Socrates aen die lichte vrouwe Calliste gheandwoordt, die de bederffenisse van de iongheyt van Athenen was. Want soo dese haeren roem droegh ouer de menighte van hare aen-hangers, daer Socrates soo luttel discipels ende naevolghers hadde, heeft den Philosooph gheandwoordt: Ick klimme om hooghe, ende ghy daelt nederwaerts: gheuende hier mede te kennen, dat sijne leeringhe de menschen teghen de natuere nae de deught opstierde, 'twelck moeyelijck wesende (gelijck het op-

[+] *Lutheri voortgangh en is gheen mirakel, maer den voortgangh van Ignatius en van de Societeyt*

klimmen van eenen bergh, soo en lustede het een ieghelijck niet die nae te volghen: maer dat Calliste de dwaese iongheyt tot alle wulpsheyt ende ongheregeltheyt leydde: waer toe de menschen, uyt kracht van de bedoruen natuere ghenoegh ghedreuen, niet seer vermaent, noch ghestouwt en moeten worden. En is't mirakel van Luther oock niet sulcks gheweest? Maer dat Ignatius de menschen van de sonden, van de ghenoeghten des vleeschs, van d'ijdelheyt der werelt aftreckende, ende in alles teghen de natuere strijdende; nochtans in soo korten tijdt soo vele nae-volghers ghehadt heeft, soo vele verstandighe, gheleerde, edele ende rijcke mannen, die, de werelt met alle haere pracht ende aenhangh verlatende, de leeringhe van eenen soldaet ghevolght hebben: datter op soo korten tijdt eene soo groote bende oft compagnie is opghestaen, die heel de wereldt door vermenighvuldight, nochtans ouer-al de selue ende op eene maniere inghestelt, onder een Hooft ende eenen capiteyn, voor een ghelooue ende eene Catholijcke Kercke een-paerlijck vechtende, in dese eerste eeuwe soo ontallijcke duysendt sielen ter eeuwigher saligheyt geholpen heeft; dat is't, dat met recht van alle menschen voor een mirakel magh ghehouden worden, dit verdient alle triomphe ende blijdschap.

Doch, wat is het van noode dat wy soo ernstelijck d'eene[+] teghen d'andere stellen? hoe grootelijcks hen de Lutheranen verheffen, noyt en hebben sy buyten Europa gheweest. Siet dan van wat enghe paelen haer dese godtloose secte beroemt: de Societeyt IESV, van haer eerste beghinselen af, met Europa niet te vreden zijnde, is terstont, ende bykans al op eenen tijdt, in America, Asia ende Africa ghetreden. Leest inden tweeden Boeck, op wat manieren bekeert zijn in America, de landen Brasilien, Peru, Cuba,

[+] *Buyten Europa zijn de Lutheranen noyt ghevveest, maer de Societeyt heel de vverelt door.*

Mexico, Chili, Paraquarien: in Asia bekeert zijn Cambaia, Mogor, Ormus, Goa, Commorino, Piscaria, Malabar, Trauancor, Malaca, d'eylanden van Moluken, t'samen oock dat edel Iaponien, besproeyt met soo menigh Martelaeren bloedt, ende China eertijdts in haere mueren soo besloten: in Africa bekeert zijn Congo, Angola, Mozambico, Monomotapa, Mooren-landt, oft 't Rijcke van Preste-Ian, ende andere onbekende landen; waer van het te langh waere alleen de naemen te vehaelen.

Gaet ende siet nu, indien't v belieft, of de Societeyt noch gheen reden en heeft om haer Iubilee te vieren boven de Lutheranen. Tis den almogenden Godt, dien wy danck-segghinghe moeten bewijsen ouer den seghen ende goedt jonstigheyt van de hondert iaeren. 'Tis onsen oppersten Capiteyn IESVS, tot wiens eere ende glorie wy dese hondert iaerighe feeste ende blijdschap moeten maken. 'Tis de H. Kercke, aen de welcke wy gheluck moeten bieden ouer de mede-hulpe, die de Godtlijcke voorsichtigheyt in dese laetste tijden aen haer heeft gheweerdight te seynden. 'Tis ten laetsten den H. Ignatius, Xauerius, en soo vele andere onse voor-vaders, welcker deught noch eens in dit honderste iaer in't licht ghestelt, alle de nae-komelingen moet verwecken, om ten eeuwighen daeghe ghedachtigh te wesen, hoedaenigh d'eerste eeuwe vande Societeyt gheweest is, ende de selue altoos in hun leuen ende manieren uyt te drucken.

Ten desen eynde dan beghinnende dit werck, sullen 'tselue in ses boecken bedeylen: waer van het eerste begrijpen sal den opgangh van de Societeyt, ende haere instellinghe: het tweede, den voortgangh, ende haere verbreydinghe de heele wereldt door: het derde, haere oeffeninghen ende diensten, soo wel onder d'onghelooúighe

als gheloouighe: het vierde, den ouerlast diese ghedraghen heeft van Heydenen, ketters, lasteraars ende andere haere vijanden: het vijfde, d'eere ende glorie diese behaelt heeft door heyligheyt, gheleertheyt, ijuer der sielen, ghedienstigheyt des naesten, ghetuyghenissen van verscheyden Pausen, Cardinaelen, Keysers, Coninghen, Princen, Republicken, Prelaten ende Religieusen. Welcke orden van dese vijf Boecken, niet by gheual, maer met voordacht alsoo gheraemt is, om dat de Societeyt (ghelijckse doch den naem IESV voert) hier in aenden Leser verbeeldt soude worden met een ghelijck-maetige ghedaente van IESVS, wiens beghinselen in sijn gheboorte kleyn ende onachtbaer zijn gheweest, ghelijck oock die van de Societeyt; voortgangh ende wasdom groot, ghelijck oock die van de Societeyt; teeckenen ende wercken wonderbaer, ghelijck oock die van de Societeyt; opvallen menighvuldigh, ghelijck oock die van de Societeyt; ende nae al dit seer glorieus, ghelijck oock de Societeyt. Het seste Boeck besluyt de gheschiedenissen vande Societeyt in onse Neder-landen, vervaetende d'orden vande vijf voorschreuen Boecken, om soo geschicktelijck voor te houden, hoe datse daer op ende voortsghegaen is, wat oeffeninghen ende wercken sy ghedaen, wat aenstooten ende vervolghinghen gheleden, wat eere ende lof by Gheestelijcke ende wereldtlijcke bekomen heeft.

Nu wel aen, ghelijck eertijdts 'tghebruyck is gheweest in soodanige feesten, dat de vrienden malckanderen vereerden met seker *missalia* oft seyndt-giften (ghelijck de Romeynen die noemden) soo is't dat wy den goet-jonstighen Leser achter dit ende aller naevolghende Boecken verhael, eenighe dichten ende sinne-beelden, als vriendelijcke giften, tot verlustinghe sullen toe-schicken.

Den H. IGNATIVS vande vvereldsche oorloghe tot den gheestelijcken strijdt bekeert, ende van doen af ('twelck hy dickwils sijn heel leuen gevoelde) groot ghenoeghte scheppende uyt het aenschouwen der hemelen, wordt opghetoghen in den gheest seuen daghen lang, als wanneer hem de Godtlijcke Liefde vertoont de vernaemste Mannen, die hen onder sijn vendel sullen laeten opschrijuen.

NAE *menigh vremt gheual, nae't twijfelachtigh vechten,*
Gingh onsen Biscaïn sijn kloecke wapens hechten
Aen't autaer van de Maeght, en trock een pijen rock
In plaets van't harnasch aen, en koos voor 't sweert een stock
Al bloets ghenoegh ghestort, den eedt had hy ghequeten
Aen't Oosten-rijcksche Huys, Nauarren kan het weten:
Soo langh als op't ghebergh sal Pampelona staen,
En sal Loiolas naem niet konnen onder gaen.
Ghy Arragoensche ieught, ghy Spaensche oorlogh-schaeren,
Hoe dickwils hebt ghy hem sien inden vijandt vaeren,
Aenloopen op het spits, en met een grooten moedt
Den blicksem van het stael sien verwen in het bloedt?
Soo veel vermoght de eer: om dese te be-eruen
Gheen arbeydt was te groot, iae wenschte oock te steruen:
Maer 't gaet nu anderssins, die't lust nae d'eere tracht,
Loiola treedt in't perck daer die gansch wordt veracht.
Het is een nieuw gheuecht dat hem woelt inde sinnen,
De wapens leght hy af, gheen kracht en kan hier winnen.
De wetenschap en deught sal wesen sijn gheweer,
Het veldt de gansche aerd, het eynd' Godts meerder' eer.

VVie sal mijn handt en penn', wie salse beyde stieren,
Terwyl ick brengh in't licht sijn daden en laurieren?
Ghy die sult leyds-man zijn, treft my eens in't ghemoet,
En wijst my eens den streeck dien ick hier houden moet.
Verwerft my dat ick magh uyt ganscher hert versetten
Al 'tgheen dat sterflijck is, neemt wegh dat my kan letten
Te snijden door de locht: gaet voor, en toont de baen
VVaer door men nae het hof des grooten Prins moet gaen.
Dat hier gheoorloft zy vertooghs-wijs te aenmercken
Den loop van d'eerste eeuw, de naemen en de wercken
Van menigh strijdtbaer Heldt, die onder v beleyt,
Aen duyuel, doodt en hel den slagh heeft aengheseyt.
Het was ontrent den tijdt wanneer de son haer peerden
Spant uyt de gulde koets, en een groot deel der eerden
VVordt van de droeue nacht bekleedt met duysternis,
Als't over-al in rust en diepe stilten is.
Men sagh het sterren-licht hoe langhs hoe meer gaen blincken,
Terwijl de gulde son in zee ghingh dieper sincken,
De nacht wierdt klaer en hel, soo dat oock 'tminste licht
Sondt nederwaerts een strael op't wakende ghesicht.
Ignatius terstont (want wie kan hem begheuen
Tot rust, die het onrust van liefd' in't hert voelt leuen?)
Klimt bouen op den bouw, van waer men t'alle kant
By daegh ontdecken kan het omgheleghen landt.
Als hy nu op het sop alleen was neer gheseten,
Van waer een vry ghesicht den hemel af kan meten,
En sagh der sterren glans; de wel-bekende vlam
Door't sien van 'shemels vier in't hert meer voedsel nam.
Siet hoe hy opwaerts iaeght, siet hoe hy pooght de saelen
Van't onbesloten rijck in sijn hart te bepaelen:
Nu herwaerts, derwaerts nu, om hoogh sijn ooghen recht,
En d'ongheruste siel vast aen den hemel hecht.

Hier treckt hem 't klaere licht dat 'sauents eerst comt schijnen,
En datmen 'smorghens siet oock 't laetst van al verdwijnen,
Daer door haer volle glans onsteeckt een nieuwe min
In't brandende ghemoedt der sterren Coninghin.
Den vreesselijcken Leeuw, de Beeren hem doen blaken,
Den Schutter en den Creeft hem met hun straelen raken,
Gheen sterr' en is soo kleyn in't gansche firmament
Die niet een minne-pijl nae dit wit af en sendt.
Ignatius die vlamt en gloeyt gheheel van binnen,
O wat een soet verdriet is't vier van suyuer minnen:
Dan siet hy nae het VVest, dan siet hy nae het Oost:
En of hy wil of niet, hy weent, en vindt noch troost.
Soo langh als hy den brandt kost inden boesem sluyten,
Soo sprack 'tghemoedt alleen, men hoorde niet van buyten:
Doch wie heeft langh ghemint, en spraeckeloos ghestaen?
Den sucht moet uyt het hert, 'ten kan niet anders gaen.
O schoon palleys, sprack hy, o onbegrepen ronden!
O sterren waer voor staen gheopent mijne wonden!
Ghetuyght het (want ghy't weet) wie heeft v soo besint?
VVie heeft v oyt als ick soo wreedelijck bemint?
Ick brand door uwe min, ô weerdigh ieders minnen!
Mijn hert blaeckt door v vier, onsteker mijner sinnen:
V grootheyt steelt my hier, v schoonheyt treckt my daer,
V alderminste vlam maeckt in my groot ghevaer.
Gaet voorts, brandt meer en meer, 'ken sal't v niet beletten:
VVilt dit onnuttigh pack gheheel in poluer setten,
Op dat dien rijcken pandt, die hier gheuanghen sit,
Magh vlieghen als een schicht nae v als nae het wit.
O siel! o! die daer hebt den oorsprongh van die straelen,
En in dit ballingschap zijt komen nederdaelen,
Daer is (weet ghy het niet?) daer is v vader-landt.
Elaes! wat toeft de doot de breken desen bandt?

Gheluckigh hondert-mael, gheluckigh duysendt reysen,
Ghy die van nu bewoont de hemelsche palleysen,
En in de gulde eeuw, die noyt eyndt nemen sal,
Besit Godt, en in Godt alleen besit het al.
Hoe luttel is't dat hem stelt teghen mijn verlanghen!
Nochtans 'tis iet dat my dus langh hier houwt gheuanghen;
Gaet ooghen, gaet ghemoedt daer ick niet en kan gaen,
Ah! wierd'ick meer ghewondt, mijn pijn waer haest gedaen.
VVel hoe? gaen wy om hoogh? de huysen die verdwijnen,
De hooghste berghen nu maer kleyne heuuels schijnen:
Het aerd-rijck dat in't rondt soo grooten plaets beslaet,
VVordt minder als het sandt, iea heel in niet vergaet.
O waer, waer henen is't dat my de sterren drijuen?
Vaert wel, vaert aerde wel; hier wil ick eeuwigh blijuen.
Elaes! het is bedrogh Ignati, weet ghy't niet?
'Ten is maer liefde-spel al 'tgheen dat ghy hier siet.
O liefde waer toe dit? waerom my soo bedroghen?
Ghy iaeght mijn hert om hoogh, en siet ick blijf gheboghen?
Dit swaer, dit aerdsche pack doet sijghen mijne vlam,
En onderdruckt om leegh al wat van bouen quam.
VVel, sal ick dan noch eens (vloeyt tranen soute beken,
Al watter binnen blijft dat doet mijn herte breken)
VVel, sal ick dan noch eens met pijn en sielen-brandt
Arm ballingh daelen af, en deruen 't vader-landt?
Is't minnen oock soo swaer? ach! wie sal konnen leuen
In dit gheweldigh vier? de krachten my begheuen,
De ooghen my ontgaen, de liefde my ontbloot,
Och of ick steruen moght de langh-ghewenschte doot!
Dit segghende viel neer, ghelijck pleegh te beswijcken
Een die in onmaght valt. Daer light hy, die noyt wijcken
Voor iemandts sterckte kond', daer light dien vromen heldt,
En gheeft de waepens op, de liefde houdt het veldt.

O stercke liefd'! waer toe en brenght ghy niet de herten,
Die ghy door't stille vier soo soetelijck doet smerten?
Maer uwen gulden pijl doorwondt een eel ghemoet,
Schoon staet het als een rots, doch voor u buyghen doet.
Siet eens hoe dat hy light: de wanghen die als roosen
Afstaken 't bloedigh root, zijn nu van kouw bevroosen,
De doode verwe neemt allenghskens d'ouer-handt,
En 't kilt van buyten al, daer't al van binnen brandt.
De traenen rollen af, niet als de stercke stroomen
Die loopen met gherucht, en vellen oock de boomen;
Maer als den olie-vloedt, die stil en onder handt,
Soo waer hy vindt het vier, doet meerderen den brandt.
Hy heft tot drijmael toe sijn' ooghen nae den hemel,
Maer door den waeter-vloet, siet niet dan in een schemel;
Oock sluyten sy terstondt: de tongh maeckt gheen gherucht,
Men wordt alleen ghewaer dat hy nae IESVS *sucht.*
Tot dat hy in het eyndt gheen teecken gheeft van leuen:
Den pols verliest den slagh, het hert houdt op van beuen:
Een ieder die hem siet dus uytghestreckt, die seyt,
Dat daer niet van den mensch, maer een doodt lichaem leyt.
Soo sietmen dat de bloem haer bladeren gaet buyghen,
Als son en heete locht het sap daer uyt gaen suyghen;
En soo haer dan de son noch meer en meer beschijnt,
Heel slap ter aerden valt, en door den brandt verdwijnt.
De Goddelijcke Min sagh dit gheduerigh strijden
VVt sijnen hooghen throon, met vreught, met mede-lijden,
En seyd', Dit is een helt, seer vroom en wel bequaem,
Die ick te voeren gheef het vendel van mijn naem.
Hier mede stondt hy op: ghingh uyt de goude saelen,
Verliet sijns Vaders schoot, en quam recht op hem daelen:
Een sneeuw-wit-zijde kleedt hingh vande schouders af,
VVaer op den gulden riep een grooten luyster gaf.

Het hayr vloogh met den windt: de koker vol van schichten
Ghewaepent met het vier, blonck al de sterre-lichten:
Den boogh was inde handt, wiens pees soo seker draecht,
Dat hy noyt minne-pijl heeft buyten 't wit gheiaeght.
Dus zijnde opghestelt, quam door de locht ghesneden
Een witte swaen ghelijck, die als hy siet beneden
Oft loopen een riuier, oft stillen vijuer staen,
Laet de begonste streeck, en daelt op't waeter aen:
En weet van gheene rust, noch van haer te vermoeyen,
Tot dat sy met den dauw haer vleughels kan besproeyen.
Soo vloogh dit hemels-kindt, en dreef aen eenen kant,
Daer het Manresa sagh, het langh-ghewenschte landt.
Hier vondt het plat ter aerd' Loiolam neer gheslaeghen,
En gaf een soeten lach in teecken van behaeghen,
Daer nae door't hemelsch licht, dat om sijn hooft quam staen,
Deed kennis wie het was, en sprack hem aldus aen:
Loiola vreest doch niet, stelt al v sorgh ter sijden,
Den hemel comt v toe, maer ghy sult daer voor strijden:
Door ongheual en druck, door leet en teghenspoet,
Is't datmen nae dit hof de wegen baenen moet.
V Vader-landt sult ghy en edelhuys verlaten,
En te Venetien gaen slaepen op de straten:
Maer vreest gheen hardt beghin, en schroomt gheen ongeval,
VVeet dat ick 'snachts tot v een Raedts-heer stieren sal.
Van daer sult ghy alleen nae 'tHeyligh-landt gaen varen,
En onderstaen 'tgheweldt der Middel-landtsche baren,
En nae een harde reys, sult stellen uwen voet
Op d'aerd' eertijdts besproeyt door CHRISTI *dierbaer bloet.*
VVat vreught sal't v dan zijn eens moghen te aenschouwen
Het oudt Ierusalem, die berghen en landouwen,
VVaer door claer-stroomigh vloeyt Iordanis soete beeck,
Die voor het Ioodsche heyr aen bey de kanten weeck.

Maer daer dien kleynen Godt, dat groot kindt heeft gheleghen,
Met hoy en stroy ghedeckt, in windt, in kouw, in reghen,
In soo veel onghemacks; wat voor een pijn en smert
Ghemenght met soete vreught, sal dan zijn in v hert?
Op't Oliueetsche sop sult ghy met duysent kussen,
Met menigh duysent traen, het vier der liefde blussen:
En als den wreeden Turck v sal met stocken slaen,
VVeet dat den trooster dan oock recht voor v sal gaen.
Nae al dit ongheual, nae soo veel swaerigheden,
Verdraeghen op het landt, en inde zee gheleden,
Nae laster en gheweldt, nae druck, nae spot, nae nijdt,
Nae banden, nae al dat om Godt den mensche lijdt;
Godts Soon in't eynde sal v soetelijck ontfermen,
En teghen all' onheyl en ongheluck beschermen;
Iae segghen, als ghy hem sult sien staen in een schijn,
Te Roomen is't dat ick v sal ghenaedigh zijn.
O Roomen veel ghelucks, die eerst de oorloghs-scharen
Van't nieuw gheworuen volck by een sult sien vergaren,
Een volck dat Godes dienst sal stutten voor den val,
En daer by hellen wilt, weerom oprechten sal:
Een volck dat d'eerste eeuw, en het onnosel leuen,
Van hier eertijdts veriaeght, comt aen de menschen gheuen:
Een volck dat onder v, Ignatie, soet beleydt,
Hen aen Godts eer opdraeght en 'smenschen saligheyt.
VVel aen, nu is't dat ick met al die vrome daden
Van het Loyolsche heyr v siel sal gaen versaden,
En leyden v met lust in't middel door het veldt,
Daer ghy u legher sult in orden sien gheselt.
Zijt welle-kom groot heyr van 's wereldts ouerwinders,
Bloet van het edel huys, oprechte vaders kinders;
Die door v kloeck bestaen en lijden sult de faem
Soo wijdt als d'aerde streckt verbreyden van v naem.

Siet ghy hoe datter thien voor heel het legher trecken,
En tot den strijdt de rest met hunnen moedt verwecken?
Aen die is't dat ghy sult eer luttel iaeren sien
Des wereldts meesten deel de lauwer-tacken bien.
Den desen (neffens wien staet met sneeu-witte veeren
Een Enghel, en hem schijnt den rechten wegh te leeren,
VViens toe-naem Faber is, Sauoyen 't vader-landt)
*Sal aen dit groot beghin, nae v, eerst slaen de*n *handt.*
Die daer by Faber staet, sult ghy van u ghesellen
Den eersten sien den voet in 'shemels hoven stellen.
Nae wie dat Iaius volght: een man, die oock veel meer
Als iemandt tracht nae staet, sal vluchten voor de eer.
Siet Bobadilla staen in't midden der soldaeten:
Siet hoe Broëtus loopt langhs de Parijsche straeten:
Oock in het kleyn ghetal van thien wordt inghestelt
De seyndingh' nae de pest, en nae het oorloghs-veldt.
Den dien, siet ghy hem wel? die draeft door't sandt gheladen
Met eenen Mooriaen, en d'onghebaende paden,
Nae wie dat volght een heyr van duysenden op't veldt:
Xauier, ô grooten naem! ô Godts vermaerden heldt!
O soon, in wien men siet den vaders aerdt uytschijnen!
O noyt-versaedt ghemoedt! ô licht dat doet verdwijnen
De dicke duysternis, waer in veel eeuwen heeft
Oost-Indien geheel soo blindelijck gheleeft
Hy sal het heydendom, hy sal d'afgoderijen,
Hy eenen man alleen sals' altemael bestrijen:
Den duyuel vry en hel hem bieden weder-stant,
Het kruys moet daer van hem voor eeuwigh zijn gheplant.
Al van nu af, door vrees, soo sitten daer en huylen
De Goden altemael, noch weten meer waer schuylen:
De hel staet heel in roer, en 'tloopt al ouer hoop,
Om aen Xauier alleen te stutten sijnen loop.

Siet, siet, hy komt, hy komt, door-snijdt de woeste baren,
Die om het derde deel der wereldt haer vergaren.
Gaet henen, gaet Xauier, en door de wilde zee
Soeckt noch een wilder mensch v langh-ghewenschte ree.
'Ken wil soo grooten moet, die't al verr' gaet te buyten,
Niet in een stadt alleen oft Koningh-rijck besluyten,
Al wat de snelle son den heelen dagh bestraelt,
Daer wordt den ijuer-sucht van v alleen bepaelt.
Xaueri, gaet doch voorts, al quaemdy oock gheulogen,
Noch quaemdy niet te vroegh: op u slaen sy haer ooghen,
Hier Iapon, China daer: hoort, Indien gheboeyt
Met helsche ketens, roept, Siet mijn verlosser spoeyt.
Sy gunnen altemael aen v ghewenschte winden,
En bidden dat het schip gheen onheyl en mach vinden,
Iae staen van nu op strandt, en wat seyl hem verroert,
Terstondt soo toepen sy, Dit schip ons welvaert voert.
Ignatie, desen man vermaert door sijne daden
Sult ghy sien met den roof van Oosten ouerladen,
En eer de eeuw omloopt, by alle beyde sult
Als 'shemels Princen hier op d'aerde zijn ghehult.
Dan sullen tot u eer de grote bouwen rijsen,
Dan sal-men uwe deught de wereldt door gaen prijsen:
Dan salder niet een hoeck in gansch het aerdt-rijck zijn,
Daer uwer beyder hulp niet schieten sal den schijn.
Dan isser Laynes noch, die sal te Trenten toonen
VVat wetenschap en deught in sijnen boesem woonen:
Hoe siet hem ieder aen, hoe luystert heel den Raet,
Als hy komt inde sael, en nae den preeck-stoel gaet?
Hoe bondich spreeck hy daer, hoe weet hy uyt te vuren
De onbeuleckte Maeght, dry heel gheslaghen uren?
(De aerd' al isse vuyl, sy baert een klaer fonteyn,
Schoon sy langhs Adam quam, nochtans bleefs' altijdt reyn)

En soo wanneer als ghy sult uyt dit leven scheyden,
Sal hy nae uwe doot den heelen leger leyden:
En Borgia nae hem, groot door sijn eel gheslacht,
Maer grooter om dat hy't voor Godt al heeft veracht.
Siet, hoe hy 't Hertoghdom, en alle de Hoogheden,
Veel hoogher van ghemoedt heeft met den voet ghetreden.
Een doots-hooft draeght hy med', een spiegel voor het Hof,
VVat dat van aerde komt verandert weer in stof.
VVat is het nietich vleesch? het is als schoone bloemen,
Hoe ieudigh sy oock staen, wie sal sich derren roemen?
Siet op dees Keyserin, op dees schoon Isabel,
En seght, eer't is te laet: Vaert wereldt eeuwigh wel.
Let nu eens op dees twee die uyt het Neer-landt komen,
Maer van gheen neer ghemoedt: den eersten sal te Romen
Als vierden Generael met naem Mercuriaen
Den ganschen legher-tocht en oorlogh gaede slaen.
Maer Gaspar sal den brandt aen Ormus meest doen blijcken,
Xavier gheeft hem den last van d'aenghepaelde Rijcken:
Daer sal den vromen helt, daer sal den kloecken Zeeuw,
Voor Godt en sijn ghebodt gaen vechten als een leeuw.
Barzaee, wat al sweets en sul ghy niet verghieten
Voor de rechtveerdigheyt? maer laet 't v niet verdrieten:
Van v sal zijn gheseyt ('t welck luttel is gheiont)
Barzaeum in het veldt de doodt recht-staende vondt.
Laet ons oock uwen lof in't kort hier eens verhaelen,
Men siet v oock van hier wel in de laetste paelen,
Anchieta grooten heldt, en bouen allen nijdt,
Apostel van Brasil, mirakel uwer tijdt?
Ghy, Vader, ghy die zijt, aen wie haer ondergheuen
Sal naemaels de natuer, voor wiëns woorden beuen
Vier, aerde, water, locht, en al wat daer in sweeft,
Sal staen bereydt tot dat ghy maer een winck en gheeft.

De luypaerts sullen noch met u als schaepkens speelen,
De voghels sullen v met sachte pluymen streelen:
Maer als ghy in't ghebedt sult knielen op het strandt,
Ghetoghen op in Godt, onsteken met den brandt,
Rond-om v sal de zee als marmer-steen verstijuen,
VVt vreese dat sy moght v soete rust verdrijuen:
Soot is't dat eertijdts heeft de Roode zee ghestaen,
Op dat het Ioodsche volck drooghs-voets daer door sou gaen.
Maer wie is dese spruyt die daer komt opgheresen
Met eenen leli-tack, soo schoon, soo mildt van wesen,
In een sneeu-witten rock? Ick kenn' het suyuer beelt,
Ick ken't onnoosel hert dat in dit lichaem speelt.
O wal al onghenoeght sal hy noch moeten lijden?
Hoe sal noch teghen hem den harden vader strijden?
VVat traenen sal hy niet van sijne moeder sien,
Eer dat hy 's vaders huys en staet sal konnen vlien?
Maer daerom niet ghevreest, Gonzaka: wilt aenhouwen,
En op v goedt versoeck en 'shemels hulp betrouwen:
Dat onghebooghen hert, dat ijseren ghemoedt,
Ghy door v traenen sult vermorwen en v bloedt.
Dan sult ghy nae v vreught en plaets van ruste spoeyen,
Aflegghen d'aerdsche sorgh, en al die goude boeyen:
Dan sult ghy, vol van Godt, op dese wereldt zijn,
Een Enghel metter daet, een mensch alleen in schijn.
By desen ionghelingh komt sich een ander paeren,
Die oock den ouderdom niet in't ghetal van iaeren,
Maer waere deughden stelt, de eer van sijn gheslacht,
Van wie het Poolsche Rijck groot onderstandt verwacht.
VVat sal ick van de vreught, die hy sal voelen, segghen,
Als in sijn' armen sal de Maghet-moeder legghen
Haer alderliefste pandt, het alder soetste kindt,
Dat moeder heeft ghebaert, oft vader heeft besint?

Ick sie 't onnoosel het soo door de liefd' onsteken,
Dat hy gheenssins en kan de vlam met traenen breken:
Brenght water, Kostka brandt; brenght waeter, eer de kracht
Van het inwendigh vier de teere spruyt versmacht.
O seer gheluckigh paer, in iaeren en in minnen
Elck-anderen ghelijck; gaet vroegh den hemel winnen;
Gaet kinders, daer v roept v moeder; enghels gaet,
De aerd' verdient doch niet soo hemelsch een ghelaet.
Loiola siet nu hier een ander heyr aenkomen,
Antonius waer van 't beleydt heeft aenghenomen.
Kent ghy de vendels wel? 't en is gheen vijandts bloet,
Maer wel het vijandts sweerdt dat hen root schijnen doet.
O mannen vol van moedt, versmaeders van dit leuen,
Die in gheen pijn' en weet van schricken oft van beuen:
VVie sal so kloecken daedt, wie sal soo vromen bloedt
Verheffen met de tongh, oft met der pennen-vloedt?
Al wat een wreedt ghemoedt, ghestijft door maght, versieren
En by een brenghen kan; vier, waeter, wilde dieren,
Dorst, hongher, bast en sweerdt, en al wat 't leuen kort
Door eene langhe doot, is op v uytghestort:
Dit maeckt het stil gherucht, hier is't dat sy van spreecken:
Haer vreught in't aensicht schijnt: het schoon victorie-teecken
Den lauwer-tack en krans, maeckt al het lijden soet:
Dan vreestmen voor gheen doot, men gaetse te ghemoet.
Hy sal den eersten zijn, die daer opheft de ooghen
Ten hemelwaerts: en heeft de knië̈n neer-ghebooghen.
Daer siet ghy, hoe dat hem sal op den water-kant
Doorlopen met het scherp de Sarazijnsche handt.
O wreeden moordenaer! meynt ghy hier med' te stelpen
Den ijuer van dit volck? het sal hier toe meer helpen.
Daer niemandt is of hy haeckt nae een steeck of slagh,
En wenscht dat hy sijn bloedt voor Godt vergieten magh.

Dat is Rudolphus, die de beenen afghehouwen
Sich noch recht op vvan d'aerdt', en gaet sijn knïen vouwen,
En buyght het edel hooft voor d'opgheheuen bijl,
En bloot de vrome borst voor de ghescherpte pijl.
Die vier die rond om hem ghy in't root nat siet swemmen,
En spreken hunnen lof met wonden als met stemmen,
Sijn med'-ghesellen zijn: siet hoe noch menighmael
In Bernus heyligh lijck gheverwet wordt het stael.
Ribera men sal ook u aensicht sien gheschonden,
V lichaem heel ghekerft met vele wreede wonden.
O Indien door't bloedt der Martelaers besproeyt,
VVaer uyt het Christendom heeft altijts meer ghegroeyt!
O wat al moorden sal het VVesten oock aenschouwen!
Den kloecken Sosa hier het lichaem opghehouwen,
Daer in Correas borst een bosch van schichten staen,
Daer op eens anders lijf als op een aenbeeldt slaen.
Maer voor soo groote deught, voor herten die niet buyghen,
Is d'aerde veel te kleyn; de zee moet oock ghetuyghen
Dat ouer al dit volck behoudt de ouerhandt,
En soo wel vechten kan te waeter als te landt.
Hoe staet dien vromen helt die uwen naem sal voeren
In't midden van de doot, en weet niet van beroeren!
En daer den ketter hem van't scip in't water smijt,
Noch draeght hy't Maeghden-beeldt het vendel vanden strijt.
Met hem tot veertigh toe siet hoe de wreede woluen
Doorschoten en ghescheurt gaen worpen in de goluen,
Dit schickt den hemel soo: want by't gheluckigh landt
Van Palma ieder krijght den palm-tak in de hand.
Met recht souw heel Brasil gaen weenen om hun lijden,
Ten waer het seker waer dat sy hen nu verblijden:
Maer dat in dit verlies, de meeste hope gheeft,
Is dat het nu by Godt soo veel voorsprekers heeft.

Iae mits dat Engelandt van't Pausdom is geweken,
Soo sal't den haet en nijdt in 't kinders bloet gaen wreken:
Garnet en Campiaen die stelt het beyde vast,
En het onnoosel bloedt verwijst het tot den bast.
Iae Campianus strijdt verweckt, en doet daer loopen
Den moedighen VValpool, om met de doodt te koopen
Sijn hemelsch vader-landt, het welck hen wordt ghejont
Om dat hy inde lijst vande Iesuiten stondt.
Hoe dickmaels sal-men v oock leuende doen steruen
Vermaerden Ogilbé? als ghy thien daeghen deruen
En nachten sult v rust; als ghy heel uytghereckt,
V sien sult op een bank, en datmen v aftreckt
Met een ghekrompen leers' het vleesch tot op de beenen;
Maer in dit wreedt torment noch suchten sult noch steenen:
Maer ghy sult met de doodt gaen houden uwen spot.
Hoe vroom is een swack hert dat krachten haelt by Godt!
O Enghelandt, eertijdts 't vermaerdt rijck der Britannen,
VVat dulligheyt is dit, soo uytghelesen mannen
In wetenschap en deught te brenghen tot de doodt?
VVat handt ten laetsten sal v helpen uyt den noodt!
Maer ghy ô edel volck en laet den moedt niet sincken,
Haeckt v landt nae v bloedt, gheeft het v bloet te drincken.
V lof stel ick hier in, dat ghy door doodt en pijn
U lieue vaderlandt oock gaet behulpigh zijn.
Dat Enghelandt zy wreedt, en dat het de weldaden
Met sweerdt en banden loon', v bloet roept om ghenaden:
Godt weet wanneer dat hy het eens vermorwen sal,
En tot sijn eersten staet oprechten van den val.
Silueria, vroom hert, 'ken magh v niet vergheten,
Die't groot Casraren landt sult met v stappen meten:
Ick sie dat v gheloof den Koninck selfs neemt aen,
En dat men te vergheefs niet wascht den Mooriaen.

Maer dese groote hoop' van vruchten te verwachten
Den Mahomeetschen nijdt sal in het saet versmachten,
En by den ionghen Prins, die hen te licht ghelooft,
Verkrijghen dat ghy wordt van't leuen haest berooft.
VVat blijdschap en wat vreught sal in v siele woelen,
Als ghy in't wit ghekleedt d'aenstaende doodt sult voelen?
Ha! Coninck wat een man verworght ghy met een bast,
Hoe qualijck desen loon op sijn verdiensten past?
Ghebiedt vry datmen 't lijck sal in de vloedt gaen sincken;
Den glans van sijne doodt sal oock door 't water blincken:
V blindtheydt ick beklaegh; want ghy voor v de baen,
Die ghy hem open doet, sult hebben toeghedaen.
Nu wie zijn die hier hoog op kruyssen staen verheuen,
En hunne groote siel door groote wonden gheuen?
't Zijn d'aldereerste vrucht die uyt het dorre velt
Van Iapon wordt ghepluckt, en voor Godts throon ghestelt.
Ignati herwaerts aen keert nu eens bey uw' ooghen:
Aenschouwt ghy dese vlam tot inde locht ghetooghen,
Vermenght met dicken roock? siet ghy wel hoe dat hier
Den grijsen Spinola is 't voedtsel van het vier?
Sijn leden altemaal (ô pijn!) van hitte druypen,
Den brandt gaet meer en meer nae't inghewant toe kruypen:
VVie dat daer is ontrent, die siet het soet ghelaet
Van eenen die nochtans daer in de vlammen staet.
VVant als nu op sijn borst het vier begonst te branden,
En nu niet eens en kond' opheffen sijn twee handen,
Dan stierde hy 't gesicht, dan stondt sijn oogh gevest,
Van waer hy kreegh den moedt, nae 't hemelsche gewest.
Victori! kloeck soldaet, victori! door dit lijden
De siel van't aerdsche stof ghesuyuert gaet door-snijden
De velden van azuer, tot dat sy by hem raeckt.
In wïens vier gheen pijn maer lust en liefde blaeckt.

En souw 't gheen schande zijn, waer't dat hier nae de kinders
Ghesproten uyt den stam van soo veel cloecke winders
Men soud' af-aerdigh sien? doch hier niet voor en vreest,
Loiola, in den soon sal leuen 's vaders gheest.
Laet ons nu oock in't licht die wijse mannen stellen,
VViens wel ghesneden pen en tongh sal neder-vellen
Al 't kettersche ghespuys. Niet anders als een steen,
Daer sy al stooten 't hooft, is Bellarmin alleen.
Siet eens Canisius: al 'tgheen van hem gheschreuen
Sal worden en ghepreeckt, sal metter daet beleuen:
De schriften doen ghewelt, 't wel spreken seer verweckt,
Maer by dees twee ghevoeght de deught, veel stercker treckt.
VVat tijt Suarez sal in wetenschap noch steken,
Sijn boecken diemen siet seer claer aen ieder spreken:
Die veertich iaeren langh als Leeraer wordt ghehoort,
VVat wonder datmen maeckt orakels van sijn woordt?
Dat Vasquez niet alleen in die les is eruaren,
Die de nature leert, maer kan met dese paren
Het gheen veel hoogher gaet: dat hy d'Oudt-vaders al
Die eertijdts zijn gheweest met aendacht lesen sal.
Hy sal heel Spaignen door in soo veel wijse salen,
Door sijn vernuft verstandt Godts woordt gaen achter-halen,
Als oock de echte Schrift, en sal dan nader-handt
Door een verheuen pen doen leuen sijn verstandt.
Aenmerckt ghy hoe de les van Maldonatus eeren
Oock de Prelaten selfs, en die een ander leeren
By hem ter scholen gaen? Hy is't die te Sedan
Toont datter een Iesuit veel ketters winnen kan.
VVie is die uwen lof, Gregori, sal verkonden?
Siet hoe Molina gaet met Lessius doorgronden
't Gheen de rechtveerdigheyt vereyscht van ieghelijck,
En toont waer oock een aes die schael maeckt onghelijck.

VVilt ghy de neerstigheyt van Salmeron aenmercken,
En van Cornelius, met hun gheleerde wercken?
Oft de welsprekentheydt van desen gulden-mondt,
VVaer me dat menigh hert heeft Palmius doorwondt?
Oft blicksem en het vier die daer tot Strada komen,
En uyt Madridius, waer voor de rotsen schromen?
Oft oock wat dat Augier in't segghen al vermagh,
In wien dat ieder woordt schijnt eenen donder-slagh?
O herten vol van gheest uyt waerheydts borst ghesoghen,
VViens rust dat arbeydt is: die nae Godt opghetoghen
Aenschouwt met v verstandt 't licht van dien daegheraet,
VVaer door de duysternis der ketterij vergaet.
Dan is't dat ghy nae hen de Iongheydt sult sien loopen,
Die sonder hoop' van toen de wetenschap verkoopen,
En storten in't ghemoedt der Christelijcke ieught,
Ter wijl het voeghsaem is, de wijsheydt en de deught.
Barret, wie kan van v, oft, Quiedo, swijghen,
Twee sterren van het Suydt? a Lechi sal verkrijghen,
V lieuen Realin, voor toevlucht vande stadt,
En segghen dat ghy zijt haer aldermeesten schat.
Oft wel die t'aller tijdt hebt d'ooghen neer-gheslaeghen,
En in wiens soet ghebedt sal nemen haer behaeghen.
De onbevleckte Maeght? En ghy weest oock gegroet
In 't midden van dit volck, ô Claudi edel bloet.
Den eenen die sal hem tot wetenschap begheuen,
Den ander door het sweerdt verliesen sal het leuen,
Veel oock nae Oost en VVest gaen voeren Godes licht,
En reysen daer de son komt selden in't ghesicht.
Maer weet, dat uwen plicht en ampt is te regeeren,
Te waken voor het heyr, en 't onheyl af te keeren:
Dit wort van v vereyscht, ô Claudi, dat de faem
Van d'eerste Vaders bliju' in elcken erfghenaem.

Dien Aquauiua volght, wiens ouderdom in iaeren
Ghetuyght het weerdigh hooft bekleedt met witte hayren,
Nae hem aenveerden sal 't beleydt en swaeren last,
Den welcken in't ghetal van dagh tot dagh aenwast.
Gaet, Vitellesci, voort in't lastigh pack te draghen,
Een wijs en kloeck verstandt moet nae gheen iaeren vraghen:
Den groenen ouderdom, daer toe een snellen geest,
Verlichten dit swaer pack, versoeten 't aldermeest.
En twijfelt daer niet aen, ghy sult den dagh aenschouwen,
Als men nae hondert iaer het Iubilé sal houwen
Van dat Loiola eerst dit heyr heeft inghestelt,
En door des Paus ghebodt ghetrocken is in't velt.
Dan salmen ouer al, daer uwe kinders woonen,
Met blijdtschap en met vreught v danckbaerheydt betoonen:
Dat is dat ieder een met wonder sal aensien,
Hoe dat vermeerdert is het kleyn ghetal van thien.
Maer bouen al sal 'thooft van al de Coninckrijcken
De Roomsche stadt haer vreught in v triomph doen blijcken,
En siet ghy niet, hoe dat den wijdt-vermaerden Raedt
En menigh Cardinael met vlijt al derwaerts gaet?
Vrbanus 't Opperhooft besoeckt self uwe kercken,
En danckt den grooten Godt voor dese wonder-wercken,
Hy biedt v veel gelucks, en dat ick 'tmeeste acht,
VVaer dat het 't heetste is, daer gheeft hy v de wacht.
O Muti, wat een vreught sal dan v siel ontsteecken,
Als aen v sullen doen soo vriendelijcken teecken
De groote Barbarins? en als in uwe vreught
De heele wereldt sal verblijdt zijn en verheught?
Soo is't dat Godt dit heyr sal nemen in bewaren,
En t'saemen doen in deught opgroeyen en in iaren;
Den swerten haet en nijdt sal zijn v-meest geluck:
Den palm schiet meest op als hy gevoelt den druck.

Hier treckt my op het laetst met sijn heel seegh-baer wesen
Berchmanni lieue siel. O, noyt ghenoegh ghepresen!
O eer van't Neder-landt! och! wat een suyuer licht
Van maeghdelijcke deught schijnt uyt v stil ghesicht!
Ick sie wel v vermaeck, ick sie die liefste panden,
Die ghy daer voor v draeght besloten in de handen:
Hier in ghy toevlucht vindt in allen uwen noodt,
Hier me is't dat ghy wenscht te steruen oock de doodt.
Gheluckigh Ionghelingh, den hemel sal niet lijden
Dat ghy niet langher blijft, maer v aen d'aerd' benijden.
Volght haer die v vroegh roept: pluckt bloemen Neder-landt,
En gaet Berchmannus graf bestroyen t'alle kant.
Aldus de Liefde Godts, met al dit soet vertellen
Van 'tgheen de naeste eeuw Loiolas me-ghesellen
Soo souden tot Godts eer, als 's menschen saligheydt,
En lijden, en bestaen met groote vromigheyt,
Vermaeckte 't Minnaers hert; iae gaf hem oock de wetten
VVaer me hy 't legher soud' aen alle kant besetten,
En middels om sijn volck te houden in hun jeught,
Op dat niet met den tijdt veroudere de deught.
't VVelck als de Liefde nu gestelt hadd' voor sijn' ooghen,
En door het veldt gheleydt, heeft met de knie ghebooghen
Haer langh-ontspannen boogh, doen nam sy in de handt
Den pijl, waer me dat sy het alles schiet in brandt:
Sy sey: Het gaet voor goet; en sonder langh te wachten
Trock sy den boogh heel uyt, en dat van ganscher krachten,
En soo den pijl noch vloogh soo sey sy: Grooten Helt,
Al zijt ghy heel in vlam, wordt hier door meer ontstelt.
En daer me vloogh sy heen, van waer sy was gekomen.
Maer die den minnen-schicht hadd' door den brandt vernomen,
Die sagh rondom end' om, soo rasch hy wiert ontwaeckt,
En riep: Van wïens schicht ben ick soo diep geraeckt?

Ey magh ick haer niet sien die my heeft moghen schieten?
O wreede Liefde, wreet, v honigh-soet verdrieten
Doet leuen my een doodt, ghy steeckt my heel in brandt,
En saemen perst ghy uyt de traenen t' alle kant.
VVaer toe al dit vertoogh? oft wilt ghy my bedrieghen?
O neen! ick kon v wel, v vier en kan niet lieghen,
Maer laet my noch eens sien, leydt my noch eens in't veldt
Daer ghy v Compagnie in orden hebt gestelt.
En magh het dan niet zijn? wie salse noch eens toonen/
Den Vader die heeft recht te wesen by sijn soonen;
Loopt son, en maen, en sterr', loopt rasch ô snellen tijdt,
Ghy zijt het, ghy alleen die my 't gesicht benijdt.
O Godt! ghy siet my hier, ghy weet mijn groot verlanghen:
VVanneer sal ick doch eens hen om den hals gaen hangen,
En groeten mijn geslacht, en bieden hen geluck,
Die met my sullen slaen de handt aen dit groot stuck?
Soo blaeckt, en brandt sijn hert, soo vlammen al sijn sinnen:
Nu voelt hy wat dat is Godt eens oprecht te minnen:
En roept nu anders niet omtrent den hellen nacht
Dan, O groot, eeuwigh goet, hoe kleyn wordt ghy gheacht!

De Societeyt Iesv.

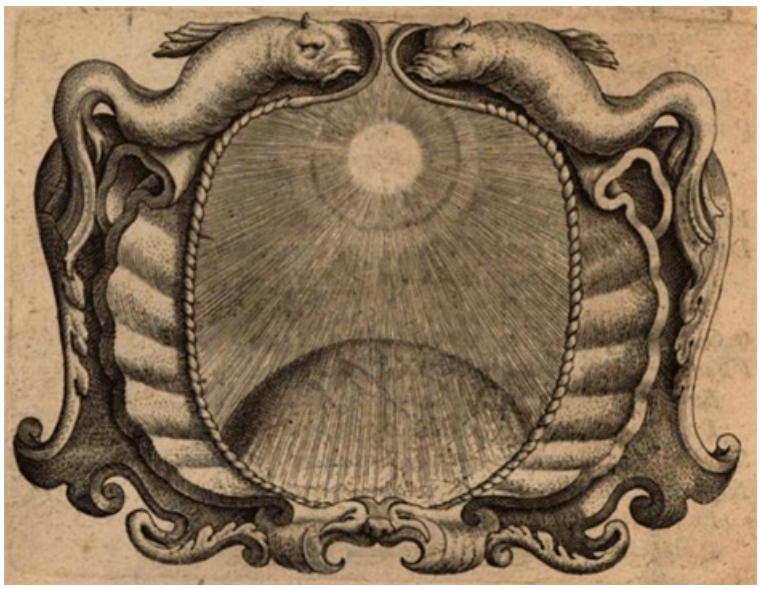

Non est qui se abscondat à calore eius. ***Psalm.18.***
Geen landt en is soo verr' van hier,
Of ick onsteke't door mijn vier.

O Noyt vermoeyde Son, die met v gulden waghen
Aen heel de werelt deylt de nachten, en de daghen
Die door u soeten schijn, en met v purper-root
Verlicht al watter is, en treckt als uyt de doot:
Die 't al verquicken doet 't zy menschen, ofte dieren,
Als oock de voghels snel die aen den hemel swieren,
En heeten welle-com den soeten daegheraet,
De dochter van de Son, die voor haer vader gaet:

Dees werelts klaere oogh, die met v heete straelen
Door-snijdt de vaste aerd', en weet daer in te daelen,
En werckt daer wonder in, iae van een klompken slijck
Brenght voor dat edel gout, en maeckt de werelt rijck.
Door v sietm' op een rots de diamanten groeyen,
Door u in een valley de schoone bloemkens bloeyen.
O licht! ô wonder licht! ô wiel van de natuur'!
Hoe menigh duysent mijl doorreyst ghy op een uur'!
En dat met sulck' een kracht, 'tzy met een soeten morgen,
Oft met v middaeghs vier; voor v is niet verborghen:
Daer is geen landt soo verr', daer ghy niet komt omtrent,
Geen landt soo naer den Noordt, of 't is v wel bekent.
Den bonten Moscouit die doet ghy oock sijn pelsen
VVel worpen van het lijf, en lichter kleet omhelsen:
Aen Groen-landt, Iis-landt me, dat knipper-tandt van kouw,
Daer sendt ghy van v vier, op dat het branden souw.
Iae noua Zembla selfs al is't dats' v dert terghen
Met noyt-gesmolten ijs, met wit-besneeuwde bergen;
Ghy speelt in haeren sneeuw, het ijs hardt als metael
Dat schroomt v soet gesicht, en vloeyt oock door een strael.
O IESV *Compagnie! ô vier van onse tijden!*
O hemels soeten schijn! spijt al die v benijden,
Ghy die daer opwaerts rijst, en ouer al v licht
En straelen mede deylt, oock uyt des sons gesicht.
De werelt was nu koudt, daer was niet vier, noch leuen,
Godts liefde was vergaen, wie sal die weder geuen?
VVie sal dien flauwen geest verwermen! ô wie sal?
Belijdt wie dat ghy zijt, sy doet het ouer al.
VVel aen loopt als de Son, en wilt voortaen soo schijnen,
Op dat de werelt sie door v haer ijs verdwijnen,
Loopt voort van eeuw tot eeuw, en wilt noyt blijuen staen,
Soo sal u glans en schijn noch altijt voorder gaen.

Deuis vande Societeyt,
Ad maiorem Dei gloriam.

Tot meerder' eere Godts { *Naer een*
{ *Alleen.*

[+]I*Ehoua grooten Godt, ô naem seer hoogh verheuen!*
VVeerdt in een gulde son met peerlen rijck gheschreuen,
Voor wie dat altijdt knielt den eersten Cherubijn,
Van wïens vier dat brant den hooghsten Seraphijn:
Tot v is't dat ick stier, tot v driju' ick mijn schichten:
Ghy light alleen in't hert, in siel, in mijn gevrichten.
Hoe dickwils wensch' ick niet, als ick de pees hoor slaen,
Ach, moght ick, mocht ick eens, ach, moght ick mede gaen!

[+]De Societeyt spreeckt.

Eylaes! mijn Kinders lief die houden my beneden,
Die wil ick tot v eer, tot uwen lof besteden,
Tot meerder' eere Godts: *die v soo niet en mint,*
Die schriju' ick uyt den broo, dat is een bastaert kint.
Dan, u zy lof, ick ben geworden een bly moeder,
'Ken sie noch onder hen niet een onaerdigh broeder.
Tot meerder' eere Godts *heeft ieder voor sijn woort,*
En wilt daer voor verbrandt, wilt daer voor sijn vermoort.
Sie hoe Loiola vlamt nu van 't canon geschoten,
Dat eertijts, soo my dunckt, de liefde had' ghegoten;
Al had' hy aen sijn been een grouwelijcke smert,
Nochtans was hy gewondt veel dieper in sijn hert.
Hy sey den oorlogh op aen Mars, en aen Bellona,
Hy wist een vromer strijdt als die van Pampelona:
VVaer by oock den laurier aen sijnen vijandt nam,
VVaer tot dat Cesar noyt, noch Alexander quam.
Van dien tijdt en stondt, wat doet hy doch, als branden?
En seyndt een heeter vier nae heete Mooren-landen.
Ignatius is vier, 'ten kan niet stille staen,
Iae siet, oock daermen 't bluscht, daer neemt de vlam noch aen
En nae dat op Xauier den Moor eens heeft gaen rusten,
VVat heeft hy niet beseylt? wat verr-gelegen custen?
Hy heeft het kruys geplant onder den Indiaen,
En waer omtrent de son de swerte menschen gaen.
Het is de moeders aerdt, het bloedt en kan niet lieghen,
Al wat van arents komt dat wilt om 'thooghste vliegen.
Een moeder geeft haer lust en driften aen haer beelt:
Daer is 'ken weet niet wat, dat in de kinders speelt.
Tot meerder eere Godts *staet ieders lijf te panden,*
Tot meerder' eere Godts *gaen sy in vremde landen,*
Tot meerder' eere Godts *en isser niet te groot,*
Tot meerder' eere Godts *gaen sy oock in de doodt.*

Bevestinghe der Societeyt, op den feestdagh van SS. Cosmas en Damianvs.

Felicibus auspiciis. { *Siet hoe dat den hemel staet,*
{ *Eer ghy t'zeevvaerts inne gaet.*

L*Aet vliegen wijdt en breet v wimpels, vlag, en vaenen,*
Licht ankers; kabels los, en wacht geen volle maenen:
Sa, veerdigh scheeps-getuygh; sa, veerdigh nae den mast,
Laet 't seyl ten vollen uyt, den wint die staet nu vast.
En waer nae doch gewacht? en siet ghy niet dees lichten,
Voor wie den wint, en zee, en stormen moeten swichten?
Hoe hel en staen sy niet daer midden in de locht,
Om leydtsmans v te zijn tot eenen kloecken tocht?

Stiert, roert dan t'zeewaerts in; want als dees lichten schijnen,
Geen onweer is soo trots, of't moet terstont verdwijnen:
Iae wint, en golf, en baer, en ongetemde stroom,
Die staen als maghteloos, gebonden inden toom.
't En is geen Ledas-draght, 'ten zijn geen swaene-kinders:
Poëten swijght hier stil, ghy zijt maer leughen-vinders,
De broeders van dat vier daer Troia door verdween,
Ey! seght wat isser doch met hen en zee gemeen?
V meyn' ick, lieue paer', v meyn' ick waere Broeders,
Ghy die wel eertijts waert oock voor v doodt behoeders:
V meyn' ick Damiaen, v Cosma, door v doot
Soo krijght ghy vollen last van dese nieuwe vloot.
VVel siet dit schip eens aen, het seylt op v genaden,
't Is met gheen gelt, oft goet, oft koopmanschap geladen.
Hier is gheen ander waer' als lichaem, siel en bloedt,
Iae die zijns' oock gereedt te storten inden vloedt.
't Gheloou' is hunne vracht, dat voeren sy ten besten
De ronde werelt om, nae Suydt, Noort, Oost, en VVesten.
Dat wijst de vlagh v aen, die op hun masten sweeft,
Den seghel van het schip, daer't al sijn kraght van heeft.
O IESV *soeten naem! ô naem vol van genuchten!*
VVat desen naem beschijnt, tempeest en storm moet vluchten:
Het sout, en bitter-nat van nijdt en tegenspoet,
Alleen door desen naem, wort honich-suycker soet.
VVt kracht van desen naem soo sullen sy gaen soecken
Al wat verborgen is, de noyt-besochte hoecken.
Sy stellen geen pilaer als 't laetste van hun werck,
Maer seylen voor en voort, in onweer euen sterck.
VVel aen dan kloecke vloot, het zijn nu hondert iaeren,
Dat ghy op desen dagh te zeewaerts in quaemt vaeren:
Vaert, roert, seylt, stiert soo langh te recht' en slincker handt,
Tot dat ghy vol gewins weer keert in't vaderlandt.

De Societeyt belooft oock vruchten nae hondert iaer.

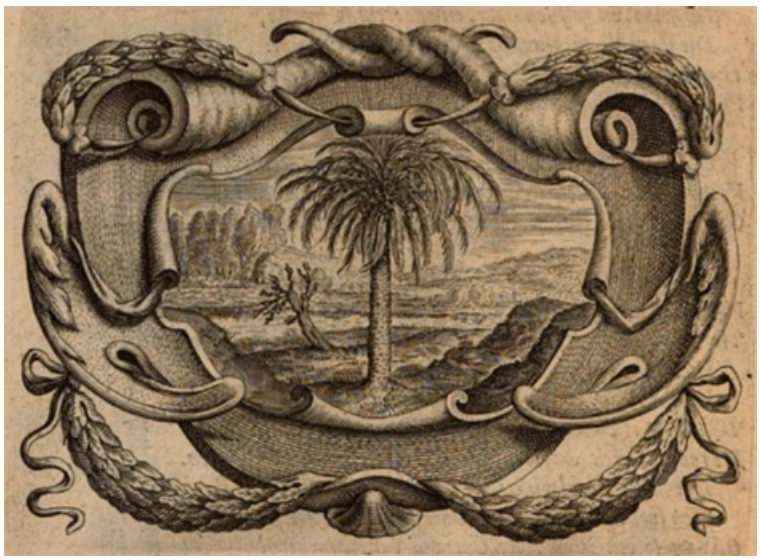

In senecta vberi, Psal. 91. { *Nae hondert iaer*
{ *Euen vruchtbaer.*

L*Aetstmael gingh ick desen boom*
Planten by den water-stroom:
Ick docht hy sal blijuen staen,
Iae oock groeyen altoos aen,
Tot dat hy wordt hondert iaer,
En meer eeuwen noch daer naer:
VVant sijn wortel heeft de vloet,
Die de boomen wassen doet.

Maer 'ken was noch niet van daer,
Of ick wierdt tempeest gewaer:
Daer quam eenen Noorden wint
Vande selfste diemen vindt,
En blies al sijn gramschap uyt
Ouer dese teere spruyt.
Hy wou vellen die, soo 't scheen,
Oft wel scheuren heel van een;
Dus sprack ick tot hem en sey,
Keert u onweer na de ley,
Nae de boomen van het wout,
Daer is menigh stercker hout.
VVaerom doch dees ionghe plant
Soo bestormt van alle cant?
Maer al blaesdy noch soo stijf,
Noch soo ruym, en noch soo rijf,
Euen wel soo staetse vast,
En geckt met v ouerlast:
Iae groeyt soo veel stercker aen,
Hoe g' haer meer wilt doen vergaen.
Des sal (wie het spijt oft rout)
Altoos zijn een ieuchdigh hout,
VVel gewortelt, wel bevrucht,
En vroom teghen al gerucht.
VVildy weten van wat handt
Desen boom eerst is geplant?
Van Loiola kreegh hy naem,
Van tempeesten roem en faem:
Vruchten droegh hy van't begin,
En nae hondert iaer niet min:
VVant hy heeft den seluen aert,
Schoon hy is een eeuw beiaert.

De Societeyt tracht nae d'eeuwigheydt.

Non est mortale quod opto. { *Hy treft den rinck*
{ *Die eeuvvigh blinckt.*

H*Oort, Leser, hoort wat dat bediet:*
Den Ridder die ghy steken siet,
Hy toont v de Societeyt,
Die loopt den rinck van d'eeuwigheyt.
Het peerdt daer desen man op rijt,
Dat is den vlug, en snellen tijdt.
Als dien met v komt op de baen
Dan weet het niet van traegh te gaen.

Ghy light in eenen stillen droom,
En dit loopt met een vollen toom,
En dit loopt menigh hondert mijl,
Als ghy maer rust een kleyne wijl.
En soo waer is des werelts loop,
Daer loopt het doch al ouer hoop.
Den eenen loopt om eer, en pracht,
En steunt op't ijs van eenen nacht:
En eer dat sijnen boom is groot,
Soo is den planter sesmael doot.
Het minste dat de kans eens draeyt,
Daer light sijn heelen staet bekaeyt.
Een ander loopt dweers door de zee,
En seylt daer nae een gulde ree:
En is daer, om een weynich gout,
Soo dickwils tot de doodt benouwt.
Een ander loopt 'ken weet niet waer,
En dat duert tien en twintich iaer.
En is dit niet een wonder dinck?
Hoe weynigh steken desen rinck?
Hoe weynigh stieren hunnen loop
VVaer dat den hemel is te koop?
VVaer elcken voet-stap die ghy stelt,
Tot v groot voor-deel wordt ghetelt.
En hier is't dat Loiolas heyr
Soo langh nu heeft ghestiert de speyr,
En houdt sich op de rechte baen,
Het siet den rinck recht voor hem staen.
En is nu seker van 't gewin
VVant siet de lancy moetter in.
Ick bidd' v, Leser, zijdy wijs,
En loopt om geenen and'ren prijs.

Af-beeldinghe van d'eerste eevwe der Societeyt Iesv.
Het eerste boeck, opgaende Societeyt.

Het eerste capitel.
Om vvat reden vescheyden Religieuse Ordens op verscheyden tijden inde H. Kercke vervveckt zijn, ende namentlijck die vande Societeyt Iesu.

DE groote ooghe van d'alghemeyne voorsichtigheyt Godts, ghelijckse hare sorghe bestreekt tot alle gheschapene dinghen, alsoo neemtse eyghentlijck en in't besonder haer ghemerck op de regeringhe van het schoon bouwsel der H. Kercke. Tot wiens behoudt en weluaren sooder van noode is datse

op sulcke tijden ende plaetsen onderset worde, daer-se[+] dreyght te vallen, soo wordt men ghewaer by ondervindinge, datter noyt ghebreck en is van soodanighe steunselen als den noodt soude moghen vereyschen. Onder dese zijn wel altoos de vernaemste gheweest de Religieuse Ordens, die onder het beleydt, al is't van verscheyden instelders ende reghelen, dit eenigh wit nochtans soecken te betreffen, datse, soo waer oft wanneer erghens het Catholijck ghelooue oft de Godtsdienstigheyt comt te beswijcken, de selue oft teghen den val houden staen, oft met eenen nieuwen ijuer wederom oprechten. Eer de Societeyt[+] opstondt, wasser schier de heele wereldt door soo groote onwetentheydt ende mis-achtinghe van Godlijcke dinghen, oock onder de Gheestelijckheydt (aen wie het toestondt de sielen te bewaeren) datter niet anders uyt volghen en conde als ketterijen en dolinghen: de welcke nu hebbende het veldt ghewonnen met een iammerlijcke nederlaghe van alle de Noordsche landen, heeft Godt ter goeder ure den H. Ignatium verweckt om een nieuwe bende te weruen: door welcker voortgangh en stichtbaeren handel soo in Godts-dienst als in de studien en wetenschappen, niet alleen de schaepen, maer oock de herders selue binnen spoor souden blijuen, oft, in-gheval sy daer uyt gheweken waeren, wederom inkeeren. Dus heeftmen ghesien terstont in't beginsel vande Societeyt, soo waerse haeren voet stelde, eenen nieuwen luyster ouer alle Kerckelijcke diensten comen, de welcke nu niet meer ongheschicktelijck als voren, maer met behoorlijcke seeghbaerheyt ende eer-biedinghe ghedaen wordende, quam den glans voorder tot de leecken toe: die allenghskens het exempel van hunne oueriglıeydt navolgheden, ende in plaetse van ontucht de deught met de vreese Godts begonsten te

[+]*Eerste reden vvaerom de Religien inghestelt vvorden, den onderstandt vande H. Kercke.*

[+]Florimundus de Orig. het l. 2. c. 18.

aenveerden: soo datter vele met traenende blijdschap hier van den almoghenden Heere danckten, ende voor ghewis hielen, dat dese nieuwe Religie van Godt tot dien eynde was inghestelt, op datse de Gheestelijcke t'samen ende de weereltsche persoonen van dese bedoruene eeuwe tot hunnen schuldighen plicht soude brenghen.

+Tvveede reden: verscheydenheydt van vele staeten.

+Andere waeren van ghevoelen, dat, ghelijck den Soon Godts in't vercieren van sijne bruydt de H. Kercke vermaeck neemt in hare lustbaere verscheydenheydt van allerhande staeten ende ampten, alsoo door d'instellinghe der Societeyt den Geestelijcken staet met dese nieuwigheyt heeft willen vereeren, datter een Religieuse Orden soude wesen, die noch in kleedinghe, noch in uytwendighe manieren van doen soude ouer-een-comen met eenighe Monicken, ende euen-wel soude zijn een biddende Orden, om de Christelijcke ghemeynte in't besorghen van haere saeligheydt om niet te dienen. Het was eenen beklaeghelijcken tijdt, inden welcken dien heylighen naem van Monicken door d'ouerhandt vande quaede tonghen vry wat versmaedelijck luydde, ende dies-haluen soo ghevoegelijck niet en scheen te zijn om met beual inde herten vande ketters ende sondaeren te vloeyen. Daerom achtender vele, dat de Societeyt tot dese gheleghentheyt van Godt bewaert was, om sonder na-dencken van dierghelijcken naem ende professie, met meerder ontsagh ende vrijigheydt soo wel de sonden, als de dwalinghen aen te tasten. Soo veel isser af, dat, ghelijck menighe Religieusen in gheen Orden en souden ghegaen hebben, hadde'r niet gheweest, de welcke sy metter daet hebben verkosen: alsoo menigh man inde Societeyt ghecomen is, die, sonder dat dese inghestelt waere, noch inual noch ghedachten en soude ghehadt hebben van Gode in eenighe Religie te dienen.

Den meesten hoop gaf voor reden van onse instellinghe[+] het nieuw ghewelt der ketterijen, van de welcke de H. Kercke door d'afvallicheydt van Luther ende meer anders sijns ghelijcke sterckelijck beuochten wierdt: want alsoo pleegh de soete beschickinghe ende wakende voorsichticheydt Godts teghen nieuwe ghebroetsels van Satan nieuwe leghers te beschrijuen, ende die onder 't beleydt van kloecke leyds-mannen onder d'ooghen van sijne vijanden te stellen, om den schilt aen de selue te bieden. Soo heeftse den H. Augustinum met de sijne in't velt ghestelt, min noch meer als eenen Paulum, om dat hy de Manïcheen (waer uyt hy ghesproten was) ende de Pelagianen soude verwinnen: op de selue maniere heeftse in verscheyden tijden verweckt nu den H. Athanasium teghen d'Arianen, nu den H. Cyrillum teghen de Nestorianen, nu den H. Hieronymum teghen Iouinianus, Heluidius en Vigilantius; nu den H. Norbertum teghen Tanchelinus, nu de HH. Dominicum en Franciscum met hun uytghelesen volck teghen d'Albigoisen. Wat soudese min doen in onse tijden, als Luther, Caluin, Menno, Zuinglius, Bucereus, en al dat helsch ghespuys ghewapent met ontucht ende ongodtlijckheydt onder den schijn van Godts louter woordt (datse nochtans ouer al vervalschten) het hooft ende de leeringhen vande H. Kercke quamen bespringhen? Hoe wel daer gheen ghebreck en was van verscheyden Prelaeten, Religieusen, ende andere gheleerde, achtbaere, godtvruchtighe mannen, die hen souden wederstaen: euen wel, om dat de duyuel niet en soude schijnen meer maghts te hebben in sijne kinderen om de H. Kercke te bevechten, als de Godtlijcke wijsheyt in hare dienaers om die te beschermen; heeft teghen nieuwe vijanden eenen nieuwen legher ghemaeckt, ende dien on-

[+] *Derde reden: vvederstant der ketteren.*

der het beleydt vanden H. Ignatius in't velt ghebroght, ghevende aen den seluen, ghelijck aen eene Compagnie-Colonelle, den naem van sijne bende, oft Societeyt IESV, op dat se noyt vergheten en soude de sonderlijcke verbintenisse diese heeft, om onder sulcken hooft (als den Sone Godts is) kloeckelijck ouer al te strijden, ende sijne maniere van leuen nae vermoghen op het naeste ende volmaeckste nae te volghen.

Het tvveede capitel.
Hoe de Societeyt Iesv langhe iaeren te voren voorseydt is. Verscheyden historien hier toe dienende.

GHELIICK Godt somwijlen met schroomelijcke teeckenen, soo in de locht, als op der aerden, d'aenstaende plaghen ende straffen te kennen gheeft; alsoo doet hy oock menighweruen sijnen toekomenden seghen ende gheluck voorseggen, oft door heylighe persoonen die hy hier toe verlicht, oft wel door eenighe andere figueren ende vertooninghen. Dit blijckt al mede inde Religie van onse[+] minste Societeyt: van de welcke indien wy gheloouen willen datter eenighe voorboden gheweest zijn onder d'oude ende nieuwe Propheten, sullen gheenssins afwijcken van't ghevoelen der uytleggers ende leeraers. Den H. Prophete[+] Dauid seght hy niet? *sy is kranck ghewoorden, maer ghy hebtse volmaeckt: uwe dieren sullen daer in woonen:* Den Hebreuschen[+] text leest, *Uwe compagnie,* oft *regiment der soldaten sal daer in woonen:* door welcke woorden Velasquez leert dat de Societeyt IESV beteeckent wordt. Den Prophete Isaias noch klaerder: *Gaet henen ghy rassche Engelen tot het afghebroken[+] ende ghescheurdt volck, tot het vervaerlijck volck*

[+]*Verscheyden prophecijen vande Societeyt.*

[+]Psal. 67. 10. 11.

[+]Tom. 1. in Epist. ad Philip. cap. 2. annot. 9.

[+]Isai. 18. 2.

nae het welck gheen ander en is. Welcke prophecije Benzonius, Lummius, Bozius, iae de gheheele werelt bekent in de Societeyt IESV volbroght te wesen. Den H. Euangelist Ioannes, aen den welcken de toekomende tijden der H. Kercke kenbaer ghemaeckt zijn, stelt in sijne Openbaringhe dese woorden: *Ende den vijfsten Engel heeft met het*[+] *trompet gheblasen, ende ick hebbe ghesien datter een sterre van den hemel gheuallen was op d'aerde, ende haer is den sleutel van den put des afgrondts ghegheuen.* Waer door Thomas Anglicus, Osorius ende Bellarminus bemercken dat claerlijck voorseydt is, dat nae de vier biddende Ordens, beteeckent door de vier voorschreuen Engelen, ten laetsten een' andere soude comen, om haer teghen een nieuw-oprijsende ketterije te stellen. Ende wie isser, oft hy en siet niet dat de sterre uyt den hemel gheuallen, die daer open doet de wijde poorte der hellen, den afgheuallen Luther beteeckent? teghen den welcken den H. Ignatius met sijne Compagnie van IESVS den strijdt opghenomen, ende het trompet van 't H. Euangelie ghesteken heeft. Den H. Vincentius ende[+] Ioachimus Abt hebben in hunne tijden 'tselue beuestight, te weten, datter in dese seste eeuwe der H. Kercke een nieuwe Orden van Doctoren onder den naem IESV soude opstaen: wantse spreken aldus: *Datter een nieuwe Orden ende Religie onder den naem* IESV *sal komen, die eensdeels Clercken, eensdeels leecke Religieusen sal begrijpen, die in de seste eeuwe ende het eynde der werelt sal uytschijnen: dat dit een Apostolijcke Orden sal wesen, ende op een besondere maniere aen des Paus ghehoorsaemheydt onderworpen: de welcke d'opgheblasene meesters* (t' zijn de woorden van de voorghemelde Leeraers) *door hare studien soude doen swijghen.* Men soude gheen claerdere woorden, oft die beter op de Societeyt passen, connen by-brenghen. Voeren wy niet den naem IESV? zijn wy gheen

[+]Apoc. 9. 1.

[+]*Tract. de Vitâ spirit. c.* 19.

Orden van Clercken? besluyten wy niet mede Religieuse leecken, die wy tijdelijcke Coadiuteurs noemen? Maer wie van ons soude derren segghen, 'tghene de selue Auteurs verclaren; *dat die Orden sonderlingh om de vrijicheyt des gheests, en besondere ionste Godts tot haer, ghepresen sal worden? door volmaecktheydt alle andere te bouen gaen, ende als eenen Beniamin meer dan d'andere van Godt bemint sal worden? dat de Pausen door haer hulpe vrede sullen genieten? dat dit een Orden der Rechtverdighe sal wesen, aen de welcke geiont is't leuen van den Sone des mensch volmaecktelijck naer te volghen, en den laetsten*[+] *oogst in de schuere des Heeren te vergaderen?* diemen seght *datse om de contemplatie op eene wolcke sitten; en dat dit een Orden van volmaeckte mannen wesen sal, die 't leuen* CHRISTI *ende der Apostelen onderhouden*? Dese en dierghelijcke meer dinghen, hoe heerlijck ende loffelijck sy oock zijn, schickt nochtans Benzonius ende andere der Societeyt IESV toe; wiens voornemen ende sorghe, soo wy hopen, altoos meer sal zijn om soodanighen lof door ouertreffelijcke daeden te verdienen, als door ijdele woorden haer van d'aenghewesene eere vermetelijck te beroemen.

[+]Benzon. ex Ioachimo Abb. c. 10. & 14. in Apoc. & c. 1. in Ierem.

[+]Omtrent vijfthien iaeren eer de Societeyt begonste, is Archangela Panigarola Ouerste gheweest van't Clooster vande H. Martha te Milanen, een vrouw-persoon van soo groote deughden, datse seer dickwils van Godt toekomende dinghen verstondt, ende selue voorseyde; onder andere, soose sorghvuldighlijck badt voor den grooten noodt der H. Kercke, heeft haer Godt te kennen ghegeuen, dat den tijdt naeckte, in den welcken hy soude Apostolijcke Priesters van de Societeyt IESV tot hulpe van sijne H. Kercke seynden. Nae hare door volghende in't officie Maria Arconata heeft aen alle de Religieusen sekere ghebeden daghelijcks belast, waer mede sy versoecken souden, dat

[+]Hist. Soc. tom. 2. l. 7. n. 36.

dien tijdt doch moghte verspoedt worden, en de Godts belofte ghequeten: de welcke sy soo langh onderhouden hebben, tot dat P. Benedictus Palmius met noch eenighe vande Societeyt, door 't versoeck van den H. Carolus Borromaeus, inde stadt van Milanen tot hulpe van sijnen Bischoppelijcken last ghekomen is: wanneer die Religieusen 't selue aen hem verhaelt hebben, ende nae-der-handt met brieuen oock aen den Seer Eerw. Generael der Societeyt P. Claudius Aquauiua bevestight.

Als den H. Franciscus Xauerius sijne studien inde Vniuersiteyt[+] van Parijs vervolghde, hadde sijnen vader Iassus nu gheschickt, om de groote onkosten, den seluen wederom t' huyswaerts t' ontbieden: 'twelck sijne suster verstaende, die alsdan Overste was in't Convent vande Discalzen heeft door brieven haeren vader ghebeden, dat hy hem sijne studien soude laeten voleynden: want hy van nu af van Godt gheschickt was om apostel van Indien te wesen.

[+]Tursell. Vitae S. Xauerij lib. 1. c. 2.

In de stadt van Arnhem is eene treffelijcke weduwe[+] gheweest met naem Reinolda, seer vermaert om hare heyligheydt. Soo Godt aen dese alle de straffen der oorloghen veropenbaerde, die ouer Duytslandt hongen, ende over ons Neder-landt souden komen, heeft hy haer mede vertoont datter een nieuwe Orden van Religieuse Priesters soude komen, die de H. Kercke teghen de ketterije soude beschermen: 't welck alsse by sekere gheleghentheydt inde teghenwoordicheydt van Petrus Canisius vertelde, ses iaeren voor den aenvangh der Societeyt, seyde sy, dat hy een van die wesen soude.

[+]Raderus in Vita P. Canisij lib. 1. c. 1.

In de woeste Prouincien van Paraquarien is dese sekere ouerleveringhe ghevonden: dat den H. Apostel Thomas, die in't beghinsel der H. Kercke 't ghelooue aldaer gheplant hadde, voorseydt soude hebben, dat in navolghende

tijden tot dese landen Apostolijcke Priesters souden komen,[+] draghende in hun handt een cruys, die hunne naekomelinghen 't selue ghelooue souden leeren, 't welck hy hen alsdan verkondighde. Dus als d'onse hier van niet wetende, door Gods schickinghe in die landen eerst ghekomen zijn met het cruys in de handt, hebben d'inwoonders eendraghtelijck bekent, dat dit de mannen waeren die den H. Apostel Thomas belooft hadde.

[+]Ann. Paraq. 1626. & 1627.

[+]Onder het barbarisch volck van AEthiopien, diemen de Galen noemt, is sommighe iaeren eer de Societeyt daer ghesonden wierdt, eenen ghemeynen roep gheweest, (soo eenighe die bekeert zijn betuyght hebben) datter binnen corten tijdt witte Priesters souden komen, die het landt souden van dolinghen suyveren, ende de waerachtighe wet der saligheydt leeren.

[+]Ann. AEthiop. 1625.

Soo de H. Teresa op eenen tijdt in haer ghebedt opghetrocken was, heeftse ghesien de ghedaente van vele Religieusen der Societeyt IESV die in de handt schoone witte vendelen droeghen: 'twelck soose met groote vreught[+] aenschouwde, seyde CHRISTVS tot haer: Of ghy wist Teresa, hoe grooten bijstandt mijne H. Kercke van dese ontfanghen sal! Welck visioen ouer een komt met het ghene de Abt Ioachimus voorsien, ende in sijne schriften achter-ghelaten heeft, tot troost ende verwecksel van een ieghelijck van d'onse, om ghetrouwelijck CHRISTO in sijne Societeyt te dienen.

[+]Ribera in vita S. Teresiae lib. 4. c. 5.

Het derde capitel.
De eesten ende principaelsten instelder der Societeyt, is Iesvs Christvs.

DE Societeyt IESV, ghelijckse den naem niet en heeft, soo en heeftse oock niet den oorsprongh vanden H. Ignatius: waer in wy onsen Vader te min onghelijck doen, hoe hy beter geweten heeft dat dese Religie gheenen vondt der menschen en was, noch oock door sijn vernuft oft wijsheydt inghestelt, maer door IESVS CHRISTVS alleen, die de manier van leuen, de welcke de Societeyt volght, eerstmael door sijn exempel, en daer nae met sijne leeringhe verbeeldt heeft. Dit ghetuyghen ons in den eersten alle de Constitutien, reghelen, regeringhe ende oeffeninghen der seluer: want ghelijckerwijs d'Apostelen nae 't exempel ende raeden CHRISTI in suyverheydt ende aermoede gheleeft hebben om beter het H. Euangelie te verkondighen,[+] alsoo alle die in de Societeyt komen, doen beloften van eeuwighe suyuerheydt ende aermoede. Wederom ghelijck hen d' Apostelen besonderlijck aen CHRISTVS hebben opghedraeghen, om de gansche wereldt door, ten beliefte huns meesters, de saligheydt der sielen te besorghen: alsoo spreydt haer de Societeyt IESV voor alle ghewesten der wereldt, om tot 'tselue voornemen te gheraken. D'Apostelen ende hunne naevolghers hebben nae de Hemel-vaert CHRISTI den H. Petrum als sijnen Vicaris ende 'thooft der heyligher Kercke bekent, sulcken gehoorsaemheyt bewijsende, als hem in de plaetse CHRISTI toequam: alsoo doet oock de Societeyt, bouen de ghewoonlijcke belofte, die allen Religieusen ghemeyn is, noch eene

[+] *Het leuen vande Societeyt is Apostolisch.*

besondere belofte van ghehoorsaemheydt aen den Paus van Roomen, naeuolgher van Petrus, ende 'thooft der H. Kercke. Ten laetsten ghelijck d'Apostelen, volghens het exempel CHRISTI, uytwendighlijck eene gemeyne maniere van leuen hebben onderhouden, om bequamelijcker de herten der menschen tot Godt te trecken, ende om beter den gheduerighen aerbeyt in't bekeeren der sielen t'onderstaen: alsoo *de Religieusen der Societeyt* ('t ghene Pius den IV. van henlieden seght) *ghelijckse den naem van* IESVS *aenghenomen hebben, alsoo doense hun beste, om met wercken, leeringhe, ende exempelen onsen heere* IESVM CHRISTVM *in alles nae te volghen, ende door sijne voetstappen te wandelen.* Inder voeghen datmen segghen magh dat de Societeyt gheen nieuwe Orden oft Religie en is, dan wel eene hervattinghe van d'instellinghe der Apostelen, van tijdt alleen, ende niet van naem, noch van autheur verschillende.

[+]Ten tweeden, dat haere beghinselen van Godt af komen, ende niet alleen vande menschen, beuestighen opentlijck in hunne brieuen d'andere Pausen. Paulus den III. soo hy haere eerste instellinghe ghelesen hadde, heeft van de Societeyt gheseydt: *Hier is den gheest des Heeren.* Gregorius den XIII. verclaert, dat *den H. Ignatius ende sijne medeghesellen vanden H. Gheest verweckt zijn.* Insghelijcks seght Gregorius den XIV. dat *de Religie van de Societeyt* IESV *nu in de laetste tijden door de Godtlijcke voorsichtigheyt is voortghebracht.* Wat betoont anders de wonderlijcke bekeeringhe van den H. Ignatius, die van eenen soldaet alleen de wapenen ghewent te handelen, is eenen instelder van eene soo gheleerde ende heylighe Religie gheworden? Wat betoont anders dat schoon visioen, in het welck CHRISTVS met sijn cruys ghelaeden aen Ignatius biddende sich veropenbaerde, belouende dat hy hem te

[+]*Haere instellinghe is godtlijck.*

Roomen altijt ghenaedelijck soude bystaen? Wat betoont anders d'onuerwachte veranderinghe van den Cardinael Bartholomaeus Guidiccionius, die van eenen vijandt van alle nieuwen Religien is sulck een vriendt ende voorvechter der Societeyt gheworden, dat hy boven alle andere de selue vervoordert heeft? In der waerheydt dit en is gheen' onghestaedicheyt van ghemoet, noch van gheuoelen, maer een heymelijck ghewelt van de Godtlijcke handt gheweest.

Ten laetsten, dat de Societeyt niet van de menschen, maer van Godt haeren oorsprongh treckt, blijckt claerlijck uyt d' approbatie van soo vele Pausen t' alle tijden by verscheyden bullen vernieuwt ende beuestight; uyt de deught, volmaecktheydt, onverwinnelijcken moedt ende volstandigheydt van soo vele edele, gheleerde ende anderssins treffelijcke oft vermaerde mannen, die hen tot de Societeyt hebben begheuen; ten laetsten uyt haere soo groote vermeerderinghe, de welcke binnen soo corten tijt, niet teghenstaende alle de vervolghinghen, met eenen onuytsprekelijcken voortgangh ende aenwas der H. Kercke, soo in't ghetal der gheloouighe, als godtsdienstigheyt ende godtvruchtigheyt, gheschiet is. Dit en heeft noch de vernuftheyt van Ignatius, noch de wijsheyt van sijne mede-ghesellen vermoght uyt te wercken, mits het de cranckheyt der menschen te bouen gaet; maer het is Godts handt, die sijne Societeyt helpt ende vervoordert.

Het vierde capitel.
VVaerom aen dese Religie den naem vande Societeyt Iesv gegheven is.

GHEEN blinder quaet als d'afgunsticheyt, de welcke niet aen en siet waer opse haren tandt wet, ten

+minsten datse haer venijn magh uytspouwen teghen diese haet. De ketters, soo wel Caluinisten als Lutheranen, ghelijckse van hun beghinsel altoos ghebeten zijn gheweest op de Iesuiten, hebben de selue niet alleen vervolght met wreedtheydt en bloet-verghietinghe in hunne lichaemen, maer oock met laster ende scheldinghe inden naem diese voerden, van de Societeyt IESV. Desen scheen hen wat te sterck in d'ooghen, ende en konden niet verdraghen, datter sulck een licht inde H. Kercke soude opgaen, waer door hunne duyster fuycken van de verbloemde redenen, diese het slecht volcksken voorhielen, souden ontdeckt worden: daerom hebben al schemerende teghen sijne straelen begonst te bassen, ghelijck de honden teghen de maen: iae dat meer lacchens weerdt is, als andwoorde verdient, zijn+ soo verre in hunne blintheyt ghecomen, datse dien seluen naem, diese in ons betichteden van hooueerdicheyt, selue aenghenomen hebben, als lofweerdigh. Daer is onder andere te Mulhausen een stadt van Turinghen, eenen Lutherschen Woorden-dienaer geweest, die by druck een gheschrift heeft laeten uytgaen, dat hy ende alle de Lutheraenen oprechte Iesuiten waeren, ende niet die van Ignatius de Loiola voortcomende desen naem voerden. In welcke voorstellinghe soo hy sy seluen ketelde tot lacchens toe, ende alle de sijne hen streelden als ouer eenen aerdighen vondt, hebben hen allegadere ghestelt tot eenen verdienden spot der Catholijcken, van wiese met goede reden beschimt wierden, om datse desen naem nu ghinghen voor hen seluen vrijen, teghen den welcken sy als niet te voren gheene blaem oft laster ghespaert en hadden. Soo blindt is, segghe ick, de nijdicheyt der ketteren. Doch wy sullen op dit pas dese nieuwe Iesuiten laeten vaeren, op de welcke beter als op die vande Societeyt passen de verwijtinghen

+*De ketters lasteren den naem vande Societeyt;*

+*maer tot hunne schande:* Anno 1583.

van hooueerdije, waer mede sy ons laecken, ghemerckt den[+] naem die wy voeren, enckelijck sijnen oorsprongh uyt d'ootmoedigheydt heeft.

[+]hy comt uyt d'ootmoedicheyt van S. Ignatius:

De thien eerste Patres en waeren niet weynigh beladen hoese hunne nieuwe vergaderinghe souden heeten: waer op soo den H. Ignatius rijpelijck ghelet hadde, ende bemerckt, dat sommighe Religien ghenoemt wierden vande plaetsen haerder instellinghe, ander van haere ampten oft principale oeffeninghen, eenighe oock van sekere deughden oft Heylighen; maer het meeste deel vande fondateurs oft instelders selue; vreesende dat, indien dit gheschil met verscheyden stemmen gheslist wierde, sy, om hunne sonderlinghe liefde tot hem, dese nieuwe Religie nae sijnen naem souden noemen; heeft uyt een nederachtigh ghemoedt op hen versocht, datse dit in sijn goetduncken souden stellen: ende uyt verscheyden visioenen den wille van Godt almaghtigh verstaen hebbende, eyndelijck ghesloten ende begheert, datse de Societeyt IESV soude ghenoemt worden: hier by blijuende met soo stercken opset, dat hy opentlijck bekende, dat hem gheenen reden ter wereldt daer van en konde trecken: iae beleedt, dat hy niet anders doen en konde, ten waere hy teghen den wille Godts dede, ghelijck P. Petrus Ribadeneira ende Polancus ghetuyghen uyt hem ghehoort te hebben. Welcken naem daer nae oock Paulus den III. Iulius den III. Pius[+] den IV. ende den V. Gregorius den XIII. Sixtus den V. Clemens den VIII. beuestight hebben. Ende soo ten tijde van den Paus Gregorius den XIV. sommighe desen naem bestreden, ende den seluen wilden veranderen, heeft desen Stadt-houder CHRISTI wel bescheydelijck in sijne Bulle beuolen, dat den naem van de Societeyt IESV, met den welcken dese Religie in haer beghinsel van den Aposto-

[+]vvordt van de Pausen beuestight:

lijcken stoel vereert was, tot alle naevolghende tijden inde selue vast en onveranderlijck soude blijuen. Bouen[+] d' oodtmoedigheyt ende andere redenen, die den H. Ignatium beweeghden om desen naem aen sijne familie te gheuen, was dese wel de voornaemste, dat hy voor sijne nakomelinghen in den seluen een groot profijt sagh, te weten, dat sy onder den standaert des cruys IESV moesten strijden, om 'tselue over al te planten: ende achter-volghens het exempel vanden Sone Godts (tot wiens heyr ende gheselschap sy gheroepen souden wesen) alderhande swaere, bittere ende moeyelijcke dinghen moesten verdraeghen; in plaetse van vrijdom, boeyen en ketenen; van wellusticheyt, tormenten en pijn-bancken uytstaen, iae de doodt meer dan het leuen verkiesen. Voorwaer dese naem praemt ende verweckt ons met eenen ghedueríghen prickel, om een soo verheuen tijtel wel uyt te voeren: principalijck als wy by ondervindinghe sien 'tgene den H. Hieronymus nae d' experientie ghetuyght, dat hoe licht den arbeydt is van onder desen leydts-man te vechten, soo seker oock de victorie is aen de ghene die maer den wille[+] en hebben van te winnen: *VVy kinderen, seght hy, zijn onder den Capiteyn* IESVS *ghekomen: onsen Capiteyn* IESVS *voert nu het sweerdt, ende gaet altijt voor ons, ende vecht voor ons, ende verwint den vijandt. VVy steken de trompetten der Priesteren, ende gaen rondom Jericho, dat is dese wereldt: haere mueren vallen, ende wy worden verwinders. Laet ons dan aen onsen Capiteyn* IESVS *danckbaer wesen; want door dien Capiteyn, als hy vecht, verwinnen wy.*

[+] *Dient ons tot spore.*

[+] S. Hieron. in Psal. 76.

Het viifde capitel.
Hoe de H. Moeder Godts patroonesse, ende als tvveede instelster vande Societeyt is.

DIE malckanderen beminnen, zijn ghemeynlijck van eenen sin ende gheneghentheyt. Ter wijle dan onsen Salighmaker ende sijne H. Moeder met een' aldermeeste liefde aen malcanderen verbonden zijn, soo is het, dat ghelijck hy de Societeyt altoos van herten bemint, alsoo oock sijne H. Moeder tot de selue, van haer beghinsel af, eene besondere gheneghentheyt ghetoont heeft. Dit liet[+] sich voor 't eerst inden H. Ignatius sien, diese voorquam met verscheyden weldaden. Nauwelijcks en was hy bekeert, of sy heeft haer aen hem vertoont met het kindeken IESVS in haere armen: waer door hy soo versterckt wierdt, dat hy sedert niet alleen bevrijdt en bleef van alle onsuyuere verbeeldinghen, maer oock eenen afkeer ende walghe ghevoelde van alle wereldtsche ijdelheyt. Bouen dien vondt sich soo onsteken in de liefde tot Godt ende sijne H. Moeder, dat hy corts daer nae ghegaen is nae Mont-serraet (eene plaetse van deuotie, wijdt beroemt om de menighvuldigheyt der mirakelen ende verscheyden weldaden die de H. Moeder MARIA aldaer plagh aen haere dienaers te bewijsen) ende heeft daer sijn gheweyr opgheoffert, sijne kleederen verandert, ende belofte ghedaen van eeuwighe suyuerheyt. Hier mede en hiel de goetgunsticheyt van dese H. Moeder tot haeren nieuwen soon ende dienaer noch niet op. Als hy te Manresa woonde,[+] schreef hy dat gheestelijck boecsken vande Exercitien, 'twelck soo krachtigh is om den mensch tot de volmaecktheyt te leyden, ende soo diep van verholen sin-

[+] *Maria vertoont haer aen Ignatius:*

[+] *helpt hem in't schrijuen vande Exercitien.*

nen, datter menigh Doctoor in de Godtheyt bekent heeft, dat hy uyt gheene andere meer deughdts ende lichts, als uyt dit alleen ontfanghen heeft. Wie meyndy heeft doen de penne gheleydt van desen noch-rouwen ende ongheleerden soldaet, die nergens dan inde wapenen alleen bedreuen en was? Ludouicus de Puente verklaert in't leuen van P. Balthasar Aluarez (die biecht-vader was vande H. Teresa) dat het Maria de Moeder Godts selue was, die haer dicwils gheduerende dit gheschrijf, aen hem veropenbaerde. Sy heeft het ghetuyght aenden voornoemden Pater, als hy sijn' Exercitien nae ghewoonte vande Societeyt ghingh beghinnen, hem versekerende, datse den H. Ignatius in't schrijuen van dese meditatien ende maniere van bidden gheholpen hadde, als zijnde een' oeffeninghe die haer seer behaeghde, en diese in haer leuen menichweruen selue gheploghen hadde. Het is waerschijnelijck dat hier uyt ghesproten is d'andwoorde, die Ignatius plaght te gheuen op de vraeghe, waer de Societeyt haere beghinselen ende oorspronghen ghenomen hadde: want en seyde anders niet, als, Te Manresa; te weten op die plaetse, daer hy soo dickmaels vanden Sone Godts ende sijne H. Moeder met verscheyden verlichtinghen besocht is[+] gheweest. Schrijuende te Roomen de Constitutien vande Societeyt, heeft menighe reysen de visite ontfanghen van twee (soo hyse noemde) middelaers, waer door hy verstond IESUS en MARIA, als de twee wet-gheuers: aen welcker ordonnantien wy ons moeten laeten voorstaen, dat wy meer verbonden en ghehoorsaem zijn, als aen de sijne, mits de selue uyt hunner beyder als uyt sijnen boesem quamen.

[+] *ende Constitutien.*

Wt welcke ende meer andere weldaden, die de H. Moeder Godts aen onsen H. Vader Ignatius, ende door hem

aen ons sijne kinderen bewesen heeft, wy wel moghen besluyten, datse neffens Godt door Ignatius de Societeyt heeft voortghebracht. Waerom hy oock, misschien tot bekentenisse dies, niet alleen sijn' eerste beloften, ende daer nae oock sijne professie, heeft Gode voor den autaer vande+ alderheylighste MARIA willen opdraeghen, maer oock begeert, dat alle sijne naecomelinghen, als die hunne Religieuse beloften doen, andere Heylighen maer in't ghemeyn, maer MARIA in't besonder ende namentlijck souden aenroepen, als hunne vernaemste patroonesse, door wiens hulpe ende voorsprake sylieden verscheyden jonsten ende voordeelen soo van haer, als van haeren ghebenedijden Soon in't beleuen hun roeps, ende andere gheleghentheden souden ontfanghen. Welcke sijne meyninghe ghelijckse op een vast betrouwen steunde, dat hy onlanghs uyt d'affectie van MARIA t'hemwaerts bewesen gheschept hadde, is alsoo nae der handt door menighvuldighe faueuren ende vremde gheschiedenissen aen sijne Religieusen oock beuestight gheweest. Niet langh nae dat de Societeyt te+ Loretten haere wooninghe ghestelt, ende aldaer de sorghe van het heyligh huys aenghenomen hadde, heeftmen rondom de hoofden vande Patres die'r biechte hoorden eene hemelsche vlamme sien spelen: welcke wat isse doch anders gheweest dan een teecken van liefde, waer mede de H. Moeder haere gasten ontfingh, ende haere kinderen inden ijuer der sielen onstack? Voorwaer in dese plaetse is't gheweest dat dien grooten Apostel van Indien en Iaponien den H. Xauerius den vierighen moedt gheschept+ heeft, met den welcken hy alle perijckelen te water en te lande misachtede, om de gheheele nieuwe wereldt met Godts kennisse ende liefde t'onsteken. Waer in soo hem den boosen vijandt menighe reyse sochte belet te doen,

+Ignatius doet sijne beloften voor den autaer van MARIA.

+De Societeyt heeft sorghe van 't H. huys van Loretten.

+Xauerius door hulpe van MARIA *vervvint de duyuelen:*

heeft den seluen niet alleen door de hulpe van MARIA kloeckelijck verwonnen, maer oock door't aenroepen van haeren heylighen naem, uyt de lichaemen van de besetene[+] menschen veriaeght. Wat sal ick segghen vanden Salighen Stanislaus Kostka, die door haer vriendelijck besoeck is verheught gheweest, ende haer soet kindeken IESVS in sijn' armen ontfanghen heeft? en wat vanden Salighen[+] Aloysius Gonzaga, die sijn leuen mirakeleuselijck in sijne gheboorte door haer behouden, ende nae der handt met belofte van eeuwighe suyuerheyt t'haeren dienste lofweerdichlijck besteedt heeft? Wat van soo vele andere, ende[+] namentlijck van P. Iacobus Ledesina, Petrus Anascus, Sebastianus Barradas, &c. diese mondelijck tot de Societeyt gheroepen heeft? P. Thomas Sanches siende dat hy inde Societeyt niet en konde ontfanghen worden om dat hy te leelijck stamelde, heeft sijne toevlucht tot MARIA ghenomen, ende door haere hulpe van sijn ghebreck verlost zijnde, is aenveerdt gheweest. Ick late nu vaeren alle die treffelijcke mannen, P. Gonsaluus Silueria, Martinus Gutierres, Ignatius Azebedo, Alphonsus Rodriguez, ende duysent andere. Wat voordeelen en hebben dese vande H. Moeder Godts niet ghenoten? ende met wat eene liefde ende godtsdiensticheyt en hebbense van hunnen kant niet[+] ghesocht de selue te verghelden? Van P. Alphonsus Salmeron lesen wy, dat hy de Saterdaeghen vanden Vasten, sijne ordinarisse materie verlaetende, altoos van onse L. Vrouwe predickte: van P. Franciscus Turrianus, dat hy de Feeste van haere Presentatie schriftelijck ende mondelijck heeft houden staen: de welcke anderssins in perijckel was om van den Paus afgheschaft te worden: waerom hy oock verdient heeft op den seluen dagh ten hemel te vaeren. Van P. Iacobus Laynes, dat hy dry volle uren in't alghemeyn

[+] *sy besoeckt Stanislaum,*

[+] *bevvaert Aloysium.*

[+] *roepter verscheyden tot de Societeyt:*

[+] *vvordt vande selue geeert,*

Concilie van Trenten soo ghewightigh ghedisputeert heeft[+] voor haer' onbevleckte ontfanghenisse, dat sy vande H. Synode met een al-ghemeyn toestemmen, alleen is uytghestoken gheweest uyt alle de kinders van Adam, die allegader in d'erf-sonde ontfanghen worden. Hoe wel dese deuotie tot d'onbevlecktheyt van MARIA noch eyghen en is gheweest aen P. Laynes, noch vremdt aende Societeyt: want van haer beghinsel af, gheduerende noch het leuen vanden H. Ignatius, heeftse dese opinie soo ernstelijck behert, datse de selue in haere eerste disputatie, als het principaelste punct, om te verweyren voorghestelt heeft. Iae dat meer[+] ende te verwonderen is, dien grooten liefhebben van onse L. Vrouwe Alphonsus Rodriguez (die haer oock wel met eene heylighe vrijmoedicheyt tot den minnen-strijdt derrede beroepen) heeft menighmael ghetuyght, dat de Societeyt, beneffens andere redenen, te dier eynde oock was inghestelt, om d'eere van Godts Moeder in dit punct voor te staen: soo dat het niet te verwonderen en is, datter een' eeuwighe ordonnantie by ons ghemaeckt is van dese sententie noyt af te gaen.

[+]*in't voorstaen van haere onbevleckte ontfanghenisse:*

[+]*vvaer toese inghestelt is*

Op vele andere manieren (van de welcke hier beneden in't derde boeck noch ghesproken sal worden) heeft de Societeyt ghepooght haere Moeder, ende naest Godt, haeren eersten oorsprongh te vereeren, die ick al voorby gae, om dit capitel te sluyten met de waerschouwinghe vanden Saelighen Franciscus de Borgia: den welcken soo hy bemerckt hadde, datter sommighe onder onse Nouicien waeren die MARIA niet en hadden tot patroonesse verkosen,[+] heeft hunnen meester vermaent, dat hy op hunne saelicheyt wel achte soude nemen, terwijle hy groot achterdencken daer van hadde. Welcke sijne vreese gheenen ijdelen waen en is gheweest: want hebben naemaels allegader,

[+]*Die* MARIA *niet en eeren, vallen uyt de Societeyt.*

d'een voor, en d'ander nae, hunnen roep verlaeten. Inder voeghen dat wy hier uyt moeten bekennen dat, ghelijck 't meeste deel van d'onse groote danckbaerheyt aende H. moeder Godts schuldich zijn, om datse van, oft door haer tot de Societeyt gheroepen zijn, alsoo allegader groote verbintenisse hebben om haer op 't hooghste te eeren, indien wy in onsen roep willen volherdich blijuen.

Het seste capitel.
Hoe dat nae Godt ende Maria, den H. Ignatius den Instelder en Vader van dese minste Societeyt is.

GHELIICK eertijts Godt almaghtigh tot stichtinghe van sijne H. Kercke slechte visschers ghebruyckt heeft, alsoo heeft hy oock tot oprechtinghe van dese minste Societeyt eenen man verkosen, die nerghens in eruaeren en was, als inde handelinghe van wapenen. Desen is gheweest Ignatius de Loiola, aenden welcken Godt inde stadt van Manresa op sekeren tijdt (als hy inden[+] gheest opghetrocken was) een schets oft beworp vanden opgangh ende voordt-gangh der Societeyt vertoont heeft. Hier verstondt den dienaer Godts 't werck datter voor handen was, met al dat de Societeyt oock in volghende tijden aenghingh. Hy begheeft sich dan te dien eynde tot de studien, ende al was hy nu dry-en-dertich iaeren oudt, en schaemt hem niet onder de kleyne kinderen d'eerste beghinselen vande Latijnsche sprake te gaen leeren. Daer nae sijne studien te Parijs nu vervoordert hebbende, vergadert ten deele aldaer, ten deele elders, neghen medeghesellen, met de welcke hy den thiensten de stichtinghe van

[+]*Godt toont de Societeyt aen Ignatius inde*n *gheest:*

de Societeyt beghint, die nae der handt in't vijf-thien hondert veertich vanden Paus Paulus den III. beuestight is. 't Welck alsoo gheschiet zijnde ,wierdt Ignatius ghekosen tot eersten Generael van sijne nieuwe familie. Maer[+] ghelijck hy dese bedieninghe niet en heeft willen aenveerden, voor dat hem sijnen biecht-vader de selue by maniere van behoorlijcke onderdaenicheyt heuschelijck ouerdronghen heeft: alsoo oock nae dat hy nu den last aenghenomen hadde, is hy voor al besorght gheweest, dat hy sijn' ondersaeten voor alle naecomende tijden met goede Constitutien ende Reghelen soude voorsien,[+] waer nae sy hen souden hebben te schicken. In't schrijuen van dese hadde hy altoos enckelijck dit voor ooghen, wat tot Godts meerdere glorie dienen moghte: om de welcke sekerder te kennen ende te betreffen, hadde hy voor ghewoonte, dat, soo wanneer hy'er nu eenighe metten verstande begrepen, en schriftelijck op pampier beworpen hadde, de selue op den autaer leyde daer hy Misse dese, ende met vele traenen versocht, dat sijne Godtlijcke Maiesteyt doch soude willen ghedient zijn, sijnen heylighen wille met behoorlijck licht daer ouer te verklaeren. Als hy eens by sy seluen ouerdochte, of het oock gheraedsaem ware, dat de kercken vande Profes-huysen (die enckelijck op aelmoessen moeten leuen) met iaerlijcks incomen souden beset worden; heeft veertich daghen langh op de voorseyde maniere te raede ghegaen, ende sijnen heylighen wille versocht. Dit verhale ick in't besonder, om daer uyt te speuren hoe grootelijcks den H. Ignatius ghearbeydt heeft, dat de Constitutien vande Societeyt meer souden een werck wesen door't ingheuen vande Godtlijcke wijsheyt ghemaeckt, als door menschelijck verstandt oft natuerlijcke redenen.

[+]hy vvordt Generael ghekosen:

[+]schrijft de Constitutien:

+Nae dat de Constitutien nu aldus gheschreuen waeren, heeft hyse door de gheheele Societeyt verbreydt, eensdeels om van een ieder te verstaen wat hem van de selue docht, eensdeels oock om die in't ghebruyck te stellen, ende alsoo te proeuen ofse bequaemelijck souden connen onderhouden worden. Dit ghedaen, zijnse heel, sonder by oft afdoen (ghelijckse van hem beschreuen waeren) vande gansche Societeyt aenghenomen, om in alles haere maniere van doen en leuen nae de selue, als nae een ghewis ende onfeylbaer recht-snoer, te schicken. Inder voeghen dat wy met goede reden moghen segghen, dat, ghemerckt Ignatius de medeghesellen eerst vergadert, de Constitutien (als de siele) aende Societeyt eerst ghegheuen, ende de selue als hooft en vader, met maght van generale ouerhandt, eerst gheregeert heeft, hy voor den principaelsten instelder ende fondateur naest Godt ende sijne H. Moeder vande minste Societeyt bekent ende ghehouden moet worden.

+vercondight de selue.

Het sevenste capitel.
Hoe den H. Franciscus Xauerius den tvveeden pilaer vande Societeyt is.

+INDIEN'T gheoorloft is mindere saken met meerder ende ghewightighere te verghelijcken, soo dunckt my dat 't ghene Ignatius en Xauerius in de Societeyt ghedaen hebben, seer ouer-een-comt met het ghene d'Apostelen Petrus ende Paulus inde H. Kercke ghedaen hebben. Petrus was van Christus 'thooft vande H. Kercke ghestelt, Ignatius vande Societeyt. Aen den eenen en aen den anderen is Christus sijn cruys draghende omtrent de stadt Roomen verschenen, met belofte van hen aldaer behulpsaem

+Ignatius en Xauerius in vele dinghen ghelijck aen Petrus en Paulus.

ende ghenadigh te wesen. Als Paulus Gode wederspannigh was, heeft hem de kracht Christi op den wegh van Damascus dweegh ende buyghsaem ghemaeckt: als Xauerius teghen den Godtlijcken roep spertelde, is hy door Ignatius ghetemt gheweest. Godt heeft aen Ananias veropenbaert dat hy Paulum tot de bekeeringhe der heydenen gheroepen hadde: insghelijcks heeft hy te kennen ghegheuen aende suster van Xauerius, dat hy hem tot de bekeeringhe vande nieuwe wereldt wilde ghebruycken. De Ioden hebben Paulum willen om hels brenghen, alsoo wilden d'afgodische priesters de Bonzij aen Xauerius oock doen. Paulus is in eene mande langhs de mueren van Damascus afghelaeten, om de handen van sijne vijanden t'ontgaen: Xauerius heeft om de selue reden onder de bremen en tacken vande mosschen gheschuylt, teghen 'tgewelt vande wilde menschen. D'onder-kleederen van Paulus ghenasen de siecke, de roosen-hoeykens van Xauerius deden 'tselue. Paulus verweckte de doode, Xauerius al mede in groot ghetal. Paulus hadde eenen onuersadelijcken dorst van sielen te winnen: aenden ijuer van Xauerius was eene wereldt te kleyn. Paulus was aen den H. Petrus als de[+] rechte handt in't verbreyden ende beuestighen vande H. Kercke: euen eens was Xauerius aenden H. Ignatius in't optrecken ende volmaken vande Societeyt. want hoe wel Xauerius noyt haere Constitutien ghesien en heeft, nochtans heeft hy in alle manieren van doen, de selue met een ghelijcksaem ouer-een-komen soo wel betroffen, datter maer eenen sin ende gheuoelen in hen beyde en scheen te wesen: als of Xauerius in Indien niet en dede sonder 't bestieren van Ignatius, en wederom Ignatius in Europen niet en berichtede sonder den raedt van Xauerius. Ignatius in Europen begeerde van sijne ondersaeten dat se hem

[+]Ignatius en Xauerius komen in alles ouer een.

rekeninghe souden gheven van hunne conscientie, 'tselue eyschte van de sijne Xauerius in Asien. Ignatius en verhief sich by sijne Religieusen niet als hunnen Ouersten, maer droegh sich ghelijck den minsten van alle, ende vernederde sich als hunner aller dienaer: Xauerius beual aen eenen Paulus, Recteur van't Collegie binnen Goa, dat hy der Christelijcker ootmoedigheyt by sijne ondersaeten wilde indachtigh zijn, ende ter oorsake van sijne Ouerigheyt geenen hooghen moet en wilde voeren, maer veel meer een nederigh herte. Ignatius versochte altoos bescheydelijck onderricht te wesen van de vruchten die sijn volck onder de gheloouighe ende onghelooughe dede: Xauerius gaf oock ordre aen die hy inden wijngaert des Heeren sondt, datse hem beduydelijck souden ouerschrijuen al watter tot saligheyt der sielen uytgherecht wierdt. Hebben beyde hunnen onderdaenen opgheleght het dagelijcks ondersoeck van conscientie, en bouen al hertelijck beuolen de ghestadigheyt des ghebets. Hebben beyde niet alleen schriftelijck en by ghebodt, maer oock metter daedt en voor-gangh van hun exempel, d'onderwijsighe vande iongheyt, ende namentlijck de Christelijcke leeringhe, ten hooghsten vervoordert. Hebben beyde de ghehoorsaemheyt gheacht als eenen toets-steen, ende ghestelt tot een merck-teecken vande oprechte kinderen der Societeyt. Gheen van beyde en hebben geldt, oft iet anders willen ontfanghen, waer mede, als met arbeydts-loon, onse diensten souden schijnen vergolden te worden. Hebben beyde strengh verbodt aen hunne ondersaeten ghedaen van eenighe Kerckelijcke eere oft digniteyten t'ontfanghen. Ter wijle Ignatius in Europen schrijft aende Prouincialen, dat sy alle wederspannighe ondersaeten souden uyt de Societeyt seynden, is Xauerius besigh in Indien om P. Anto-

nium Gomez, niet teghen-staende dat hy van de natuere een wel begaeft man, ende dadelijck Recteur van Goa was, om sijne onghehoorsaemheyt uyt te monsteren. In welck accoordt van sinnen en gheuoelen haer oogh-schijnelijck de voorsichtigheyt Godts vertoont heeft: de welcke aen dese twee edele sielen, soo verre vanden anderen gheseten, ghelijck als aen twee zee-compassen die aenden seluen zeyl-steen ghestreken zijn, den seluen gheest der Societeyt soo eenvormigh inghestort heeft, dat, al hoe wel de Constitutien vanden H. Ignatius noyt in Indien hadden ouer-ghevoert gheweest, de Societeyt nochtans aldaer soude int selue doen ende wesen, sonder onderscheyt, blijven staen hebben als in Europen, ter wijle sy in haren Xauerius den H. Ignatium niet en souden ghemist hebben.

Het achtste capitel.
De Societeyt vvordt vanden Roomschen Stoel gheapprobeert.

AL bemerckten schoon de Patres eene swaere sake te wesen, dat d'Orden van de Societeyt soude beuestight worden, heeft dies niet teghenstaende den H. Ignatius,[+] op Godt steunende (wiens ghenade hy te Roomen alreede gheproeft hadde) 't formulier vande instellinghe der seluer claer ende bescheydelijck in't cort ghestelt, verwachtende bequaeme gheleghentheyt om dat aenden Paus voor te houden, ende met eenen sijne begheerte aen te dienen. Den Paus Paulus den III. hadde sich by goede gheualle te Tiuoli vertrocken. Hy dan dese bequaemigheyt waernemende, presenteert hem 'tformulier door den Cardinael Contarenus, ootmoedichlijck biddende dat hem ghelieue

[+] *Ignatius presenteert aenden Paus het formulier van de Societeyt*

'tselue met Apostolische maght ende autoriteyt te beuestighen. Den welcken dat ontfanghende, doet het ouersien door Thomas Badia, die meester was van't H. Paleys, ende naemaels Cardinael wierdt. 't Welck ghedaen zijnde, ende den Paus selue dat neerstelijck aenmerckt hebbende, seyde terstondt, 'tzy door verwonderinghe van't inhoudt, 'tzy door eenighe Godtlijcke inwendigheyt ghedreuen, *Den gheest Godts is hier:* waerom hy 't godtvruchtigh werck ende voornemen vande Patres seer goet gheuonden ende ghepresen heeft; voeghende daer by, dat hy inden gheest voorsagh dat hunnen aerbeydt in dien tijt seer behulpsaem ende profijtigh aende sielen ende den grooten noodt der H. kercke soude wesen. Dese ghetuyghenisse den elfsten September in't iaer des Heeren 1539. vanden Stadthouder Christi ghegheuen, is quantsuys d'eerste approbatie[+] gheweest: om de welcke met een Bulle (ghelijck Ignatius op hem versocht hadde) te beuestighen, op dat hy niet en soude schijnen onuersichtelijck met eenen onbescheyden drift in desen sorghelijcken staet der H. Kercke iet te ordonneren) heeft de heele sake aen dry verre-denckende ende nauw-speurighe Cardinaelen belast: onder dese was Bartholomaeus Guidiccionius wel een godtvruchtigh man, ende inde Geestelijcke ende wereldtlijcke Rechten eruaren, maer soo vijandt van alle nieuwe Religien, dat hy oock de menighte der Ordens die doen ter tijdt waeren, niet en conde ghelijden: iae was alreede soo verre door dese sijne vervremtheyt vervoert, dat hy oock eenen boeck gheschreuen hadde van die allegader op vier Ordens te brenghen. Wat soudemen van desen, die meer partije als rechter was, anders verwachten, dat eenen grooten Niet en af-slagh der sake? Men konde hem quaelijck met smeecken en bidden verwillighen dat hy het formulier eens sou-

[+]den Paus doet het ondersoecken van dry Cardinaelen .

de ouersien, ick laete staen, voor goet houden oft vervoorderen. Hy socht d'andere twee, die van selfs luttel tot Ignatius ghesint waeren, tot sijn gheuoelen te trecken, ende maeckte by henlieden soo veel, datse met hem stemmende de heele sake, diemen nu voor sekere ende vast hiel, bycans om verre stieten, ende te niet deden. Maer den moedt ende[+] 't betrouwen dat Ignatius op Godt hadde, was bouen alle aenstooten: daerom en hiel hy niet op van aen te dringhen door verscheyden brieuen van Princen ende Republicken, ten dien eynde aenden Paus ende Cardinaelen geschreuen. Maer soo dit oock al mede te vergheefs viel, heeft sijne toevlucht tot Godt alleen ghenomen, ende ghetracht ten deele met gheduerighe ghebeden, ten deele oock met lichaemelijcke penitentien de hemelsch jonste ouer sijn voornemen te verdienen: belouende bouen dien, dat hy dry-duysent sacrificien der Misse Gode soude doen opofferen, soo wanneer het sijnen heylighen wille beliefde, dien vande menschen te beweghen. Sijn ghebedt is verhoort gheweest: want vol van betrouwen is hy wederom tot de Commissarissen ghegaen, met groote seeghbaerheyt ende eerbiedinghe de redenen van sijn versoeck voorhoudende aen die't sochten te beletten, Ende siet, ghelijcker noch raedt noch vernuft teghen den Heeren en is, sy veranderen allegader onuerwachtelijck van sin, nemen anderwerf en derde-werf in naeder achtinghe het formulier, doorsien het grondelijck: ende verklaren t'samenderhandt, dat de Societeyt onder 'tghetal vande Religieuse Ordens behoorde gherekent te worden, soo nochtans datter bouen de sestigh niet en souden moghen professien, tot ter tijdt tot datmen sien soude by ondervindinghe, wat dies aengaende aen De H. Kercke 'tnutste ende 'tdienstighste waere. Soo veel Guidiccionius belanght, is't kennelijck,

[+]Ignatius dringht aen om de beuestinghe:

dat hy naederhandt opentlijck bekende, dat, al hoe wel hy gheenssins de menighte der Religieuse Ordens en konde goet-vinden, nochtans aen dese (beweeght door den Gheest Godts, niet en derrede noch en moghte langer wederstaen. Heeft terstondt daerom met sijne mede-plichters begonst soo gunstigh aende Societeyt te wesen, dat[+] niemant oyt ernstelijcker de selue by den Paus ghevoordert en heeft. Den welcken ouer dese onverwachte veranderinghe der herten verwondert, veroorsaeckt (soo hy het nam) door de rechte handt des Alderhooghsten, mede grootelijcks verblijt zijnde, dat hem dese sake van Guidiccionius selue wierdt aenghepresen; heeft met eene sonderlinghe affectie de Religie der Societeyt, ende den naem, diese verkoren hadde, den seuen-thiensten September in't iaer 1540. op den dagh van sinte Cosmas ende Damianus, volghens het goet-duncken ende wel-behaghen der Cardinaelen, gheapprobeert.

[+] *verkrijghtse van Paulus den III.*

'T scheen datse nu door soodanigh onderstandt eenighsins versekert ende gherust was; soo wanneer daer nieuwe oorloghe is opghestaen, uyt de partije diese teghen de sonden maeckte: hoe wel haer dese vervolginghe tot eere ende lof ghedient heeft: want Paulus den ouer-last vande quaede tonghen siende, ende dat dien maer uyt enckele af-gunstigheyt en quam, heeft te meer sijn herte gheheelijck t'haerwaerts ghekeert, ende behaluens dat hy de Societeyt eerst (soo voorseyt is) onder de Religieuse Ordens hadde aenghenomen, heeft oock dry iaeren daer nae, den 15. Meert. anno 1543. aen Ignatius de maght ghegheuen om de Societeyt te vermeerderen, sonder restrictie van eenigh ghetal der Professen, ende ander-werf met eenen nieuwe Bulle verklaert, datse eene Religieuse Orden vande H. Roomsche Kercke was. Daer-en-bouen in't besonder

aen dry Bischippen van Cesena, Albenga ende Parenzo beuolen, datse de betichters der Societeyt, oft die haer eenighsins moeyelijck vielen, in alle manieren met ontsagh en straffe soude inden bandt houden. Nae Paulus heeft[+] Iulius den III. ander-mael de Societeyt beuestight in't iaer 1550. den 21. Iulij, ende 'tghene inde brieuen van sijnen voor-saet moght duyster wesen, oft immers een twijfelachtighe uytlegghinghe veroorsaken, met een wijdt-loopighe Bulle uytgheleght ende nae den sin van Ignatius beduydt. In't jaer 1571. den 7. Iulij heeft Pius den vijfden verklaert dat de Societeyt een Orden vande Mendicanten is, ende onder d'andere biddende Ordens med-ghenote van de selue priuilegien gerekent. Gregorius den XIII. (wiens groote toeghedaenheyt ende ghesintheyt tot de Societeyt blijcken kan uyt de priuilegien, ende den onuerghelijckelijcken lof daer hy de selue mede vereert) heeft in't iaer 1582. den 1. Februarij het instituyt der Societeyt met haere Constitutien ende priuilegien wederom beuestight, ende verklaert dat die waerlijck ende eyghentlijck Religieusen zijn, die de dry simpele beloften inde selue nae't verloop van hun proef-iaeren ghedaen hebben. Heeft insgelijcks met een andere Bulle, in't selue iaer den 25. Mey, goedt-gheuonden ende op een nieuw gheapprobeert, al wat de voorgaende Pausen aende Societeyt ghejont hadden: voorders oock met alle sijn' autoriteyt verboden, dat niemant eenighen opval aen haere instellinge doen en soude: bouen dien seer swaere straffen ghestelt voor de ghene die sijn ghebodt hier in souden ouertreden. Alle welcke penen ende beuestinghe vernieuwt noch eens met eene Bulle, ende leght breeder uyt Gregorius den XIV. in't jaer 1591. den 28 Iunij: al-waer hy sich niet en ontsiet te segghen dat het achter-deel vande Societeyt een nae-deel vande

[+] *vvordt* naemaels vernieut van verscheyden Pausen.

heele H. Kercke was, ghelijck 'tvoordeel van d'eene mede 'tvoordeel was van d'andere. Heeft oock gheordonneert, dat den naem vande Societeyt IESV, dien van vele met opsprake ende bittere vijandtschap beuochten wierdt, daer in blijuen, ende ten eeuwighen daghe ghebruyckt soude worden, met uytdruckelijck ghebodt, datmen niet en soude veranderen van alle de dinghen die de nijdigheyt van sommige oproerige geesten, onder den schoonen deckmantel van Godts ijuer, socht te verkrencken. Ten laetsten Paulus den V. in't seste iaer van dese loopende eeuwe den 30. Augusti, heeft insghelijcks de Societeyt met hare priuilegien op een nieuwe beuestight, ende de selue penen, die sijne voorsaeten, tegen haere verstoorders verkondicht. Dese autoriteyt met soo grooten ouer-een-comen in't selue gheuoelen van soo vele Pausen, heeft de Societeyt soo versterckt ende ghewortelt, dat haer nu, Godt lof, gheenen haet oft af-gonstigheyt vande quaet-willighe, sonder verachtinghe vande Pauselijcke, iae oock vande Godtlijkcke Maiesteyt selue, en kan hinderen oft beschadighen.

Het negenste capitel.
Eenige dinghen die aende Societeyt als eyghen zijn.

DIt instituyt der Societeyt, 'twelck soo dickwils met soo grooten ghewelt van teghen-partijen beuochten is gheweest, als of het nerghens toe, als tot eenen alghemeynen onder-gangh ende verderffenisse van't menschelijck gheslachte en diende, vereyscht van sijne onderdaenen eene groote sorghe, eerst van hun eyghene, ende dan van huns euen-naesten saligheyt. Dus indien den H. Ignatius in't selue iet hadde connen bemercken, dat eenighsins

tot nae-deel vande meerder glorie Godts soude strecken, oft iet voorders versinnen dat die moghte vermeerderen; soude dat terstont daer by ghevoeght, ende 't ander daer uyt gheschrabt hebben. Maer om dat hy van't wit dat hy[+] voor hadde, niet en soude af-wijcken, heeft altijdts sijn' ooghen ghevest op 't leuen en manieren van onsen Salighmaker IESVS CHRISTVS ende begheert dat de Reghelen vande Societeyt met de leeringhe CHRISTI souden gheheelijck ouer-een komen; want 'tghene desen aen d'Apostelen ende Discipelen tot meerdere glorie sijns Vaders voorhiel, heeft den H. Ignatius ghetracht in sijne Constitutien te besluyten. CHRISTUS begheerde dat 'tghemoedt ende manieren van sijne Apostelen met de sijne heel ghelijck souden wesen, en daerom moestense rijckdommen, eere en wellusten versaken, welcke hy voorsagh dat een groot beletsel vanden Godtlijcken dienst waeren. Den H. Ignatius, om aen alle verouderinghen des gheests de deure te sluyten, heeft 't grondt-vest van't Religieus leuen ('twelck eyghentlijck de dry beloften zijn) nae vermoghen teghen alle gheleghentheden ende ghevallen van d'eyghene liefde, de welcke doch den heymelijcken ende al-verderuenden worm vande Religien is, wel versien ende versekert.

[+]*Instellinge vande Societeyt ghelijck aen de leeringhe* CHRISTI.

Voor al *d'Armoede*, die hy eenen muer vande Religie[+] noemt, heeft hy heel vanden vijandt bevrijdt, oock met eene besondere belofte van die noyt te verminderen oft ruymer te maken: daerom en laet hy gheene rente toe aende Profes-huysen, tot haer onder-houdt, noch eenigh seker onderstandt waer mede 't huys oft Kercke souden moghen vermaeckt worden, noch om eenigh cieraet voor de Kercke, ende 't ghene voorder tot den Godtlijcken dienst noodigh is, te coopen. Hoe soude hy d'aermoede teghen een aen-

[+]*Aermoede van de Societeyt.*

stoot meer connen bevrijden? besonder als hy bouen al dit noch scherpelijck gheboden heeft, datse in gheenderleye manier vande incomsten der Collegien (schoon daer oock noodt waere) souden moghen gheholpen worden, oft iet van weghe eenigher Capelrijen, iaer-ghetijden, Missen, predicatien, oft andere dierghelijcke diensten, oock voor de Sacristije, ghenieten. Wel is waer, dat d'aermoede der Collegien ende Seminarien die de Societeyt heeft, soo strenghe niet en is, mits die renten ende gronden van eruen moghen besitten. Dan dit en gheeft oft en neemt tot ons propoost niet: want naedemael de Professen 'teerste ende 'tprincipaelste deel der Societeyt zijn, moetmen eygentlijck in henlieden de volmaecktheyt van dese belofte bemercken[+] ende weghen. In welcken ghevolge heeft met reden Pius den V. verklaert (als bouen gheseyt is) dat de Societeyt een biddende Orden is; om dat d'andere soo wel als de Professen moeten gaen bedelen, als den Ouersten dit ghebiet, oft den noodt sulcks vereyscht. Ende hoe wel de Collegien ende Seminarien (als nu ghemelt is) middelen moghen besitten, nochtans is al mede hun aermoede vry wat nauw bepaelt ende beschreuen: wantse niet min als de Profes-huysen verbodt hebben van eenighen loon voor Missen, uytvaerden ende iaer-ghetijden t'ontfanghen, 't welck nochtans aen d'aermoede van andere Religieuse Ordens niet en is ongheoorloft. Ghelijck het al mede voor ongheur in dese deught soude gheacht worden, waer't datse iet loons-wijse voor 't leeren vande Godtheyt oft andere wetenschappen, voor de sermoonen oft Christelijcke leeringhe, voor 't besoecken van siecke oft ghevanghene, voor het uytreycken oft bedienen der heyligher Sacramenten ontfingen. Voorts van dinghen 'tghemeyn besit inde Societeyt aengaende, is 'tghebruyck soo vernemen, dat

[+] *De Societeyt is een biddende Orden.*

d'aermoede gheene scherpere onderhoudinghe en schijnt te connen vereyschen.

De Suyverheyt, om datse lichtelijcker om de swackheyt[+] onser natuere besmeurt ende beschadight wordt, heeft hy oock dies te meer willen versekeren: 'twelck als hem docht dat hy met gheene ghewightige woorden ghenoegh en soude connen doen verstaen, heeft het al in't corte begrepen, ende gheseyt, dat wy de suyuerheyt der Enghelen moeten naevolghen. Ende om dieswille de reynicheyt een gaue Godts is, nae 't segghen van Salomon, die met bidden[+] verkreghen wordt; heeft hier toe niet alleen het stadigh ghebedt aen ons bevolen, maer oock de maniere gheleert die wy in't selue behoorden t'onderhouden. Daer-en-bouen heeft ons de vreese Godts op 'thooghste inghestampt,[+] als den eenighe middel om alle becoringhe t'ouerwinnen. Daer gingh een gheruchte in't Hof van Spaignen, dat de Iesuiten een kruydt ouer hen droeghen, 't welck de kracht hadde van d'onkuyscheyt te verdoouen. Philippus den II. dit hoorende, heeft selue aen P. Araoz ghesonden om hier van bericht te zijn: den welcken niet en heeft ontkent of daer en was wat af, hertelijck wenschende dat den Coningh ende alle sijne houelinghen 'tselue wilden ghebruycken: daer by voeghende; als immers sijne Maiesteyt lust hadde van't selue te kennen, dat het de vreese des Heeren was, wiens kracht de Societeyt t'alle canten onbeschadight hiel, oock in't midden vande perijckelen. Welck oock de reden is, waerom men t'onsen huyse sulcke nauwe sorghe draeght voor het ghebedt: want het eene moeder ende voestersse vande godtvruchtigheyt is, waer uyt de suyuerheyt voortkomt.

[+] *Suyuerheyt van de Societeyt.*

[+] *vvordt bevvaert door het ghebedt,*

[+] *door de vreese Godts.*

Om desen soo edelen schat te bewaeren, ghelijcker meer[+] als eene schilt-wacht van doen is, die op den vijandt passe,

[+] *door matigheyt, &c.*

setter de Societeyt verscheyden uyt teghen alle aenkomsten van onmaetigheyt, ledigheyt, nieus-ghierigheyt, van amoureuse boecken, ende andere dierghelijcke verweckselen der wellustigheyt, in gheenderleye maniere ghedooghende, datter in haere kinderen ghevonden worde oft ouerdaet in eten en drincken, oft luyigheyt in't wercken, oft gheneghentheyt tot soodanighe boecken (al zijnse schoon van oude Poëten en meesters vande rijm-konste gemaeckt) uyt de welcke, ghelijck onsen Eerw. P. Generael Mutius Vitellescus seght, niet soo seer gheleertheyt geraept en wordt tot voorderinghe des verstandts, als wel een' aenvechtinghe teghen de suyuerheyt tot nae-deel vande siele.[+] Maer niet en Isser daerse d'ooghe meer op heeft, als op het verkeeren met onghelijcke persoonen. *De vrouwe*, seght Salomon by ondervindinge, in sijne Spreucken, *rooft des mans kostelijcke siele.* niemandt soo wijs oft sterck, die sich hier[+] magh streelen van versekeringhe, 'ten zy dat hy ghedueriǵh op sijn hoede zy, ende noch gaet het daer al toe. Staedigh achterdencken, en trouw gheselschap zijn wel de beste bewaerders, de welcke dieshaluen onsen H. Vader Ignatius daer toe oock ghebruyckt heeft: want voor al heeft hy de heele Societeyt door strenghelijck bevolen, niet alleen dat niemandt tot de huysen oock van edele vrouwen, al zijnse sieck, sonder mede-ghesel en soude gaen; maer oock datmen sulck' eene maetigheydt en voorsichtigheyt in die aen te spreken soude ghebruycken, al wildense oock biechten, dat den pater ende den mede-ghesel in malckanderens ghesicht altoos blijuen, om te sien immers watse doen, maer niet te hooren watse seggen. Om welcke ordonnantie met een exempel te bevestighen, als hy een out ende deughdelijck Priester vanden huyse, op wie gheen vermoeyen van schult en viel, in gebreck dies aengaende bevonden hadden,

[+]*Door den voorsichtighen handel met de vrouvven,*

[+]Prouerb. 6. 26.

heeft hem nochtans, tot eenen spieghel van d'andere, inde tegenwoordigheyt van acht Patres (die hy te dier eynde by een gheroepen hadde) soo langh sy seluen doen disciplineren, tot dat elck eenen Psalm van Dauid (waer onder den eersten was den *Miserere*) hadde ghelesen. By dese soo vele behulpselen,[+] komt noch 't gheduerigh ghebruyck der heyligher Sacramenten, namentlijck des Autaers. Wat konnen wy eene betere wacht hebben om de suyuerheyt sonder eenighe schandt-vlecke onverhindert te bewaeren? naedemael de heylighe Oudt-vaders eenpaerlijck ghetuyghen, dat dese eene besondere kracht hebben, om den vuylen brandt des vleeschs uyt te blusschen, ende de suyuerheyt, soo wel des lichaems als der sielen, onbevleckt t'onderhouden.

[+] *door 't geduerigh gebruyck vande heylighe Sacramenten.*

Wat nu voorders de belofte van *Gehoorsaemheyt* belanght,[+] hoe sorghvuldigh Ignatius daer voor gheweest is, blijckt uyt verscheyden passagien van sijne Constitutien, daer hy niet alleen en vereyscht een volkomen uytgaen des verstandts ende des wils, om sy seluen gheheelijck aenden mensch om de liefde Godts t'onderworpen, maer oock[+] de selue als een merck-teecken stelt, waer aen d'oprechte Religieusen der Societeyt ghekent, en van andere onderscheyden moghen worden. Waerom hy oock wel uytdruckelijck inden brief, die hy van dese deught aen die van Portugael gheschreuen heeft, dese woorden by brenght: *Laet vry d'andere Ordens ons te bouen gaen in vasten, waken,[+] ende dierghelijcke strenghigheyt in kost ende kleederen, de welcke sy (een' ieghelijcke nae haere maniere van doen ende instellinghe) heylighlijck aenveerden: maer ick soude wel willen, seer beminde Broeders, datse altemaele die in dese Societeyt onsen Heere dienen, door waerachtighe ende volmaeckte ghehoorsaemheyt, ende versakinghe, soo des verstandts als des wils; uytnemende mochten wesen: inder voeghen datmen hier uyt de waer-*

[+] *Gehoorsaemheyt vande Societeyt*

[+] *is haer ken-teecken.*

[+] Epist. de Obed.

achtighe ende oprechte kinders der seluer, als aen een merckteecken onderkenne.
De selue maniere van spreken ghebruyckt[+] den Salighen Franciscus de Borgia: want sprekende van de ghehoorsaemheyt, seght datse 'twit is op 'twelck de Societeyt in alle dinghen haer principael oogh-gemerckt noemt; *'tvendel,* onder 'twelck wy alle-gader dienen; *'t meeste bol-werck* oft *toren,* door wiens sterckte onse Religie blijft staen. Alsoo veel, oft oock meer, seght daer van den[+] teghenwoordighen Generael P. Mutius Vitellescus; *Aen de ghehoorsaemheyt worden ghekeurt d'oprechte ende echtige kinderen vande Societeyt: want dit eyghentlijck de spijse is, met de welcke sy die opvoedt, ende tot volkomen wasdom brenght, diese voor de haere kent.*

[+]Epist. de Mediis conseru. spirit.

[+]Epist. de Orat.

[+]By dese dry beloften, die aen alle Religien ghemeyn zijn, heeft den H. Ignatius noch eene vierde besondere inde solennele ghevoeght, waer mede de Professen hen ten dienste vanden Paus opdraghen, om t'allen tijden het Euangelie te gaen vercondighen in alle ghewesten der werelt daer't hem belieuen sal. De verbintenisse die hier uyt spruyt van punctuelijck te ghehoorsaemen, is soo sterck, dat sy noch om leuen, noch om steruen eenighe uytvlucht en moghen nemen; iae gheboden zijnde, moeten het worpen in't midden van Turcken en Barbaren, van ketters en Heydenen, reysende oock sonder teyr-geldt, nae d'uyterste paelen van Indien en Iaponien, daerse de doot dies te sekerder voor ooghen sien, hoese meer met mensch-eters ende wreede tyrannen, als met redelijcke creaturen te doen moeten hebben. Daer zijnder vele uyt andere Ordens, die door den ijuer der sielen ghedreuen, de selue landen met den seluen arbeydt en perijckel wel doorlopen: maer dese doen dat uyt vrywillighe deuotie, sonder datse uyt kracht van eenighe belofte vanden Paus daer toe connen ghe-

[+]*Belofte van ghehoorsaemheyt aenden Paus.*

dwonghen worden. Maer de Societeyt heeft dit eyghen, datse haer daer toe met eene besondere belofte verbindt, ende ouersulcks altoos vande*n* Stadt-houder CHRISTI hier toe ghedwonghen can worden. Een sake voorwaer alsoo nut aende H. Kercke, alsse wel heerelijck is voor de Societeyt; niet teghenstaende dat de nijdigheyt haeren tandt oock hier op heeft moeten breken. Sommige neus-wijse gheesten, aen wie niet en behaeght dat sy aen hen seluen, en voorder dat hen eyghen is, hebben dese belofte willen laken, segghende dat het maer een pluym-strijckerije en is, als of wy den Paus hier mede vleydden, ende aen onsen kant sochten te trecken. Doch de betichtinghe en konde niet blijuen staen, ghemerckt de wercken anders uytgauen: inde welcke noyt bevonden en is, dat wy hier door eenighe staeten oft Prelaturen vande H. Kercke ghesocht hebben, dan wel winste der sielen, die wy met groot kommer en onghemack ten suersten moeten besweeten. Hoe soude de Societeyt eenigh menschelijck insien in dese belofte hebben, oft den Paus daer mede soecken te behaghen, om van hem een ionstigh ghemoedt oft tijdelijcke vergeldinghe te bekomen? daerse neffens de selue noch een' andere belofte doet, euen bondigh,[+] datse noch nae eenige digniteyten binnen oft buyten 'shuys staen en sal, noch de selue, alsse van buyten ghepresenteert worden, oock aenveerden, 'ten zy uyt last vanden ghenen die't op pene van doodt-sonde kan ghebieden; den welcken is den Paus alleen: die wel somtijdts, hoe wel niet dickwils, dese maght ghebruyckt heeft, als't blijckt in Toletus en Ballarminus, die hy Cardinalen maeckte tegen hunnen danck: van Laines en Borgia heeft hy sich laten verbidden, dat hy hen den rooden hoet niet en soude ouerdringhen: van Iaius, Canisius, Claudius Aquauiua, Cotton, ende meer andere, datse den Bischoplijcken mijter

[+] *Belofte van geene digniteyten t'ontfanghen.*

niet en souden draghen. Soo verre is't van ons, dat wy door dese belofte eenen menschelijcken loon souden beiaghen.

Het thienste capitel.
Dry ander dinghen, die aen de Societeyt oock eyghen zijn, ende haere ieught bevvaren.

DIen hooghen ende verlichten gheest van Ignatius, die alle dinghen doorsagh, hadde bemerckt, dat soo wel sijne Religie, als alle andere menschelijcke saken, door langheyt van tijden aen-de verouderinghe ende veranderinghe onderworpen was. Daerom bekommert zijnde om eenighe middelen te vinden, waer door hy aen de selue eenen vasten standt moghte gheven, heeft voor al goet ghevonden, teghen de lafheyt en verslappinghe des gheests[+] de vernieuwinghe vande beloften in te stellen. Dese gheschiet twee-mael 'siaers van alle die noch gheenen graedt inde Societeyt en hebben, met het voorgaen van eene generaele biechte, ende dry daghen vertrecks: binnen de welcke sy hen in langh-duerige ghebeden oeffenen, ende van alle andere besigheyt ledigh, zijn alleen met alderhande godtvruchtighe oeffeninghen des gheests bekommert. Hier door ghebeurt het, datse, oftse misschien ergens in verflauwt waeren, wederom in deuotie aennemen, ende den moedt stijuen die verslapt is, om met eene nieuwe ghesetheyt den begonsten loop huns heylighen roeps tot den eynde toe te volbrenghen. Voorwaer d'ondervindinghe leert ons, datter schier gheenen krachtigheren middel en is als desen, om 'tverloopen uur-werck te herstellen, ende elck een indachtigh te maken van sijne vierigheyt, met de

[+] *Vernieuvvinghe van beloften.*

welcke hy eerstelijck sijne beloften Gode heeft opghedraghen. Oock ghetuyght den Historie-schrijuer Maffeius[+] vande eerste Patres, dat, alsse te Parijs hunne beloften ander-werf ende derde-mael vernieuwt hebben, sy daer door wonderlijck in hun voornemen versterckt zijn gheweest.

[+]In Vita S. Ignat. l. 1. c. 21.

'tAnder, dat onsen H. Vader seer ernstelijck van ons[+] versoeckt, en heel noodigh acht, om d'eerste vierigheyt ende vromigheyt inde Societeyt t'onderhouden, is de rekeninghe van de conscientie, die elck een aen sijnen Ouersten soo doen moet, dat hy hem den staet van sijne siele met al dat haer aengaet, simpelijck ende ootmoedelijck sonder eenighe bewimpelinghe verklaere, noch iet en verswijge wat de beroerten, oft andere verstooringen ende bekoringen des gemoedts aengaet, op dat hy te beter voor alle perijckelen behoedt, ende van alle swackheden ghenesen worde: want dese openinghe van conscientie, buyten oft in biechte (soo het een ieghelijcken gelieft, mits die vry staet) gedaen, en is doch anders (niet by gelijckenisse gesproken) als een ontdeckinghe van wonden en quaelen aenden medecijn-meester, diese met eene vaderlijcke liefde can ende wilt ghenesen. Waerom men oock daghelijcks siet ghebeuren, dat soo wie hier in gheveynst is, oft beschaemt om sijnen inwendighen staet tot Godts eere t' ontdecken, ghemeynelijck quaede uyt-comste heeft, ghelijck t' andere sijde seer wel daer by vaeren, ende inden gheest aennemen, die'r rechtsinnigh in handelen: want het den Ouersten gheenssins gheoorloft en is dese wetenschap anders, als tot troost en gheestelijck voordeel van dien sich soo ontdeckt heeft, te ghebruycken.

[+]*Rekeninghe van conscientie.*

Het derde, waer in misschien wel het meeste wel-vaeren[+] der Societeyt, ende den middel om die in haer gheheel te bewaeren, gheleghen is, heeft hy ghestelt d'uytseyndin-

[+]*VVtseyndinghe,*

ghe der ghener, die voor het meeste deel oft onghevoeghelijck ende wederspannigh, oft schadelijck van hanteringe zijn, oft oock selue moeyelijck aen den Ouersten vallen, om met een ghesochten schijn, met ontslaghinghe van hunne beloften, door-ghesonden te worden. Dese ontlastinghe van onnutte persoonen, hoe wel sy van sommighe[+] onwetende ten erghsten uytgheleght wordt, is nochtans aende Societeyt, ende dickwils oock aen die'r uytgheset worden, seer oorbaer, iae noodigh. Hoe dickwils moet den Chirurgijn een bedoruen lidt afsetten, om aen de ghesonde het leuen te behouden? hoe dickwils moet den herder een schaep dat schorft is, vande reste afscheyden, op dat het de heele kudde niet en doe steruen/ hoe dickwils moet den houenier de druyue die vunstigh is, ende den acker-man de brandt-aer die inden schoof is, uytmonsteren, om dat den heelen torsch ende alle 'tsaet niet en bederue? 'tIs een' enckele verwaentheyt, het onkruydt dat al te vruchtbaer is, soo langh te laten staen wassen, dat 'tgoet koren daer door versmacht wordt: in tijdts moetmen sijnen hof wieden, eer hy verwildere; anders sult ghy binnen weynighe daghen noch schick noch orden daer in sien. Door gheen ander gebreck en hebbende sommighe Religien haeren luyster verloren als dit: want soo de quaede met de goede vermengelt bleuen, is den eenen door den anderen (ghelijck't in d'inlandsche oorloghen gheschiet) tot afwijcken van sijn plicht en ampt verleydt. Waerom houdtmen dan desen middel van ons te bewaeren harder oft onghenadigher, als dien inde Republicken ghehouden wordt? in de welcke den straet-schender oft anderssins mis-dadigh ghedoot wordt, om het leuen van vele andere te bewaeren, ende de weghen veyligh en ganghbaer te maken. Welcke bykans d'andwoorde was

[+] *vvaer toese dient:*

van eenen Recteur in Portugael, die hy aende Coninghinne gaf, soose keurigh was om te weten waer door de Societeyt altoos soo ieuchdigh ende bloemigh bleef sonder eenighe verwelckeringhe van discipline: hy gaf haer voor reden, om datse haer onder tusschen doet laten; want als[+] 't bedoruen bloedt ter goeder ure wordt afghetrocken, heeft het ghesontheyt aen't heel lichaem: ende 't ware wel eene groot onbermhertigheyt in sulcken gheval de vlimme te sparen.

[+]*by latinghe vergheleken.*

Dit en is alleen ons ghevoelen niet: want Ioannes Clarius een rustigh man, en Doctoor inde Godtheyt van Louen, soo daer een treffelijck Predicant uyt de Societeyt gesonden was, heeft 't gheruchte des volcks met een bevallijck woordt ghestilt, segghende: *De Iesuiten en gieten gheen schoon waeter uyt.* Humbertus, die vijfden Generael was[+] vander Predic-heeren Orden, pleegh te segghen: *'t Is noodigh dat de Religie by wijlen gheschuymt worde, op datse in haere suyverheyt blijue: daermen 't schuym niet en weert, daer moet vele morsigheyt ende vuyligheyt wesen.* Dan klaert den wijn eerst op, als hy sijne ghist uytworpt; dan staet de locht eerst hel, als de donckere wolcken verschouen zijn; als Iudas nu uyt 'tghetal der Apostelen gheruymt was, doen seyde IESVS eerst, *Nu is den Sonde des menschs gheclarificeert.* Noyt[+] en saeghdy de Societeyt schoonder, dan alsse van soodanige vlecken, die haer misstonden, ghesuyuert is.

[+]de Erud. Relig. lib. 5. p. 2. c. 3.

[+]Ioan. *13.*

Ende offer misschien iemandt met alle dese redenen noch niet te vreden en waere, het ghevoelen van Ignatius en Xauerius, die sulcks goedt ghevonden ende gheploghen hebben, dunckt ons ghenoeghsaem om den mont te stoppen aen vinnighe kakelaers, die ouer het huys-houden van hunne ghebueren al te mondigh zijn, ende middeler-tijdt hun eyghen onheyl niet en bemercken. Sy wisten wel, dat,

hoe wel eenighe mis-aerdighe Religieusen somwijlen door kerckers ende ander strenghicheden, diemen elders ghebruyckt, tot kennisse en beteringhe van hunne feylen komen; nochtans het meesten-deel van die vast ghestelt worden, hebben eenen meerderen af-keer vande pene, als vande sonde: ende dat het daerom dickwils ghebeurt, datse oft uytbreken, en nae de ketters loopen, daer sulck ghespuys welle-com is; oft naer hunne gevanghenisse ergher leuen als te voren, met groote verargheringhe vande Catholijcke ghemeynte, onder wie sy verkeeren. De welcke, waer't datmense van hunne beloften konde ontslaen, souden misschien of hunne saligheyt inde wereldt wercken, (gemerckt sy tot het iock der religie ende d'onderhoudinghe van hunne beloften onbequaem zijn) oft immers in't oprecht ghelooue blijven, daerse nu gheenen anderen middel en vinden tot den vrijdom, als door d'afvalligheyt. hoe vele treffelijcke mannen ende Religieusen van andere[+] Ordens, seyde Montholon, hebben wy hooren suchten, om datse desen middel van uytspoelinghe ende uytseyndinghe niet en hebben? Welcke ellendigheyt niet en spruyt uyt hunne heylighe instellinghe, maer uyt den iammer van dese ongheluckige tijden, in de welcke de ketterije van onse mis-slaghen haer dolinghe timmert, ende van onse verworpelinghen haere Apostelen maeckt. Soo langh alsser hope is vande krancke lidtmaeten te ghenesen, en laetmen niet achter van al dat helpen kan tot de ghesondtheyt ende volherdigheyt, oock der ghener die selue willen uytgaen: doch als't quaet nu soo diep ghewortelt is, datmen't noch met soeticheyt, noch met strafheyt en kan beteren; wordt de Societeyt ghenoodsaeckt met droefheyt ende medelijden, het ongaef lidt af te snijden, om de reste van haer lichaem te bewaeren, ghebruyckende daer toe

[+]Parte 2. oppos. 33.

de maght ende priuilegien, die den Apostolijcken stoel van Roomen niet alleen goedt en vindt, maer oock begheert dat t'en eeuwighen daghe onverhindert ende onvermindert blijuen, als 't blijckt uyt de Bulle van Gregorius den XIV. met wiens woorden ick desen eersten Boeck[+] en droeue materie gae sluyten, om te comen tot de blijde seyndt-ghiften vande sinne-beelden ende hunne dichten. Den Paus dan, nae dat hy wel diep ingesien, ende met rijpe beraedtslaghinghe dit stuck van d'uytseyndinghe doorgrondt hadde, waer op soo veel van d'onverstandighe met grooten ongunst ghesproken wordt, ghebruyckt bescheydelijck dese woorden: *VVy willen dat de maght van uytseynden voor desen goedt inde Societeyt ghevonden, vast, ongheraeckt en ongheschent blijue, als eene sake van groot ghewighte tot haere suyuerheyt ende behoudinghe.* Die sich met al dit niet en laet vernoeghen, moet het wijten aende onghesteltheyt van sijn ghehemelt, in wiens mondt den wijn bitter is, die anders smaeckelijck is aen de ghesonde.

[+]In Bulla de Confirmat. Societ.

Werckende ende aenschouwende leuen der Societeyt.

+Hic fas per limen vtrumque
Solus habet, geminoq́ue facit commercia mundo. +*Claudia.*
't Zy op oft neer,'t Is voor den Heer.

+*DAer is eertijdts lot gheworpen*
Ouer steden, ouer dorpen, +Mercurius spreeckt.
Ouer hemel. zee en hel,
VVie dat hebben sou bevel.
Iupiter, die eerst moght kiesen,
VVouw den hemel niet verliesen:
Van de maen en sonne-schijn
VVouw hy heer en meester zijn.

En Neptunus kreegh de baren,
Daer de groote schepen varen,
Daer soo menigh seylken spant,
En loopt nae sijn vader-landt.
Pluto dien swerten ioncker
Kreegh, elaes! een rijck in't doncker
Kreegh een rijck vol van verdriet,
Daermen son noch maen en siet.
En doen hebben oock de Goden
Aen malckander straf verboden,
Datter niemant en sou gaen
Verder als sijn palen staen.
Ick alleen magh op de stroomen,
Ick magh swieren door de boomen,
Ick magh iaghen aen een hey,
Ick magh vincken in een wey.
Als't my lust, mach ick gaen dwalen
Door des hemels gulde salen,
Ick weet watter omme-gaet
In Iupijns secreten raedt.
Hier hebb' ick alleen ghetreden:
Dan nu sie ick van beneden,
Daer is noch een ander man,
Die veel hoogher vlieghen kan.
Siet, Loiola komt ghevloghen,
Siet, hy heeft twee arents oghen,
Siet hoe vest hy sijn ghesicht
Sterr'lijcks op het sonnen-licht.
Hy is boven, hy is onder,
By den blicksem, by den donder,
Nu by menschen, nu by Godt:
Daer en is voor hem gheen slot.

De regelen vande Societeyt en verbinden op geene sonden.

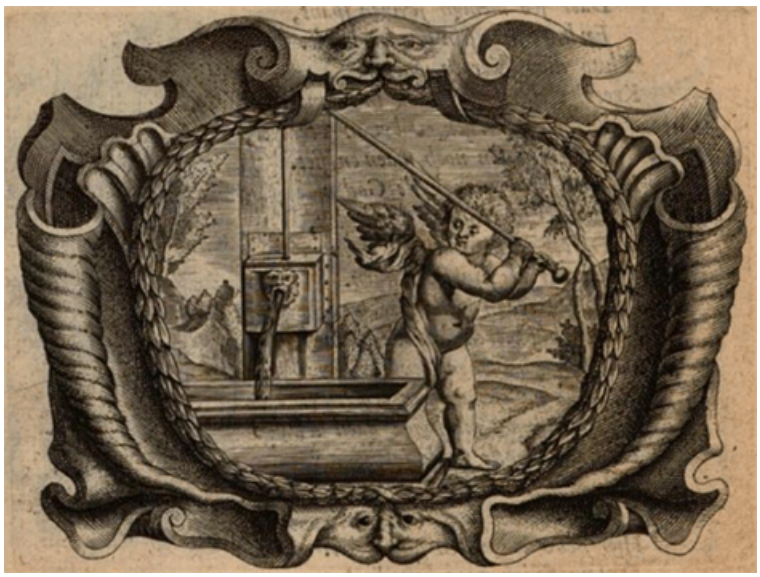

Vis maxima, sed sine vinclo { *Vast*
{ *Sonder last.*

[+]H*Ier naest staet eenen put heel diep wel sestigh voeten,*
De maerte klaeght, en seght: Het putten heeft veel moeten,
De keten is soo swaer, den eemer is soo groot,
En al dit puts-ghetuygh dat weeght soo swaer als loot.
't Is soo, als iemant heeft den heelen dagh te wassen,
En van den morghen-stondt tot 'sauents toe moet plassen,
Den eemer vanden put gaet altijdt op en neer,
En 'tmeyssen dé ghenoegh al ghingh 't maer wegh en weer.

[+]Den pomper spreeckt.

Maer wie daer heeft een pomp, en daer aen komt te douwen,
Het water bortelt uyt, den leeuw beghint te spouwen:
Daer is een' soete kracht, die speelt langhs in de buys,
Tot hulpe van de maert, den dienste van het huys.
Ick laet den Philosooph met de Naturalisten
Hier ondersoeck van doen, 'ken magh gheen tijdt verquisten.
Al lagh ick noyt ter school, al schijn ick oock wat plomp,
Nochtans treck ick een' leer', ter wijl ick treck de pomp.
VVanneer den gheest is vol, niet vande silu're beken
(Die uyt een leeuwen hooft oft ander monster leken)
Maer vol van drift en treck, en vol van goeden wil,
Het waeter loopt by nae, al staet den pomper stil.
Niet dat ick hier misprijs van noodt een deughdt te maecken,
Ey neen, de boet en schult sal dienen ons voor baecken.
Dat boots-man noyt en saegh waer dat hy henen dreef,
Veel seylden uyt den stroom, veel liepen buyten schreef.
Maer den ghedwonghen wil, en de ghemaeckte veruen,
Die hebben dit ghemeen, men sietse dickwils steruen:
Als liefde iet ghebiedt, als liefde gheeft een wet,
Soo wordtse sonder schult en sonder boet gheset.
De Son en Noorden windt, die wedden eens te saemen,
VVie dat den landts-man sou met meerder krachten praemen:
Den Noorden windt die snee, hy duyckten in sijn kleet,
Maer wierp den mantel af, soo saen het worden heet.
Den haghel met den vorst, den winter met sijn vlocken,
En deden gheen ghewelt op desens landts-mans rocken:
Een soete strael der son is stercker als de kouw,
En doet den landts-man doen dat hy niet doen en wouw.
Och iae, de meeste kracht wordt liefde toegheschreuen:
Gheluckigh die door haer wordt soetkens aenghedreuen.
Als liefde praemt het hert, soo raecket al om door:
Een peerdt dat is ter handt, dat loopt oock sonder spoor.

d'Aermoede is voorsichtigh.

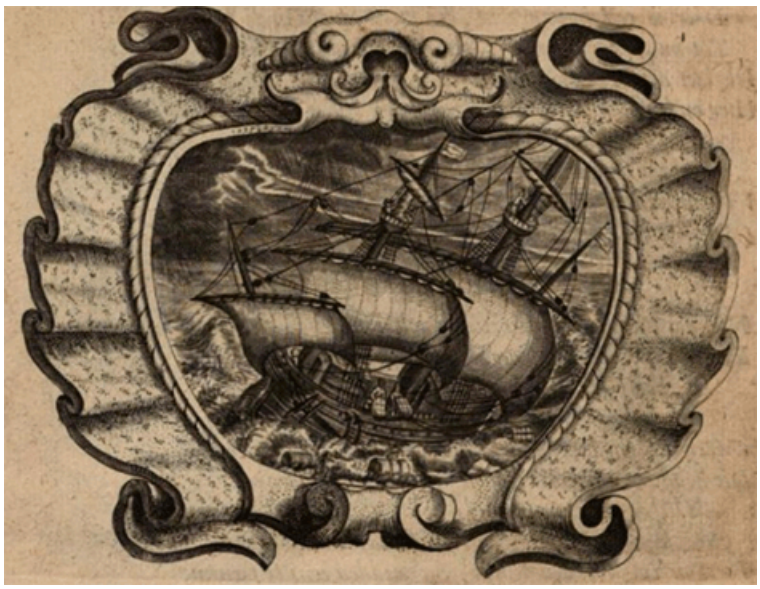

Ne perimant, pereant { *Beter sy*
{ *Als vvy.*

SIet hoe den blicksem schiet daer bouen uyt de wolcken,
Siet hoe dat onder ons staen grondeloose kolcken,
'tGrammoedigh element dat tuymelt op en neer,
En gaet sijn ganghen heen, en past op Prins noch Heer.
De masten en het seyl, de kabels met de touwen,
En konnen dit ghewelt niet langher wederhouwen:
VVy drijuen op ghenae, daer is gheen hoop' voor 'tschip,
Het moet te gronde gaen, oft bersten op een klip.

VVat sal in dit tempeest, wat sal ons doch al baten
Het godt van Mexico, en al de silu're platen?
Den blaeuwen indigó, die ieder acht soo groot,
Die set, elaes! aen ons de verwe van de doodt.
Sa flughs, hier eens een handt; sa, komt hier, schippers gasten
Ey, komt; daer is noch hoop', is't dat wy 'tschip ontlasten:
Het schip sal opwaerts gaen al is de zee ghestoort,
Is't dat wy het ghewight maer storten ouer boort.
Daer drijft de coopmanschap, daer gan de sijde-balen,
Die wy soo verr' van huys, op vremde kusten halen:
Gheen peerl' en is soo schoon, gheen goudt en is soo root,
Daer is gheen bidden voor, 'tmoet uyt in tijdt van noot.
En ghy die staet op strandt, en siet hoe dat wy beuen,
Is't dat ghy wel aenschouwt, en acht neemt op v leuen,
Ghy zijt in 't selue schip, gheeft ons doch vry de handt,
Men lijdt wel schip-braeck oock te midden op het landt.
Het leuen is een zee, vol stormen en vol baeren
Een ieghelijck is uyt om kostelijcke waeren:
En packt daer goet op goet, en stelt daer last op last,
En midden in het goet light hert en siel ghetast.
Voorwaer 't wordt dier ghekocht, daer ghy voor blijft te pande,
Daer ghy voor gaet te grondt', eer dat ghy eens kondt landen:
Of schoon den cargo waer van enckel goudt dat blinckt,
De reys die is bekaeyt, is't dat den meester sinckt.
Soo dan, is't dat ghy moet door eenigh onweer vaeren,
VVeet dat v lijf en siel zijn vry de beste waeren:
Verliest ghy ghelt en goedt, 't is waer, ghy laetter wat;
Maer wie hier gaet te grond', verliest den meesten schat.
d'Armoede dan die raedt ons hier in dese baeren
De lasten van het schip doch niet te willen spaeren:
VVie gelt en goet versmaedt ter sielen salicheyt,
Die seylt noch rijck ghenoegh nae de langh' eeuwigheyt.

d'Aermoede is onbelemmert.

Liber ab exuuiis. { *Hoe min ghela'en,*
{ *Hoe lichter gaen.*

D*Es hemels steyle baen, en al die enghe weghen,*
Voorspoedigh in te gaen, daer is kunst gheleghen;
VVilt ghy dan opwaerts heen met pack en sack ghela'en?
Elaes! met d'eersten pas soo sult ghy blijuen staen.
Het is al te vergheefs, ghy sult weer neder daelen,
Ghy sult met sulck gheklim gheen prijs oft eer behaelen:
Den swaeren meulen-steen veel eer om hooghe vloogh,
Dan dat ghy met v pack gheraecken soudt om hoogh.

Elias was bereydt, en sal nu in den waghen,
Nochtans en moght hy niet sijn mantel met hem draghen:
't Is al te swaeren vracht, de raeyers zijn te teer,
Door 'tminste aerdsch ghewight soo vallen sy daer neer.
En ghy dom-sinnigh mensch, die niet doet al vergaren,
En trotse huysen bouwt, die d'hemelen vervaren,
'tZyn kerckers die ghy maeckt, van marber en van toets,
VVaer in de siele wordt ghevanghen onverhoets.
G'hebt kleeren ouer hoop, daer magh u niet ontbreken;
Dit is der wereldt aerd, dit zijn haer oude treken:
En voorts al dit ghetuygh dat dient v voor een net,
VVaer door aen't eel ghemoedt het opgaen wordt belet.
Dat boos en listigh goudt, dat maeckt soo swaere banden,
En boeyen aen het been, en ketens aen de handen.
O 't is soo groot ghewight! ô 'tis soo swaeren last!
En daerom hecht het v soo aen de aerde vast.
Siet, volght Eliam nae, laet rijckdom, laet 'tal vlieghen,
En roept: Onnutten last ghy sult my niet bedrieghen;
Verfoeyt al wat hier is, 't is al verganckelijck,
Al wat van d'aerde komt, en is maer enckel slijck.
Dan meught ghy los en vry v tot dees reys begheuen,
En trachten nae een hoogh, en nae een eeuwigh leuen:
En siet dan eens om leegh nae dese vuyle eerdt,
En seght: VVas dese clomp wel soo veel arbeydts weerdt?
VVaerom den mensch doch slaeft! waer dats' hun hert opsetten!
't Is al maer ijdelheyt, is dat me'r op wilt letten,
En hoe ghy hoogher komt, hoe dat sal kleynder zijn,
Allenghskens sal aen u vergaen dees valschen schijn.
VVel aen dan wie ghy zijt, verlaet al dese banden,
En peyst, ick moet wel haest gaen naer de donck're landen:
Staet ghy hier dan gheboeydt, elaes, 't is dan gheen tijdt,
Doet 't nu, oft nimmermeer gheraeckt gh' v banden quijt.

d'Aermoede is profijtelijck.

Sic perdere lucrum est. { *VVeynigh ghemist,*
{ *Is veel ghevischt.*

D*En vischer die hier aen den kant*
Sit met sijn visch-roey inde handt,
Al is't een rond en Zeeuwschen knecht,
Hy is nochtans niet al te slecht,
Hy weet hoe datmen met wat broodt,
Den visch vergadert in de sloot:
Terstont soo isser noop op noop,
De vischen swemmen ouer hoop.

En maeckt hy dan een vischken vast,
Den snoeck die peyst ick kom te gast,
En slockt met 't vischken oock den haeck,
Een dieren prijs voor kleynen smaeck
Terstondt licht hy sijn roey om hoogh,
En siet den snoeck die light in't droogh.
Seght nu, hy gheen verstandt en heeft,
Die voor een snoeck een wit-visch gheeft.
Hoe is de wereldt niet verbaest,
Hoe staet een ieder niet en raest,
VVanneer daer iewers Prins oft Heer
Leght gheldt, en goedt, en titel neer?
Wanneer soo hier een Graue soon,
Oft daer een dochter rijck en schoon,
Verfoeyt de wereldt met haer pracht,
En dat een ieder soo groot acht?
Den vader die is groot in eer,
En sijnen rijckdom wast noch meer:
En daerom laet hy aen dit kint, dat hy soo wonder heeft besint,
Al dat sijn wijsheyt heeft vergaert,
En peyst, sy wordt nu wel ghepaert,
Oock met de rijckste van de stadt,
Een ieder let doch op den schat.
Maer sy treedt dit al met de voet,
Noch siet niet eens nae geldt oft goet.
Maer waerom is't doch datmen laet
Den rijckdom, eer en grooten staet?
't Is om te winnen meer en meer,
't Is om te krijghen grooter eer:
VVant voor een handt vol gheldts of gout,
Verkrijghtmen naemaels honder-vout.

d'Aermoede is met luttel te vreden.

Hoc sat opum est. { *Kleyn pack*

{ *Groot ghemack.*

DEs mensche onrustigh hert waer wordt het niet gedreuen!
Het iaeght gheduerigh aen, soo 't hem komt te begheuen,
En tracht nae geldt en goedt, en daer en is gheen rust:
Den honger noyt versaedt, den dorst is noyt gheblust:
'tEyscht altijdt meer en meer, 'ten vreest noch hooghe winden
Noch onweer op de zee, als't rijckdom slechts magh vinden:
Al siet het voor sijn' oogh een heele vloot vergaen,
Den schrick die is terstondt oock met't tempeest ghedaen.

En als't al is ghereyst, en als 't al is ghewonnen,
Dan komt den vreckaert aen, en seyt: 't Is maer begonnen,
Mijn dorst is euen fel, mijn honger euen groot,
Iae groeyt noch daeghlijcks meer tot inde bleecke doodt.
't Is soo, dat is den aerdt, gheen gout oft silv're mijnen
Sal v ghemoedt voldoen, v dorst sal noyt verdwijnen.
Men seyt, een gierigh hert dan eerst niet meer begheert,
VVanneer de schraele doot vervult den mondt met eerdt.
Ignati weerde pant, Loiola grooten Vader,
Die ons hebt voor ghegaen, die ons leydt alle-gader,
Die eerst dees Compagnie hebt op de been ghestelt,
En door besonder jonst ghebraght in 'sHeeren veldt;
Als ghy v kinders seyndt nae al die vremde landen,
Een maeltken aen den arm, een stocksken inde handen,
Als ghy v kinders seyndt nae al die vremde landen,
Een maeltken aen den arm, een stocksken inde handen,
't Zy nae het rijcke landt van den Oost-Indiaen
Oft wel nae Mexicó daer al die mijnen staen;
VVat is hun vracht en winst waer sy mé wederkomen,
En legghen voor v neer, en voor den Stoel van Romen?
Het siluer is te slecht, het goudt en is maer eerdt,
Het is dien grooten last en arbeyt niet eens weerdt.
Ick sie Xavier daer gaen met wonder vracht gheladen,
Kan dan een swarten Moor een hong'righ hert versaden?
Is dit v rijcke winst? is't dit dat ghy soo iaeght?
En soo't ghevanghen is met sulcke moeyte draeght?
Dit is den echten aerdt, dat is daer wy nae trachten,
Dit is den huyr alleen en prijs daer wy nae wachten,
De winste van een siel: met desen oogst ghelaen
Soo gaen wy vrolijck t'huys, en voor ons Vader staen.
Een maeltken met een stock is goet om mé te reysen,
Voor die noch gheldt noch goedt, maer Godt alleen en preysen,
Gheen pack, oft swaer behangh, gheen rijcke wissel-brief,
VVant d'aermoede alleen die is al on gherief.

d'Aermoede is onbekommert.

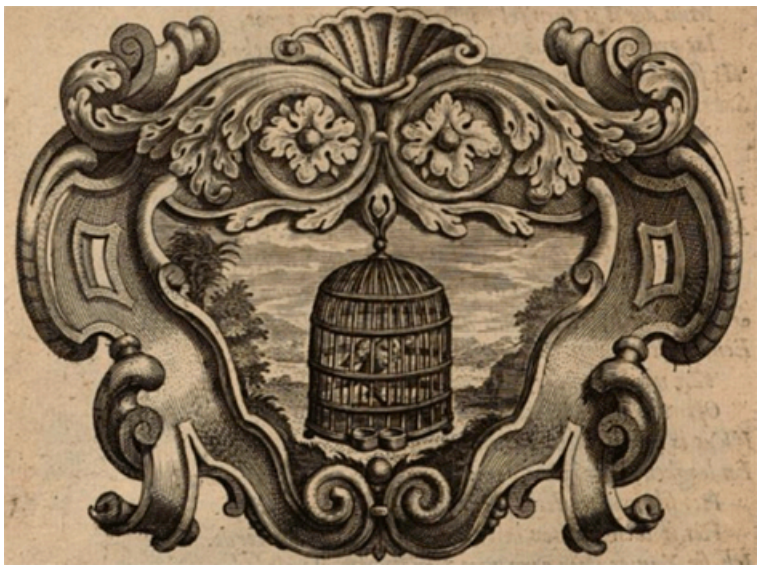

Aliunde pascitur. { *Gheen sorghen*
{ *Voor morghen.*

[+]A*L schijn ick hier soo vast, al ben ick inghesloten,*
Soo weet, dat my dit slot niet eens en heeft verdroten:
Ick springh, ick singh, ick klap, ick spreeck een ieder aen,
Een ieder die my siet, blijft voor mijn kevi staen.
Als ick noch vloogh in't bosch, moest ick mijn aes gaen haelen,
En soecken spijs in't wildt, langhs berghen en langhs daelen,
En kreegh ick dan op't laetst een stuck oft vuyle pier,
Dan was ick vol van vreught, dan maeckt' ick goede cier.

[+]Den papegaey spreect.

Nu leef ick sonder sorgh, ick spreeck gheleerde taelen,
Ick fluyt een lustigh liedt, den kost can my noyt faelen,
Mijn heere ben ick lief, hy voeydt my als sijn kindt,
'tIs al voor Perroqué *wat lieffelijcks men vindt.*
Ghelooft my wie ghy zijt, 'ten zijn maer viese droomen,
Oft kinder-bietebauws die voor d'aermoey doen schroomen:
S'en is soo leelijck niet, s'en dreyght gheen hongers doodt,
Al heeftse niet een sier, noch leeftse sonder noodt.
En waer toe al de sorgh, en waer toe al het reysen?
En altijdts op het goedt, en op den kost te peysen?
Gaet, reyst vry daer ghy wilt, gaet soeckt vry daer ghy kunt,
Die d'aermoey koos voor goudt, die kocht oock sonder munt.
VVel sal dien grooten Godt de vogelkens oock spijsen,
En aen den fellen leeuw in't wout sijn cost aenwijsen?
Iae daer en is niet een soo slechten worm die vroet,
Of hy en vindt sijn aes, en wordt daer mé ghevoedt.
En sal hy voor de sijn, die't al om hem versmaeden,
Niet altijdt zijn besorght, en voor hen zijn belaeden?
Gh'en kent v Vader niet, is't dat ghy daer voor vreest;
Als't al verlaten is, dan sorght hy aldermeest.
VVel laet den coop-man gaen nae al die vremde kusten,
Het moet, elaes! het moet, een gierigh hert wel lusten
Te gaen nae Oost, nae VVest, te water en te landt,
Iae dickwils stellen oock sijn siel en lijf te pandt.
Gaet heen dan wie ghy zijt, en voeght v by die sotten,
Die met de kinders Godts en met den aermen spotten;
Met niet ben ick te vré, in aermoey vind' ict't al,
Dat my noch eer, noch staet, noch rijckdom gheuen sal.
Als't hert maer wel gherust voor Godt en al de menschen
Magh leuen sonder schult, dat is dat ick kan wenschen:
De rest sal Godt voorsien, dat is doch sijnen aert.
Die sich Op Godt betrouwt, die is ghenoegh bewaert.

d'Aermoede gheeft luyster.

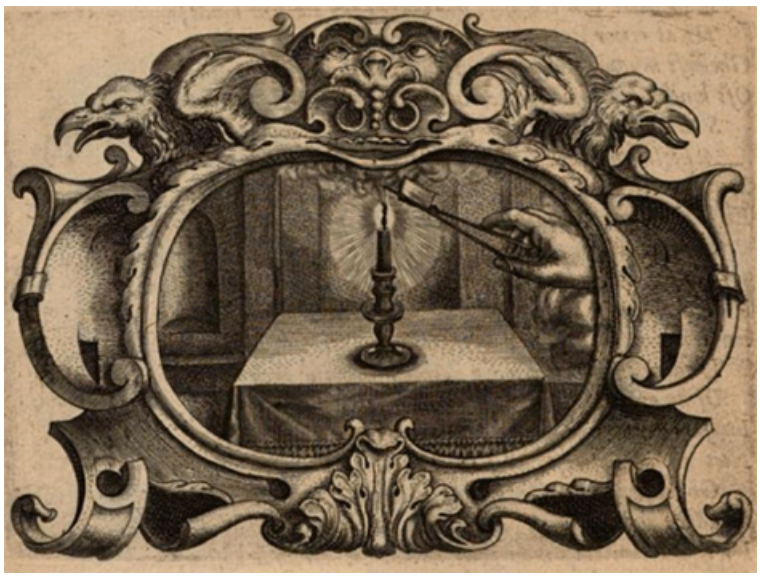

Deme superflua, erescet. { *S'is dan meer nut*
{ *Alss' is ghesnut.*

AL's ghy hier dese keers siet ouervloedigh roocken,
Als ghy siet dat den dief haer oorsaeck is van smoocken,
En als ghy dan noch siet den snutter inde handt,
Ick bidd' v gaet dan noch wat verder met 't verstandt.
Terwijl de keers soo brandt, soo hanghen inde saelen,
En Keysers op een doeck en Princen afghemaelen,
Daer hanght den rijcken vreck versmoort in ouer daet,
En brast ghelijck een swijn, en slockt als eenen vraet.

Maer mits de kamer is nu téenemael in't duyster,
Men siet niet wie sy zijn, s'en hebben gheenen luyster,
Iae self het gouwe leér is van sijn glans berooft,
Om dat een doncker keers den schijn gheheel verdooft.
En eer ghy dit kondt sien den dief die dient ghesneden,
En wat ghy hebt ghesnut, dient met den voet ghetreden.
De keers, en een fraey man heeft ieder in't ghesicht,
VVie dat sich noyt en snut, is in sijn eyghen licht.
'tEn is niet eer ghenoegh dat aerd' gaet aerde lieuen,
VVie hier sich toe begheeft, die voedt sijn keers vol dieuen:
d'Armoede doch allen, al is't sy nu al quijt,
Sy houdt den meesten naem, spijt al de gheen die't spijt.
Daer was soo menigh Vorst daer ieder voor most buyghen,
Diogenes die lagh in reepen en in duyghen:
En siet hun naem en faem light in het selue graf,
En van den Philosooph spreeckt heel de wereldt af.
Al was Iob rijck in vee, al had hy menigh kemel,
d'Aermoede doch alleen verhief hem tot den hemel,
Noch was oyt soo bekent door kinders, vee oft schat,
Als doen hy vol van zeer op sijnen mest-hoop sat.
Den duyuel snutten hem, en gingh Iob heel ontblooten:
Iob kreegh een meerder schijn, en hy verbrandt sijn pooten:
En in het Oosten-landt, waer dat de son opgaet,
Daer sietmen dat nu Iob het tweede licht wel staet.
VVat baet dat menigh mensch magh goet op goet gaen eruen,
En leuen dickwils aerm, om rijck te moghen steruen?
Als d'uyt-vaert is ghedaen, en datmen niet meer luyt,
Dan is hun naem en faem, dat is hun fackel uyt.
Ghelooft het vry voorwaer, wie dat dit oyt sult lesen,
Dat ghy u hier besneedt, wat man soudt ghy niet wesen?
Stelt die eens onder v, en maeckt v hier wat quijt,
Hoe ghy hier meer betreedt, hoe dat ghy grooter zijt.

De suyuerheyt der Religieusen door beloften versekert.

Canitis surdis, canitisque ligatis.

{ *Sluyt uvve sinnen* { *VViese maer hoort,*

Want

{ *By Meereminnen:* { *Moet ouer boort.*

VV*At baete't datmen in een stadt,*
Brandt-eemers en brandt-leeren hadt,
En datmen in perijckel trock
De aldergrootste storme-klock?
VVat baet dat iemandt seylt in zee!
Hy voert sijn eyghen voncken mee;
En schoon hy verr' is van het strandt,
Hy draeght vier dat in't water brandt.

Vlysses die was eerst bevreest,
Voor donder, blicksem en tempeest,
Hy schroomde voor een hollen vloet,
Die seyl en masten scheuren doet.
En siet, den windt, en fellen stroom
Die hiel Neptunus inden toom,
De zee, die eerst onstuymigh was,
Die light soo effen als ghelas:
En als't perijckel is ghedaen,
Dan vreest hy eerst te grond' te gaen.
Hy hoort der Meereminnen-sanck,
Hy hoort daer by der snaeren klanck:
VVanneer den vincker 't soetste fluyt,
Dan raeckt den vogel in de muyt.
Hy gaet omtrent den grooten mast,
En bindt sich daer met kabels vast.
Al waer't ghy als een Spaensche kraeck,
Al spooght ghy vier als eenen draeck,
Al loste ghy een heele sy,
Al waer't ghy teghen scheuten vry;
Is't dat ghy desen sangh aenhoort,
Ghewis ghy springht noch ouer boort:
Is't dat aen v eens klampt de min,
Ghy moet, elaes! ghy moeter in.
VVant niet en vlamt soo als een hert,
VVanneer het soet gheblaesen wert:
En wie dat niet ghebonden is,
VVeet dat die half ghevanghen is,
En dickwils achter 'tkort gheluck
Schuylt meesten-deel een langhen druck.
De vreucht is maer een treurigh spel,
Iae eenen roock, besietmen't wel.

De suyuerheyt blijft onbeschadight.

Rubus ardens incombustus. { *Heet*
{ *Sonder leet.*

E*Er Moyses Godts Propheet, en leydtsman van sijn volcken,*
Gheroepen tot dit ampt wierdt uyt des hemels wolcken,
En voor den Coningh quaem, gewapent met die roey,
Die water, vier en locht en aerd sloegh inde boey;
Soo leydde hy sijn vee, een hoop onnosel schaepen,
Die ouer al langhs wegh den veylen kost gaen raepen:
Nu was hy diep in't velt, nu was hy aen de kant,
Nu daer het was besaeyt, nu daer het was beplant.

Nu hier, nu weder daer, gaet hy omtrent de heyen,
En daer hy weet dat liefst sijn lammerkens gaen weyen:
En offer ergens een bleef achter d'haghe staen,
Daer seyndt hy sijnen hondt, die brenght dat weder aen.
Als hy dus besigh is, soo slaet hy op sijn oghen,
Terstont siet hy een licht den braem-bosch inghevlogen:
En hoe hy langer siet, 'tis rondom vlam en vier,
Doch euen wel 'ten schaedt de doornen niet een sier.
Den braem die houdt sijn ieught, sijn groenheyt en sijn krachten,
Het vier en heeft gheen maght, iae moet daer in versmachten.
Dus laet hy 't vee alleen, en haest hem om te sien
Dees schadeloose vlam, wat sy heeft te bedien.
O wat een grousaem vier, wat gensters, en wat voncken,
Sietm' uyt een dertel min, uyt d'ooghen die daer loncken
De ionckheyt staet en loert, en raeckt terstondt in brandt,
Soo licht comt domme ieught en maeghden-eer tot schandt.
't Is wel een vremde saeck; 't is waer, ick moet belijden,
Dat desen braem-bosch dert met vier en vlamme strijden,
En 't minste niet ghekrenckt, blijft heel en euen fris,
Als groene wilghen staen in't midden van het lis.
Maer 't is gheen minder kracht, 'ten zijn gheen mind're saken,
Dat heet en ieughdich bloedt sijn sinne-lust kan staken,
Dat ionghman in sijn hert kan houden dese wet,
Verdoouen Venus vier, dat hem de vlam niet let.
Stondt Babel niet verschrickt, doen sy sagh in den ouen
Dry kinders onversenght in 'tvier den Heeren louen?
De vlam was als een douw, en hoe de kool meer bloos,
Hoe datse scheen aen hen ghelijcker aen een roos.
VVel aen ghy suyu're ieught, mirakels van de landen,
't Spijt dertel Venus kindt, dat ghy ontgaet sijn handen.
Staet vast aen Godt gehecht, en met dien soeten bandt
Van suyuer maeghden, min v hert aen hem verpant.

Een suyuer hert verbeelt Godt.

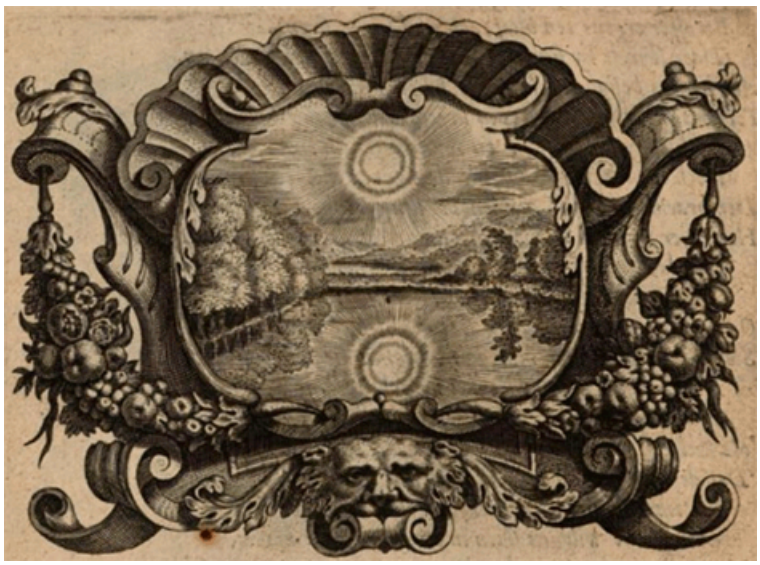

Assimilat mens casta Deum. { *Hier speelt*
{ *Godts beelt.*

OP een soeten morghen stondt,
Soo ick my wat ledigh vondt,
Ghingh ick treden aen de kant
Van het groen gheklauert landt:
Op den voordt van een riuier,
Die daer maeckte soet getier,
Die daer dwaelde met haer stroom
Om de wortel van een boom.

Aen de kanten stondt wat riet,
Hier wat dicht, en elders niet:
Maer het water was soo claer,
Of het eenen spieghel waer,
Of het met den stillen val
VVaer verandert in cristal:
VVant de grondt, soo diep hy was,
Kond' ick sien als door een glas.
Als ick dan daer sat omtrent,
Quam de son daer aen gherent,
Met haer peerden altemael,
Ieder hadd' een goude strael.
Aen den waghen was gheen hout,
Noch gheen ijser, maer al gout,
Goude strenghen, gouden toom.
Al dit sagh ick in de stroom:
Iae mijn teer en kranck ghesicht
Kond' verdraghen al dit licht,
Sonder dat my glans oft schijn
maeckten eenigh ooghen pijn.
Hebdy, vriendt, dit wel ghevat?
Gaet niet deur of leert noch wat;
't Geen' ghy van dit water leest,
Eygent dat aen uwen geest.
Soo waer is een suyu're siel
Die daer in gheen smetten viel,
Schoon sy oock van liefde queelt,
Segt, dit is des Heeren beelt:
VVant een suyuer teer ghemoedt
Godt verbeelt, en g'lijck den vloedt
Toont aen die omtrent hem gaet,
Al wat in den hemel staet.

De suyuerheyt is vruchtbaer.

Fecunda mater gaudioru ,, *Aug. l.* 8. *Conf. c.* 11 { *Maeghden vrucht*

{ *Is sonder sucht.*

W*Aer is den geylen hoop van een deel domme menschen,*
Die daer heel daegen langh om vrouw en kinders wenschen;
Die seggen dat gheen vreucht, noch oock gheen vreuchts gelijck
Elders gheuonden wordt als in het houwelijck?
Ick weet, den echten staet is van Godt hoogh gepresen,
En hem is bouen dat oock blijdschap toe gewesen:
Doch schoon men bruydloft hout, en schenckt, en drinckt en klinckt,
'tEn is niet altijdt goud dat schoon voor d'oogen blinckt.

VVant heeftmen noyt ghesien, dat op het eynd' van 't spelen
Het krijterken ghingh staen in plaetse vande velen?
Het witte-broot is op, daer rijst somtijdts ghetier,
VVie quaelijck is gehoudt, heeft hier sijn vage-vier.
Daer is geen meerder lust als wel den lust te schouwen:
Dit is het maeghden deel, niet voor de gheen die trouwen:
Die hebben meerder vreucht oock op een maent alleen,
Als wel heel iaeren langh die leuen in't gemeen.
Siet ghy den maeyer wel, wat sal hy al vergaeren?"
Hoe dicht staet heel het velt, hoe vol zijn al de aeren?
Het is een vruchtbaer iaer, hy wint nu aen sijn huer,
VVant met een haluen oogst vult hy de heele schuer.
Maer siet het teecken eens, waer onder is volwassen
De groote vruchtbaerheyt die hy terstont sal tassen:
Ten zijn de Tweelings niet, het is het Maeghden licht,
Als sy is by de son, dan speelt hy met de sicht.
Dit is het sinne- beeldt dat sal v onderwijsen,
VVat vruchtbaerheyt dat kan oock uyt den maeghdom rijsen:
VVant daer is vrucht, en ieucht, men drinckt daer altijdt wijn:
Men kan doch in den gheest wel beter vrolijck zijn.
Men weet hier van geen wiegh, van mat, van maert, van memmen
Die oock het wildtste hert in korten tijdt wel temmen)
Men weet hier van gheen slag, noch oock van gheen begijn,
(Noch van geen kinder-bed, noch van gheen arbeyts pijn.
Doch ick loop hier te breedt, 'ken sal niet verder wijcken,
Ick weet dat ee-stand moet voor maeghden-palm seyl strijcken.
VVant wie heeft oyt gesien, dat waegen soo sacht reet,
Die somtijts hier oft daer niet een kleyn stootken leet?
VVie vrouw en kinders heeft die moet geduerich woelen,
Hy is sijns selfs niet mer: en dit is mijn ghevoelen.
Misschien een wulpsch ghesel spreeckt hier al anders af,
Maer als het vercken droomt, dan is't altijdt van draf.

De suyuerheyt is vijandt van de ledigheyt.

+Otia si tollas, periere Cupidinis arcus. { *Sonder rust,*
+Ouid.
{ *Sonder lust.*

S*Vs, lieuen Cupido, 'tstaet leelijck soo te krijten,*
Is't dat v moeder hoort, sy sal v seker smijten:
En siet sy datter blijft maer hangen eenen graen,
Ghewis sy sal v noch doen vroegher slapen gaen.
Ick weet wel wat v schort, ick souwt ten eersten raden,
My dunckt v coopmanschap die hebben sy ontladen:
Den koker en den boogh, 'tis beyde goeden buyt,
En waerde ghy niet naeckt, sy schudden v noch uyt.

V moeder seyndt altijdt v tuschen licht en doncker,
En stiert u tot een maeght, oft by een weeldich ioncker.
Sy geeft v daedt en raedt, sy seyt: Gaet weerde kindt,
Ick wensch v langhen nacht, ick wensch v stercken windt.
Ghy komt op dien voet, en meent hier in te sluypen,
Maer neen, men kent u wel, men weet noch van v sluypen.
Ghy zijt hier heel verdoolt, och dit is al te klaer,
Voor v is geen quartier, ghy brenght verboden waer.
Den eenen neemt den boogh, een ander grijpt de pijlen,
En wat niet breken wil, dat klieuen sy met bijlen.
Sa boefken gheeft het schoon, ghy zijt nu moeder-naeckt,
En siet van uwen boogh wordt nu een roey ghemaeckt.
Leert eens, soo wie daer steeckt sijn hooft in alle gaten,
Dat die daer van sijn hayr, en van sijn huyt sal laten.
VVat baet bedrogh en list, daer al v kracht aen hanght?
Het vosken is wel gauw, maer gauwer die het vanght.
VVie dat sich besigh houdt, en kondt ghy gheenssins wonden,
De ledicheyt alleen is moeder vande sonden:
Gaet klaeght vrouw-Venus dat, ghy meught vry t'huyswaert gaen:
Aen eenen steen die rolt en wast geen onkruyt aen.
Op een die ledigh is moet ghy v pijlkens slijpen,
(Doch wie dan danssen wilt, die danst oock sonder pijpen)
Ghy hebt al beter kans op die zijn luy en stil,
Lonckt daer soo lang 't v lust, die raecktmen soomen wil.
Gaet by de domme ieught, gaet by de lege danten,
Die vanden morgen-stondt tot 'snachts toe lanter-fanten.
Daer zijt ghy meester af, die hebt ghy in v net,
De vuylicheyt is haest in eene pels geset.
Maer oft v liefde bloeyt den winter en den somer,
En oft ghy doet ghewelt; ghy weet wy zijn al vromer:
VVy trotsen al v maght, boogh, pijl en boeuerey.
Een staedigh-besigh hert is teghen scheuten vry.

De suyuerheyt vvort licht ghequetst.

Si tangas, frangas. { *Bobbel en eer*

{ *Zijne euen teer.*

K*Omt maeghden, siet dit kinder-spel,*
En hebdy tijdt, besiet het wel,
En leert eens uyt mijn ongeval
Het gene dat v dienen sal.
Ick blies hier met een pijpken op
Een bobbel uyt het seepe-sop,
Een ieder sey, Hoe moy is dat?
En is dit maer een druppel nat?

Het heeft sijn lichten hier en daer,
Als oft 't een kleynen hemel waer,
Ick saggh'er bergen aen een sy,
Ick saggh'er boomen op een ry,
En al dit sagh ick alsoo klaer
Als of't daer in gheschildert waer.
Maer siet soo rasch als ickse greep,
Soo vloogh my in mijn oogh de seep:
Nu klaegh ick, en ick tier, ick krijt,
Ick berst schier half van enckel spijt:
Ick seg, Had noch een rouwen gast
Hier aen mijn bobbel eens getast,
Ick liet my paeyen met een woort,
Maer nu soo ben ick heel gestoort.
VVant siet, ick kwam daer qualijck aen,
En eer ick 't wist het was gedaen.
Doch wat ick krijt, oft niet en krijt,
Ick ben het heel genoeghtjen quijt.
Nu hoort eens, maeghden, dese leer,
Men vindt noch sulcke kinders meer,
Die spelen met de bobbel wel,
Maer 't wordt ten laetsten katten-spel:
En wilt ghy weten hoe het gaet,
(VVant raedt nae daedt die komt te laet)
Een bobbel, en der maeghden eer,
Zijn alle bey al euen teer,
Ghelooft het vry, 'tis krancke waer,
En daerom komtse niet te naer.
VVant hoe die eerst-mael claerder blonck
Hoe dat sy naemael vuylder stonck.
Daerom soo wacht v voor verdriet,
Het is een kruyd'ken raeckt my niet.

De suyuerheyt sonder vlecke.

Vapor rapit omne decus. { *Het lecken*

{ *Maeckt vlecken.*

H*Oe veel en staen daer niet voor spiegels gansche dagen,*
Om een paruyck alleen, om 't speten van twee kragen?
D'een poeyert, en blancket, d'een gomt, en krolt, en draeyt:
Die veel voor spiegels staet, weet dat sy selden naeyt.
Och vondt men eens een glas, dat ons souw konnen leeren
VVat datter in het hert noch al hanght te friseeren!
Veel gaen gelijck een pauw in sijd', fluweel, satijn,
Die misschien in de siel soo vuyl als verckens zijn.

Sy doen ghelijck dit kindt dat wou een spiegel houwen,
Om daer sijn witte sneeuw, en root corael t'aenschouwen.
Het neem hem in sijn handt, daer sit den krolle-bol,
En spiegelt wat hy magh, en siet sijn buycksken vol.
Dan siet hy op het root van alle bey sijn wanghen,
't Schijnt dat op elcken kant een roosken is gehangen,
Dan siet het sijnen mondt, dàn siet het op sijn kin,
En merckt, soo draey hy lacht, daer komt een kloofken in.
Dan siet het sijnen hals, dan sijn' ijuoore tanden,
En dan sijn goudt-geel hayr, en sijn sneeuw-witte handen:
Dit siet het al te mael, iae stelt noch mondt aen mondt,
Als of daer in't gelas een ander knechtjen stondt.
Elaes! ter wijl hy kust, den asem comt ghevlogen,
En siet, den spiegel wordt terstont heel ouertogen,
Den luyster isser af, sijn root, sijn goudt-gheel hayr,
En sietmen niet te meer dan of't daer niet en waer.
Hy vaeght wat met sijn handt, en siet daer door sijn locken,
Hy siet sijn aensicht doch met stucken, en met brocken,
Om dat den spiegel maer een weynigh is bedouwt.
Hoe haest is iet gedaen dat al te langh berouwt!
Och ionckheyt, wat ghy doet, den asem moet ghy schouwen;
Is't dat ghy dit versuymt, het sal v eeuwigh rouwen:
Een kleyne vochticheyt, een domp, een weynigh nat,
Beneemt den heelen glans soo rasch het ergens vat.
Den spieghel is maer stof, daer van is hy gheblaesen:
VVat lijsten dat hy draeght, het blijuen al gelaesen,
Sy zijn van een beslagh den spiegel, en v eer,
En speelt met gheen van bey, ô iongheyt, immermeer.
Soo dan wie dat ghy zijt, leert uwen spiegel vieren,
Meer als een ioffer doet, oft hofsche kamenieren:
Zijt wijser als dit kindt, dat nu niet meer en lacht:
VVie leert door anders schaed' die spieghelt hem wel sacht.

De suyuerheyt wordt door lijf-kastijdinghe beschermt.

[+]Odi profanum vulgus, en arceo. { *Het lijf kastijden*

[+]*Horatius.* { *Doet beter strijden.*

D*En egel ghingh eens uyt, om sich wat te vermaken,*
Soo rasch hy hadt ghevoelt den soeten tijdt te naken.
Hy kruypt dan uyt sijn hol, en komt eens voor den dagh,
Daer hy noch son, noch maen, den heelen winter sagh.
En qualijck gaf sich bloot nu bouen op de landen,
Het vercken schiet hem toe, en dreyght hem met sijn tanden.
Den egel die most deur, het drijft hem in een gat,
Daer't effen doen ter tijdt vol van serpenten sat.

Het was hem daer te heet, hy vlucht weer euen wacker,
En wint het open velt, en stelt sich op den acker,
Omtrent een groenen kant daer eenen herder stondt:
Die gaet hem oock te keer, en hist hem sijnen hondt.
Soo rasch als leeuwken bast, terstont d'onnoosel schapen
Die loopen ouer hoop, en staen van verr' en gaepen:
De bocken, en den ram, de slangen, en het swijn,
Die vechten, d'een met kracht, en d'ander met fenijn.
Het steeckt sijn pinnen op, en wort een ijs'ren vercken,
Dit dient hem voor geweyr, voor poeyer, en voor wercken.
Sy sien het vinnigh dier, en blijuen rondom staen:
VVant hoe en wat sy doen, daer is geen vatten aen.
Doch wy zijn verr' ghenoegh, laet ons eens wederkeeren,
Mits ons een nutter les dit sinne-beeldt kan leeren.
VVy sien in dit gheval, en in den egel-strijdt,
VVat dat de suyuerheyt al ongewaepent lijdt.
Siet Benedictus dan die wentelt in de doren,
En Aloysius steeckt sijnen rugh met sporen.
't Schijnt dat den Bruydegom noyt hadde lieuer bruyt,
Als wïens leli-blom omtrent de dorens spruyt.
En schoon dat Venus is geboren uyt de baeren,
Men vindter die oock daer den maeghdom wel bewaeren.
Pelagia die sprongh, en sonck in een riuier,
Versmachte daer den brant, en bluschte daer het vier.
En wat sal ick van v, Francisce, doch al segghen?
Ick sie dat ghy v naeckt op't ijs en sneeuw gaet legghen.
Dat sacht vrouw-Venus kindt, elaes is al te teer,
Als 't iemant soo onthaelt, soo keert het selden weer.
Leert dit dan voor besluyt; het lichaem te castijden
Is eenen stercken schilt waer mé de maeghden strijden:
Daer komt een loos serpent, daer komt een bock, een swijn:
En wee dan voor de gheen' die niet ghewapent zijn?

De suyuerheyt vervvindt al vluchtende.

Fuga laurigeros parit illa triumphos. { *Die staet en vvaeght,*
{ *Blijft selden maeght.*

H*Et was ontrent den koelen Mey,*
Als Phoebus eens ghingh nae de hey,
Daer thymis en soo menigh kruyt
Omtrent de soete lenten spruyt,
Sijn pijlen waeren noch heel root
Van Python die hy had ghedoot.
Doch eer hy by sijn huys ghenaeckt,
Soo wordt den iaegher self gheraeckt.

VVant soo hy dwaelt nu hier, nu daer,
Soo wordt hy een Godin gewaer,
Sijn hert dat wierde heel ontstelt,
VVanneer hy Daphnis vondt in't velt:
Hy seyndt voor uyt een soeten lach,
En biedt de maghet goeden dagh,
En offert haer te doen geley,
Oft door het bosch, oft langhs de hey,
En heeft maer honigh inden mondt,
Hy seyt, sijn herte was ghewondt.
Ter wijl hy leydt, en vleydt, en sucht,
Soo neemt de suyu're maeght de vlucht,
En sy loopt voor, en hy loopt haer,
Soo neemt de suyu're maeght de vlucht,
En sy loopt voor, en hy loopt haer,
En daer loopt dat oneenigh paer.
Het scheen hy was soo dapper vlugh,
Al had hy vleughels op den rugh;
Het scheen hy was soo dapper vlugh,
Al had hy vleughels op den rugh;
Doch soo hy haer nu hebben wouw,
En dat hy haer nu vatten souw,
Soo is terstondt het aerdigh dier
Verandert in een groen laurier,
En sy en wierde noyt de bruyt,
En hier med' is de fabel uyt.
Een maget die niet vallen wil,
En magh niet veel zijn op den dril,
En dan is't beter eens ghevlucht,
Als veel en langhen tijdt gesucht,
VVant siet, op een verbrande vlaey
Daer stroytmen 't suycker al te spaey.
Den maeghdom, en verloren eer,
VVat dat ghy schreyt, en keert niet weer.
Soo dan, is't dat ghy vlucht het vier,
Ghy wordt gekroont met een laurier.

De gehoorsaemheyt is veerdich.

Quolibet impellas digito. { *Raeckt maer aen,*
{ *Het sal gaen.*

AL is de werelt wijt en breedt,
Al zijnder menschen fel en wreedt,
Al brant het al in't Mooren landt,
Al vriest het aen de Noortsche strandt,
Al schuylt heel Iislant onder sneeuw,
Al geeft Africken menigh leeuw,
Al wort Brasil soo dier gevoedt
Men menschen vleesch, en menschen bloedt,

Al ist dat Iapan noch al blaeckt,
En van haer boomen kruyssen maeckt,
Al heeft den hollen Oceaen
Soo menigh vloot te grondt doen gae,
Soo menigh rijck-geladen schip
Doen bersten op een rouwe klip:
Nochtans en past een vroom ghemoedt
Op vier, noch sweert, noch diepen vloedt.
Maer gaet, en seylt, en keert, en weyndt,
VVaer eenen winck hem henen seyndt.
Den bol dien ghy hier voor v siet,
Die sal't v segghen hoe't gheschiet.
Hy is van alle kanten rondt,
En daerom rolt hy oock terstondt.
Iae raeckt hem met v vinger aen,
Den ronden bol en kan niet staen.
VVanneer daer eens ghevonden wert
Een rondt en onbehanghen hert,
Dat niet en helt aen d'eenen kant,
En niet en peyst op't vader-landt;
En niet en iaeght nae 'tgelt oft goedt,
Al is het oock van edel bloedt;
En met gheen eer-sucht is ghequelt,
Maer is in alles vry ghestelt;
En d'aerde raeckt maer met een punt,
En lijf en siel sijn naesten gunt;
Dat heeft de lenders opghegordt,
En gaet waer het ghesonden wordt,
'tZy nae den Oost, oft nae den VVest,
Daer ghy het seyndt, daer is het best:
En loopt de wereldt om end' om,
En is aen ieder welle-kom.

De ghehoorsaemheyt let op eenen winck.

Intenti signum exspectant. { *Een teecken oft vvoort,*
{ *VVy loopen voort.*

D*Ie sich nu t'eenemael tot Godts dienst heeft begheuen,*
En nae eens anders wil, om Godt, nu voeght sijn leuen,
En door een vry bedwangh verbindt sich aen de wet,
Die Godt door d'ouders hier aen ieder heeft gheset:
Ick bid v siet dit beelt, en let eens hoe dees gasten
Daer loncken op den winck, om nae den prijs te tasten:
Siet hen daer veerdigh staen, iae vlieghen voor den tijdt,
VVant die den winck eens mist, die is't spel seker quijt.

De baen is nu gheruymt, daer magh hen niet beletten,
Daer bouen staet den Heer, en stelt de loopers wetten.
De kleeren letten selfs, s'ontblooten hen van al,
Een ieder staet en siet, wie den prijs haelen sal.
Het teecken dat valt neer, sa flughs ghy ionghe beenen:
VVel siet, sy zijn al wegh, het schijnt sy zijn verdweenen,
Veel snelder als een pijl, oft blicksem in de locht,
Iae op een ooghen-blick is hunnen loop volbroght.
Dit is een eyghen beelt, Loiola, van v kinders:
De woorden zijn te traegh, sy zijn oock loncke-vinders,
Een woordt is noch te veel, een winck dient voor ghebodt,
VVanneer de eer vereyscht van onsen grooten Godt.
't Zy dat ghy hen dan seyndt nae de verbrande Mooren,
Oft aen een ander kant d'afgodery doet stooren
Van Iapan wijdt vermaert, oft China maghtigh landt,
Een ieder wacht een winck, oft teecken van v handt.
't Zy dat ghy ons hier houdt in't midden van Europen,
Een winck is verr' ghenoegh om 'theel landt door te lopen,
Oock dat de kettery met helsch fenijn bespouwt,
Die door haer wreedt ghewelt het Christendom benouwt.
Soo staet een vroom soldaet, bereedt om uyt te vallen,
VVanneer den vijandt is ghecomen aen de wallen,
Siet hy den minsten winck, terstondt soo valt hy uyt,
En eer't den vijandt weet, soo keert hy weer met buyt:
Hy is hen op het lijf die daer noch ligghen slapen,
De rest past op de vlucht als een deel bloode schapen.
VVat doet een luttel volcks! wat doet een veerdich man,
Tot den tocht altijdt reedt! iae doet meer als hy kan.
VVel aen dan op de reys, ten Suyden, en ten Noorden:
Een winck is al ghenoegh, men wacht nu nae gheen woorden:
VVanneer men maer en siet hoe dat de ooghe staet,
Daer vlieght een veerdigh hert, 'tghebot komt daer te laet.

De vierde belofte van de Societeyt, ghehoorsaemheyt aenden Paus van Roomen.

Respicit astrorum Regem. { *Ick gae*
{ *Hem nae.*

S*Iet hier de schoone sonne-blom,*
Sy keert en draeyt haer wonder om:
Nu met den soeten dagheraet,
Haer gheele roos ten Oosten staet,
En keert allenghskens meer en meer,
Tot dat de son daelt weder neer,
En alsse die siet onder gaen,
Elaes dan comt haer droefheyt aen.

Sy treurt en queelt den heelen nacht,
Sy laet dan sincken al haer pracht:
VVant soo de son niet meer en schijnt,
Terstont oock al haer vreught verdwijnt,
En als dan komt de Auent-sterr,
Al sietse schoon die maer van verr,
Soo is't dat sy haer bladers sluyt,
En houdt de koude locht daer uyt:
Iae maeckt oock datter spin noch sleck
Vergift in brenghen can oft vleck.
Maer met het kricken vanden dagh
Stracks isser weder bly ghewagh:
VVant door een enckel licht en strael
Vergaet dees droefheyt al te mael:
En soo de son maer opwaerts rijst,
Terstondt haer weder eer bewijst.
Sy heet haer noch eens welle-kom,
En seyt: O liefsten bruydegom,
Hoe dat ghy rijdt, hoe dat ghy slaet,
Toont my altijdt v soet ghelaet:
En leydt my vry de wereldt rondt,
Al waer ghy gaet, ick volgh terstondt,
Dus seght die dese bloem aensiet,
VVat kracht en heeft de Liefde niet?
De Compagnie heeft oock een licht,
Dat sy altijdt houdt in't ghesicht:
Daer is een strael die haer verweckt,
En heel de wereldt omme treckt.
Dees son dat is het Roomsche hooft,
VViens woorden al de kerck ghelooft,
Spijt ketters, spijt al die't benijdt,
VVie dese volght, die is bevrijdt.

Belofte van gheen' eere oft staet te aenveerden.

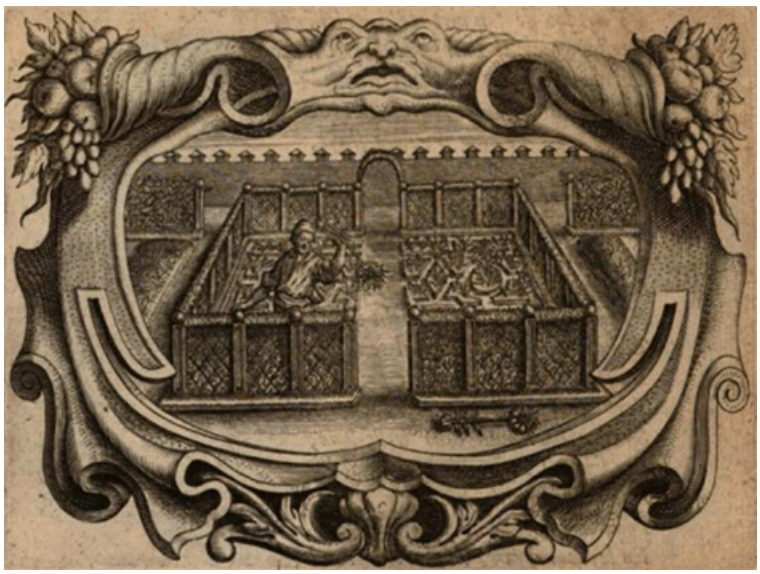

Grauis est odor. { *Het stinckt*

{ *Dat blinckt.*

[+]M*ijn wel verdeylden hof die magh sigh wel beroemen*
Dat hy de schoonste heeft, en oock de soetste bloemen,
Dees hebb' ick al gheplant, het is al van mijn werck,
Elck bloemken weet sijn plaets, elck bloemken heeft sijn perck.
Den hof die is betuynt met rood' en witte roosen,
Die bouen haere geur soo lieffelijck noch bloosen,
Den blaeuwen ridder-spoor, den schoonen africaen,
Die met sijn gulden kop blijft tot den winter staen.

[+]Den houenier spreeckt.

Den soeten eglentier, de kleyne violetten,
Die al haer soetigheyt op een leegh steeltken setten:
De cingels, den narcis, de somer-sotte blom,
Die aen den soeten tijdt gheeft d'eerste welle-kom.
Genossel soete-reuck, wie u eens komt te raken,
Die weet hoe men van v kan schoone tuylkens maken.
Hier by soo staet en bloeyt soo menigh tulipant,
D'een is soo wit als sneeuw, den andr'en staet en brant.
Een soete sottigheyt voor alle ons bloemisten,
Die voor de oogh alleen met duysende verquisten,
En roepen, Dese bloem die is my soo veel weerdt
Als menigh edel-man sijn alderbeste peerdt:
En dees en dier-ghelijck, die groeyen hier met hoopen,
Alleen tot mijn vermaeck; sy staen hier niet te koopen.
Sy zijn niet voor faueur, oft voor een lichte dant;
Doch aen een goeden vriendt soo schenck ick wel een plant.
De kroon-imperiael en kan 'thooft niet verdraghen,
De stanck is veel te swaer, schoon datter veel nae vraghen,
Sy moet uyt mijnen hof, als is sy schoon in d'oogh,
Sy riect nochtans te sterck, en staet vry wat te hoogh.
Ick weet daer zijnder veel, die dese bloem groot achten,
VVel, gaetter vry mé door, ghy die nae eer wilt trachten:
Ghy seght 'tis schoon couleur, 'tis waer, maer vuylen stanck,
En daerom moest sy oock verplet zijn ouer lanck.
Een ieder heeft sijn hof, Ignatius den sijnen:
Dat hier nae eere staet, dat moet terstondt verdwijnen,
Den grondt en voedt gheen eer, terstondt s'is dor en droogh,
VVanneer daer maer een bloem wat schiet te seer om hoogh.
Ignati kloeck, wel aen, gaet voort int uyt te rucken
D'eerghierigheyt en pracht, 'tis beter hier te plucken
De kleyne violet. Al dat maer tracht nae eer
In uwen soeten hof, dat stinckt doch al te seer.

De Societeyt wordt grooter gheacht door 'tversmaeden van de eere.

In tenebris clariùs astra micant. { *In't duyster*
{ *Is luyster.*

W*Anneer een schilder heeft een deftigh stuck ghemaelen,*
Dat tot sijn grooten lof hanght in des Coninghs saelen,
Soo sluyt hy't in een lijst van doncker heben-houdt,
Op dat ghy dies te meer sijn konste prijsen soudt:
Iae is't dat hy noch meer sijn verwen wilt verstercken,
Hy maeckt een bruynen grondt in't midden van sijn wercken,
En siet, den swarten doeck dringht d'ander verw' om hoogh,
En soo krijght dan het stuck terstondt een beter oogh.

VVant een vergulden lijst, en rond-om blijde verwen,
Die doen den heelen glans van't beeldt som wijl versteruen:
VVanneer daer maer wat goudts blinckt iewers in een sael,
Daer siet een ieder op, en niet op't principael.
Soo segh ick van ghelijck, dat treffelijcke mannen
Oock hebben meerder schijn uyt eer en staet ghebannen:
VVanneer een kloeck verstandt is sonder krots en staf,
Dan seydtmen, Dat's een stuck, dat steeckt wel anders af.
Let op dit sinne-beeldt, ghy sult daer haest aen mercken
Hoe dat een donck'ren nacht het sterren-licht kan stercken;
Scheen daer de gulde son, oft wel de silu're maen,
Men saegh den heelen hoop op staenden voet vergaen.
Al draeght Loiolas volck noch staf, noch purper verwen,
Als die vry-willigh gaen om voor 't gheloof te steruen;
Nochtans d'ootmoedigheyt die gheeft hen glans en kracht,
Ghelijck het sterren-licht dat glinstert inden nacht.
Had Iaius oyt begheert het Bischdom te aenveerden,
Hy waer op verre nae niet in soo groote weerden.
VVie hier sich teghen stelt, en d'eere soo versmaeyt,
Gaet heel de wereldt door, sy zijnder dun ghesaeyt.
'Ken wil hier in dit stuck gheen Bellarminum vraghen,
Die lieuer rooden hals, als rooden hoet wou draghen,
En vesten met sijn bloedt d'oprecht en waere leer:
VVie steeckt nae desen ringh die kauelt beter eer.
Den staf heeft meerder glans als ghy dien kondt versmaeden,
Dan als met dit schoon pack de handen zijn ghelaeden:
Ick segh met dit schoon pack: want wijst my doch wanneer
Dat eenigh Heer, oft eer, gheweest heeft sonder seer.
Soo dan, een lichten schijn komt uyt de duyst're nachten:
Hoe ghy v kleynder houdt, hoe sy v grooter achten.
VVaer toe dan staet, en eer, en grooten naem in't Hof?
Een hellen diamant blinckt op een donck're stof.

Eer-ghierigheyt is sorghelijck.

Si tumeas, timeas. { *Het helt*
{ *Als't svvelt.*

[+]VV*Aer is nu al mijn hop'? waer zijn nu al mijn wenschen?*
Nu gae ick hier te grondt verlaten vande menschen,
Al wat ick sie en hoor, 'tis ouer al verdriet,
D'ontlaedingh van mijn vrucht, wee my! 'ten baet al niet.
Het roer drijft wegh in zee, de kiel is verwonnen
Van't rouw en spijtigh nat, den windt heeft nu verslonnen
En fock, en lul, en strengh': het seyl is heel verscheurt,
Het maste-loose schip wordt nae den grondt ghesleurt.

[+]Den schipper spreeckt.

Och! had ick my soo diep niet in de zee begheuen,
Maer stil met fock alleen rechts onder 'tlandt ghedreuen,
Ick waer haest uyt de sorgh, het schip en had gheen noodt,
En wy, ô lieue maets, ontquamen haest de doodt.
Vervloeckt soo moet hy zijn den eersten die de baeren
Met eenen hollen boom heeft derren ouervaeren,
En temmen met een hout dat wonder element,
Dat van ons afghepaelt wou zijn als onbekent.
O! had ick noyt de zee en haer ontrouwe goluen
Elaes, soo seer betrouwt, ick wierdt nu niet ghedoluen
In desen diepen kuyl! ô maets, wy sincken neer:
Het lichaem voor den visch, den gheest zy voor den Heer.
Vaert wel, ô wie ghy zijt, 'tzy vrienden zijn oft maeghen,
Die noch op ancker leght: en wilt de kans niet waeghen,
Betrouwt dit water niet, en spieghelt v aen mijn,
Mijn neer-ghesoncken schip sal v een bake zijn.
VVat is de wereldt doch? noyt stil, en vol tempeesten,
Een sorghelijcke zee, waer in soo kloecke gheesten
Versmoort zijn en versmacht, en dat door eenen windt,
Die de verstanden treft, en ganschelijck verslindt.
'tIs d'eer-sucht die ick meyn, die speelt op hooghe masten,
Een trots en hoogh ghemoedt dat weet sy aen te tasten:
Gaet ghy soo 'tzeewaerts in, 'tis met v haest ghedaen,
V seylen zijn te groot, het schip is niet ghela'en.
VVat is doch eer, en staet, en tijtels? straffe winden,
Iae die een edel hert oock dickwils heel verslinden:
Daer is soo menigh helt, en kloeck en vroom verstandt,
Door desen windt verseylt, en op het strandt gheplant.
Ignati, nu wel aen, laet d'and're winden blaesen,
Laet die om v kleyn schip hier huylen en hier raesen:
VVordt desen windt ghestut, v schip is wel bewaert,
Gheen onweer is soo groot, daer 'tvoor moet zijn vervaert.

Belofte van d'aermoede niet ruymer te maken.

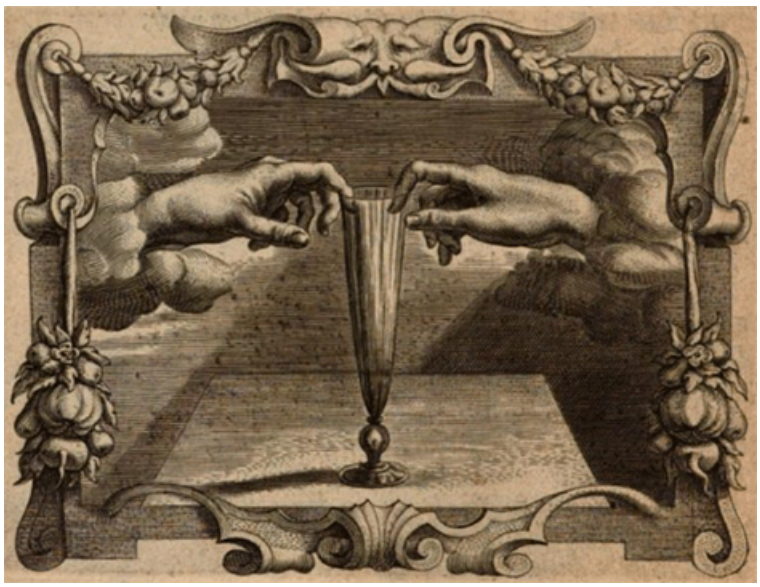

Laxari impatiens. { *En treckt niet,*
{ *'t En reckt niet.*

VV*At willen doch dees handen doen*
Omtrent een vast-gheset fatsoen?
Als eens gheblasen is een fluyt,
Dan leghtmen die niet wijder uyt,
De stof en is dan niet meer dwee,
En daerom gaet het stracks in twee;
Maer alsoo langh den ouen gloeyt,
En dat de spijs daer henen vloeyt,

Soo dat een konstigh meesters handt
De selue drijft op alle kant,
Dan blaestmen van ghesmolten as
Oock met ghenoeght een klaer ghelas,
En van de aerdsch en slechte stof
VVordt dan gherieft het edel Hof.
Maer weet dat 'tglas altoos soo blijft,
Ghelijck het is als't eerst verstijft:
VVie't nae der handt wil recken uyt,
Die scheurt den roomer oft de fluyt.
Lief vriendt hoort nu noch eens een woordt,
En brenght de fluyt dan and're voort.
Loiola stack vol hemels brandt:
Hy nam wat aerde by der handt.
En samen van Godts gheest gheraeckt,
Heeft hy de armoed' eerst ghemaeckt,
En eyscht van ons een dieren eedt,
Op dat sy 'tminste niet en leedt.
Als eens de armoed' is ghestelt,
Die lijdt ten minsten gheen ghewelt;
S'en wilt, s'en kan niet zijn ghereckt,
Hoe soet, hoe stijf dat ghyse treckt:
VVant haer natuer is als ghelas,
En sy wil blijuen die sy was.
Soo dan als ghyse wijder maeckt,
Soo krijghtse scheuren datse kraeckt,
En 'tminste datse niet en sluyt,
De kracht die sijpt allenghskens uyt,
En komtter hier oft daer een scheur,
Daer gaet den glans van d'Orden deur,
En effen als ghescheurt ghelas
S'en is niet die sy eertijdts was.

Vernieuwinghe der beloften.

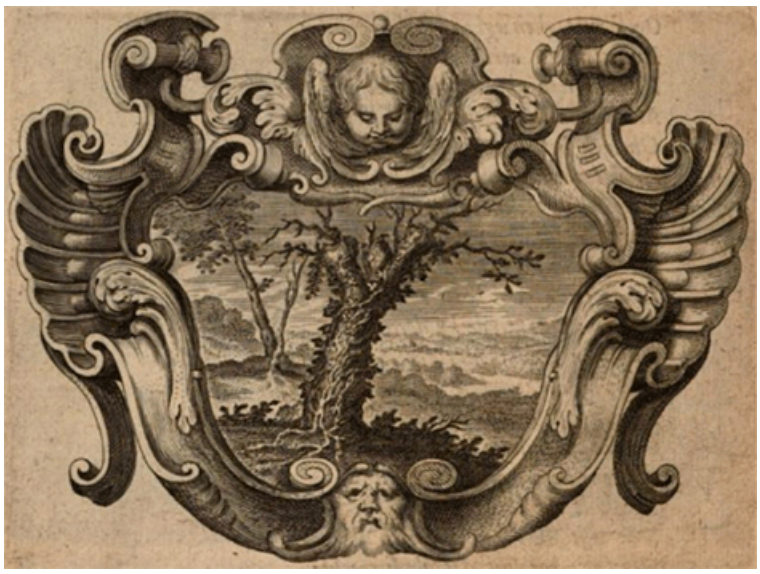

Nexus non sufficit vnus. { *Het maeckt hem vast,*
{ *Soo langh het vvast.*

D*E liefde heeft het in, sy isser mé gheboren,*
VVanneer sy in het hert een woon-plaets heeft verkoren,
Sy wortelt daer soo diep, en klampt daer aen soo vast,
Gh'en krijght v niet meer los, soo houdt dat boefken vast.
De liefde, dit kleyn kindt, den grooten sielen-temmer,
Die is seer nae ghelijck aen eenen ionghen swemmer,
Biedt iemandt hem de handt als hy te grond' sou gaen,
Ghy moet daer oock mé in, de handt versterft daer aen.

Och iae, 'tis soo houw-vast, het leght v bandt op banden:
Hoe ghy sijn vier meer bluscht, hoe dat ghy meer gaet branden:
En als het v gheneest, nae dat 't v heeft ghewondt,
Soo quetst het v noch eens, en maeckt v soo ghesondt.
VVanneer den groenen veyl kan eenigh boom ghenaken,
Soo weet hy daer terstondt sy-seluen vast te maken,
En hy omhelst den struyck, oock als hy niet en wast,
En maeckt sich alle iaer met nieuwe scheuten vast.
Hy slinghert om end' om, en swiert op alle kanten,
VVaer hy een tacksken vindt daer op gaet hy sich planten,
En noyt en houdt hy op wat banden dat hy heeft,
Maer bindt sich meer en meer, soo langh sijn wortel leeft.
En als nu inden Herft het loof beghint te rijsen,
Oft dieper in het iaer 'tgaet sneeuwen, en 'tgaet ijsen,
Soo dat dan ieder boom staet als een dorren stock,
Dan is hy noch bekleedt met sijnen groenen rock.
En meent ghy dat den veyl alleen sich vast kan hechten,
En dat de liefde niet haer soeter weet te vlechten?
Sy groeyt wel anders aen, 'ten blijft gheen dorre paer,
Dees liefde die verbindt sich twee-mael op een iaer.
Al is het soeten tijdt, en lieffelijcke daghen,
Al rijster een tempeest, vol buyen, en vol vlaghen,
Sy houdt haer euen groen, in voor- en teghen-spoedt,
Iae in een droeuen tijdt toont sy oock bly ghemoedt.
Haer banden zijn soo vroom als wel de sterckste kabels,
s'Ontbinden door gheen vier, noch door gheen wreede sabels,
Al wordt sy met gheweldt, met wreedtheyt aenghetast,
VVat dat ghy kapt en kerft, sy houdt al euen vast.
Schoon dan sich uwen boom van't leuen gaet verouwen,
Nochtans de liefd' en kan in't minste niet verflouwen,
Sy wast ghedueriqh aen, en vest haer meer en meer:
Als liefde niet en groeyt, dan is't gheen liefde meer.

Vernieuwinghe vanden gheest.

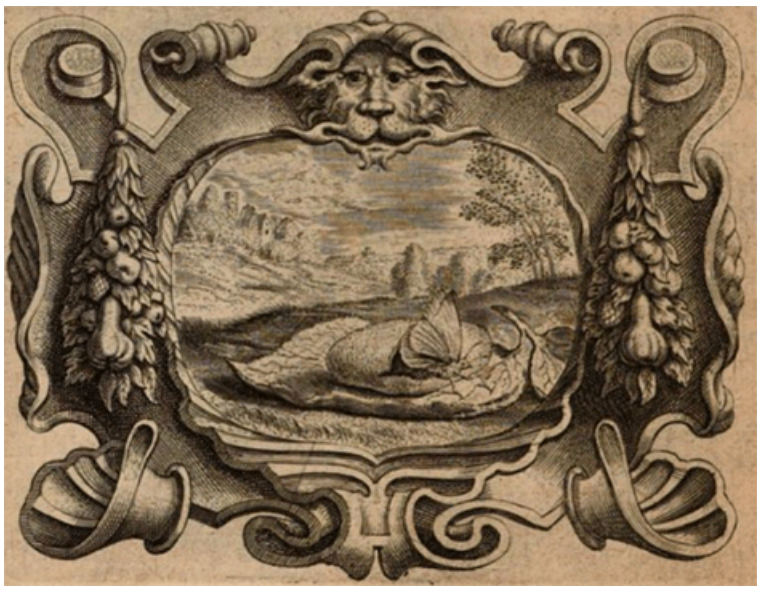

+

+*Horat.*

Nouum mutor in alitem. { *Te voren kroop,*
{ *Nu vliegh en loop.*

D*En zij-worm en de wack're spin*
Die hebben wat nae mijnen sin,
Dat altijdt nuttigh wesen magh
Voor een die slaeft den heelen dagh:
VVant siet veel spinnen, als de spin,
Nae grooten arbeyt kleyn ghewin,
Sy spinnen hen voor ander uyt,
En houden maer de magher huyt.

Lief vriendt als't al ghesponnen is,
VVeet dat 'tniet al ghewonnen is.
VVant veel verspinnen hun verstandt,
En veel verspinnen landt en sandt,
En daer sit dan den slechten man
Die anders niet als spinnen kan:
Hy krijght gheen vleugels op sijn rug,
Maer maeckt alleen sijn neefkens vlug,
Die roepen: VVaeren wy eens groot!
En oomken, waerde ghy eens doot!
En dan sou nichtjen en cosijn
Gaen haspelen aen ooms bobijn.
'kEn hou doch niet van sulck ghespin,
Men schiet daer sijnen beck al in:
Sy maken wel hun neefkens groot,
Maer blijuen dickwils selue bloot.
Besiet den zij-worm lieuen vrient,
Die leert v spinnen soo het dient,
Die maeckt een ander schoon en rijck,
En wordt daerom nochtans gheen lijck.
Hy windt hem in sijn eyghen draet,
Daer krijght hy weder nieuw ghelaet:
Daer schudt hy uyt sijn oude vel,
En wordt een voghel flughs en snel.
Soo gaet het oock met onsen gheest,
VVy slaen hem weder op den leest,
VVy maken, daer hy lagh en kroop,
Dat hy wee vliegh' en rasser loop',
VVy keeren inwaerts alle iaer
Met sielen krachten allegaer,
Tot datter door ons stil ghemoedt
Een vlugghen gheest wordt uyt ghebroedt.

Het iaerlijcks vertreck tot de Gheestelijcke oeffeninghen.

Dum condor, fecundor. { *Dees stroom*
{ *Geeft room.*

E*Gypten vruchtbaer landt wanneer 'tnu al sijn vruchten*
Heeft in de schuer ghebraght, en dat het noch moet suchten
En braeden in de son in't heetste van den tijdt,
Dan komt den soeten Nijl, en 'tdorre landt verblijdt,
Hy spreyt sich ouer al door velden en landouwen,
Hy vloeydt het heel landt door, en gaet dat als bedouwen:
Al waer gh'v keert, oft wendt, het landt dat is bedeckt,
Soo verr' Canopus Rijck sijn wijde paelen streckt.

En waer dat hier oft daer een velt begonst te quelen,
Dat wordt terstont verquickt, wanneer den Nijl comt spelen
VVt sijn bepaelden boort; dat scheen een dorre spruyt,
VVanneer den vloet vergaet, dat schiet dan weder uyt.
Al light het heele landt begrauen en ghedoluen
In't Nili vruchtbaer nat, en dat ghy siet de goluen
Daer swalpen op en neer, en peyst niet dat het landt
Nu al verloren is: den Nijl en houdt gheen standt.
Siet, als hy weder vloeyt nae sijn beschreuen paelen,
Dan sult ghy van dit landt weer nieuwe vruchten haelen,
Dan mooght ghy in de wey' weer drijuen al v vee,
'tVVort dan weer vruchtbaer landt dat voormael was een zee.
Dan sietmen wederom de groenheyt van de bomen,
Dan sietmen uyt de aerd' de bloemkens weder komen,
En dat verdroncken was dat komt weer voor den dagh,
'tGheeft altemael een geur veel soeter als het plagh.
Gheluckigh is dat landt met soo vruchtbaren seghen:
Daer Nilus ouervloeyt, is gheen ghebreck van reghen:
VVant waer hy loopt oft staet, oft waer hy comt omtrent,
Daer maeckt hy sich met vet en vruchtbaer slijck bekent.
Het gheen' dat voor hun landt d'Egyptenaeren wenschen,
Dat hebben oock van doen de gheestelijcke menschen:
Hoe vruchtbaer dat sy oock in 'snaesten diensten zijn,
Hun gheest verdort al mé, daer blijft maer enckel schijn.
'tIs noodigh voor een tijdt syseluen te vertrecken,
En met rouwhertigh nat sijn dorheyt te bedecken,
En soo in d'eenicheyt herscheppen nieuwen moedt:
Soo worden wy bedouwt met een vruchtbaeren vloedt.
Ay! vriendt en vreest doch niet, 'ten is gheen tijdt verloren:
Laet vry dat drooghe landt wat onder 'twater smoren:
Ghelooft my, hoe den gheest met Godt sich meer vereent,
Hoe dat den goeden Godt vruchtbaerder iaer verleent.

Rekeninghe van conscientie als't den Ouersten belieft.

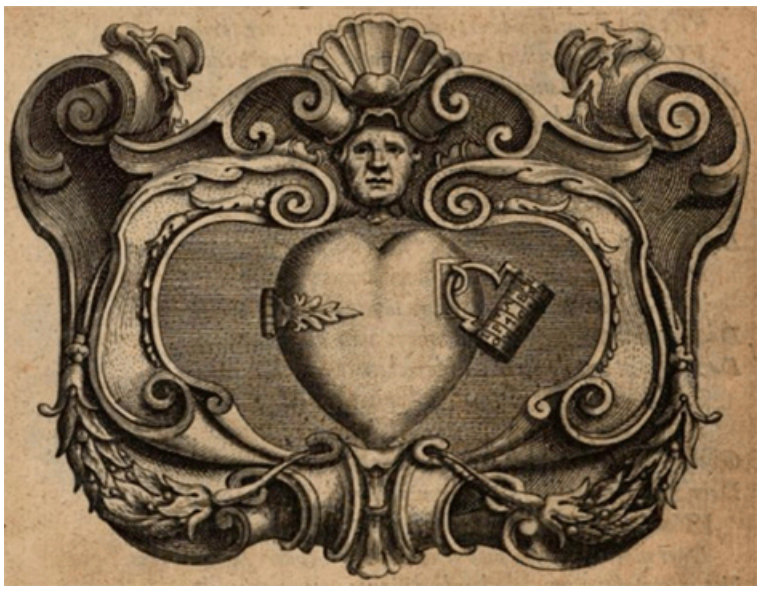

Tantùm opus est verbo. { *Men kan het van buyten*
{ *Met een vvoort ontsluyten.*

AL is het hert soo kleyn, al is het van gheen beenen,
Al heeft het gheen poortael, oft schudsel van blaeuw-steenen,
Nochtans wie kan't al sien wat daer ghebrouwen wert
Oft achter in de siel, oft midden in het hert?
Den loots-man kan den grondt van onse zee wel tasten,
VVanneer hy door tempeest verloren heeft sijn masten,
En siet dan of sijn schip is hy het Zeeusche strandt,
Oft dat het iewers swiert omtrent het Britten-landt.

Maer 'therte van den mensch is dieper als de baeren,
Sijn grondt is onbekent, al heb-je'r veel ghevaeren:
Gheen touw en was soo langh, gheen loot en ghingh soo diep,
Dat is het 'smenschen hert tot op den grondt toe liep.
VVat sietmen heden-sdaechs doch niet gheveynsde menschen?
Die haecken nae v doodt, als sy v 'tleuen wenschen:
Sy streelen v van voor, en toonen soeten schijn,
'tIs honigh inden mondt, en 't hert is vol fenijn;
'tIs Cato nae den schijn, soo rijp zijn sy van buyten,
En Nero woont in't hert. Kond' ghy dat eens ontsluyten?
Daer zijn gheen sleutels af, gheen diefken kan daer in,
VVant niet en sluyt soo vast, als een gheveynsden sin.
Men heeft den hals-bant wel en pijn-banck moeten maken,
Op datmen in dit slot ten laetsten sou gheraken:
En schoon men met ghewelt het lichaem heel ontsluyt,
Het sit daer soo diep in, en't wilt daer quaelijck uyt.
Ick weet wel, daer en wordt in't duyster niet ghesponnen,
Oft dat verborghen is, en komt uyt met der sonnen:
Doch alsmen 'tminste doet oft teghen 'trijck oft Godt,
'tIs deur en venster toe, 'tis sleutel verr' van't slot.
Maer siet in teghen-deel, 'tis deur en venster open,
VVanneer gheen slim bedrijf ons is in't hert ghekropen:
Men stelt daer stoel, noch banck, men schuyft daer gheen gordijn,
Een simpel hert dat moet ten vollen open zijn.
Het slotjen van ons siel dat hanght altijdt van buyten,
Men kan, wanneer men wilt, dat met een woordt ontsluyten.
Het dient tot onderwijs, 'tis een vernuften vondt:
VVant sou het doch wel gaen, men moet sien tot den grondt.
Soo dan, al schijnt ons hert altijdt een slot te draghen,
Nochtans men kan daer in maer met een woordt te vraghen.
En dit is onsen roep: dat soo ghesloten wert,
Al schijnt het iemant toe, nochtans is't open hert.

VVtseyndinghe.

Nil dabit inde minus. { *Het snoeyen*
{ *Doet bloeyen.*

+

M*Isschien sou iemant hier wel willen ondersoecken,*
VVaerom een botten boer staet in gheleerde boecken;
Doch soo ghy't vat, daer is oock by den wijngaert-man,
Dat een vernuften gheest noch onderwijsen kan.
Den wijngaert dien ghy siet dat ick hier heb voor handen,
Die is van ionghs gheleydt, en vast ghemaeckt met banden,
Nu draeght hy wonder wel, en gheeft soo goeden wijn,
Als langhs de Moesel wast, oft op den koelen Rhijn.

+Den vvijngaert-man spreeckt.

Doch ick moet hier en daer de rancken somtijts snoeyen,
Dat doet den wijngaert deught, dat doet hem beter bloeyen:
VVant sommigh' zijn te wildt, en schieten al te mals,
En braghten noch op 'tlaetst de moeder wel om hals.
VVat onghebonden is, dat streckt de vrucht tot schanden,
Een ieder komt daer aen met onghewassen handen,
Daer sluypt een kat oft hondt, daer komt een gulsich swijn,
Die maecken daer de beest, en siet daer light den wijn.
Daer komt een dartel kindt, en sonder luy te roepen,
(d'Occasie maeckt den dief) het gaet daer sitten snoepen.
Neen, dat hier hanght te los, dat moet weer inden bant:
En wat daer loopt te wildt, dat moet terstondt van kant.
Noch hebb' ick wel ghesien, dat, als ick iet ghingh snijden,
En dat ick nu den ranck gingh worpen van ter sijden,
Den afghesneden scheut en wist noch niet sijn leet,
Maer wel den moeder-struyck die traende, en die kreet.
Nu hoort eens in het kort waer ick wil met dees rancken,
VVant ick en steeck het doch noch onder stoel, noch bancken.
Den wijngaert dien ghy siet, is de Societeyt,
Die heeft nu wijdt en breedt haer rancken uytghespreyt.
Is't dat ghy somtijdts hoort dat iemant komt te vallen,
De rest wast dies te meer, 'ten schadight niet met allen:
Ghelijck als in een huys een vande kinders sterft,
Dan wort van ieder een soo veel te meer ghe-erft.
Ghewis men sal hier noyt voor altijdt willen lijden,
Oft tacken al te hoogh, oft rancken van ter sijden:
Daer is een seker scheut; maer wie wilt zijn te groot,
Die draeght onnuttigh loof, en wast syseluen doodt.
Daerom, is't dat ghy siet somtijdts een rancksken schuyuen,
'tEn kan gheen hinder doen aen wel-ghesette druyuen.
Een malssen ranck ghesnoeyt houd ick voor een ghemack,
Den grootsten druyuen-torsch hanght aen den minsten tack.

Af-beeldinghe van d'eerste eevwe der Societeyt Iesv.
Het tvveede boeck, voortgaende Societeyt.

Het eerste capitel.
Vande eerste vergaderinghe der mede-ghesellen, ende fondament van d'Orden.

NAE dat Ignatius nu vande ijdelheyt der werelt tot Godt bekeert was, ende sijn' eyghen deuotie soo veel alreede toeghegheuen hadde, dat hy ouervloedelijck uyt den hemel ghenoot, 't ghene hy aen andere menschen op der aerde moeste mededeylen; soo heeft hy sich heel begheuen tot den dienst der aerme, bystandt der sondaeren, ende om den staet der

H. Kercke, die iammerlijck ouervallen wierdt, te bevestighen. + Maer om datter meer menschen de vrucht van sijnen arbeydt souden ghenieten, heeft begonst eenighe mede-ghesellen te vergaederen, die, eerst door sijn toedoen onsteken zijnde, daer nae 'tvier souden verspreyden, ende den ijver der Christelijcker godtvruchticheyt (die nu heel verflauwt was) vernieuwen ende onderhouden. Dit is voor al in Spaignen gheschiet te Barcelona, en te Salamanca, met meerderen aerbeydt, als profijt. Hy heefter in't besonder vele tot de deught beweeght, maer niemant ghevonden, die hem ghetrouwelijck om mede t'aerbeyden, by ghebleuen is: het was ghenoegh, dat dit Coninghrijck, seer vruchtbaer van treffelijcke mannen, den fondateur vande nieuwe vergaderinghe voort-ghebracht hadde; de beghinselen ende den voort-gangh behoorden een ander landt toe. Soo willen eenighe spruyten verplant worden, ende en wassen niet op tot groote boomen, voor datse elders vervoert en zijn.

+Ignatius vergadert sijne mede-gesellen,

Ghelijck te Parijs, de vermaertste Vniuersiteyt van't Christendom, + meerdere ouervloedicheyt van kloecke ionghmans uyt alle Rijcken was, soo isser oock veyligher ende sekerder keuse gheweest. Den eersten was Petrus Faber een Sauoyaert, die vlijtighlijck den H. man volghde, mits hy de deught van ionghs af ghepleeght hadde. In Xauerium te trecken is meerdere moeyte geweest; als of het van doen af bleeck, dat desen eenen vele duysenden weerdt was. Zijnde van edelen stam te Pampelone een Coninghlijcke stadt van Nauarre gheboren, was daer op uyt, dat hy by den ghewonnen roem van wapenen de gheleertheyt aen sijne familie soude hechten. Dus heeft hy met meerdere teghenheyt en onghewilligheyt, sijnen gheest tot leeghe ende ootmoedighe dinghen laten sincken; dan soo weder-

+meest te Parijs.

spannigh hem maeckte sijn hoogh-drauende herte ende d'ingheborene voncken van grootsheyt, soo moedigh maeckte Ignatium in teghen-deel sijnen ijuer om niet op te houden van dit edel wildt te vervolghen en nae te iaghen. Den voorsichtighen man wist wel, dat in onghebouwde landen uyt het onkruyt selue de vruchtbaerheyt der seluer ghespeurt wordt, ende dat de wildtste peerden aen de ridders meest behaeghen; de welcke, alsse nu op den toom ghewent zijn, dweers door 'svijants legher henen breken, ende den ruyter, oock ouer de doode lichaemen, tot de glorie draeghen. Niet langh en heeft den strijdt gheduert: hy heeft hem haest ouerghegheuen, ende sijne vorighe steegheyt met eene staedighe dweegheyt ende ghestrenghe kloeckheyt naemaels verbetert. De begheerte van de salicheyt ende volmaecktheyt heeft oock Iacobum Laynes van Ziguença ende Alphonsum Salmeron van Toledo nae Ignatium doen hellen; ter wijle sy alreede door ghelijckenisse van manieren, ende de selue studien by den anderen versaemt waeren. Nae dese is Nicolaus Bobadilla van Palencien eerst met verscheyden ghedienstichedeN, ende stracks met een goet voornemen daer by ghevoeght. Den sesten is gheweest Simon Rodriguez van Portugael, een iongh-man van dapper verstandt ende uytnemenden aerdt. Claudius Iaius, van Geneuen gheboortich, heeft sich corts daer nae daer by ghevoeght: maer de laetste twee, Ioannes Codurius Sauoryaert, en Paschasius Broëtus Neder-lander, weynigh tijdts nae dat Ignatius van Parijs vertrocken was.

[+]Dus zijn alsoo uyt weynigh menschen, die verscheyden van vader-landt, ouderdom, manieren, sin ende raedt waeren, als uyt verscheyden elementen, de beghinselen van een seer schoon lichaem ghesproten. Welcke verscheyden-

[+]*uyt verscheyden natien.*

heyt is al mede opghenomen gheweest voor een goedt teecken vande menigh-vuldicheyt der toecomende vruchten; de verscheydenheyt van natien diende om hen indachtich te maken, datse niet voor een, maer aller volcken saelicheyt gaf te kennen, dat Godt auteur was van sulck' eene onuerwachte bekeeringhe ende ouer-een-cominghe; voorders d'onghelijckheyt van aert ende manieren leerde aende naecomelinghen, dat, ghemerckt de ghene, die soo verschilden, door niet anders, dan door enckele liefde, by een ghebroght waeren, met den seluen middel hunne ghemeynte souden inden bandt houden, waer mede sy eerst versaemt waeren. In al dit en isser niet meer te verwonderen gheweest, als dat soo luttel persoonen sulcken grooten stuck wercks, als is de gansche werelt te doorloopen ende te bekeeren, begonst hebben. Voorwaer 'ten bleeck noyt claerder, datmen meer door moedt als door maght, meer door ijuer als door ghetal, meer met eendraghtigh-heyt als met groot beslagh can uytrechten.

Het tvveede capitel.
Vanden voortgangh der Societeyt in haere bevestinghe ende regeringhe onder den H. Ignatius.

DE vergaderinghe van soo luttel menschen en conde niet langer dueren als het leuen vande selue: op datse dan noyt vergaen en soude, heefter Ignatius een eeuwigh-blijuende Orden af willen maken. Den Paus Paulus den III. heeft het hem toeghestaen, met bespreeck dat de [+]Professen, die in desen nieuwen legher als Compagnie-Colonelle waeren, niet meer als sestich in getal en moghten

[+]'tGhetal vande eerste Professen:

wesen. Dan hebt ghy moeyte vanden boom sijnen breederen uytwas te beletten, als ghy hem eens gheplant hebt: soo wanneer Godt den wasdom gheeft, te vergheefs stelt ghy hem paelen, oft beschrijft sijne grootte. 'tScheen claerblijckelijck dat de Godtlijcke goetheyt eene merckelijcke vermeerderinghe beloofde. Nauwelijck en hadde de Societeyt begonst in Europa te wortelen, ende sy sagh alreede haere tacken met ouervloedighe vruchten uytghespreyt tot d'uyterste landen vanden Oosten: quaelijck haddese noch haeren voet in weynighe prouincien ghestelt, ende wierdt schier van alle andere versocht. Men verstondt daghelijcks door brieuen en ghesanten de begheerte vande Princen, steden ende ghemeynten: ende alsmen ouerdacht het verlies vande menighte der sielen, soo scheen het een' ellende te wesen, datmen d'ellendighe niet en konde ghehelpen. En wat soude doch konnen uytrechten soo kleyn een ghetal teghen den grooten hoop van alle de ketters? en hoe soude't aende ruyme Indien (daer sich sulck eenen schoonen oogst liet aensien) met een handt-vol werck-lieden[+] voldoen? Ten desen opsichte heeft den Paus, die in't beghinsel proefsghewijse de Societeyt in soo cleynen ghetal ghedronghen hadde, toeghelaeten, datter oock soo vele Professen souden moghen ontfanghen worden, als't van noode was. Dese jonste des Paus hebben de Patres als een goet teecken van't aenstaende gheluck opgenomen. Dus zijnder van stonden aen seer vele, soo ionghe als ghedaeghde mans, allegader uyt-ghelesen in verstandt ende wetenschap, tot de Societeyt ghecomen: ende de selue heeft haer, ghelijck eenen water-stroom, die de dijcken nu ghewonnen heeft, begonst te verspreyden.

[+] *'tvvordt vermeerdert.*

Hoe moeste doen den H. Ignatius ghemoedt zijn, wanneer hy de sijne schier op de selue maniere heeft sien

vermeerderen, als onsen Saelighmaker sijne naevolghers sagh vergrooten? Ignatius heefter eerst thien verkosen; CHRISTVS twelf: by dese zijnder terstont twee-en-seuentigh ghevoeght; by die sestigh; groeyende bynae beyde met ghelijck-matigh ghetal. Ten laetsten, euen eens als de werelt ontallijcke vercondighers des Euangeliums verkreghen heeft: soo hopen wy oock dat die vande Societeyt ontelbaer sullen worden; waer ouer wy de Godtlijcke goedertierenheyt grootelijcks hebben te bedancken.

Voorwaer ten tijde dat Ignatius noch leefde, heeft desen [+]nieuwen wijngaert sijne rancken soo wijdt verspreydt, dat den Paus Marcellus den II. seyde, datter noyt eenighen fondateur van eenighe Orden gheweest is, die sijne Religie binnen sijn leuen soo verre verbreydt heeft ghesien, als den H. Ignatius de sijne. Andere zijn oock wel vruchtbaer in haere beghinselen gheweest, ende hebben haer in sommighe Coninghrijcken verdeylt, maer weynighe hebben haer buyten een deel der werelt ghestreckt. De Societeyt heeft d'uyterste paelen der werelt te water ende te lande doorloopen, ende t'alle canten niet alleen wooninghen, maer oock Prouincien ghestelt. In Europa heefts'er neghen ghetelt, in Asia eene: maer soo groot, dat die de Indien en Iaponien (dat is de laetste streken der werelt) begreep. In Africa eene van Ethiopien: wantse alsdan voor Prouincie gherekent wierdt. De laetste was Brasilien in America. By de welcke hoe vele daer noch souden by comen, en heeft de Godtlijcke goedtheyt voor den H. Ignatius, noch hy voor de sijne niet willen verswijghen: [+]want in een sieckte ghevallen zijnde (waer van men meynde dat hy soude steruen) als hem sijne ondersaeten baden om de reyse nae den hemel noch wat uyt te stellen, vreesende dat de Societeyt noch niet ghenoegh versterckt

[+]Ignatius siet de Societeyt de heele vverelt door verbreydt:

[+]voorseyt haere vermeerderinghe.

en was, ende by 'tverlies van haeren fondateur soude comen te vervallen; heeftse seer goeden moedt ghegheuen, segghende, *dat de Societeyt op Godt, ende niet op Ignatius en steunde: datse door sijne jonste sulcken voortgangh hadde, ghelijck men sagh; maer nochtans voortaen al veel meer soude vermenighvuldighen: dat de tijden souden comen, inde welcke sy ghelijck een volwassen lichaem, by haer selue soude staen, ende door de goede discipline haer soo bevestighen, dat de vermenighvuldinghe (die den oorsprongh van verslappinghe plagh te wesen) haer soude dienen tot eene vestinghe.* Een selsaem gheluck, 'twelck ons niet alleen de voorsegghinghe van S. Ignatius, maer veel meer sijne verdiensten ende ghebeden, die hy nu ghestaedighlijck inde hemelsche glorie voor sijn Gheselschap aen Godt opdraeght, vastelijck doet verhopen.

Het derde capitel.
Vande vermeerderinghe der Societeyt door Europa.

EVROPA, meer om d'uytstekelijckheyt van haere rustighe ende behendighe inwoonders, als om de grootte der landen, altoos ghehouden voor het edelste deel vande bekende werelt, ghelijckse de Societeyt heeft voortghebracht, soo heeftse die oock in meer plaetsen ontfanghen. Sy is uyt Roomen in Italien ghesproten, als uyt de [+]ghemeyne moeder van alle Religieuse Ordens, ende nerghens gheluckelijcker dan in haer vader-landt vermenighvuldight. Dry wooninghen waerender te Roomen onder Ignatius ghestelt, nu teltse'r elf. Van hier is sy door de vernaemste steden van Italien verspreyt, aen de welcke d'eerste Patres vele goede exempelen hadden ghegheuen, eerse

[+]Oorsprongh ende voortgangh der Societeyt in Italien,

noch Religieusen waeren. Sy quaemen uyt de gast-huysen om te prediken, ende toonden datse niet min verstandts en hadden om de sielen te winnen, dan liefde om aen de lichaemen der siecke bermhertigh onderstandt te bewijsen. Als nu by desen goeden naem, kennelijck is gheworden, dat de Societeyt bevestight was, al euen-eens ofse de ghedienstigheyt huns naesten inde steden (waer uyt sy vertrocken waeren) te pande ghelaeten hadden, zijnse'r met een ghemeyn versoeck des volcks wederom in gheroepen. Men heeft hen ouer al onderhoudt ende soo vele woon-steden ghepresenteert, dat de weynigheyt der persoonen aen allegader niet en conde voldoen; allenghskens hebben de naekomelinghen de plaetsen vervult, ende de voet-stappen van hunne voor-ouders volgende, niet opghehouden van met eenen gheduerighen arbeydt de saligheyt der ghemeynten te besorghen, ende den goeden naem, die hen achterghelaeten was, door de selue oeffeninghen, daer door hy ghewonnen was, te bewaeren. De[+] jonste ende goetherticheyt der Princen vermeerderde oock met de vrucht, waer door de Societeyt aldermeest ghegroeyt is. Onder de welcke die aen 'tgheberghte Alpes gheleghen, hebben de Collegien der Societeyt op haere berghen als sterckten gestelt, om hunne paelen ende Italien voor de ketterije te behoeden. De naegheleghen eylanden[+] versochten ons alsoo seer: soo haest als Sicilien ons ghekent heeft, begheerde't de hulpe vande Societeyt te ghenieten: Sardinien soo vol van sonden als venijnighe kruyden heeft om onse remedien gheroepen: op de selue maniere zijn wy in Corsica en Malta ghecomen. Creta hebben wy oock met ghedoogh vande Venetiaenen (onder wie het staet) ende oorlof vanden Paus bewoont; maer d'asschen vanden ongheluckighen Veneetschen brandt,

[+] *door jonste vande Princen:*

[+] *comt inde eylanden vande Middellandtsche zee.*

die ons uyt dese Republijcke veriaeght heeft, zijn al mede tot hier toe ouerghevloghen. In dese voornoemden landen tellen wy nu ter tijdt seuen Prouincien, bestaende in hondert en vijftich soo huysen als Collegien.

+Nae Italien heeft Portugael ons eerst ontfanghen. Franciscus Xauerius ende Simon Rodriguez waeren daer ghekomen, om de kennisse Godts t'samen met de Societeyt nae de nieuwe werelt ouer te voeren. Ter wijle sy te Lisbon het saisoen verwachten van t'scheep te gaen, hebben hen soo wel ghequeten, datmense daer voor altoos heeft willen ophouden, met versoeck op den Coningh Ioannes den III. dat hy doch gheen mindere sorghe en wilde draghen voor de salicheyt van sijne ghetrouwe ondersaeten, als voor die vande Barbaren. Dus als of den ijuer van hun beyde alleen ghenoeghsaem hadde gheweest voor de twee werelden, heeftmense voor d'eene ende d'andere verdeylt; Simon is in Portugael ghebleuen, ende Xauerius nae Indien vertrocken. Corts hier nae isser nieuwe hulpe van werck-lieden toeghesonden: welcker aerbeydt ghelijck de Coninghlijcke miltheyt grootelijcks verlichtede, alsoo beswaerden den seluen niet weynigh de groote exempelen van Xauerius, diese noch in d'ooghe hadden. Euenwel verweckt zijnde door de vermaninghen van+ P. Simon, volghden soo kloeckelijck sijne voetstappen, datse verdienden niet alleen inde wandelinghe ende onder den ghemeynen man, maer oock by de treffelijckste van't Rijcke Apostelen ghenoemt te worden: welcken naem hen noch op den dagh van heden (niet teghenstaende sy den seluen dickwils gheweygert hebben uyt heuscheyt t'aenveerden) is by ghebleuen, iae tot in Indien toe ghevolght. Den Coningh ende Coninghinne euen deughdelijck verheughden hen seer dat't ghevoelen des volcks soo

+in Portugael,

+daer vvy Apostelen ghenoemt vvorden.

wel met hunnen sin ouer een quam, soo dat nu de ghemeynte ende 'thof ghelijckelijck vande vruchten hunner ghedienſticheyt mededeylden. Xauerius ende Simon hadden voor't eerste den last ghenomen vande pagien t'onderwijsen, daer nae kreghense de sorghe ouer alle de sielen van't hof: diese soo bedient hebben, dat den Coningh oock d'opvoedinghe van sijnen eenighen soon Sebastianus aen de Societeyt betrouwt heeft. Hy gaf hem voor meester P. Ludouicus Gonsaluius, die hem berichtede ende volmaeckte+ in alle Princelijcke deughden ende wetenschappen, die aenden erfghenaem van soodanighen Rijcke betaemden, dat nu alle sijne hope naest Godt op dit hooft alleen ghestelt hadde. Och of Portugael dien langh hadde moghen ghenieten! maer den ijuer tot de Christene Religie heeft aenden grootmoedighen iongh-man in d'Africaensche oorloghe, wel eene glorieuse, doch droeve, onghetijdighe ende ongheluckighe doodt verhaest. Waer door hoe wel de Societeyt eenen besonderen weldoender verloos; en is niet te min voortghegaen om haer door ghestaedighen aerbeydt ende godtsdienstighe oeffeninghen te verbreyden. De steden die 't exempel der Coninghen tot dien dagh toe noch niet ghevolght en hadden, hebben corts daer nae de Collegien tot haer groot voordeel versocht. 'tCollegie van Coimbra, ghelijck't 'teerste van heele de Societeyt was, soo is het oock langh 'tprincipaelste gheweest. Teghenwoordelijck is Portugael een seer wijde Prouincie, iae eene moeder ende voedstere van vele andere in Indien.

+P. Gonsaluius vvordt meester van den Coningh Sebastianus.

Den H. Ignatius, die sich de heele werelt als eene loopbane+ van sijnen ijuer hadde inghebeeldt, en moght Spaignen sijn eyghen vader-landt niet vergheten. hy heefter dan P. Antonium Araoz, die van sijn maeghschap was,

+P. Araoz en Faber comen in Spaignen.

ghesonden, een man nae den aerdt vande natie, seer vierigh, ende met vele gauen soo der natuere als der deught heerlijck verciert. P. Petrus Faber is daer nae met Ortizius des Keysers ghesandt gevolght. 'tScheen dat Ignatius selue door hem, tot sijn volck weder ghekeert was, soo gheleeck desen eerst-gheboren soon aenden Vader. Maer is't dat wy + P. Araoz willen gheloouen, soo en heeft niemandt meer als P. Laynes ende Salmeron, ter wijle die te Trenten waeren, de Societeyt in Spaignen vervoordert. De Bischoppen van't Concilie nae huys keerende, hebben de moeder (wiens goeden aerdt sy in haere kinderen bemerckt hadden) goedertierenlijck ontfanghen. De neersticheyt, diese aenwendeden om de gheleertheyt met de deught in hunne daegelijcksche oeffeninghen te vervoeghen, behaeghde hen bouen maeten seer: ghelijck oock 'tformulier vande Instellinghe, sonderlinghe passende op den teghenwoordighen noodt der H. Kercke, 'twelck sich in dese leuende beelden uytdruckelijck vertoonde, heeft oock vele Bischoppen van andere natien de Societeyt doen beherten. Guilielmus à Prato Bischop van Clermont is nae Vranckrijck, Stanislaus Hosius den Cardinael nae Polen, Gerardus Hameri-court Abt van S. Bertijn nae Neder-landt weder ghekeert, elck met den wille van een Collegie te stichten.

+P. Laines en Salmeron brenghen de Societeyt in achtinghe te Trenten.

Maer dese nieuwe Orden in haer beghinselen alreede vry wat doorluchtich, moeste noch met een meerder licht+ Hertoghe van Gandien, door wiens edeldom ghelijck de Societeyt een schijnsel, alsoo oock door d'autoriteyt eene vrome vasticheyt, ende door de regeringhe eenen grooten wasdom bekomen heeft. Hy hadde een' Vniuersiteyt in sijne stadt van Gandia opgherecht, eer hy sich tot de Societeyt begaf, welcke d'eerste was van alle, die onder onse re-

+P. Borgia comt inde Societeyt.

geringhe oyt ghestaen hebben. In deser voeghen dan is in verscheyden Coninckrijcken van Europa den lof ende eere vande beghinselen der Societeyt verdeylt gheweest. Vranckrijck heeft d'eerste mede-ghesellen vergadert; Roomen 'teerste huys der Professen ghestelt: Portugael het eerste Collegie ghefondeert; Spaignen d'eerste Vniuersiteyt bedient, ende dat met dusdaenigh ghenoeghen, dat d'alder-edelste Academien (die in dat Rijck ouervloedigh zijn) ons inghe-int ende gheincorporeert hebben, om neffens haere meesters in de hooghen scholen te leeren. Gheenen minderen naem en gaf ons de deught ende de vruchten die wy onder de ghemeynte deden; ouersulcks hebben ons de Bischoppen te hulpe gheroepen in hunne bedieninghen, ende voor mede-ghesellen in't besichtighen van hunne Bischdommen ghenomen. Den Coningh Philippus selue, als hy erghens wilde den quaeden handel ende manieren verbeteren, en verwachtede van niemandt meerder toestandt als vande Societeyt. Soo zijn wy in Spaignen gheringhe verbreydt gheweest: al waer nu, behaluen Portugael, vier andere Prouincien, ende omtrent de hondert en vijftich huysen oft Collegien zijn.

In Vranckrijck en is soo goeden spoedt niet gheweest:[+] want de beghinselen aldaer zijn vry wat swaerder ghevallen. Ghelijck de riuieren weder nae de zee (waer sy uyt spruyten) niet sonder vele omloopen en keeren; soo en is oock de Societeyt, die uyt dit Rijck haeren oorsprongh hadde, niet dan nae langhe wijle van tijden, door verscheyden onweghen in't selue ontfanghen. De ghene, die van den H. Ignatius in't beghin nae Parijs ghesonden waeren, wierden langhen tijdt meer voor studenten als Religieusen ghehouden. Ende ghewisselijck, uytghenomen hunne deught, waeren aen die ghelijcker als aen dese: wantse noch

[+] *Ingangh der Societeyt in Vranckrijck valt svvaer.*

door habijt, noch door wooninghe, noch door meesters, noch door school-gangh eenighsins verschilden; d'onnooselheyt alleen van hun ontichtbaer leuen gaf hen luyster bouen d'andere; maer dies te meer stondense te blaeme vande quade: welcker misaerdicheyt ende onghelijcke manieren sy dies te meer met hunne deughtsaemheyt schenen te straffen, hoe die meer uytstack teghen d'ontuchtighe moedt-willicheyt[+] van d'andere. Den Bischop van Clermont heeftse in sijne bescherminghe ghenomen, ende niet alleen hunne sake behert, maer oock in sijn huys mildelijck ontfanghen. Daer heeftmen dan het eerste Collegie begonst; maer om hier in ghe-erft ende ghegoedt te worden, was't noodigh dat de Staeten van Vranckrijck de Societeyt eerst in hunne landen souden aenveerden, ende 'trecht van inghesetene oft borgherije gunnen. Dit heeft ons den Cardinael van Loreynen by den Coningh verkreghen: maer soo het Parlament 'tselue niet goedt en vondt, ende d'Vniuersiteyt oock een seer swaer vonnisse daer ouer gaf, en heeft niet alleen de wooninghe, maer oock onsen goeden naem perijckel gheloopen. Doch de waerheyt verwint het al: om de welcke te meer te doen blijcken, t'samen oock, op datmen d'autoriteyt van soo treffelijcke Doctoren, als die vande Sorbona zijn, niet en soude schijnen te misachten; heeft P. Martinus Olauius schriftelijck op hun beklagh gheandwoort, ende dat bescheydelick met goede redenen wederleght: hoe wel daer, alles gheseyt ende inghesien, gheene krachtighere verweyringhe en konde zijn, als den onberispelijcken handel vande beschuldighde selue. De voordere ouerblijfselen vande swaericheyt zijn inde vergaederinghe te Poissy door P. Laynes te neder gheleght: ter[+] welcker plaetse als hy niet alleen teghen de ketters dapperlijck, ende by de Catholijcke onversaefdelick, maer

[+]*vvordt ghevoordert vanden Bischop van Clermont,*

[+]*aenveerdt te Poissy,*

oock met de Coninghinne selue vrijmoedelick handelde; heeft haere goede gratie ghewonnen, door 'tghene men vreesde dat haer soude verbelgen, ende bouen dien, watter noodigh was tot bevestinghe van des Societeyts saken, verkreghen. 'tScheen dat de selue nu behoorde, nae soo veel opvals, diep ghenoegh in Vranckrijck ghewortelt te zijn, + als sy'er wederom is uytgheroeyt ende veriaeght gheweest: misschien op dat de Françoysen de selue deruende, niet min leeren en souden, als die ghenietende, hoe profijtelijck haeren dienst tot het ghemeyn welvaeren was. Henricus den IV. heeftse ten laetsten nae langh-duerigh ballinghschap voor goedt wederom in gheroepen, ende+ nae veel onweders gherustelijck in haere oude plaetsen ghestelt. Doen heeftse eerst, ghelijck nae eenen herden winter, begonst ouervloedigher uyt te schieten, ende als op een braeck-landt door het saet haerder ghedienstigheyt menighvuldighere vruchten voordt te brenghen. Daer zijn nu vijf Prouincien, ende omtrent acht-en-tachtentigh soo huysen als Collegien.

+*veriaeght*

+*ingheroepen van Henricus den IV.*

Soo veel meerderen noodt als Duytslandt hadde, isser+ oock meerder bystandt gheweest: gheen landt en nam Ignatius soo ter herte. Vijf van d'eerste thien Patres heeft hy derwaerts ghesonden, P. Faber, P. Iaius, P. Bobadilla, P. Salmeron en P. Laynes, meer alsser ouerbleuen voor de reste vande gansche werelt, mits P. Codurius alreede van dit leuen tot het eeuwigh ghepasseert was. Hy selue, ghelijck hy uyt Roomen niet en moght, om dese natie euenwel te helpen, heeft het Duyts Seminarie in die swaere tijden beneerstight, ende bouen sijne maght onderhouden. Die+ daer in't landt waeren, hebben eensdeels teghen de wulpsheyt vande onghebonden manieren, eensdeels teghen de+ ketters d'oorloghe aenveert. Teghen dese heeftmen te

+*VVortelt in Duytslandt,*

+*beuecht daer de sonden,*

+*ende ketters.*

Worms, Spier, Regensborgh ende Norimbergh openbaerlijck ende onverwinnelijck ghestreden, hoe wel, om de hertneckigheyt vande partije, die met een steegh ghemoedt weder-spannich viel aende ouertuyghde waerheyt, de victorie geen voordere vruchten en heeft gehadt, als d'oneenich-heyt van haere sijde, door de welcke nu schijnelijck bleeck, datse maer en waeren eenen hoop versuysde Babel-stichters, die noch verstandt, noch verdragh onder malckanderen en hadden; ende van onsen cant, eenen grooten roem van gheleertheyt, die nu oock soo verre quam, dat wy te dien eynde schenen van Godt in dese landen ghesonden te zijn, om de fuycken vande Lutheraenen t'ontdecken, ende hun ghewelt te stutten. Immers hebben soo veel verricht, dat wy hunlieder ende aller ketteren haet op den hals ghehaelt hebben: inder voeghen datse noch hedens-daeghs schriftelijck ende mondelijck verclaeren, datse gheen meerdere vijanden en hebben als de Iesuiten.

[+]Maer den strijdt gingh eerst voor goedt aen, als Petrus Canisius den voedt in't perck stelde. Hoe menigh vijandt heeft dien verslaghen? hoe menigh wolf veriaeght? hoe menigh schaepken behoedt? hoe menighe siele ten eeuwighen leuen bewaert? Indien men de ketters gheloouen magh, soo en heeft noch de Societeyt, noch de Catholijcke Religie selue in Duytslandt aen iemandt meerdere verbintenisse. Dese heeft hy soo voorghestaen, datse hem ende den Iesuiten alleen (die nae sijnen naem nu niet meer Iesuiten, maer Canisiaenen onder het ghemeyn volck gheheeten wierden) naegauen ende toeschreuen, dat het Rijck der Papisten (ghelijckse dat versmaedelijck noemden) 'tghene nu wanckelde, niet heel vervallen en gingh: maer die van sijne Societeyt heeft hy soo verlicht ende vermeerdert, dat d'onwetende anders niet en meynden, of Cani-

[+]*Lof van P. Canisius.*

sius en was fondateur vande Iesuiten. Dit niet onuermindert, en soude haer dese kleyne vergaderinghe in't midden van soo vele ketters, ende groote onwederen, niet hebben connen houden staen, 'ten waere dat haer de Bischoppen (die in't Rijck seer maghtigh zijn) ende de goetgonstich-heyt vande Catholijcke Princen de handt bouen 'thooft ghehouden hadden. Die van Oostenrijck ende van Beyeren hebben hier in alle d'andere verre te bouen ghegaen. Sy[+] stelden ons ouer hunne Vniuersiteyten, sy bouwden ons kercken met groote costen, sy stichteden ons Collegien tot versekeringhe vande Catholijcke Religie. Soo groot is t'onswaerts hunne milde toeghedaenicheyt gheweest, dat wy die oock met alle ghediensticheyt ende danckbaerheyt ten eeuwighen daghe niet ghenoeghsaem en konnen erkennen. Dit landt heeft nu vijf Prouincien, hondert ende achthien soo huysen als Collegien.

[+]*'tHuys van Oostenrijck en Beyeren voorderen seer de Societeyt.*

In alle de voornoemde Rijcken ende landen is de Societeyt[+] met beraedt en voordacht ghecomen, maer in ons Neder-landt by gheval, ende door onweer van oorloghe. Want soo dese onstack tusschen den Keyser Carolus den V. ende Franciscus Coningh van Vranckrijck, ende deshaluen de Spaignaerden allegader de stadt Parijs, iae het landt, moesten ruymen; zijnder acht van dese, wesende alle vande Societeyt, herwaerts ouerghedreuen, daer wel eertijts den H. Ignatius plagh te comen, als hy in noodt was, om sijn' aermoede door aelmoessen vande goede lieden te verlichten. De Societeyt en wasser niet eens bekent, niet teghenstaende d'uytnemende deught ende wercken van P. Petrus Faber, die d'Orden heel Duytslandt door seer hadde vermaert ghemaeckt. Dus moesten dese aerme Religieusen (al quaemense in een seer beleeft ende vriendelijck landt) hun meeste hope op Godts ghenade stellen.

[+]*Beginselen vande Societeyt in Nederlandt.*

+Sy hebben de stadt van Louen tot wooninghe verkosen, om hunne studien, diese te Parijs begonst hadden, te voleynden, t'samen oock uyt hope, datse daer eenighe huns ghelijcke gheestighe ionghmans aen Godt ende de Societeyt souden winnen. 'tWelck hen seer gheluckelijck ghevolght ende uytghekomen is: te meer, om dat P. Faber van Ceulen comende, aende heylicheyt, die in hen allen uytstack; ende aende welsprekentheyt, daer Strada in't besonder mede begaeft was, den seghel van sijne wijsheyt, ende 'tghewight van sijn' autoriteyt aenghehangen heeft: waer door al hoe wel de Societeyt in Neder-landt nu van persoonen vermeerderde (mits d'Vniuersiteyt vele aencomelinghen leuerde) soo en kreeghse daerom euenwel noch gheenen vasten standt oft huysinghe, om dat den Coninck Philippus de selue in dese sijne seuenthien Prouincien noch niet en hadde aenveert, ghelijck hy die in sijn' andere landen aenveert hadde, ende om dat het door 'slandts rechten en costuymen ongheoorloft was eenighe erf-goederen oft renten sonder octroy te ghenieten, waer op nochtans het onderhoudt der Collegien noodelijck moeste steunen. Nu ter tijdt zijn alle dese swaericheden gheweert, ende sy vindt haer verbreydt 'theel landt door, ghelijck't breeder in't seste boeck blijcken sal.

+binnen Louen.

+In Polen en heeftse oock met den eersten aenvangh gheene vaste wooninghe konnen verweruen P. Alphonsus Salmeron is daer eerst met Lipomanus (die Nuntius vanden Paus was) ghecomen, dan heeft sich daer alleen vertoont. Vier iaeren daer nae is P. Canisius derwaerts ghesonden met Camillus Mentuatus oock Nuntius van den Paus, die daer langher bleef, ende in verscheyden manieren sijnen ijuer betoonde. Ten laetsten heeft den Cardinael Hosius, op dat hy de vervallende Catholijcke Religie (die

+Salmeron ende Canisius comen in Polen.

hy schier alleen hiel staen) oock van eenen anderen cant soude ondersetten, een Collegie te Bransberghen ghefondeert. Dit is't beghinsel van de Poolsche ende Litouwsche Prouincien gheweest: waer toe naemaels P. Antonius Posseuinus sterck gheholpen heeft, als hy nu de saken des Rijcks ende der Religie kloeckelijck hadde vervoordert. Maer ghelijck elders, alsoo moeste oock hier, de goede jonste der Coninghen den wasdom gheuen. Sigismundus den III. ende Stephanus Bathori zijn ons seer toeghedaen[+] gheweest, ende hebbender de handt aenghehouden, om door hun bystandt dat edel Rijck, 'twelck soo menigh-weruen de Tartaren en Turcken te vergheefs bestreden hadden, ende nu iuyst perijckel liep om vande ketters ouerwonnen te worden, op de fondamenten van't oudt Catholijck Roomsch ghelooue te houden staen: waer in hen de Patres soo dapper ghetoont hebben, datter uytheymsche[+] historie-schrijuers zijn, die de Societeyt bouen alle naderen d'eere toe-eyghenen, datse d'onwetenschap moeder van alle dolinghen eerstelijck daer uyt ghebannen, ende den luyster vande Kerckelijcke cerimonien wederom daer in ghebracht heeft.

[+]*Coninghe*n *van Polen zijn de Societeyt toeghedaen.*

[+]Florim. Remon. lib. 4. de haeres. ortu cap. 13.

Den staet van Hongarijen was insghelijcks vol ellenden,[+] als wy daer ghecomen zijn: dese hebben by ongheluck van tijden soo aenghenomen, dat de rasernije der ketteren selue nu de tyrannije der Turcken oock verdraeghelijck maeckte. Des Keysers legher wierdt verraden, de kloeckste soldaten vermoort, de Hongersche ('twelck een iaemmer om sien was) wierden d'eene van d'andere aende Barbaren voor slauen vercocht. Ende hoe wel dit meer te beklaghen was, als te verhoeden oft te verbeteren; heeft niet te min de Societeyt ende haer selue, ende de Catholijcke Religie, inde ghewesten, daer dit onweder niet

[+]*Sy comt in Hongarijen:*

en was ouerghevloghen, houden staen. De schade, die de Societeyt in vele plaetsen geleden heeft, verghelt nu ouervloedelijck Ferdinandus den III. Roomsch Keyser, den welcken ghelijck hy d'andere deughden van sijne voorvaders ghe-erft, alsoo oock de liefde tot ons Orden behouden heeft. Sijnen ouertreffelijcken vader heerlijcker, iae oock heyligher, ghedenckenisse, Ferdinandus den II. sagh den grooten ouerlast, die wy leden vande rebelle in Bemerlandt: hierom quam ons ouer al te goede met fondatien van verscheyden Collegien, ende behertede ons dies te meer, om dat, soo wie sijnen vijandt was, den onsen mede scheen te wesen; naedemael hy selue oordeelde, dat, soo waer de Societeyt maer eene wooninghe en hadde, den naem van Oostenrijck voorghestaen wierdt.

+Och of wy van Transyluanien sulcks moghten verhopen, daer wy voorwaer niet min en hebben gheleden! Moyses Zangkius, Stephanus Bockayus en Sigismundus Rackosius hebben hen door onse verderffenisse den wegh nae de heerschappije ghebaent. 'tCollegie van Coloswar wierdt aende borgherije te plunderen ghegeuen, tot loon van haeren afval ende meyneedicheyt. Soo is de vrucht achter ghebleuen, die Christophorus, Stephanus ende Sigismundus Bathori door onse Patres verhopet hadden: nochtans heeft de Societeyt in hope teghen hope gepooght waerse konde, ende 'tonghelijck vande borghers openemende voor eene rasernije van uytsinnighe siecke (diemen meer begreysen moet, als begrijnsen) gheenssins achter-ghelaeten door alle middelen hun welvaert ende heyl te besorghen. 'tScheen dat alsdan door Godts ghehenghenisse in ons Collegie te Fairwar in't midden vande asschen ende vervallen mueren, den preeck-stoel vande kercke ongheschendt ghebleuen was, op den welcken onsen Predicant

+vvordt veriaeght uyt Transyluanien:

langh daer nae staende soo veel ghemaeckt heeft, dat de Catholijcke Religie soude triompheren. Maer dese vreught en moght wederom al niet langh dueren. Men is ghenoodsaeckt gheweest niet alleen aenden rasenden toom vande ketters, maer oock ter oorsake vand' oorloghen en moorden, aende vreese te wijcken, die sulcks versocht vande goede Catholijcke. Hoe nut de hulpe van weynighe Patres, die daer moghen blijuen woonen, noch hedensdaeghs is, magh eenighsins blijcken in de Princesse van Transyluanien, ghelaetene weduwe van Bethlin Gabor, de suster vanden Marquis van Brandenburgh, door hen-lieden tot de Catholijcke Religie bekeert.

Niet teghenstaende soodanighe vervolghinghe, die wy[+] t'alle canten moeten uytstaen, hebben euen wel hier en daer noch al onder onse vijanden ghewoont ende ghewortelt. De wreedtheyt vande Coninghinne Elisabeth heeft ons uyt Enghelandt niet konnen sluyten, noch doen verhuysen. Gregorius den XIII. heeft dese Missie (die wel soo sorghelijck en moeyelijck, alsse wel glorieus en nut is) aende Societeyt meer aenghedient, als opgheleydt. Den voornaem van desen Paus, die by d'Enghelschen van Gregorius Magnus tijden af in weerden is, als mede de kloeckheyt van vele mannen die de selue Missie ernstelijck versochten, beloofde ons eenen geluckighen oogst. P. Robertus[+] Personius, in wien alleen om sijnen ijuer ende vromicheyt vele duysenden ghinghen, ende P. Edmundus Campianus, dien ouertreffelijcken Martelaer, zijn daer toe verkoren: beyde onverghelijckelijcke mannen in deughdtsaemheyt ende wijsheyt, en bouen dien noch onsteken met eene sonderlinghe liefde tot hunnen euen naesten; maer voor al om hun vader-landt te helpen. Hoe vele dreyghementen zijn hen in't beghin gheschiet? hoe grooten ouerlast en swaerich-

[+]sy gheraeckt in Enghelandt,

[+]door P. Personius en Campianus:

heden aengedaen? maer 'tghene andere doet vreesen, gaf hen sterckte, mits sy niet schoonders en saghen, oft en sochten als de doodt; de welcke Campianus oock nae wensch verkreegh. Want nae dat hy onder sijne landtslieden bouen maete veel goets ghedaen hadde, heeft tot loon den krans der Martelaeren verdient: soo veel geluckigher als Personius, die den seluen meer heeft moeten als willen deruen, om door sijn vlieden ende schuylen het veldt voor sijne medebroeders veyligh te houden, ghelijck'er doch vele andere ghevolght zijn, die nae onvermoeyelijcken arbeydt hun leuen aen Godt ende 'tvader-landt gheschoncken hebben. Gheen ander deel van't Christendom isser, daerder meer hun bloedt voor de waere Religie vergoten hebben: gheen ander oock, daer het schijnt dat 'tghelooue ende de Societeyt gheduerens de bloedighe vervolghinghe, meerderen voortgangh ghedaen heeft.

+De hertneckicheyt der ketterije maeckte onse oeffeninghen in Schotlant euen swaer; dan de liefde verwinnet al: want daer oock al sommighe van d'onse woonen, die met perijckelen van kercker ende doodt aen d'inghesetene behulpigh+ zijn. Maer Ierlandt standtvastigh in sijn oudt ghelooue heefter meer aenveert, ende ghelijck het door d'insluypende verwilderinghe (die't daghelijcks onder 'tghebiedt vande kettersche hoofden meer ende meer aenneemt) vele moeyten in heeft, soo bereydt het oock, als een vruchtbaerighe moeder van Religieusen, voor sy seluen t'alle canten vele werck-lieden. Tot beyde dese Rijcken, eer wy daer zijn neder gheslaghen, zijnder verscheyden Missien als nu+ ende alsdan gheschiet. Behaluen de ghene, die door 'tghebodt van hunne Ouersten derwaerts ginghen, zijnder P. Salmeron en Broëtus als Gesanten van Paulus den III. henen ghegaen, en hebben nae vermoghen ghearbeydt de Catho-

+*item in Schotlandt,*

+*in Ierlandt,*

+*daerse van verscheyden Pausen ghesonden vvorden.*

lijcke Religie, soo langh als't doenlijck was, te vervoorderen, sonder hen seluen in't minste te spaeren oft te mijden, voor soo veel het moght gheschieden buyten naedeel van hun weerdts ende toehoorders. Pius den IV. heeft P. Nicolaum Goudanum met de selue maght van Nuntius nae Schotlandt ghesonden, 'twelck nu met de ketterije der Puritaenen bevanghen was, op dat hy de Coninghinne Maria, die meyneedichlijck door list ende ghewelt van haere ondersaeten ouervallen wierdt, in d'uyterste benautheyt troost ende raedt soude gheuen. Als daer nae dit Rijck heel verviel, heeft Gregorius den XIII. nieuwe hulpe van d'onse derwaerts ghesonden, om de Catholijcke die't ouerghebleuen waren, in't ghelooue te bevestighen, waer sy noch tot den dagh van heden toe kloeckelijck in volherden.

Op den seluen voedt ende maniere zijn wy tot vele andere plaetsen van Europa ghereyst, die insghelijcks met ketterije besmet waeren. P. Antonius Posseuinus is door[+] ghebodt vanden seluen Paus als Gesandt nae Moscouien ghetrocken, om den grooten Hertoghe, die met den Coningh van Polen ende Sweden een verbondt wilde maken, by dese gheleghentheyt met de H. Kercke te vereenighen. Maer hoe wel 'tverbondt ghemaeckt wierdt, nochtans, om datmen daer meer besorght was voor des landts staet, als voor de saelicheyt der sielen, is de scheure met de H. Kercke blijuen dueren. Dus en moet P. Posseuinus niet min ghepresen worden: want hy met kracht van bewijs ende redenen den schismatijcken Prince soo verre ghebraght heeft, dat, al hoe wel hy d'opper-hoofdicheyt vanden Roomschen Stoel niet en wilde aennemen, euen wel de selue niet en heeft konnen gheloochenen: waer door hy soo ghestoort wierdt, dat het niet en schilde of

[+] *P. Posseuinus vvordt nae Moscouien ghesonden:*

hy en sloegh hem doodt met den seluen scepter, daer hy weynigh te voren moordaedighlijck sijnen eyghen sone mede ghedoodt hadde. Dan soo hem den Pater moedigh ende onversaeft toonde, om den slagh t'ontfanghen, heeft[+] hy sijne standtvasticheyt ontsien, ende de wreedtheyt door verbaestheyt wederhoudende, is hem met eenen schijn van goedtherticheyt om den hals ghevloghen: hoe wel den loosen vos sijne wraeck-ghiericheyt hier door meer bedeckte op dit pas, als vergat oft afleyde. Middeler tijdt badt hy Posseuinum, dat hy, volghens het ampt van eenen Apostolischen Nuntius, met hem sijne tempels wilde besoecken. Waer toe hy sich seer gheerne liet verstaen: maer comende in d'eerste kercke, daer den Archsbischop op de schismatijcksche maniere den dienst dede, is ghewaer gheworden dat dit besteken werck was, op dat hy daer teghenwoordigh zijnde, soude schijnen dat hy den Roomschen Stoel afghegaen, en van ghevoelen verandert was,[+] oft immers niet afkeerigh vande Religie der Moscouiten; heeft daerom plat af gheweyghert voordt te gaen. Maer soo de Princen ende Heeren seyden dat den Hertoghe dat ten arghsten soude opnemen voor eene versmaetheyt, bleef niet te min by sijn woordt, veel min voor sijn leuen, als voor eenighe vererghenisse belaeden; op dat hy immers noch aen sijn ghelooue, noch aen't Apostolisch ghesandtschap te cort soude doen. Het speet den Hertoghe, dat hem desen aenslagh misluckt was; nochtans heeft hy sijnen toorn binnen ghehouden, en sijne verbolghentheyt uyt ontsagh bedwonghen. Maer Posseuinus nu wederom te houe gheroepen zijnde, heeft van soo verre alsmen hem hooren konde, met de sijne eenen lof-sangh aen Godt gesonghen ouer dese belijdenisse. Ende des ghevraeght zijnde wat hy dede, gaf voor andwoorde: *Ick dancke Godt*

[+] *sijnen onversaefde*n *moedt,*

[+] *ende standtvastich-heyt.*

dat ick mijnen dienst gheen onghelijck ghedaen en hebbe, ende 'tghelooue, wiens verworpinghe v te laet sal rouwen, heel en ongheschent bewaert hebbe. Aldus is dit ghesandtschap bynaer afgheloopen, in't welck Posseuinus buyten sijne meyninghe meer eere als vrucht behaelt heeft.

Niet min en heeftmen ghearbeyt inde uyterste paelen+ vanden Noorden. P. Stanislaus Marsouitius ende andere, die hem sijn Ouersten, ten versoecke vande Coninghinne Catharina, tot mede-ghesellen hadden ghegheuen, hebben vele iaeren in Sweden huys gehouden. Ten laetsten is oock Posseuinus door orden vanden Paus hier ghekomen, om de Coninghinne, die met haer ondersaeten vol drucks ende lijdens sat, te troosten ende te verstercken. Door het onderwijs van dese Patres heeft Sigismundus den III. d'eerste fondamenten van sijne godtvruchtigheyt gheleert, ende daer teghen de Societeyt wederom sijne vriendelijcke toeneyghinghe verdient.

+P. Marsouitius gaet nae Svveden,

In Denemarcken hebben wy bouen den arbeydt oock+ de ghevanghenisse uytghestaen, desghelijcks in Noorweghen meerder onghemack als kilde gheleden: te wijle de liefde vande Societeyt niet min in dese koude ghewesten vanden Noorden, als inde heete landen vanden Suyden ghevlamt heeft.

+andere in Denemarcken, en Noorvveghen:

Wat sal ick segghen vande Turcken? Wie soude gheloouen+ dat sylieden, die ghesworen vijanden vande Christenen zijn, aen onse Priesters niet alleen den ingangh in hunne heerschappije en souden verleenen, maer oock van selfs daer toe nooden ende inhaelen? Soo is't ghebeurt aen onse Patres. 'tGarnisoen van Funfkirchen, een Turcksche stadt in Hongarijen gheleghen, hadde ghesien dat d'onse, die by den Prince Bamffius t'Absolindua waeren, door 'twijwater en *Agnus Dei* vele siecke ghenasen.

+vvorden vande Turcken versocht.

Dus en begheerdense niet alleen iet van dit heylighdom te hebben, 'twelck onderwijlen oock al aende Mahometanen heylsaem was, maer hebben voorder de Patres ontboden, om dese weldaet onder meer andere wijder te verspreyden: hierom sonden hen conuoy, ende dedense rustelijck inhaelen. Daer was doen by gheval een vermaert Officier van hunne secte, die nu een rondt iaer met een' onbekende sieckte te bedde lagh: den duyuel hadde hem beseten. Desen niet konnende langher verdraeghen de kracht vanden *Agnus Dei,* noch van't wijwater, noch vande besweeringhe, heeft 'tlichaem moeten ruymen, ende aende Turcken selue de maght vande Catholijcke Priesters belijden. Waerom sy ons van alsdan voor goedt eerst begonsten te eeren, ende met verwonderinghe te prijsen, iae oock den oorlof te gheuen vande openbaere oeffeninghe der Catholijcke Religie. Daer en ontbreeckt voorwaer (ghelijckmen wel dencken magh) gheene stoffe van arbeydt oft van liefde, midts in die stadt alleen noch by de hondert duysent soo borghers als huys-lieden waeren, die hen voor Catholijcken uytgauen, bouen het ghespuys van allerhande Ariaensche, Luteraensche, Caluinistische ketters, die't als in een stinckenden poel met toeloop van alle vuyle sonden ende dwaelinghen vergadert waeren. Voor soo grooten ghetal vande Catholijcke droegh sorghe niet meer als eenen Priester: den welcken behaluen dat hy quaet van leuen ende onstichtbaer in sijnen handel was, en wist selue niet wat sijn ampt oft bedieninghe aenghingh: eenen fraeyen herder voorwaer, die sijne schaepen niet alleen niet en behoedde voor ongheluck, maer oock door sijne onwetentheyt en boose exempelen den woluen ouerleuerde? Wat al moeyte hebben wy hier moeten swelghen? hoe menigh ghevaer uyt staen? hoe dickwils de

doodt voor ooghen sien? De kettersche Ministers beschuldighden[+] ons (dit is doch het laetste gheweyr van dese Woorden-dienaers, alsse niet voorder en connen pooghen teghen het licht der waerheyt) dat wy de ghemeynte tot verraet ende afvalligheyt hadden willen verwecken: hun meyninghe was hier mede den voort-gangh vande Catholijcke Religie te beletten, diese met hun teghen-blaffen en prediken niet en konden verhinderen. Als wy nu stonden om uyt vermoeyen van sulcks veriaeght te worden[+] (want den Magistraet, mits d'onsekerheyt vande betichtinghe, die niet blijcken en konde, 'tleuen by groote ghenade ons noch ghejont hadde) heeft Bethlin Gabor ten besten ghesproken. Soo wel zijnse bewaert die Godt bewaert: want verweckt hen oock voorsprake onder de vijanden selue.

[+]by de selue valschelijck beschuldight.

[+]van Bethlin Gabor beschermt:

De beroerte is ghestilt, hebben d'onse wederom begonst hun ampt nae ghewoonte te bedienen, ende dat met soo grooten vrucht ende vernoeghen des volcks, dat, als d'Ouerste d'onse van daer riepen, de borghers by den Bassa (soo noemense hunne Stadt-houders) aenhielen, dat hy 'tverlof om wegh te gaen niet en soude toestaen, 'ten ware by bespreeck ende belofte van wederom te keeren. Dit is den oorsprongh van onse wooninghe te Funf-kirchen[+] gheweest.

Een' andere hebben wy te Belgrado ghehadt, een opperstadt van Hongarijen met ghelijcken versoeck ende bate der Christenen; andere oock in't eylandt van Cyprus: andere hebben wy noch teghenwoordelijck inde eylanden van Chio, Naxus en Smyrna. Maer wie hadder oyt oft ghehopet, oft ghedacht, dat d'onse (als den Turck nu in peys ende vrede was) omtrent de poorten van Constantinopelen souden neder slaen? Door de gesanten vanden Co-

[+]krijght vvoninghe te Belgrado in Cyprus, Chius, Naxus, Smyrna, voor de poorten van Constantinopelen.

ningh van Vranckrijck is het te weghe ghebracht, dat wy te Pera (welcke stadt alleen met eene smalle zee-cromte van Constantinopelen ghescheyden wordt) souden vry ende onbeschadight woonen: iae souden misschien door alle de ghewesten van heel Oosten gheraeckt hebben, en hadder gheenen meerderen grendel, 'ken weet niet van wat Catholijcke, die den voortgangh des gheloofs belet hebben, als van d'ongheloovighe voorgheschouen gheweest.

Het vierde capitel.
Vande verbreydinghe der Societeyt door Asia.

+D'OVDE Cosmographen bedeylden eertijdts Asien seer verscheydelijck, doch de hedendaeghsche Caert-schrijvers splijten dat meest in vijf deelen: waer van het een besit den grooten Hertoghe van Moscovien, het ander de Tartaren, het derde is onder de Turcken, het vierde onder de Persianen, het laetste begrijpt d'Indien ende alle de landtschappen die inden Oosten ontdeckt zijn. Tot alle dese heeft de Societeyt met verloop van tijden, maer tot die 'talderverste gheleghen waeren, terstont in haer+ beghinsel den ingangh verkreghen. Iacobus Gouea was den eersten die den wegh baende. Desen heeft aenden Coningh van Portugael, als hy verleghen was met werck-lieden voor den Indiaenschen wijngaert te soecken, de mede-ghesellen van S. Ignatius voorghehouden: hy seyde hem datse inde seer swaere tijden tot hulpe vande H. Kercke ghesonden waeren, ende niet anders voor en hadden, dan door arbeydt ende perijckelen de glorie Godts, en de saligheyt der sielen te vervoorderen; ouersulcks aen hem

+*Bedeylinge van Asien.*

+*Gouea raedt den Coningh van Portugael de Societeyt nae Oost Indien te seynden.*

niet en souden weygheren, datse van selfs soo ernstelijck sochten. Hier dient nu in't voorbygaen van dit verhael bemerckt de verholen raed-slaghen ende vremde uytkomsten vande Goddelijcke voorsichtigheyt. Dit is dien Gouea, welcken te Parijs Regent zijnde van't Collegie van S. Barbara, hadde d'uytsprake ghedaen, datmen Ignatium by forme van schandelijcke pene openbaerlijck in't bywesen van alle de studenten met roeden soude castijden. Hoe keert den teerlingh? nu versoeckt hy dat de sorghe vande Nieuwe wereldt hem belast worde, dien hy te voren oock strafbaer achtede, om dat hy de menschen van een goet leuen scheen af te trecken. Men soude moghen segghen, dat door dese ghedreyghde castijdinge de behoudenisse der Indianen, ende door die schande de glorie van onse Societeyt ghewonnen ende versekert wiert. Voorwaer nerghens en heeftse doorluchtigheren naem, dan inde Indien verkregen, mits sy hier bykans soo vele volcken als elders menschen tot CHRISTVM bekeert heeft: elders heeftse de Catholijcke[+] Religie onderhouden, hier heeftse die gheplant: heeft zee-en beseylt aen de Apostelen selue onbekent, ende de H. Kercke in sulcke hauens ghebracht, die sy-lieden niet en hadden ghesien. De wilde menschen heeftse uyt hunne hollen ende speloncken tot het Euangelie ghetrocken, ende de plaetsen vande son onbeschenen, door 'tghelooue verlicht; hoe welse d'eerste niet en was, noch alleene die daer heeft ghearbeydt: de Patres van S. Dominicus ende S. Franciscus hebben d'eere datse zijn voorghegaen maer om de woestheyt der landen, al hebbenser vele met hunnen[+] ijuer doorloopen, hebbender noch al meer voor d'onse ongheraeckt ghelaten. De Parauen, Iaioisen, Malaoisen, Azenen, Mindanoisen ende Moluckoisen, en wisten niet eens offer eenen CHRISTVS was, eer hem Xauerius hadde

[+]Flor. Remond. in Anti-Christo cap. 8.

[+]*Verscheyden landen van Xauerius in't ghelooue verlicht.*

verkondight. Die van Maurica, Temate, Trauancor, Manar, Cambaia, Zeilan, Iafanapatan, Coromandel, de Peerl-vischerije, hoe weynigh waerense onderricht in't gelooue? wat duysternissen waerender noch te Meliapor, te Cochino, te Goa, t'Amboino, te Malaca, by die van Malabar; om nu te swijghen van Mozambico, Melinda, Socotora, ende andere kusten van Africken, eer Xauerius 'tlicht[+] van't Euangelie daer inbracht? Maer bouen alle dese steeckt Iaponien uyt, dat voor sijn' aencomste van't Christen ghelooue niet eens ghehoort en hadde. Europa heefter[+] de proeue af gesien, als Franciscus Coningh van Bongo, ende Protasius Coningh van Arima, ende den Prince van Omura Bartholomaeus nu Christenen, hebben Mantium ende Michaelem, seer deughdelijcke iongh-mans van hun maeghschap, nae Roomen gesonden, om aen sijne Heyligh-heyt uyt hunnen naem de voeten te kussen, ende onderdaenigheyt[+] te bewijsen. Laet vry de vijanden des gheloofs hier teghen kakelen, als of de volcken van verre landen den Antekerst quaemen aenbidden: wat my belanght, ick sal spreken nae't ghevoelen van de ghene die door dese ambassade seer beweeght zijn gheweest om Godt te dancken, ende in dese Coninghlijcke iongh-mans ander-werf de heylighe dry Coninghen bemerckten, die daer als d'eerstelinghen der Christenen uyt het heydendom van Iaponien CHRISTVM in sijnen Stadt-houder quaemen vereeren: te meer, om datmen inde Societeyt, diese tot daer toe gheleydt heeft, magh kennen eene tweede sterre, die aen dese Coninghen met het waere ghelooue verschenen is. 'tWelck soo wanneer ick in achtinghe neme, dunckt my inder waerheyt, datter niet en heeft connen gheschieden, oft doorluchtigher tot de glorie vande Societeyt, oft aen v, ô Roomen, lustigher tot een heerlijck

[+] *naementlijck Iaponien,*

[+] *vvaer uyt ghesanten komen tot den Paus.*

[+] Florim. Remon. in Anti-Christo c. 40.

vermaeck. Wat hebdy oyt desghelijcks in alle uwe triomphen van Africken ende van Asien ghesien? daer heeftmen ouer de doode ende ghevanghene, maer hier ouer de behoudene ende verloste ghetriompheert: daer zijn de leghers der vijanden verslaghen gheweest, maer hier de maght des duyvels ghebroken: doen zijn de paelen uwes rijcks, maer nu die vande Religie verbreydt: doen de steden vernielt, de landen verwoest, d'inwoonders veriaeght; maer nu alleen de godtloosheyt ende verblindtheyt uytgheroeyt: doen wierden de verwonnene gheketent ende gheboeyt met een mistroostigh ghelaet verwijtelijck ende schandelijck achter den waghen des verwinners ghetrocken; maer nu komense, die hen ghewilligh aen't Christendom onderworpen hebben, vol van blijdschap, ende worden met grooten toeloop des volcks heerlijck en feestelijck by ontmoetinghe en gheluck-biedinghe van groote menichte der Princen, Prelaten, Cardinaelen, iae des Paus selue onthaelt. In alle welcke vreught te wijle de Societeyt het meeste deel hadde, als de ghene die moeder ende voedstersse vande Iaponoische Kercke was, wierden oock aen haer de vruchten van soo groote bekeeringhe toegheschreuen. De welcke men segghen moght dat sy alsdan eerst voor goet ghenoten heeft, als dese Ambassadeurs, nae hun weder-komste in Iaponien, den luyster van hun Coninghlijcke bloedt met d'ootmoedigheyt van ons Religieus habijt verandert, ende nu selue de bekeeringe van hunne ondersaeten als mede-Apostelen bearbeydt hebben. 'tHeerlijck exempel van dese ionghe Princen hebben meer andere Coninghs kinderen van dat landt naeghevolght, die noch hedensdaeghs Godt den Heere inde Societeyt dienen, ende niet teghenstaende de grouwelijcke tormenten die hen bereydt zijn, hunnen ijuer in't

+verbreyden des gheloofs niet alleen niet binnen en houden, maer oock nae Yezo een nieuw-ghevonden ende bouen Iaponien gheleghen landt, met eenen onverghelijckelijcken moedt ouerdraghen.

+De Societeyt gaet naer Yezo,

+Dierghelijcke vruchten beghint oock China te belouen. In dit Rijck hebben de naekomelinghen vanden H. Xauerius ten laetsten den ingangh ghekreghen, ende CHRISTI vendel ('tghene hy steruende aende palen van 'tselue landt gheplant hadde) gheluckelijck inghebracht. De+ schencken, aen de welcke doch niet ghesloten en is, hebben de langh-ghegrendelde deure geopent, ende den wegh ghebaent tot dier tijdt toe aende vremdelingen onbestreden: 'tscheen dat dit maghtigh Rijck, soo groot als het is, maer een' onverwinnelijcke schantse oft sterckte en was; op de welcke nae dat het gheschut langhen tijdt te vergheefs ghespeelt heeft, en alle gheweldt van wapenen aenghewendt is, sonder iet op te doen, de handt-vullinghe ten laetsen mirakel doet, by om-koop vande garnisoenen. De Sinoisen en hadden noyt gheene uur-wercken, noch cristallijne spieghels, noch glasen die daer verscheyden coleuren vertoonen, ghesien: alsse dese ende dierghelijcke dinghen (welcke om de nieuwigheyt kostelijck schenen) seer begheerlijck ontfinghen, zijn met gheringhen middel de herten ghewonnen, ende, ghelijck het in presenten plagh te ghebeuren, de gheuers samen met de giften ontfanghen.+ Langhs dese poorte zijn P. Michael Ruggerius ende Matthaeus Riccius inghelaten, die met wijle van tijdt de gratie vande Heeren meer ende meer ghewonnen hebben; ende 'tvolck met ghedienstigheyt ende beleeftheyt t'henwaerts ghetrocken. Maer niet en isser krachtigher gheweest tot den voort-gangh des gheloofs, als hunne deught, versaemt met een' uytnemende gheleertheyt: mits de Sinoisen tot

+geraeckt in China,

+door kleyne presenten.

+P. Ruggerius en Riccius zijn daer d'eerste vverck-lieden.

dien tijdt toe, 'tselue ghevoelen vande uyt-landers hadden als de Griecken, datse alle maer barbaeren en bottericken en zijn, ende sy-lieden alleen wijs. Daerom als hen nu contrarie bleeck, door dien hen de Patres begonsten uyt de Mathematische wetenschappen te beschrijuen alle gheleghentheden der wereldt, den om-loop der hemelen, de vastigheyt der sterren, den opgangh ende ondergangh der sonne, de dwaelinghe der planeten; maer bouen al dat, als sy hen ginghen leeren den oorsprongh ende reden van de beswijckinghe, by de welcke die twee groote hemelsche lichten son ende maen op sekere tijden ghe-ecclipseert worden ('twelck sy wel voor desen gesien, maer noyt verstaen en hadden) hebben de vermetelijcke waeninghe ende laet-dunckentheyt huns selfs afghegaen, ende half uyt verwonderinghe vande gheleertheyt der Patres, half uyt nieusghierigheyt ende begheerte van onderricht te worden, de selue verlof ghegheuen, niet alleen om in't landt te komen, maer oock om aldaer te woonen, iae selfs om kercken te stichten. D'eerste wierdt te Sciauquin[+] de hooft-stadt van Cantonien ghebouwt, waer van soo de borghers verscheydelijck ghesint waeren (elck een nae dat hy ons goet oft quaet herte droegh) heeft den Gouuerneur vande stadt bouen de deure vande kercke dit opschrift ghestelt, *Diuorum floris aedes,* dat is, *Kercke vande bloeme der Goden;* beduydende misschien door een' onbekende inwendigheyt, die hem Godt ingaf, by dese bloeme, de selue, die uyt den wortel van Iesse ghesproten is. Neffens desen tijtel van eere die Gode toequam (om te toonen hoe groot hy ons achtede) stelde hy eenen anderen op't portael van ons spreeck-huys, *Gens ab Occasie sacrosancta,* dat is, *Een heyligh volck uyt den VVesten.* Welcken tijtel schoon ons niet toe en quam, als te bouen gaende onse verdien-

[+]*Eerste kercke van China.*

sten, wierdt euen-wel goedt ghevonden datmen soude voor eenen tijt laten staen: want dien om der achtbaerheyt wille groot ghewight hadde tot den voort-gangh des gheloofs. 'tWelck, Godt lof, nu alsoo verre ghebracht is, dat wy niet alleen aen 'tgemeyn volck, maer oock d'Ouer-heeren+ aenghenaem zijn, iae by den Coningh selue soo wel ghewilt, dat hy ons verscheyden staeten sijns Rijcks (die wy van weghen onsen roep niet en moghten aenveerden) heeft aenghedient, ende nu onlanghs oock een stuck landts tot ons onderhoudt ghegeuen. Hy is een beleeft ende rechtveerdigh Prince, der onkuysheyt (die soo vele andere wederhoudt) niet onderhauigh. Godt gheue, dat, ghelijck hy alreede d'afgoden niet meer en dient, alsoo magh tot kennisse van den waerachtighen Godt komen, die ons gheschapen ende verlost heeft. Wat eenen aen-was soude dan de Religie krijghen? wat een ruym veldt soude'r open gaen voor onsen ijuer? wat eenen ingangh inde H. Kercke? Want gheen ander volck hanght meer aen hunne Coningen, als de Sinoisen. Daer zijnder van nu af al ettelijcke duysenden tot het ghelooue bekeert, sommighe oock tot de Societeyt ghekomen: inder voegen, dat, al wierden oock d'uytheymsche allegader by vervolghinghe te lande uytghesonden, de Societeyt euen-wel daer haer ingheborene werck-lieden hebben soude, ende de heylighe Kercke haere Priesters ende Predicanten des gheloofs.

+De Societeyt vvordt behert by den Coningh,

+Inde nae-gheleghene Rijcken van Cocinchina, Tunquino (daer eenen Pater alreede twintigh-duysent bekeerde sielen regeert) Tibet, ende andere, woonen nu d'onse tot groot voor-deel ende gheestelijck profijt der inghesetene. Dese voorgaende iaeren maeckte men ghereedtschap om eenighe nae Correa te seynden, van waer men

+vvoont mede in Cocinchina, Tunquino, Tibet.

in Tartarijen can gheraecken: tot welck Rijck, langhs eenen anderen wegh, ghelijck oock nae andere landen vande Turcken ende Sarasijnen, op verscheyden tijden verscheyden Missien inghestelt zijn.

Inde groote landen van Arna ende Esiaga zijn wy ten+ deele gheroepen vande inwoonders, die niet verre van't rijck Godts en zijn; ten deele ghetrocken uyt medelijden der Iaponoische ballinghen, die om 'tghelooue derwaert veriaeght zijn. +*Arna, Esiaga,*

Nae Persien, ende namentlijck te Ormuz, heeft ons ghedraghen+ den onbluschelijcken ijuer van P. Gaspar Barzaeus een Nederlander. Hy hadde den Coningh van dit eylandt nu soo verre ghebracht, dat hy neffens twee duysent andere Sarazijnen 'theyligh doopsel versocht: dan sijne moeder heeft dit met haer ontijdigh kermen omghestooten, ende alsoo aenden ionghen Prince den ingangh van't onsterffelijck leuen ghesloten, aen wien sy de deure tot het sterffelijck hadde gheopent. De schade van dit verlies was groot, maer hy heeftse eenighsins inghehaelt met de bekeeringhe van dien vermaerden Iogues, wiens roem van heyligheydt soo groot was onder dit volck, dat oock den Coningh selue uyt eerbiedinghe het water dronck, waer hy sijne voeten in ghewassen hadde: want desen zijnder meer van dien slagh sijne aenhanghers ghevolght, inder voeghen datse hunne speloncken, inde welcke sylieden cloostersghewijse by den anderen woonden, in eene kercke ter eere van onse Lieue Vrouwe verandert hebben. +*Ormuz.*

'tRijck van Mogor, wiens Coningh wel den maghtighsten+ is van heel Indien (want hy een milioen goudts ter weken incomen heeft, ende wel vijftigh duysent olifanten, met dry hondert duysent peerden, en neghen hondert duysent voedt-knechten te velde brenght) hebben wy bear- +*Mogor.*

beydt met meerdere sorghe als vrucht. Den eersten die daer henen ghingh, was P. Rudolphus Aquauiua, die naemaels voor 'tghelooue steruende 'thuys vande Hertoghen van Adria met der Martelaeren krans vereert heeft. Hy was soo welle-com en weerdigh by den Coningh, als iemandt van alle de Mulassen oft Mahometische Priesters: dus presenteerde hy hem veel goudts en geldts. Dan die sijn eyghen verlaeten hadde, versmaedde lichtelijck het goedt van een ander, betoonende voorder met een' abstinentie van dry iaeren, die hy daer leefde, met water en droogh broodt alleen te vreden, dat hy de spijse vande Coninghlijcke tafel deruen conde. Het aes dat hy sochte, was des Coninghs siele alleen, met die van sijn ondersaeten: waervan soo hy mindere hope sagh, als wel begheerte hadde, is vruchteloos en onverrichter sake van sijn' Ouerste nae Goa gheroepen.

[+]De Maroniten die den bergh Libanus bewoonen, zijn allegader met hunnen Archsbischop en vijfthien Bischoppen, van hunne dolinghe op den rechten wegh ghebracht door P. Thomas Radius en Ioannes Baptista Elianus, die te dien eynde derwaerts vanden Paus Gregorius den XIII. ghesonden waeren. Syrien en Mesopotamien hebben P. Antonius Marietius en Petrus Metoscita door orden van Paulus den V. doorloopen. Nae Arabien reysden P. Paëz, nae de Georgianen P. Ludouicus Grangerius: de welcke al hebbense ouer al hunne wooninghen niet connen stellen, zijnder nochtans als hemelsche spien gheweest, om anderwerf het landt van beloften te besichtighen, daermen misschien metter tijdt 'tghelooue Godts met vlieghende vendelen sal invoeren. In Asien zijn nu vier Prouincien met eene Vice-Prouincie, en omtrent de hondert vaste woon-plaetsen.

[+]De Societeyt brenght de Maroniten tot de H. Kercke: doorloopt Syrien, Mesopotamien, Arabien en de Georgianen, door orden vanden Paus.

Het viifde capitel.
Vande verbreydinghe der Societeyt door Africa.

AFRICA is eertijdts niet min door de Catholijcke[+] Religie als door de wapenen vermaerdt gheweest. De Heydenen bewoonen de landen omtrent de groote Atlantische ende Ethiopische zee, de Sarasijnen de binne-waerste, ende die nae by Europa gheleghen zijn: Abassien en Egypten, die CHRISTVM kennen, zijn schismatijck. Tot dese volcken te gaen, was alsoo veel als teghen hen d'oorloghe aen te nemen: nergens en vondy vrienden, dan die ghy en maeckte: iae van vele en moght ghy niet meer beleeftheydts verwachten, dan ghy daer selue in en stampte. Doch dit is eyghen aende iaeghers, sy moeten de leghers vande hasen gaen soecken, ende om het wildt te vanghen, hunne holen ende bosschen niet alleen doorsnuffelen, maer oock by wijle bewoonen. Hoe ghelijck waeren aende wilde dieren d'inwoonders van Guinea, aen de welcke de Societeyt de sachtmoedigheyt gheleerdt heeft? Op datter inde gebuerte gheene werck-lieden en souden[+] ghebreken, heeftse haere wooninghe inde Eylanden van Cabo Verde verkoren. In andere Rijcken van Guinea heeftse van verre landen 'tEuangelie inghebracht, eerder oyt de nae-by gheleghene Sarasijnen met hunnen Alcoraen conden in gheraken. 'tIs ghebeurt datter op eenen tijdt twee maghtighe Coninghen ghedoopt wierden, en vier andere huns ghelijcke het doopsel versochten.

[+]De volcken van Africa meest al ongheloovigh.

[+]De Societeyt plant haer in Guinea,

'tLandtschap van Benino en heeft het Euangelie soo[+] wel niet waer ghenomen: dan de liefde loont haer seluen, en weet oock op eenen onvruchtbaeren acker, ouervloedighen oogst van verdiensten te vinden.

[+]Benino,

+In Congo en Angola heeftmen verscheydelijc, nae verscheyden ghesteltenisse der Coninghen, nu meer, nu min vruchts ghedaen: teghenwoordighlijck zijnder t'alle canten Collegien als schueren, waer in het Mooren-landt voor den hemelschen acker-man sijn ghewas vergadert. +*Congo, Angola,*

+Wt Monomotapa soude groot profijt gekomen hebben, hadde't maer sijn welvaeren en onse ghedienſticheyt connen ghedooghen: wat is't dan te verwonderen, dat, ghelijck het gheene deught en gunt aen sijn inwoonders, het alsoo oock ondanckbaer is gheweest aen Godt, en onbeleeft teghen sijnen Apostel P. Gonsaluus Silueria? Om gheen' andere sake is dit landt meer vermaerdt tot onlof, als om het onnosel bloedt van desen heylighen man die van d'edelste huysen van Portugael was. Nae dat hy inde Indien veel ghearbeydt hadde, is ten laetsten tot de Cafres ghecomen, een rouw en onghesnoeyt volck, dat den menschen meer van wesen uytwendigh, als inwendigh van aerdt ghelijck is. Hy hadde nu den Coningh en dry hondert edelmans soo onderwesen, datse tot het doopsel bequaem waeren ghevonden: maer den Coningh, ghelijck doch de Cafres seer licht van sinnen ende meyneedigh zijn, 'tzy door lichtveerdigheyt, 'tzy door ghiericheyt, oft anderssins, is vande Mahometische uytstrijckers soo verre verleydt, dat hy hem wreedelijck dede vermoorden, van wien hy corts te voren ghedoopt was. +*Monomotapa,*

Gheluckigher zijn de landen die bouen Cabo de Buena esperança haer tot de cromte vande Roo-zee bestrecken. Ouer al siet men op de kusten de banieren des Cruys blincken, ende het saedt des gheloofs, 'twelck de Societeyt daer ghesaeyt heeft, in't heet sandt uytspruyten en aengroeyen.

+In Mozambico en hebben wy niet alleen wooninghe, +*Mozambico,*

maer oock scholen: inder voeghen datse nu oock tot de wetenschappen worden bequaem ghevonden, die te voren niet en schenen verstandts ghenoegh te hebben om de manierlijckheyt der menschen te vatten.

In Abassien hadde de Societeyt al mede verscheyden+ woonsteden, die als casteelen dienden om die volcken onder de ghehoorsaemheyt vanden Roomschen Paus ende eendraghticheyt der Catholijcke Kercke te houden. Maer dese zijn onlanghs door de meyneedigheyt des Keysers allegader ghestoort. Die euen-wel onvermindert, en salmen d'Abassinen niet laeten te besorghen, de welcke de Societeyt van S. Ignatius tijden af, met soo groote liefde beneerstight heeft. *+Abaßien,*

Dierghelijcke Missien hebben wy vele in Egypten inghestelt,+ om de Cophten tot de H. Kercke te brenghen: waer uyt anders gheene vruchten ghesproten en zijn, dan die soodanighen arbeydt voor Christus ghedaen, ende de verduldigheyt der werck-lieden verdient heeft. *+Egypten,*

Nae Barbarijen is uyt Sicilien ouerghesteken P. Laynes,+ uyt Spaignen P. Nunnius, Gonsaluius, en meer andere, die op verscheyden tijden ghevolght zijn, en hebben daer groote vruchten onder de Ioden en Mauritanen ghedaen: welcker onghelooui gheyt dies te meer te beklaghen is, hoese vande Christene Princen min beherdt wordt. Och of dese eens hunne oneenicheyt met een goedt verdragh nederleyden, ende, spaerende 'tChristen bloedt, dat daer wraecke roept teghen malckanderen, t'samender handt de wapenen nae dese Barbarische landen droeghen, daer d'oorloghe, behaluens datse rechtveerdigh waere, dies te bermhertigher soude vallen, hoe het saeligher waere aende vijanden ghewonnen te worden, als te winnen. Derwaerts henen behoordy uwe maght te wenden die lust hebdt van *+Barbarijen.*

krijghen: daer sullen de lauwer-kranssen van uwe victorien vereerdt worden niet alleen met de naemen der landen die ghy onder v ghebiedt brenghen sult, maer oock berijckt met den costelijcken schat van ontallijcke sielen, die ghy Gode en sijn H. Kercke sult onderworpen.

Het seste capitel.
Vande verbreydinghe der Societeyt door America.

+AMERICA, het vierde deel der wereldt, aende dry andere niet onghelijck in grootte, maer meerder in rijckdom, is schier t'alle canten omvanghen vande zee, en besluyt ten Noorden de Coningh-riicken van Mexico, Nieuw-Spaignen, Florida, en Tierra nueua; ten Suyden de landen van Brasilien, Paraquarien, 'tRijck van Chili en Peru. Gheen landt en isser op den aerd-bodem onder al dat tot noch toe ontdeckt is, daer de giericheyt de menschen stercker henen ghedreuen heeft op de hope van't goudt ende siluer, 'twelck daer ouervloedighlijck uyt ghetrocken wordt, ende de heele werelt door verdeylt. 'tHadde een' eeuwighe schande gheweest voor de Gheestelijckheyt, indiense met minderen ijuer derwaerts ghespoeyt hadden om 'teeuwich goedt daer in te brenghen, als de cooplieden om het tijdtlijck daer uyt te voeren. Ende voorwaer 'tscheen dat d'inghesetene Heydenen dese wisselinghe wel hadden moghen bespreken, datse 'tsiluer en goudt, 'twelck men hen onttrock, souden teghen 't ghelooue ende de liefde Godts manghelen. Soo dan zijnder verscheyden Religieusen henen ghevaeren om hen dese mede te deylen. Soo+ veel onse Societeyt belanght, die heeft Brasilien voor hare eerste handel-plaetse verkosen, een landt inder waerheyt vol

+Bedeylinghe van America.

+De Societeyt comt in Brasilien.

moeyte en perijckelen, uyt reden vande misaerdighe onverstandigheyt der inwoonderen, die voor het meerder deel mensch-eters waeren, vervremt van Godt ende alle redelijcke wetten, verwildert tot eene grouwsaeme onnatuerlijckheyt: by de welcke voor aerbeydts loon, als ghy 'tEuangelie aen hen soudet willen wijsmaken, anders niet te haelen en was, als een deel venijnighe schichten, diese alsoo veerdigh hebben, als den lust, die hen altoos drijft tot het vleesch, oock van hunne naeste bloedt-vrienden, hoe veel te meer van uytlanders en onbekende? Dan dit zijn de winsten vanden coop-handel die wy inde West-Indien doen, ende nae de welcke wy staen met al den aerbeydt, die wy besteden inde bekeeringhe der sielen. Wat swaericheyt hier gheweest is om dese menschen te leeren niet min menschen als Christenen te zijn, maghmen speuren uyt hun beestelijck leuen: waer in sy soo diep verloren zijn, datse nauwelijck onderscheyt tusschen siele ende lichaem en weten, voor de welcke sy gheene andere sorghe en draghen gheduerende hun leuen, als om die wel te mesten met menschen vleesch: daerse soo greytigh nae zijn, datse oock de begrauene lichaemen wel uyt d'aerde trecken, ende met hunne tanden verscheuren, en nae hun doodt versien van een net, en van provande voor ettelijcke daghen reysens; 't een om, nae ghewoonte des landts, in te slaepen, 'tander, ghelooue ick, om nae de doodt niet noch eens van hongher te steruen. Soo grof is hun onverstandigheyt. Dese nochtans heeft P. Iosephus Anchieta dien wonder-daedighen Apostel van dit volck, met groot ghedult ende sachtmoedigheyt gesocht te verwinnen, gelijck hyse metter daedt allenghskens verwonnen heeft, nu d'een, nu d'ander, besonder uyt hunne holen lockende, en nae der handt ghelijck een kudde schaepen de selue, moeder naeckt alsse

waeren, by een vergaderende, om de natuerelijcke schaemte, t'samen met de beghinselen des Christen gheloofs daer in te stampen. Hoe gheluckighlijck dit van hem aenghegaen, en tot noch toe van sijne naekomelinghen uytghevoert is, blijckt ghenoegh uyt de menighte van ghehuchten en dorpen, daerse nu by den anderen woonen, onder het beleydt vande aenveerde Christelijcke wetten, die te voren als wilde dieren herwaerts en derwaerts in kuylen en holen door de bosschen verspreydt waeren.

+Niet verre vande Brasilianen, hoe wel dieper in nae het vaste landt, ligghen die van Paraquarien, by de welcke den arbeydt diemen aen hen besteedt heeft, dies te vruchtbaerigher is gheweest, hoese menschelijcker waeren als hun ghebueren. Voorde aencomste vande Societeyt en haddense noyt Religieus, iae nauwelijck Priester ghesien, daerom leefden al mede in groote onwetentheydt, sonder kennisse van eenighen Godt oft deught, dolende cuddes-wijse, als schaepen, langhs de woestijne van d'eene op d'andere. Nu wordense allenghskens tot ghemeynschap van wooninghe, ende oeffeninghe des waeren gheloofs gebracht; tot 'twelck hen iaerlijcks vele duysenden begeuen onder het bestieren van onse werck-lieden, die tot noch toe schier alleen dese wildernisse doorloopen, om dit verlaeten volck, by 'twelck anders niet als armoede en groot onghemack te haelen en is, ter saeligheydt te brenghen. *+in Paraquarien,*

+De volcken van Chili, die de laetste nae den Suyden, ende de naeste by het Magellaensche streeck gheleghen zijn, hebben spaeder 'tlicht des gheloofs ende de deughdt der manierlijckheydt ontfanghen, om datse tot grouere sonden gheneyght waeren, daerse al hun verstandt, hoe weynigh sy dat oock hebben, mede verdoofden, ende alle hunne sinnen mede becommerden: dan dit dient ons tot *+in Chili,*

meerder spoor van vlijtigheyt, om den ijuer en den arbeydt, die tot hun welvaeren en saeligheydt noodigh zijn, te verdobbelen.

In Peru, daer meer en beter-ghemanierde menschen[+] woonen, zijn de Prouincien der Societeyt oock beter ghestelt. 'tEerste Collegie heeft Philippus den II. te Cusco ghefondeert, in andere plaetsen zijnder andere ghesticht.

[+]*in Peru,*

Tot het ander deel van America streckende nae den Noorden heeft den Saelighen P. Franciscus de Borgia Generael der Societeyt zijnde, eerstmael onse Patres ter begheerte vanden seluen Coningh ghesonden. Nu is sy aldaer in alle ghewesten verbreydt. 'tEerste landt daer wy ten Noorden onsen voedt stelden, was Florida, ende wierdt[+] stracks in't beghinsel met het bloedt der Martelaeren besproeydt. Niet alleen en doodese wreedelick, in't aensien vande Spaignaerts, P. Petrum Martinez, die hen 'tghelooue quam predicken, maer oock verraderlick neghen andere Patres: de welcke soose hen sonder conuoy van Christene soldaeten betrouwt hadden aen eenen van de Carichen, oft inlandtsche Princen, die alreede ghedoopt was, zijn van hem onder weghe in een listigh vertreck verleydt, ende door het opruyden vande Barbaren allegader schandelijck vermoordt. Welcke neder-laghe van soo vele treffelijcke mannen, soo verre is van daer, datse andere soude verschrickt hebben om derwaerts te gaen, datse daer door oock meer verweckt zijn om dierghelijcken crans der Martelaeren te becomen. Welcker ghetal soo 't daeghelijcks vermeerderde, ende een ieghelijck schier sich tot de seyndinghe nae West-Indien presenteerde, is Nieuw-Spaignen[+] aldaer en Mexico ouervloedighlijck van werck-lieden[+] voorsien gheweest. In hun aencomste is dit aenmerckelijck ghebuert, dat den duyuel groot ghehuyl ghe-

[+]*in Florida,*

[+]*in Nueua España,*

[+]*in Mexico,*

maeckt heeft in eenen sekeren bergh van Mexico, daer hy als Godt ghe-eerdt wierdt: waer van hy de reden aenden toooueraer, die hem ghemeynsaem was, met beklagh gheuende, seyde, dat het was om de comste vande nieuwe[+] Priesters in dat landt. 'tSelue moght hy doen in't landt Canada (dat de Francoysen volghens hun vaderlandt Noua Francia heeten) nae 'twelck Patres uyt Vranckrijck ten versoecke van Henricus den IV. ghereyst zijn, die de volcken, de welcke de Francoysen oft alreede by de wapenen onderworpen hadden, oft die door vriendtschap ende ghemeynschap met hunne croone vereenight waeren, door een heyligher verdragh van't Euangelie met CHRISTO den Coningh der Coninghen souden verbinden. Want nae ghissinghe diemen uyt de beghinselen maecken can, sal haer de Christene Religie aldaer in verscheyden plaetsen soo verbreyden, datmense gheene paelen en sal connen stellen.

[+]*in Canada,*

[+]Al en staet Virginia onder de Catholijcke niet, wordt niet te min oock door d'onse beneerstight. De Patres van Enghelandt hebbender dese voorleden iaeren eenighe derwaerts ghesonden, als of in hun vader-landt gheen werck ghenoegh en waere.

[+]*in Virginia.*

Tot besluydt, daer en is tot noch toe gheen bekendt landt, 'tzy dat het door de wapenen der Catholijcken ouerwonnen, oft door de zeevaerdt ondersocht is, 'twelck d'onse niet en hebben betreden om der menschen saelich-heydt te vervoorderen. Iae ghelijck de Godtlijcke liefde veel meer krachts heeft dan de menschelijcke begheerlijckheydt, soo is den ijuer tot vele plaetsen voorder ghecomen, dan de giericheyt oft zee-dwaelinge iemandt soude konnen brenghen. Wy tellen in America vijf Prouincien, een Vice-Prouincie, en omtrent de hondert wooningen.

Het sevenste capitel.
Vande vermeerderinghe der Societeyt door verscheyden merckelijcke roepen tot de selue.

MIIN voornemen en is niet hier eene lijste te maken van alle, die oft uyt edelen stam, oft op eene besondere maniere tot de Societeyt gheroepen zijn; 'tghetal soude te hoogh loopen, en misschien sonder profijt desen boeck beswaeren. Sommighe alleen, die meer tot stichtinghe als tot roem dienen, sal ick gaen verhaelen; op dat den Heere in sijne dienaers ghelouet worde, aen de welcke hy dese bermhertigheyt ghedaen heeft.

Adalbertus Bausech was besigh met bidden inde[+] kercke van onse Societeyt te Praeg, als hy den Heere IESVM, onder de ghedaente van een schoon kindeken in't hoogh-weerdigh heyligh Sacrament ghesien heeft: vanden welcken soo hy vraeghde, wat doch sijne beliefte was, kreegh voor andwoorde, *Ick wil dat ghy blijft daer ghy zijt:* waer[+] ouer hy den roep volghende, is inde Societeyt ghegaen.

[+]*Roep van Adalbertus Bausech tot de Societeyt,*

Als Didacus Sanchez in beraedt stondt wat Orden hy[+] soude verkiesen, ende niet teghenstaende den raedt van Gregorius den XIII. die hem nae de Societeyt stierde, euen wel twijfelachtigh bleef, ende om meerdere sekerheyt in S. Peeters kercke te Roomen voor het H. Sacrament ghingh bidden, heeft bescheydelijck dese stemme ghehoort uyt het tabernakel tot hem comende: *Gaet inde Societeyt* IESV: 'twelck hy dede.

[+]Hist. Societ. l. 16.

[+]*van Didacus Sanchez,* Lud. de Ponte 1. p. Ducis spir. tract. 1. c. 22.

Augustinus van Mendiola wasser ouer langh van Godt toe[+] gheroepen: dan viel wederspannigh aen het licht onder den schijn van ghemaeckte redenen, die hem verleydden tot d'

[+]*van Augustinus van Mendiola,* Vita P. Balthas. Aluarez.

eer-sucht. Dus wordt met eene sieckte besocht, de welcke soose 'tachterdencken vermeerderde, dat hy nu veel iaeren uyt een gheduerigh wroeghen van conscientie ghedraghen hadde, bidt ernstelijck om vergiffenisse en ghesondtheyt, ten eynde hy sijnen verstooten roep moghte uytwercken. Hy wierdt van stonden aen verhoordt: want vernam eene beduydelijcke stemme die hem strafte ouer het langh uytstel, en hulpe beloofde, by bespreeck dat hy sijnen roep soude volghen. 'twelck soo hy vlijtelijck ghedaen hadde, ende nu de proef-iaeren was inghegaen, is op den seluen dagh wederom inghevallen, en als niet daer nae van dese wereldt verscheyden, als of de doodt alleen nae die bermhertigheyt ghewacht hadde, door de welcke hy in sijn' uyterste van alle wroeghen, en voor Godts oordeel van[+] de verwijtinghe, *Ick hebbe gheroepen, ende ghy hebbe't gheweyghert,* soude vry zijn.

[+]*Prou. 1. 24.*

[+]Ghelijck den Sone, alsoo heefter oock de lieue Moeder Godts wel somwijlen eenighe tot de Societeyt ghesonden. Ioannes Nunnius niet den Patriarch van Ethiopien (hoe wel desen oock door de H. Maghet inde Societeyt ghecomen is) maer eenen anderen uyt het edel gheslacht vande Gusmans in Spaignen, als hy belaeden was om sijnen roep te kennen, en de Coninghinne des hemels om licht en aenwijsinghe badt, heeftse haer ooghschijnelijck aen hem veropenbaert, ende dese vraeghe voor ghehouden: *VVildy mijnen Sone dienen tot vermoeytheyt toe?* waer op als hy 'tiae-woordt ghegheuen hadde, heeft hem de H. Maghet P. Faber en Strada, diese in haer gheselschap hadde, ghetoont ende gheseydt: *Soo volght dan dese sonder achterdencken.* waer mede 'tvisioen verdween. Weynigh tijdts daer nae, comt hy dese twee Patres op strate te ghemoete, die hy noyt te voren als by visioen ghesien en hadde: welcker

[+]*van Ioannes Nunnius,* Philip.Doutreman in Ioanne Nunnio.

ghelaet als hem verstelde, om dat het scheen ouer een te comen met de ghedaente der mannen die hy by Onse L. Vrouwe ghesien hadde, is hem P. Faber van selfs aenghegaen, ende heeft de selue woorden die hy ghehoort hadde, noch eens ghevraeght, *VVildy den Heere Christo dienen tot vermoeytheyt toe?* Waer uyt soo Nunnius noch meer verstondt als hy wel ghevraeght wierdt; heeft sich op staenden voedt by henlieden vervoeght, ende den aerbeydt der Societeyt, in Godts dienst te vervoorderen, tot vermoeytheyt toe aenghevanghen.

Sint Ian Euangelist heeft oock al mede tot onse vermeerderinghe[+] ghevrocht. Daer was te Pariis een iongh-man, die de wereldt moede zijnde, nu een beter leuen begonst hadde. Desen heeft op eenen sekeren tijdt eene stemme ghehoort, die hem vermaende tot volherdigheyt, voor de welcke hy (mits het al daer aen hanght) met reden besorght, hoort nae acht daghen noch eens de selue stemme en vermaeninghe; maer niet wetende van waerse quam, vraeght hem, wie hy was die daer sprack; *Ick ben,* andwoordde hy, *uwen ghe-naem Ioannes Euangelista, wat wildy worden, Capucijn oft Carthuyser?* waer op als den iongh-man seyde: *Al dat Godt belieft,* isser doen ter tijdt niet meer ghevolght. Den derden Sondagh daer nae keert den H. Apostel tot hem by nachte, en steeckt hem een pampierken inde handt, segghende: *Siet hier worden v dry Ordens aen-ghedient, kiest die ghy wilt.* De twee vande Ordens die daer in ghemelt stonden, waeren met siluere, de derde (die onse Societeyt was) met gulde letters gheschreuen. Dit hoe wel misschien ter eeren vanden soeten naem IESVS gheschiet was, heeft euen-wel den iongh-man als een ken-teecken van sijnen roep opghenomen, ende de Societeyt verkosen.

[+]*van eenen anderen Ioannes iongh-man te Pariis.* Ioan. Bonifacius Hist. virginalis l. 4. c. 14.

+Daer zijnder al mede sommighe door schrick ende vervaerdtheyt in ghecomen. Ioannem Carreram, om dat hy den roep Godts langhen tijdt wederstaen hadde, heeft den boosen vijandt in eene schroomelijcke ghedaente in sijn camer comen besoecken: van welcken onghetijdighen gast soo hy sich in gheenderleye maniere en conde ontslaen, ghelijck de kinders nae den schoot van hunne moeder, tot de Societeyt gheloopen, ende aldaer bevrijdt gheweest.

+*van Ioannes Carrera,* Hist. Soc. p. 2.

+Ioannes Magirius wierdter van sijns broeders gheest toe gedwonghen. Want soo hy sich vergat in ontucht ende moedtwille vande ionghheyt, is dien hem by nachte verschenen, en hem straffende ouer sijn onghemaniert leuen, heeft hem een deel bloedts, dat hy uyt de sijde CHRISTI nam, in't aensicht ghesmeten, waerschouwende t'samen: *Siet wel toe, dat dit bloedt niet te vergheefs voor v verstort en zy.* Waer door heel ontstelt en beweeght, heeft de beteringhe nae den reghel vande Societeyt ghestadichlijck uytghevoert.

+*van Ioannes Magirus,* Annuae Soc.

+Den Salighen Franciscus de Borgia en Franciscus Caietanus, beyde seer edel van afcomste, zijn door het aenschouwen van doode lichaemen, ende het diep bedencken datse daer op namen, vande verganghelijckheyt der werelt ende sterffelijckheyt onser natuere beweeght gheweest, om de prachten van hunnen Princelijcken staet te verlaeten, ende inde Societeyt te comen. Hun exempel hebbender ontallijcke andere Hertoghen, Marquisen, Princen, Grauen, Baender-heeren, &c. naeghevolght: de welcke allegader niet min met deught ende heyligheyt, als met hun edel bloedt, hebben de Societeyt by de werelt schijnbaer+ en aensienlijck ghemaeckt: soo dat wy al mede de woorden vanden H. Bernardus moghen ghebruycken: *Ick*

+*van P. Borgia en Caietanus.*

+Epist. 105.

hadde ghelesen, dat Godt niet veel edele, niet veel wijse, niet veel maghtighe verkosen heeft; maer nu buyten snoer soo sien wy door Godts moghentheyt, datter dierghelijcke oock al in groote menighte bekeert worden. Van ons Neder-landt magh ick ghewisselijck segghen, datter noch wel ses en twintigh in't leuen zijn, die de hoogh-gheborenheyt van hun edel gheslacht met de nedericheyt vande Religieuse aermoede inde Societeyt, verlicht sal ick segghen, oft ouerlommert hebben.

Dan hier van nu ghenoegh, misschien oock al te veel, voor den haestighen Leser, die lust heeft nae de sinne-beelden, om den gheest middeler tijdt wat te vermaken, dat wy het derde boeck van onse diensten ende oeffeninghen gaen beginnen.

SOLI DEO HONOR ET GLORIA.

Verbreydinghe der Societeyt Iesv.

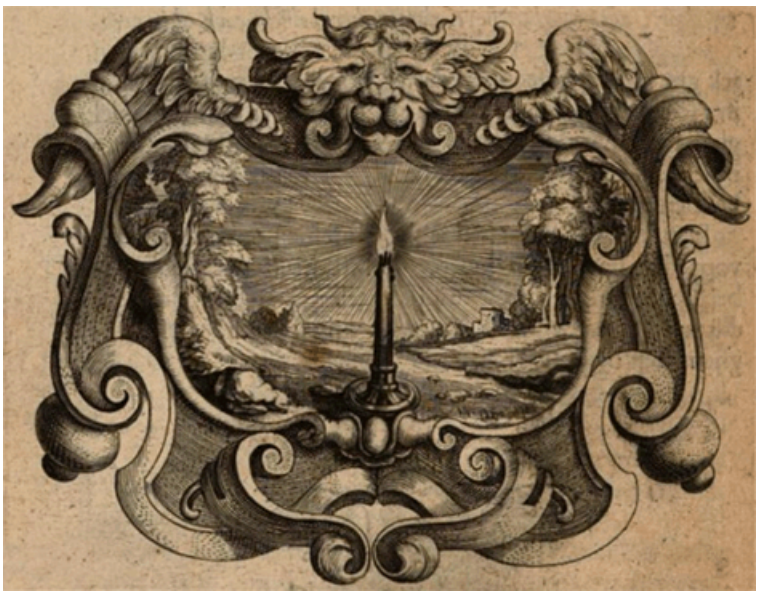

Vt semel accensa est, simul implet luminis orbem. { *Elck een vernam*

{ *Terstont haer vlam.*

H*Ier was ghebreck van licht, hier was ghebreck van luyster,*
Den wegh die voor v staet die was te voren duyster,
Den eenen viel in't slijck, den and'ren op een steen:
VVat wonder datter veel doen braken hals en been?
Soo haest aen dese keers een vlamken was ghegheuen,
En dat het innigh vier in haer begonst te leuen,
Sy schoot haer straelen uyt, en schonck een nieuwen dagh
Aen al dat van te voor soo diep in't doncker lagh.

Het is een wonder werck, de keers was nauw onsteken
En t'saemen is met een den droeuen nacht gheweken.
En rondom waer ghy siet, 'tis ouer al soo klaer,
Als of't een sonnen-schijn, oft vollen middagh waer.
En die Loiola siet door ijuer-sucht staen branden,
En schieten straelen uyt op al die woeste landen,
Die siet een selsaem stuck; dat hy in korten tijdt
Op heel de werelt speelt, en met sijn licht verblijdt.
'tGaet verder als de Son: want het in VVest en Noorden,
En duyster-landen schijnt, die noyt van licht en hoorden:
En dit in korten tijdt, want nauw was hy in brandt,
Of op een ooghen-blick bescheen hy 'theele landt.
Het vier breeckt altijdt uyt, 'ten kan niet zijn ghedoluen,
De zee en stut het niet, 't gaet verder als de goluen,
Het speelt, het schijnt, het brandt, op berghen, en in dal:
En op soo korten tijdt vertoont sich ouer al.
Den wreeden Brasilot met sijn ghepluymde leden
Die sagh dit licht aen strandt, en quam daer nae ghetreden:
Den rijcken Persiaen der Sonnen afgodist
Die was oock door dit licht bestraelt eer dat hy't wist.
Dat Iapan nu soo brandt, waer kreegh't sijn' eerste voncken?
Aen haer was van dit licht een wond're strael gheschoncken:
VVant nae dat hier Xauier gheopent heeft de baen,
Soo heeft dit rijck altijdt in vier en vlam ghestaen.
Den kouden Moscouit heeft dit licht oock sien schijnen,
Hoe wel sijn stueren aerdt dat haest weer dé verdwijnen:
Iae by den Sultan' selfs, spijt die van Mahomet,
Daer staet het aenghepaelt, en heeft sich vast gheset.
Ontfanght dan wie ghy zijt, ontfanght dees soete straelen,
Laet die in v ghemoedt, en in v herte daelen.
En waerom doch soo licht en lijf en siel ghewaeght?
Hy doolt haest inden nacht, die nae gheen licht en vraeght.

De Societeyt doet Gode offerande alle uren vanden dagh en nacht.

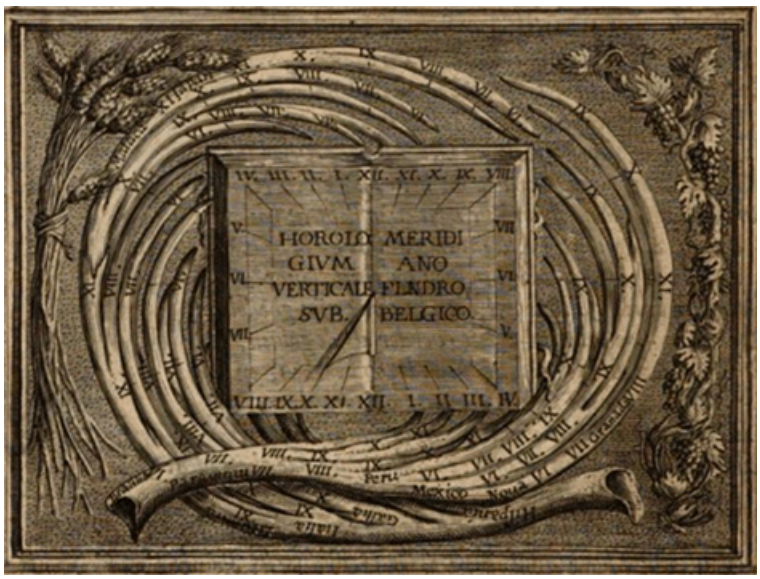

HOROLO MERIDI GIVM ANO VERTICALE FINDRO SVB. BELGICO.

Iuge sacrificium. { *In alle landen*
{ *Mijn' offeranden.*

I*N't kricken vanden dagh, in't vroeghste vanden morghen,*
VVanneer een ghierich hert keert tot sijn' oude sorghen,
De wack're son rijst op, en doet haer peerden gaen,
En uyt haer gouden throon siet heel de werelt aen.
Daer braedt den Indiaen, oock in sijn koelste tijden,
Het is haer rechte baen, sy rijdt daer noyt ter sijden.
Daer light Egypten-landt, dat siet sy oock van hoogh,
'tEn waer dat Nilus dé, het laegh voor altijdt droogh:

Daer siet sy Fernamboucq met al haer suycker-pijpen,
Die sy oock door haer vier doet groeyen, en doet rijpen.
Dan vindt sy Portugael, en Tagus gulden schoot,
VVaer in nu heeft gherust soo menigh rijcke vloot.
En soo sy leegher daelt, sy siet ons Neder-landen,
Die niet soo door haer vier, als door den oorlogh branden.
Godt gaef dat dese vlam ten laetsten wierdt gheblust,
Soo kreegh ons vader-landt de langh-ghewenschte rust.
Dit siet sy altemael ter wijl sy komt ghereden,
Als sy haer ooghen slaet op rijcken, en op steden.
Doch waer sy gaet en keert, oft waer sy ment en rijdt,
Sy siet Godts offerand op allen stondt en tijdt,
VVat uren datter slaen by daeghen oft by nachten:
Als hier den middagh komt, dan staen sy daer en wachten,
En eer dat hier Godts-dienst ten vollen is ghedaen,
Soo siet sy onder ons een ander veerdigh staen.
Soo dat Loiolas volck den Heer gheduerigh louen,
Oft die hier onder gaen, oft wy die hier staen bouen.
'tZy dat het een uur is, oft twee, oft ses, oft acht,
De offerande duert den heelen dagh en nacht.
Besiet den wijser aen, en tacken daer besijden,
Die toonen hier en daer de uren en de tijden.
Siet Roomen, oft Peru, siet Iapan, oft Brasil,
Daer is gheen ooghen-blick van Miß' en autaer stil,
Den hemel wordt ghewaer dit vier, en dees ghebeden,
Die altijdt opwaerts gaen, en rijsen van beneden:
Sy siet van bouen neer; sy siet dien weerden pandt,
Godts Soon waerachtigh mensch verheuen in ons handt.
Ghy hemels wilt voortaen gheen trotsheyt meer betoonen,
Ghy siet dat uwen Godt by ons wilt blijuen woonen.
Schoon dat hy oock van v altijdt aenbeden wert,
Noch is hy wel soo lief omtrent het menschen hert.

Bekeeringhe van Rijcken en Prouincien door de Societeyt.

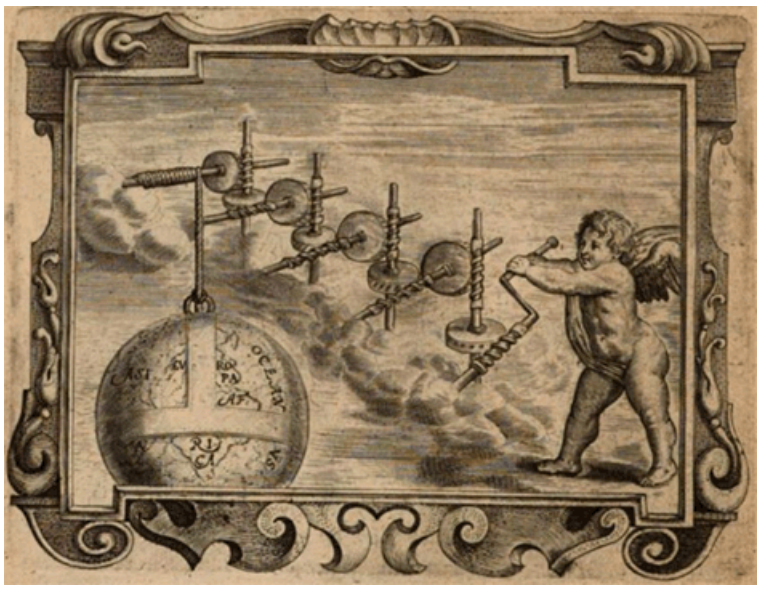

Fac pedem figat, & terram mouebit. { *Geeft my vvaer staen,*
{ *Ick sal't doen gaen.*

W*El, wat doet hier die kleyne kindt,*
Dat heel de werelt opwaerts windt?
Ey lieuen soetaert, rust doch wat,
VVat doedy met soo menigh rat?
V handt en vinghers zjn te teer,
Van nu af sie ick daer een weer,
En hier en daer het vel af gaen;
De werelt sal doch blijuen staen.

Den ionghen blijft al euen trots,
En euen steegh ghelijck een rots,
En draeyt, en wendt het al om hoogh;
Sou oock wel missen hier mijn oogh?
Siet, al die groot en swaer ghewight,
Het wort ghelijck een pluym soo licht,
Het gheen' dat eertijts onder lagh,
Begint nu oock te sien den dagh,
Begint nu oock al wat te zijn,
Door eenen nieuwen sonnen-schijn.
Nu staet het kindt met my en lacht;
VVat dunckt v, vriendt, van dese kracht?
Dat ick hier doe en is maer spel,
Maer komt wat by, en merckt het wel.
De werelt eerst vry al te leegh
En kreegh gheen Godtlijck licht te deegh,
Sy lagh daer diep in kettery,
Noch dieper in afgodery.
Den goeden Godt, maer t'saemen sterck
Die stelt sijn rechte handt te werck
En neemt dit aerdigh instument,
Thien raederkens oft daer omtrent,
De Compagnie een kleyn beghin
Die spant hy door sijn gracy in,
En wendt de werelt soo om hoogh,
Dat 'tmeeste deel nu staet in't droogh.
Dat tuyght ons Iapan op-ghewendt,
Aen wie 'tgheloof was onbekent:
En den Chinois, en Indiaen
Die naerder nu den hemel staen.
Gheen landt soo verr' uyt ons ghesicht,
Oft wordt hier t'samen op ghelicht.

Seyndinghe nae alle plaetsen, oock door den minsten winck vanden Paus.

Emicat ad nutum Pastoris. { *Hy seyndtse haelen*
{ *Die loopen dvvaelen.*

[+]I*Ck hebb' nu langhen tijdt ghehoedt dees kudde schapen,*
Die hier en daer omtrent den groenen kost gaen rapen,
Nu gae ick met het vee omtrent een dorre hey,
En morghen weet ick weer voor haer een vette wey.
Ick sie wat haer ghelijckt: want gras op gras te packen,
Dat maeckt het vee te bol, het wierden water-sacken.
Den tijmus is haer 'tbest, dien weet ick waer hy groeyt,
Dien is't dien 'tkortste vleesch, de fijnste wolle voeyt.

[+]Den herder spreeckt.

Doch wat ick doe, oft niet, de schapen blijuen schapen,
'tEen doolt hier vanden wegh, en 'tander blijft staen gapen,
Ick misser noch al veel, iae and're zijn soo dol,
Sy gaen door hegh en haegh, en laeten van haer wol,
Hoe veel en zijnder niet verscheurt van wreede woluen?
Die ligghen inden buyck als in een graf ghedoluen.
En 'tis met haer ghedaen; wie dat daer weyt te breet,
Al hy meest is gherust, dan valt hy in sijn leet.
Dit sagh ick alle daegh, en kond' het nauw beletten,
Tot dat ick op het vee heb beter wacht gaen setten:
Het beste dat ick wist dat was een snellen hondt,
Die ruckt den gragen wolf het beestken uyt den mondt.
VVanneer maer hier oft daer een van den hoop gaet dwalen,
Ick gheef hem eenen winck, hy weet het weer te halen,
Hy loopter recht op aen; en als hy maer en bast,
Het schaepken komt weer om, eer dat het wordt verrast.
En dat mijn vee gheschiet, gheschiet oock aen de sielen;
Daer zijn oock woluen uyt om dese te vernielen.
Den Paus het opper-hooft, die is't die voor haer staet,
En wijt het hem doch niet, is't datter een vergaet.
VVant bouen al sijn sorgh, soo heeft hy noch verkoren
Dees minste Compagnie; en gaetter een verloren,
Terstondt hy seyndtse nae, sy is daer op gheleert,
En selden sonder proy oft schaepken weder keert.
Canisius was een van dese wack're honden,
Die kudden heeft bewaert, en woluen heeft veslonden.
Den naem die wijst het uyt, en 'tKeyserdom belijdt
Dat 't deur sijn wacht alleen van scheuringh is bevrijdt.
Laet ons dan ons ghesicht op onsen herder vesten,
En sien waer hy ons winckt nae Oosten, oft nae VVesten.
VVie dat met sijnen loop maer een schaep achter-haelt,
Al waer sijn moeyte groot, noch is sy wel betaelt.

De Societeyt voeght haer nae den wille van den Paus in haere Seyndingen.

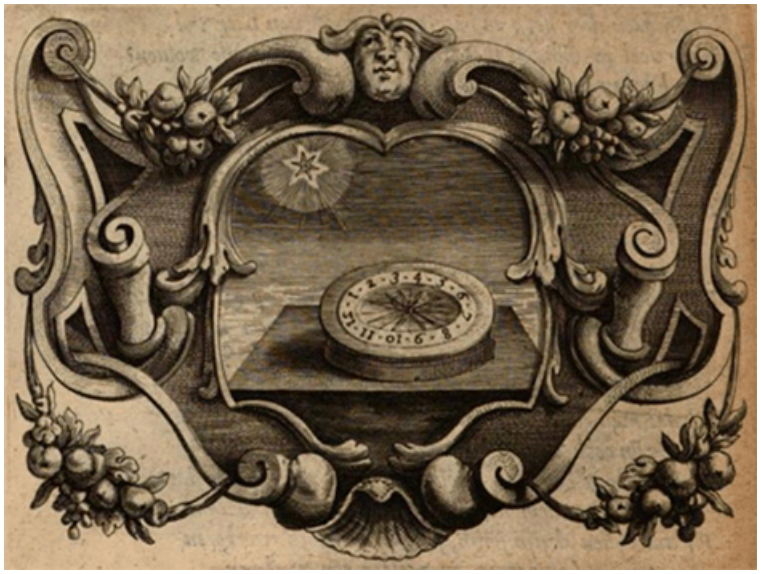

Haec Cynosura mihi. { *Al gae ick verr'*
{ *Ick ken mijn sterr'.*

SOo daer iemandt wil gaen vaeren
Door de onbekende baeren,
Door de wilde woeste zee,
Iewers naer een gulde ree;
Voor het eerst soo gaet hy vraghen
VVaer dat staet Bootes waghen,
VVaer Orion heeft de wacht
In het midden vanden nacht:

VVaer dat Ledas kinders schijnen,
Die het onweer doen verdwijnen,
Ledas kinders, swaenen-draght,
Die hier hebben volle maght.
Zijn dees lichten ouertrocken
Met des hemels swerte rocken,
Dat hy quaelijck, hier oft daer,
Een van dese wordt ghewaer,
Het compas gaet hy dan stellen,
En daer uyt de graeden tellen,
En aen't keeren vande naelt
Siet hy waer hy henen dwaelt.
Vanden seyl-steen moet hy leeren
VVaer hy 'troer moet henen keeren,
En hoe dat hy nu voortaen
Houwen moet een rechter baen.
Doch dit al te mael kan missen:
VVant de schippers maer en gissen,
En wat kracht heeft doch een sterr'
Die van't water is soo verr'?
t'Is voorwaer een slecht betrouwen,
Hier op sulck een reys te bouwen:
VVant men sieter veel vergaen
Die alleen op sterren staen.
Maer het licht daer wy nae vaeren,
Stiert ons ouer alle baeren:
Niemandt en hiel quaede streeck,
Nie noyt van dees sterr' en weeck.
Ghy, Vrbane, hooft der Kercken,
Eenigh opsicht van ons wercken,
Stiert en seyndt ons vry al verr',
Ghy zijt ons een sek're sterr'.

Het ampt vande Gheestelijcke Ghesanten.

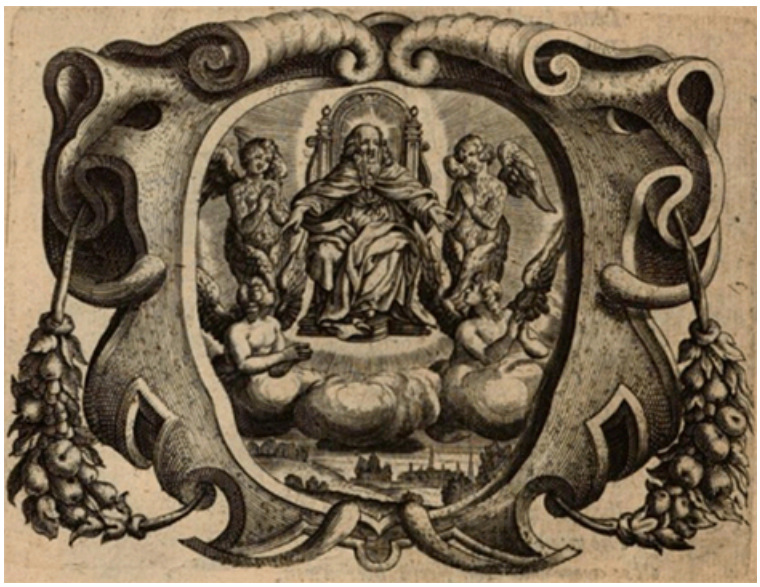

[+]Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem.

{ *Vlam en vier*

[+]*Psal. 103*

{ *Dienen hier.*

[+]

G*Aet henen, en spoeyt, siet eens wie nae v wachten,*
Het is nu meer als tijdt, den hemel is vol klaghten.
Den mensch, mijn eyghen beeldt, eertijdts soo dier ghekocht,
Die wordt tot slaeverny, en in de doodt ghebroght.
Gaet henen, gaet, en spoeyt, en snijdt door al de wolcken,
En weyrt doch eens het quaedt van die verwoeste volcken.
Men acht'er gheen ghebodt, men sondight openbaer,
Als of daer gheenen Godt, noch gheenen hemel waer.

[+]Den hemelsche*n* Vader spreeckt.

Den eenen waeght sijn lijf om goudt, om silu're platen,
Doch wat hy nu besit dat moet hy eens verlaten.
Dees wet is vast ghestelt, en dat voor kleyn en groot:
Al wat hier wordt ghespaert dat erft de bleecke doot.
Een ander slijt het Hof by nachten en by daghen,
En gaet een handt vol eer, en eenen tijtel iaghen:
Maer wat hy krijght oft niet, sijn hert is noyt versaeyt,
'tEn is maer enckel kaf al wat de wereldt maeyt.
Dan sult ghy daer noch sien die vleeschelijcke landen,
Die door het geyle vier, en minne-schichten branden.
En deed' soo menigh hert, ick koelde mijnen moedt
Met solpher en met peck, oft met den water-vloedt.
'tIs teghen mijnen aerdt, ick wil, ick salse spaeren,
Ick hebb' noch uws ghelijck, die sullens' oock vergaeren:
Ick hebb' een krachtigh vier, ick hebb' een vlam bereet,
Die Venus vier verdooft al waer het noch soo heet.
Ick laet mijn sluysen toe, 'kwil vier met vier verwinnen,
Niet dat daer steden velt, maer Godt meer doet beminnen.
Loiola sal het doen, hy is daer toe ghestelt,
Europa kent sijn vier, en voelt het soet ghewelt.
Siet hoe Xauier daer blaeckt op d'Indiaensche kusten,
Het vier is in sijn hert, 'ten kan, 'ten wilt niet rusten,
'tIs altijdt meer en meer: waer dat hy maer en landt,
Daer wordet om end' om onsteken met den brandt.
Ick quam d'onnoosel siel van Kostka eens besoecken,
Hy riep, O wonder-vier! men leght hem natte doecken
Op't ouerwonnen hert, en door dees soete pijn
Soo scheyd' hy vander aerd', het vier wil opwaerts zijn.
En ghy die kinders zijt, en hebt den aerdt ghesoghen
Van een soo vroom gheslacht, toont dat niet is vervloghen
Den ouden eersten gheest, maeckt dat de wereldt vlamt;
Ick word' terstondt versoent, al was ick langh vergramt.

De Seyndinghe nae Indien.

Vnus non sufficit orbis. { *Een alleen*

{ *VVas my te kleen.*

G*Hy die hier siet dit kleyne kindt,*
Siet oock den aerdt van een die mint,
Van een die boogh en pijlen draeght,
En die ghedverigh sielen iaeght.
Al schijnt hy kleyn en sonder maght,
Sijn handen hebben groote kracht:
VVant krijght hy iemant in't ghesicht,
En dat hy waeght maer eenen schicht,

Daer is niet een soo herden man,
Die sijnen pijl versetten kan.
Hy raeckt, en treft het al te mael,
Als of sijn lat waer enckel stael:
Al is hy kleyn en teer van handt,
De wereldt is van hem vermant.
Doch sijnen boogh doet niemandt leedt,
En daerom roept hy noyt: Stae breedt.
Hy weet wel, waer ghy gaet oft staet,
Dat ghy sijn handt niet en ontgaet.
De wereldt met haer groot ghewoel
Houdt dit kleyn kindt voor sijnen doel:
En waer dat ghy v henen wendt,
Het isser met sijn boogh omtrent.
En siet, het heeft een wonder vondt,
Het schiet en quetste v sonder wondt.
Het raeckte wel Europa vroegh,
Maer mits sijn booghsken verder droegh,
Soo heeftmen sijnen pijl sien staen
In't hert oock vanden Indiaen.
En daerom vat hy met sijn handt
Nae ons, en oock het ander landt.
En staet soo trots, en vraeght, om eer,
En zijnder dan gheen wereldts meer?
VVel, isser iet noch ongheraeckt,
Dat door mijn vier noch niet en blaeckt?
Mijn vleughels die hier open staen,
Die konnen noch al verder gaen.
Lief vriendt, vat ghy wel wat ick meyn?
De Compagnie al is sy kleyn,
Nochtans haer armen zijn soo langh,
Sy raeckt der sonnen ondergangh.

De Seyndinghe nae de Nieuwe wereldt.

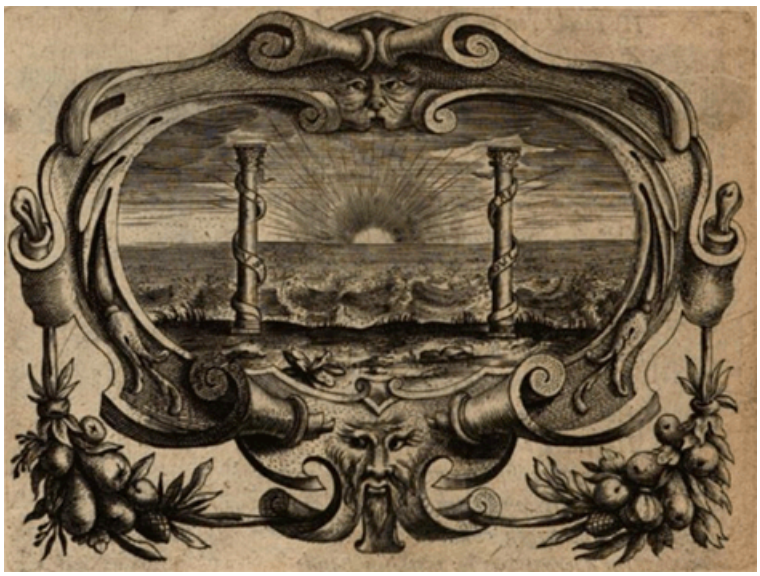

Nec segnior altera cura est Antipodum. { *De minne-straelen*
{ *En vinden gheen paelen.*

D*E wereldt was wel eer bepaelt met dees pilaeren,*
Noyt wasser stoute vloot die verder dorsde vaeren,
'tScheen sy had hier een eynd', men kond' niet dieper gaen:
VVant Hercules soo vroom, die wasser blijuen staen.
Hy had sijn leeuwen-vacht, en sijn metaele koluen,
En die't al had vervaert, vervaren nu de goluen,
Hy schroomde meer voor zee die rees nu leegh, nu hoogh,
Als voor den draecken-muyl, die niet dan vier en spoogh.

Hy sey: Sal ick dan hier mijn krachten moeten paelen,
Die eertijdts voor de hel wel roof heb konnen haelen,
En die den swerten Godt beroofde van sijn bruydt,
En trock de helsche wacht oock t'saemen met haer uyt?
Doch dat ick hier blijf staen, 'ten is noch schand, noch wonder,
De wereldt is hier uyt, de son gaet self hier onder.
Soo sprack Alcides eerst, als hy niet verder kon,
En trooste sich dat hy soo verr' ghingh als de son.
Maer neen, het hemelsch licht en weet niet van te rusten,
En als't van hier verdwijnt, verlichtet and're kusten:
'tEn heeft hier gheenen t'huys op onsen horizont,
Het schijnt voor ieder een, en gaet de wereldt rondt.
Daer is een seker volck recht onder onse voeten,
Als sy ons hier verlaet, dan gaet sy die eerst groeten:
En met een soeten strael, en met een bly ghelaet,
Soo schenckt sy aen dit volck den rooden daghen-raet.
Sy iaeght haer peerden aen, sy weet dat sy haer wachten:
VVant 'tis een droeue saeck te hebben langhe nachten.
Als hier den auendt valt, en ieder sich vertreckt,
Dan wordt daer ieghelijck door haeren schijn ontweckt.
Hoe veel en souwe'r niet in d'and're wereldt slaepen,
Oft dolen inden nacht als herderloose schaepen,
'tEn waer ghecomen had Loiola met sijn licht,
En in soo menigh siel het recht gheloof ghesticht?
Dat Iapan en Peru haer nachten sien verdwjnen,
Ignati, 'tis v sorgh, ghy doet de son daer schijnen,
Den ijuer-sucht die ghy in all v kinders plant,
Die stiert hen ouer zee nae 'tnieu-ghevonden landt.
Ghy meught voor v deuis wel oock, Plus oultre *schrijuen,*
Ghy zijt al ouer zee, daer sietm' v vlote drijuen:
En hoe de sonne loopt, hoe dat haer waghen spoet,
Ghy hebtse nae ghegaen, en achterhaelt te voet.

Den roep tot de Societeyt.

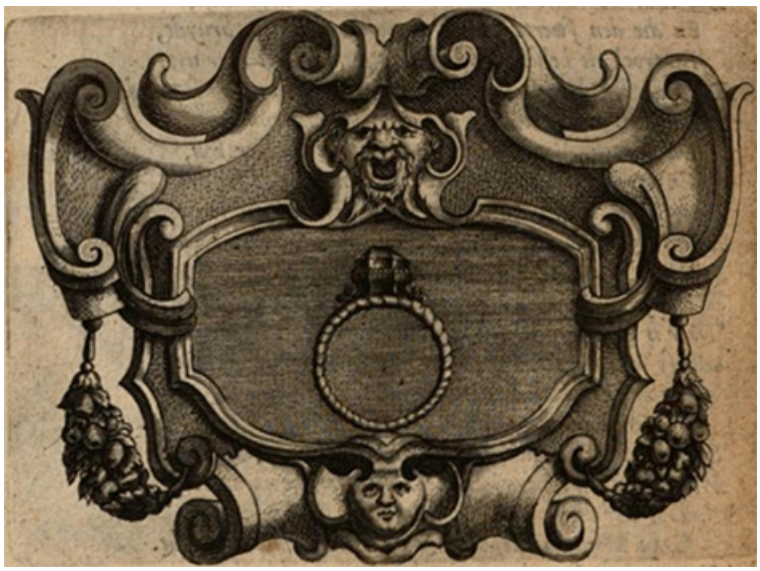

Terram deseruisse iuuat. { *Hy vvaer niet vveerdt,*
{ *Bleef hy in d'eerdt.*

G*Hy die hier desen diamant*
Siet op een gouden ringh gheplant,
Die wordt van ieder een gheacht,
Om dat het is een Heeren-draght.
De tafel daer hy binnen staet
Is oorsaeck dat hy helder slaet,
Is oorsaeck dat sijn rijcke licht
Veel soeter speelt in ons ghesicht.

Al is't dat hy nu brandt in 'tgoudt,
En datmen hem in weerden houdt,
Al blinckt hy schoon, al staet hy trots,
'tIs maer een aenwas van een rots.
Sijn goudt was eertijts maer een klomp,
En hy lagh doen noch euen plomp,
Maer nae dat hem een meesters handt
Heeft opghenomen uyt het sandt,
En met sijn poeyer wat ghemaelt
Den rouwen aerdt heeft af ghehaelt;
Dan komt den glans eerst voor den dagh,
Die anderssins verborghen lagh.
Al wat gheschiet aen desen steen,
Dat is oock met den gheest ghemeen.
Daer zijnder veel wiens swaer ghemoedt
Alleen in d'aerde wordt ghevoedt,
Alleen in d'aerde vindt de smaeck,
Alleen in d'aerde vindt vermaeck,
En blijuen altijdt euen hardt,
En blijuen altijdt euen swart.
Als 'tgoudt noch onder d'aerde leet,
VVie is't die van sijn schoonheyt weet?
Doch soo men d'aerd' verlaeten kan,
Men wordt terstondt een ander man.
Gheluckigh die Loiolas handt
VVt d'aerd' heeft in sijn ringh gheplant,
En dien hy soo gheoeffent heeft,
Dat hy een luyster van hem gheeft.
Siet ghy dan hier een deftigh man,
Soo peyst oock wat hy lijden kan:
VVant dien heeft vry den meesten schijn
Die hier meest wilt besneden zijn.

Aloysius gaet in de Societeyt.

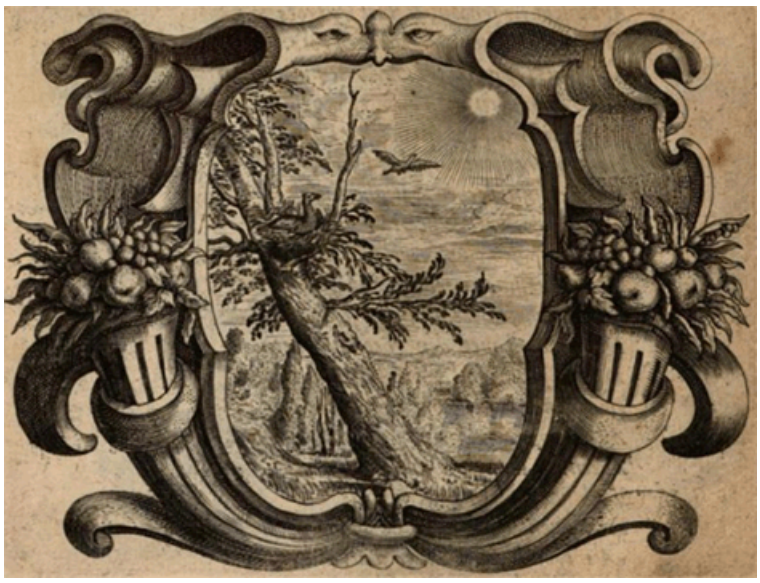

Non inferiora secutus. { *VVat verloos*
{ *Die beter koos?*

+

G*Aet werelts valschen schijn, gh'en sult my niet bedrieghen,* +Aloysius spreeckt.
Mijn banden zijn nu los, ick wil gaen hoogher vlieghen:
Ick neem een volle streeck recht op het sonnen licht;
'tEn is gheen arents draght die hier sluyt sijn ghesicht.
Hoe dickwils heb ick niet met traenen ouergoten
Ghebeden om mijn rust, en wierde noch verstoten?
Die't al verlaeten wilt, en treden met den voedt,
En heeft gheen meerder strijdt als met sijn eyghen bloedt.

Mijn vaders hardt ghemoedt en kond' ick niet beweghen,
Het was ghelijck eens rots vast inde zee gheleghen,
Al krijghtse menigh slagh, nochtans soo blijftse staen,
En vande baeren maeckt een krachteloosen traen.
Mijn moeders soet ghewelt en kond' ick nauw ontvluchten:
'tGemoedt was haer soo vol, s'en kond niet meer als suchten,
En nu, en dan, soo quam een half ghebroken woort,
Dat snee my in het hert, dan kond' ick qualijck voort.
Het is een harden krijgh daer soon en moeder strijden,
VVant schoon den eenen windt, sy blijuen beyd' in't lijden.
Voorwaer een harden krijgh! Doch weet in dit gheval,
Dat, al zijn d'ouders naer, Godt is de naest van al.
Mijn broeder die dit sagh, die stondt gheheel verslaghen,
Als ick hem mijnen staet en kroon heb opghedraghen:
Hy vloogh my om den hals en bleef ghevlochten staen,
My docht het was gheseyt, En wilt soo haest niet gaen.
Daer stondt noch een van't hof, een van mijn naeste vrienden,
Soo ick mijn afscheedt nam, wiert hy ons wapen siende:
Hy toont mijns vaders schilt, hy toont het edel velt,
VVaer dat vier adelaerts van oudts zijn inghestelt.
En sey: Ghy die hier voert dees arents in v wapen,
VVeet dat ghy oock van haer een vromen aerdt moet rapen,
Neemt dan haer vleugels aen die noyt en zijn vermoeyt,
En door der sonnen-strael alleen zijn opghevoeyt.
Doch soo ick sagh dat hem een ieghelijck aenhoorde,
Ick ghingh hem soetkens aen, en greep hem in sijn woorden,
En sey: Ghy wilt dat ick hier toon mijn edel bloet,
En dat is effen oock dat my nu vlieghen doet.
Ick heb een ander son, ick weet al bet're straelen,
VVaer dat een edel hert meer edeldoms kan haelen.
'tIs IESVS *hooghen naem: wie dat dit wapen draeght,*
Die is soo groot, dat hy nae eer, noch tijtels vraeght.

Stanislaus Kostka noch iongh zijnde, gaet in de Societeyt.

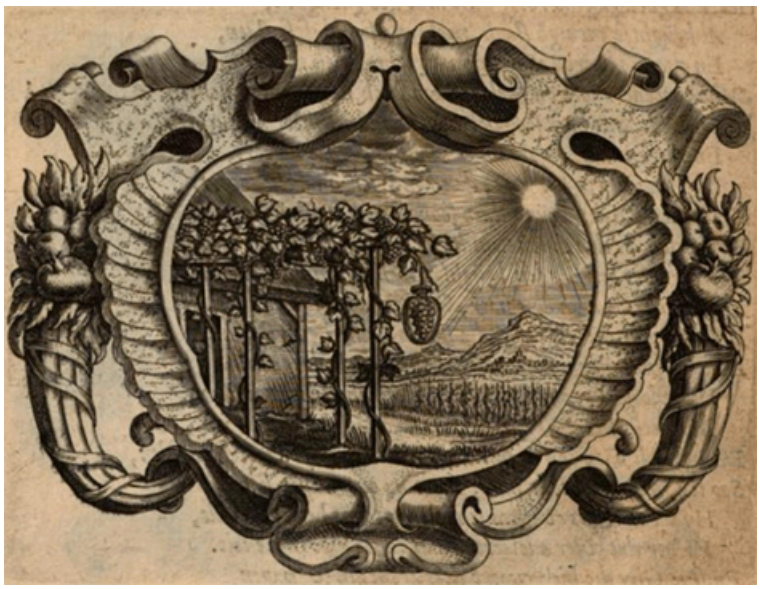

Vt citò materescat. { *Vroegh in't gelas*
{ *Vroegh in't ghevvas.*

L*Iefde ghingh eens houenieren,*
En omtrent den wijngaert swieren,
Dien hy met sijn eyghen handt
Had recht in de son gheplant.
Hy quam daer om wat te plucken,
Maer 'ten wilde noch niet lucken:
Hy sagh hier, en hy sagh daer,
Maer het was te vroegh op 't iaer.

Doch het kindt en wou niet wachten,
En het sey: 'tZijn koude nachten,
En mijn druyuen zijn soo teer,
'tMinste rijmken doet haer seer.
Ick sie hier een torschken hanghen,
Och dat doet my soo verlanghen!
En dat waetert my den mondt.
Doch ick weet een nieuwen vondt;
Ick sal't in een flesken sluyten,
Soo blijft al de kouw daer buyten,
Soo en kruypt daer sogh, oft mier,
Soo en sluypt daer sleck, oft pier.
En ick sal sijn rancken snoeyen,
Dan sal't noch al beter bloeyen.
Krijght het dan een sonnen-schijn,
Soo heb ick den eersten wijn.
Als ghy soo de Liefd' hoort spreken,
Peyst het zijn maer minne-treken,
Hy toont door dees ionghe vrucht,
VVaer dat hy neemt sijn ghenucht.
Hy sagh Stanislaum bloeyen,
En van langher handt maer groeyen:
En hy peysde, blijft hy daer,
'tVVordt maer rijp op't eynd van't iaer.
IESVS *huys heeft hy verkosen,*
Op dat hy te eer souw blosen,
Op dat daer sijn teere ieught
Rijp souw worden inde deught.
Daer is't dat de son komt spelen,
En hem doet van liefde quelen,
Daer heeft hy den rijpen Herft,
Schoon hy in sijn iongheyt sterft.

Af-beeldinghe van d'eerste eevwe der Societeyt Iesv.
Het derde boeck, de vverckende Societeyt, oft vande oeffeninghen der selver.

Het eerste capitel.
VVat oeffeninghen aende Societeyt eyghen zijn, ende in sonderheyt vande Predikatien.

TWEE dinghen zijnder, nae het segghen vanden H. Ignatius, die groote achtbaerheydt gheuen aende Religieuse Ordens; strenghigh-heyt van leuen, ende ghedienstigheyt sijns naesten. In d'eene was sint Ian den Dooper seer wonderbaer,

die om sijn strengh leuen vande Ioden, bouen alle andere Propheten verheuen wierdt; in d'andere stack onsen Saligh maker CHRISTVS IESVS uyt, wiens minnelijcke ghemeynsaemheyt, ende menighvuldighe wercken van liefde de scharen des volcks verweckt hebben om hem te volghen. Elcke Religie heeft eenighe ampten ende oeffeninghen, waer door sy meer, als door't habijt, d'eene van d'andere wordt onderscheyden. Sommighe nemen uyt in't singhen van ghestadighe lof-sanghen des Heeren, andere in eenigheyt en stil-swijghen, de derde in abstinentie, de vierde inde siecke te dienen, sommige in het woordt Godts te prediken, biechte te hooren, d'onwetende te leeren, &c.

Het ampt der Societeyt is, met alle neerstigheyt de saligheyt[+] van onsen naesten te besorghen, ende alsoo d'eere Godts te verbreyden. Waer toe onsen H. Patriarch Ignatius verscheyden middelen ghegheuen heeft, als zijn, openbaere predikatien, gheestelijcke Exercitien, Christelijcke leeringhe, Sodaliteyten oft Broederschappen van Onse L. Vrouwe, het bedienen der H. Sacramenten, als oock de siecke ende ghevanghene te besoecken, de droeuighe te troosten, de menschen inde peste ende in d'oorloghe te waeter en te lande, nacht ende dagh by te staen, altoos bereedt te zijn nae alle ghewesten der wereldt onder gheloouighe en onghelooughe te reysen, met alle soorten van volck te verkeeren, daer meerdere glorie Godts ende vrucht der sielen te verwachten is. Dit, in't ghemeyn ghesproken, zijn d'oeffeninghen vande werck-lieden der Societeyt, van de welcke wy wat breeder in't besonder in desen Boeck sullen gaen spreken.

[+] *Ampt vande Societeyt.* Paul. III. & Gregor XIII. in Bulla conf. Societ.

Den grooten ijuer ende welsprekentheyt van d'eerste[+] Patres in't woordt Godts te verkondighen, hadde sulck

[+] *Vruchten der predikatien*

+een toe-loop in Spaignen, dat namentlijck den H. Ignatius ghenoodtsaeckt is gheweest het volck buyten de kercke op de velden te leyden, om plaetse te vinden voor de toe-hoorders. Sy hebben binnen Roomen neffens andere goede ghewoonten eerst inghebracht de sermoonen op de Sondaghen ende Heyligh-daghen, die oft heel vervallen, oft voor dien tijdt weynigh in't ghebruyck waeren. Hen zijn naeghevolght vele beroemde predikanten: in Italien+ P. Palmius, Gagliardus, Landinus, ende meer andere, soo krachtigh in't beweghen vande herten der sondaeren, datter sommighe tusschen beyden in vollen sermoon met luyder stemme tot den predikant uytriepen: *Ick ben't die ghesondight hebbe, ick beloue my te beteren.* Eene selsaeme sake +isser ghebeurt door P. Landinus te Corregio. Daer was sulck een tweedracht ende oproer onder d'inwoonders, datter daghelijcks vele vermoort wierden: om den welcken neder te legghen, den Hertoghe van Ferraren ende andere Heeren langhen tijdt te vergheefs ghearbeydt hadden, tot dat P. Landinus met grooten ijver op den stoel der waerheydt begonst heeft te donderen, en door Godts ingheuen sich verstout een vande bel-hamels met naeme Ioannes Corsus te noemen: den welcken niet langher konnende wederstaen aen den gheweldighen gheest des predikants, wierp op staenden voet sijn rapier van hem, ende viel op sijne knien, roepende, *Vrede ô borghers, vrede:* nae welcke stemme al die daer teghenwoordigh waeren, riepen stracks, *Vrede, vrede;* en hebben malckanderen inde kercke de handt ghegheuen, ende met traenende ooghen omhelst.

+van sinte Ignatius,

+P. Palmius, P. Gagliardus,

+P. Landinus,

+In Spaignen zijn niet min vermaert gheweest P. Araoz, Madridius ende Strada, als oock Bartadius in Portugael. Madridius was soo vierigh, dat hy oock de steenen scheen te konnen vermorwen. Strada noch maer twintigh jaren oudt,

+P. Araoz.
P. Madridius,
P. Strada,

heeft onder-tusschen met de sermoonen van eenen Vasten alleen, meer dan hondert persoonen tot verscheyden Religien ghetrocken; inghelijcks Barradius: soo dat nu de[+] cloosters te kleyn wierden om de menighte van die uyt de wereldt vertrocken. Wat Pater Ribadeneira te Louen ghedaen[+] heeft, ter wijle hy door versoeck van den Cancellier en den Rectoor der Vniuersiteyt in S. Michiels kercke predickte, gaf te kennen een predikant van S. Dominicus Orden, die vanden stoel ghingh, ende alle sijne toe-hoorders derwaerts leydde, met eene heerlijcke ghetuyghenisse, datse daer meer als door sijn sermoon souden beweeght worden.

[+]*P. Barradius,*

[+]*P. Ribadeneira,*

Dat de ketterije heel Vranckrijck niet en heeft vermeestert, magh men aen P. Edmundus Augerius toeschrijven.[+] Desen predikant hadde ghemeynlijck twintigh duysent toe-hoorders, ende heeft over de veertigh duysent menschen tot het Catholijck gheloove bekeert. Eenen anderen P. Edmundus isser in Enghelandt gheweest, met[+] toe-naem Campianus: die noch een kindt van twaelf jaren wesende, om sijn bevallijcke uytsprake onder alle de jonckheydt van Londen verkoren is gheweest, om een lof-reden voor de Princesse Maria in den aenvangh haers rijcks te doen. Hy trock de herten van alle die hem hoorden, oock vande Coninghinne Elisabeth, die met eene sijne reden soo ghedreuen wierdt tot sijne jonste, datse hem met de belofte van groote ghiften, ghesocht heeft aen haeren kant te trecken. Selfs sijnen verrader Eliottus, die hem gheveynsdelijck onder de Catholijcke ghevoeyert hadde, heeft hy door de kracht van sijne woorden de tranen uyt d'ooghen doen springhen, ten tijde vande laetste predikatie, inde welcke hy ghevanghen wierdt ende gheleydt nae dien heerlijcken strijdt, die hy nae der handt als

[+]*P. Augerius,*

[+]*P. Campianus,*

een glorieus Martelaer Christi voor het gelooue heeft uytghestaen.

Onder de predikanten die van groote Heeren versocht[+] zijn gheweest, was P. Canisius in groote weerde by den Keyser Ferdinandus, ende den Beyer-Vorst Albertus. In Spaignen wierden vande Coninghen groot gheacht, Pater Ioannes Hieronymus, Gaspar Sanchez, ende nu on-langhs Hieronymus Florentia. Van P. Padilla ghetuyghde Philippus[+] den II. nae dat hy in sijne Coninghlijcke capelle gepredickt hadde, dat het deughdelijck wesen van den man alleen hem eene treffelijcke predikatie docht te zijn. In Vranckrijck, behalven P. Augerius (vanden welcken wy nu ghesproken hebben, ende die aen de Coninghen Carolus den IX. ende Henricus den III. seer aenghenaem was) is onder de Hoofsche Predikanten Pater Coton[+] met noch meer andere seer vermaert gheweest; ghelijck oock P. Scarga by de Coninghen van Polen Stephanus ende Sigismundus.

[+]*P. Canisius,*

[+]*P. Padilla,*

[+]*P. Coton,*

Het soude te langh vallen alles voor te houden, wat dies aengaet; ghemerckt daer bykans gheen Hof in Christenriick en is, of onse predikanten en wordender mede gehoort, noch gheene plaetse of sy hebbender groote vruchten ghedaen. 'tIs somwijlen ghebeurt datse door een sermoon dry-duysent menschen tot de biechte beweeght hebben.[+] P. Ramirius heeft te Valentien van dertigh courtisanen, die hem ghelijckelijck hoorden, de twee-en-twintigh bekeert. Noch meer heeft P. Madridius t'Alcala ghedaen: want op sekeren dagh daer toe ghestelt, prekende aen eene groote vergaderinghe van lichte vrouwen, heeftse alle-gader tot eene toe uyt de vuyligheydt van haere sonden ghetrocken. Wat vruchten P. Barzaeus een Nederlander, uyt[+] Zeelandt gheboortigh, t'Ormus in Persien, ende te Goa

[+]*P. Ramirius,*

[+]*P. Barzaeus.*

in Indien met sijne predikatien voort-ghebracht heeft, hoe veel duysent sielen ghewonnen, is onghelooffelijck. Hy predickte daghelijcks verscheyden reysen op verscheyden plaetsen, in kercken, op straeten, in schepen, aen soldaeten, matroosen, ghevanghene, slaven, borghers. Sijnen ijuer en arbeydt was onuytsprekelijck, maer de vruchten niet min: besonder als hy 'svrijdaeghs inde Vasten de passie CHRISTI uytleyde, met sekere vertooninghe, ghelijck wy nu ter tijdt oock doen met groote deuotie des volcks in ons Duyts-Neder-landt: want alsdan scheen hy alle herten nae sijnen wille te draeyen, ende braght soo ouervloedighen oogst van sielen inde schuere des Heeren, niet offer eenen werck-man alleen, maer de heele Societeyt vele iaeren mede besigh gheweest hadde.

Het tvveede capitel.
Van verscheyden ondervvijsinghen inde hooghe ende leeghe scholen.

NAE de sermoonen volghen de lessen, en nae de predikanten de leeraers, ouer-een-komende in dit punct, datse beyde den mensch inde waerheyt onderrichten: met verschil nochtans, dat d'eene voor hun wit hebben den wille principaelijck te verwecken, d'andere het verstandt te verlichten. Dese oeffeninghe (van de welcke[+] den naem ende de daedt altoos de weerdighe Religieusen vande Predick-heeren Orden ghehadt hebben) heeft mede voor de sijne met grooten ernst den H. Ignatius aenveert, ouersulcks ouer al verscheyden scholen van Theologie ende Philosophie opgherecht, in de welcke de iongheyt ende d'aenkomelinghen in alderhande Godtlijcke ende men-

[+] *Scholen vande Societeyt*

schelijcke wetenschappen souden onderwesen worden: waer toe de Pausen aende Societeyt menigherleye priuilegien ghejont hebben. Inder voeghen dat, oock voor haere beuestinghe, P. Faber, Laynes en Salmeron in openbaere scholen de H. Schriftuere hebben uytgheleght, ende de Scholastijcke Theologie oft de Godtheyt (soomen die noemt) met sulcken roem ende ghevoelen van hunne gheleertheyt voorgehouden, dat den Paus in sijnen naem P. Laynes ende Salmeron (gheen van beyde noch vier-en-dertigh iaeren oudt zijnde) nae het al-ghemeyn Concilie van Trenten ghesonden heeft.

+D'eerste Vniuersiteyt die onder de regeringhe vande Societeyt ghestelt wierdt, was te Gandien door den Hertoghe alsdoen, nu Salighen Franciscus Borgia: den welcken nae der handt vele Princen op verscheyden plaetsen ghevolght zijn. Den Cardinael Henricus t'Ebora, Philippus+ den IV. teghenwoordigh regnerende te Madrid, Franciscus Turnonius ende Carolus Lotharingus Cardinaelen, desen te Pont à Mouson, den anderen te Tournon in Vranckrijck. Ioannes Coningh van Portugael heeft de Philosophie te Coimbre inghestelt. Te Praeg en te Weenen heeft Ferdinandus, broeder vanden Keyser Carolus den V. begheert dat de Societeyt de Theologie ende andere Scientien soude leeren: 'tselue hebben in Beyeren ghedaen de Hertoghen Gulielmus en Albertus. Te Dilingen in Swaben-landt heeft Otho den Cardinael en Bischop van Ausburgh ons sijne Vniuersiteyt ouergheset. Den Archs-hertoghe Carolus heeft ons te Gratz een nieuwe opgherecht. Te Ceulen en te Douay leeren wy opentlijck de Theologie ende Philosophie, neffens andere meesters. Te Louen heeftmen ten tijde van P. Bellarminus en Lessius, om de menighte der discipelen, de scholen moeten ver-

+Eerste Vniuersiteyt vande selue,

+verscheyden andere.

grooten. Nu ter tijdt heeft de Societeyt haere Vniuersiteyt in alle ghewesten der wereldt, tot in Indien ende America toe, daer de Godtheydt gheleerdt wordt. Maer gheene vermaerdere scholen, als die van't Roomsch Collegie, eertijds ghesticht by den Paus Gregorius den XIII. om ten eeuwighe daghe een huys van alderhande wijsheyt en wetenschap te wesen.

Het ghetal van gheleerde mannen die uyt dese ende[+] andere Academien ghesproten zijn, is seer groot, ghelijck ghenoeghsaem aen de wereldt door hunne boecken bekent is. Te meer, om datter vele zijn die hun leuen in dusdanige Scholastijcke oeffeningen besteden. P. Suarez heeft[+] veertigh iaeren de Theologie openbaerlijck voorghelesen: P. Vasquez dertigh, die soo eruaren was inde H. Schriftuere ende Oudt-vaders, datter niet eenen en was, of hy en hadde hem van't beghinsel totten eynde toe wel doorlesen. Diesghelijcks verteltmen van P. Laynes, Maldonatus ende[+] meer andere, de welcke met hun kloecke verstanden ende uytstekelijcke gheleertheyt de H. Kercke grootelijcks vervoordert, ende, tot vernederinge der ketteren, t'samen oock hunner valsche leeringhen, den Apostolijcken Stoel van Roomen hooghelijck verheuen hebben. Sy waeren in de gheschillen des gheloofs soo afgheveerdight, ende soo bondigh in hunne redenen, datse hunne weder-partije al-om met groote beschaemtheyt deden swijghen en swichten. P. Laynes heeft inde Conferentie van Poissy, inde teghenwoordigheyt van de Coninghinne (die moeder was van Carolus den IX. Coningh van Vranckrijck) en van 'theel Hof, de valsche leere van Petrus Martyr verwonnen. Insghelijcks heeft tot stom makens toe ghedaen Posseuinus[+] binnen Lions aenden afvallighen Seruetus. Maldonatus heeft onder-tusschen wel twintigh Ministers seffens, nae

[+]Geleerde mannen vande Societeyt

[+]P. Suarez, P. Vasquez,

[+]P. Laynes, P. Maldonatus,

[+]P. Posseuinus,

de ghetuyghenisse van Launaeus, die een vanden hoop was, te Sedan den mondt vernaghelt. Niet min en zijn om[+] hunne victorieuse disputatien Canisius, Gretserus en Tannerus vermaert gheweest in Duytslandt: meer oock misschien in Enghelandt den kloecken helt Campianus, wiens redenen soose aen de Caluinisten te krachtigh vielen, seydense, Datmen de Iesuiten niet met argumenten, maer met tormenten moeste beandwoorden: by ghevolghe van 'twelck sy den seluen nae menighe langh-duerende pijnbancken door de koorde hebben doen steruen, om dies te schandelijcker de kele aende waerheyt toe te binden, hoe sy aen de selue inden glorieusen camp-vechter min konden wederstaen.

[+]*P. Canisius.*

Hier soude nu dienen by ghevoeght de maniere die de Societeyt ghebruyckt, ende voor een meerder deel in[+] swangh ghebracht heeft, in't leeren vande Godtheyt: want voor haere tijden was *Magister sententiarum* meer in voge, ende, soo veel d'orden vande materien aengaet, wierdt meer ghevolght als S. Thomas van Aquinen; maer sedert onse Professeurs, is te Louen van Bellarminus, ende elders van andere, ende soo voorts bykans in alle Catholijcke Vniuersiteyten, de loffelijcke methode van desen Enghelijcken Docteur, met uytsluytinghe van andere, inghebracht.

[+]*De Societeyt brenght S. Thomam in voge*,

[+]Dan dit laeten wy vaeren, om tot de leeghe scholen vande letter-konsten te comen, die de Societeyt altoos eyghentlijck ende ernstelijck behert heeft, als eenen seer bequaemen middel om de iongheyt in tucht en deughden op te brenghen, ende alsoo de Republijcken ende landen in't waerachtigh ghelooue ende Godts-dienst te bewaeren. Derhaluen ghelijckse Profes-huysen heeft ten dienste vande ghemeynen, ende Nouitiaten tot proeuinghe van

[+]*leert de leeghe scholen,*

haere aenkomelinghen, alsoo heeftse oock Collegien, en die in veel meerder getal, tot onderrichtinghe vande iongheyt: om de welcke profijtelijcker te leeren, bereydtse haere meesters[+] een iaer langh, gheene Gheestelijcke noch Scholasticke oeffeninghe achterlaetende, waer mede sy naemaels de ionghe plansoentjens inde vreese Godts ende wetenschap der vrije konsten moghten opqueecken. Haer voornemen is de sinnekens vande domme ieught inden bandt te houden, ende ghelijcker handt met wijsheyt de deught daer in te planten: waerom sy oock aen de scholieren soodanighe wetten voorstelt, die soo wel tot voortgangh inde goede seden, als inde letteren dienen. Ende wordt dit ampt, hoe wel seer swaer ende moeyelijck (op hope alleen vande teere[+] sielkens aen Godt te winnen) met sulcken onverdrietighen arbeydt aenveerdt en uytghevoert, datter menighe verstandighe mannen, die tot meerdere diensten bequaem zijn, lieuer hebben hun leuen langh inde scholen onder de kinders onbekent te schuylen, als in predikatien oft dierghelijcke aensienlijcke oeffeninghen uyt te schijnen. Pater Tursellinus ende Castrius hebbender twee-en-twintigh iaeren in versleten; P. Tuccius seuenthien, P. Melchior de la Cerda dertigh, P. Ioannes Bonifacius veertigh. Sy wierden ghemoedt, ghelijck de meesters noch daghelijcks versterckt worden, door de menighte der vruchten die hier uytspruyten. In Duytslandt sietmen voor de handt dat kinders van kettersche ouders, alsse maer een weynigh tijts[+] in onse scholen onderwesen en zijn, soo diepe wortelen inde Catholijcke Religie schieten, datse noch met vleyen en konnen omgheset worden, noch met dreyghen ghedwonghen, om iet teghen de selue te doen. Somwijlen beroemen hen eenighe, datse t'huys ghecastijdt zijn gheweest, ende dry daghen hebben moeten vasten, om datse inden

[+] *bereydt daer toe haere meesters,*

[+] *die dickvvils hun leuen daer in verslijten.*

[+] *Vruchten der leeghe scholen.*

Vasten, oft op andere ghesetten daghen gheen verboden spijse en hebben willen besighen. Andere zijnder uyt den huyse verstooten, en hebben oock met blijdschap hun broodt achter straeten gaen bedelen, om datse geusche boecken in't vier gheworpen hadden. Iae kleyne kinderen hebben dickwils de Ministers met hunne redenen stom ghemaeckt, ende door de leeringhen, diese inde schole ghehoort hadden, hunne eyghen ouders, knechten ende meyssens bekeert, heel 'thuys-ghesin alsoo deelachtigh makende van't licht des waeren gheloofs, 'twelck henlieden inde schole eerstlijck was verschenen.

+Godtvruchtighe oeffeninghen der studenten.

+Met de Catholijcke Religie van onse moeder de H. Kercke suyghense oock in de deughdelijcke wercken: inder voeghen datmen niet sonder verwonderinghe siet, dat edele ende wel-gheborene kinders de gast-huysen gaen besoecken, hun speel-geldt om Godts-wille gheuen, ootmoedighe wercken bedienen, ende met seer strenghe penitentien hun teere lichaemen kastijden. Men heefter ghevonden van twaelf iaeren, aen de welcke de disciplinen ende hayren-kleederen alreede ghemeyn waeren; een groot deel vanden nacht braghtense ouer met bidden; aen d'eene wanghe gheslaghen zijnde, gauen d'andere ten besten; wentelden hen naeckt in den sneeuw; smeten hen met ijsere sporen totten bloede toe. Een isser onder andere t'Antwerpen ghevonden geweest, die sijne lendenen met eene scherpe koorde ghegort hebbende, nae dat de selue in't vleesch diep was inghewassen, dry maenden langh dese ouer-groote pijne verdraghen heeft. Welcken ijuer, hoe wel onbescheyden in vele, in sommighe oock onredelijck ende berispelijck was; gaf nochtans te kennen d'onversaedelijcke begheerte, met de welcke sy nae de deughdt vlamden, diese van hunne meesters in de schole gheleert hadden. Wt welcken

opsicht vande onderwijsinghe der ionghheyt, vele Coninghen[+] ende Princen beweeght zijn gheweest, om in hunne landen ende steden Collegien te stichten; vastelijck hen latende voorstaen ('t welck oock den Prince van Parmen van ons Neder-landt aen den Coningh Philippus den II. ghetuyghde) dat dit de beste bol-wercken ende sterckste casteelen waren, om hunnen Staet te versekeren. Dit was het wit, op 't welck hun oogh-ghemerck naemen, den Keyser Ferdinandus den I. Ioannes den III. Coningh van Portugael, Ferdinandus den II. die om sijn onbeuleckt leuen *den heylighen Keyser* vanden Paus ghenoemt wierdt, ende sijnen soon erfghenaem van sijne Rijcken ende deughden Ferdinandus den III. Stephanus ende Sigismundus Coninghen van Polen: item alle de Ceurvorsten, alle Gheestelijcke ende wereldtlijcke Princen, alle Republijcken ende steden, alsse niet alleen de scholen voor onse meesters gefondeert en hebben, maer oock tot de selue hunne kinders en ondersaeten ghesonden; wel wetende hoe vele Bischoppen ende Prelaten, hoe vele Pastoors ende Religieusen, hoe vele Gouuerneurs ende Stadt-houders, hoe vele Raeden ende Magistraten daer uyt daghelijcks voort quamen: door de welcke[+] de Catholijcke Religie vervoordert, de ketterijen verdruckt, ende dies achter-volghens den staet der landen bewaert wierdt. Soo dat nu min te verwonderen is, 't welck anderssins den afgunstighen moght vremt duncken, waerom de Vergaderinghe der Cardinalen (die men noemt Wt-legghers van't Concilie van Trenten) eendraghtelijck ghesloten hebben, dat men de Iesuiten, alom daerse woonachtigh zijn, voor andere stellen soude om de ionghheyt te leeren.

[+]*Scholen der Societeyt versekeren den Staet vande landen.*

[+]*Ghetuyghenisse der Cardinalen vande scholen der Societeyt.*
Resp. 231 circa decret. Tridentin. sess. 23. c. 18. de reform.

Het derde capitel.
Vande ondervvijsinghe inde Seminarien: ende van den Catechismus oft Christelijcke leeringhe.

OP dat de kinders 't ghene sy inde scholen gheleert hebben, door het toe-gheuen vande ouders niet en[+] souden versuymen, zijnder eenighe Seminarien ende Conuicten als queeckerijen van ionghe spruyten inghestelt, daer de ionghheydt onder de regeringhe vande d'onse woonende soude gheoeffent worden. Dusdanighe zijnder bijkans in alle Prouincien te vinden, te Roomen, Ingolstadt, Wirtsburgh, Parijs, la Flesche, Berghen in Henegouw, Valladolid, Seuillen, S. Omer, Antwerpen, &c. alwaer vele kinderen van Princen, Marquisen, Grauen, Baender-heeren, Raeden ende treffelijcke borghers ghelijckelijck inde vreese Godts, ende behoorlijcke wetenschappen onder-wesen [+]worden. Hier leerense Godt voor al, daer nae sijne ghebenedijde Moeder, ende andere Heylighen neerstelijc dienen, d'onghetoomde lusten vande malle ieuchdt bedwinghen, hunnen tijdt inde studien met een goeden schick waer-nemen, de Latijnsche taele met leersaeme spreucken oeffenen, malckanderens kranckheden draeghen, de maetigheyt ouer tafel onderhouden, alle Geestelijcke ende wereldtlijcke ouerigheyt, in't besonder hunne ouders ende meesters, in weerde hebben: nu swijghen, nu spreken, nu studeren, nu spelen; alles op sijnen tijdt met behoorlijcke seeghbaerheydt ende discretie, ten eynde sy niet min in goede manieren, als in gheleertheyt volmaeckt en moghten worden. De sorghe die men voor hunne lichaemen draeght, namentlijck alsse sieck zijn, is soodanigh, datse van gheene moederlijcke affectie,

[+] *Seminarien van de Societeyt inghestelt.*

[+] *tot voortgangh in de studien ende deughdelijcke manieren.*

(ghelijckse selue bekennen) meerdere souden konnen verwachten.

Door dese Seminarien is ghebeurt, dat de Catholijcke[+]Religie ten tijde vande Coninghinne Elisabeth uyt Enghelandt niet en is tot den grondt toe uytgheroeyt gheweest, ter wijle daer in vele iongelinghen op-ghebracht wierden, die allengskens hun vaderlandt ghinghen helpen, ende 't ghelooue teghen d'opstaende ketterijen verweyren. Wat ghevoelen hier van ghehadt hebben de Pausen ende Coninghen,[+] blijckt by hunne fondatien. Gregorius den XIII. heefter alleen ouer de twintigh in Italien, Duytslandt, Vranckrijck, Polen en Hongarijen tot dien eynde opgherecht, die van ons bedient worden; ghelijck oock de Coninghen van Spaignen te Valladolid, Seuillen, S. Omer, voor de ionghheydt van Enghelandt ghedaen hebben. Aen welcker goedt opsicht ende regeringhe hoe veel gheleghen is, tot bate vande heylighe Kercke, hebben met hun exempel betoont de twee vernaemste mannen vande Societeyt, den H. Ignatius, ende den H. Xauerius: waer van[+] den eersten het Duyts Seminarie te Roomen eenen tijdt langh selue bestiert heeft; den anderen dier-ghelijcke vele in Indien en Iaponien inghestelt heeft, ende bouen dien noch dat van Goa by den Coningh van Portugael voor desen ghesticht, met eene besondere sorghe behert ende gheregeert.

[+]*Vruchten van dese Seminarien,*

[+]*behert van Pausen en Coninghen,*

[+]*van sinte Ignaius ende sinte Xauerius.*

Vande scholen ende Seminarien komen wy tot de Christelijcke[+]leeringe, een' oeffeninghe van soo grooten bedencken, dat den H. Ignatius wel wetende wat bericht daer van doen is omtrent het beleydt vande teere ieught, ten eynde de kleye ter wijle die weeck is, een goedt, trouw ende Catholijck ghestalt aenneme, eene besondere belofte daer toe inghestelt heeft voor alle de Professen, vande selue altoos

[+]*Christelijcke leeringhe eyghen aen de Societeyt,*

te voorderen. Ia de Societeyt om te voldoen de ghewightighe begheerte van haren Vader, heeft sekere ordonnantie ghemaeckt, waer in beuolen wordt, dat alle Ouersten inden aenvangh van hunne regeringhe eenen tijdt langh +moeten catechizeren. Onse eerste Vaders, den H. Ignatius ende Xauerius, niet teghenstaende hondertfoudighe bekommeringhen, hebben hen oock in dit ampt met grooten ijuer ende vlijt ghequeten. P. Turrianus, biecht-vader vande Coninghinne van Portugael, uyt het Hof komende, gingh de kinderkens inde Christelijcke leeringhe onderwijsen. Dierghelijck dede P. Martinez, biecht-vader vanden Coningh Sebastianus, den welcken soo hy op sekeren tijdt de ionghheyt leerde, ende niemandt van die om de nieuwicheyt uyt schaemte van *Vader onse* oft *VVeest ghegroet* derrede opsegghen, heefter een wicht van ses maenden, met verwonderinghe van alle d'om-staenders, op d'armen van sijne moeder onverwachts met helle stemme gheroepen, *Aue Maria.*

+bediendt vande principaelste Patres,

+De vruchten van soo nutte ende noodige leere en moghten binnen de mueren der steden alleen niet besloten worden, de sielen der huys-lieden (mits die met gelijcken prijs van Godt ghekocht zijn) verdienden oock ghelijcke sorghe ende beneerstinghe: daerom heeft hem den ijuer van onse werck-lieden verder ghestreckt tot buyten op de dorpen ende gheberghten toe, om d'aerme ende slechte menschen t'onderrichten. De welcke (ghelijck doch aen de kleyne ende ootmoedighe het rijck der hemelen toekomt) met sulcken lust dese spijse hunner sielen ondertusschen ontfanghen hebben, datse niet alleen de Catechisten met cruys en vaenen, ende met groot gheluydt van klocken inhaelden, maer oock met uytdruckelijcke wetten ('twelck inde steden selfs te wenschen ware) straffe-

+vvordt oock aen de huyslieden ghedaen:

lijck verboden, datter niemandt, gheduerende de Christelijcke leeringhe, oudt oft iongh, op straet en moght spelen, oft sich om eenighe reden vande selue absenteren. Voorts om dat dese vruchten by verloop van tijden niet[+] en souden voor-by gaen, maer eeuwigh blijuen dueren, heeft den H. Ignatius goedt ghevonden te Roomen een huys te stichten voor die inden Catechismus onderwesen worden, ende belast datmen in Indien ende elders 'tselue doen soude; ghelijck dat oock in Brasilien ende andere landen gheschiet is. Maer soo het onmoghelijck was, om de weynighte der Patres, alle de wereldt mondelijck t'onderwijsen,[+] hebben dat schriftelijck met boecken daer toe dienende ghedaen. Den principaelsten in dit stuck is gheweest P. Canisius, die met autoriteyt vanden Coningh Ferdinandus eenen Catechismus beschreuen heeft, te Roomen ende te Louen by de Vniuersiteyt gheapprobeert, die bynae in alle taelen der wereldt ouergheset zijnde, noch hedensdaeghs in onse ende meer andere scholen geleert wort. P. Costerus heeft mede eenen in't Duyts ghemaeckt. Insghelijcks heeft den Archs-bischop van Mechelen Matthias Houius de sorghe ghegheuen aende Societeyt van eenen voor sijne Prouincie in orden te stellen. P. Augerius heeft in Vranckrijck eenen Catechismus laeten uytgaen in't Griecks, Latijn en Francois: die soo ghetrocken wierdt, datter op acht iaeren tijdts binnen Parijs alleen acht-en-dertigh duysent exemplaren af verkocht zijn. In Mooren-landt, China, Mexico, Brasilien, Paraquarien, ende andere deelen van America, hebben oock verscheyden Patres in verscheyden taelen, ghevoeghelijck voor elcke natie, in menighvuldighe boeckskens de Christelijcke leere vervat, ende oft nieuw ghemaeckt, oft ouergheset. Alle 'twelck op dat te beteren val moghte hebben, zijnder veelderhan-

[+]fondatien daer toe ghedaen in verscheyden plaetsen:

[+]boecken gheschreuen:

de [+]practijcken, versint om de ionghheyt door prijsen, eere, ende andere aenlockselen tot den Catechismus te trecken. Wat sal ick verhaelen van de Broederschappen die't in vele landen inghestelt zijn om dien te voorderen? Wat van de Bischoppen, Prelaten ende andere Heeren, die hier in met ons aenspannen? Wat van Coninghen, Princen en Magistraeten, die met hunne teghenwoordigheyt ende miltheyt den seluen vereeren? Wat van leeraers en vermaerde schrijvers, die dit loffelijck werck bouen alle onse diensten in hun boecken schijnen te verheffen? Eenen Laurentium Beyerlinck, eertijdts Canonick van Antwerpen,[+]en kan ick niet voor-by gaen: *In onse eeuwe,* seght hy, *onder alle Religieusen, begheuen hen tot d'onderwijsinghe vande kinders seer neerstelijck, met groot profijt, die vande Societeyt* IESV; *weerdigh oock om dese reden alleen ghepresen te worden, datse dit ampt soo nuttelijck aen de H. Kercke met eenen grooten ijuer bedienen. Een ieder van henlieden begheeft sich daer soo toe, of het hun eyghen waere. Ouersulcks sietmen inde plaetsen daer de Societeyt woont, de ionghheyt in godtvruchtigheydt ende goede manieren uytschijnen. Daer en bouen begheuen hen niet alleen om de rijcke, maer oock om de schamele t'onderwijsen, noch en laten hunnen dienst aende dorpen en slechte lieden niet ghebreken: maer nae het exempel vanden Apostel,* AEN ALLE MENSCHEN AL GHEWORDEN, *voeghen hen nae alle volcken; soo datter in Antwerpen alleen onder-tusschen dertigh oft meer zijn, die dit godtvruchtigh werck bedienen.*

[+]*practijcken versint.*

[+]Theatri Vitae humanae tom. 2. litt. C.

[+]Onder de vruchten die de kinderen selue behaelt hebben, en moghen de navolghende soo tot verwonderinge, als verwecksel van andere, niet versweghen worden. Een kindt in Duyts-landt door den Catechismus onderwesen, heeft de redenen van vier kettersche Predikanten soo wederleght, dat het sijnen vader bekeerde. Andere hebben in

[+]*Vruchten vanden Catechismus.*

Indien d'afgoden van hunne ouders bespot, gebroken ende verbrant. Een Malabarisch kindt inde Christelijcke leeringhe wel bericht, als het niet en wilde toelaten, datmen sijn hooft wasschen soude ter eere vanden afgodt, wiens feestdagh alsdan gheviert wierdt, ende de moeder nochtans 'tselue met ghewelt ghedaen hadde; is op de straet gheloopen, roepende dat hy Christen was, en dat sijne moeder met gheweldt 'twater op sijn hooft ghegoten hadde. In Paraquarien hebben nu de kinders voor een maniere, hun teere lichamen ter eere vande passie ons Heeren met gheesselen tot den bloede toe te slaen. Een kindt bleeck van couleur, ghevraeght zijnde van sijnen vader of het sieck was, andwoordde dat neen, dan dat hy dese verwe uyt medelijden ouer de tormenten sijns Saligh-makers gheset hadde. In Iaponien hebbender vele van hunne ouders met traenen versocht, dat sy hen souden moghen aende tyrannen presenteren, om voor't ghelooue ghedoodt te worden. Een onder andere, om sijne standtvastigheyt aen sijnen vader te betoonen, heeft in sijn handt een gloeyend' ijser genomen, een ander is in't vier gheloopen om sijne moeder t'omhelsen, ende alsoo met haer voor Christus te steruen. Wie en sal niet segghen, dit en deser ghelijcke exempelen hoorende, dat oock in teere sinnen d'onderwijsinghe de natuere kan winnen? ende ouersulcks datter gheen nutter ampt inde heylighe Kercke te vinden en is, als de Christelijcke leeringhe.

Het vierde capitel.
Vande neerstigheyt die de Societeyt voorvvendt om d'eere vande heylighe Moeder Godts te verbreyden door verscheyden Sodaliteyten oft Broederschappen.

+DE Societeyt bemerckende dat d'eere vande H. Moeder Godts door de ketterijen seer vergaen was, heeft alle middelen ghesocht om de selue wederom in de herten van de gheloouighe te drucken: daerom heeftse ouer al tot haer eere vergaderinghen inghestelt, door de welcke den ijuer en de liefde tot dese alderheylighste Maghet soude vernieuwt worden. Gregorius den XIII. heeft de selue+ bevestight, ende met vele Aflaeten ende priuilegien beghift, als oock mede aen onsen Generael P. Claudius toeghelaeten die t'alle kanten op te rechten. Maer soose alleen onder de studenten waeren, heeft Sixtus den V. gheordonneert, datse op den seluen voet met de selue Aflaten ende ionsten, voor alle soorten van mans-persoonen, geene uytghenomen, souden moghen inghestelt worden; om alsoo alle conditien van menschen, edel oft onedel, hoedanigh die oock moghten wesen, aenden dienst en de bescherminghe vande H. Moeder Godts t'onderworpen.+Ferdinandus den II. die met het Rijck de deughdt versaemt hadde, heeft in verscheyden vergaderinghen sijnen naem doen inschrijuen, om alsoo te krachtigher sijne tijdelijcke heerschappije (die hy oock schriftelijck t'haerder eere aen Godt opghedraghen hadde) aende hemelsche Keyserinne te beuelen. Hem is ghevolght, ghelijck in't Roomsch Rijck, alsoo oock in de liefde tot MARIA,

+*Sodaliteyten van Onse L. Vrouvve inghestelt,*

+*benerstight vande Pausen, ende met priuilegien vereert,*

+*ghehanteert by Keysers.*

sijnen soon Ferdinandus den III. den welcken noch in dit iaer van ons Iubilee heeft willen met sijn eyghen handt sijnen naem schrijuen in den boeck der vergaederinghe te Louen, daer by voeghende sijn deuis PIETATE ET CONINGHEN, IVSTITIA. Sigismundus den III. Coningh van Polen heeft versocht inde Sodaliteyt te Bransbergh ingheschreuen te worden: 'twelck oock den Princelijcken Cardinael[+] Ferdinandus Gouuerneur van onse Neder-landen in Spaignen ghedaen heeft, en den Hertoghe Emmanuel met sijne kinderen in Sauoyen.

[+] *en Princen,*

Onder den naem vande vergaederinghen komen mede[+]de minste, die ter eeren vande heylighe Enghelen voor de ionghelinghen opgherecht, ende by nae in alle onse Collegien ghevonden worden. De vruchten diese voort brenghen, zijn onghelooffelijck vele, ende soodanigh, datse ghenoeghsaem[+]zijn om in corten tijdt een beter ooghe aen heele Republijcken te gheuen. Hier door worden de sonden ghebannen, de quade perten uytgheroeyt, ende allerhande manierlijcke deughden ingheplant. Een wijs ende godtvruchtigh man van seuentigh iaeren, seyde dat hyer maer twee gheleeft en hadde, om dat hy niet langher Onse L. Vrouwe inde Sodaliteyt ghedient en hadde. Den Hertoghe van Populi in sijn' uyterste wesende, verklaerde dat hy met een vast betrouwen sijner saelicheyt stierf, ter oorsake dat hy Sodalis gheweest hadde: waerom hy oock aen sijnen sone inde teghenwoordicheyt vanden Pater gheboodt, dat hy sich eerstdaeghs inde vergaderinghe soude laeten opschrijuen, achtende dit de beste rente ende erfdeel te wesen, dat hy hem konde achterlaeten. Wat sal ick segghen[+] vande lijf-castijdinghen, waer in de Sodales vele Religieusen beschaemen? Men heefter ghevonden die ses weken langh een hayren kleedt droeghen; andere, die

[+] *Sodaliteyten vande heylighe Enghel*en.

[+] *Vruchte*n *vande Sodaliteyten.*

[+] *Oeffeninghen vande Sodales.*

heele weken ter eeren vande H. Moeder Godts hen van allen dranck onthielen; andere die 'snachts opstaende op hunne bloote knien baden, hunne lichaemen met ijsere ketenen tot den bloede toe castijdden, daerenbouen daghelijcks te water en te broode vasteden. In't iaer 1586. is te [+]Munchen in Beyeren eene processie van ses hondert Sodales inghestelt, ter eeren van't Heylich graf ons Heeren, onder de welcke waeren de Princen Ferdinandus en Maximilianus, met den Hertoghe Gulielmus ende andere groote Heeren: waer van eenighe met bloote voeten ende brandende flambeeuwen ghinghen, andere henseluen disciplineerden. Daer zijnder gheweest die hunne vijanden inde plaetse van't leet te wreken, vriendelijck om den hals zijn ghevallen. Door hunne goede vermaninghen zijnder[+]te Napels soo vele tot de biechte verweckt, dat de Pastoors de selue niet en konden hooren, waerom den Archsbischop beual, dat alle Religieusen te hulpe souden comen.

[+]Goede vvercken vande Sodales,

[+]vermaenen tot de biechte,

Dan wie sal konnen uytspreken de groote liefde diese met menighvuldighe wercken van bermhertigheyt ende ghedienstigheyt aen hunnen euen naesten betoonen? sy besoecken in vele plaetsen de huttekens vande aerme menschen, de gast-huysen ende ghevanghenissen, gheuen kleederen en ghelt uyt hun eyghen borse, om d'ellendighe[+] menschen te helpen. Te Napels in't gasthuys vande ongheneesbaere diendense by orden alle daghen den siecken, ende hadden eenen winckel opghestelt van alle lieffelijckheyt tot lauenissen ende verlichtinghe vande krancke: 'twelck de regeerdes van't selue gasthuys (nae hun eyghen segghen) meer achteden dan ofse dertigh duysent croonen tot behoef vande siecke ghegheuen hadden. Bouen dien hebben oock iaerlijcksche renten beset om de schamele dochters, welcker reynigheyt perijckel loopt, tot staet te bren-

[+]dienen de siecken.

ghen. Insghelijcks hebben de Sodales op andere plaetsen[+]nu tweehondert, nu twee hondert vijftigh, nu twee hondert seuentigh ghevanghene uyt den kercker op een iaer tijdts verlost. Te Toledo is hunne mildtheyt soo groot gheweest, datmen daer dry hondert aerme op konde onderhouden. Eyndelijck en heeft haer de liefde vande Sodales[+]niet alleen ghestreckt tot de leuende, maer oock tot de doode, welcker lichaemen sy met hun eyghen handen begrauen hebben, en de sielen met het H. Sacrificie der [+]Misse ende anderssins behulpigh gheweest. Te Corduba, daerder vele vande peste ghestoruen waeren, hebbense duysent vijf hondert Missen op hunne kosten voor de sielen doen opofferen.

[+]*verlossen de ghevanghene,*

[+]*begrauen de doode,*

[+]*besorghen siel-Missen,*

Doch sulcke en dierghelijcke goede wercken en heeft de[+]H. Maghet niet onder haer ghelaeten, maer wel rijckelijck aen haere dienaers gheloont. Te Turin hebben twintigh ghewapende mannen eenen Sodalis alleen bespronghen, ende t'alle kanten hem stekende, niet dan sijn kleedt konnen beschaedighen. Eenen anderen met een rapier ghesteken zijnde, heeft den steeck recht op't beeldt vande H. MARIA (dat hy ouer hem droegh) ontfanghen, ende voorts onbeschaedight ghebleuen. Duysent en duysent andere dierghelijcke souden wy konnen bybrenghen, de welcke de H. Moeder Godts inde Sodaliteyten dienende, haere hulpe ende bescherminghe inden noodt gheproeft hebben; dan om der cortheyt wille laeten wy die vaeren, ende komen tot het ghebruyck vande H. Sacramenten.

[+]*vvorden van MARIA bevvaert.*

Het viifde capitel.
Van't ghebruyck der heyligher Sacramenten door de Societeyt vveder opgherecht. De bidt-daghen vanden Vasten-auendt, ende de Generale Communie.

+ALS de tyrannen hebben begonst op te houden vande gheloouighe te vervolghen, heeft de vierich-heyt van't ghebruyck der H. Sacramenten inde H. Kercke mede begonst te verflauwen, soo datse allenghskens oft in onwetentheyt oft in minachtinghe vande selue ghevallen zijn. 'tScheen dat het ghenoegh was eens 'iaers te biechten, en ter tafele des Heeren te gaen: die dit twee oft drymael deden, wierden voor groote Heylighen ghehouden, oft voor hypocriten ghescholden, die bouen andere wilden uytsteken. Hier by quam noch het bedrogh des vijandts die't vele uytstreeck met eenen valschen schijn van eerbiedinghe, om de welcke sy hen onthielen vande H. Communie, bedeckende alsoo hunne onachtsaemheyt met den mantel van een verkeert respect der godts-dienstigheyt.+Inder voeghen dat de Societeyt hier in groote swaericheyt ghehadt heeft, om het ruym ghebruyck der H. Sacramenten in te brenghen; in sonderheyt als die niet weynigh vermeerdert en wierdt door het onbehoorlijck beieghenen der ghener, die't hadden moeten vervoorderen.

+Slappich-heyt in't gebruyck der H. Sacramenten,

+vvordt ghebetert door de Societeyt,

+Onse Patres hadden 'tvolck te Valentien verweckt om dickwils te biechten en te communiceren: hier om zijnse ghehouden gheweest voor menschen van een gheveynst leuen ende leeringhe, iae oock op den preeck-stoel voor alsulcke afgheroepen. Dan soo dese beroerte daghelijcks

+met grooten oproer,

aennam, ende de herten vande ghemeynte t'samen van ons en vande H. Communie vervremde, heeft den Archsbischop Thomas de Villanoua de Theologanten vande[+] stadt by een gheroepen, ende nae een rijp ondersoeck vande leeringhe den volghenden Sondagh twee uren langh selue alle sijn' ondersaeten verweckt om de heylighe Sacramenten immers eens ter weke te ghebruycken. Dierghelijcke opvallen heeft de Societeyt op vele plaetsen uytghestaen; maer altoos, Godt lof, met vermeerderinghe[+]van vruchten: te wijle doch ouer al by ondervindinghe ghebleken heeft, dat den toeloop des volcks niet alleen tot onse, maer oock tot andere kercken dies te grooter is gheweest, hoeder meer strijdts en teghenheyt is voorgheuallen. Den Cardinael Baronius noemde de kercke van ons[+]Profes-huys te Roomen ANASTASIA, dat is, Verrijsenisse, om datter 'tverstoruen ghebruyck der heyligher Sacramenten wederom in verresen was. Ick moet hier by stellen het ghevoelen vanden weerdighen P. H. Hieronymus Romanus, een man door sijne goedtvruchtigheyt ende gheleertheyt seer bekent: den welcken sprekende vande beghinselen der Societeyt, soo onvermoeyelijck ende nuttelijck voor de H. Kercke draeuende, seght aldus: *Roomen is*[+] *op eenen ooghen-blick heel verandert: want die vrienden Godts verdeylen hen ouer alle de straeten ende weghen vande stadt, om aen elck een ouervloedigher behulpsaem te wesen. Alsdan heeft haer d'oude deuotie van d'eerste H. Kercke in't begaen vande Biechte ende Communie begonst te vernieuwen, alsdan het volck tot de Kercken ende sermoonen met groote menighte te loopen.* Vele dierghelijcke redenen vervattende tot lof vanden arbeydt der Societeyt, met den welcken sy 'tvolck tot het ghebruyck vande heylighe Sacramenten verweckt.

[+]*die ghestilt vvordt,*

[+]*met vrucht,*

[+]*en lof vande Societeyt,*

[+]ghetuyghenissen hier van,

Dit is 'tghemeyn ghevoelen van alle steden, ghelijck

oock een oudt en treffelijck borgher van 'sHertoghenbosch ouer thien oft elf iaeren aen iemandt van d'onse met dese woorden verklaerde: *Pater, ick en kan mijne blijdschap niet bedwinghen, als ick dese stadt sedert uwe comste soo verandert sie: in vorighen tijdt plagh men seer selden te biechten en te communiceren, iae te gecken met de ghene die buyten de Paesch-daghen dat wilden doen: nu soude'r een goet Catholijck sonde van maecken, dat hy ten minsten op alle L. Vrouwen-daghen ende Hoogh-tijden het lichaem des Heeren niet en nuttede.* Ter wat [+]plaetse is de Societeyt woonachtich, daermen 'tselue niet en moet bekennen? In Mooren-landt ende Iaponien heeftmen seer dickwils, om de menighte des volcks, heele nachten met biechte te hooren moeten ouerbrenghen: wat wonder isset dan dat desen arbeydt in sommighe plaetsen van Europa d'onse soo ouervalt, datter gheene ruste en is voor de werck-lieden, naedemael dit oock onder de Heydenen gheschiet? Als P. Landinus het stedeken Syluano met de naebuerighe plaetsen van Ferraren ende Florencen, neffens vele andere Bischdommen, ten versoecke vande Prelaeten doorliep, ende met sijne predikatien onderwees; isser sulcken gheloop gheweest om te biechten, als of het Hooghtijdt van Paesschen gheweest hadde. Ouer wegh gaende wierdt hy van't volck beset en omringelt, ten eynde hy niet doorgaen en soude, voor datse al ghebiecht waeren. Eenighe hebben hem inde bosschen ende gheberghten soo langh vast gehouden, tot dat hyse allegader in biechte ghehoort hadde. Van dusdanighe gheschiedenissen zijn de historien onser Collegien vol: want de Societeyt seer sorghvuldigh is om den gheloouighen in te stampen hoe noodtwendigh het is, eene, volcomene biechte te spreken met berouw ende opset van beteren.

[+] *in alle landen.*

Dit ghebruyck vande heylighe Sacramenten hoe wel

noyt onderbroken, wordt nochtans voor goet hernomen[+]iaerlijcks met den Vasten-auendt, ende maendelijcks met de Generale Communie: want naedemael het voornemen vande Societeyt is, alle misbruycken nae vermoghen af te schaffen; soo is't datse, siende het volck dry daghen voor den Vasten sonder tucht oft toom vande vreese Godts tot alle moedt-willigheyt ende ouerdaet uytghestort, alle middelen voorghewent heeft om teghen dit abuys aen te rijden. Die van't Collegie van Gandien hebbender grootelijcks in ghearbeydt, ende oock totten bloede toe ghestreden. 'sDaeghs voor asch-dagh bouen de boetsuchtighe vermaninghen diese langhs de straeten deden, stelden hen seluen tot een voor-beelt ende verwecksel van penitentie. Ses ghinghender bloot 'shoofts ende baervoets met eene langhe koorde om den hals, twee met den rugghe bloot, henseluen scherpelijck castijdende, andere met een cruys ende doots-hooft, elck een ghelijck hem dan gheest Godts ingaf. ende nae den ijuer die hem dreef teghen de misbruycken van dien tijdt.

[+]*Deuotie op den Vasten-auent,*

In andere plaetsen heeftmen andere middelen ghebruyckt:[+]waer van wel het profijtelijckste gheweest is 'tghebedt van veertigh uren. 'twelck op de dry laetste daghen vanden Vasten-auendt met groote viericheyt eerstelijck begonst is gheweest door de Sodales vande Heylighe Moeder Godts, ende nae der handt iaerlijcks vervolght, soo met groot cieraet vande kercken, als met schoone musiecke ende hoffelijcken dienst: waer door allenghskens te weghe ghebracht is, dat dese nu niet meer daghen van moet-willigheyt, maer van aendacht ende godts-dienstigheyt schijnen te wesen. Paulus den V. vele iaeren te[+]voren sich vernoeghende in dit voorstel vande Societeyt, heeft vollen Aflaet verleent aen alle, die op een van dese

[+]*en 'tghebedt van 40. uren,*

[+]*vereert met Aflaeten.*

dry daghen ghebiecht ende ghecommuniceert zijnde, inde kercke vande Societeyt hunne ghebeden souden spreken: 'twelck sulcken krachtighen spoor gheweest is, om de deuotie te vermeerderen, datmen nu siet, niet alleen d'inwoonders der steden, maer oock in sommighe landen heele dorpen met cruyssen en vaenen processie-wijs naer onse kercken comen. Inder voeghen dat, behaluen de biecht-vaders vande Societeyt, oock alle Religieusen en Priesters nauwelijcks ghenoeghsaem en zijn, om alle de biechten op die daghen te hooren. Dus suldy inde historie vande Societeyt vinden, datter dicwils op die dry daghen in eenighe steden dertigh, veertigh, vijftigh duysent ende meer heylighe hostien uytghereyckt zijn.

Euen wel soo dit maer iaerlijcksche Aflaeten en waeren, ende noodich scheen te zijn, datter teghen de sluymeringhe vanden deysenden tijdt meerdere verwackeringhe[+] soude wesen; heeft de Societeyt ghevonden de maendelijcke Communie, diemen de Generaele noemt; uyt reden dat, ghelijck soodanighe Processie ghenoemt wordt Generaele te zijn, tot de welcke men van alle kercken komt, alsoo oock dese Communie, tot de welcke men van alle kanten komt. Aen dese heeft insghelijcks Paulus den V. eenen vollen Aflaet voor leuende ende doode ghejont, met soodanigh onderscheyt van andere Aflaeten, datmen desen niet winnen en kan, dan communicerende ter plaetse daerse ghehouden wordt, 'tzy in onse kercke oft elders. De vruchten die hier uyt volghen, zijn ontallijck, ende den toeloop des volcks onghelooffelijck. Te Roomen hebben somwijlen vier, somwijlen vijf Cardinaelen op verscheyden plaetsen, inde selue kercke, op den seluen tijdt, vele uren het hooghweerdigh heyligh Sacrament uytghedeylt: men heeft oock aldaer bevonden datter nu sesthien, nu twintigh,

[+] *Generaele Communie.*

nu dertigh duysent menschen op eenen dagh aende tafel des Heeren gheseten hebben. Te Lisboa zijn noch onlanghs op eenen voor-noen vijf-en-twintigh duysent gheconsacreerde hostien vertiert; elders min oft meer, nae aduenant de grootte der steden, en de menighte der inwoonders: de welcke nu, als eene maendelijcke rente, desen schat hunner sielen komen ontfanghen.

het seste capitel.
Vande gheestelijcke Exercitien des H. Ignatij, ende haere menighvuldighe vruchten.

HET boecksken der Exercitien van den H. Ignatius is wel kleyn van beslagh, maer groot van inhoudt; effen in woorden, maer diep van sinnen; slecht in beworp, maer ghewis in redenen; onachtbaer nae den uyterlijcken schijn, dan soo krachtigh inwendigh, datmen met reden soude moghen twijfelen, offer door alle de boecken ende [+]gheleertheyt vande Societeyt t'samen soo veel goedts inde H. Kercke gheschiet is, als door dit alleen. Immers soo veel isser af, dat soo wie den verborgen schat die'r in besloten is, met eene stille besigheyt hebben weten t'achterhaelen, den drift vanden gheest Godts, ende het merch vande Christelijcke volmaecktheyt daer in ghevonden hebben. Ludouicus Strada een voortreffelijck ende wijdt-beroemt man uyt Sinte Bernardus Orden, de vruchten van dit gheestelijck vertreck ghesmaeckt hebbende, heeft daer sulcken bevallen in ghehadt, dat hy het noemdt de *bequaeme leer-schole* oft *nouitiaet des deughdtsaemen leuens van Godt aen alle menschen ghegheuen.* Bartholomaeus Torres Bischop van Canarien vol vanden H. Gheest, die hy daer

[+]*Exercitien van S. Ignatius ghepresen van Ludouicus Strada uyt S. Bernardus Orden, van Bartholomaeus Torres Bischop van Canarien,*

uyt ghesoghen hadde, pleegh dese woorden te ghebruycken: *Godt gaue dat wy desen schat soo moghten achten, als hy wel te weerderen is! Den Heer is mijn ghetuyghe, dat ick op de dertigh iaeren die ick inde studien versleten hebbe, ende vele die ick nu besigh ben met de Godtheyt uyt te legghen, noyt tot mijnen oorbaer soo veel gheleert hebbe, als ick den tijdt van weynighe daeghen inde Exercitien hebbe ghedaen. Ick hebbese aen vele Gheestelijcke en wereltlijcke persoonen aenghepreeckt, en niemandt van alle en isser uyt ghescheyden sonder opentlijck te belijden datse gheene schatten daer voor en souden willen verkiesen.*[+]Hoe loffelijck spreeckt Ludouicus Granatensis, een licht vander Predick-heeren Orden, van dit boecksken? *VVt dese Exercitien,* seght hy, *heb ick soo groote gheestelijcke wijsheyt bekomen, dat mijn leuen te cort is, om al te beschrijuen 'tghene*[+] *my Godt inde selue heeft te kennen ghegheuen.* Als den Hertoghe van Mantua de boecken van sinte Carolus Borromaeus doorsagh ende prees, seyde den Heylighen tot hem: [+]*Ick heb een cleyn boecksken in mijnen lessenaer, daer ick meer uyt hale dan uyt mijne gansche bibliotheke.* De reden voeghde hy stracks daer by. *VVant ick de wateren als uyt de fonteyne, veel suyuerder ende ouervloedigher daer uyt scheppe.* Maer bouen alle ghetuyghenissen is d'onwederlegghelijcke uytsprake[+]van't Hooft der H. Kercke Paulus den III. die'r aldus af seyt in sijn' Apostolijcke Bulle: *D'Exercitien zijn vol godtvruchtigheyt ende heyligheyt, heel heylsaem, ende nut tot stichtinghe ende gheestelijcken voortgangh: de welcke groot ghewight ghehadt hebben tot voorderinghe vande ouervloedighe vruchten die Ignatius met sijne Societeyt in de H. Kercke t'alle kanten niet en laet voort te brenghen.* Dit is het boecksken, waer door soo menigh sondaer bekeert is, soo vele kloosters vervult zijn, sommighe Ordens de reformatie oock aenueert hebben, heel Christendom tot innigheyt des gheests

[+]*van Ludouicus Granaden Predick-heer,*

[+]Manriquez de Exercitiis.

[+]*S. Carolus Borromaeus,*

[+]*Paulus den III.*

ende betrachtinghe der volmaecktheydt noch daghelijcks verweckt worden. Dan ghelijck het amber niet en treckt[+] als ghevreuen, ende de specerijen hare kracht niet en verspreyden als ghestampt, en het mostaert-saet sijne werckinghe niet en doet als gemalen, alsoo blijuen oock de heymelijcke vruchten van dit boecksken der Exercitien, ghelijck in haer saet verborghen, tot datse met een behoorlijck ghebruyck voor den dagh ghebracht worden. Die het met[+] ernste gheproeft hebben, sullen't metter daedt goedt doen. Eenen Priester, die meer camer-speelder was als Godts dienaer, om sijne guychelerijen ende alderhande boerten, die[+]hy met openbare vererghernisse den volcke voorhiel; de selue ghebruyckt hebbende, wierdt soo verandert, dat hy met eene koorde aen den hals op den preeck-stoel quam, ende aldaer voor eene groote menighte der omstaenders met sulcke beweeghelijckheyt vergiffenisse badt ouer sijn boos ende schandaleus leuen, dat hyse allegader in traenen dede vloeyen.

[+] *Vruchten der Exercitien moet men smaken met die te proeuen,*

[+] *ghetuyghenissen hier van:*

[+] Historiae Soc. p. 1. l. 2. n. 71.

Te Messine was een iongh edelman van alle tucht afgheweken, wien noch kerckers, noch galeyen, noch andere dierghelijcke castijdinghen konden tot sijnen plicht doen keeren: d'Exercitien alleen van S. Ignatius hebben vanden wolf een dweegh en buyghsaem schaep ghemaeckt. Sulcken ghewelt heeft ouer 'tghemoedt dit gheestelijck werck. Wy hebben ghesien datter vele beiaerde ende diep-ghewortelde vijandtschappen door desen middel uyt de nijdighe herten gheroeyt gheweest zijn; vele toornighe, onkuysche, ghierighe menschen in saechtmoedighe, suyuere, milde dienaren Godts verandert; jae oock loden en tooueraers van [+] hunne hertneckigheydt ende duyuelschen handel tot kennisse van hunne dwalinghen ende fauten ghekomen.

[+] *hoe groot die vande Societeyt gheacht vvorden,*

Wat de Societeyt belanght, wy moeten bekennen dat

het Godtlijck vier, 't welck wy eenighsins de wereldt door ghedraghen hebben, eerstlijck in dit boecksken vanden H. Ignatius ghevonckt heeft, ende hier aen noch dagelijcks den ijuer onsteken wordt, niet alleen vande werck-lieden die alreede inden wijngaert des Heeren aerbeyden, maer oock vande Nouicien die hen daer toe bereyden: welcker aerdt ende rechtsinnigheyt voor al aen desen toet-steen gheproeft wort. Soo dat het geenssins te verwonderen en is, dat den H. Carolus Borromaeus, de H. Teresia, den weerdighen Abt van Liessies Ludouicus Blosius, ende Moeder Anna de San Bartholomé, ende meer andere uyt dese mijne al mede ghetrocken hebben hun gout vande Godtlijcke liefde, met de welcke sy den aenvangh ende voortgangh huns gheestelijcken leuens totten eynde toe heylighlijck verciert, ende verdienstelijck berijckt hebben.

[+]Dies niet teghenstaende, ghelijck den nijdt altoos de schaduwe vande deught is, soo heeft dit boecksken grooten opval gheleden, niet alleen vande ketters in Duytslandt ("twelck tot eere moghte strecken) maer oock van sommighe Catholijcke in Portugael: by de welcke, in sonderheydt te Coimbre, voor ghewis ghehouden wierdt, datse groote vremtheyt van verscheyden ende selsaeme spoken saghen[+] alle die hen in dit boecksken lieten oeffenen. Welck gherucht soo verre geloopen is, dat den Cardinael Henricus aen den Rectoor vande Vniuersiteyt belast heeft, hier op te letten, en wettelijck ondersoeck te doen. Maer sooder een van den hoop, die sulcks seyde gesien te hebben, met bevallijckheydt aen den Notaris (die't opschreef) verklaerde, dat hy syseluen gheduerende d'Exercitien ghesien hadde, ende leeren kennen, om der sonden wille, als een leelijck ende seer schroomelijck monster; is de kluchtighe andwoorde voor een lofbaere waerheyt opghenomen, ende de leughenach-

[+]*vvat opval sy gheleden hebben.*

[+]Histor. Soc. p. 1. l. 5.

tighe maere als eenen roock ganschelijck verdwenen.

Noch meer dinghen zijnder die wy tot lof ende verwonderinghe van dit boecksken moghten verhalen; dan ongheue my alles, om een woordt oft twee hier by te voeghen vande Exercitien selue, hoedanigh die zijn, op wat maniere sy ghedaen moeten worden, wie, wanneer, en tot wat eynde hen inde selue behooren te oeffenen. Hun wesen voor't[+] eerst bestaet in een grondigh ondersoeck van sijn eynde, waer toe men van Godt gheschapen is, ende der middelen hoe men die gebruyckt oft misbruyckt; [+]*hoedaenigh die zijn,* waer in gevonden wordt de kennisse sijns selfs, leydende tot een' oodtmoedigh-heydt ende beklagh sijner sonden. Ten anderen in eenen leuenden voorslagh van't aldervolmaeckste beeldt CHRISTI, 'twelck wy in alle deughdelijcke manieren moeten contre-feyten, nae dat wy de sonden nu versaeckt hebben. Ten derden, in een onderlinghe ende soete versaeminghe met Godt, de welcke de ghelijck-eenigheyt, als moeder vande liefde, altoos plagh voort te brengen. Ende dit zijn de dry soo vermaerde weghen des gheestelijcken leuens, waer van den[+]eersten, den suyuerenden; den tweeden, den verlichtenden; den derden, den vereenigenden wegh ghenoemt [+]*bestaen in dry vveghen,* wort. Om de welcke nutteljck nae den oprechten gheest van S. Ignatius te wandelen, moet men syseluen immers voor eenen[+]sekeren tijdt ontblooten van alle uytwendighe bekommeringhen, ende buyten 'tghewoel der menschen in een stil vertreck alleen [+]*eysschen vertrec,* met Godt handelen, om sijn stemme beter te vatten, ende sijne gratien ghetrouwelijcker waer te nemen. Maer ghelijck, hoe dese weghen heyligher zijn,[+] hoese dies te slimmere straet-schenders hebben, diese met hun afgunstigh bedrogh onveyl maken; soo [+]*en een leydts-man,* isser bouen al van noode datse eenen bestierder oft leydtsman hebben die hen laten oeffenen, aen den welcken sy al hun voorvallende ghedachten, bekoringhen, gheneghentheden, begheerten,

inspraken, in summa hun heel herte ganschelijck openen. Waer door den Paus Gregorius den XIII. besorght zijnde, als hy verstondt dat den Cardinael Georgius Radziuilius met sijnen broeder Stanislaus, sich tot d'Exercitien wilde begheuen, aen P. Achilles Gagliardus die beuolen heeft, die in desen handel wel bedreuen was, dat hyse beyde met sijn voorsichtigh bestier behoorlijc soude oeffenen, ghelijck hy oock ghedaen heeft, met een' onvergelijckelijcke vrucht van heel Polen, die daer uyt ghevolght is. Desen leydtsmannen staet het toe, te oordeelen vande bequamigheyt der persoonen ofse goede hersenen hebben om alles te begrijpen: want daer gheene krancke hoofden ende losse sinnen mede en konnen bedijen. Daer-en-bouen t'ondersoecken met wat meyninge men die gaet beghinnen, of het is om beraedt[+] te nemen ouer de keuse vanden staet des leuens: welcke wel eene vande vernaemste redenen is, die men moet waer nemen om d'Exercitien te doen; ghemerckter gheenen sekerden middel en is om Godts wille ouer sijnen roep te kennen. Oft wel, als men nu de verkiesinge van staet ghedaen heeft, of het is om den seluen Christelijck, nae aduenant de volmaecktheydt die'r in vereyscht wordt, ten eynde toe uyt te voeren, ghelijcker vele Prelaten der heyligher Kercke ende wereldtlijcke Princen noch daghelijcks doen. Soo veel ons aen-gaet, die vande Societeyt zijn, hebben[+] voor ghewoonte alle iaren acht oft thien daghen langh inde selue hen te oeffenen, ten eynde den gheest, waer hy iewers in moght verslapt oft vervallen zijn, met soodanighen inkeer wederom ghestijft ende opgherecht worde; 't welck, Godt lof, met sulck eene gheluckighe uytcomste bevonden wordt te gheschieden, dat wy een groot deel vanden standt ende welvaren onser Religie aen dese Exercitien van onsen H. Vader moeten toeschrijuen.

[+] *dienen tot kennisse van Godts roep,*

[+] *vvorden iaerlijcks vande Societeyt ghedaen.*

Het sevenste capitel.
Vande ghedienstigheydt der Societeyt in't bystaen vande aerme menschen, die met de haestighe oft andere sieckten ende ongheuallen beuanghen zijn.

DE Societeyt stiert altoos haere ganghen nae de voetstappen[+] van haren Vader den H. Ignatius, die in't beghinsel sijner bekeeringhe te Manresa meer sorghende voor andere behoeftige menschen, als voor syseluen, van deure tot deure ghingh bedelen: want als hy nu eenighe penninghskens oft eetware vergadert hadde, riep de schamele lieden[+] by den anderen op de hoecken vande straeten, ende deylde al sijn' aermoede wederom uyt. Soo nochtans, dat hy hier in de gheestelijcke bermhertigheyt meer voor ooghen hadde, als de lichamelijcke: want ghebruyckte dese gheleghentheyt, om dit onwetende volck te leeren al dat hunne saligh-heyt aenghingh. Onder-tusschen, ghelijck oock d'aermoede onbeschoft ende qualijck ghemaniert is, moeste hy veel moedtwilligheydts van sijne voesterlinghen lijden: 't welck hy al-te-mael seer gheerne met een' onverwinnelijcke patientie verdroegh, om hunne sielen te winnen. Nae het verdeylen van sijn' aelmoessen ghingh hy nae het[+] gast-huys om de siecke te troosten en te dienen: daer zijnde, vermaeckte hy hun bedden, wiesch de vuyligheyt vande wonden af, iae, om eene heerlijcke victorie ouer sy seluen te behaelen, soogh oock en leckte het etter vande stinckende seeren. Niet min en moghten de kinderen doen,[+] als desen ijuer van hunnen Vader naevolghen. Daerom d'eerste Patres te Venetien ghekomen zijnde, om van daer voorder nae 'theyligh landt te schepen, hebben dies aen-

[+] *Den heylighen Ignatius sorghe voor de aerme,*

[+] And. Lucas l. 1. cap. 8.

[+] *en voor de siecke,*

[+] *hem volghen sijne kinderen,*

gaende niet met allen onder hen ghelaten van alle gheestelijcke ende lichamelijcke ghedienstigheydt, die men den[+]siecken plagh te bewijsen. Onder al scheen uyt den ijuer van S. Xauerius, vanden welcken hierom den Paus Vrbanus ghetuyght inde Bulle van sijne Canonizatie, dat hy *met sulcke vierigheydt der liefde aen d'aerme siecke menschen inde gast-huysen ghedient heeft, dat hy selden van hen scheydde; ende met sulcken versteruen der sinnen de vuylste wercken uytghevoert, dat hy menighmael 't stinckende water ghedroncken heeft, waermede hy de walghelijcke ende ongheneesbaere sweeren afghewassen hadde. Maer alsse nu in doodts noodt waeren, dan vergat hy oock sijn eten en slaepen, ende van Godt versterckt zijnde, en verlietse noch by daghen, noch by nachten; dat doende met soo blijden ghelaet ende ghewillighen moedt, dat men seyde dat 'tsijne ghenoeghte was aen de krancke ende steruende menschen te dienen.* Sy hadden t'samen een verdragh ghemaeckt, eerse hen in verscheyden ghewesten verdeylden, nerghens dan in gast-huysen op te trecken, om den siecken te dienen. Ouersulcks[+]P. Laines met Canisius te Loretten ghekomen zijnde, ende P. Bobadilla selue kranck wesende te Regensborgh, zijn derwaerts ghegaen: ende hebben oock met siecke leden den krancken ghedient, niet teghenstaende datse van vele treffelijcke persoonen t'hunnen huyse ghenoodt wierden.[+]P. Iaius, biecht-vader vanden Hertoghe van Ferraren, plagh hem uyt het hof nae het gast-huys te vertrecken, segghende dat hem veel aenghenaemer waeren de swaere reucken der siecke die hy diende, als de soete reucken der houelinghen die hy vloodt. Den Cardinael Henricus van Portugael te[+]Mora in't gast-huys komende, heeft aldaer P. Myro Prouinciael van d'onse, niet sonder groote verwonderinghe, onder d'andere siecke ghevonden, oogh-schijnelijck en metter daedt siende waerachtigh te zijn, dat de Patres hun werck

[+]*S. Franc. Xauerius,* Bulla Canonizat.

[+]*P. Laines, P. Bobadilla,*

[+]*P. Jaius,*

[+]*P. Myro,*

maken vande krancke behulpsaem te zijn, oock tot hun eyghen onghesontheyt toe. Wat en heeft P. Laines en andere aen de gequetste soldaeten niet ghedaen, als Vega den Vice-roy van Sicilien, Africa een stadt van Barbarijen belegerde? niet alleen en heeft hyse ghespijst, maer oock hunne wonden gesuyuert, met saluen versoet, met doecken bewonden, ende in alles byghestaen. Wat diensten en[+]doense noch daghelijcks aen de selue inden legher niet? sy bewaeren hunne sielen, sy besorghen hun lichaem, sy verstercken hun ghemoedt, sy besoecken de siecke, sy troosten de ghevanghene, sy helpen de steruende, sy begrauen de doode. En om alles in't cort te segghen, en laeten gheene moghelijcke ghedienstigheyt achter, oock met perijckel van hun leuen.

[+]*helpen de soldaeten,*

Dit en kanmen niet klaerder sien als inden tijdt van de[+]peste, wanneerse allegader hun lijf waeghen om de verlaetene siecke by te staen: hoe wel desen dienst niet alleen te velde onder het krijghs-volck, maer oock ter zee onder de matroosen, ende noch ouervloedigher inde steden onder d'inwoonders gheploghen wordt. Van ons Neder-landt moghen wy segghen, datter schier niet een huys oft Collegie en is, of daer zijn verscheyden Patres uytghestelt gheweest in dierghelijcken noodt, om de goede ghemeynte te helpen. Hoe veel van die hun leuen daer in gheschoten hebben, maghmen uytter ghissen speuren in die van Antwerpen[+] alleen, daerder tot vierentwintigh toe binnen corten tijdt tot een' offerande van dese Christelijcke liefde gheworden zijn. Elders wel min in ghetal, nochtans vele, ende met gheene mindere viericheyt: ghemerckt het ons allen kennelijck is, hoese ghelijck om prijs gheloopen ende aenghehouden hebben, dat hun dese gheleghentheyt vanden euen mensch te dienen, voor andere soude ghejont

[+]*dienen inde peste,*

[+]*vvaegen hun leuen.*

worden; 'twelck nu bekomen hebbende, ghinghen soo bly ende vlijtigh inde doodt, als oyt lief-hebbers der wereldt nae feesten oft bruydloften deden. Daer zijnder onder hen soo ijuerigh gheweest, datse by ghebreck van draghers de siecke selfs op hunne schouderen ghenomen, ende onder het dack ghebracht hebben; andere die met leederen door de vensters ingheklommen zijn, om by de siecke te gheraken, die sonder menschelijcken troost tusschen de doode op hun steruen laghen. Sommighe oock die 't vier nu mede ghevat hebbende, met omwonden hoofdt, (hoe swaer het hen viel) euen wel de verlaetene sielen ginghen tot de salighe eeuwigheyt bereyden, diese selue korts daer nae verwachteden, ende (ghelijck te hopen is) inghinghen. Soo sterck is de liefde, datse oock inde doodt de doodt versmaedt, ende, ghelijck aen't vier, niet op en houdt van wercken, soo langh alsse voedtsel van haere vlammen vindt.

Het achtste capitel.
Vanden arbeydt ende vruchten der Societeyt onder de Heydenen.

TOt noch toe isser voor 'tmeeste deel ghesproken vande diensten der Societeyt diese aende H. Kercke binnen Europa ghedaen heeft: de welcke hoe welse niet weynigh oft gheringhe en zijn, krijghen nochtans eenen grooten aenwas vande dry andere deelen der wereldt,[+]daerse al mede verspreydt is. Sy liet haer voorstaen, niet met eenen eer-suchtighen moedt (als Alexander) maer met eenen ruym-hertighen ijuer (ghelijck Paulus) dat eene wereldt aen haere liefde te enghe was; waerom wil-

[+]*Den ijuer vande Societeyt soeckt een nieuvve vverelt.*

de noch verder pooghen, ende den standart des H. Cruys onder het vendel IESV by onse teghen-voetenaers tot d'uyterste paelen van Asia, Africa ende America toe voeren. Dit voornemen ghelijckse door Godts gratie met eenen grooten moedt bestaen heeft, alsoo wordt het noch hedens-daeghs met ghelijcken ijuer uitghevoert, den Heere sulck een voorspoet aen hunne gheestelijcke wapenen des Christen gheloofs geuende, dat noch de Griecken, noch de Romeynen t'samen met alle hunne victorien soo vele landen verouert hebben, als wel de Societeyt Rijcken en Prouincien, op min als een' eeuwe, ten deele met het waerachtigh ghelooue verlicht, ten deele aen 'tselue gheheelijck onderworpen heeft. Den H. Xauerius was den eersten,[+]die de bane aende glorie vande manhaftighe daden der naecomelinghen opende. Desen wierdt ten versoecke van Ioannes den III. Coningh van Portugael, vanden[+]Paus nae Oost-Indien gesonden: wiens Rijcken hy schier allegader met eenen onverdrietighen arbeydt ende onvermoeyde vlijtigheyt, nu te water, nu te lande, door menighte van perijckelen ende onghevallen, doorloopen heeft, laetende ouer al in't afworpen der afgoden, ende 'toprechten der cruyssen, ontallijcke teeckenen van sijne vruchten die hy inde bekeeringhe der onghelooуiger dede. Van hier is hy nae Iaponien ghereyst, een Rijck tot dien[+]dagh van't licht des Christen gheloofs onbeschenen, al waer soo hy nu dry Coninghen met eenen onuytsprekelijcken hoop volcks bekeert hadde, is van sijnen ijuer nae China ghedreuen, om oock met verbeurte van sijnen hals (des noodts waere) den ingangh van dit maghtigh landt[+]te openen, voor desen aen alle vremdelinghen, ende dies volghende aen't heyligh Euangelie ghesloten. Maer inde hauen van Sanciano ghekomen zijnde, heefter, ghelijck

[+]*S. Xauerius gaet voor,*

[+]*doorloopt alle Rijcken van Indien,*

[+]*en Iaponien,*

[+]*tot China toe:*

eenen anderen Moyses voor de deure van't langh-ghewenschte landt van Beloften, die van't eeuwigh leuen ghevonden, als hy meer vanden ijuer der sielen, als vande kortse uytgheteert, in't beghinsel (soo hy het nam) van sijnen loop, d'alghemeyne schult van onse sterffelijckheyt aen Godt, den vergelder sijns arbeydts, met een saligh eynde[+]betaelt heeft. 'tGheuoelen van Thomas Bozius is, dat alle de ketters t'samen van Simon Magus af (die den eersten was) tot Caluinus, oft oock den laetsten van desen tijdt toe (die vry al was veel duysenden in ghetal souden zijn) soo vele sielen niet en hebben van't heydendom tot de kennisse CHRISTI ghetrocken, alsser wel Xauerius alleen tot het waerachtigh ghelooue ghebracht heeft± want doch den aerdt der ketteren is, niet de sielen der ongheloouighe tot Godt te bekeeren, maer (ghelijck den vijandt-mensch van't Euangelie) hun onkruydt ouer die alreede bekeert zijn, te saeyen, en die te verleyden.

[+]DeSignis Eccl. l. 6.

[+]De voet-stappen van Xauerius hebben vele andere vande Societeyt ghevolght: welcker vruchten men speuren magh uyt den oogst van een iaer alleen, alsse bouen de dry-hondert-duysent sielen aen't heyligh ghelooue ghewonnen hebben. 'tEen iaer is wel somwijlen wat schaersser ghevallen als 'tander; doch gheen soo slecht, of vele duysent[+]sielen zijnder inde schuere des Heeren inghevoert. Ende onder dese, besonder in Indien en Iaponien, vele Coninghen en Princen met vrouwen en kinders: welcker naemen om de menighte ick voorby gae. Doch en magh niet verswijghen den Coningh van Tamba, die nae sijn doopsel noyt te velde en ghingh, of hy en voerde den soeten naem IESVS in goude letteren bouen op sijnen helm, achtende dat hy de meeste sterckte teghen de vijanden hier in soude vinden: noch oock de Coninghen van Saxuma ende

[+]vvordt gevolght van andere,

[+]die vele Coninghen en landen bekeeren.

van Omura. Waer van den eersten, soo haest hy met 'theyligh water ouergoten was, den afgodt met sijn' eyghen handen ghebroken, ende den tempel des selfs in brandt ghesteken heeft: den anderen veertigh dierghelijcke afgodische tempels ter aerde gheleght, niet sonder gheuaer van oproer, ende van sijnen Staet te verliesen. Hy was eenen van die dry Coninghen, die hunne neuen als ghesanten uyt Iaponien nae Roomen aenden Paus Gregorius den XIII. schickten, om inden naem van hunne Rijcken behoorlijcke ghehoorsaemheyt aende H. Kercke ende den Apostolijcken Stoel te bewijsen, als bouen in't tweede Boeck breeder verhaelt is.

Alle dese, ghelijckse met het meeste deel van hunne ondersaeten[+]veyligh gheweest zijn om in CHRISTVM te gheloouen, alsoo hebbense hen oock seer dapper ghetoont in sijn' eere te verweyren, ende volstandigh om sijnen heylighen naem teghen alle tormenten en tyrannen te belijden. Gheene vieren noch wateren, gheene kruyssen noch staken, gheen lancien noch sweerden, gheene pijn-bancken noch paleyen hebben oock den moedt der kinderen konnen breken; ick late staen van bedaeghde mans en vrouwen, der welcker vele duysenden met kruyssen en Roosen-hoeykens inde handt, de martelie van hunne mede-Christenen quamen vereeren, ende hen aende beulen presenteren, om eene ghelijcke door uyt ghelijcke reden t'onderstaen. Waer door al euen eens ghebeurt is, ghelijck in't beghinsel der H. Kercke (daer't Martelaeren bloedt 'tsaet der Christenen was) datter oock gheduerende de grouwsaeme vervolghinghe, die daer eerst in't iaer 1594. opghestaen en noch niet gheslist en is (namentlijck van't iaer 1603. tot 1622.) bouen de twee hondert en neghen-en-dertigh duysent menschen door de Societeyt alleen tot het

[+] *Standtvastigh-heyt der nieuvve Christenen.*

Christen ghelooue ghebraght zijn. Men soude niet meer konnen wenschen, oock ten tijde van ruste. Soo dat wy voor ghewis moghen houden, dat dit onweer aende heylighe Kercke in Iaponien niet min dienen en sal tot voortgangh, als de kalmte soude konnen doen.

+De beghinselen van China zijn swaerder in arbeydt, en minder in vruchten gheweest, te wijle daer groot verdriet ende moeyelijckheyt te swelghen viel om den ingangh in dit Rijck te vinden, ende nae dat dien noch gebaent was, den ijuer noodtsakelijck met groote bescheydentheyt ende voorsicht ghematight moeste worden, op dat den ontijdighen drift het teer saet niet en soude in sijne eerste scheuten versmachten. Euen wel en is desen acker soo onvruchtbaer niet gheweest, of hy en heeft eenighe schoouen ghegheuen, die ons voor de naevolghende iaeren alsoo goeden oogst belouen, alsser erghens in heel Oosten+te verwachten is. Dry Princen van Coninghlijcken stam zijnder met haere moeder, haere dochter ende neefken ghedoopt. Item vele andere vande aensienelijckste des Rijcks: aen de welcke allegader den wegh ghetoont heeft dien vermaerden Mandarin Paulus, van wien men segghen magh, dat hy, naest Godt, den principaelsten pilaer is, soo vande Chinoische Kercke, als vande Societeyt aldaer. Nae dat hy om sijn' uytnemende wijsheyt en wetenschap voor meester ghegheuen was aenden ionghen Coningh, heeft met eene wondere bevallijckheyt sijn herte soo verre ghewonnen, dat hy hem nu niet min ghehoors en gaf om d'uytlegghinge vande Christelijcke wetten des gheloofs, als de politijcke van sijn Rijck wel te verstaen. Dus heeft hy oock terstondt inden eersten aenvangh sijner regeringhe, alle d'afgoden uyt sijn Hof ghebannen: soo dat het nu gheenssins vremt en moet duncken, datter inde

+*Verscheyden bekeeringhen in China,*

+Trigaultius de rebus Sinensibus.

hooft-stadt van Pequin alreede vijf-en-dertigh duysent Christenen (onder de welcke vijftigh ghesnedene des Coninghs, twee hondert van Coninghlijcke afcomste, vier hondert soo Mandarinen, als andere ghegradueerde mannen zijn) ghevonden worden. Eene beklaghelijcke sake isser, het groot ghebreck van werck-lieden: want daer anders niet en ghebreeckt om de naebuerighe Rijcken allegader aen't rijck CHRISTI t'onderworpen.

In Afriken, ende besonder in Ethiopien, heeft de Societeyt[+] mede grooten buyt vande Heydenen ende de Schismatijcke voor de H. Kercke behaelt. P. Silueria heefter den Coningh van Monomotapa, met dry hondert van sijne houelingen gedoopt, nae dat hy by nachte een visioen van Onse L. Vrouwe ghesien hadde, insghelijcks dien van Inambanes met vrouwe en kinderen, en alle d'ondersaeten: by de welcke noch moeten vervoeght worden seuen oft acht andere Coninghen die met het aenveerden des gheloofs, eenen ruymen wegh aenden ijuer der sielen ghebaent hebben. In Abassien (datmen het rijck van Preste Ian noemt) isser nu voorspoet, nu teghenspoet gheweest, nae aduenant de vastigheyt oft wanckelbaerheyt der Keyseren. Sommighe hebben onder-tusschen de dolinghen afgegaen, ende de Roomsche Kercke voor de waere aenghenomen; maer lieten hun herte korts daer nae wederom verslingheren door de Schismatijcke. Nu onlanghs in't iaer 1623. hadde den Keyser Saltham met sijne kinders, broeders ende neuen, 'tsamen een groot deel van sijn ander maeghschap, ende den adel, met den meerderen hoop vande Gheestelijcke ende wereldtljcke Ouerigheyt, als oock dry Keyserlijcke leghers, ende bykans alle d'inwoonders van verscheyden sijne onderdanighe Rijcken, openbaere belijdenisse ghedaen van't Catholijck Roomsch gheloo-

[+] *in Afriken,*

ue. Ende siet, als of d'onghestadigheyt aen dit volck ingheboren waere, een' onverwachte wolcke heeft niet langh daer nae alle desen sonne-schijn leelijck ouertrocken ende verduystert: dies niet te min heeft de Societeyt met een kleyn handt-vol werck-lieden niet laeten groote bekeeringhen te doen, besonder onder de Heydenen, die dit Rijck onderworpen zijn, vande welcke sy'er binnen den tijdt van dry iaeren, by de dry-en-veertigh duysent koppen ghedoopt heeft.

[+]Inde West-Indien hebben, Godt lof, d'ouervloedighe vruchten der ghewonnen sielen seer rijckelijck den arbeydt betaelt, die't aen besteedt is. Mexico voor de comste der Spaignaerden was een lant, daermen iaerlijcks aenden duyuel slagh-offerande dede van vele menschen: nu is het bykans heel onder het soet iock CHRISTI, ende doet offeranden van behaeghelijckheyt aenden leuenden Godt. In Cinaloa en nieuw Biscaien zijn uyt de klauwen des helschen vijandts, gheduerende den tijdt van omtrent dertigh iaeren, wel tachtentigh duysent sielen ghetrocken: inde omgheleghene plaetsen hebbender hier neghen-en-sestigh, elders min oft meer duysenden, ghelijcker handt het heyligh doopsel versocht. 'tSelue ghebeurt in Peru, in Chili, inde Philippinen, in Brasilien, in Paraquarien, ende andere barbarische landen, daermen de wilde mensch-eters gaet naeiaghen, ende met alderhande lieffelijckheyt ende fraeyigheyt uyt hunne hollen en moort-kuylen locken, om die tot het gebruyck van reden ende de kennisse der Christelijcke waerheyt te brenghen. Welcke iaght hoese edelder is om der sielen wille (die door Godts dierbaer bloedt ghekocht zijn) hoese de iaghers oock moedigher maeckt om gheenen arbeydt te spaeren, vande selue t'achterhaelen. Ettelijcke hondert duysenden hebbender alreede hunne

[+]in VVest Indien.

onmenschelijcke wreedtheyt met de Christelijcke saechtmoedigheyt verandert. Meer souden het doen, waerender meer Patres: want het ghetal vande werck-lieden, by maete vande groote menighte der Barbaren, als gheen en is. inder voeghen datmense daghelijcks siet onder den last beswijcken, ende van vermoeytheyt vergaen, dies te langher weerdigh te leuen, hoese noodtsakelijcker zijn om aen soo menighe sielen het eeuwigh leuen te besorghen.

Nu dit beloop van onse oeffeninghen ten eynde zijnde, moghen niet naelaten 'tghewoonelijck vermaeck van eenighe sinne-beelden ende rijmen, als verdienden loon van onse werck-lieden, voor den vermoeyden Leser daer aen te hanghen, om naemaels te vlijtigher nae den vierden Boeck te spoeden.

VVerck-lieden der Societeyt.

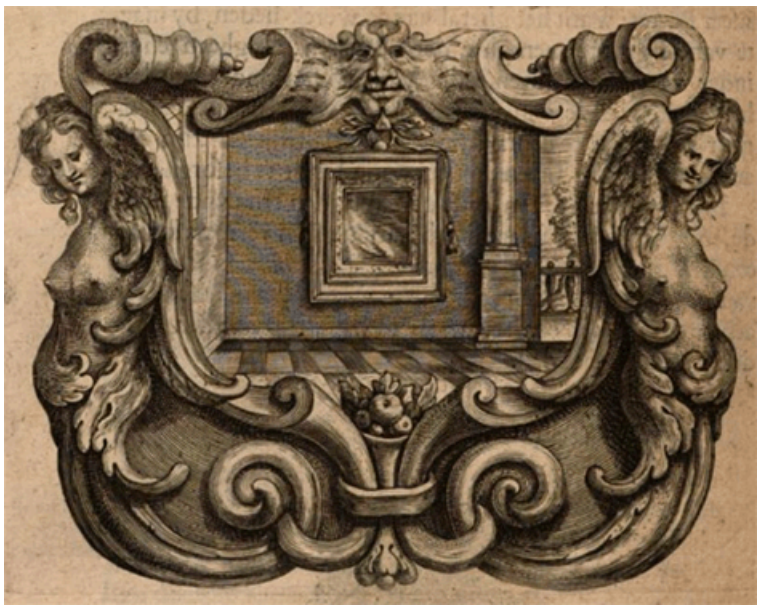

Omnibus omnia. { *Ghelijck*
{ *Aen ieghelijck.*

I*Ck hebb' een kaemer aen de straet,*
Daer sie ick wie daer henen gaet,
Daer sie ick wie daer gaet' voor by,
Soo wel van d'een, als d'ander sy:
En niemandt stelt hier eenen pas,
Of ick kan't sien in mijn ghelas.
Ick sie daer gaen een hoogh ghemoedt,
Met groote pluymen op den hoedt,

En met den deghen op de sy,
En al sijn knechten op een ry:
Ick sie daer ioffers trots en prat,
Die hier gaen proncken langhs de stadt,
En die gheduerigh nae den noen
Den tour van à la mode doen:
Ick sie hier meyssens van het landt
Met groote koruen aen de handt,
En dan noch boeren ouer hoop,
Een ieder brenght al wat te koop:
Noch sie ick hier ons buer-mans kindt,
Dat loopt gheduerigh teghen windt,
En siet dat sijnen meulen draeyt,
VVanneer het minste koeltjen waeyt:
Ick sie een aermen blinden man
Die sijnen kost niet winnen kan,
Alleen soo gaet sijn leeuwken veur,
En leydt hem soo van deur tot deur.
Die wordt in mijn ghelas verbeelt,
Ene watter speelt, en watter queelt,
En watter sit, en watter staet,
En watter komt, en watter gaet,
En siet, Godt gheue wie het waer,
'tGlas vertoontse al euen klaer.
En als ick hier te degh' op kijck,
Ick sie den spieghel is ghelijck
Aen een die ieder wel besint,
En ieders sielen heyl bemint;
Met wijse wijs, met slechte slecht,
Met loose loos, met rechte recht,
Met bly verblijdt, met droef bedroeft;
Met ieder soo hy ons behoeft.

Den roep vande Societeyt is, veel doen en lijden.

In vtrumque paratus. { *Soo vvel bereet*
{ *Tot bloedt als svveet.*

D*En os staet tusschen bey, 'tzy tot slagh-offeranden,*
'tZy met een rouwen ploegh te snijden door de landen:
Hy staet daer op en wacht, en is altijdt bereet,
Als't hem gheboden wordt, te storten bloedt oft sweet.
Is't dat hy voor dien dagh heeft inden ploegh gaen sweeten,
Leydt hem vry morghen weer, den arbeydt u vergeten:
Gheen prickel moet daer zijn, gheen sweep, gheen harden stock,
Hy gheeft den dweeghen hals vrywilligh onder 'tiock.

Maer doet ghy hem die eer, en leydt tot de autaeren,
Dan toont hy dat hy wilt noch lijf noch bloedt meer spaeren,
Iae siet wel op de bijl, en vreest voor gheenen slagh,
Hy haeckt oock nae sijn doodt, en wouw wel dat hy lagh,
Hy wouw wel dat sijn bloedt d'autaeren moght vercieren:
Hy wouw wel dat hy waer verhouwen in quartieren,
Hy wouw wel dat het vet al kiste op de vlam,
En dat den soeten reuck voor Godes aenschijn quam.
Voowaer den echten wensch van al die vrome borsten,
Die nae Godts-dienst alleen, en 'swerelts welvaert dorsten:
Daer bobbelt noch in hen Loiolas edel bloet,
Dat is dat hen noch iock, noch bijl ontsien en doet.
'tZy dat ghy hen ghebruyckt in d'onghebouwde landen,
En dat sy slaen de handt aen een deel rouw verstanden,
S'en spaeren daer gheen sweet, sy braden in de son,
Op dat het dorre landt ten laetsten vruchten won.
'tZy dat sy weer den ploegh en acker moeten laten,
En dat hen een tyran doet sleuren achter straten,
Doet boeyen handt aen handt, en steken in een gat
Dat noyt oft sonder dief, oft moordenaer en sat:
'tZy dat hy hen dan noch doet op een pijn-banck smijten,
En 'topghehaelde vleesch met sout en eeck doet bijten,
Oft dat den beul een torts hen onder d'ocsels steeckt,
Soo dat 'tghebraden vet van bouen neder-leeckt:
'tZy datmen hen doet staen en braden aen de staecken,
Soo datmen anders niet als enckel vier siet blaecken.
Het is hun laetsten wensch, soo scheyden sy van hier,
En branden min door d'aerdsch, als door het hemelsch vier.
Dit is den kloecken aerdt: en doen, en t'saemen lijden,
In't een zijn onvermoeydt, in't ander sich verblijden.
VVat datter komt oft niet, den moedt die is ghestelt,
Oft branden in het vier, oft ploeghen op het velt.

Oeffeninghen der Societeyt.

Caussas mille salutis habet. { *Raedt*
{ *Voor quaedt.*

[+]M*Ijnen winckel staet hier open,*
Offer iemandt iet wou kopen,
Offer een Doctoren brief
Hier quam soecken sijn gherief.
VVant al wat dees Heeren schrijuen,
Moet ick hier gheduerigh vrijuen,
En ick stamp heel uren lanck
Dickwils maer om eenen dranck.

[+]Den apoteker spreeckt.

Qualijck heefter iemandt quaelen,
Of hy komt mijn droghen haelen:
VVie mijn apoteeck bekijckt,
Vindt terstondt dat hem ghelijckt.
VVant ghy siet, ick hebb' met hopen
Kruyden, saluen en siropen,
VVortels, poeyers, specery,
Twintigh doosen op een ry.
En dan heb ick mijn conseruen,
Qualijck doense diese deruen;
Hier haelt een benauwde borst
Goey tisanen voor den dorst:
Besuar-steen, soo sy hem heeten,
Die doet het fenijn uytsweeten,
En triakel, mithridaet,
Somma, troost voor alle quaet.
Kortsen, teeringh, water-suchten,
Moeten door haer krachten vluchten;
Iae ick drijf de sieckten af,
Schoon ghy hadt een voet in't graf.
Doch al kan ick 'tlichaem heelen,
Dickwils sou het hert noch queelen,
Datmen gheenen winckel vondt
Daermen sielen maeckt ghesondt.
Dan, Godt lof, daer zijn Doctoren,
Die eerst onsen pols gaen sporen,
En nae dat de quaelen zijn
Schicken sy hun medecijn.
Heeft Loiola niet ghenesen
Die een ander had verwesen?
Soo dan hebdy pijn oft wee,
Brenght hier uwen Recipe.

De Societeyt helpt haeren euen naesten sonder loon van arbeydt.

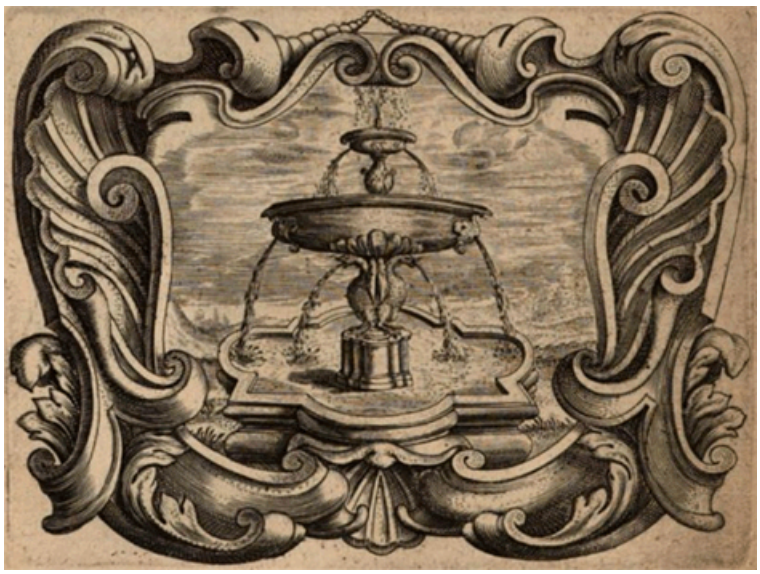

+Omnes sitientes venite ad aquas, venite emite
absque argento, & absque illa
commutatione.

Ick giet
+*Isaia 55.*

{ *Voor niet.*

H*Et is een soet gherief, als midden in de steden*
Komt springhen een fonteyn uyt harden steen ghesneden,
En dat een milden vloedt sijn nat ten besten gheeft,
Voor iemandt die noch pomp, noch eemer t'huys en heeft.
Siet, hoe dees silu're beeck komt rondom uytghespronghen,
En door een diepen val wordt hoogher opghedronghen,
Siet, hoe den naesten bergh sijn milden schoot ontsluyt,
En gheeft al dat hy heeft, en perst sijn aders uyt.

En dit niet voor een ur', het vloeyt op alle stonden:
VVie is't die desen back oyt ijdel heeft ghevonden?
VVie quam daer oyt by daegh, wie quam daer oyt by nacht,
Die nae het water hier in't minste heeft ghewacht?
Is't dat by ongheval den brandt een huys komt vatten,
VVaer in dat sijn bewaert de langh-vergaerde schatten,
'tZy dat een dertel kindt, oft roeckeloose maert,
Heeft met het vier ghespeelt, oft dat niet wel bewaert.
Is't dat een herden vorst de stroomen komt te binden,
Soo dat in heel de stadt gheen water is te vinden;
Heeft iemandt in de son den heelen dagh gheslaeft,
En dat sijn dorstigh hert niet eens en is ghelaeft;
Een ieder vindt hier baet, sy kan een ieder helpen,
'tZy om een langhen dorst, oft haeste vlam te stelpen:
S'en is voor niemandt toe, al quaem daer maer een kindt,
Daer is niet een soo kleyn, die hier gheen troost en vindt.
Vergheeft my die dit leest, w'en willen ons niet roemen,
Doch eer ghy iemandt kent, en wilt hem niet verdoemen.
Ick seggh' de Compagnie, al schijnt sy v soo kleyn,
Sy vloeydt oock dagh en nacht aen ieder in't ghemeyn.
Is't dat een dertel oogh met een oneerbaer loncken
Onsteken heeft v hert, en dat ghy dat siet voncken;
Is't dat v siel nu brandt, en voelt een snooden lust;
Het is v eyghen schuldt, wordt dien hier niet gheblust.
Is't dat v dorr' ghemoedt beghint heel te verdrooghen,
En datter niet een traen kan vloeyen uyt v ooghen:
Komt hier tot dees fonteyn, het water dat hier vloeydt
Is menigh man beghin dat hy in deughden bloeydt.
Dit wordt v oock voor niet en uyt der hert gheschoncken,
VVaer aen soo menigh mensch sijn welvaert heeft ghedroncken:
Is't dat ghy dickwils komt, en van dit water haelt,
Hoe ghy meer schulden maeckt, hoe dat ghy meer betaelt.

Het werckende leuen helpt het aenschouwende.

Descensus iuuat ascensum. { *Het sijghen*
{ *Doet stijghen.*

AL woon ick by de kercken niet,
Het ure-wercksken dat ghy siet,
Dat heeft een wijser en een handt,
Die wordt ghedraeyt op menigh tandt.
Het heeft sijn wielkens altemael,
En 'tklocksken dat spreeckt oock sijn tael:
VVant als den hamer dat eens tuckt,
En dat hy sich weer achter ruckt,

En soo ghedueriqh sit op't lijf,
Terstondt het klocksken roept seer stijf,
En ick leer vanden laetsten slagh
De uren vanden heelen dagh.
Maer hongh ick gheen ghewight daer aen,
Niet een van altemael souw gaen:
VVant, siet, als dees gaen op en neer,
Soo gaen de wielkens wegh en weer.
Doch, soo ghy wilt, houdt v ghesicht
Een weynigh noch op dit ghewight.
Siet, als het een maer nederdaelt,
Dan wordt het ander opghehaelt,
En reden dat het bouen gongh,
Dat was om dat het ander sonck,
Het leeghste dat hier neerwaerts dijst,
Maeckt dat het hooghste opwaerts rijst.
Vraeght ghy hier van beduydenis,
En watter doch gheslaghen is?
Ick seggh', wanneer het lichaem slaeft,
VVanneer het hier beneden draeft,
'tZy dat het op de stoelen staet,
tZy dat het nae de kerckers gaet,
'tZy dat het seylt verr' van het strandt,
'tZy dat het gaet ten platten landt,
'tZy dat het hier de iongheyt leert,
'tZy dat het elders een bekeert,
Hoe dat het van Godt verder gaet,
Hoe dat het hem noch naerder staet.
Daelt hier het een deel door ghewight,
Het ander wordt oock opghelicht.
'tFonteynken dat sich 'tleeghste dringht,
Dat is oock dat het hooghste springht.

De gheestelijcke Oeffeninghen vanden H. Ignatius scherpen den gheest in stilte.

Operosa quies. { *Al rust ick vvat vermoeyt,*
{ *Mijn vverck in stilte spoeyt.*

[+]I*Ck kan mijn ambacht wel, ick weet wat is van saghen,*
En hoemen moet door't hout het tandigh ijser iaghen;
Doch ick en heb dees konst van niemandt vremdts ghehadt,
Mijn vader was wel eer den besten vande stadt.
Maer siet het is van nood' dat ick wat rust by wijlen,
Om soo de botte saegh te scherpen en te vijlen,
Ick hael de tanden uyt met dit kleyn vinnigh stael,
VVant siet, aen een goey sné daer hanght het altemael.

[+]Den sagher spreeckt.

Veel saghens maecktse bot, men moetse dickwils wetten,
Ghelijck als den barbier sijn schaers moet dickmael setten,
Oft als den timmerman die heeft daer aen een kant
Voor beytels en fremoors den slijp-steen by der handt.
Iae selfs, heeft iemandt oyt soo scherpen vliem ghevonden,
Die noyt eens bot en wierdt door etter vande wonden?
Ghelijck een Engels mes al waer het noch soo fijn,
Dat dickwils snijden wilt, moet veel gheslepen zijn.
'tGhebruyck maeckt alles bot, hoe scherp het was te voren,
Is't altijdt in de handt, de sné is haest verloren.
En soo het gaet met dees, soo gaet het met den gheest,
Als hy op't scherpste is, dan bot hy aldermeest.
VVie onder handen heeft een heel deel herde gasten,
Vol weeren t'alle kant, vol onbesnoeyde quasten,
En daer op sit en sweet, en dat van daegh tot daegh,
VVat wonder dat dien krijght somtijdts een botte saegh?
Al hebj' een sneeghen gheest, nochtans met veel te wercken
Het stael bot meer en meer, al willen't veel niet mercken,
Die snijden ander lie'n wel tot een konstigh hout;
Maer siet haer eyghen saegh blijft selue bot en kout:
En dat komt hen van soo gheduerigh aen te iaghen.
Neen, scherpt eens tusschen bey, ter wijl set maet de schraghen,
Ghy moet daer met de vijl somtijdts doch komen aen,
Den gheest wil altemets den slijp-steen onderstaen.
Maer scherpt hem doch in rust, want blijfdy in het woelen,
VVat dat ghy slijpt oft vijlt, den gheest en sal't niet voelen:
Vertreckt v van het volck, 'ten minsten eens in't iaer,
Dan sietmen waer't hem lieght, en waer dat is de schaer'.
Onthoudt dan dese les van somtijdts 'twerck te staken,
Soudt ghy daer nae der handt veel lichter door gheraken.
Dees rust is't beste werck, alleen de ruste maeckt
Daer gh'anders voor bleeft staen, dat ghy daer door gheraeckt.

Het boecksken vande gheestelijcke Oeffeninghen is eenen sekeren leydts-man om eenen staet des leuens te verkiesen.

Hac monstrat eundum. { *Vraeght hier raedt,*
{ *Eer ghy gaet.*

ALs ghy een heer-baen siet sich in veel straten scheyden,
Dan weet ghy niet wat wegh v nae de stadt sal leyden,
En daer perijckel is, daer is't een stout bestaen
Een onbekenden wegh met twijfel in te gaen.
Die gheenen leydts-man heeft, behelpt sich met te vraghen;
Die wijs is, die en sal sijn leuen soo niet waghen:
Dit weeghsken heeft gheen eynd', dit loopt in't eynde krom,
'tEen leydt recht toe recht aen, en 'tander mijlen om:

Dees straet die is soo hol, men weetter niet wat maken,
Vol grachten en morasch, daer is niet uyt te raken,
Een dooy-laegh hier en daer schuylt onder lis en kruydt,
Dit paeyken draeyt en brenght v weer op't selue uyt:
Dit leydt v in een bosch vol tigers en vol leeuwen,
Men hoort daer anders niet dan kermen en dan schreeuwen,
Daer bleef soo menigh man, en storte daer sijn bloedt;
VVie toon' my nu den streeck dien ick hier houwen moedt?
En Theseus had voorwaer in Minos hof ghebleuen,
Hadd' Ariadne niet hem eenen draedt ghegheuen,
Die hy in't ingaen vast aen al de weghen bondt,
Soo dat hy licht daer nae den seluen uytgangh vondt.
Als't Israëlsche heyr door de woestijn ghingh draelen,
En niemant daer en vondt om nae den wegh te taelen,
By nacht quam een vlam viers, by daegh een schoone wolck,
Die ghingh altijdt voor aen, en leyde 'sHeeren volck.
Voor schepen die by nacht omtrent de klippen waeren,
En voeren op ghenaey van winden en van baeren,
Mits datter maer een licht uyt Pharos toren hongh,
Dat maeckte datter gheen op banck oft klip en gongh.
En vreest niet, wildy maer Loiolas-boecksken lesen,
Het sal op 'shemels baen v eenen leydts-man wesen:
'tVVijst v de heer-baen in, men noemt het 'sHeeren baen,
Om datter uwen Heer met 'tkruys is voor ghegaen.
Kruys-straeten dolen doen, en nae den wegh maer gissen;
Maer houdt dees kruys-straet vry, ghy kondt daer niet in missen,
Houdt v by dese baen, en gaet de kruys-straet in,
Gaet vry daer't teecken staet, en doolt voortaen te min.
S'is quaet, maer wel ghebaent, men moet den wegh niet maken:
Schoon daer veel dorens zijn, ghy sult daer door gheraken.
VVie is't, die niet door't slijck, oft door een quaede straet,
Veel lieuer dan verr' om, oft heel verloren gaet?

In stilte vande gheestelijcke oeffeninghe leertmen syseluen kennen.

+-Nuper me in littore vidi, Cùm placidum ventis staret mare.

{ *In stille klaerheyt*

+*Virgil. Eclog. 2.*

{ *Sietmen de vvaerheyt.*

L*Aetstmael ghingh ick langhs den stroom*
Ouerpeysen mijnen droom,
Dien ick had by nacht ghehadt,
Dat ick aen den oeuer sat:
En den droom was, dat het Rijck
Niemandt hadd' aen my ghelijck,
Niemandt van soo grooten moedt,
Niemandt van soo edel bloedt,

Niemandt van soo hooghen staet,
Niemandt van soo soet ghelaet,
Niemandt van soo witten grondt,
Niemandt van soo rooden mondt,
Niemandt van soo sachten handt,
Niemandt van soo blancken tandt,
Niemandt van soo blonten hayr,
Niemandt van ghesicht soo klaer:
Niemandt van ons heele stadt
Doch my dat iet schoonder hadt.
Maer als't droomen was ghedaen,
En den slaep nu heel vergaen
Ick terstondt mijn kleeren aen,
Ick moest nae den oever gaen.
Ick moest weten vanden stroom
VVatter was van mijnen droom,
Hoe mijn hayr in orden stondt,
Of het swert was, bruyn oft blondt,
Of mijn tanden waeren wit.
Dit sagh ick van lidt tot lidt,
Hier en daer hadd' ick een buyl,
Hier en daer wast vry wat vuyl,
'Kvond' een schrabbe twee oft dry,
Daer noch een lijck-teecken by,
Dat noyt heelde, noyt ghenas.
Noyt en wist ick, dat ick was
Soo gheteeckent, soo mismaeckt,
Voor dat ick was hier gheraeckt.
VVilt ghy kennen uwen staet?
Luystert nae gheen droomers praet,
Spieghelt v in't stil ghemoedt,
Dat toont beter als den vloedt.

In't vertreck vande gheestelijcke Oeffeninghen vindtmen groote schatten.

Sine teste beatior. { *Graeft hier vvat,*
{ *Ghy vindt den schat.*

D*Ie schatten vinden wilt, en moets' op straet niet soecken;*
Maer erghens verr' van kant, in hollen en in hoecken:
Al verr' uyt het ghesicht, en in een diepe mijn',
Daer willet goudt ghesocht, en daer ghevonden zijn.
Soo vindt den grauer oock wel eenen schat versteken,
Die daer ghedoluen lagh, daer noyt wat nae ghekeken.
'tVVilt somtijdts alsoo zijn, alsm' is in noodt en druck;
En daermen't minst verwacht, daer vindtmen sijn gheluck.

Siet desen aermen bloedt die gaet met eenen strijcken,
Siet, hoe hem desen pot al dickwils om doet kijcken,
Of niemandt daer omtrent op diën light en loert;
Hy is vol vrees en pijn van 'tblaeyken datter roert:
Komt hem maer iemandt aen, het wordt hem al ghestolen.
Dat ghy bewaren wilt, dat soeckt en draeght verholen:
'tIs allen sijn gheluck, en noyt hy meer en treckt,
Dan als hy desen schat in stilt' alleen ontdeckt.
VVaer daer een ander by, daer moght krackeel om rijsen;
Den eenen soud't hem mé, een ander teghen wijsen:
'tGaet soo in alle recht, die met een ander delft,
Al vindt hy erghens iet, en heeft niet dan de helft.
Soeckt ghy hier 'shemels goedt, en Goddelijcke gauen.
Gaet buyten alle volck en 'smenschen ooghen grauen;
In't midden van 'tghewoel, en 'twereldtlijcke ramoer,
En hadd' ick noyt gheluck, noyt ick daer wel by voer.
Hadd' ick te voren iet, dat quam ick te verliesen:
Dit dede my 'tvertreck en d'eenigheyt verkiesen;
Daer wierd' ick altijdt rijck, daer kreegh ick altijdt wat,
Altoos soo vond' ick daer noch eenen nieuwen schat.
Hier is't dat onse siel best haer fortuyn kan maken,
En best tot alle goedt en rijckdom kan gheraken:
Al dat ghy elders haelt, daer wordy veel af quijt;
Al dat ghy anders windt, en is maer half profijt.
Hier graeftmen eenen schat die niemandt en kan roouen;
Die't eens wel heeft gheproeft, die kan het best gheloouen:
Hy vindt hier alle goedt die d'eenigheyt bemindt,
En die in stilte t'huys met Godt alleen hem vindt.
Daerom wat dat ghy doet, 'tzy bidden, oft 'tzy lesen,
Maeckt v verr' uyt 'tghesicht, maeckt doch alleen te wesen;
Soo hebdy heel den schat, soo hebdy thien voor een,
Noyt meerder is't gheluck, noyt beter, dan alleen.

Generale Communie.

+Cithara Iesv. *anagramma.* Eucharistia.

+*Virgil. 6. AEnei.*

Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus	{ *Men raeckter uyt*
Threïciâ fretus citharâ, fidibusque canoris.	{ *Door dit gheluydt.*

M*Agh zijn alsoo het wilt een fabel der Poëten,*
VVt fabels kanmen best de waerheyt dickwils weten.
Men seyt, dat Orpheus heeft doen komen uyt de hel
Den gheest van sijne vrouw door het soet cithers-spel.
Den helschen hondt viel aen met alle dry sijn muylen,
Tot achter inde hel gaf 't weer-slagh van het huylen,
Die maeckte daer de beest, en hiel't soo langh alleen,
Tot dat de heele hel terstondt was op de been.

Megaera trock voor uyt, en had het hooft behanghen
Met een deel swert vergift, met gheel-ghestreepte slanghen;
Maer wat sy dé oft niet, op't eynd' verloor sy 'tveldt,
S'en kondt niet wederstaen dit al te soet gheweldt.
Soo Orpheus maer begonst de snaeren eens te raken,
Sy stonden altemael als boomen, en als staken,
Of daer Megaera stondt, voor niet was al de kracht;
Of Cerberus daer was, ten baette oock gheen wacht.
De vrouw die quam daer uyt, daer Orpheus mé ghingh strijcken,
En was't haer lief oft leet, sy moesten daer op kijcken.
Neemt nu het Vage-vier in plaetse vande hel,
Ick toon v alle daegh noch dierghelijcke spel.
VVanneer door slecht beraedt den mensch soo komt te steruen,
Dat hy voor eenigh tijdt Godts aenschijn noch moet deruen;
Hem volght sijn eyghen boet, en moet voldoen voor al,
Ah! 'tmoedt soo suyuer zijn dat altijdt blincken sal.
En schoon sy in het vier nu worden als verslonden,
S'en konnen daer niet uyt, hun handen zijn ghebonden,
Den grendel die hen sluyt, die moet van buyten staen,
Soo langh sy binnen zijn, soo kan daer niemandt aen.
Maer wy in teghen-deel wy konnen dit ontsluyten,
Soo langh ons leuen duert, soo staen wy noch al buyten,
En met een soeter spel als cither oft als luyt,
Gheraken wy tot hen, en haelen die daer uyt.
Godts eyghen Vleesch en Bloedt, die weerde Offerande
Ontslaet die van de pijn, ontsluyt die droeue banden:
Dit is het cither-spel, dat heeft den Heer ghestelt,
Dat doet op vier en vlam, tot voor de hel, ghewelt.
VVel aen dan, Christen mensch, raeckt somtijdts dese snaeren,
Ghy kondt met eenen slagh v naeste bloedt bewaeren:
Dat Orpheus noyt en dé, dat kondy met dees luyt,
Gaet haelt v vrienden weer, en bluscht de vlammen uyt.

De Biechte.

Fert lingua medelam. { *Voor sonden*
{ *En vvonden.*

E*Laes! moet ick dan hier noch duysendt dooden steruen,*
Eer my de wreede doodt dit leuen eens doet deruen?
Is't niet een wreede doodt die dickmael steruen doet,
Daer ieghelijck maer eens dit recht betalen moet?
Soo dickwils als ick sie een nieuwe son oprijsen,
Sal dese, segh ick dan, mijn laetste ur' eens wijsen?
Ah! moght ick maer eens sien mijn leuen ondergaen,
Eer noch dit licht verschijnt dat ick hier op sie staen!

Ick rot, terwijl ick leef, van sweyren en van wonden,
Ick hadde'r noch al meer wierdt daer noch plaets ghevonden,
Niet een lidt is gheheel, niet een en is ghesondt,
Daer zijn gheen wonden meer, 'tis al maer eene wondt.
Een ooghen blick een ur', een ur' schijnt duysent daghen,
De son dunckt my te staen, die altijdt pleegh te iaghen,
En eenen dagh dunckt my te wesen duysent iaer,
Een weeck dunckt my soo langh als of't een eeuwe waer.
Niet een ghesonde ur' komt dese pijn verschaeren,
Nu heet ick vaeren wel, niet erger konnen vaeren.
Dit is, al is hy kleyn, den troost van mijne pijn,
Dat die, hoe dat sy wast, niet meerder en kan zijn.
VVat klaegh ick hier al van? dit waer noch om verdraeghen,
En waeren daer in't hert gheen wormen die my knaeghen:
Al liggh' ick hier alsoo, al ben ick dus ghewondt,
Noch droegh ick't gherne al, waer maer de siel ghesondt.
Van buyten gaet het best, veel erger is't van binnen,
Daer lijd' ick een torment dat niemandt kan versinnen,
Dees wonden heelen noyt, 'ken voel nu 'tander niet,
Dit d'meeste pijn my doen, zijn diemen niet en siet.
Hier vrees ick bouen al in handen my te gheuen
Van die my helpen kan, en schencken beter leuen:
Maer weet dat ick de doot sal lieuer onderstaen,
Als dat ick iemandt handts hier oyt laet komen aen.
O sot waer toe dees vrees? 'tis lichter om ghenesen,
VVeet dat de tongh' alleen hier sal den meester wesen,
Noch vier en komt daer aen, noch vliem, noch rouwe handt,
Hy is te roeckeloos die hier oft snijdt, oft brandt.
Siet hoe den hondt gheneest v wonden met te lecken,
Soo sal oock uyt v siel de tongh het etter trecken,
Seght maer waer dat v lieght, het is ghenoegh ghevreest,
De tongh' die sal't v doen, de tongh' is't die't gheneest.

Sodaliteyt van Onse L. Vrouwe.

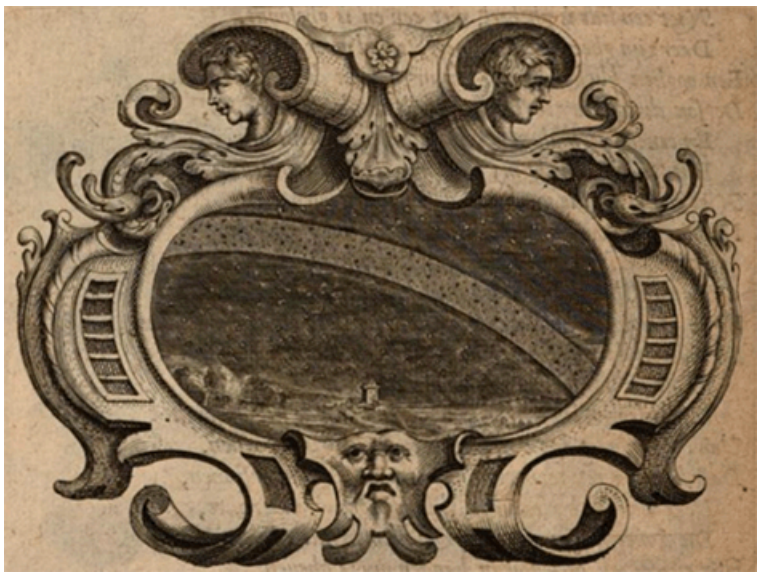

Hac iter ad Superos. { *Hier is de baen*
{ *Om op te gaen.*

ONlanghs inden hellen nacht
Daer ick stondt, en hiel de wacht,
Als den vijandt was te been,
Soo my docht, het was wel een,
Alsmen aldermeeste past
Datmen niet en wordt verrast:
VVant al zijn de vesten diep,
VVaer't dat maer de wacht eens sliep,

'tVVaer al op een ur' ghekleert
Alsser niemandt sich en weert.
Doch soo gheenen vijandt quam,
En niet eenen mensch vernam,
Sloegh ick eenmael mijn ghesicht
Bouen nae het sterren-licht:
Maer soo ick nu opwaerts keeck,
O, sey ick, ô wat een streeck
Isser tusschen u, en my!
Hoe gheraeck ick eens daer by?
Daermen noyt gheen trommels roert,
Daermen gheenen oorlogh voert,
Daermen gheenen vijandt siet,
Daermen vollen peys gheniet.
Soo ick dit bleef wenschen staen,
Sagh ick een melck-witte baen,
Doen ghevoelde ick een vlam
Die my inden boesem quam,
En die my van binnen sey:
Hier langhs is het goedt gheley,
Daer ghy op dees silv're baen
Siet de gulde sterren staen:
Die beteeckent ons de Maeght,
VViëns wittigheyt hy draeght.
Al de gheen' die hier soo leeft
Dat hy witte voeten heeft,
Voor die is dees baen bereydt,
Als hy uyt dit leuen scheydt.
Iae waer't dat den eersten nacht
Tot v riep de helsche wacht,
Qui va là? *sa, gheeft het woordt,*
Seght: MARIA; EN GAET VOORDT.

Onderwijsinghe vande iongheyt.

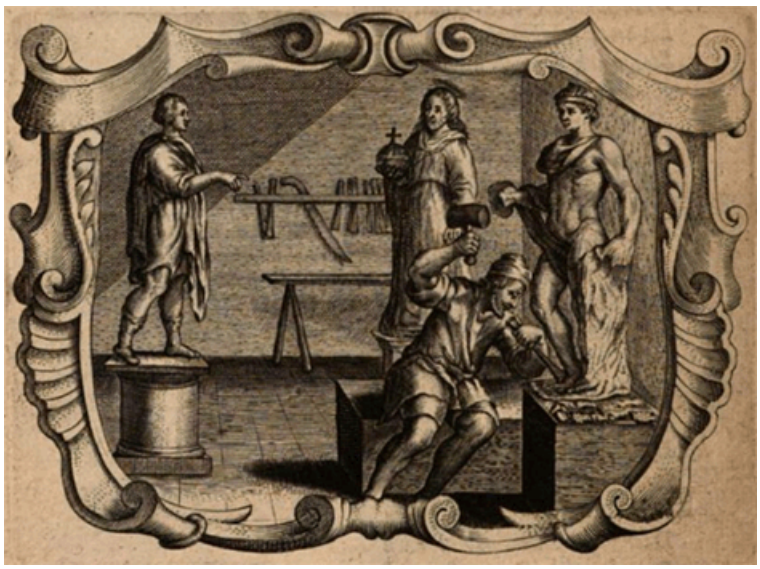

[+]Donec formetur Christus in vobis. *Hy volmaeckt.*

[+]*Galat. 4.*

{ *VVat hy raeckt.*

[+]D*'Een haelt in't bosch maer brant, een ander meulen-standers,*
Maer dat ick krijgh in huys, dat wordt vry al wat anders,
En in een lompigh hout, en in een wildt ghewas
Daer vind' ick haest wat in, dat daer niet in en was.
Ick neem de saegh voor 'teerst, daer nae mijn staele bijlen,
En sny, en kap, en kerf in dese rouwe stijlen:
En als den grouen block ghekapt is met verstandt,
Dan val ick stracks aen't werck en dat van langher handt.

[+]Den beeldtsnijder spreeckt.

VVant wie uyt een grof hout wil kappen teere leden,
Ghewis die moet daer toe en konst en tijdt besteden,
Het is van outs ghesien, al wat gheschiedt met spoedt,
Al is't dat eens wel luckt, nochtans is't selden goedt.
De langheyt vanden tijdt en magh hier niemandt laken:
VVant siet het heeft veel snaps een man heel op te maken,
Men snijdt al menigh-fout, men past dickwils de maet,
Eer dat een volmaeckt beeldt wel op sijn koten staet.
En soo ick hier nu sit en sny met instrumenten,
Soo gaet het effen oock, soo gaet het met studenten,
En dat ghy hier voor v in mijnen winckel siet,
Dat is dat daeghelijcks oock in de school gheschiedt.
De wereldt is een bosch, een bosch vol wilde planten,
Vol van gheknobbelt hout, vol weeren t'alle kanten,
Men vindt'er taey van aerdt, men vindt'er herdt van sné,
Een ieghelijck die brenght sijns ouders plompheyt mé:
En bleuen sy in't bosch, het bleuen botte staken,
Noch dienstigh voor de wet, noch voor des Coninghs saken,
Noch voor hun borghery, noch voor het vader-landt,
En dat maer door ghebreck van een fraey meesters handt.
Men siet dit alle daegh, dat in de teere sinnen
De konst door soet beleydt den aerdt komt ouerwinnen:
Het is een meesters stuck aen d'onbesnoeyde ieught
Te gheuen het fatsoen van een' oprechte deught.
Dit is Loiolas werck, 'tzijn sijn vernufte vonden,
VVant in een heelsaem vleesch gheneestmen haest de wonden.
De wereldt helde nu, en wouw gaen vallen om,
Men konst gheen oorbaer handt slaen aen den ouderdom:
Hy recht dan scholen op, hy doet de iongheyt leeren,
En by de wetenschap voeght hy de wet des Heeren.
VVant wie soo boecken leest, dat hy Godt niet en eert,
Al wordt hy schoon Doctoor, noch blijft hy ongheleert.

Onderwijsinghe vande wilde.

+Hi feros cultus hominum recentum
Voce formabunt.

Het fatsoen
+Horat. lib. 1. Carm. ode 10.
{ VVas hier van doen.

V*Riendt, is't niet een wonder landt,*
Daermen sulcke boomen plant?
Daermen niet een blaeyken vindt
Of 'tis swanger van een kindt?
En wat dunckt v vanden tack
Daer dit aerdigh kindt in stack?
Siet den babbaert daer eens staen,
Siet, hy lacht een ieder aen.

VVant daer was een meesters handt,
Met vernuft en kloeck verstandt,
Die hem onder handen nam
Als hy vanden boom eerst quam,
En wat dat het kindt mis-stondt,
Nam sy wegh tot inden grondt.
Nu soo heeft hy veel te doen
Met sijn aerdigh nieuw fatsoen,
Doch en weet het niemandt danck
Als den beytel, en de banck,
Als de bijl, en als de schaef,
Die den rouwaert maeckten gaef.
En dit doen dees meesters hier,
D'een Apollo met sijn lier,
En den grooten Atlas neef,
Sonder dees een plompaert bleef:
VVant dees Goden wijse handt
Scherpt den gheest en het verstandt:
Die gheen A voor B en kan,
Dien is qualijck een half man.
En soo was den Heydendom,
Plomp, rouw, hert, wildt, stom en krom:
Als de Compagnie dit sagh
Dat dees vrucht soo rouw daer lagh,
Dat sy qualijck mensch gheleeck,
Iae heel vande reden weeck,
Soo heeft sy door enckel ionst
Haer vereert met al haer konst,
Die den aerdt noch groen en rouw
Door Godts wet besnijden souw.
En, Godt lof, 'tis wel gheluckt,
Alsmen sulcke vruchten pluckt.

De Societeyt toont den vvegh des leuens door gheleertheydt en stichtbaerheyt.

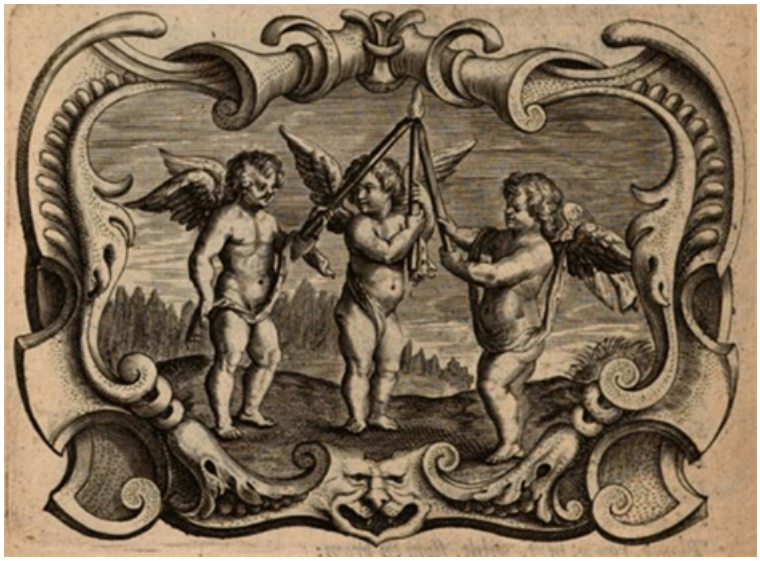

+Quasi lumen de suo lumine accendat, Facit,
Vt nihilo minùs ipsi luceat, cùm alteri accenderit.

Sy licht
+Ennius apud Cic. l. 1. de Offic.

{ *En sticht.*

*'t*VV*As eene in de kortste daghen,*
Op het vuylste van het iaer,
Alsser vallen al die vlaghen
Die Nouember wordt ghewaer:
'tVVeer dat ghingh syseluen wassen,
Schoon het bleef al euen vuyl,
VVant de straet die stondt vol plassen,
Door soo menigh leeghen kuyl.

Soo den auendt was ghevallen,
En den swerten nacht quam aen,
Daer was iemandt van ons allen
Die moest om een boodschap gaen,
'tLot dat viel op den bevreesten,
VVant den lecker was soo schouw,
'tScheen hy vreesde voor de gheesten,
Oft den swerten bitebouw.
By gheluck ghingh ouer straeten,
Met een fackel in de handt,
Een van sijn lief kameraeten;
Desen heeft hy aengherandt.
En dien heeft hem licht ghegheuen,
Anders wouw hy't niet bestaen.
Siet, doen hiel hy op van beuen,
En is daer mé deur ghegaen.
Doch al had hy't in sijn handen,
En dat hy het met hem nam,
D'ander torts die bleef noch branden,
En had euen groote vlam.
Dat hy gaf dat bleef hy houwen,
En nu sien sy bey ghelijck,
En sy gaen op dit betrouwen
VVt de plassen, en het slijck.
O daer zijn soo duyst're weghen,
Daermen schier nae tasten moet,
En sy zijn soo verr' gheleghen,
En daer stooter veel den voet.
VVilt ghy op den wegh niet dwalen,
Komt hier, steeckt v fackel aen,
Hoe veel lichts dat ghy komt halen,
Noch soo blijftse branden staen.

Het ampt der Predikanten.

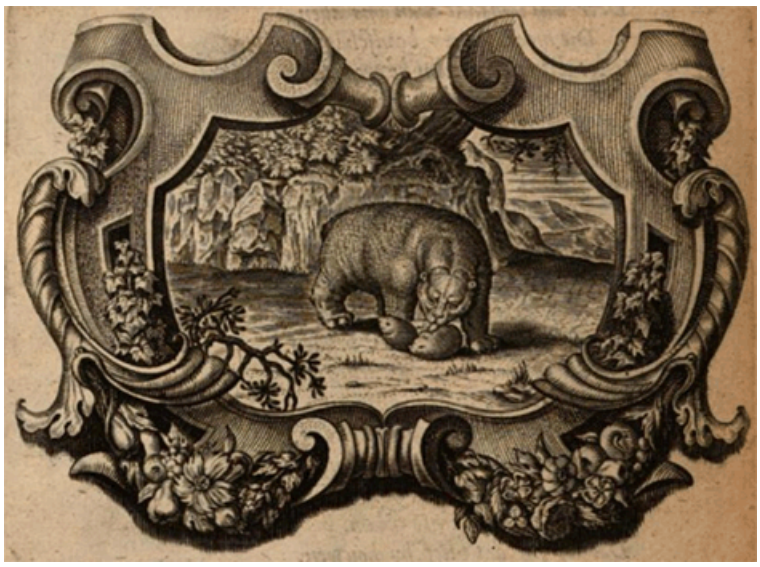

Vos mentes fingite linguâ. { *Sy de leden,*
{ *Ghy de seden.*

W*Anneer den beyr in't eerst gheworpen heeft sijn ionghen,*
Soo is't een rouw stuck vleesch in eenen klont ghedrongen,
Men vint noch poot, noch klauw, men siet daer hooft, noch steert,
Soo ligghen altemael de leên in een verweert.
Aensietse waer ghy wilt, gh'en kondt daer niet af maken,
En de natuer alleen weet daer niet door te raken:
Al is't een beyren-draght, 'ten heeft noch gheen fatsoen,
Voor dat den beyr haer leckt, de tongh die moet het doen.

tGaet oock alsoo met ons, 'tgaet oock soo met de menschen:
VVat gheeft dat iemandt heeft, oft iemandt oock moght wenschen,
Het is al plomp en bot, onaerdigh, onvolmaeckt,
Tot datter ergens eens een tongh omtrent gheraeckt.
Het wesen, en 'tfatsoen dat moet allenghskens komen,
Den rouwen aerdt en wordt noyt seffens afghenomen:
En dat scheen eenen block, en dat had luttel gheest,
Dat kan den leeraer slaen op eenen nieuwen leest.
VVaer zijn van d'ander eeuw die ouw en rouw manieren
Van menschen, segh ick wel? oft onghetemde dieren?
Als rondom, waerdy ginght, en Oost, en VVest, en Suydt,
De Deught ghebannen was, en 'tRecht te werelt uyt.
Men sagh de Liefde Godts in weynigh plaetsen schijnen,
Het maeghden eerbaer-root ghingh van ghelijck verdwijnen:
Men sagh van oudt en iongh Godts-dienst verlaeten staen.
Al wat de ouders doen, dat neemt de iongheyt aen.
Maer alsmen heeft begonst te dond'ren op de stoelen,
Te dreyghen doodt en hel, te segghen sijn ghevoelen,
D'een heftigh ende fel, d'een herdt, d'een suer, d'een soet,
Doen quam het ouer al weer op een nieuwen voet.
Men sagh daer eerst gheen licht, doen ghinghen d'ooghen open,
'tBegonst al watter was te vreesen, en te hopen,
En siet van diën tijdt bekenden sy haer hooft,
Daer hen de wulpsheyt had te voren af berooft.
Men onderkende daer terstondt oock al de leden,
Elck aen sijn ampt en plicht, aen sijn besnoeyde seden:
De werelt die daer lagh verwerr't en ongheschickt
Stondt doen weer op haer been, en was gheheel verquickt.
VVel aen ghy die daer hebt de tonghen vande beyren,
Het is v ampt en plicht den rouwen aerdt te weyren,
Maeckt dat dit gheestigh beeldt den Vader zy ghelijck,
En brenght den aerdschen mensch weer tot het hemels rijck.

Ondervvijsinghe vande kinders.

+Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos.

{ *Men leertse best*
+*Deut. 32.*
VVt haeren nest.

E*En van ons ghebuer-mans soonen*
VVouw my korts een nest gaen toonen:
'tVVas een boos en gauw ghedrocht,
'tHad den voghel langh ghesocht.
Desen nest was al sijn sorghen,
VVant hy ghingh daer alle morghen,
Hy wou weten dagh voor dagh
VVatter inden nest al lagh.

Als hy sagh die groote becken,
Doen ghingh hy sich wat vertrecken,
Hy sagh 't spel van verr' al aen,
En hoe't met den nest sou gaen.
Soo den nest begonst te vlugghen,
Datter pluymen op haer rugghen
VViessen, en oock op haer borst,
En het iongh nu vlieghen dorst;
Doen quam haer de moeder leeren
Het ghebruyck van dese veeren,
En sy toonde aen haer kindt
Hoe het snijden moest den windt:
Hoe het moest sijn streeck gaen houwen,
En het sonnen-licht aenschouwen,
Hoe den aerent noyt en daelt
Dan als hy sijn eten haelt.
Soo den ionghen dit quam segghen,
Ghingh ick hem den sin uytlegghen,
En ick sey: Dat ghy hier siet
Dat is dat v oock gheschiet.
Daer zijn oock die voor v vlieghen
Als ghy maer komt uyt v wieghen,
Die v leyden by der handt
Als ghy vlugh wordt in't verstandt.
Die wilt volghen, moet de noten,
Moet de knickers, moet de koten,
Die moet laeten 'tkinder-spel,
Om te vlieghen euen snel.
Siet de Compagnie verbeyden
Om de iongheyt aen te leyden,
VVant dat hiel een oudt verstandt
Datter iongh was in gheplant.

De Latijnsche scholen.

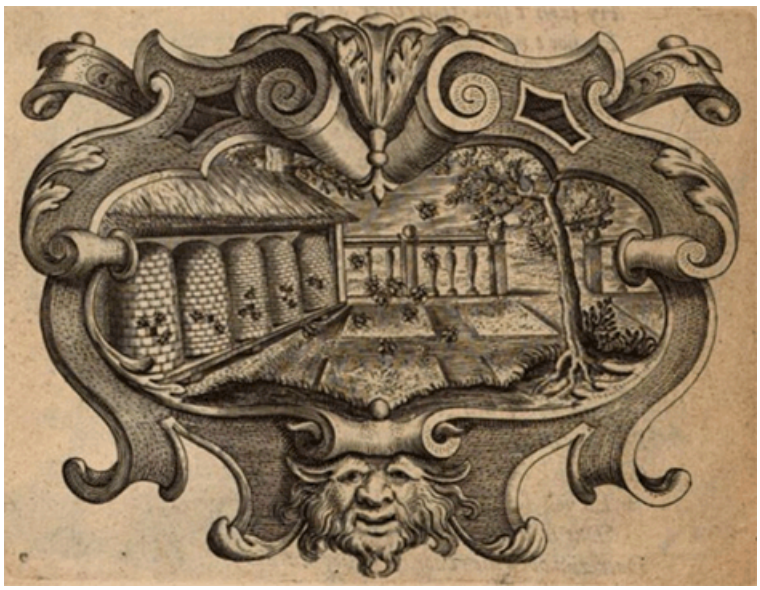

Luditq́ue fauis immista iuuentus. { *Hier heeft de ieucht*
{ *Haer soete vreucht.*

SIet de biekens soete dieren,
Sietse daer om honigh swieren,
Sietse swermen om het groen;
Ieder heeft soo veel te doen.
O, sy weten soo te sluypen,
En soo in de bloem te kruypen,
En het dierken is soo ergh,
'tSuyght daer uyt het soetste mergh.

'tEen dat heeft de witte rosen
Voor sijn beste proy verkosen,
'tAnder swiert omtrent den kant
Daer den tymus is gheplant:
Staen daer ergens groene linden,
Daer gaet het sijn schatten vinden,
Oft is't datter boeck-weyt bloeyt,
'tVlieght daer henen onvermoeyt:
Daer en kan't sich niet versaeden,
'tGaet syseluen ouerlaeden,
En daer nae het soet ghespuys
Vlieght met al sijn vracht nae huys.
Doch al dat het hier komt stelen,
Dat en doet de bloem niet quelen,
Schoon de bloem haer honigh schenckt,
Daerom wordtse niet ghekrenckt.
En dat dese eertijdts vloghen
By Homerus, daer sy soghen
Honigh uyt den soetsten mondt
Diemen by de Griecken vondt,
'tIs een teecken dat in boecken
Oock al honigh is te soecken:
Maer voor al schouwt het fenijn
Daer de bloemen vol van zijn.
Door de meesters wordt 'tghewesen
VVaer men honigh moet gaen lesen,
VVaer dat een onnoosel kindt
Honigh sonder letsel vindt.
Gaet dan biekens, gaet dan vlieghen,
Maer en laet v niet bedrieghen:
VVant wat soet is inden mondt,
Is aen't hert heel onghesondt.

De Christelijcke leeringhe.

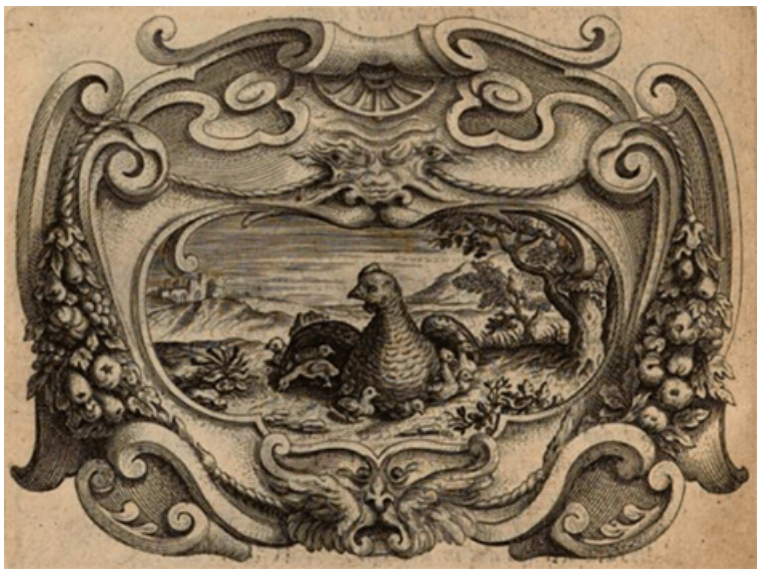

+Sinite pauulos venire ad me. { *Dat hier vergaert*

+*Luc. 18.*

Is vvel bevvaert.

W*At is een moeders hert oock seluer in de beesten?*
Het voedt een staege sorgh al waeren't wijse gheesten:
Sy gaen haer om haer vrucht bederuen in den grondt,
En spaeren oock den kost wel uyt haer eyghen mondt.
Siet ghy dees klock-hin wel? haer vleugels die staen open,
Op dat niet verr' van daer de kieckskens souden lopen,
Maer schuylen onder haer als onder 'tbeste dack:
Een moeder een alleen gheeft aen soo veel ghemack.

En gaetter hier oft daer eens een maer in de hoecken
'tZy om eenen naeckten pier; oft dooden worm te soecken,
Dat treckt sy haer soo aen. 'tBenauwste datmen vindt,
Oock by de dieren self, is moeder voor haer kindt.
Maer als sy bouen haer den kiecken-dief siet swieren,
Dan is't dat sy beghint te klocken en te tieren,
Sy sluyt haer vleugels toe, en vreest sijn klauwen niet,
Dan is de liefde sterck, als sy perijckel siet.
En om dees wack're sorgh, en om dees liefdes streken
Heeft CHRISTVS SICH WEL EER BY SULCK EEN KLOCK GHELEKEN,
Als hy den onder-gangh der Ioden eens voorsagh,
En met een weenend' oogh beklaeghde diën dagh.
Hy sey: Hertneckigh volck, ghy die ick wilde spaeren,
En onder mijne liefd' soo dickwils wouw bewaeren
Ghelijck een klock-hin doet: ghy sult sien metter tijdt
Het lijck van 'tvaderlandt, en dat tot v verwijt.
De ouders zijn te trots: komt ghy ô teere spruyten,
Komt schuylt hier onder my, laet vry de rest daer buyten:
Hoe groot hier iemant is, is hy gheen kindt ghelijck,
Van nu af sluyt ick hem voor eeuwigh uyt mijn rijck.
Dat ghy verloren ghinght, den troost van al mijn lijden,
Dat waer een swaerder kruys; maer neen, van alle tijden
Hebb' ick hier in voorsien; en leeraers vande ieught,
En t'saemen oock ghestelt de meesters vande deught.
Het is mijn Compagnie, aen die zijt ghy beuolen,
'tSal zijn haer eyghen ampt de kinders inde scholen
Te toonen mijne wet, de Christelijcke plicht:
VVie dat de iongheyt leert, my nieuwe kercken sticht:
Dees sullen v 'tgheloof, en hop', en liefd' inprinten:
VVie vruchten plucken wilt, moet vroegh sijn boomken inten.
VVat troost hebt ghy van't kind is't dat v eenigh saet
Niet wel besproeyt en wordt, en soo verloren gaet?

Beghinsel vande Christelijcke leere is't Kruys.

A teneris affuesce cruci. { *Een goedt begin*

{ *Is kruyskens min.*

I*Ck heb een fraey en aerdigh dinck*
Ick heb een lieue dystel-vinck
Ick heb hier vast aen desen draet
VVel 'tsoetste beestjen vande straet.
Mijn broerken seyde: VVaer het mijn,
Het vincksken sou een putter zijn:
Maer neen, soo't my viel door gheluck
Soo ghingh ick't leeren op de kruck

Daer deed' ick dees twee bellen aen,
En leerde hem voor eerst maer staen;
Maer 'tviel het vincksken eerstmael suer,
Als ick't ghingh leeren langhs de muer:
Doch soo het haest sijn les onthiel,
En dat het nu heel selden viel,
Soo gaf ick het de volle locht,
En heb het op de straet ghebroght,
En heb dan soo van langher handt
Het vincksken op het kruys gheplant.
Nu vlieght het heel mijn klouwken uyt,
En 'tkomt weer om als ick maer fluyt:
Soo dat het nu heel is vol-leert,
En altijdt weer tot't kruysken keert.
En dit en koste my gheen moeyt,
Om dat 't van ionghs was opghevoeyt,
Ick roofde't vroegh uyt sijnen nest,
De ionghe vinckskens leeren best,
En hier mé gae ick weer nae huys:
VVant siet, men leert my oock op 'tkruys,
Ick moet gaen in de Christen-leer
Met handen t'samen, ooghen neer,
En hooren wat den Pater seyt,
Als het gheloof wort uytgheleyt.
En gheeft hy my maer eenen winck,
Soo luyster ick ghelijck een vinck:
En nae het eynde van den sanck
Soo doet hy my staen op de banck
Dan vraeght hy daer voor alle man
Of ick een kruysken maken kan.
De kinder-les, nae mijnen sin,
Is, kruysken, kruysken goedt beghin.

De principaelste lesse vande Christelijcke leere: Eenen Godt, en dry persoonen.

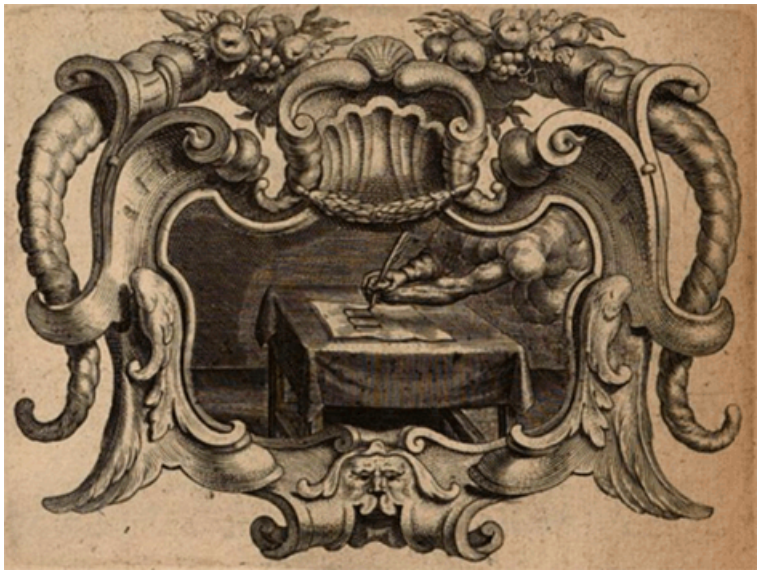

Sic trinus & vnus. { *Dry en een,*
Discitur.

{ *Godt alleen.*

[+]A*Ls ick eerstmael ghingh ter scholen,*
Dat my neerstigh was beuolen,
(VVant de kinders op de straet
Leeren anders niet als quaet)
Doen moest ick voor 'teerst gaen weeten
Hoe dat al de letters heeten,
VVat dat is een A oft B,
VVat dat voor gaet, C oft D.

[+]Een leerkindt spreeckt.

Doch als ickse nu kond' tellen,
Doen moest ick die t'saemen spellen,
d'Eerste les was P, A, PA,
En 'tbleef dickwils euen nae.
Maer als ick was onderwesen,
En kond' sonder meester lesen,
En nu niet een woordt en was
Of ick't sonder spellen las;
Doen begon ick wat te schrijuen:
Haddy my doen eens sien vrijuen,
Haddy eens ghesien het spel;
Och, ick schreef al nae de hel,
Letters puer als haenen-pooten,
Niet een stontter op haer kooten,
Kribbel-krabbel anders niet:
VVant ick beefde als een riet.
Mae als hy mijn handt quam houwen,
En die soetjens wist te douwen,
En die stierde hier en daer,
Doen wierd' ick de konst ghewaer.
Soo hy doude, soo hy keerde,
Soo hy my dees letter leerde,
Diemen met dry beenjens schrijft,
En nochtans een letter blijft:
Doen ghingh hy my hier in toonen
Eenen Godt, en dry persoonen,
Vader, Soon, en heyligh Gheest;
Saligh is hy die hem vreest.
Gaet doorsnuffelt al de boecken,
Gaet daer vry de wijsheyt soecken,
Die dees m *niet en verstaet,*
Seght wat hem gheleertheyt baet?

Den Christelijcken Leeraer houdt voor ooghen de leelijckheyt der sonden.

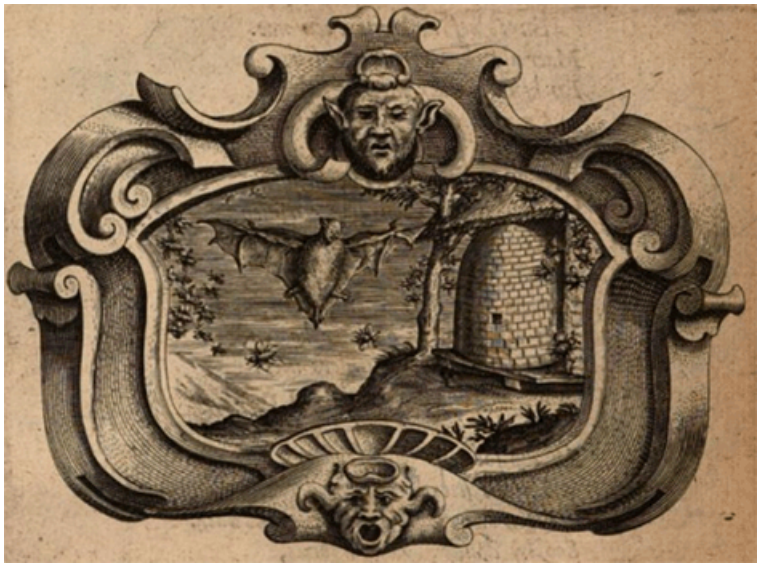

Teneras mentes haec terret imago. { *VVat schrick*
{ *Brengh' ick!*

D*E iongheyt vreest terstondt, en 'tisser aen gheleghen,*
Dat men de sonden haer in tijdts kan maken teghen:
VVant vrees, die in het hert van ionghs af is ghedruckt,
En wordt niet lichtelijck daer weerom uytgheruckt.
Verbeeldt eens nae de konst de leelijckheyt der sonden,
Set eens het monster op; sy staet met open monden,
En schroomt nu meer het quaet als wel den bitebouw,
Die iemant, soo haer dunckt, by nacht wel grijpen souw.

Dat gaet diep in het hert, dat snijt haer door de leden,
De vrees dwinght de ieught in plaetse van de reden:
VVant sy vermagh het al, krijght die hier eenen voet,
Sy baert een suyu're siel, een oprecht kindts ghemoedt.
VVant siet, wie datter komt, hoe soet hy weet te vleyen;
Sy houdt haer achterwaerts, en laet sich niet verleyen;
Maer schroomt het leelijck dinck, en vlucht voortaen het quaet.
Is't wonder, die blijft staen, dat die verloren gaet?
VVanneer de vledder-muys met haer taey-velle pluymen
Komt in de duysternis het biën-hof beluymen,
Het staeter al in roer, het loopter ouer hoop,
Sy passen op de vlucht, en spoeden haeren loop.
Dat vael en tackigh dier en konnen sy niet luchten,
Men siet den heelen swerm op staenden voet gaen vluchten,
Sy mercken aen het grauw en hayre-loose vel,
Gheen voghel van 'tgroen wout, maer van de swerte hel.
Soo haest als dan de bie verneemt de vledder-muysen,
Terstondt te koruen uyt, het gaeter al verhuysen,
Daer blijft het konstigh was, daer light den honigh-raet,
Noch bie, noch bies ghelijck en sietmen langhs de straet.
En schoon haer kelders zijn vol soetigheyt ghebrouwen,
Den arbeyt van een iaer, niet een en laet haer houwen,
Niet een en is soo stout, 't vlucht altemael van hier:
VVat schroom en komter niet van dit swert auendt-dier?
Ghelooft het ionghe ieught, kond' ick de sonde toonen,
Schoon dat ghy zijt ghewent in soetigheyt te woonen,
In blijdschap, in ghenoeght, in hongh-soete vreught,
Saeght ghy maer eens de sond', ghy eerdet haest de deught.
Maer neen, dit helsche dier, dit broedsel van het duyster,
Dat schouwt der reden licht, 'tis vijandt vanden luyster,
'tEn wilt niet zijn ghesien, en noch veel min bekent:
Zijt ghy een suyuer bie, en komt daer noyt ontrent.

Den Christelijcken Leeraer wederhoudt de kinders vande helle.

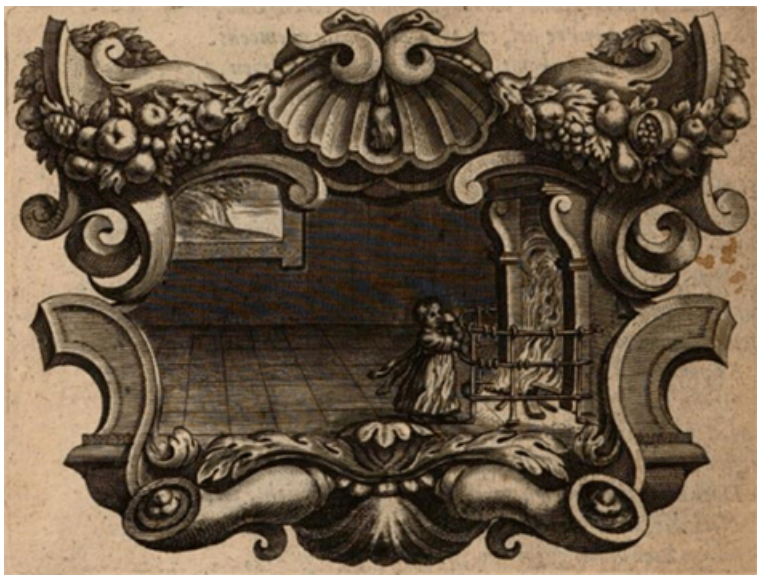

Sic cautum pueris. { *Het vveyrt*
{ *Eer't deyrt.*

H*Et kindt dat hier voor 'tijser staet*
Dat viel eens laetstmael op de straet,
Dat viel eens op een herden key:
VVant soo de maert was een klappey,
'tHad nauwelijcks haer handt ghemist,
En 'tkindt dat lagh daer eer het wist.
Terstondt soo schreeude't ouerluydt,
De moeder keeck te venster uyt,

En ouerghingh haer wel te keur,
En wouw haer daerom seynden deur:
Den vader die sagh euen stuer,
En wouw het korten aen haer huer:
VVant 'twas het liefste dat hy hadt,
En wel het schoonste vande stadt.
Doch om te stillen het gheschrey
Sy gheesselden den herden key,
De moeder riep, sus, sus, sus, sus,
En gaf haer kindt een soeten kus,
Iae schoon het suycker noch ontfingh,
'tEn sweegh noch niet om't lecker dingh.
Neen hola, sey de moeder, neen,
De kinders die zijn dick alleen,
De moeders hebben groot beslagh,
En gaen en staen den heelen dagh,
De vaders sietten op't kontoor,
En is de maert een luye sloor,
Ghewis het kindt dat viel in't vier,
En dat waer weer een nieuw ghetier:
Soo dan, eer naeckt de bitt're kouw,
Soo dient een schermsel voor de schouw,
VVant als't daer soo verr' af sal staen,
Dan heefter 'tvier gheen vatten aen.
Lief moeder, hoort nu mijn bescheet:
'tIs in de hell' al anders heet,
En wie dat daer eens wordt ghebrandt,
Daer voor en is gheen meesters handt.
Daerom, hebt ghy een moeders hert,
VVeyrt van v kindt doch dese smert,
En stiert het nae de Christen-leer
Soo brandt dat sich doch nimmermeer.

Den Christelijcken Leeraer leert de kinders bidden voor den eten.

Non capit antè cibum. { *Dancken*

{ *Voor bancken.*

I*Ck heb dickmael met mijn ooghen*
Neerstelijck hier op ghelet,
Hoe licht dat het is om booghen
'tGheen' van ionghs af wordt gheset.
VVild' v boomen niet doen hellen,
Rechtse van haer eerste iaer:
VVant gh'en sultse niet herstellen
Komdy langhen tijdt daer naer.

Al dat iongh is, laet hem dwinghen,
Soo ghy niet te langh en wacht:
Ionghe wiskens kan men wringhen
Oock met d'alderminste kracht:
Rechten kan men teere planten,
D'oude booghen al te noy;
Loopen sy eens nae de kanten,
'tCamelot dat houdt sijn ploy.
By kleyn boomkens steltmen staken,
Schoon het dunckt de ionghheyt pijn;
Datmen tot een reep wilt maken
Dat moet vroegh ghebooghen zijn.
Hebde ghy dit noyt bevonden
By de kinders op de straet,
Als sy leeren ionghe honden,
Eermen aen de taefel gaet?
Leeuwken sit eerst op sijn kooten,
En dient op voor sijnen heer,
En dan bidt het met sijn pooten,
Of 'ten krijght gheen brockskens meer,
Noch ten sal gheen beenkens knaghen,
VVant men iaeghet vanden dis,
Iae het krijght de huyt vol slaghen
Om dat 't onghewilligh is.
'tKindt moet bidden, eer't magh eten,
En staen sonder sijnen hoedt:
Niemandt magh den Heer vergheten,
Die hem alle daeghen voedt.
Dese les is't dat wy inten
Op de groene ionghe ieught,
Om daer in van ionghs te printen
Danckbaerheyt der kinders deught.

Suyueren handel en vvandel.

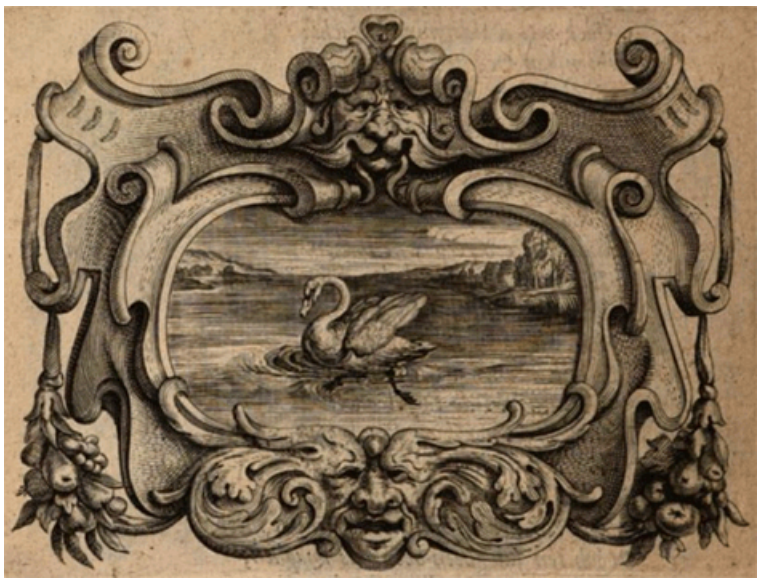

Tangor, non tingor ab vnda. { *S'en vat*
{ *Geen nat.*

I*Ck ghingh nu onlanghs wat door groene boschen treden,*
Tot rust van mijn ghemoedt en onghestelde leden,
Ick hoorde t'alle kant een minnelijck gheluyt,
De boomen gaeuen spraeck door 'tvogels soet gefluyt.
Noch vond' ick tot vermaeck in't midden van de boomen
Den vijuer dien ghy siet veel klaerder als de stroomen,
Veel klaerder als een beeck, soo schoon als een fonteyn,
Van alle kanten net, van alle kanten reyn.

In't midden sat de swaen die met sijn roode pooten,
Ghelijck den roeyer doet, syseluen wist te stooten.
Dan swom hy hier en daer, dan klom hy op den nest,
Die met een kleynen tuyn stondt uyt den grondt ghevest.
En als hy wederom was op het landt gheklommen,
Soo was hy alsoo droogh, of hy noyt hadd' gheswommen,
Hy sloegh sich niet eens uyt ghelijck den water-hondt,
Die nae 'tgheschoten wildt den meester iaeghen sondt.
Iae schoon een koeltjen blies, en dé den vijuer schuymen,
Niet eenen druppel nats bleef hanghen aen sijn pluymen,
En als hy met den hals tot op den grondt toe gongh,
Men sagh noch slijck, noch iet dat aen sijn veeren hongh.
Ick sey: Dat is de ieught die sich soo weet te spaeren,
Die van gheen nat en weet, schoon sy door nat moet vaeren,
Die midden in den stroom, en midden in de vloedt
Behoudt een suyuer hert, bewaert een net ghemoedt.
'tIs witte swaenen werck te swemmen gansche daeghen,
En als men sich vertreckt gheen vocht met hem te draeghen.
Men haelt soo haest wat slijcks, men krijght soo licht een vleck:
VVie hiel oyt suyuer handt in't midden van het peck?
Ons hert dat is ghelijck aen uytgheblaesen lampen,
Die door een vetten smoock, en door haer innigh dampen,
Hervatten weer de vlam, en raken in den brandt:
Het aldermeeste vier komt van eens anders handt.
Komt Dauid, komt weer af, bindt in dit hittigh loeren,
V oogh weydt al te breedt, sy sal v hert vervoeren.
Eylaes! een vry ghesicht, maer eenen slimmen lonck
Al rijst hy uyt het nat, het is een heete vonck.
VVel aen dan suyu're ieught, wacht v van sien en raken,
VVant die de schoonste zijn die konnen 'tvuylste maken.
Siet op v sinnen-beelt, het is een witte swaen:
Vat ghy het minste nat, 'tis met v eer' ghedaen.

Af-beeldinghe van d'eerste eevwe der Societeyt Iesv.
Het vierde boeck, de liidende Societeyt, oft vanden teghen-spoedt der selver.

Het eerste capitel.
Hoe de Societeyt door Godts ghehengenisse, ende vaderlijcke liefde in teghenspoedt gheoeffent is ghevveest.

[+]INDIEN'T altoos voor Godts beste vrienden gheacht zijn gheweest, welcker deught aenden toet-steen der opvallen ghekeurt zijnde, dies te ghetrouwer is bevonden in liefde, hoese harder wierden aenghetast, en swaerlijcker besocht; soo

[+]*Godt oeffent altijdt sijne vrienden,*

moghen wy ons wel laeten voorstaen, dat de Societeyt al mede van Godts vrienden is, de welcke (ghelouet moet hy zijn) gheduerende dese eerste eeuwe in't stuck van ouerlast redelijck haer deel ghehadt heeft; en niet te min soo ghetrouwe is ghebleuen in haeren ijuer tot alle ghewesten der werelt te verspreyden, datter sommighe aen twijfelen, welck van twee meerder mirakel zy, datse't heeft konnen houden staen teghen soo vele aenstooten; oft wel, datse binnen soo korten tijdt van iaeren soo wijdt en verre verbreydt is. Dan, dese dinghen gaen t'samen, ghelijck Seneca inden boom bemerckt hoe dien meer bewaeyt[+]wordt, hoe hy vaster staet, dieper sijne wortelen schiet, en wijder sijne tacken t'alle kanten uytspreydt. Die Godt met verloop van tijdt wilt groot maken, die verdruckt hy in't beghin, op datse gheljckelijck met sijnen Soon IESVS souden aengroeyen, die eerst nae de vernederinghe verheuen is gheweest. Hoe veel te meer dan[+]moeste dit lot op de Societeyt vallen, die hy sijnen naem hadde doen voeren, ten eynde datse van sijne nederigheyt en verheffinghe, door lijden en glorie, ghelijck-maetighljck soude eruen? Immers soo schijn'er, dat onsen fondateur den H. Ignatius dat wonder visioen (waer uyt den naem vande Societeyt IESV ghesproten is) verstaen heeft, als hy den Sone Godts wel hoorde segghen, dat hy hem te Roomen soude ghenadigh zijn; maer daer en tusschen hem gheladen sagh met een ouergroot cruys op sijne schouderen, tot een teecken dat wy dit al mede moesten draeghen. Hier van quam het, dat hy 'tlijden van laster en opsprake, en alderhande quellinghe, met den heerlijcken naem van CHRISTVS liureye plagh te vereeren, waer mede hy wenschte dat alle de sijne bekleedt moghten worden. Den nieuwen velt-heere nam sijn oogh-ghe-

[+]*De prouid. c. 4.*

[+]*oock de Societeyt,*

merck[+]op den ouden krijghs-handel dien hy gheploghen hadde, wel wetende datmen de voortocht ende sorghlijcke aenvallen aen gheen' andere en betrouwt, als aen de vroomste mannen ende kloeckste soldaeten. Noyt en beklaeghde hem 'tMacedonisch heyr dat het van sijnen Coningh Alexander ouer al gheleydt wierdt inde meeste slaghen[+]ende perijckelen; noch de dry hondert uytghelesene mannen van Gedeon, om datse onder soo vele duysenden alleen weerdigh ghevonden wierden om teghen de gansche[+]maght der Madianiten te staen. In teghen-deel soo beklaeghde sich Xauerius, en was beladen, als voor een teecken van onghetrouwigheyt aen sijnen Capiteyn IESVS, soo wanneer hy sich eenen tijdt langh sonder lijden bevondt, achtende dat hy niet en verdiende, vanden seluen in swaere gheleghentheden ghebruyckt te worden.

[+]*de kloeckste soldaeten staen voor aen inde perijckelen:*

[+]Iudic. 7.

[+]*Dit vvenschte Xauerius:*

Hier van en heeft haer de Societeyt, mijns dunckens, in dese eerste eeuwe niet seer te beklaghen. Haeren oppersten leydts-man, wiens naem sy voert, heeft ghetoont dat hyse voor de sijne hiel, als weerdigh om vervolghinghe voor hem te lijden. Doch, dese vervolghinghe wat isse anders[+]gheweest, als het edel saet waer uyt soo schoone ende ouervloedighe vruchten ghesproten zijn? Slaet uwe ooghen rondom op de Societeyt, soo wijdt alsse door de wereldt verspreydt is, ghy sult de prophetije van den H. Ignatius waerachtigh vinden, die sulcks voorseyt heeft: want ghewisselijck d'ondervindinghe wijst het uyt, datse noyt voor desen, oft oock noch heden-sdaeghs, ergens meer toeghenomen heeft, dan daer het lijden ouervloedigher was.[+]Met danckbaerheyt moeten wy't bekennen, dat ons d'opsprake tot noch toe ghedient heeft tot lof, ende 'tverlies tot winste. Die ons meest meynden te beschaedighen, hebben ons gheholpen; ende 'twerck datse meynden om te

[+]*Hierdoor groeyt de Societeyt,*

[+]*dat vvy Gode danck vveten,*

stooten, hebbense vervoordert, iae met al hun schocken eenen vasteren handt ghegheuen. Wie en sal sich ouer de Godtlijcke voorsichtigheyt hier niet verwonderen? gheenen beteren middel en kondese ghebruycken, 'tzy om de Societeyt altoos te bewaeren, ende op haere hoede te houden, 'tzy om de selue te vervoorderen ende te vermenighvuldighen. Door quaede tonghen is sy kenbaerder gheworden; door kerckers ende vier-schaeren is haer onnooselheyt in't openbaer ghekomen; iae door 'tveriaeghen ende bannen selue isse ten deele op andere plaetsen verbreydt, ten deele tot haer oude wooninghe nae der handt noch eens soo vriendelijck en eerlijck (de Godtlijcke voorsichtigh-heyt alles keerende tot ons profijt) wedergheroepen.

Dit is de weldaet, die de Societeyt IESV met sulck eene[+]vreught ende blijdschap in dit hondertste iaer belijdt, dit is d'oorsake van haer triomphe en Iubilee: dit is 'tghene sy aen de werelt wilt doen blijcken, datse d'opvallen ende d'aenstooten (daer haer de ketters ende andere onbedachte menschen schande af spreken) als sonderlinghe jonsten van Godts handen neemt, ende als eenen sekeren pandt van sijne vaderlijcke liefde acht, iae dat den waerachtighen oorsprongh van haeren wonderlijcken voortgangh ende vermeerderinghe is: op dat alle naekomelinghen, soo langh alsse den naem IESV sullen voeren, hunne hope meer in teghenspoedt als in voorspoedt leeren stellen.

[+]*met vreught van ons Iubilee.*

Het tweede capitel.
Hoe den duyuel door het lasteren van den H. Ignatius de Societeyt socht in haer hooft heel te verdrucken, eerse noch bevestight vvas.

+OM dese nieuwe vergaederinghe (voor de welcke den boosen vijandt soo schroomde) in haere eerste beghinselen gansch te vernielen, heeft hy haeren instelder den H. Ignatium door laster en blaeme ouer al ghesocht in haet en misachtighe te brenghen: ten eynde hy nu eerloos zijnde, van niemandt ghevolght en soude worden. Soo langh als hy sich te Manresa oft elders in sijne eenigheyt stil hiel, soo wierdt hy van een ieghelijck voor goedt ende heyligh gheacht; maer nauwelijcks hadde hy begonst van't bekeeren der sielen te handelen, en sijnen euen naesten tot de deught te voorderen, of het wasser al in roere, op dat een ieghelijck van hem eenen afkeer soude krijghen. 'tScheen dat hem de lasteringhen volghden al waer hy henen trock. +*Troubelen teghen Ignatium,*

+Te Alcala is hy op korten tijdt drymaels beticht voor ketter, ende ondervraeght als toouenaer, ende eens wel veertigh daghen in den kercker ghehouden. Van daer reysende nae Salamanca, vondt wederom de ghevanghenisse voor hem bereydt, en wordt andermael als ketter in de boeyen gheworpen. Maer soo wel hier, als te voren te Alcala, wordt hy met alle eere ontslaghen, ende voor onnoosel verklaert; hoe wel niet sonder merckelijck naedeel ende verachtinghe van sijn goedt voornemen; alsoo hem wettelijck verboden wierdt binnen den tijdt van vier +*te Alcala, en te Salamanca,*

iaeren niemandt in't gheestelijck t'onderwijsen: 'twelck eene vande redenen was die hem uyt Spaignen dede nae Parijs vertrecken. Maer hy en hadde qualijck hier oock sijnen[+]ijuer te wercke ghestelt om de menschen tot de godtvruchtigheyt te brenghen, of en leedt wederom dierghelijcken opval van alle kanten, te meer om datter dry studenten van goeden huyse door sijne vermaeninghe de wereldt wilden verlaeten. Waer van by den gheestelijcken rechter Matthaeus Ori beschuldight zijnde, ende als een verleyder der ionghheyt ghescholden, soo hy vrywillighlijck ende ongheroepen syseluen vertoonde, is d'opsprake seer lichtelijck als eenen roock verdwenen.

[+]*te Parijs,*

Dit waeren tot noch toe al woorden; maer in't Collegie[+]van S. Barbara, daer hy studeerde, wilde men hem openbaerlijck castijden met eene schandelijcke geesselinghe, die men d'oproerighe studenten plagh aen te doen. Wie en siet hier niet klaerlijck den nijdighen vondt van't helsch serpent? Want hadde dit gheluckt, al sijn credit ende achtbaerheyt by de studenten, hadde voor niet gheweest. Maer Godt heeft het verkeert. In plaetse van castijdinghe vallen hem de meesters te voete, en bidden verghiffenisse, met soodanighe vermeerderinghe sijns goeden roems en naems, dat 'tghene verdocht was om alle de ionghheyt afkeerigh van hem te maken, 'tselue grootelijcks ghedient heeft om die aen te locken, ende vaster hem aen te hechten; als't bleeck in Petrus Faber, Xauerius, en d'andere die naemaels de grondt-steenen van dit bouwsel der Societeyt gheweest zijn.

[+]*daerse he*m *schandelijck vvillen castijden,*

Doch, dese kalmte en moght niet langh dueren, besonder als den boosen vijandt nu merckte dat Ignatius sijn volck ghingh teghen hem weruen, en allenghskens uyt Pariis te velde nae den strijdt leyden. Daer volghde ter-

stondt +een nieuw onweer teghen het boecksken van sijne gheestelijcke Exercitien: waer mede 'tselue dies te waerschijnelijcker by d'onbedreuene beticht wierdt van ketterije, hoe alle nieuwe boecken meer duchtens ende achterdenckens gauen om de bedoruene tijden. Hier scheen het datmen hem den appel van sijn' ooghe raeckte: waerom, schoon hy in ander verkort van eere syseluen meer met stil-swijghen ende ghedult, als met gherucht van pleyterije, verweyrde, is hier in niet te vreden gheweest met het goedt ghevoelen datter den rechter af hadde; dan heeft by den seluen aenghedronghen om vonnisse, waer by wettelijck d'oprechtigheyt van sijne leeringhe aen alle de wereldt moghte blijcken. Men soude segghen, dat hy van doen af voorsagh, hoe noodtwendigh hem nae der handt dese ghetuyghenisse te Roomen soude wesen.

+bevechten het boecksken der Exercitien.

+Diesghelijcks heeft hy niet langh daer nae te Venetien ghedaen: want soo de leughenachtighe maere hem voor eenen ketter scholdt, die in Spaignen uyt de ghevanghenisse ghebroken in sijn beeldt verbrant, en nu onlanghs uyt Vranckrijck als eenen verleyer der ionghheyt ghebannen was; is hy vrymoedighlijck tot den Apostolijcken Nuntius aenghetreden, en heeft ernstelijck op hem versocht, dat hy hem vande sake soude doen berichten, ende d'uytsprake nae de waerheyt daer van doen, niet om sijn' eyghene eere, maer om die vande mede-ghesellen, die metter tijdt sijn leuen souden willen volghen.

+te Venetien,

+Dit euenwel niet teghenstaende, dat hy te Venetien soo eerlijck van alles ontslaghen was, zijnder andere gheweest, die de selue lasteringhe te Roomen noch eens vernieuwt hebben, sonder twijfel om den laetsten slagh te gheuen, waer aen d'uytroeyinghe oft bevestinghe dan dit gheselschap soude hanghen. Het gheweldt van dit grouw-

+te Roomen,

saem tempeest heeft aen onse voorouders sterckelijck inghebeelt, dat het doen die tijden waeren, van de welcke den Heere IESVS, hem onder weghe openbaerende aen onsen H. Vader, belooft hadde, *dat hy hem te Roomen ghenaedigh ende behulpsaem soude wesen.* Den oorsprongh van[+]desen storm was eenen sekeren valschen predikant, wiens woluen-aerdt soo wel niet en hadde konnen schuylen onder het Religieus schaepen-kleedt dat hy droegh, of hy en wierdt van d'onse als Lutheraen ontdeckt. Dit vrongh desen bedrieger bouen maten seer, en dede uyt spijt ende wraeckghiericheyt niet als verdencken, waer mede hy Ignatium met de sijne moghte laken. Dus stroyde hy uyt, dat Ignatius ende sijn mede-ghesellen vol van alle boosheyt soo in Spaignen, als Vranckrijck, iae oock onlanghs te Venetien verwesen, ende de handen der Rechteren ontloopen, te Roomen ghekomen waeren, om onder den deck-mantel van godtvruchticheyt de ionghheyt te bederuen. Dese ende dierghelijcke dinghen met vollen mondt, door sy seluen en die van sijn habijt, ouer al verbreydende, heeft in korten tijdt den H. Ignatium met d'eerste Patres soo versmaedelijck ghemaeckt, datter vele eenen schroom van hen-lieden kreghen, als van ondeughdighe en vluchtighe menschen: welcker ghemeynschap gheschouwt diende, iuyst ghelijck den boosen vijandt konde wenschen. Iae den roep wierdt niet alleen onder het volck in de stadt, maer oock in andere steden ende landen door brieuen ende post-tijdinghen der weder-partije verbreydt, dat Ignatius ende sijne mede-ghesellen waeren van openbaere boosheden ende ketterije plichtigh bevonden, ende ten laetsten te Roomen eens voor al souden betaelen. Maer siet de wondere voorsichtigheyt Godts, ende de sorghe voor d'eere van sijnen Heylighen.

[+]door eenen bedeckten Lutheraen,

Ter goeder ure, alsmen d'uytsprake vande sententie soude gaen doen, waeren te Roomen teghenwoordigh (sonder d'een van d'ander te weten, elck in't besonder om sijn' eyghene saken daer ghekomen zijnde) schier alle de rechters die voor desen elders ouer sijne vonnissen hadden gheseten. Wt Spaignen Ioannes Figueroa, Matthaeus Ori uyt Vranckrijck, van Venetien Gaspar Doctius. Dese dan zijn allegaeder by Godts ghehenghenisse voor de Heeren ghekome, ende hebben de leughenen vanden lasteraer ouertuyght, met grooten lof vande deught ende godtvruchticheyt des Heylighen. Dus heeft den Stadt-houder van Roomen door ghebodt van den Paus openbaere sententie tot ontlastinghe voor sijne onnooselheyt uytghesproken.

Wel anders zijn die lasteraers ghevaeren: eenen vande valsche ghetuyghen wierdt in ballinghschap ghedreuen: den anderen soo hy oock op ketterije bevonden was, ontliep wel in tijdts de doodt, maer niet de schande, van dat hy in sijn contrefeytsel verbrandt wierdt: den derden is tot eeuwighe ghevangenisse verwesen gheweest: den vierden stierf korts daer nae van eene deerelijcke sieckte, met opentlijck beklagh ouer de valscheyt teghen Ignatium bewesen.[+]Ten laetsten, den roer-vinck van al, dien heymelijcken ketter, ende valschen predikant heeft sich ontmomt, en ('twelck wel voor de meeste straffe gherekent magh worden) sijn kappe uytgheschudt, ende soo de reyse nae de Broeders van Geneue (daer doch de vergaederinghe van dit afvalligh ghespuyt is) aenghenomen.

[+]*die naemaels open*baerlijck *afvalt.*

Indien wy nu willen insien, wat de Societeyt hier mede ghewonnen heeft, sullen moeten belijden, dat haer dit tempeest te wenschen was. Doen heeftse eerst haere bevestinghe van den Paus derren eyschen, als nu meester zijnde ouer al het opstel vanden boosen vijandt: de welcke sy

ten laetsten verkreghen heeft, oock door het toedoen van den Cardinael Guidiccionius, diese te voren een iaer langh belet ende verachtert hadde, als breeder in't eerste boeck gheseyt is.

Het derde capitel.
Hoe, en uyt vvat reden, de Societeyt soo menighen ouerlast nae haere bevestinghe ghedraghen heeft.

ALS nu de Societeyt van den Apostolijcken Stoel bevestight was, ende onder 'tghetal van de Religieuse Ordens ghestelt, in plaetse van ruste (diese eenighsins verhopen moghte) is dies te harder aenghetast gheweest, hoese nu stercker ghewapent, ende opentlijcker te velde ghebracht wierdt, om den strijdt aen alle boosheden ende ketterijen te leueren. Eens voor al wil ick hier in't korte de redenen bybrenghen van soo menighvuldighe aenstooten, [+] treckende die principaelijck uyt onsen historie-schrijuer Orlandinus.

[+]Part. 1. Hist. Soc. lib. 15. num. 34.

d'Eerste reden van den ouerlast der Societeyt, den haet van Satan;

d'Eerste ende vernaemste hebben wy nu ghemelt in't voorgaende Capitel, te weten den bitteren haet ende nijdt van den duyuel der hellen: den welcken sijne maght ghebruyckende ouer het rijck der boosheyt, doet sijn' uyterste best, om al watter goedt ende heyligh onder de menschen oprijst, in sijn' eerste beghinselen (dit sijne ghewoonte zijnde) te verdrucken. Ouersulcks hy altijdts, niet alleen boose menschen, maer oock by wijlen goede Catholijcke, uyt misverstandt oft ongherechte voor-oordeelen, teghen de Religieuse Ordens opgheruydt heeft.

Wt den seluen wortel spruyt den haet van de ketters,[+]ende den pick van de boose menschen, teghen de Socie-

[+]*de tvveede, den haet der ketteren en godtloose;*

teyt: want klaerlijck siende, datse recht teghen hunnen handel inghestelt is, om Godts eere en vreese te verbreyden, soo schijnt het, datse (menschelijck sprekende) niet min en konnen doen, als haer op alle manieren soecken te verdrucken, ende te vervolghen. 'tWelck dies-haluen niet meer te verwonderen en is, dan dat hitte en koude teghen een strijden. 'tghene soo langh dueren sal, als 'teen en 'tander sullen in wesen zijn.

[+]Vanden boosen is d'afkeerigheyt al mede, door blaeme vande quaede tonghen, tot de goede voorghekropen, alsse hen uyt ongunst lieten wijsmaken, dat dese Orden tot verderffenisse van het Christendom, en tot verminderinghe van d'andere Religien was: iae, sonder voorder insicht, meynende datse het met hun oordeel wel voor hadden, hebben met een oproerigh toestemmen onder den anderen ghesloten, datse ghehouden waeren den voort-gangh van dese familie oft heel te beletten, oft immers nae vermoghen te stutten. Onder dese waeren oock al Bischoppen, Doctoren, Religieusen, ende andere Gheestelijcke persoonen. 'tWelck dies te min te verwonderen is, hoe men in die sorghelijcke tijden, met meerder reden, achterdencken van alle nieuwicheyt hadde.

[+]*de derde, d'afgunstigheyt.*

Misschien waerender noch andere redenen, die elck een in't besonder, met schijn van ghewight, verweckten om ouer al ons 'thooft te bieden. Want soo vele menschen, soo vele sinnen, ende niet mindere verscheydenheyt en isser in eens ieders ghesindtheyt ende vonnisse van binnen, als in't wesen ende ghelaet van buyten: iae dat meer is, noyt en saghmen ghebeuren, dat eene sake van alle menchen voor goedt ghehouden wierdt.

Wat eenighe Religieusen belanght, die ons hier en daer wat vremt beieghent hebben, daer en sullen hen gheene

wijse lieden aen stooten: want behaluen dat de quaede tochten oft passien met de wereldtsche kleederen niet terstont afgheleght en worden, soo is't datse op hun oude maniere van leuen ghewent, d'onse nieuwe (die heel verscheyden was0 quaemen te misachten en te laken. te meer om dat de Societeyt schier alle soorten van godts-dienstigheyt ende goede wercken omhelsende, ende met Godts gratie de selue loffelijck uytvoerende, scheen met haere oeffeninghen d'onachtsaemheyt van d'andere Gheestelijckheydt te straffen: welcker sommighe doen ter tijdt de selue niet seer ter herten en trocken. Hier uyt, menschelijck nae onse kranckheyt sprekende, moeste wat ialoesije rijsen: wantter weynigh dat ruym herte vanden Apostel in hun lijf draghen, om te moghen segghen: *VVat light daer aen? Als in*[+] *alle manieren, 't zy oft door occasie, oft door de waerheydt* CHRISTVS *verkondight wordt; daer in verblijde ick my oock ende ick salder oock noch blijde om zijn.* Iae selfs hy was een vande liefste discipelen CHRISTI, die daer seyde: *VVy hebben*[+] *eenen ghesien in uwen naem duyuelen uytworpende, ende wy hebben't hem verboden, want hy en volght met ons niet.* Een ieghelijck blijft al te gheerne by het sijn, ende acht min dat een ander doet. iae komt by wijlen soo verre, dat hy eens anders wel-vaeren houdt voor sijn naedeel, eens anders winste voor sijn verlies, ende laet sich onbedachtelijck voorstaen, dat eens anders verheffinghe sijne vernederinghe is: principalijck als men vreest, dat het op interest van sijn eyghen profijt, ghemack, eere oft autoriteyt aenkomt.

[+]Phil. 1. v. 18.

[+]Luc. 9. v. 49.

Wt dese dan ende dierghelijcke oorsaken zijn d'opvallen ghesproten, die de Societeyt nu eene ronde eeuwe ghedraghen heeft, ende noch daghelijcks draghen moet; sonder hope datse van de selue oyt ontslaghen sal worden: min

noch meer als het schipken Petri, de H. Kercke, in dese werelt noyt in ruste en sal wesen, den boosen vijandt altijdt sijn beste doende, om dese familie te verdrucken: door welcker hulpe hy siet dat de heylighe Kercke (nae het belijden vande Pausen, iae der ketteren selue) onderset ende verheuen wort. te meer noch, mits hy bemerckt datse soo groot gheacht wort om d'uytnemende deughdt ende gheleertheydt van soo menighe weerdighe mannen; soo soeckt hy de selue in meerderen haet te brenghen, om alsoo alle hare aenslaghen te beletten, diese heeft om Godts eere te verbreyden. Of hy dit door Catholijcke, oft door ketters, door Gheestelijcke oft wereldtlijcke doet, dat komt hem ghelijck, als hy maer tot sijn voornemen en magh gheraken. 't Is onghelooffelijck, wat valscheydt hier toe niet versiert en is, ende met wat lasteringhen behanghen. Laet ons maer eens in't kort eenighe landen doorloopen.

Het vierde capitel.
Vande aenstooten der Societeyt in Italien.

*Kleyne troubelen der Societeyt te Roomen.

GHEENE soorten van menschen zijnder gheweest, tot de huysghenoten en kinderen toe, of sy en hebben teghen de Societeyt in Italien aenghespannen. Hier iemandt vande groote, niet wetende hoe sich te wreken ouer het belet van sijne onkuysheydt, heeft om spijt ende leet te doen, alle valscheydt ouer ons uytghestort. Daer eenen oor-blaeser, om den Paus ende sommighe vande Cardinalen te behaghen, heeft hem veel quaedt vermoeyens van ons inghegheuen. De school-meesters oft uyt afgunstigh-heyt, oft uyt vreese, dat onsen voortgangh hunnen ondergangh soude worden, hebben de kinders opgheroeyt, datse

bouen andere ongheschicktheyt de vensters oock uytworpen, ende de deuren van onse leer-plaetsen met ghewelt souden oploopen. Doch, dit en is al maer een kleyn beiagh gheweest ten opsicht vande inheymsche oorloghe, die de kinders nae d'aflijuigheydt vanden H. Vader Ignatius teghen haer eyghene moeder de Societeyt verweckt hebben. Twee van d'onse uyt eenen onbescheyden ijuer, als nu by[+] ondervindinghe kennelijck was, dat den Paus de Societeyt niet wel en besinde, iae eene vremde ghedachte broeyde van haer met d'Orden der Theatinen (welcker instelder hy was) in een te smeden, hebben P. Iacobum Laines den Vicaris Generael leelijck by hem vermaeckt. Desen Paus, alsoo de Constitutien vande Societeyt noch niet bevestight en waeren, hadde voor hem ghenomen twee puncten daer in te veranderen. 'tEerste was de gheduerigheydt vanden Generael, het ander 'tachterlaeten vanden Koor-sang: ghelijck hy ons desen opleyde, op de wijse van d'andere Ordens die hem heylighlijck ghebruycken, alsoo wilde hy dat de regeringhe van dien oock niet langher als dryiaerigh en soude wesen. 'tEen heeft hy mits de ghehoorsaemheyt der Societeyt te weghe ghebracht, die op sommighe plaetsen den dienst Godts begonst te singhen: ende 'tander soude al mede ghevolght hebben, dan wierdt door het afsteruen des Paus in tijdts verhoedt; waer mede oock den Koor t'eenemael achterghebleuen is. By desen Paus dan hebben dese twee alles in roere ghestelt, ende de Societeyt in perijckel ghebracht van eene grondighe vernielinghe. Maer ten laetsten is dit onweer oock ghestilt, ende alles ten besten ghekeert, nae dat den Cardinael van Alexanderijen (die naemaels Paus was, Pius den vijfden ghenaemt) alle de saken door 'tbeuel van Paulus wel ondersocht hadde, ende de Godtlijcke goedtheyt soo met ghe-

[+] *meerdere van P. Bobadilla en Pontius,*

beden, als lijf-castijdinghen van d'onse versoendt was.

Ghedurende dit verschil binnen 'shuyse, wierden te[+]Monte Politiano seer gheluckelijck de fondamenten gheleydt van een Collegie, hoe wel 'tselue korts daer nae met groote beroerte verstoort wierdt. Verscheyden ionghe dochters ende weduwen vertrocken haer om de liefde Godts uyt de wereldt, een deel nae cloosters, een deel nae den staet van reynigheydt. Daer by noch vele ghehoude vrouw-persoonen, voor desen vry wat te wulps, besneden haeren handel met de trouwe ende behoorelijcke seeghbaerheydt van haeren ee-standt. Dit en konden niet swelghen sommighe oft vrijers, die vande hope der versochte houwelijcken; oft roffianen, die van de ghewoonte hunner ongeoorlofde wellustigheden vervielen: dieshaluen betichteden sy ons met de vuyligheydt die wy belet hadden, ende waer mede sy selue besmet waeren. Sy stroyden uyt datter eenen Iesuit een' eerlijcke vrouwe hadde willen onteeren; sonder te segghen, wie, waer oft wanneer. Dus, soo men dit niet en gheloofde, hebbense met groote belofte een lichte dante uytghemaeckt, de welcke iemandt van de Patres tot val soude brenghen: maer dit oock door de gratie Godts te vergheefs zijnde, hebben vele arghere rancken voortghestelt met eenen uytgheschudden boef, diese met ons habijt becleedt schalckelijck deden uyt ons Collegie, als of het iemandt vande Patres hadde gheweest, recht nae een openbaer bordeel gaen. 'tWelck soo ghedaen zijnde, heeft voor eenen tijdt, tot dat de fuycken van dese rabauwerije ontdeckt zijn gheweest, den naem vande Societeyt[+]grootelijcks verachtert. Den Rectoor des huys Gambarus selue wierdt oock al valschelijck beschuldight door ialoesie, uyt reden dat hy dickwils eene sekere eerlijcke vrouw-persoone sprake gaf. Daer wierden vele leughens

[+]*te Monte Politiano,*

[+]*daer den Rectoor selue beticht vvordt.*

teghen hem versiert, ia oock minne-brieuen op sijnen naem uytghegheuen: maer sooder bouen al dit noch een gherucht ghingh, datter eenighe op sijn lijf uyt waren, heeft sich ('t ghene onse vijanden maer en sochten) vertrocken, laetende eene waerschijnelijcke hope, dat de reste vande Patres inde moeyelijckheden verdriet souden nemen, ende van selfs de stadt ruymen. Ten seluen eynde wierden hen[+]de ghewoonlijcke aelmoessen onttrocken, het gheleent huys daerse in woonden opgheseyt, alle teeckenen van ongesintheyt ende vervremtheyt bewesen. Euen-wel bleuense staen, ende worstelden onverwinnelijck met d'uyterste aermoede; tot dat het aen P. Laines goedt docht de selue uyt hunnen[+]kommer ende hongher te verlossen, ende het Collegie met goeden oorlof vanden Magistraet te niet te doen.

[+]d'aelmoessen onttrocken,

[+]het Collegie te niet ghedaen.

Dit scheen een groot verlies te wesen voor d'eere van onse onnooselheydt: doch konnen hier van niet klaeghen, terwijle niet alleen Robertus Bellarminus een ouertreffelijck man, die al dese schande ghenoeghsaem heeft vergolden, in't midden van dese vervolghinge aen de Societeyt ghewonnen is gheweest; maer oock dry iaeren nae 'tvertreck van d'onse, alle de valscheydt uytghekomen is: want eenen borgher, die nae menighvuldighe ellenden ende sieckten, noch leuen noch steruen en konde, heeft ten laetsten op sijn doodt-bedde inde teghenwoordigheyt van treffelijcke mannen daer toe gheroepen, opentlijck bekent, dat hy dien rampsalighen mensch was, die in't habijt van eenen Iesuit ten huyse vande lichte vrouwe ghegaen was, om de Patres door dese schande den noodt op te legghen vande stadt te verlaeten.

Omtrent dien tijdt was te Venetien oock al wat swarigheydt.[+]'tGhingh daer al wel, gheduerende het leuen van den Patriarch Driedo, die den dienst der Societeyt in alle

[+]Te Venetien,

gheleghentheyt ghebruyckte. Maer sijnen naesaet Ioannes[+]Taruisius viel ons heel teghen: niet en quam daer vande Iesuiten, dat hem aenstondt. Iae men seyde dat hy by de heylighe Euangelien ghesworen hadde, dat de Societeyt niet langh te Venetien en soude blijuen. Om dit te weghe te brenghen begonstender sommighe inden Magistraet (door't oprocken, soomen meynt, van Taruisius) op te worpen, dat de Iesuiten onverdraghelijck aen de Republijcke waeren, als schadelijcke ende oproerighe geesten, die hen noyt gherust en hielen; maer ouer al met des landts saken bemoeyden, draghende daer-en-tusschen de partije van de Spaignaerts, diese sochten te vervoorderen; oock door misbruyck vande biechte der vrouwen, diese uythaelden, om alles te weten wat daer inden huys-handel van een ieghelijck, ende aengaende den Staet der Republijcke omgingh. Doch, sooder sommighe vande Heeren buyten onse wete oft toedoen, hen kloeckelijck van stonden aen hier teghen stelden, is den aenslagh misluckt. Waerom siende datter gheene hope en was vande Iesuiten uyt te setten, hebben voorgehouden, dat men immers hunne maght in't hooren van alderhande biechten behoorde te besnijden, ende dies aengaende, teghen alle misbruycken aen't goedt-duncken vanden Patriarch t'onderworpen: te wijle het niet en betaemde, datse te maghtigh souden worden, maer dienstigher was voor de ghemeynte, indiense kleynjens in oodtmoedigheyt ende onderdanigheydt bleuen leuen. Dit was wederom eenen nieuwen ranck ende vondt van Taruisius, wiens eenigh voornemen was, by dese onderworpinghe de Patres t'ouerheerschen, ende hunne ghewoonlijcke diensten te verhinderen. Maer hier teghen is ooc al eenen vande treffelijckste Heeren (die men nochtans meynde dat vande partije was) opghestaen, ende heeft daer soo sterck teghen aen-

[+]*door den Patriarch Taruisius.*

ghekant, dat men ten laetsten goedt vondt, indien de Patres erghens vermaent moesten wesen, dat men 'tselue aen den Heere Hieronymus Priulus, voor alsdoen Prince van dese Republijcke, soude beuelen. Desen roept dan den Prouinciael Palmius, en houdt hem voor watter inden Raedt ghepasseert was: 'twelck hy verstaende, heeft oogh-schijnelijck den grondt ontdeckt, en betoont, hoe datter gheenen anderen oorsprongh van al dit bestel en was, als d'ongunste ende d'afkeerigheydt vanden Patriarch. Waer mede het verschil gheslist, ende de Societeyt meer als te voren van elck een besocht ende ghe-eert wierdt.

Godt gaue datter in volgende tijden eenen anderen Priulus gheweest hadde! Onse vijanden en souden ons soo dickwils ende soo schamperlijck niet verwijten het vertrecken uyt Venetien, dat naemaels gheschiedt is. Want wat winnen wy doch, als sy nae alle lasteringhen noch moeten bekennen, dat de Societeyt daer niet uyt gheiaeght en is, maer van selfs door gegaen, om den oppersten Stadthouder CHRISTI op der aerden (gelijckse schuldigh was) oock met verlies van eene heele Prouincie, ghehoorsaem te zijn? Datse tot noch toe niet en is wederom ingheroepen; en moet haer gheenssins tot schande strecken, ghemerckt den Cardinael Perronius hier van sprekende met den Paus, seyde, dat 'tselue niet gheweygert, maer, om den ghemeynen vrede niet te verachteren, tot betere gheleghentheydt uytghestelt was: voeghende daer by, dat sijnen Coningh, die ons te Constantinopelen hadde konnen stellen, soo vele moeyte niet hebben en soude, om ons te Venetien weder in te brengen. 'tWelck al hoe wel noch niet gheschiedt en is, soo verhopen wy nochtans, dat metter tijdt 'tselue gheluck aen de Societeyt te Venetien ghebeuren sal, datse in dierghelijcken ongheval in Vranckrijck ghenoten heeft.

Het viifde capitel.
Vande aenstooten der Societeyt in Spaignen.

NOYT en heeft klaerder ghebleken, dat, ghelijck de palm-boomen, hoe mense meer druckt, te hoogher opschieten; alsoo oock de Societeyt, hoe mense met meerder ghewight van ouerlast in Spaignen ouervallen heeft, hoese te meer oock verheuen is gheweest. Al was dat het vader-landt van Ignatius, soo heeft hyer nochtans de proef-schole van sijne verduldigheydt ghevonden, inde welcke hy betoont heeft, wat hy met de sijne om CHRISTVS wille bereydt was te lijden: immers aen de banden ende ghevanghenissen die hy hier uytghestaen heeft, pleegh Faber sijnen voorspoedt in Spaignen toe te schrijuen. Het waere onmoghelijck alles in't besonder te verhaelen, twee oft dry alleen van de vernaemste opvallen sullen voor speur dienen om uyt die d'andere t'achterhaelen.

Onvveer teghen de Societeyt by Melchior Canus vervveckt,

[+]Doen wy onse eerste wooninghe te Salamanca stelden, isser een treffelijck predikant vande weerdighe Orden der Predick-heeren met naeme Melchior Canus, Doctoor in de Godtheydt, gheweest, die sich liet voorstaen dat Antichristus tijden nae by waeren, ende sijne voorloopers alreede ghekomen: die hy opentlijck ende sonder bewimpelinghe van reden onse Patres noemde te wesen, om dat, soo hy meynde, in dese alle de teeckenen van Antichristus[+]aenhangh hen liet vinden. Den onbedachten man en peysde niet eens 'tghene den heylighen Thomas schrijft, dat men eertijdts de Religieusen van S. Dominicus ende S. Franciscus Orden, al mede voor dienaers vanden Ante-kerst hadde ghehouden. Dit segghen van Canus soo op

[+]Lib. contra impugnantes Religiones cap. 24. & 25.

den preeck-stoel, als in openbaere lessen (ghelijck het een man van groot aensien was) heeft 'tvolck heel ontstelt: al de werelt wierdt van ons vervremt: den Magistraet selue verboodt ons alle onderwijsinghe des volcks, tot de Christelijcke leeringhe toe: inder voeghen datter maer een schandelijck ballinghschap te verwachten en was, waer van die van d'Vniuersiteyt nu al hadden begonst de hoofden t'saemen te steken. Wat soude doch dese kleyne vergaderinghe in sulck een gheuaer doen? Daer was P. Michael Turrianus, een van onse Priesters, aen Canus niet onbekendt: desen uyt oude vriendtschap gaet hem aen, ende bidt dat hy doch de teere spruyte van onse nieuwe Religie, die genoeghsaem te winde van alle quaede tonghen stondt, met sijne autoriteyt niet en wilde verdrucken, maer eer voorstaen ende verheffen. Dan sijn ghemoedt was nu gheset: wat hy hem voorhiel, oft van de bevestinghe der Societeyt, oft van het ghevoelen des Paus (die twee van d'onse alsdan versch nae't Concilie van Trenten in sijnen naem ghesonden hadde) Canus bleef by 'tsijn: iae voor alle andwoorde beklaeghde hy oock 'tongheluck van Tuurianus, die hy sijnen vriendt noemde, dat hy sich soo onbedachtelijck by dit gheselschap vervoeght hadde.

Middeler tijdt heeft de voorsichtigheyt Godts uyt dese[+]selue Orden vanden H. Dominicus, iae uyt het selue Conuent, eene voorsprake ende ghetrouwen beschermer voor ons verweckt. Desen was Doctor Ioannes Penna, uyt-nemende in godtvruchtigheyt ende gheleertheydt: den welcken nae een diep ondersoeck van alle onse manieren, heeft soo mondelingh als schriftelijck de scheldingen van Canus wederleght. De welcke niet alleen aen d'andere goede Religieusen sijne mede-broeders seer mishaeghden, maer naementlijck aen den Seer Eerw. P. Franciscus Romaeus, doen

[+]*vvordt door het toedoen van Ioannes Penna Predick-heer nedergheleght.*

ter tijdt Generael van d'Orden: den welcken, op de gehoorsaemheyt, aen alle de sijne straffelijck beuolen heeft, datter niemandt qualijck vande Societeyt en soude spreken, de welcke als eene bende van onderstandt door de goedertierentheydt Godts aen de H. Kercke ghegheuen was. Middeler-tijdt hadde den Paus Paulus den III. aen twee Bischoppen in Spaignen de beschermínghe vande Societeyt opgheleght, daer-en-boven hadde Ignatius copie van het Roomsch vonnisse gesonden. Maer 'tis al onnoodigh gheweest: mits de waerheydt soo door't toedoen van Doctor Penna, als de deughdt ende standtvastigheydt van d'onse (die om alle dese swarigheydt niet en lieten de ghemeynte nae vermoghen by te staen) ghenoeghsaem ghebleken heeft, ende t'samen 't volck gheleert, de Societeyt uyt hare vruchten te achten, niet uyt het ghesegh der menschen. Ghedurende dese vervolghinghe, viel te verwonderen, dat Mevrouwe Maria Pimentel Grauinne van Monte-real (die haer in een klooster onder den reghel vanden H. Dominicus vertrocken hadde) van Godts weghe verweckt wierdt, om d'onse van hunnen noodtruft te voorsien: Godt almaghtigh dit soo schickende, dat wy vande selue Orden in onse eere ende aermoede souden gheholpen worden, van de welcke eenen man ons hadde bevochten: op dat dese twee Religieuse familien voortaen te vaster met den bandt der liefde aen malckanderen souden verbonden blijuen.

[+]Ander tempeest vanden Archs-bischop Silicaeus

[+]Meerder is gheweest het onweder te Toledo, teghen het Collegie van Alcala gheresen. Daer waeren eenighe ongheleerde Priesters, die neffens andere misbruycken, tweemael 'sdaeghs aen hun volck 'talderheylighste Lichaem onses Heeren uyt-reyckten. Den Archsbischop Ioannes Silicaeus, om datter tusschen deser en ons habijt weynigh verschil was, hadde naedencken dat het van ons bedrijf

was: 'twelck hy sich dies te lichtelijcker liet voorstaen, hoe hy daghelijcks meer opgheruydt wierdt van sommige onse vijanden, die hem d'ooren vol bliesen, dat de Iesuiten op gheene Bischoppen en pasten, maer alleen onder 'tghebiedt van den Paus wilden staen. Dus heeft hy ten laetsten straffelijck op pene vanden ban verboden, datter voortaen niemandt van sijn' ondersaeten de H. Sacramenten by de Patres van de Societeyt en soude ontfanghen: van ghelijcken, datter niemandt van de Pastoors de selue soude laeten predicken, noch de H. Sacramenten in de Prochie-kercken uytreycken. P. Villanoua, die Recteur van't Collegie t'Alcala was, spoedt in haeste sijne reyse nae Madrid toe, by den Nuntius: den welcken, om alles met voorsichtigheyt te stillen, gaet selue aen des Coninghs Raedt de brieuen van de bevestinghe ende priuilegien der Societeyt toonen; seyndt Villanouam met sijne brieuen van recommendatie nae den Archsbischop Silicaeus; en met andere aen Mevrouwe Eleonora Mascarenia, die veel by den Archsbischop vermocht. Maer Silicaeus en gaf op alles gheen' andere andwoordt, dan hy plagh te gheuen in saken daer hy gheenen lust en hadde van nae te luysteren, dat hy haest t'Alcala soude komen, ende alsdan sien wat hem te doen stondt. Middeler tijdt beual hy aen eenen Canonick van Alcala, dat hy alle de huysen, die rondom het Collegie stonden, voor wat prijs het oock waere, eerst-daeghs soude opkoopen, om aldaer een vrouwen Clooster teghen onse erue soo hoogh op te trecken, dat wy (ghelijck hy hem beroemde) noch son noch mane en souden sien. Men seyt, dat den H. Ignatius, als hy te Roomen dit al verstondt, seer bly ghelaet ghetoont heeft, hopende dat uyt sulcke beghinselen groote vruchten souden voortkomen: 'twelck oock soo ghebeurt is. Voor al heeft den Archs-bischop

door uytdruckelijck ghebodt vanden Paus, sijne plackaeten teghen de Societeyt moeten herroepen. Ende nae sijne doodt (siet eens de Godtlijcke voorsichtigheyt) hebben wy alle die huysen van eenen persoon ghemackelijck ende redelijcker prijs inghekocht, die wy van vele besitters sonder groote moeyte ende opsprake noyt en souden hebben konnen bekomen, als ofse Silicaeus voor ons hadde doen koopen.

+Noch een derde te Saragossa,

+Dit alles tot noch toe was al sonder oproer des volcks; maer te Saragossa hebben wy wel eenen anderen aenstoot gheleden. Den Vicaris, de Clergije, de Religieusen, de ghemeynte, waeren ghelijcker handt teghen ons aenghespannen. Noyt meerder oft schandigher tempeest, noyt blijder eynde. Alsmen in onse Capella d'eerste Misse soude doen, tot de welcke den Vice-roy met al den edeldom ghenoodt was, ontbiedt den Vicaris 'sauendts te voren heel laet, datmen de feeste soude uytstellen, om dat d'Augustijnen klaeghden dat wy hen te nae quamen. Men heeft gheandwoordt, dat de sake oock met goeden oorlof van den Archsbischop nu soo verre ghekomen was, datse niet en konde uytghestelt worden, en datmen 'sanderdaeghs aen den Vicaris breeder soude voldoen. 'sAnderdaeghs eermen den dienst soude beghinnen, komt daer eenen onbekenden, ghesonden van d'Augustijnen, ende verbiedt op pene van excommunicatie datmen in die Capelle gheenen dienst en soude doen. Onse Patres teghen allen ongheval, beroepen tot den Paus, ende sluyten by toestemmen van andere wijse mannen, datmen soude voortgaen. Soo wierdt dan de Misse, van de Predick-heeren hier toe ghenoodt, seer heerlijck ghesonghen, het sermoon van eenen vermaerden predikant van S. Hieronymus Orden ghedaen: alles met groote feeste ende

blijdschap, soo van het volck, als naementlijck van den Vice-roy ende heel den adel. Maer siet hier-en-tusschen hanght'er voor de deure van't Collegie de bulle van excommunicatie teghen alle die in dese Capelle souden komen dienst hooren. Behaluen den Vicaris, waerender noch twee Pastoors teghen ons opghestaen, die al t'saemen met d'Augustijnen spannende, daer op uytwaeren datse de Societeyt uyt Saragossa souden verdrijuen. Sy hebben't in korten tijdt soo verre ghebracht, datmen met alle ghewoonelijcke ceremonien openbaerlijck alle de Patres heeft [+]inden ban vande H. Kercke ghestelt: sommighe treffelijcke mannen, die ons voorspraken, heeftmen de kercken oock verboden, als met ons ghelijckelijck in den ban wesende: iae heel de stadt door heeftmen den Godtlijcken dienst doen ophouden, soo langh als de Iesuiten in de stadt souden blijuen. Wat was dit anders, den eenen oproer onder 'tvolck maken, om ons met gewelt uyt te iagen? Bouen de mondelijcke lasteringhe, zijn op alle hoecken van de straeten ende kerck-deuren schimpachtige beelden gheplackt, in de welcke groote menighte van duyuelen geschildert waeren, die de Iesuiten nae de helle trocken. Hier mede noch niet te vreden, hechten een van dese aen eene spiesse, ende komen met het ghespuys van't volck nae ons Collegie geloopen, met meyninghe van de poorten open te breken: 'twelck sy oock souden ghedaen hebben, en hadden sommighe edelmans ende dienaers van den Vice-roy 'tselue niet belet, ende 'tghepuffel verdreuen. Maer om het volck noch al meer te verbitteren, gaense dry daghen langh rond' om het Collegie met eene vremde processie. Het cruys ghingh voor met droef ghesangh: den CHRISTVS was afghekeert ende met swert bekleedt, daer vloghen van alle kanten steenen op ons huys, nu riepen de stemmen ouer-

[+]daer vvy inden ban ghestelt vvorden,

luydt, *Bermhertigheyt, bermhertigheyt;* nu alderhande soorten van vervloeckinghe ende verbanninghe: ten scheen maer eenen enckelen hoop dulle ende rasende menschen te wesen, soo uytsinnigh door de passie, dat noch den Nuntius vanden Paus, noch de Princesse Ioanna Gouuernante van Spaignen den oploop en konden stutten. Siende dan de Patres dat den oproer meer en meer aennam, gaen[+]van selfs met de sleutels van't Collegie by den Magistraet, en segghen opentlijck, datse lieuer hadden den Ionas te zijn, en uyt de stadt te vertrecken, als de selue om hunnen't wille soo ontstelt te sien. 'tWas wel teghen den danck van den Magistraeten: euen-wel gheenen anderen middel siende, vonden den raedt goedt, ende lieten ons gaen. Nauwelijck waeren wy ter stede uyt; ende siet terstondt alle dinghen verandert. Den Archs-bischop nu beter onderricht, herroept al het verbot datter ghedaen was, verklaert de Societeyt onnoosel te wesen, ende den ban van gheender weerde.[+]Van stonden aen wordter van stadts weghe eenen nae-ghesonden, om de Patres wederom te roepen: den heelen Magistraet gaet hen te ghemoete; doetse oock teghen hunnen danck op muylen sitten, die daer toe bereedt waeren, ende leydtse alsoo triomphantelijck door de principaelste straeten tot in het Collegie; segghende dat de schande, diese gheleden hadden, met dese eere verbetert ende vergolden moeste worden. Dit is d'uytkomste gheweest van dat schroomelijck tempeest te Saragossa, van 'twelck P. Franciscus de Borgia (verwittight zijnde, datter vele steenen op het huys gheworpen waeren) seyde met eenen blijden mondt, datmense doch wel vergaederen soude, om metter tijdt een nieuw Collegie daer van te bouwen. Maer 'tghene wel aldermeest hier in te verwonderen is, raeckt de Monicken die dit oproerigh spel

[+] *en van selfs de stadt ruymen,*

[+] *maer vvorden terstondt met processie vvederom inghehaelt.*

gherockt hadden: want soose ontstichtbaer waeren van leuen, hebben selue moeten eten datse voor ons ghekoockt hadden, ende gedwonghen gheweest hun Clooster ende de stadt aen andere vande selue Orden, die beter van handel ende manieren waeren, te ruymen.

Dese dry tempeesten maghmen nemen als een stael van alle d'andere, die in Spaignen opghestaen zijn: wantse begrijpen alle staeten ende soorten van menschen, die ons oyt in dat Rijck moeyelijck zijn gheweest, Bischoppen, Doctoren, Pastoors, wereldtlijcke ende Religieuse Gheestelijckheyt, ten laetsten oock het ghemeyn volck. Den hoogh-gheleerden Doctoor Martinus Nauarrus, soo hy door Salamanca passeerde, ende alle onse Patres op sijne knien groettede ('twelck sijne diepe ootmoedigheyt was) vermaende seer sorghvuldighlijck, datmen doch de Collegien van Salamanca ende Parijs wel soude voorsien, ende gaede slaen; om datter in dese vermaerde Vniuersiteyten noyt opvallen aen ons volck en souden ontbreken: ghelijck de daedt inde volgende iaeren tot heden toe ghenoeghsaem betoont heeft.

Het seste capitel.
Vande aenstooten die de Societeyt in Vranckrijck gheleden heeft, eer sy daer uyt veriaeght vvierdt.

DIe daer weten, hoe iammerlijck de ketterije heel[+]Vranckrijck door de Catholijcke Religie verwoest heeft, sullen wel haest den oorsprongh vinden van al den ouerlast die de Societeyt hier heeft moeten draghen. 'tZijn de Caluinisten gheweest, die ons opentlijck ende bedecktelijck van alle kanten hebben bevochten, oproeyende nu

[+]*De ketterije oorsprongh van alle quaet teghen de Societeyt in Vrancrijck.*

een deel van d'Vniuersiteyt, nu een deel vanden Coninghlijcken Raedt, leuerende den tijdt van sestigh iaeren eenen ghedueriger strijdt, tot datse ons ten laetsten uyt het Rijck verdreuen hebben. 'tWelck hoe welse meynden dat ons tot schande soude strecken, is nochtans tot een' onsterffelijcke eere ende glorie ghekeert.

'tIs nu iuyst hondert iaeren, dat Ignatius de sijne nae Parijs ghesonden heeft. Dit was een rouw beghin der Collegien. Thien iaeren daer nae heeft den Coningh Henricus den II. oorlog ghegeuen, om voor goedt een Collegie op te rechten: maer soo dies aengaende niet met allen sekers en konde verricht worden, sonder het ouerstemmen van't Parlament, hebben onse vijanden allen ernst voorghewendt om 'tselue te beletten. Dus is't ghebeurt dat de sake van't Parlament tot den Bischop, van desen tot de Doctoren vande Sorbona, van Caiphas tot Pilatus (by de welcke sy sekerlijck wisten datter gheen eynde en soude af comen) versonden wierdt. Iae, dat ergher is, nae datse het ghedragh van't verlof een rondt iaer ghesleypt hadden, zijnder gheweest eenighe, niet altemael, vande Doctoren, die in plaetse van eene gunstighe uytsprake, hebben met[+]een schandelijck ende schandaleus schrift aende wereldt ouerdronghen, dat de Societeyt (die nu soo gheluckighlijck door alle Rijcken verspreydt, ende vande Pausen bevestight ende ghepresen was) sorghelijck in't stuck des gheloofs, onvreedsaem inde H. Kercke, schaedelijck aen andere Religieusen, ende ontstichtbaer onder de ghemeynte bevonden wierdt. 'tEn is niet om segghen, wat beroerte hier uyt ghesproten is. Men verwachtede anders niet, als dat de Societeyt te lande uyt ghegheesselt ende ghebannen soude worden. Maer ghelijck wel eertijdts den H. Coningh Ludouicus d'Ordens van sinte Dominicus

[+]De Societeyt vvordt vervvesen van eenighe Doctoren in't iaer 1555.

ende Franciscus heeft voorghestaen; soo heeft Henricus den II. met den Cardinael van Loreynen de Societeyt beschermt; soo dat allenghskens desen roep vermindert, daer nae oock als eenen roock verdwenen is. De ghene die hier oorsake van hadden gheweest, hebben't hen gheschaemt, datse hen vande quaede tonghen soo hadden laeten verleyden. De Doctoren der Godtheyt selue hebben nae verloop van veertigh iaeren een' uytsprake ghedaen, dat de Societeyt uyt Vranckrijck niet en moeste ghesonden worden: soo verr' wast van daer, datse by hun vorigh ghevoelen souden blijuen. Soo isser dan de Societey noch ghebleuen, maer in dagelijcksche occasien van veel lijdens. Zijnde[+]dese beroerte wat ghestilt, heeftmen anderwerf begonst by 'tParlament aen te houden, ten eynde sy moght in't Rijck ontfanghen worden. Den Coningh heefter tot vier reysen toe sijne brieuen toe gejont, en euen-wel heeftmen altijdt uytstel ghevonden. Voor het laetste is de sake in[+]handen van den Bischop, die ons plat teghen was, ouergheleuert. Desen hebbende de priuilegien der Societeyt ouersien, heeft aen de Pastoren der stadt, die hy versaemt hadde, ghepooght te betoonen, dat hen die t'eenemael naedeeligh waeren; ende ouersulcks vonnisse by schrift ghegheuen, datmen de Societeyt in't Rijck niet en behoorde t'ontfanghen. Hier van den Coningh Franciscus verwittight zijnde, heeft voor de vijfde reyse aen't Parlament met noch stercker ghebodt belast, dat men de Societeyt in't Rijck ontfanghen soude: dan, sijnen goede wille wierdt door sijne verraschte doodt belet. Dus heeft Carolus sijnen broeder de sake in den aenvangh sijns Rijcks ernstelijck opghenomen. dan al te vergheefs: want wierdt tot de vergaederinghe, die te Poissy op't stuck vande Religie ghehouden moeste worden, uytghestelt. Hier is de Societeyt ten

[+]houdt aen om in't Rijck ontfanghen te vvorden,

[+]t'vvelck nae vele svvaerigheden

+eynde door de Cardinaelen van Loreynen, Tournon, Armignac, Guise, Bourbon, ende vele andere Heeren des Rijcks teghen alle kracht van haere vijanden (de welcke voor den meesten deel met de ketterije besmet waeren)+met eere in het Rijck ontfanghen gheweest.

+*vvordt te vvege gebracht te Poissy.*

+Thuan. lib. 37.

Zijnde nu voor inghesetene bekent, hebben hen die van't Collegie van Parijs, door roem van gheleertheyt, die P. Maldonatus grootelijcks vermeerderde, soo vernaemt ghemaeckt, datter eenen grooten toeloop van discipelen tot onse scholen was. Hier hadden wy wederom 'tspel op+den waghen; de baet-soeckelijckheyt van d'andere meesters, niet konnende desen af-breuck ghedooghen. Den Recteur vande Vniuersiteyt verbiedt ons te leeren; in teghendeel den Coninghlijcken Raedt ghebiedt dat wy souden voortgaen. Wat sal hy hier doen? hy versint eenen anderen vondt: roept d'Vniuersiteyt by den anderen, worpt op of de Societeyt voor een lidt der seluer soude moghen aenveert worden. Onder de handt, ghelijck hy Medicijn was, stockt op die van sijne professie (welcker meesten deel met nieuwe ghesintheden in't stuck des gheloofs besmet waeren) datse weygherigh souden vallen. dus is het glat afgheslaghen. Hunne meyninghe was door desen middel onse lessen te schorten: dan soo die niet te min haeren ghewoonelijcken voortgangh en hadden, zijnder naemaels noch al verscheyden beroerten opghestaen. Aen thien kanten zijn wy van weghe soo vele soorten van verscheyden+ghemeynten, door thien Aduocaeten bespronghen gheweest: onder de welcke Pasquier sijne bitterheyt wel soo veel tooms gaf, dat hy onsen heylighen Vader Ignatius+derrede by Luthero verghelijcken, iae oock al euen schaedelijck aende heylighe Kercke achten. Doch en hebben met alle hunne krachten niet uytgherecht, de Societeyt

+*Nieuvve svvaerigheyt met d'Vniuersiteyt,*

+*door verscheyden processen,*

+Thuan. lib. 37.

per interim door ordonnantie vanden Raedt in besit blijuende.

Middeler tijdt soo de ketterije daghelijcks meer aennam,[+]heeft de Societeyt oock al meer begonst te lijden. Al 'tquaet datter in't Rijck ghebeurde, wierdt ons vande Hugenotten aengheteghen: sy verioeghen ons uyt Tournon, en van ghelijcken met alle d'andere Gheestelijckheyt uyt Apamien; sy scholden onse leeringhen; en trocken groote opsprake teghen ons, uyt het gheval vande moortdaedighe doodt van Henricus den III. ende d'oorloghen van Henricus den IV. sijnen naevolgher. Dit waernemende die vande Vniuersiteyt te Parijs, hebben in't iaer M. D. XCIV. d'oude koeye, die nu dertigh iaeren begrauen lagh, wederom uyt de gracht ghehaelt, ende het proces teghen onse lessen hernomen. Voor haer pleytede met onghewassen mondt den Caluinist Arnaldus, voor ons den Aduocaet Duretus een scherpsinnigh ende daer by heusch ende manierlijck man. Met de partije spanden aen de Pastoors, sterckelijck aendringhende, ten eynde het uytreycken der H. Sacramenten aen ons soude verboden worden; maer en hebben anders niet opghedaen; als dat men hunne redenen by het oudt proces soude voeghen, om naemaels daer van t'samen ende seffens te handelen. Dit heeft uyt der maeten onse vijanden ghespeten, die nu voor ghewis hielen datse ons binnen korte daghen den voedt souden lichten: maer niemandt meer als den President Thuanus; den welcken siende dat hy van d'andere Heeren ouerstemt wierdt, heeft euen wel sijnen bitteren aerdt ende onghesoute tonghe niet konnen bedwinghen, of moeste daer noch eene kladde van sijn' ongunstigheyt aenhanghen, segghende, dat des Coninghs leuen soo langh in ghevaer bleef, als dit proces niet en wierdt ghewesen.

[+]*idem vande Hugenotten.*

Het sevenste capitel.
De Societeyt vvordt uyt Vranckrijck ghebannen, ende vvederom ingheroepen.

TER wijle dese dinghen met sulcken ernst ghedreuen wierden, ghebeurde daer eene sake, de welcke aen onse vijanden oorsake ghegeuen heeft om hen ouer ons te verblijden: welcker waerheyt op dat aen een ieghelijck kenbaerder zy, sullen die trecken uyt de Fransche schrijuers, Scipion du Pleix, Pierre Matthieu, André Fauin, Iacques Aug. de Thou ende andere, die ons oock partije ende teghen zijn.

+In't iaer M.D.XCV. heeft eenen ionghen onverlaet, met naeme Ian Chastel, voor hem ghenomen den nieuwen Coningh te vermoorden. Den welcken als hy voor d'eerste reyse sijnen ingangh binnen Parijs dede, soo is desen rabaut onder andere houelinghen mede ingheslopen tot inde Coninghlijcke camer, ende heeft aldaer sijn mes ghetrocken met meyninghe vanden Coningh te herten. Dan soo desen, by goeden gheval, d'eerbiedinghe van sommighe Princen die hem quaemen gheluck bieden, met ghelijcke beleeftheyt van diepere onthaelinghe seer minnelijck ontfingh; is den steeck op het kaecks-been aenghekomen, ende en heeft buyten 'tverlies van eenen tandt voorder+gheen merckelijck leedt ghedaen. Dit leelijck stuck is terstondt den Iesuiten (ghelijckse doch ouer al soet inden mondt van hunne vijanden zijn) sonder eenigh ghelaet van recht (als Thuanus selue ghetuyght) aengheteghen. 'tEenigh fondament en reden daer de leughen op steunde, was, dat den moordenaer ouer ses maenden onbegrepen

+*Chastel quetst den Coningh,*

+*dit vvordt de Societeyt t'onrecht aenghetijght,* Hist. lib. 131.

by ons de Philosophie ghehoordt hadde, schoon hy sedert inde Rechten studeerde: want soo veel sijne belijdenisse belanght, daer en is niet eenen van alle de Chronijck-schrijuers (oock die onse partije en Hugenotten zijn gheweest0 den welcken meldt dat den misdaedighen op sijne swaerste pijn-banck, des ondervraeght zijnde, in't alderminste ons soude beschuldight hebben, dat wyer by forme van raedt oft vermaeninghe plichtigh in waeren. Dies niet[+]teghenstaende, heeft euen-wel 'tParlament in't selue vonnisse, waer mede Chastel ter doodt verwesen wierdt, de Societeyt begrepen, ende de selue als verderfster vande iongheyt, opruyster der ghemeynte, vijande vanden Coningh en van 'tRijck, ghebannen. Dry daeghen wierden haer ghestelt om Parijs, vijfthien om het heel Rijck te ruymen, ende dat op pene van lese Maiesteyt. Alle haere goederen wierden aengheteeckent, om die in andere goede wercken te besteden, en bouen al daer by noch op lijf-straffe verboden, datter niemandt sijne kinderen buyten 'slandts tot onse scholen en moght seynden. Dit vonnisse is by andere[+]Parlamenten vernieuwt ende verkondight; maer dat van Tolouse heeft ons door sijn heel bestreck houden staen, en doen blijuen. Daer en tusschen wierdt het huys van Chastel afgheworpen, en op den grondt eene pyramide, met opschrift der sententie, meer tot schande vande Societeyt, als vanden misdadighen, ghestelt.

[+] *euenvvel vvordtse ghebannen,*

[+] Petr. Matth. in Henrico IV. *l. 2. en tot haere schande eene pyramide gherecht.*

Hier hebt ghy nu den rechten text van dat schroomelijck onweer, 'twelck een' alghemeyne schip-brake aen ons door heel Vranckrijck scheen te dreyghen: doch, is in korten[+]tijdt ouerghegaen, ende met blijdschap verdwenen. Terstondt begonst het Rijck ons afwesen te gheuoelen. Vele waerender die nae onse wederkomste verlanghden, andere diese met der daedt versochten, sommighe oock die opent-

[+] *Daer vvordt van haere vvederkomste ghehandelt,*

lijck seyden, datse niet alleen nut, maer oock noodigh in't Rijck was. Soo dan Ignaius Armandus is nae Mets ghereyst, om den Coningh te vinden; ende den tijdt der Goede weke waernemende, heeft hem wijt-loopigh, doch oodtmoedelijck, d'onnooselheyt der Societeyt voorghehouden. Den Coningh seer vriendelijck alles aenhoorende, heeft beuolen dat hy sich met P. Petrus Cotton te Parijs soude laeten vinden, om aldaer van dese sake breeder te handelen. Van dien tijdt af wierdt onse wederkomste voor seker ghehouden. Waer toe den Coningh te Rouanen zijnde, het placaet heeft laeten uytgaen: 'twelck onse vijanden seer qualijck ghenomen hebben, ende in alle manieren ghesocht[+]om te stooten. Dus is den Coningh hier ouer verstoort, selue met de Coninghinne ende menighte van sijne houelinghen in de raedt-camer van't Parlament op Kers-auendt ghetreden. Al waer soo den President op een nieuw sijnen ouden lul begonst teghen ons op te heffen, ende aenden Coningh onse schaedelijckheyt aen't Rijck ende sijnen Staet met sulcke propoosten in te stampen, dat de Coninghinne met den edeldom daer ouer vry wat beroert wierden, ende achterdencken kreghen; heeft den Coningh voor al sijn' ooghen ten hemel opslaende, met een bly ghelaet, het woordt met sulck eene verwonderinghe der omstaenders tot lof vande Societeyt, voor ons opghenomen, dat wy noch kloecker, noch gunstigher Aduocaet en hadden[+]moghen wenschen. Sijne reden is terstondt verbreydt, ende in alle taelen uytghegaen: welcker kort begrijp uyt de Historie-schrijuers van dien tijdt ghetrocken, is als volght. Ten eersten bedanckte sijne Maiesteyt der Raedt ouer de sorghe van sijn ende des landts welvaeren: en anderen verklaerde hy, dat hy den tijdt van acht à neghen iaeren op alles dat den President voor-hiel, rijpelijck ghelet hadde.

[+]*vanden Coningh selue inden Raedt.*

[+]Petr. Matth. Du Pleix. Thuanus.
Des Coninghs redenen.

Bouen dien dat hy niet mindere experientie en hadde als iemandt vanden Raedt, en immers soo veel verstants, dat hy wel wiste wat hem te doen stondt; dies-haluen dat hy onveranderlijck by hem ghesloten hadde de Societeyt uyt haer ballinghschap wederom in't Rijck in te roepen.

Hier nae begonst hy te weder-legghen al wat teghen de Societeyt opgheworpen was: ‘Sy en zijn niet hooueerdigh gheweest, seyde hy, inde vergaederinghe van Poissy, noch eer-gierigh (ghelijckmen hen aentijght) maer vroom ende moedigh teghen hunne wederpartije. Wat naedencken van eer-sucht konnense gheuen, die d'eere selue met eene besondere belofte uytsluyten? Dat hen de Gheestelijckheyt teghenvalt, en is niet vremder, dan of de gheleertheyt ende d'onwetenschap teghen den anderen streden. My is kennelijck by ondervindinghe, datse altoos partije hebben aen twee soorten van menschen, waer van d'eerste de ketters, d'andere de Gheestelijcke van quaede leuen zijn; maer hierom heb ickse te meer in weerde. Dat hen de Sorbonna verstooten heeft, is gheschiedt by ghebreck van kennisse: de welcke nu zijnde, is dies te meer verleghen met hunne afwesigheyt, hoese sijnelijcker siet, dat haere scholen vergaen, ende niet teghenstaende alle placaeten van Raeden, de iongheyt euen wel buyten het Rijck nae hunne onderwijsinge loopt. Kiesense de beste verstanden, daerom acht ickse te meer: 'tselue doe ick al mede in den legheren den Raedt, daer ick de vroomste soldaeten en de bequaemste mannen toe uytsoecke. Datse in Vranckrijck zijn inghekomen soo sy't best konden, hebbense ghemeyn met alle andere Ordens, iae met my selue, die'r ben inghekomen 'tbeste soo ick konde. Dit moetmen immers van hen belijden, datse al hun opstel met langhmoedigheyt en stichtbaerheyt des leuens, tot een goedt eynde brenghen.

Voorders de sorghe diese draeghen voor d'onveranderlijckheyt van hunne ordonnantien, is een seker teecken datse sullen aerden ende blijuen staen. Van de schaedelijcke leeringhe diemen hen naegheeft, en ghelooue ick doch niet met allen. Hebbende alle hunne Collegien, iae oock uytghesondene scherpelijck ondervraeght, en vinde'r niet eenen, die ghetuyghen kan, datse leeren dat gheoorlof soude zijn de Coninghen te dooden. Barrier, ouer sijn moortdaedigh stuck raedt slaende, en heeft (soo-em wilt segghen) aen hen niet ghebiecht, iae, dat meer is, heeft beledn, dat hy uyt den mondt van eenen Iesuit ghehoort hadde, dat men sonder doodt-sonde sulcks niet en moght selue in sijne ghedachten laeten komen. Ende of schon Chastel iemandt van henlieden beschuldight hadde, des neen (oock inde tormenten;) oft wel datter iemandt van hen my desen steeck ghegeuen hadde (dien ick vergheten hebbe, noch oyt en wil ghedencken, dan om den al-moghenden Godt te dancken ouer de sorghe die hy voor mijn leuen ende wel-vaeren draeght/) soude dan om eenen Iudas alle d'Apostelen, en om een man alleen de heel ghemeynte moeten lijden? 'tIs waer, sy zijn op eene besondere maniere door hunne vierde belofte aen den Paus verbonden; maer dit streckt alleen tot de bekeeringhe der onghelooui-gher: buyten de welcke niet en twijfele of sy en sullen alsoo ghetrouwe zijn inden eedt aen my, als in hunne belofte aenden Paus ghedaen. Dan, waerom is't dat mijnen Raedt hier voor-by gaet, en schalckelijck verswijght 'tghene hen mede-gaet, in't stuck van Bellarminus, wiens schriften te Roomen soo wel niet en bevallen, om dat hy mindere maght aenden Paus, als wel andere Auteurs, ouer de wereltlijcke heerschappijen gheeft? Datse de Ligue ghevolght hebben, is hen niet meer, iae (om hunne rechtsin-

nigheyt) min te verwijten als aen d'andere, die by ongheluck van tijden meynden dat sy't wel voor hadden. In toekomende tijden sal ickse met soo vele ionsten verbinden, datse oock ghetrouwer aen my sullen wesen, alsse oyt aende Ligue gheweest zijn. Wordense vanden Coningh van Spaignen ghebruyckt, niet min en salder van my gheschieden; oft meyntmen misschien dat Vranckrijck van argher conditie al Spaignen is? Die aen alle andere landen nut zijn, achte ick mede noodigh aen mijnen Staet. Ende daerom wil ick, datse nu voortaen niet by ghedooghe (ghelijck voor desen) maer wettelijck by Coninghlijck placaet in't Rijck ontfanghen worden. Dese eere heeft Godt voor my bewaert. Zijnse in mijn ghebiedt gheboren, waerom sal ick naedencken van mijn' ondersaeten hebben? Indien men sorght datse mijne raedt-slaeghen aende vijanden ontdecken sullen; voor dese vrees sal ick my versekeren door voorsichticheyt, ende hen niet meer betrouwen, als ick en wil datse weten. Ick hebbe saken van meerder ghewight ghehandelt, ende gheluckighlijck uytghevoert; ende daerom begheere ick datmen dese in mijne handen stelle, ende niemandt voorder besorght en zy, als om my hier in te ghelieuen, ende mijnen Coninghlijcken wille dies aengaende te volbrenghen.'

Als den Coningh met eene krijghs-vrome welsprekentheyt in deser voeghen alle de redenen van Harlaeus byghebraght, wederleydt, ende met groote verwonderinghe der omstaenders ouer sijne vaste memorie, van d'eerste tot de laetste beantwoordt hadde; heeft den Raedt sijnen sin[+]ghenoeghsaem verstaen, ende dies nochtans niet teghenstaende den futsel-boeck ghesocht met uytstel van dry daeghen: binnen de welcke hy alle vlijtigheyt ende middel heeft voorghewent om de wel-daedt, die hy ons dede, te

[+]*den Raedt soeckt uytvlucht,*

+verhinderen. Waer van soo hy onderricht was, heeft den gheheelen Raedt by hem gheroepen, ende met verbolghentheyt belast, datse hen van stonden aen nae de plaetse van 'tParlament souden begheuen, ende van daer niet scheyden, voor ende al eer sijnen wille volbracht was: daer en bouen schriftelijck gheboden, datse daer gheene blaeuwe steerten oft ongunstighe bespreken en souden aenhanghen,+die sijne gratie eenighsins konden verminderen. Dus hebbense aen den Coningh wel moeten ghehoorsaemen. Ende op dese maniere is door Henricus den IV. d'aenveerdinghe der Societeyt met ouerstaen des Parlaments te weghe ghebracht, de welcke niemandt van sijne voorsaeten en hadde konnen verrichten. Meer hebben wy met een kort ballinghschap opghedaen, als wy op den tijdt van sestigh iaeren hadden konnen verkrijghen.

+Thuan. lib. 132. Petr. Matth. in Henr. IV. l. 3.

+*dan moet svvichten, ende de Societeyt aenveerden,*

Dit soo gheluckighlijck gheeyndt zijnde den tweeden Ianuarij des iaers M.DC.IV. heeftmen alle dinghen tot onse+wedercomste ghereedt ghemaeckt. De pyramide wiert ter aerden gheworpen, niet by nachte, ghelijck sommighe, (quansuys uyt vreese van oproer) goedt vonden; maer in vollen daghe, mits P. Cotton den Coningh met bevalligh-heyt aenghedient hadde, dat hy eenen Coningh des lichts,+ende niet der duysternissen en was. Dus hem niet ghenoeghende met d'oude Collegien weder te gheuen, heefter nieuwe by ghesticht, naementlijck te La Flesche, in welcke stadt soo hy sijn' opvoedinghe ontfanghen hadde, heefter ons een' Academie ende Collegie ghestelt; in wiens kercke hy oock belast heeft, datmen sijn herte, als eenen eeuwighen pandt ende oorsprongh der liefde, soude begrauen.

+*de pyramide vvordt af ghevvorpen.*

+*Verbreydinghe der Societeyt nae haer ballinghschap.*

Voeght hier nu by, belieuet v, het ingheraken in Bearne, de woon-stede te Constantinopelen, de menighte der Collegien, die hy aen ons, oft tot de bekeeringhe vande

ketters ende Turcken, oft tot het welvaeren sijner landen soo ouervloedighlijck besorght heeft, datter nu vijf Prouincien in Vranckrijck (daerder te voren maer dry en waeren) ghetelt worden; ende siet dan, of het niet en is de pijne weerdt gheweest, dat wy met wat drucks soodanighe verheffinghe, en met wat lijdens van een kort ballinghschap sulck eene vastigheydt ende vermenighvuldinghe souden koopen.

Het achtste capitel.
Hoe de Societeyt in Duytslandt ghelijck-maetigh met de Catholijcke Religie vervolght, ende drymael uyt Transiluanien veriaeght vvordt.

DE Societeyt is eens uyt Vranckrijck, maer uyt Duytslandt menighmael verdreuen gheweest. Indien de secte van Caluinus alleen daer soo maghtigh was, wat wonder is't, dat ons hier de godtloose ketterijen van d'Arianen,[+] vande Sacramentarissen, van Wiclef, van Hus, van Luther ende Caluin t'saemen teghen ons opstaende, soo vele vervolginghen aengedaen hebben? Het soude te langh vallen de kleyne aenstooten, die wy herwaerts en derwaerts sonder ghetal gheleden hebben, te verhaelen, heele Coninghrijcken, heele Prouincien ende landen, hebben wy seffens verloren, en dat meer als eens. Eerst zijn wy uyt Transiluanien veriaeght, daer nae uyt Bohemen, Hongarijen, Merren-landt, Silesien, ende voorts heel Duytslandt door schier in ghedurighe onruste gheweest. Soo den krijgh stondt, soo stondt de Religie, ende dies volghende de Societeyt. Wasser victorie voor de Catholijcken, soo naemse aen; wasser neder-laeghe, soo moestese ruymen. De

[+] *De ketterijen doen menighen ouerlast aende Societeyt in Duytslandt:*

selue vijanden, die de heylighe Kercke vervolghden, tasteden voor al de Societeyt aen met blaem ende opspraken, met schimp-schriften ende oproerighe predikatien, met al wat sy tot onse schaede ende nae-deel konden verdencken. Wie soude in't besonder den ghedurighen strijdt nu van hondert iaeren konnen verhaelen? Onlanghs alleen den inval van den Coningh van Sweden kan ons ghenoeghsaem leeren, hoe't in Duytslandt soo dickwils met alle die oorloghen ghegaen is. Hoe vele Collegie zijnder doen noch eens verwoest? hoe menighte van d'onse beschimpt en begrimt, ghedoodt en vermoort, ghequollen en veriaeght, iae bykans de heele wereldt door verstroyt gheweest? Wy sullen dese gheschiedenisse voor de naekomelinghen laeten, ende hoogher van Transiluanien beghinnen.

[+]Stephanus Bathori tot de kroone van Polen verkosen wesende, heeft het Prinsdom van Transiluanien aen Christophorus sijnen broeder ghelaeten. Desen, volghens den sin ende wille van Stephanus, heeft de Societeyt in sijne landen ontboden, ende te Coloswar een Collegie ende Academie opgherecht; iae sommighe van d'onse te Fayrwar, daer hy sijn hof hiel, (ten eynde den ionghen Prince Sigismundus sijnen sone van hen onderwesen soude worden) gheroepen: 'twelck hy oock korts daer nae op sijn dood-bedde aen sijnen edeldom hooghelijck beuolen heeft. [+]Daer-en-tusschen de Caluinisten met d'Arianen, door haet ende nijdt ghedreuen, spannen t'samen, om dese gheluckighe beghinselen nae de doodt van Stephanus te beletten. Hebben dan den edeldom teghen de Societeyt opghemaeckt, op datse de Iesuiten als verleyders der iongheydt, oprechters der vervallene afgoderije, verbreyders des Pausdoms ende der Spaenscher inquisitie, uyt het landt souden

[+]sy komt in Transiluanien,

[+]lijdt van de Caluinisten,

bannen. Dus, om dit hun opstel, verhaesten sy den Rijcksdagh, uyt vreese dat de komste vanden Cardinael Andreas Bathori iet moghte veranderen. Wy laetender ons oock al mede vinden: worden ghehoordt, eens in den Raedt, en anderwerf inde kercke, daer het Ridderschap vergaedert was. Doch te vergheefs: want 's ander-daeghs quammer eene requeste aen den ionghen Prince, waer mede ons ballinghschap versocht wierdt: op de welcke soo hy andwoordde, dat het teghen alle reden was sijne meesters, die tot noch toe loffelijck en onberispelijck in sijne prouincien gheleeft hadden, teghen der Catholijcken versoeck, ende den vrijdom vande conscientie, te lande uyt te seynden; heeft den Gouuerneur, die t'samen het bewint van d'oorloghe ende der financien hadde, door sijn volck, daer toe uyt ghemaeckt, den minderen edeldom soo verre ghebracht en opgheruydt, datse de Catholijcke Ridders, iae den Prince selue door verscheyden dreyghementen ghedwonghen hebben de requesten t'onderteeckenen.

Dus heeft ons den Cancellier op Kers-auendt te houe gheroepen,[+]en nae verhael van't ghene daer ghepasseert en ghesloten was, voorgehouden, dat wy van selfs aen't tempeest souden wijcken, ende met onsen uytgangh aen den Prince sijnen staet (die anderssins wanckelbaer stondt) versekeren. Waer van soo den Prince mede de wete dede, wierdt op den Kers-dagh de sententie, soose vanden haet en nijdt der ketteren gheraempt was, uytghesproken. Op S. Steuens dagh[+]dan maken hen d'onse bereydt om uyt Transiluanien te trecken: maer soo de kouwe onghenadigh fel en bitter, daer by oock P. Lelesius des Princen meester swaerlijck kranck was, biddense om een weynigh uytstel. 't welck hen afgheslaeghen wordt, ghelijck oock alle andere beden, behaluens een openbaer kondschap van ghetuyghen, datse

[+]*vvordt veriaeght,*

[+]*op sinte Steuens dagh,*

om gheen' andere reden, als om der Religie wille, door oproer[+]van't Ridderschap wierden versonden. Men seyt dat den ionghen Prince ons vertreck soo naeghingh, dat hy sich den heelen dagh niet en heeft konnen van traenen onthouden; euen-wel moeste hy neffens ons, aen't onweer wijcken.

[+]*met droefheyt van de*n *Prince en der Catholijcken,*

'tWelck soo hem docht dat nu wat ouer was, heeft ons[+]nae vier iaeren wederom ingheroepen. 'tGhene hier in sonder aenmerckinghe niet en dient voorby ghegaen, is, dat den Gouuerneur roer-vinck van alles niet alleen het minste van ons goedt, daer hy't op ghemunt hadde, niet verkreghen en heeft; maer dadelijck oock van sijnen staet afgheset is, ende met groot aenklagh van ontrouwe aen den Coningh Sigismundus, teghen sijne belofte, in onse uytworpinghe bewesen, eene rassche doodt, noch al eer wy[+] vertrocken, ghestoruen. Eenen anderen bel-hamel heeft het naemaels met den sweerde, andere met andere ongheluckighe dooden, datse teghen ons aenghestelt hadden, moeten besueren.

[+]*en vvederom in gheroepen;*

Annuae Societ. 1606.

[+]Argenta Apolog. cap. 13.

Nae dat wy nu wederom in't iaer 1591. in Transiluanien ghetreden, ende, by verlof vanden ghemeynen Rijcksdagh naemaels bevestight zijnde, in goeden doen waeren, is het tweede onweer, alsoo schroomelijc als het eerste, teghen de Catholijcke Religie, ende teghen ons opgheresen. Sigismundus hadde Transiluanien aen den Keyser ouerghelaeten: teghen desen waeren d'inwonders onder het beleydt van eenen Ariaenschen veldt-heer Moyses, die met Turcksche ende Tartarische maght in't landt ghevallen was, opghestaen.[+]P. Ioannes Argenta ghetuyght, dat tusschen hem ende de borghers van Coloswar by verdragh ondersproken was, dat sylieden de stadt aen hem, ende hy t'andere sijde 'tCollegie aen hen te plunderen, ende de Iesuiten nae be-

[+]Ibid.

liefte te veriaeghen oft te dooden, soude gheuen. Soo gheseyt,[+]soo ghedaen. De stadt wort gheleuert, het Collegie gheplundert, de kercke tot de fondamenten toe afgheworpen, de scholen verwoest, de Patres veriaeght; Emmanuel Niger eenen van die vermoort, eenen anderen met naem Georgius Bartholick ouer doodt ghewondt. Dit alles met sulck eene wreetheyt aengaende, dat de Turcken selue verslaghen ende verbaest stonden.

[+]*voor de tvveede reyse vvederom verdreuen,*

Doch siet, hoet het met den tyran en sijne dienaers afgheloopen is; op min als een maendt nae dit treur-spel, is desen Moyses inden slagh ghebleuen, dien Schouteth en rechter, die het accoort met hem aenghegaen hadde, aen de galghe ghehanghen; de Societeyt wederom met eere[+]ende blijdschap der borgherije inghehaelt, de Prochie-kercke aen ons ende de Catholijcken gheiont, d'Ariaensche Ministers alle-gader tot een toe verstouen. Doch dese ruste en heeft niet langher gheduert, als't aen Stephanus Bockay belieft heeft. Soo desen tweeden tyran in't landt ghevallen was, hebben de ketters voor de derde reyse hun hoofdt teghen de Catholijcke Religie ende de Societeyt opghesteken, en de sake soo verre ghebracht, datter nu op den landt-dagh ons ballinghschap ghesloten was. Maer als Pater Argenta op den seluen de Societeyt soo kloeckelijck verweyrde, datter niemandt vande partije derrede teghen aenkanten, is 'tgheraemt vonnisse ghescheurt, ende wy voor dien tijdt bevestight gheweest. Bockay, aen wie dit grootelijck seurde, heeft voor alsdan sijnen toorn bedwonghen: maer niet langh daer nae gheweldigher uytghevrocht, als hy nu maghtigher gheworden, sonder eenigh ouerstaen vanden Raedt op sijn eyghen credit de Societeyt[+] voor 'tlaetste 'theel landt uytghedreuen heeft. Waer van hy schier den seluen loon met sijnen voorsaet Moyses binnen

[+]*en vvederom in gheroepen;*

[+]*voor de derde reyse versonden,*

'tverloop van den seluen tijdt ontfongh, als hy binnen 'smaendts vande sijne door langhsaem verghift, soomen vermoeyt, om hals ghebracht is. Daer was hope dat met sijne doodt dit onweer soude ouer gaen, dan Sigismundus Rakocius, die hem in't Prinsdom volghde, heeft niet teghenstaende de voorsprake van den Archshertoghe Matthias, ende d'onweder-legghelijcke verweyringhe van P. Argenta, door oproerighe gheesten soo veel te weghe ghebracht, dat ons goedt, daer hy sijnen tandt nu op ghewet hadde, beschreuen, ende wylieden voor altoos souden blijuen, ghelijck wy waeren, versonden. Teghen dit ghewelt, oft schoon de weynighe Catholijcke Princen en Heeren luttel vermoghten, hebbense nochtans openbaer protest van hunne onwilligheydt ghedaen, ende verklaert, datse in onse banninghe gheen consent en droeghen. Rakocius, 'tzy om de sake te versoeten, 'tzy (dat waerschijnelijcker is) door Godts besondere ghehenghenisse, heeft dese ghetuyghenisse[+] aen de waerheydt ghegheuen, *dat de Patres vande Societeyt* IESV *goede ende weerdighe mannen waeren, de welcke noch om misdaedt, noch om eenighe hunne schuldt, maer alleen by versoeck en aendringhen van die van d'andere Religie, uyt hun goedt ende het landt gheset, ende elders verdreuen wierden.* Op dese maniere is het in Transiluanien afgheloopen; niet veel beter inde Rijcken, vande welcke wy in't volghende Capitel sullen spreken.

[+] Argenta cap. 13. Apolog.

Het neghenste capitel.
Hoe de Societeyt uyt Bemen, Hongarijen, Merren-landt, Silesien, ende uyt Riga in Lithauvve verdreuen is.

D'EERSTE troubelen van Hongarijen teghen de Catholijcke Religie zijn uyt het oproerigh verbondt van Bockay ontstaen. Daer de Bischoppen en Priesters vermoort, d'autaeren gheschent, de kercken en cloosters in asschen gheleght, alle godtlijcke en menschelijcke rechten met de voeten ghetreden wierden, hoe konde daer de Societeyt standt houden? Euen-wel soo isse noch te Zagabrien door de Croaten, en te Lints door d'Oostenrijcksche Vorsten, en toedoen vanden Keyser Matthias blijuen staen. Niet soo in Bemen, Merren-landt, Silesien, daer de radernije der ketters ghelijck een Griecks vier aennemende, d'onse d'een voor, d'ander nae deden verschuyuen. Alsmen schreef het[+] achtienste iaer van dese loopende eeuwe, hebben d'Euangelische Standen te Praeg eene vergaederinghe ghehouden, de welcke gheduerende zijn sy ghewapender handt op't slot ghekomen, ende hebben nae een onghepaeyigh ghetier den President Slabata met noch andere Godts ende Keysers ghetrouwe dienaers van bouen neder in eenen diepen afgrondt ter vensteren uyt gheworpen. Nae sulck[+] een feyt; wie waerender naerder om aen te staen, als de Iesuiten? doch men heeft ghenaedigher met hen ghehandelt. 'tWas den rebellen ghenoegh dat wy uyt hun ooghen souden zijn, en sylieden daer-en-tusschen meester van ons goedt moghten blijuen. Dus beletten sy stracks het Collegie met soldaten, ende schrijuen het beworp van onse ban-

[+] Iul. Bellus Laur. Austr. lib. 2.

[+] *De Societeyt vvordt uyt Bemen ghesonden,*

ninghe: wiens inhoudt was, dat de Iesuiten, oorsprongh zijnde van alle quaele, sonder uytstel heel Bemen souden ruymen: op pene van als vijanden des Rijcks ghestraft te worden, soo wie van henlieden daer in soude keeren, oft van die wederom in te willighen, inden Raedt soude derren handelen. Soo hebben wy dan Bemen verlaten; maer voor weynigh tijdts alleen. De victorie van Praeg, en de goedertierentheydt vanden Keyser Ferdinandus en heefter ons niet alleen weder inghebracht, maer oock met de bedieninghe vande Vniuersiteyt, ende vermeerderinghe van verscheyden Collegien vereert.

+Niet langh daer nae is 'tselue vier in Hongeren met ghelijcken brandt teghen ons ontsteken, ende d'asschen tot in Merren-landt toe ouerghevloghen. Wy lieten ons voorstaen dat wy immers te Brun, buyten de paelen van Bemen, gherustelijck moghten neerslaen; maer de brandt-brieuen hebben ons hier al mede achterhaelt, uyt reden dat d'Euangelische standen voor alsdan goedt vonden, dat Merren-landt dies aengaende onder Bemen begrepen was. ende of het soo niet en waere, hebben in allen gheval een nieuw ban-schrift in't iaer neghenthien op den sesten Mey laten uytgaen: 'twelck ons twee daghen daer nae op Hemel-vaert-auendt wierdt aenghedient. De Patres met hun noen-mael besigh, worden tot een toe allegaeder van tafel by de Commissarissen ontboden: voor de welcke nu staende, wordt het placaet aen eenen uytroeper ghegheuen, die den inhoudt des selfs met luyde kele in't midden van't moetwilligh ghepuffel uytkraeyende, begonst te roepen, dat wy van stonden aen de sleutels vande kercke en van't huys souden ouergheuen, ende op staenden voet de stadt, ende binnen dry daghen op lijf-straffe 'theel landt uytgaen. Dit aldus verkondight, een vande Commissarissen eene voordere

+*van ghelijcken uyt Hongeren en Merren-landt.*

Bellus l. 3.

verklaringhe vanden wille der Heeren doende, laet weten, dat wy van alsdoen af van alle recht van goedinghe vervallen waeren. Waer op soo in teghendeel P. Rector hem kloeckelijck bescheydde, dat, naedemael de Societeyt van alle de Standen t'samen in't Rijck aenveert was, den Euangelischen alleen, als bouen hun maght zijnde, niet toe en stondt de selue, namentlijck sonder schuldt, daer uyt te bannen; hebben eenpaerlijck gheandwoordt, datse niet eenen voet van daer en wilden versetten, voor datse ons hadden sien uyttrecken. Dus hebben de Patres sonder voorder[+]noodtdruft van eetwaer, hunne mantels moeten nemen, ende met groote droefheydt der Catholijcken, de stadt ruymen. Nauwelijck warense buyten de poorten, alsser eenen grooten brandt van binnen ontstack: hier beghint terstondt het grauw te roepen, dat de Iesuiten de stichters daer af waren; dieshaluen worden van eenighe ruyterije en voetvolck vervolght, en als ondadighe brandt-stichters te stadt-waerts wederom inghetrocken. Doch onschuldigh bevonden, hebbender dien auendt, ende den volghenden Hemel-vaert-dagh onverhindert (hoe wel in bewaernisse) moghen blijuen, en de H. Sacramenten voor het laetste den Catholijcken uytreycken. 'sAnderen daeghs wordense voor de Heeren ontboden, ende buyten meyninghe beleefdelijck onthaelt: 'twas voor en nae al, Heeren Iesuiten, dat men hoorde; men verklaerde opentlijck datse gheene schuldt in den brandt en hadden, men gaf hen oorlof vanden huysraedt oft door getrouwe vrienden te verkoopen, oft wegh te schencken, oft oock mede te voeren, iae oock waghens tot de reyse. Maer als wy eene ghetuyghenisse van onse onschuldt versochten, en kreghen gheen' andere andwoorde, dan dat ons de bewesene beleeftheydt, en eerlijcke uytseyndinghe ghenoeghsaem moeste wesen, tot soodaenighe

[+]*uyt Brun,*

ghetuyghenisse. Hier op zijn wy dan in stilte nae Ween vertrocken.

+Op de selue maniere, en schier op den seluen dagh, zijn wy uyt dat schoon Collegie van Olmuts gheset, 'twelck met vier-en-tachentigh persoonen bemandt, nu twee-en-sestigh+iaeren ghestaen hadde. Van ghelijcken is in Silesien ghebeurt, daer wy ouer al in't selue iaer uyt gheen' andere reden als enckelen haet der Catholcijke Religie op verbeurte vanden hals ghebannen zijn.

+*uyt Olmuts,*

+*uyt heel Silesien,*

+In Lithauwe hebben die van Riga al mede aenghestaen: de vervolginghe is vande kettersche Predicanten teghen ons t'saemen ende den Magistraet (die voor ons stondt) verweckt gheweest, ende met de ghewoonlijcke waerheyt van hunnen woorden-dienst, tot valsche ghetuygen toe ghebracht, diese hadden opghemaeckt om ons van misdaedt te betichten. 'tGheboefte der stadt was alreede soo op de Patres ghebeten, datter niemandt oock by daghe meer sonder perijckel van sijn leuen en derrede ouer straten gaen. Hier wierden hen de vuysten, daer de stocken ende roers voorghehouden, met de welcke men hen dreyghde te dooden. 'tLeuen alleen ende d'autoriteyt vanden Coningh Stephanus hiel ons staen: want soo saen dese der wereldt, met groot nadeel vande Catholijcke Religie, ouerleden is, vergaderen de ketters eenen opstal van hunne ghesinde: waer in voor alle raedt-slaginghe ghesloten wordt dat, indien de Iesuiten van selfs en vrywilligh niet en wilden uyt Riga vertrecken, men die met ghewelt daer uyt soude verdrijuen. De mare hier van was qualijck onder 'tvolck ghekomen, of het ghespuys der straeten met bijlen en kap-messen ghewapent, doet eenen inval in onse kercke, schendt de beelden, breeckt d'autaeren, rooft het al. Sy lieten hen voorstaen, datse met het Collegie vande Iesui-

+*uyt Riga in Lithauvve,*

ten de heele Catholijcke Religie verdruckt hadden. Gheduerende den nacht, wierden wy met stercke wacht in onse wooninghe beset, tot dat wy 'sanderen daeghs met veel verwijts ende schimpens de stadt uyt moesten: waer ouer de ketters en d'ongunstighe met 'tgheluydt vande klocken, en andere teeckenen van blijdschap sulck' eene triomphe maeckten, als of daer eene groote victorie hadde behaelt gheweest. Twee iaeren duerde dit ballinghschap, de Ministers hun beste altoos doende om 'tselue te[+] verlenghen, dan den Coningh Sigismundus isser tusschen beyden ghekomen, ende heeft de Societeyt met meerder eere in haer oude plaetse ghestelt.

[+]*daerse vvederom ingheroepen is.*

Het thienste capitel.
Vande lasteringhen teghen de Societeyt gheduerende haer eerste eeuvve.

MAGH den adel sijnen roem draeghen op de tijtels en heerlijcke naemen by sijne voorouders ghewonnen, waerom soude't ons ongheoorloft zijn, eene lijste van alle de lasteringhen te maken, die teghen de Societeyt gheduerende haere eerste eeuwe opgheworpen zijnde, aen de selue maer tot meerderen lof ende glorie ghedient en hebben? Onse naekomelinghen en sullen't hen niet schaemen datmen ons met menighte van leughenen beticht heeft, alsse daer by sien, dat de Societeyt ghelijck een onbeweghelijcke steenrotse, in't midden van de tempeesten die haer sochten te ouerweldighen, altoos is blijuen staen. Voorwaer 'tware lichter alle de zee-baeren ende goluen te[+]tellen, als de leughenen diemen teghen ons versint heeft. Watter van den beghinne af de Iesuiten maer eenighsins aen

[+]*Ontallijcke lasteringhen teghen de Societeyt,*

en ghingh, dat wierdt schandelijck gheblaemt. Onsen H. Vader ende instelder voor al, den naem vande Societeyt IESV, ons habijt, onse reghels, onse maniere van handelen, leeren, predicken. Niet en isser, daer niet wat op te smallen en is gheweest. Den naem, wat te trots ende hooveerdigh; 'thabijt, was te ghemackelijck, ende sonder strenghicheyt; de maniere van handelen, politijck, valsch ende bedrieghelijck; de leeringhe, half kettersch; de scholen, de bederffenisse der iongheyt; de sermoonen, oproer van de ghemeynte; iae eene schoone aermoede, daer de huysen soo groot, de kercken soo kostelijck, d'autaeren soo rijckelijck verciert zijn; wonderlijcke soorte van beloften, die heden binden, ende morghen ontdaen worden. In't kort, alles vol bedrogh ende gheveynstheyt onder den deck-mantel van wetenschap ende deught. Ende of het misschien niet al waerachtigh en is, datmen den Iesuiten opleght, immers 'tis al te klaer, datse ghierigh, ghemackelijck, trots ende hooveerdigh zijn.

[+]Dese ende hondert dierghelijcke lasteringhen hoe dickwils zijnse beandwoordt van P. Richeome, Argenta, Gretserus, Contzen, Garassus, Forerus, Schondonchus, Costerus, Scribani ende menighe andere? hoe dickwils van Franciscus Montanus, Montholon, Steuartius, voorvechters der waerheyt? iae hoe dickwils van Coninghen ende Princen selue, van Bischoppen, Cardinaelen ende Pausen, die onse onnooselheyt hebben verweyrt? Indiender nochtans iemandt sich verwonderde, datter sommighe verstandighe mannen somwijlen iet van dese beuselen ghelooft hebben; die moet het voor veel wonderlijcker achten, dat de ghene die alles soo neerstighlijck van buyten en van binnen door-snuffelt hebben, ten tijde van hondert iaeren gheduerende, niet en hebben konnen vinden oft bybren-

[+]van verscheydene vvederleght,

ghen, waer uyt soude blijcken dat de Societeyt sulck eene schaedelijcke secte was, alsse riepen. Dat hy eens aensie hoe de Societeyt nu hondert iaeren langh tusschen haet en liefde, tusschen gunste en ongunste, van verscheyden ghesintheden, ghelijck in een weegh-schael hanghende, van d'eene tot den hemel toe ghepresen, van d'andere veracht en tot in den afgrondt der hellen verdruckt wordende, niet alleen in haer gheheel is blijuen staen, maer oock soo wonderen voort-gangh t'alle kanten ghedaen heeft. En is't niet ghelijck'er van onsen Saligh-maker, al op eenen tijdt, sommighe seyden: *Quia bonus est, 'tIs een goedt mensch;* andere:[+] *Non, sed seducit turbas, Neen, t'is eenen verleyder ende bedriegher?* Hoe wiltmen't met de menschen maecken? Niet en isser soo heyligh of 'ten wordt ghelastert. 'tEn is van heden, noch van ghisteren niet, datmen verkeerdelijck aende godtvruchtigheyt ende godtsdienstigheyt den naem van dwaese superstitie, aen de Christelijcke ootmoedigheyt dien van kleynhertigheyt, aen de voorsichtigheyt dien van arghlistigheyt, aende bescheydentheyt dien van gheueynstheyt,[+] ghegeuen heeft. Hoe dickwils heeftmen in't beghinsel van de H. Kercke, de Christene Religie voor *eene nieuwe, boose ende schaedelijcke superstitie* ghescholden? Wat schande is't dan, dat ons de ketters de selue naemen gheuen? *Hoe dickwils* ('tzijn de woorden van den gheleerden Tertullianus) *hebben sy een Christen mensch alleen om dat hy Christen was, gheacht als plichtigh van alle boosheyt? als vijandt van de Goden, van de Keysers, van de Coninghen, van de goede seden, iae van de gansche natuere?* En is't niet al ghelijckmen van de Iesuiten heeft gheroepen? dat sy vijanden Godts waeren, moorders vande Coninghen ende Princen, bederffenisse ende verwoestinghe vande Vniuersiteyten, ouertreders van alle godtlijcke ende wereltlijcke wetten?

[+]Ioan. 7.

[+]*Den selue*n *blaem ghingh eertijdts achter de Christenen,* Tacitus l. 15. Sueton. in Neron. c. 26. In Apolog c. 2.

Hebben niet eertijts de Heydenen, om hunnen haet te verschoonen (nae het schrijuen vanden seluen Auteur) den[+]Christenen opgheleght *datse oorsake van alle quaedt ende ongheval waeren? Hadde den Tiber aen d'eene sijde met ouerloop schaede ghedaen, aen d'andere de riuiere Nilus sijne vruchtbaere waeteren inghehouden: was daer ergens aerd-beuinghe, hongher, peste, kommer, terstondt riepmen, De Christenen nae de leeuwen, om verscheurt te worden.* Heeft het daer niet oock alsoo in dese eerste eeuwe met de Societeyt ghegaen? Was Duytslandt door oorloghe verwoest, was Vranckrijck inde wapenen, hadde Portugael sijnen Coningh verloren, was Transiluanien vanden Keyser ende van het ghelooue afgheweken, waeren de Catholijcken in Enghelandt vervolght; was Schotlandt oft Polen in roer, ons Nederlandt in troubelen; heeftmen niet gheroepen, Iesuiten uyt, als oft wy d'eenighe oorsake van alle dese ellenden gheweest hadden.[+]'tIs, ghelijck eenen sekeren Schrijuer seydt: 'tZijn de Iesuiten, die de doose van Pandora (daer de Poëten af versieren) hebben open ghedaen, ende de sieckte, oorloghe, peste, dieren-tijdt, alle quaedt inde werelt inghelaeten, oock dry hondert iaeren eerse te vinden waeren. Ende dit meynense, dat onnoodigh is van te doen blijcken, 'tis ghenoegh datmen 't soo seydt. Ghelijck eertijdts den naem van Christen ghenoeghsaem was om alle straffen verdient te hebben, alsoo nu den naem van Iesuit is ghenoegh om voor oorsake van alle quaedt ende straf-weerdigh ghehouden te worden. De Heydenen ghebruyckten den naem van Christen als eene vervloeckinghe: van ghelijcken onse ketters den naem vande Iesuiten. Iae soo verre is desen lust van ons te schelden ghekomen, dat, ghelijckmen eertijts de Christenen voor toooueraers hiel, alsoo oock nu van de Iesuiten gheseydt heeft, datse vande toouerije eene vrije

[+]Ibid. cap. 40.

[+]Montholon Plaidoye blasme 4.

konste maeckten, ende de selue aen hunne Nouitien leerden. Kan de boosheyt wel hoogher klimmen?

Maer wat valt hier, nae d'exempelen van onsen Saligh-maker,[+] soo seer te verwonderen? *Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quantò magis domesticos eius? Hebben sy den vader des huys-ghesin Beelzebub gheheeten, hoe veel te meer sijne huys-ghenoten?* Den Sone Godts, die opperste wijsheyt, en heeft de valsche beschuldinghe niet moghen ontgaen. Hy hadde aen den Keyser den cijns-pennigh doen betaelen, ende selue oock betaelt; nochtans wordt hy beschuldight als of hy sulcks hadde belet ende verboden. Hy ontliep ende verstack sich alsmen hem Coningh wilde maken; en wordt euen wel ouerstreden dat hy nae het Rijcke ghestaen hadde. Hy was ghekomen om den peys tusschen Godt ende de menschen te middelen; en dies niet teghenstaende, seytmen dat hy oproer verweckte. Hy hadde ontallijcke mirakelen ghedaen, ende vele duyuelen uytgheiaeght; en voor sijnen loon wordt hy voor eenen quaet-doender en tooveraer ghescholden, die met den duyuel omghingh, ende selue vanden boosen vijandt beseten was. Hy leerde met woorden ende wercken alle maetigheyt ende gheschicktheyt; ende en wordt des niet te min voor eenen dronchaert ende suyper ghehouden. Hy dede deught aen een ieghelijck; en met alle sijne weldaedt, wordt hy tusschen twee moordenaers ghecruyst. Hy quam den menschen het eeuwigh leuen gheuen; ende dit al onvermindert, sterft eene seer pijnelijcke en schandelijcke doodt. Wat wonder is't dan dat de Societeyt soo bitterlijck ghehaet, gheblaemt, beloghen en vervolght wordt? *Saligh zijt ghy,* seyde Christus aen sijne discipelen,[+] alsmen v vermaledijdt en vervolght, ende alle quaedt teghen v-lieden seght, lieghende om mijnen wille. Verblijdt v, en ver-

[+]*iae achter* CHRISTVS SELUE. Matth. 10. 25.

[+]Matth. 5. 11.

heught v, want uwen loon is seer groot inde hemelen: want alsoo hebbense de Propheten vervolght die voor v gheweest zijn.[+]Alsoo hebbense vervolght, ende met de selue scheldinghen beticht, in hunnen tijdt, de Fondateurs van alle d'Ordens, den H. Benedictus, Norbertus, Dominicus, Franciscus, ghelijck uyt den H. Thomas van Aquinen ende Bonauentura breeder by onsen Gretserus te lesen is.

[+]en alle Fondateurs van Ordens.

Doch om den mondt aen sommighe onghesinde te stoppen, die op het onbehoorlijck ghekraey oock van eenighe Gheestelijckheydt hunne tonghe vry wat t'onbescheydelijck teghen de waerheyt roeren, versegghende datse[+]weten ende niet en weten, om ons met den naem van ghierigheyt, ghemack ende hooveerdigheyt by de ghemeynte te laecken; sal de penne wat ruymer hier in laeten spelen, om dese lasteringhen in't besonder te wederlegghen. 'tGaet om mostaert, en alle de wereldt wilt het doch soo hebben, dat de Iesuiten begheerlijck ende riick[+]zijn, ende euenwel (wie het lief oft leedt zy) zoo bekennense allegader soo wel vijanden als vrienden, dat op hun leuen niet en valt te segghen. Hoe kan dit t'samen staen, daer *de begheerlijckheyt,* nae 'tsegghen vanden H. Apostel, *de wortel[+] van alle quaedt is?* Waer blijft dan d'onderhoudinghe vande belofte van aermoede? Oft kanmen, sonder sonde, met verlaetinghe van sijn eyghen goedt, aenden eenen kant aermoede aen Godt belouen, ende aenden anderen met eenen onbluschelijcken dorst (soomen ons nae gheeft) nae rijckdommen en groote schatten trachten? Voorwaer, die dit met eenen onpartijdighen sin wilt oordeelen, sal bevinden datmen groot onghelijck doet aen soo vele Hertoghen, Princen en Grauen, die nu beiaert zijnde (ick laete staen van ontallijcke dierghelijcke ionghelinghen) de Societeyt verkoren, ende in de selue tot den laetsten toe vol-

[+]*Dry besondere blaemen teghen de Societeyt vvorden vvederleght,*

[+]*d'eerste, datse ghierigh en rijck is,*

[+]1. Tim. 6. 10.

herdt hebben. Zijn dese dan alle mede soo slecht oft verblindt gheweest, datse hunne groote middelen, diese met goede conscientie moghten blijuen besitten, om de liefde Godts verlaetende, den deck-mantel van ons habijt hebben willen tot ghierigheyt mis-bruycken, om eens anders goedt met besaernisse van hunne sielen en perijckel van d'eeuwighe verdoemenisse te begheeren? Doch om naerder aen den grondt van desen achter-klap te komen, waer by blijckt doch dese onse begheerlijckheyt? waer in vertoontse haer? Is't inde onvergolde ghedienstigheyt van Missen, predikatien, lessen, biechten, begraeffenissen, iaerghetijden? voor de welcke d'andere Ordens, oock die professie vande volmaecktste aermoede maken, haer laeten betaelen, ende de Societeyt door verbot van haere Constitutien niet eene mijte en magh ontfanghen. Zijn wy soo begheerlijck, waerom laeten wy dese profijten vaeren, die vry wat veel 'siaers inbrenghen, ende groot onderstandt aen sommighe cloosters doen? Is't inde besondere belofte die de Professen allegaeder doen, van nu noch immermeer te ghedooghen, dat d'aermoede van de Societeyt ruymer soude worden? Waer toe dees belofte, is't dat wy daghelijcks rijcker en rijcker willen zijn? hanghen wy misschien Gode eenen vlasschen baerdt aen, om ons seluen nu en ten eeuwighen daghe al streelende te bedrieghen? 'tIs, seght ghy, in't groot inkomen dat de Collegien hebben, inden costelijcken bouw van kercken en huysen, in't verscheyden cieraet van goudt en siluer-werck, en allerhande stoffe der seluer. Ick soude met een woordt hier op mogen andwoorden, dat ten hooghsten hier uyt ghespeurt magh worden de mildtheyt vande goede herten, die ons sulcks gunnen en gheuen, maer niet onse begheerlijckheyt. Ghelijck oock al mede uyt de testamenten, die onder-tusschen

aen ons ghemaeckt worden, niet voorders ghesloten en kan worden, dan dat wy vrienden hebben, die onsen noot vrywillighlijck voorkomen.

+Dan ick sal dese sake wat nauwer bedieden, om aen een ieder te voldoen. 'tIs waer dat, schoon de Profes-huysen gheen inkomen noch van landen, noch van huysen, noch van renten, noch van eenighe fondatien (hoedaenigh die oock zijn) moghen hebben; de Collegien nochtans de selue metter daet ghenieten. Maer dit en strijdt met de Religieuse aermoede niet, ghelijck de Theologanten weten, voor soo veel daer gheenen eyghendom van besonder ghebruyck en zy; waer van de Societeyt alsoo vry is, niemandt te nae ghesproken, als eenighe Religie inde werelt: noch en kan eenigh naedencken van ghiericheyt gheuen, voor soo veel de middelen binnen de paelen blijuen van de redelijcke noodtdruft, en gheen' ouertollighe sorghe bevonden en wort om de selue te vermeerderen. Of wy hier in faute hebben, dat stelle ick ten vonnisse van alle die ons kennen, ende weten datter niet een Collegie in onse Neder-duytsche Prouincie en is, of het steeckt in groote schulden, noch eenigh huys oft wooninghe dat sijne persoonen sonder voordere belastinghe kan onderhouden. Die verstandt hebben van huys-houden, en weten wat daer tot den kost, kleedinghe, lijnwaet, vier, licht, huysraedt, boecken, kercke, reys-gheldt, gasten, medicijnen, reparatien, &c. voor soo vele persoonen noodigh is, sullen niet konnen gheloouen, dat wy met soo weynigh, als wy onbelast hebben, konnen toekomen. Dan d'aelmoessen, Godt lof, ende de voorsichtigheyt die den al-gemeynen Vader der aermen voor de sijne draeght, vervullen herwaerts en derwaerts onse behoeftigheyt, ende maken dat aen soo vele treffelijcke ende wel-gheboren mannen, het sober en ghewoonlijck

+Hoe en vvat middelen de Collegien der Societeyt hebben.

onderhoudt van de Societeyt niet en ontbreke. Voorder soo magh ick met de waerheyt segghen, datter meer als een clooster in Neder-landt is, 'twelck alleen meerder inkomen heeft voor een ghetal min als van veertigh persoonen, als alle de Collegien ende huysen van onse Prouincie t'samen tot onderhoudt van bouen de acht hondert koppen. Waer toe dan soo gheroepen teghen onse rijckdommen ende begheerlijckheydt, daer wy ouer al in noodt zijn, noch bouen den soberen kost en noodigh onderhoudt iet en versoecken? Voor 'tlaetste, ick gae my hier in uyt, op het segghen vande uytghesondene selfs, onder de welcke soo al sommighe Professen en Recteurs mede zijn, die langh in officien gheweest hebben, ende deshaluen den tijdelijcken staet der huysen en Collegien wel kennen; nochtans niemandt tot noch toe (hoe af-keerigh daer oock eenighe van ons zijn) en is onder hen ghevonden, die de Iesuiten van soodaenighe rijckdommen ende begheerlijckheyt, als hen de wereldt naegheeft, heeft konnen ouertuyghen.

Wat den bouw van kercken en huysen belanght, die[+] van Princen en Republijcken, oft oock aelmoessen der gheloouigher kostelijck opghetimmert en verciert worden; wie kan dien laecken sonder onghelijck te doen aen Godt en aen de goede herten, die hunne middelen t'sijner eere daer toe besteden? Daer zijnder soo vele, die hun goedt, oft in ontucht door dronckenschap en hoererije verteeren, oft inde ijdelheyt der wereldt door pracht van staet en kleedinghe verquisten, oft oock aen ketters en ongodtlijcke erfghenaemen maken; ende al doense quaelijck, en lijden schier van niemandt opsprake; waerom en sullen dan de godtvruchtighe het hunne niet moghen voor de cloosters en godts-huysen, voor de kercken en cieraet der sel-

[+] *Vanden bouvv hunner kercken en huysen.*

uer ghebruycken? Te meer, is't dat sy het aen henseluen spaeren, om aen Godt te gheuen, ende den hemel daer mede te verdienen. VVy hebben hier en daer wel een schoon huys oft kercke, maer niet te verghelijcken by andere oock van biddende Ordens die elders ghebouwt zijn. Die het marberen clooster vande Minder-broeders te Seuillen in Spaignen, ende hunne kercke van Genua in Italien ghesien hebben, sullen segghen dat ons Profes-huys en marbere kercke van Antwerpen al maer vuyligheyt daer by en is. Maer of't schoon waere, dat wy hier in den meesten hoop te bouen ghinghen, wat schatten oft rijckdommen komen ons doch van dese bouwsels? wat gheniet oft ghebruyck hebben wy doch van al dit cieraet? komt daer wel eenen draet sijde van aen onse kleederen, oft eenen beet etens van op onse tafels? is't niet al ten dienste van Godt, aen wie niet te kostelijck en is; en der ghemeynte, die't gherief vande kercken, Sodaliteyten, scholen, spreeck-huysen, en wy in teghen-deel niet anders als de moeyte ende de sorghe en hebben?

[+]Het ander datmen ons met vollen monden opworpt, is het ghemackelijck leuen dat wy leyden. Maer waer is dit doch in gheleghen? Misschien inden legher die wy volghen? daer den seluen hongher en kommer, koude en hitte, reghen en onweer, die de soldaeten lijden, van ons al mede verdraghen wordt. Daer wy soo menighweruen, oft onder den blaeuwen hemel moeten slaepen, oft inde trencheen tusschen duysent perijckelen, met de doot voor d'ooghen, vernachten? daer wy op handen en voeten by de siecke (wat behaelijckheyt oft besmetheyt daer oock onder zy) door 'tmidden van stanck, ghewormte ende andere vuylicheyt, inde baracken kruypen, om de sielen tot d'eeuwigheyt te bereyden? Misschien inde schepen op

[+]De tvveede, datse ghemackelijck is.

de zee, ende de Coninghlijcke vlote? daer wy onder het grauw vande matroosen, de selue onghevallen van schipbrake en vijandt met hen uytstaen; daerse soo menighmael tot walghens toe nu het stinckende waeter, nu den onsmakelijcken kost moeten besighen; daerse de koordagien voor hun bedde, ende hier eenen ijseren ancker, daer een metaelen gheschut voor hunnen hooft-poluwe ghebruycken. Misschien onder de Heydenen ende Barbaren inde Nieuwe wereldt ende de Indien, daer voor 'tmeeste deel ghebreck is van alles, behaluen van arbeydt ende ellenden? daer bouen de sielen die wy inde wildernissen tusschen de wreede dieren ende mensch-eters gaen soecken, anders niet als venijnighe schichten, mat-koluen, ende brandende staken voor ons te vinden en is; daer wy buyten het soet gheselschap van onse alderliefste broeders, ende het ghemeynsaem leuen, meer schijnen met beesten als met menschen te verkeeren. Indien v dit ghemack en weelde dunckt te wesen, soo stae ick't v toe, dat de Iesuiten ghemackelijck en weeldrigh zijn. Soo neen: seght my dan, bidde ick v, waer in dat hun ghemackelijck leuen bestaet? Is't inden verduldighen aerbeydt vande kinder-scholen, Christelijcke leeringhen, biecht-stoelen, predikatien, studien, met den welcken sy hen voor den tijdt uytmerghelen, ende schier allegaeder hun leuen soo verkorten, datter in gheene Religie min ouderlinghen, als in d'onse ghevonden en worden? Is't inden dienst vande siecke, voor de welcke wy dagh en nacht bereedt zijn? in't besoecken van kerckers en gast-huysen, daer anders niet als swaere locht en vuyligheyt te haelen en is? in't bystaen vande haestighe sieckte, daer soo menigh iongh ende vroom man, die langher verdiende te leuen, sijne siele tot een' offerande van liefde voor sijnen euen-naesten aen Godt opghedrae-

ghen heeft? Noemt ghy dat ghemack te zijn, soo zijn wy ghemackelijck; dit is ons leuen. Oft meynt ghy misschien, om dat onsen uytwendighen schijn ende habijt gheene besondere strenghigheyt uyt en gheuen, t'onsen huyse gheene penitentien oft lijf-kastijdinghen en gheschieden? Ick verkaere v, meer als ghy meynt, en alsser misschien elders ghedaen worden. Alsoo wel konnender hayre kleederen, ende ijsere ketenen, onder een Priesterlijck kleedt, (hoedaenigh het onse nae d'instellinghe der Pausen is) als onder groue sacken verborghen worden. De kap (soomen spreucks-ghewijse seyt) en maeckt den Monick niet, noch het uytwendigh kleet en gheeft de heyligheyt niet. CHRISTVS en Ioannes sijnen Voorlooper, ghingen dies aengaende eenen verscheyden wegh in; Ioannes en at oft en dronck, ende droegh om sijn lijf een harde kemels huyt; CHRISTVS at en dronck, en was ghewoonlijckerwijse ghekleedt: wie salder nochtans segghen, dat het leuen van Ioannes volmaeckter, als het leuen CHRISTI was? Doch ghenomen het anders waere, en wy droeghen een grouer habijt, wy en aten maer visch oft kruyden, ghelijck eenighe ander Ordens seer heylighlijck (elck eene nae haere maniere van doen) onderhouden, souden wy daer mede de lasterighe tonghen ontgaen? Niet meer als Ioannes oft CHRISTVS die ontgaen en hebben: want vanden eersten[+] seyden de Ioden, siende sijn strengh leuen: *Hy heeft den duyuel binnen:* maer vanden tweeden, die Godt selue was, siende dat hy uytwendighlijck een ghemeyn leuen volghde, derreden wel segghen, *Siet den brasser, ende den wijn-suyper, der Publicanen ende der sondaeren vriendt.*

[+]Matth. 11. 18. 19

[+]Den derden stronckel-steen, dien sy hen seluen verbeelden, om t'onbedachter aende Societeyt te stooten, is haere gemeynde eer-ghierigheyt, trotsheyt en hooveerdije, door

[+]*De derde, datse hooveerdigh en eer-suchtigh is.*

de welcke men al om seght, datse d'andere t'haeren opsicht mis-acht, ende bouen alle wilt uytsteken. Erger vondt en konde den duyuel niet versieren, om ons haetelijck aen het volck te maken, ende den bandt der liefde, met de welcke alle Ordens onder malckanderen behoorden vereenight te zijn, ganschelijck te scheuren. VVant wat isser doch onverdraeghelijcker, als een trots ghemoedt met eersucht ende laet-dunckenheyt opgheblaesen? Maer hoe verre dit van ons zy, blijckt uyt d'afwendinghe van alle eere, die (gheene Religie te naeghesproken) nerghens met meerder toesicht, als t'onsen huyse, wordt uytghesloten, ende uyt d'ootmoedige diensten, inde welcke wy ons buyten en binnen oeffenen. Waer wordter doch besondere belofte ghedaen, als by ons, van gheene staeten oft Gheestelijcke weerdigheden t'aenveerden? waer wordter nauwer ghelet op de ghene die oock nae de minste digniteyt inde Societeyt staen? den minsten winck oft ghewach daer van ontdeckt, is ghenoeghsaem om ten eeuwighen daghe daer van te vervallen. Waer hebben d'Ouerste min voordeelen ende uytstekelijckheden, als by ons? Waer is de regeringhe soeter en vriendelijcker? Waer meerdere vereeninge van liefde tusschen het hooft ende de lidtmaeten? Waer ootmoedigher diensten? Wilt ghy voorder onse oeffeninghen aensien inde Republijcke? wat hooveerdigheyt isser doch oft inde kinder-scholen en Christelijcke leeringhe, daermen met een heel deel besnotte wichters, altoos besigh is; oft in't besoeck van kerckers en gast-huysen, daer de verworpelinghen vande ghemeynte maer te vinden en zijn, gheleghen? Hier toe sietmen nochtans daghelijcks dat hen oock de kloeckste verstanden, ende hoogh-gheborene Princen, nae datse de pracht vande wereldt met de voeten ghetreden hebben, vernederen. Wie wordt daer

doch van ons versmaedt? Zijn't d'aerme menschen? waerom besoecken wy die dan soo vlijtigh in hunne sieckten, ende leeren die soo neerstigh, sonder hope van menschelijcken loon, in onse scholen ende Catechismussen? waerom loopen wy uyt op de dorpen en vlecken, om de landts-luyden t'onderwijsen? Zijn't d'andere Ordens, oft de Clergie, oft de Prelaeten, oft de Gheestelijcke oft de wereldtlijcke Ouerheydt? wie van alle en soecken wy niet te voorkomen met eere? van wie spreken wy anders als loffelijck, soo in't heymelijck als in't openbaer? wiens ampten, bedieninghen, oeffeninghen hebben wy laecksghewijse by d'onse vergheleken ende veracht? En of schoon hier oft daer iemandt vande Societeyt (inde welcke alsoo wel menschen als in alle andere vergaderinghen zijn) sich dies aengaende erghens in vergrepen hadde; wie van d'Ouerste heeft het goedt ghevonden? wie niet mispresen, ende nae kondtschap ghesocht te verbeteren? Voorwaer niet en isser, 'twelck aen d'onse hertelijcker beuolen wordt, als van een ieder, wie hy oock zy, Gheestelijck oft wereldtlijck, wel te spreken, waerom ghy oock niet lichtelijck en sult hooren, datter (niet teghenstaende soo vele steken en schimp-redenen, die daer als nu en als dan teghen de Societeyt vanden preeck-stoel vallen) iet versmaedelijcks teghen andere Ordens oft Gheestelijckheyt van d'onse voor den volcke gheseyt sal worden. Het ghetuyghen der conscientie, ende d'al-doorsiende ooghe van Godts voorsichtigheyt, die op sijnen tijdt alles voor den dagh sal brenghen, dient ons tot verweytinghe; iae d'uytkomste van alle dese blaeme betoont ghenoeghsaem d'onschult, als niet alleenlijck wylieden met danck-segghinghe, maer oock onse vijanden met herts-rouwe moeten bekennen, dat de Societeyt, hoe sy meer benijdt, ende met opsprake ver-

druckt wordt, oock hoogher voor Godt en de wereldt in achtbaerheydt verheuen wordt.

Dus om dese materie en capitel te sluyten, en salder voorders niet by voeghen, als die treffelijcke woorden van Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck: den welcken, nae dat hy onsen heelen handel ende leuen scherpelijck ondersocht hadde: *Mijne Patres,* seyde hy, *maeckt v maer kenbaer. Niemandt van alle die de Societeyts saken bekent zijn, salder quaelijck af spreken oft vermoeyen.* Soo dan en vreest niet, ô kleyne vergaederinghe, noch en beswijckt niet, ô minste Societeyt, die nu hondert iaeren t'alle kanten met blaem ende laster bevochten, 'thoofdt euen-wel bouen houdt, ende onverwonnen dies te dieper uwe wortelen schiet, hoe ghy met meerderen storm en gheweldt vande onghesoute monden bewaeyt wordt. Hebt altoos uwen Capiteyn voor ooghen, die daer seght: *Si me persecuti sunt,*[+] *& vos persequentur: Is't dat sy my vervolght hebben, soo sullen sy v oock vervolghen.* Waerom soude ghy het beter hebben, als hy't ghehadt heeft? Denckt dat den gheleerden Origenes dit voor v gheschreuen heeft: *Qui amicitas expetit*[+] IESV, *multorum sibi sciat inimicitias tolerandas: licet vltimi meriti sis in Ecclesia, tamen hoc ipso quia ad* IESVM *pertines, impugnaberis. Soo wie de vriendtschap* IESV *versoeckt, die magh sich vry laeten voorstaen, dat hy veler menschen vijandtschappen sal hebben te draeghen: al zijt ghy oock de minste van verdiensten inde heylighe Kercke, soo sult ghy, alleenlijck om dat ghy* IESVS *aengaet, bespronghen en vervolght worden.*

[+]Ioan. 15. 20.

[+]Homil. 11. in Iosue.

Het elfste capitel.
Vande vervolghinghen der Societey inde Nieuvve vvereldt, ende voor al inde Oost-Indien.

MOET de Societeyt soo veel lijden van ketters ende Catholijcken, wat wonder is't datse by Heydensche ende Barbare menschen vry wat swaerder strijdt heeft moeten uytstaen? Den naem IESV in de nieuwe ende onbekende wereldt te voeren, en konde niet gheschieden sonder voor dien veel te verdraeghen. Hoe sy dieper in die woeste landen inghebroken is, hoe sy meer ende meer te lijden ghevonden heeft; ende tot noch toe, hoe daer meer te lijden is gheweest, hoe daer meer ende meer van onse Patres nae ghevlamt hebben. Ghelijck Oost-Indien 'teerste gheweest is, daer onse Patres in ghearbeyt hebben, alsoo is't oock 'teerste met ons bloedt begoten. Hoe dickwils hadde[+] den H. Xauerius dat ghewenscht? maer dese glorie was van de Godtlijcke voorsichticheyt voor P. Antonius Criminalis bewaerdt, dat hy den eersten Martelaer van de Societeyt soude wesen. Onsen H. Vader Ignatius hadde hem nae Oost-Indien ghesonden: alwaer den H. Xauerius hem in sijne plaetse stelde, om den last te hebben soo van d'onse, als van de Christenen van de Peerl-vischerije, ende het ghelooue in die landen te vervoorderen. Dit heeft hy den tijdt van vier iaeren, doorreysende alle maenden wel twee hondert Italiaensche mijlen in groote aermoede ende ghebreck, seer vierighlijck ghedaen: maer soo de Portugiesen in't iaer M.D.XLIX. van de Barbaren ouervallen wierden, ende Antonius, als eenen goeden herder, lieuer hadde by sijne kudde te blijuen, dan nae de schepen te

[+] *Eersten Martelaer der Societeyt P. Antonius Criminalis,* Maff. Hist. Ind. l. 14. Thom. Bozius lib. 7. signo 27.

vluchten; hebben hem de Barbaren met lancien doorloopen,+sijn hoofdt afghehouden, ende dat met groot ghetier ende blijdschap inden tempel van hunnen afgodt opghehanghen: hier mede ghenoegh te kennen gheuende, dat d'oorsake van sijne doodt maer den haer en was van ons ghelooue. Hoe saligh magh men desen man nae een soo gheluckigh eynde noemen, dien den H. Xauerius, noch in sijn leuen pleegh voor heyligh te houden?

+*vvordt vande Barbaren ghedoodt,*

Dit eerste Martelaers bloedt heefter ontallijcke andere in alle ghewesten der werelt verweckt ende onsteken. In dese Oost-Indische landen zijnder hem noch wel twintigh al+kloecke ende onwinbaere mannen ghevolght, die't ghelooue, dat sy met grooten arbeydt daer planteden, met hun eyghen bloedt oock hebben besproeydt. Onder dese neemt uyt bouen d'andere Pater Rudolphus Aquauiua, niet alleen om sijnen edeldom (wesende sone vanden Hertoghe van Adria) maer veel meer om sijnen uytnemenden ijuer ende deughdt: de welcke ghelijck sy hem eerst+ de wereldt hadde doen verlaeten, ende in de Religie ghebracht, alsoo heeftse hem noch voorder tot d'uyterste paelen der werelt ghedreuen, om de saligheydt vande godtloose Indianen te wercken. Van Indien is hy nae het maghtigh rijck van den Grooten Mogor ghesonden gheweest, daer hy dry iaeren langh ghearbeydt heeft. Van waer nae Goa weder ghekeert wesende, soo hy met eenighe Patres was gaen besichtighen, waermen cruyssen planten, ende kercken soude moghen oprechten; is in de handen vande Barbaren ghevallen, die van eenen tooueraer opgheroeyt waeren. Dese hebben hem seer wreedelijck omghebracht, met sijne mede-ghesellen Pater Alphonsus Paciecus, P. Petrus Bernus, P. Antonius Franciscus, ende Franciscus Aragna: waer van den laetsten, soo hy nae alle wreetheydt noch leefde, is van

+*hem volghen andere tvvintigh, onder dese P. Rudolphus Aquauiua.*

+Thom. Bozius libro 7. signo 27.
Hilarion de Costa Histor. Cathol.

henlieden nae hunnen afgodt ghesleurt, ende rondom sijn beeldt ghesleypt, om hem tot d'eerbiedinghe vanden seluen te dwinghen. Dan soo den kloecken dienaer Godts dit volstandelijck weygherde, is hy met vele pijlen ghelijck eenen anderen H. Sebastianus in sijn lichaem doorschoten. Ick soude hier noch konnen byvoeghen de glorieuse doodt van Pater Alphonsus à Castro, Nunnius Ribera, Aloysius Mendez, Paulus de Valle, Franciscus Lopez, Petrus Mascarenia, Georgius Fernandez, Gomesius Dameraltius, Vincentius Aluarus, ende andere ouertreffelijcke mannen, waer van Oost-Indien ten eeuwighen daghe de ghedenckenisse sal houden: maer de kortheydt van dit schrift en laet niet toe, alles in't breede te verhaelen. Daerom volghende de voet-stappen vanden H. Xauerius, sullen van Indien nu eens in Iaponien gaen treden.

Het tvvaelfste capitel.
Vande vervolghinghen ende martelien der Societeyt in Iaponien.

DE landen van Iaponien zijn ghelijck eyghen aen de Societeyt, om dat den H. Franciscus Xauerius eerst het ghelooue daer in ghebraght heeft. Hier is voorwaer den gheest ende den ijuer van d'eerste H Kercke te sien: hier is't bloedt der Martelaeren, 'tsaet der Christenen. Wie souden konnen vertellen alle de barbare wetten, pijninghen, ballinghschappen, vervolghinghen die'r teghen de Christenen ende onse Societeyt opghestaen zijn? Arima, Meaco, Firando, Nangasachi, ende meer andere steden, in de welcke wy eertijdts schoone huysen ende Collegien hadden; en zijn nu maer als holen ende schuyl-plaetsen: inde welcke

als men de Patres nu kan achterhaelen, wordense nae kerckers, nae pijn-bancken, nae cruyssen, nae brandt-staken, nae vier ende vlamme ghesleurt.

D'eerste die dit landt met hun bloedt besproeyt hebben,[+] zijn onse salighe Martelaers Paulus Michi, Ioannes Goto, Iacobus Ghisai gheweest: sy wierden ghecruyst in't iaer 1597. in de vervolghinghe vanden Keyser Tiacosama. Welcker cruyssen al is't datse seer schoon blincken, nochtans de vlammen der ghener die door't vier ghevolght zijn, en gheuen gheenen minderen luyster. Carolus Spinola, van dat[+] edel bloedt, staet noch bykans voor onse ooghen en brandt. Hy ghingh de martelie aen in't iaer 1622. alsser hondert ende achtthien Christenen (onder de welcke veerthien van onse Societeyt waeren) Martelaers voor 'tghelooue stieruen. Te Nangasachi vijf-en vijftigh seffens op eenen dagh, neghen van d'onse, te weten, Carolus Spinola, Sebastianus Chimura, Petrus Zampo, Michael Xumpu, Gonsaluus Fusai, Antonius Kiuni, Thomas Acafoxi, Ludouicus Cauara, Ioannes Ciucoga: en wierden al-te-saemen met een langhsaem vier verbrandt: uytghenomen Ioannes alleen, den welcken, om datter gheene staken meer en waeren, met het sweerdt omghebracht is. Men seydt datter, behaluen de Barbaren, meer als dertigh duysent Christenen teghenwoordigh zijn gheweest. Op dat de pijne te swaerder ende langhduerigher soo wesen, soo stondense wel ses cubitus verre vande vlamme; en, in gheval den moedt hen hadde komen t'ontgheuen, waerense schier los, en als niet ghebonden, om stracks te konnen ontloopen, dan, zijn al-te-mael seer standtvastelijck blijuen staen; Spinola wel twee, Chimura wel dry uren in't vier leuende, ende d'omstaenders aensprekende met sulck eene verwonderinghe van de Iaponoisen, dat men vele daeghen langh bynae anders niet

[+] *Eerste Martelaers van Iaponien.*

[+] *P. Carolus Spinola en sommighe andere, vvorden met langsaem vier verbrant, te Nangasachi;*

dan van dese onverwinnelijcke Martelaers en hoorde.

+Niet min en is te Firando de martelie van P. Camillus Constantius doorluchtigh gheweest: den welcken d'Engelsche ende Hollandtsche schippers, die hy op den oeuer teghenwoordigh sagh, uyt het midden van't vier in onse Neder-duytsche taele aenghesproken heeft, ende met eene vierighe predikatie tot het waerachtigh Catholijck ghelooue vermaent. Niet langh daer nae is oock al door het vier+ghevolght P. Petrus Nauarrus, die ses-en-dertigh iaeren in Iaponien ghearbeydt hadde; ende met hem twee ghebroeders Dionysius ende Petrus Sandayus, maer Augustinus Onda is met den sweerde ghedoodt. Alle dese Patres zijn in 'tselue iaer 1622. in Iaponien voor 'tghelooue ghestoruen.

+P. Camillus Constantius te Firando,

+item verscheyden andere.

De naevolghende iaeren en zijn niet min vermaert gheweest door d'onsprekelijcke standtvastigheydt van P. Ioannes Baptista Machado, Hieronymus Angelus, Carolus ende Michael Carauallius, Antonius Pantus, Franciscus Paciecus, Balthasar de Torres, Ioannes Baptista Zola, met noch seuen die gheene Priesters, maer oock al van onse Societeyt waeren (want andere, die ons niet aen en gaen, waere't te langh hier te verhaelen) en wierden al-te-saemen met een langhsaem vier ghebraeden.

+Tot noch toe scheen het, dat de Iaponoisen maer van cruyssen, sweerden ende vieren en wisten te spreken: maer nae der handt hebben sy wel andere tormenten versiert. Het langhsaem vier docht hen al te korte en soete pijne te wesen, aenghesien de Christenen daer soo nae vlamden. Hen wreedelijck te dooden was het minste: sy sochten hen door onmenschelijcke pijnen 'tghelooue te doen afgaen. Waer toe+sy siedende bad-stouen ghebruyckten, de welcke in die landen tusschen eenighe vier-berghen te vinden zijn; hier laten

+Nieuvve soorten van tormenten by de Iaponoisen,

+heete badt-stouen,

sy den patient allenghskens insincken, en trecken hem onder-tusschen wederom uyt, tot dat hy (sijn vleesch afghe-eten, de senuwen ghekrompen ende ghebroken wesende) door een langhduerighe doodt van lidt tot lidt heel verschouwt ende verbrandt worde. Op een' andere maniere[+]siet men daer oock de wreedtheydt al euen fel in't koude water spelen. By wijlen hanghense de Martelaers op met de voeten om hoogh, ende 'thooft om leegh, tot den mondt oft neuse toe in't water, soo dat hen onmoghelijck is, sonder groote moeyte en gheweldt van natuere, den asem te herhaelen. By wijlen ghieten sy dat soo ghedueriglı aen met volle eemers, d'een op d'ander, teghen hunnen mondt en aensicht, datse by 'tselue ghebreck van te konnen asemen, d'anderen van binnen doen bersten, om niet seffens te versticken. Andere doorboorense handen ende voeten, en nae[+]menigherleye pijnen, laetense die onder den blaeuwen hemel sonder eten en drincken ligghen. Welck torment soo onlanghs eenen van d'onse vijf daghen ende nachten doorstaen hadde; seyde noch met een ruym en ijuerigh herte, dat hy niet soo seer en ghevoelde, dan dat hy heel Iaponien tot CHRISTVM noch niet bekeert en hadde. Wat sal ick segghen vanden nieuwen vondt diese onlanghs verdacht hebben? Sy grauen eenen ondiepen kuyl in d'aerde, die[+]bouen engher als onder, iuyst op de dickte van het midden des menschelijcken lichaems past: hier in vergaederense eene groote menighte van alderhande vuyl, schaedelijck, venijnigh ghedierte: ende hanghen den Christen 'thoofdt nederwaerts, raekens de beesten, tot de helft van sijn lijf toe daer in: dan stoppense den put van bouen soo langh met bert heel dicht toe, tot dat hem door d'onghenadelijcke quellinghe deser dieren, ende door't bloedt datter in de kele schiedt, oft de standtvastigheydt oft het leuen begheue.

[+]*killende vvaeter,*

[+]*hongher nae pijnen,*

[+]*moordt-kuyl.*

'tIs eenen schroom dese tormenten alleenlijck t'ouerdencken; nochtans hoe vele, soo wereldtlijcke, als Religieuse persoonen, ende namentlijck van onse Societey hebben dese kloeckelijck uytghestaen! In't iaer 1633. zijnder meer als twintigh van d'onse in desen put versmacht; behaluen noch de ghene, die naemaels ghevolght zijn; die ick al verswijghe, om maer een woordt oft twee van P. Marcellus[+]Franciscus Mastrillius te segghen. Hy was den heylighen Xauerius seer toeghedaen, die hem oock te Napels in't iaer dertigh, als hy by ongheluck ter doodt toe ghequetst was, besocht, ende mirakeleuselijck ghenesen, ende uyt kracht vande belofte die hy hem alsdan dede doen, nae Iaponien, om den krans der Martelaeren met een heerlijcke doodt, in sijne plaetse te be-eruen, ghesonden heeft. Sijne reyse is vol mirakelen gheweest: alles door't beleydt ende ionste vanden H. Xauerius. Nauwelijck hadde hy sijnen voet inde eylanden van Iaponien ghestelt, of wierdt ter doodt ghesocht, en by de ghehenghenisse Godts (die desen kloecken kamp-vechter tot gheen ander eynde door soo langhe zee-vaert uyt Europen scheen tot d'uyterste paelen der wereldt gheroepen te hebben, als om in dit perck voor sijnen heylighen naem te strijden) door eenighe dompen, die uyt de bid-plaetse (daer hy schuylde) opresen, ghevonden, en stracks tot dese tormenten verwesen. Vier daghen hadde hy inden kuyl ghehanghen, ende noch klaeghde hy dat men hem soo haest daer uyt trock. Eyndelijck wierdt hy veroordeelt om onthoofdt te worden: maer siet, het sweerdt vanden scherp-rechter, als of hy op eenen aenbeeldt gheslaghen hadde, niet meer als een streep inden hals laetende, springht te rugghe. Den slagh dan voor de tweede reyse hernomen zijnde, vlieght het hem uyt de handen. Doen gaf P. Marcellus moedt aen sijnen beul, die heel ver-

[+] *Glorieuse doodt van P. Mastrillius.*

baest stondt, ende seyde dat sijn' ure nu ghekomen was. dus heeft hy hem met den derden slagh op den 17. October in't iaer 1637. den hals afghehouwen.

Dit voor soo veel als Iaponien aengaet. China gae ick al willens voor by: anderssins de doodt vanden H. Xauerius moghte hier wel voor een martelie gherekent worden. Nae dat wy den grendel van dit slot maer eens afghebeten en hebben, isser voor onse Patres meer occasie gheweest om veel te lijden, als wel van bloedt te verghieten; dickwils zijnder vervolginghen gheresen, doch selden ter doodt toe. Nu is het daer al in vrede en ruste, ende grote hope van heel 'tRijck te bekeeren, om dat den Coningh tot de Societeyt ende 'tChristen-ghelooue seer gheneyght is.

Het derthienste capitel.
Van vele die in Mooren-landt, Arabien, VVest-Indien, Brasilien, Florida, Mexico en Paraquarien omghebraght zijn.

DE groene lauwer-kranssen en palm-tacken van victorie en groeyen niet alleen in't vruchtbaer Oost-Indien en Iaponien, men vindter oock al mede in het dorre Arabien, ende de heete landen vande Morianen. Keert maer eens uwe ooghen derwaerts, ghy sult daer sien dooden dat edel paer mannen P. Gonsaluus Silueria, ende Abrahamus Georgius. Silueria uyt den besten edeldom van Portugael,[+] eerst nae Indien (waer hy seer profijtelijck ghearbeydt heeft) en dan nae Monomotapa ghesonden, hadde nu den Coningh met sijne moeder, ende dry hondert houelinghen tot het ghelooue bekeert. 'tWelck als de Mahometanen niet en konden verdraeghen, hebben met valsch-

[+]P. Gonsaluus Silueria vvordt in Monomotapa ghevvorght,

heydt ende lasteringhe den ionghen Prince weder omgheset, ende den dienaer Godts ter doodt doen brenghen. De welcke soo hy alle uren met verlanghen verwachtede, ghingh in een wit kleedt, dat hy tot teecken van blijdschap aenghetrocken hadde, gheduerende den nacht ouer en weer wandelen, tot dat hy ten laetsten vanden slaep ouervallenn wierdt. Doen zijn de Barbaren eerst aenghekomen, en hebben hem wreedelijck met eene koorde verworght. Sijn doodt lichaem, op dat het niet en soude ghe-eert worden, wierdt inden vloedt gheworpen.

+P. Abrahamus Georgius in Arabien onthalst,

+P. Georgius een Maronit van afcomste, reysde van Goa nae Arabien, ghelijck een Armeniaensch coopman uytghemaeckt: maer wierdt in't aenkomen door d'onvoorsichtigh-heyt van eenen Moriaenschen knecht, die hy by hem hadde, voor Christen bekendt. Soo hy dan noch met beloften, noch met dreyghementen tot de boose secte van Mahomet te brenghen en was, is ter doodt verwesen. Men seght, dat den scherp-rechter twee sweerden op sijnen hals ghebroken, ende ten laetsten met het derde sijn hoofdt afghehouwen heeft. Wat hier af is oft niet, men heeft immers veertigh daeghen langh op sijn graf vele lichten ghesien, ende den Ouersten der plaetse, met alle de ghene die oorsake van sijne doodt hadden gheweest, zijn binnen de veertigh daeghen ghestoruen.

+Petrus Correa en Ioannes Sosa in Brasilien door-schoten: P. Ignatius Azebedus met 40. mede-ghesellen in zee gesmackt,

+Brasilien heefter ter zee ende te lande, die sy onder 'tghetal der Martelaeren voor den dagh brenghen magh. Te lande Petrum Correa, Ioannem Sosa, ende andere die van de wilde menschen met pijlen doorschoten zijn: ter zee Ignatium Azebedum met veertigh mede-ghesellen, die hy toekomende Prouinciael in dry schepen verdeylt nae Brasilien mede leyde, om de Collegien te vermeerderen. Omtrent het eylandt van Palma zijnse in handen van Ia-

cobus Soria eenen Caluinischen zee-roover ghevallen, die hun schip verouert hebbende, seer wreedelijck riep: *Vermoordt de Papen, vermoordt de Papen, want sy gaen om het valsch ghelooue in Brasilien te verbreyden.* Soo dan Ignatius de sijne vermaende, om kloeckelijck voor CHRISTVM te steruen, is van eenen Caluinist (nae dat hy eerst in sijn hooft, nae der handt oock heel sijn lichaem door swaerlijck ghequetst was) met het beeldt van Onse Lieue Vrouwe in sijn rechte handt ('twelck hem de ketters met gheene kracht en konden ontweldighen) ouer boordt gheworpen. Benedictus Castrius wierdt met dry looden doorschoten, ende voordts noch doorsteken. Aen Emmanuel Aluarez hebbense, nae vele wonden, en grousaeme slaeghen, sijne beenen ghebroken: aen Blasius Ribera met het gheuest van hunne rapieren de herssenen inghesmeten. Didacus Andrada wierdt noch al wreedelijck ghedoodt, om datse hem vonden biechte hooren. D'andere hebbense twee oft dry t'samen ghebonden, en nae vele poignaert-steken in zee gheworpen. Dit ghebeurde al in't iaer M.D.LXX. den XV. Iulij.

Al euen eens is het ander schip ghevaeren, waer in dat[+] veerthien van d'onse waren, houdende den seluen streeck van Brasilien, onder het beleydt van P. Petrus Diaz. Dese zijn een rondt iaer daer nae (soo langh hebbense herwaerts en derwaerts op zee ghedoolt) in't selue zee-roouers schip ghevallen; waer op nu in plaetse van Soria, Ioannes Cap-devillius, euen bitteren vijandt van de Catholijcke religie, Capiteyn was. Den eersten van alle wierdt Franciscus Castrius vermoordt, om dat sy hem saghen biechte hooren, daer nae Petrus Diaz met Gaspar Goez; ten laetsten de elf andere, al te saemen ouer boordt gheworpen.

[+]*noch andere veerthie*n. Andr. Schot. in Vita Borgiae l. 3. cap. 11.

Wt de zee komen wy aende landen vande rijcke West-

Indien. Veel bloets heeft onse Societeyt in Florida vergoten,+veel in Mexico, ende nu onlanghs heel versch in Paraquarien. In Florida nae dat Petrus Martinez in't aenkomen; eerst omghebracht is, zijnder 'tiaer daer nae op eenen dagh noch acht van d'onse wreedelijck ghedoodt: Ioan. Baptista Segura, Ludouicus Quiros, Gabriel Gomez, Ioan. Baptista Mendez, Gabriel de Solis, Sanchius de Savalle, Petrus Linarez, Christophorus Rotundus, allegaeder+Spaignaerden. Soo vele oock in Mexico, ende al op eenen dagh, Hernandus de Thouar, Hernandus de Santaren, Bernardinus de Cisneros, Iacobus de Orosco, Ioannes de Valle, Hieronymus de Moranta, Ioannes Fuente, Ludouicus de Alaues, al-te-mael Priesters. Neffens de welcke wy Gonsaluum de Tapia, die den eersten vande Societeyt in Mexico het Euangelie ghepreeckt heeft, noch Antonium Lopez, ende meer andere, niet en moghen vergheten, die alle met de martelie ghekroont zijn.

+verscheyden in Florida,

+en in Mexico,

+Paraquarien hebben Rochus Gonzalez ende Alphonsus Rodriguez in't iaer M.DC.XXVII. ende nu onlanghs Christophorus de Mendoza met hun bloedt besproeydt: desen is met menighte van pijlen doorschoten; maer soo hy noch leuende ghevonden wierdt, hebben sy hem eerst d'opperste lippen met de tanden, daer nae oock d'onderste met de heele kinne, ooren, neuse, en tonghe afghesneden, ende voorts den buyck ophalende de dermen en andere binnenste partijen daer uyt gheruckt.

+Rochus Gonzalez, en Alphonsus Rodriguez in Paraquarien.

Dese tot noch toe, zijn al door ghewelt ende wreedtheyt ghestoruen; maer onverghelijckelijck meer van ghetal zijnse, die in d'eene ende d'andere wereldt, onder de Heydenen ende ketters, in bosschen en gheberghten soodanighe ellenden, die voor martelien wel moghen gherekent worden, onderstaen hebben. Hoe vele duysenden

van d'onse hebbender, gheduerende dese eerste eeuwe vande Societeyt, hun leuen daer in gheschoten, die daerom niet te min t'achten en zijn, om datse d'eere vande martelie die sy sochten, niet en hebben moghen bekomen? Voorwaer Andreas Ouiedus, ende Ioan. Nunnius Barrettus Patriarchen van Mooren-landt, Ioannes Beira, Andreas Fernandius, ende andere sullen ten eeuwighen daeghe vermaert blijuen; om datse niet min, als wel eertijdts de kloeckste Bischoppen ende vroomste mannen in't beginsel vande H. Kercke, voor 'tghelooue ende 'twelvaeren der Christenen ghedaen ende gheleden hebben.

Het veerthienste capitel.
Van eenighe Patres die vvreedelijck in Europa, principaelijck in Engelandt, omghebraght zijn.

'tWAERE de ketters te nae ghesproken, datmen den prijs vande bloedt-ghierighe wreedtheyt aen de Heydenen, Turcken en Barbaren wilde gheuen, sonder eens aen te sien, wat schouw-spel dat sy in Europen, en sonderlingh in Engelandt, opgherecht hebben. Ongheluckigh Rijck, door de verwaende onkuysheyt van eenen Coningh, ende godtloose wreedtheyt van eene Coninghinne, hoe veel heerlijck ende treffelijck bloedt hebdy vergoten? Den eersten camp-vechter in dit perck is P. Edmundus[+] Campianus gheweest; iuyst in't iaer vande bevestinge der Societeyt gheboren, als wanneer den Coningh Henricus den VIII. van de Roomsche kercke afweeck; als of hem Godt uytdruckelijck gheschickt hadde om d'eerste van d'onse de godtloosheyt in dese landen te bestrijden. Sijnen uytnemenden ijuer ende gheleerdtheyt en

[+]*P. Campianus eersten Martelaer der Societeyt in Engelandt,*

hebben hem niet langh in't verborghen ghelaeten. 'tWas al den wensch van de Coninghinne Elisabeth sulck een man tot haere sijde te trecken: tot desen eynde is hem het Archs-bischdom van Cantelbergh ghepresenteert: maer te vergheefs. Soo dan op de pijn-banck gheworpen, noch ouer doodt, van de ketters beroepen om te disputeren, heeftse kloeckelijck, tot hunne groote schande, ende bekeeringhe van vele omstaenders, verwonnen. Nae der handt soo hy noch met beloften, noch met pijnen ende dreyghementen om te setten en was, is ter galghe veroordeelt: sijnen buyck noch leuende opghesneden, 'therte daer uyt gheruckt, ende 'tlichaem ghevierendeelt.

Omtrent den seluen tijdt ghingh den strijdt heel herdt aen teghen P. Personius, en duerde al vele iaeren: binnen de welcke scheen dat alle de duyuelen uyt waeren om hem te vanghen; (met sulck eene bitterheyt wierdt hy vande ketters t'alle kanten sonder ruste ter doodt ghesocht.) doch al te vergheefs, soo Godt desen sijnen dienaer tot bevestinghe vande Engelandtsche Missie wilde spaeren, om aen vele andere den moedt te gheuen, die Campianum tot de glorie souden volghen. Soodanigh zijn gheweest[+]Thomas, Cottamus, Iacobus Bosgrauius, Alexander Briantus, Henricus Walpolus, Ioannes Cornelius, Robertus Sothuellus, Odoardus Olcomus, Henricus ende Thomas Garnettus, Rogerius Filocus, Franciscus Pagius; ende in Schotlandt Ioannes Ogilbaeus, in Iren-landt Dominicus Collinus. Cottamus, soo men hem al hanghende soude open snijden, nae de maniere des landts, wierdt met een scherp hayren kleedt op sijn lijf, tot groote verwonderinghe ende stichtinghe des volcks bevonden. Walpolus (die door't aenschouwen van Campianus doodt, tot de Societeyt van Godt als in sijne plaetse gheroepen is) nae dat hy

[+]*hem volghen vele andere,*

eerst te Vlissinghen, daer nae te Iorck, ende ten laetsten in den toren van Londen, (in elck meer als een iaer) ghevanghen hadde gheweest, is eyndelijck, nae dat hy de pijn-banck veerthienmael uyt der maeten wreedelijck uytghestaen hadde, ter doodt verwesen. Sothuellus, hebbende dry iaeren in een doncker gat onder d'aerde gheseten, is van ghelijcken thienmael ghepijnight gheweest. Sy zijn beyde veroordeelt, om datse Priesters ende Iesuiten waeren, ende d'inwoonders tot het Roomsch ghelooue trachteden te brenghen. Wat sal ick segghen van Henricus Garnettus, die de vijanden selue den vermaerden ende grooten Iesuit noemden? Meer als twintigh duysent menschen waerender in sijne doodt teghenwoordigh, daer sijn' onnooselheyt al mede door een wonder teecken verklaert wierdt: want een druppel bloedts op een stroo-adere ghevallen zijnde, heeft het aensicht vanden Martelaer volkomentlijck uytghedruckt. Hy was een man, inden welcken Godt ende de natuere alle uytsteeckelijcke gauen van deughdt, beleeftheyt, gheleertheyt ende aensienlijckheyt vergadert hadden. Soo hy te voorschijn op de plaetse des gherechts quam, wierdt hy met eerbiedinghe van alle d'omstaenders ghegroet, en te wijle hy d'openbaere verklaeringhe van sijn' onnooselheyt dede, met groote aendachtigheyt ghehoort. Maer als hy nu vande leeder afghestooten was, ende den scherp-rechter, nae des landts ghewoonte, sijn lichaem noch al leuende opsnijden wilde, is hy door een al-ghemeyn gheroep van't volck daer van belet gheweest. Niemandt schier en wasser onder den hoop (nochtans waerender al ettelijcke duysenden, voor 'tmeeste deel ketters) oft s'en ghetuyghden met luyde stemme, datter sijns ghelijck op der aerde niet en leefde. Sijne memorie is naemaels onder 'tvolck door de kloecke

doodt van sijnen neue Thomas noch eens ververscht om den welcken te sien steruen (soo groot was den roem ende gheheughenisse van sijnen oom) behaluen een' ontallijcke menighte vande ghemeynte, meer als dry hondert vande treffelijckste edelmans ghekomen zijn.

Of den kloecken Schotsman Ogilbaeus aen iemanden vande voornoemde, door sijnen heerlijcken strijdt iet schuldigh ghebleuen is, gheeft d'onghelooffelijcke vromigheyt te kennen, met de welcke hy niet alleen met een standtvastigh, maer oock met een blijd ghemoedt de pijnen ende de doodt heeft uytghestaen. Wat datse hem beloofden oft dreyghden, noyt en hebbense uyt sijnen mondt oock een woordt alleen konnen krijghen, waer mede hy tot naedeel vande Catholijcken de plaetsen soude noemen daer hy gheherberght gheweest, oft dienst ghedaen hadde. Dus doense hem met gheweldt van gheduerighe spellen, naelden ende priem-steken acht daghen en neghen volle nachten sonder oogh-luyckinghe waecken: maer al te vergheefs. Sy ondervraeghden hem met vele listighe woorden: dan dese wederleght hy met sulcken vernuft en bevallijckheyt, dat hyse allegader tot eenen spot stelt. Inder voeghen dat den ketterschen Bischop, die hem wel de meeste moeyelijckheyt aendede, heel verstelt stondt, en wenschte om een groote somme ghelts, dat hy den Iesuit onverhindert met vrede ghelaeten hadde. Nae het verdraeghen van langhduerighe tormenten wierdt hy eyndelijck ter doot verwesen: tot de welcke hy met meerder vernoeghen henen ghingh, als iemandt tot eenighe feeste oft bruydloft doen soude. Onder de galghe nu staende, als hem den ketterschen Minister vraeghde, of hy gheenen schroom vande doodt en hadde, gaf voor andwoorde: *In soo goeden saecke des gheloofs niet meer als ghy*

vande volle schotelen, als ghy t'auendt hongherigh' aen tafel sult gaen sitten.

Dit zijn de klaere lichten van ons Europa. By de welcke, als schoone sterren, Vranckrijck sal voeghen eenen Martinus Guttierez, Iacobus Salesius, Gulielmus Saltamochius; Sicilien, eenen Petrus Venustus; Portugael, eenen Emmanuel Fernandez; Polen, eenen Martinus Laterna; Transsiluanien, eenen Emmanuel Niger, ende Georgius Bartholic; Duytslandt, eenen Godefridus Thelen, ende andere vande ketters oft godtloose menschen uyt haet vande deught oft van 'tghelooue wreedelijck omghebracht. Ons Neder-landt sal metter tijdt oock al haere sterren vertoonen, als den dagh vande versche daedt, met 'tverloop van iaeren ten auendt komende, sal toelaeten dat wy de hemelen ende haere lichten met een vry ende onbeswijckelijck ghesicht, sonder oogh-luyckinghe, aenschouwen.

Onder-tusschen sullen den goedtionstighen Leser, tot verset, een weynigh nae ghewoonte met dichten en sinne-beelden onderhouden.

De Compagnie hondert iaer bevochten.

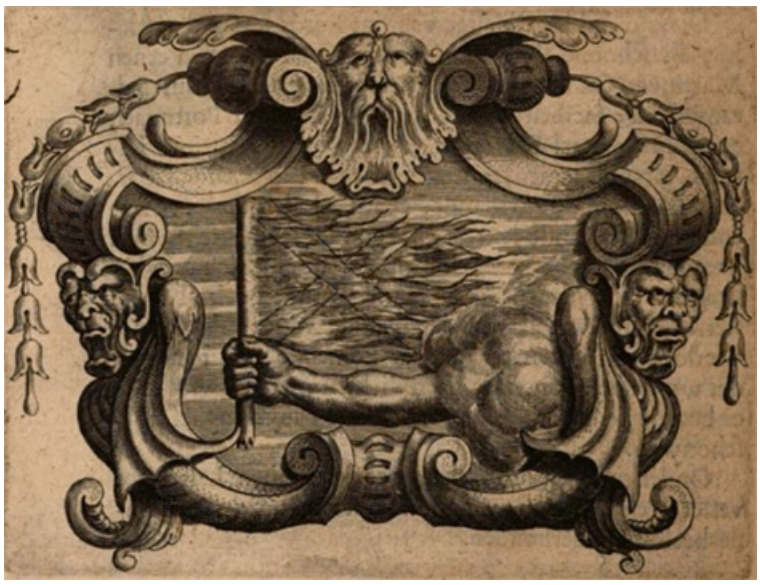

Iam se formosius ipso est. { *Ick houvv de scheur*
{ *Voor mijn faueur.*

D*Ie wapenen wilt sien seer konstigh uytghedreuen,*
Met siluer en met goudt op staelen grondt verheuen;
En moet niet nae den krijgh, maer nae de steden gaen,
Daer Mars ghesloten sit, daer trommels stille staen.
Hier suldy moghen sien licht-opghetoyde ionckers,
Met Spaensche lemmers aen, verwaende straeten-pronckers,
Dees stellen al hun eer in siluer en in gout:
VVaer niet ghevochten wordt, daer toonen sy hen stout.

Sy hanghen in hun sael schoon harnas en helmetten,
Rapiers van Noordsche stael die sy te proncken setten,
Rondassen ghebruyneert, carbijnen wel ghemaeckt,
Soo dat het in de son meer als de sonne blaeckt.
Maer laet de trommels slaen, en laet trompetten blaesen,
Dat Mars eens in de nacht rondom de stadt kom raesen,
Al dat schoon pronck-gheweer wordt inde kas ghedaen;
Mijn ioncker wel ghedeckt wacht hoe het sal vergaen.
Dit is het krijghs-ghebruyck van dese wapen-draegers,
Soldaeten by den heerdt, ghepluymde haesen-iaeghers:
Die dan verwinders zijn als hun rapierken 'tbest
Hanght nae den nieuwen snuf met siluer op 'tghevest.
Dit is niet dat ick soeck: want Mars sit hier ghevanghen,
Het schijnt dat sijn gheweer tot spijt is opghehanghen.
Dat roodt en roestigh stael sie ick veel lieuer aen,
Dat dickwils in het bloedt gheschildert heeft ghestaen,
Dat dickmael heeft ghetast den vijandt onder d'ooghen,
Dat dickmael op sijn borst heeft sijnen punt doen booghen.
Een vendel heel verscheurt toont schoon, iae schoonder dan,
Als't maer een stuck oft twee nae strijdt behouden kan.
Soo veel daer scheuren zijn, soo veel spraeck-rijcke tonghen,
VVaer mé de kloeckheyt wordt ghepresen en ghesonghen.
Het is veel meerder lof en eer voor den soldaet,
Dat hy ghewondt met een doorschoten harnas gaet.
Ignati, weest ghemoedt, v vendel staet verheuen,
Dat ouer hondert iaer den naem eerst wierdt ghegheuen
Van IESVS *legher-tocht, soo hy v heeft voorseydt:*
Het staet noch t'alle kant doorwondt en uytghespreydt.
Te schoonder toonet nu, hoe't stercker is doorschoten,
'tKrijght luyster van het bloedt, hoe meer het wordt begoten.
VVel aen gheluckigh Heyr, siet uwen standaert aen:
Hy toont hoe dat den strijdt wat herdt heeft aenghegaen.

De Societeyt wordt te vergheefs vande benijders bevochten.

Solem nulla sagitta ferit.

{ *Als't Gode behaeght,*

{ *Beter benijdt, dan beklaeght.*

N*Iiders ooghen noyt ghedooghen*
Dat de son in't waeter schijnt,
Hy wilt daeghen vol van vlaeghen,
Het schoon weer is't dat hem pijnt,
Sijn quaey lusten noyt en rusten,
Onghestaedigh ure-werck,
Sijn ghedachten gaen by nachten
En by daeghen euen sterck;

Rust hy, gaet hy, sit hy, staet hy,
Ouer al is't dat hy loert.
Siet hem loncken, siet hem voncken,
Vanden nijdt heel wegh ghevoert.
Kond' hy maecken en gheraecken
Daer toe dat sijn herte snaeckt,
Hy sou meughen sich verheughen:
VVant hem noyt iet beter smaeckt,
Als het suchten en het duchten
Van sijn buer-man die hy haet:
Iae het bijt hem, en het spijt hem,
Al dat sijnen vijandt baet.
Sulcke gasten sietmen vasten
Nae Loiolas ongheval;
Maer het keffen kan niet treffen,
Hunnen bout die wispelt al.
Laetst gheleden ghingh ick treden
En ick vondt een wonder rot:
De ghesellen droeghen bellen,
Altemael was't euen sot:
En die wouwen, en die souwen,
Schieten teghen 'tsonnen-licht,
Doch van dwaesen, die maer raesen,
Quam noyt een ghewissen schicht.
VVat sy deden van beneden
'tVVas al maer een sot bestaen,
'tVielen blutsen door haer mutsen,
Daer mé was het spel ghedaen.
Al die spotten gh'lijck dees sotten
Met Loiolas sonnen-schijn,
VVat is't wonder dat sy onder
Dierghelijcke gulden zijn?

De Societeyt te vergheefs ghelastert.

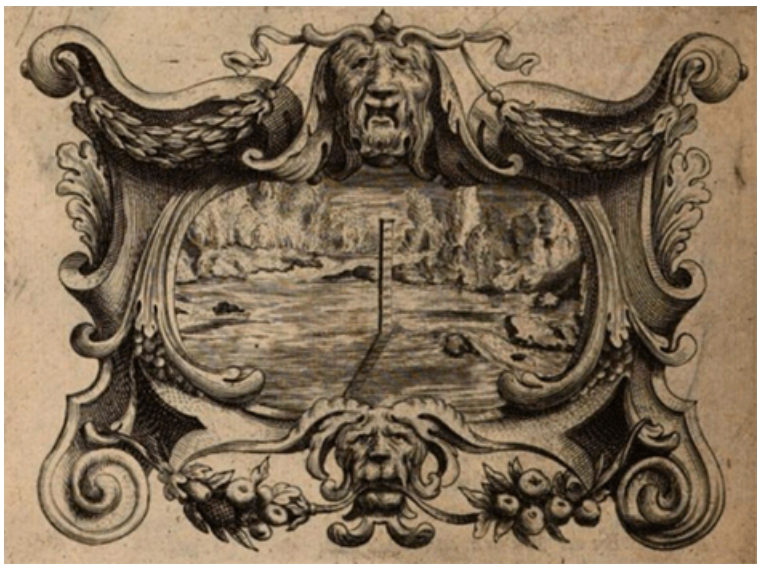

Sibi conscia recti. { *K'en ben soo niet*
{ *Ghelijck ghy siet.*

H*Oe dickwils dat de oogh der menschen wordt bedroghen,*
En door den valschen schijn onwetelijck beloghen,
Is kennelijck den ghen' die glasen heeft behandt,
Gheslepen te Milaen, oft in Sauoyen-landt.
Bedrieghelijcke waer, pluym-strijckers van ons ooghen,
Die anders alsse zijn verscheyden dinghen tooghen:
Siet ghy maer eenen hof door 'tkantigh-cristalijn,
V dunckt dat daer voor v wel twintigh houen zijn:

En is't dat hier dan oock het beeldt van Mars verheuen
Met Pallas uyt de borst ghestaedigh water gheuen;
Ghy sultse t'allen kant verdobbelt vinden staen,
En meynen dat voor twee wel dertigh menschen gaen.
Daer schijnen ouer al veel boomen te vergaeren,
Veel bloemen in een perck die anders luttel waeren:
VVilt ghy de waerheyt sien, laet vaeren dit ghelas:
Van twintigh blijfter een, die daer te voren was.
Noch zijnder, die een maeghdt in schoonheyt uytghelesen
Verbeelden of het scheen een grouwsaem dier te wesen,
Krom, slom en uytghebult, met schroomelijck ghelaet:
Ghy wortter van vervaert, als't maer voor v en staet.
Dit dunckt my iuyst den aerdt van achter-klappers tonghen,
Die altijdt tot bedrogh en leughens staen ghevronghen:
Soo langh sy voor v staen, vertoonen hen seer schoon,
Een werck is hondert weerdt, soo stellen sy't ten toon:
Maer keert hen eens den rugh, en siet dan hun bedrijuen,
Sy sullen ouer al v voor een fielt beschrijuen:
En schoon de wereldt dit oft dat van v vertelt,
Ghy blijft al die ghy zijt: de waerheyt houdt het velt.
Al is het water klaer, 'theeft oock al duyst're treken:
Dat gansch is en gheheel, schijnt ouermidts te breken:
Een rechten rijchel-stock in't water vast gheset,
Sal duncken slom en krom, is't dat ghy daer op let.
Al wordt ons Compagnie oock dickmael ouergoten
Van desen laster-stroom, 'ten heeft haer noyt verdroten:
Sy houdt haer euen recht, al schijnt sy krom te staen;
Met onberoert ghemoedt hoort sy de snappers aen.
De deughdt weet op haer tijdt de waerheyt t'openbaren,
Al wordt sy met veel blaems verdruckt voor weynigh iaeren:
Al schijnt de son een wijl berooft van alle licht,
Sy blijft al euen hel, en komt weer in't ghesicht.

Den Nijdt lasterende de Societeyt, beschaedight syseluen.

-Inania duro { *Die bijdt*
Vulnera dat ferro, figitque in acumine dentes.

{ *Die lijdt.*

M*Omus kond' sich niet meer houwen,*
Momus moest een gal'ken spouwen,
Momus riep: Het gaet voor goedt.
Hy wierdt voor den neus ghestooten,
Hy verbrande beyd' sijn pooten,
Daer sat doen den slechten bloedt.
En ter wijl de kinders geckten,
Sat hy daer sijn schrab' en leckten,
Daer sat huyben op de kruck.

Huyben sey: Van dese dinghen
Sal ick noyt een lieken singhen,
VVat dé ick doch inden druck?
'tIs met my iuyst afghelopen
Als een slangh, die komt ghekropen,
En den ridder wilt aen boort,
Maer die gheeft haer steeck op steken,
Daer het swert bloedt uyt komt leken,
Tot dat sy daer in versmoort.
Doch ick magh my hier mé stellen,
Dat ick noch heb mé-ghesellen,
'tSchijnt dat dat de pijn gheneest:
'tZijn de Broeders, soose heeten,
'tHeeft al van mijn sop ghe-eeten,
'tHeeft al aen den man gheweest.
'tLaet nu al sijn ooren hanghen,
En de blaffers gaen hun ganghen:
'tZijn maer keffers vanden heert,
Al hun tanden zijn versleten
Op soo herde staele beten,
En den klem hanght aen den steert.
O! de Compagnie heeft mannen:
Als die teghen ketters spannen,
En eens t'saemen vallen uyt,
'tMoet al door haer reden wijcken,
'tMoet al voor haer wijsheyt strijcken,
Ieder laetter van sijn huyt.
Kloeck Ignati, 'tzijn nu tijden,
Dat ghy door v volck moet strijden
Voor het Pausdom, en sijn leer.
VVilt op gheen benijders passen:
VVant de honden die veel bassen
Die en bijten nimmermeer.

De Societeyt verblijdt haer in teghenspoedt.

Ignatius, Xauerius. *anagram.* Gauisi sunt { *De slaeghen*
vexari.
Multo sit plausus ab ictu.

{ *Behaeghen.*

V*Indtmen noch wel sulcke menschen*
Die om pijn en lijden wenschen,
Die met eenen blijden moedt
Gaen verstorten al hun bloedt?
VVie de beulen derren trotsen,
Zijn gheboren uyt de rotsen,
Oft ghegoten van metael,
Oft ghesmeedt van enckel stael.

Alsmen hen reckt uyt de koten,
En met peck siet ouergoten,
Oft bindt op een scherpe banck
Vier-en-twintigh uren lanck;
Oft voor hoeljen-vier gaet stellen,
Dat hen vuysten hoogh doet swellen,
En de buylen open snijt,
Die het sout noch dieper bijt;
Oft met swaer ghewight gaet pletten,
Oft in eenen hals-bandt setten,
Oft wel alsmen voor de stadt
Hen gaet legghen op een radt:
Die dan hier hen niet ontstellen,
Iae blijd' al de slaeghen tellen,
En dan roepen: Sa noch meer,
Niet van al en doet my seer:
Dat zijn helden van daer bouen,
Als de dry, die inden ouen,
In het midden van't verdriet,
Songhen Godt een danckbaer liedt.
VVat doen beulen en tyrannen
Anders, als de snaeren spannen
Van het claue-cymbel spel?
Draeyt den steck, dan klinck'et wel.
'tSoet gheluydt komt vande slaeghen:
Meer ghy slaet, meer sal't behaeghen,
Elcken steck gheeft sijnen toon,
Elcken slagh heeft sijnen loon.
Al de beulen ende pijnen
Maken dat wy snaeren schijnen:
En hoe ghy dan herder slaet,
Hoe ons spel oock soeter gaet.

De Societeyt verlanght nae teghenspoedt.

Praestant aduersa secundis. { *VVaer't stil vveer*
{ *Hy viel neer.*

D*En soetaert die hier is ghestelt,*
En met den vliegher loopt in 'tvelt,
Die leert hoe dat den teghenspoet
Een deftigh man meer klimmen doet.
Hy loopt daer buyten op het landt,
En houdt den vliegher in sijn handt,
Hy draeyt, en keert sich teghen windt,
En lost als hy een koeltjen vindt,

En laet hem schieten wel soo hoogh,
Dat bouen hem noyt voghel vloogh:
Dan siet hy sijnen vlieger gaen,
Veel hoogher als de torens staen:
En als den wint wat maeckt de beest,
Soo dat hy voor sijn touken vreest,
Dan gaet het speeltjen eerst voor goet,
VVant soo is't dat hy rijsen moet:
Maer gaet den windt eens ligghen neer,
Dan sietmen qualijck vliegher meer,
Hy swijmelt, en hy suysebolt,
En wordt allenghskens afgherolt:
En als hy dan soo quispel-steert,
Dan staet den Lecker heel verveert:
VVant daelt hy ergens in een stroom,
Oft blijft hy hanghen op een boom,
Oft dat hy ergens teghen smijt,
Soo is hy sijnen vliegher quijt.
En als ghy, Leser, dit besiet,
En klaeght niet meer van v verdriet:
VVant wilt ghy nae den hemel toe,
En wordt gheen straffe winden moe.
VVy rijsen, en wy sincken hier,
Ghelijck den vliegher van papier.
VVat dat door stil weer nederdaelt,
Dat wordt door rouw weer opghehaelt.
Ghy die de Compagnie beschimpt,
Ghy gheeft haer windt daer sy mé klimt:
En hoe sy meer lijdt sonder schult,
Hoe ghyse hoogher iaeghen sult.
De deught, en vliegher van dit kindt
Die seylen best vlack teghen windt.

De Societeyt vvordt volmaeckt door teghenspoet.

+Fingitque premendo.

{ *Het gheluck*

+*Virgil. 6.*
AEneïd.

Is in druck.

+M*Ijn pers die is vermaert door al de fijnste plaeten*
Die ons oft Albert Duer, oft VVericks heeft ghelaeten,
Oft die noch heden 'sdaeghs een konstigh meester snijdt:
VVant selden isser konst ghestoruen met den tijdt.
Doch, ick moet eerst de verw' in al de plaeten vrijuen,
En die ghelijcker handt door al het snijdsel drijuen;
Dan neem ick nat papier, dat wordt soo stijf gheperst,
Soo dat het wonder is dat 'tniet in twee en berst.

+Den drucker spreeckt.

Dan, 'tkomter schoonder uyt: want als't daer heeft gheleghen,
Soo heeft het met den druck een aerdigh beeldt ghekreghen,
Iae hoe dat ick de pers daer stijuer op doe gaen,
Hoe dat oock op 'tpapier de beelden schoonder staen.
En schoon ick altijdt druck, noch krijgh ick soo veel brieuen,
VVant ieghelijck my bidt dat ick hem sou gherieuen.
Soo wort het goedt begheert, soo wort het goedt vertiert,
Mijn pers heeft menigh boeck, en vuylen muer verciert.
Daer hanght Laurens en braedt, en kist noch op de kolen,
Sijn bly en vroom ghelaet toont, datter is verholen
Een grooter vlam in't hert, die hier niet op en past,
Iae keert sich om end' om, en noodt den beul te gast.
Hier staet Sebastiaen met pijlen dicht beschoten,
En siet, uyt elcken scheut komt een fonteyn ghesproten,
En soo daer op sijn borst gheplant wordt menigh schicht,
Soo komt den pijl te laet van Venus dertel wicht.
En hier knielt Steuen oock, en siet den hemel open,
Daer daelt een Enghel neer, en komt sijn steenen kopen:
Noyt heefter iuweelier de sijn' soo dier verkocht,
Als dese die van hem zijn voor Godts throon ghebrocht.
En al wat dat ghy siet dat komt alleen van drucken,
Het was eerst slecht papier, nu zijn't de schoonste stucken.
En had mijn pers, en inckt, en had mijn' handt ghedaen,
Van al dat ghy nu siet, sou 'tminste hier niet staen.
Soo leeft den Heer met ons, hy heeft sijn druckerijen,
VVaer in men smert, en pijn, en teghenspraeck moet lijen:
Hy heeft de Compagnie daer dickwils mé ghedruckt,
En mannen af ghemaeckt: noyt heeft de pers misluckt.
Dees pers die heeft de konst van Heylighen te maken:
Den hemel hoort v toe, kondt ghy in druck gheraken.
VVie dat onnoosel is, en lijdt hier sonder schult,
Die wordt hier eerst ghedruckt, en nae der handt vergult.

De Societeyt wordt door teghenspoedt ghesuyuert.

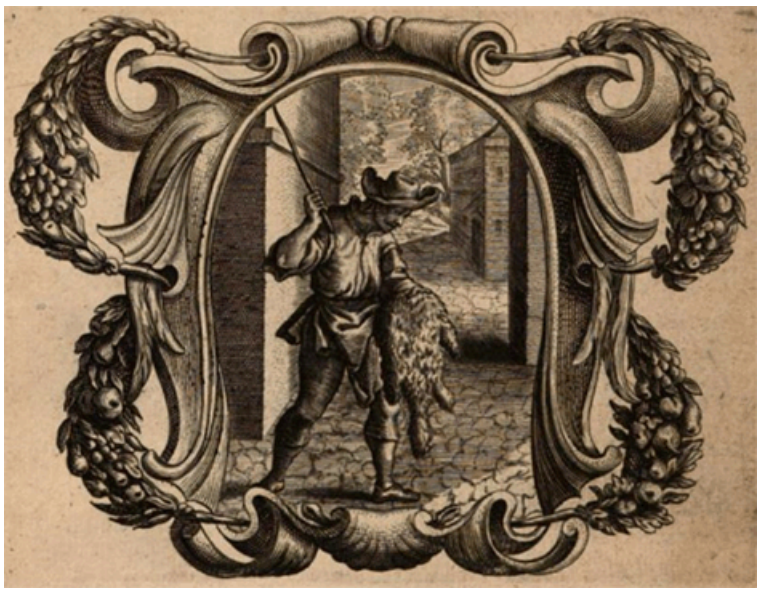

Erit ex hoc purior. { *Met smijten en slaen*
{ *Sal't schoonder staen.*

[+]I*Eder die wel wilt peltieren,*
Slaet de vellen van de dieren,
Die alleen om haeren vacht
VVorden om den hals ghebracht.
VVant de quanten diese kelen
Sietmen met haer bloedt soo spelen,
Datter dickwils een roo-hant
Blijft noch in de wol gheplant.

[+]Den bondt-vvercker spreeckt.

Zijn dat niet wel rouwe gasten
Die soo nae de sielen tasten,
Die't ons brenghen soo beslijckt,
Dat het qualijck wol ghelijckt?
Daerom is't dat wy met smijten
Hier den heelen dagh verslijten:
O men slaet soo menigh slagh
Op een heelen ronden dagh.
Dan beghint het vel te ruyuen,
En de buerte door te stuyuen,
En dat eertijdts leelijck stont,
VVordt daer nae het beste bont.
En dan worden't sulcke vellen
Die men kan in tabbaerts stellen,
Tot gherief van beste-vaer
Op het koudtste van het iaer.
Doch mijn konst is al in stocken,
Daer van komen witte vlocken:
Magh ick met gheen stocken slaen,
Al mijn konst die is ghedaen.
Leser wilt ghy noch wat leeren
Hier van onse bonte-kleeren?
Doet v iemandt eenigh leedt,
'tIs tot ciersel van v kleedt.
Ghy mooght dit Loiola vraeghen,
Die was met de tongh gheslaeghen,
Het is nu al hondert iaer
Dat hy slaeghen wierdt ghewaer.
Laet v slaen, en laet v stooten,
D'af-gunst kan gheen' eer' ontblooten.
Ghy wordt suyuer, niet ghewondt;
Schoon sy maeckten't noch soo bont.

Verheffinghe der Societeyt door teghenspoedt.

Surgit surgentibus vndis. { *Hoe hoogher baeren,*
{ *Hoe beter vaeren.*

S*Chiet ghy een pijl om hoogh, mijn vrient, 'ten is gheen wonder,*
De kracht, daer hy mé vlieght, die gheeft ghy hem van onder,
En waerder niet een pees die iemandt hoogher dreef,
Ghy saecht dat menigh man hier noch beneden bleef.
VVanneer den haet en nijdt v aldermeest komt treffen,
'tSchijnt hy v treckt om leegh, doch hy komt v verheffen:
Het is ghelijck de zee, hoe dat sy hoogher gaet,
Hoe dat door dit ghebaer den schipper hoogher staet.

Godt was eens heel ghestoort, terstondt soo trock hy open
Des hemels groote sluys, hy deed't al onder loopen.
Daer was een grousaem vier, dat vatte 'theele landt,
De zee die was te kleyn voor een soo grooten brandt.
Het water rees om hoogh, de zee begonst te wassen,
Daer noyt nat had gheweest, daer saghmen groote plassen:
De herders en hun vee die dreuen met den stroom,
'tEen hongh hier op een haegh, en 'tander op een boom.
Men sagh gheen huysen meer, het laggh'er al ghedoluen,
Daer stondt den trotsen bouw verouert van de goluen,
Men sagh noch hier en daer de hooghe torens staen,
Maer 'tspijtigh nat dat wies tot bouen op den haen.
Allenghskens ghingh't soo hoogh, het liep nu op de berghen,
Die eertijdts met haer kruyn de wolcken der'den terghen.
Daer is een saeck alleen die't water niet en let,
Maer wordt met hooghe vloedt noch hoogher opgheset.
Een hondert-iaerigh schip dat gheckt met al de baeren,
Hoe 'twater dieper is, hoe't sekerder sal vaeren:
Het gheen dat al de rest met schaey doet onder gaen,
Dat streckt hier tot profijt, en doet het hoogher staen.
'tIs d'Arcke niet alleen die schadeloos kan drijuen;
Daer is een ander schip, dat oock kan bouen blijuen,
Dat heeft nu hondert iaer ghevlot op baer en vloedt,
En die't verdrincken wilt, die is't diet klimmen doet.
Loiola, 'tis v schip, dat sietmen altijdt hoghen,
Schoon datter menigh vlaegh komt ouer 'thooft ghevloghen,
VVat dat sy doen oft niet, ghy steyghert daer al mee,
VVie dat v schip bevecht, draeght water inde zee.
Ghy vaert voor windt en ty, laet vry het water wassen,
Daer bleef noyt schip op't sandt als in ondiepe plassen:
Laet wassen desen vloedt, oock bouen d'hooghste klip,
Ghy zijt voor allen tijdt versekert van v schip.

De vervolghinghe verciert de Societeyt.

Multo vulnere pulchrior. { *'tEn zijn gheen steken*
{ *Van ghebreken.*

DE *liefde ghingh eens door de straet*
Daer menigh sijden-winckel staet,
En smeet terstondt een wacker oogh
Op't goedt dat daer lagh op den toogh.
Daer lagh een stuck van wit satijn,
Terstondt soo seyd' hy: Dat is mijn:
VVant datter quam een slechte sloor,
Sy ghingh met 'theele stuck wel door.

'tIs schand' dat ieder een soo gaet,
En niet en kent sijn eyghen staet:
VVant siet, de alderschoonste stof,
Die niemandt droegh als die van't Hof,
Die eerstmael droegh den edel-man,
Die draeght nu Hansken alle-man,
En dat voor ioffrouw was alleen,
Dat is nu aen de maert ghemeen.
Het kraeckt al watter is aen't lijf,
Daer gaet me-ioffer steegh en stijf,
En komt soo trots daer aen ghestapt,
Schoon dat den man maer schoenen lapt.
'tSatijn is al te elen draght,
Dat past maer op een hoogh gheslacht:
Ick ken alleen het edel bloedt,
Ick weet wie dat het hebben moet.
Doch, eer ick't iemandt schencken sal,
Sal snekens maken ouer al:
VVant siet, als hier den dagh op speelt,
Schoon dat 'tsatijn een luttel queelt,
Schoon hier en daer een wonde staet;
Nochtans het schoon roodt incarnaet
Dat dan door al de gaetkens kijckt,
En de ghequetste stof verrijckt,
Dat is dat haer den luyster gheeft,
Soo dat die nu veel soeter leeft.
Als den tyran v ligghen doet,
En op de pijn-banck treckt v bloedt,
En kapt v lijf van stuck tot stuck,
Houdt dat dan voor een groot gheluck:
VVant wie u lichaem hier pickeert,
VVeet dat hy uwe siel vereert.

De verdiensten der vervolghinghe.

Dant pretium plagae. { *Hy baet*
{ *Die slaet.*

MEn acht wel groot het goudt, men acht de silv're platen,
VVaer van ghedreuen zijn veel kostelijcke vaten,
Iae daer is gheen metael ghelijck aen dese twee,
Die aen Europa schenckt de Mexicaensche ree:
Nochtans het is meer weerdt wanneer het wordt gheslaeghen,
En dat het nu beghint des Coninghs beeldt te draeghen,
En op den and'ren kant sijn waepen is ghestelt,
Dan wordt de rijckste stof noch rijcker door het ghelt.

Ghy siet de ducatons, en d'oude Spaensche matten
Als sy maer door den slagh het kruys eens konnen vatten,
Dan zijnse gheweerdeert, men sietse hoogher gaen,
En al den nieuwen prijs komt hen alleen van't slaen.
Iae al de goude munt, die alle landen prijsen,
Moet door een herden slagh in weerden opwaerts rijsen,
En als het is ghemunt, dan wijst het goudt-ghewight
Of't niet en is gheschroyt, en soo een aes te licht.
Siet eens de Rijders aen, en siet eens de Ducaeten,
Die om den herden slagh den hamer niet en haeten,
De Kroon, den Albertin, als zijnse schoon in d'oogh,
En dé den munter niet, s'en ghinghen noyt soo hoogh.
Den hamer moet het doen, daer is den prijs te soecken,
Dan krijghen sy hun plaets in valüacy-boecken.
Al heft hy dan heel hoogh, al slaet hy wat hy magh,
'tEn kan gheen hinder doen, den prijs komt vanden slagh.
En als Godt hier den mensch ghelijck als goudt wilt proeuen,
Al vulter menigh slagh, 'ten moet hem niet bedroeuen;
'tIs maer een munters handt. Ach! vrienden, zijdy wijs,
En schroomt niet voor den slagh, hy brenght met hem den prijs.
VVat is doch een tyran als eenen rouwen haemer?
Nochtans om munt te slaen, en isser niet bequaemer;
Als hy nu met v bloedt en met v leuen speelt,
VVeet dat hy in v slaet des Heeren eyghen beeldt.
'tEn is niet verr' ghesocht, het komt ons vande slaeghen,
Dat wy door sulck een munt den naem van IESVS *draeghen:*
De pijlen, en de galgh, de pijn-banck, en het sweert,
En al wat schaed' wilt doen, dat maeckt ons 'tmeeste weerdt.
Komt vry dan in dees munt, 'ten magh v niet verdrieten,
De weerde vanden slagh sult ghy daer nae ghenieten:
Den hemel is te koop, den prijs is daer ghestelt,
Op dese merckt en is gheen ander ganghbaer gheldt.

De boeyen en banden strecken de Societeyt tot eere.

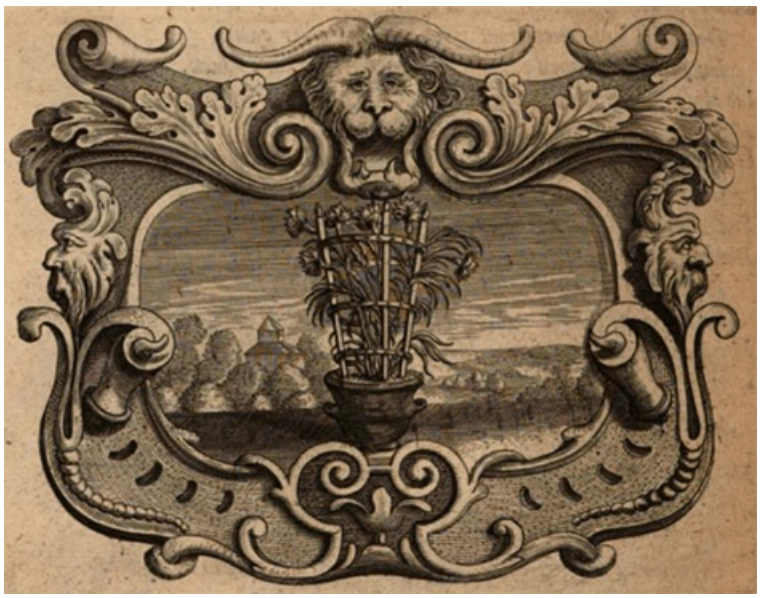

Dant vincla decorem. { *Gheen banden*
{ *Van schanden.*

'tIS 'tghebruyck van alle landen
Daermen wetten onderhouwt,
Dat men boeyen maeckt en banden,
Datmen diepe kerckers bouwt,
Voor een die eertijdts sijn vader
Heeft moordaedigh omghebroght,
Oft die was een valsch verrader,
En sijn eyghen stadt verkocht.

'tIs een schand voor al de vrinden,
Ieder isser door beroert,
Alsmen komt den dief eens binden,
En soo nae den kercker voert;
Alsmen komt den dief eens boeyen,
En treckt met de ketens voort:
Noyt en sal't doodt konnen bloeyen,
Raeckt hy op de steene-poort.
Laet vry d'Aduocaten schrijuen
Dat hy los en vry magh gaen,
Dit en is niet uyt te vrijuen,
VVant de vleck sal eeuwigh staen.
Maer als iemandt wordt ghevanghen
Om de deught en sonder schuldt,
Al de ketens die daer hanghen
Zijn voor hem ghelijck verguldt:
En al sit hy diep in't duyster,
Dat hy son, noch maen en siet,
Vande banden komt den luyster,
En de blijdschap van't verdriet.
Siet, als dese reepkens sluyten,
En haer bloemkens houwen vast,
Qualijck kijckter een daer buyten
Soo langh als het plantjen wast:
Hier van heeft het schoonder wesen,
En daer by een soet ghelaet,
Dan is't dat het wordt ghepresen,
Als't soo voor een venster staet.
En de Compagnie kan tuyghen,
Dat haer aldermeeste eer
Sonder banden lagh in duyghen,
Daerom wenschts'er noch al meer.

Kostelijcke doodt der Martelaeren.

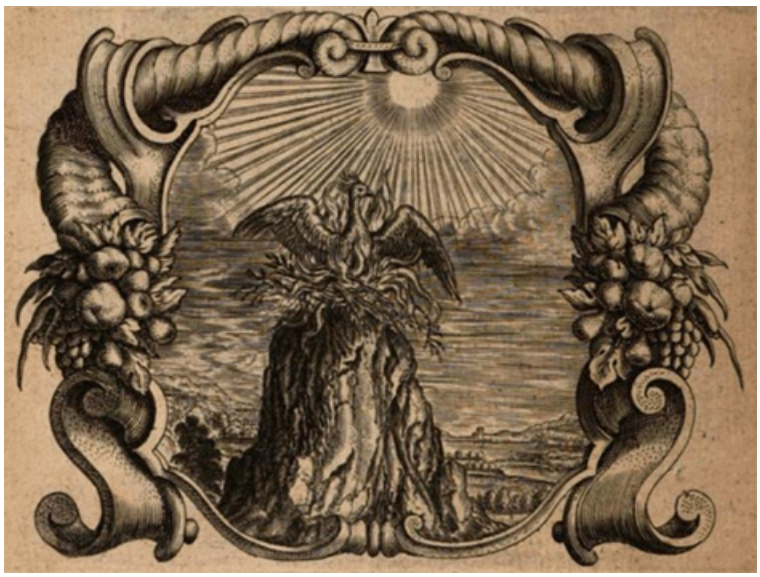

Non poterat fato nobiliore mori. { *'tIs konst te steruen,*
{ *En 'tleuen t'eruen.*

D*En Phenix nae soo menigh iaer*
VVordt oock de bleecke doodt ghewaer,
En voelt hoe dat den snellen tijdt
Sijn vlieghen, en sijn ieught benijdt,
En daerom kiest dit gheestigh dier
Voor doodt-bed een wel-rieckend' vier.
Hy vlieght in een wellustigh wout,
En raept daer van het beste hout,

Het beste datter iewers groeyt,
Het soetste datter iewers bloeyt,
Hy kiest voor beter stof en as,
Als worden dat hy noyt en was,
En blijuen euen oudt en kout,
In't leuen, daer den gheest verstout.
Hier mé soo vlieght hy nae den nest,
En gaet daer sitten voor het lest,
En slaet sijn vleugels teghen een,
Ghelijck het ijser met den steen,
Tot datter eenen vonck inschiet,
Die brenght hem in een soet verdriet.
VVant schoon hy smaeckt de bitt're doodt,
Sy baert hem weer in haeren schoot.
De doodt en heeft hier maer beuel
Op't oudt en heel gherimpelt vel,
En als dit nu eens is een lijck,
Dan is het eynde van haer rijck.
VVant siet, als desen voghel sterft,
Dan is't dat hy het leuen erft.
Doch offer Phenix is, oft niet,
Hoort wat het sinne-beelt bediet:
Men vinter veel aen hem ghelijck
Die weer verrijsen uyt hun lijck
Die, schoon door eenen mutsaerdt-tas
Het lichaem brandt tot stof en as,
Gaen haelen blijdschap uyt de straf,
En een nieuw leuen uyt het graf.
Al stoockt den beul daer hout op hout,
Het vier en suyuert maer het gout.
Dies is den brandt hen welle-kom
Die soo vernieuwt den ouderdom.

Af-beeldinghe van d'eerste eevwe der Societeyt Iesv.
Het viifde boeck, de vereerde Societeyt, oft vande glorie met de welcke sy nae veel liidens ghekroont is ghevveest.

Het eerste capitel.
Vereeringhe der Societeyt, uyt de doorluchtighe heyligheyt van haeren Vader Ignatius, ende haere kinderen door Italien.

NAE dat nu het deughdelijck leuen vande Societeyt, haeren onvermoeyelijcken arbeydt, kloeckmoedighe verduldigheydt, ende onwinbaere volstandigheydt in doen ende in lijden, voor ooghen is ghestelt; wat moetter anders volghen, dan

dat wy in't kort, ghelijck met eenen vingher, de vereeringhe raken, die de Godtlijcke voorsichtigheyt, oock in dese wereldt, aende Societeyt heeft willen toeworpen? Door[+] wel te leuen ende veel te lijden heeft de heylighe Kercke van alle tijden 'thooft ouer-eynde ghedraeghen; soo zijn vermaerdt gheworden alle de Religien, die oyt inde heylighe Kercke waeren; soo heeft van haer beghinsel ghegroeyt, ende groeyt noch heden 'sdaeghs, dese minste Societeyt. Gheestelijcke palm-boomen ende laurieren en willen op gheen' andere gronden milder wassen, dan die dickwils met sweet, traenen ende bloedt bereghent zijn.

[+]*Oorsprongh van eere is vvel doen ende veel lijden.*

D'eerste glorie vande Societeyt is haeren instelder Ignatius: met den welcken Godt ende sijne Heylighen in dit sterffelijck leuen soo ghemeynsaem zijn gheweest, dat het ghene wy van Moyses lesen, van Ignatius oock moghen segghen: *Den Heere sprack* tot Ignatius *aensicht aen aensicht, ghelijck*[+] *een mensch pleegh aen sijnen vriendt te spreken.* Als hy[+] met die gheluckighe wonde in sijns vaders huys lagh, soo heeft hem den H. Petrus besocht, ende ghesondtheydt mede ghebracht. Soo hy korts daer nae inwendigh benauwdt was, sorghvuldigh ouer sijne volherdinghe inden Godtlijcken dienst, is de H. Maghet tot hem ghekomen, ende heeft hem victorie in allen strijdt belooft, tot pandt ende versekeringe haer lief kindeken hem ouerleuerende, dat sy op den arm droegh. Sedert welcken tijdt hy den vijandt, die hy meest vreesde, dat is de sinnelijckheydt vande bedoruene natuere, soo ghetemt heeft, dat hy haer niet eens en heeft derren roeren. Als hy nu inden Godtlijcken dienst versterckt, besigh was met de Constitutien vande Societeyt te schrijuen, is sy by hem komen staen, als voor-lesende dat hy schrijuen soude.

[+]Exod. 33.

[+]*Ignatius ghemeynsaem met de Heylighen,*

Gheene mindere beleeftheydt en heeft onsen Saligh-

maker[+]aen Ignatius willen bewijsen, als sijne Moeder: want heeft syseluen dickmael onder sienelijcke ghedaenten, soo wel in't sacrificie der Misse, als elders, aen hem vertoont, ende sijnen leydtsman in't reysen nae Padua ende Venetien gheweest. Maer soo Ignatius in't besoecken vande beweghelijcke plaetsen des Heylighen-landts sijne deuotie wat te langh maeckte, ende daerom van sijnen trouwant onbeleefdelijck onthaelt wierdt; heeft hy hem ghetroost, ende gheduerigh voren-gaende, tot in sijn herberghe vergheselschapt. By Roomen, soo den Hemelschen Vader aen Ignatius ende sijne mede-ghesellen een goedt woordt verleent hadde, heeft den Soon sijne Godtlijcke trouwe ghegheuen, dat hy hen te Roomen soude bermhertigh zijn.

[+]*met Christus nae sijne menscheydt,*

[+]Wie soude meynen dat dese arents ooghen noch hoogher souden konnen vlieghen? Euen-wel zijnse voorder gheraeckt tot de H. Dryvuldigheydt, ende de Godtlijcke natuere toe, immers soo verre, oft oock verder, als het doorgaens aen den mensch in dit ellendigh leuen gheoorloft is.[+]Want Ignatius selue, een man van soo diepe ootmoedigh-heydt, by gheschrifte beleden heeft, dat hy 'tGodtlijck wesen meer als eens ghesien hadde. Dan, soo dese vriendelijcke besoeckinghen schenen ouer handt te gaen, ende ghelijck Godt tot Ignatium om leegh quam op der aerde, alsoo Ignatius op d'andere sijde oock om hoogh tot Godt inden hemel klom, en acht daghen langh aldaer met opghetoghen gheest in sijn eyghen huys met hem verkeerde; soo deylde Ignatius een deel van dit faueur al mede aen andere sijne vrienden, die hy dickmael by verschijninghe soo[+]wel leuende als doodt heeft komen besoecken.

[+]*met de H. Dryvuldigheyt.*

[+]Gloriae S. Ignat. c. 4. f. 30.

Nae sijne doodt heeft hy sich onder andere aende Saelighe Magdalena de Pazzis, van d'Orden der Carmeliten

[+]*Vertoont sich aen sijne vrienden nae sijne doodt*

vertoont. Want alsoo sy eens inden gheest opghetoghen[+]was ('twelck haer dickwils ouer-quam) heeftse de Coninghinne der Enghelen, met den Saelighen Angelus Martelaer van haer Orden, ende den H. Ignatius sien nederdaelen. De H. Maghet ende Angelus sweghen; Ignatius als eenen hemelschen predikant hiel in't breede aen Magdalena voor de hooghe noodtsakelijckheydt van eene grondthertighe ootmoedigheyt. Insghelijcks in sijn leuen, alsoo[+]Leonardus Kesselius te Ceulen bevanghen was met een' onblusschelijcke begheerte van Ignatium te sien, daer hy soo veel af ghehoort hadde; is hy oock te Roomen blijuende niet in den droom oft schemel, maer beyde den anderen siende ende wakende, by hem ghekomen, ende heeft hem met een' hemelsche vreughdt vervult. Nae eene soo ghemeynsaeme[+] verkeeringhe met Godt ende sijne Heylighen, wat wonder is't, dat hy dickwils met straelenden aensicht vele voeten vander aerde verheuen, ghesien is gheweest? Soo sagh hem te Barcelona Isabella Rosella, te Roomen Alexander Petronius, menighweruen Oliuerius Manaraeus, Ludouicus Gonsaluius, en selue den H. Philippus Nerius.

[+]In Vita Beatae per P. F. Lud. de Praesentat.

[+]*ende in sijn leuen:*

[+]*vvordt ghesien verheuen ende blinckende.*

Men soude vry moghen twijfelen, watter van beyde meer te verwonderen staet, of de groote liefde van Ignatius die hy tot de Godtlijcke Maiesteyt, ende 'tgheduerigh aendringhen vande vermeerderinghe sijner glorie droegh; oft wel de Godtlijcke sorghvuldigheyt die daer altoos ouer 'tleuen ende d'eere van Ignatius waeckte.

Ignatius toonde ghenoeghsaem sijne liefde, als hy uytter[+]herten seyde, dat hy in de keur', oft van te steruen met sekerheyt, oft te leuen op sekere hope van Godts glorie noch te vervoorderen met onsekerheyt sijner saligheyt; de saelighe doodt voor 'tellendigh leuen soude laeten vaeren. 'tIs groote liefde, aen Godt sijn leuen te schencken: maer hoe

[+]*Liefde van Ignatius tot Godt;*

veel meerdere, sijn' eeuwighe saeligheydt voor sijn' eere te+pande te stellen? Wederom Godt van sijnen kant, hoe ghetrouwelijck heeft hy toeghesien voor Ignatius, en sijn' eere? Wy sullen voorby gaen hondert gheschiedenissen in sijn leuen ghebeurt, ende alleenlijck een oft twee van verscher daede raecken. Ouer weynighe iaeren, een edelman door blinden haet ghedreuen, seyde dattet al ghedichte versieringhen waeren 'tghene vande heyligheyt+Ignatij gheschreuen was; hy loegh met sijne mirakelen; sprack schandelijck van hem, ende al dat hem aenghingh. Hier op vertoonde sich Ignatius op eenen nacht aen desen spotter, met eenen onuytsprekelijcken glans, ende groot gheselschap van hemelsche gheesten. Ter wijle dese hem eene diep' eerbiedinghe bewesen, soo keerde hy sich tot sijnen lasteraer, en bleef hem wel een vierendeel urs met een lieffelijck ghelaet ende lacchende ooghen sterrighlijcks staen aensien: waer mede den lasteraer als met straelen van liefde doorschoten, ten laetsten opsprongh ende met vele traenen om ghenaedighe straffe riep: *O heylighen, ô godtlijcken Ignati, die noch sterffelijck zijnde pleeght oock aen ùwe ghesworene vijanden te vergheuen, spaert my doch nu onsterffelijck ouer mijne vermetelijckheyt. O eeuwighen Godt, wat rasernije heeft my vervoert, om mijne vuyle ende lasterighe tonghe teghen den ghenen te lossen, die uwe hemelsche gheesten soo vereeren? Dat my doch voor eene soete straffe van mijn misdaet ghegunt worde, te moghen den lof-verbreyder van desen Heylighen te worden, wien ick niet en hadde moeten versmaeden.*

+*van Godt tot Ignatius, strijdende voor sijne eere.*

+Andr. Lucas in Vita Ign.

+Ergher was op hem (die't immers niet en betaemde) eenen sekeren Religieus ghesindt. Desen met gheen' ouervloedigheyt van woordt-blaemen vernoeght, neemt de penne inde handt, en beghint (soo hy meynde) y gheschrift te stellen al het quaedt dat hy teghen Ignatius kon-

+Idem suprà.

de verdencken. Maer soo hem anderwerf en derdemael ghebeurde ghelijck aen Balaam, dat hy in plaetse van scheldinghen niet anders als deught van hem en konde schrijuen; ende dieshaluen nae het scheuren van dry soodanighe lof-schriften, een vierde laeck-schrift met opghesette hertneckigheydt ghingh beghinnen; soo heeft hem Godt by de lasterighe handt ghegrepen, ende eenen dapperen slagh daer mede in sijn aensicht ghegheuen. Waer door heel ontstelt zijnde, veranderde terstondt sijnen haet in liefde tot den Heylighen, ende begonst van stonden aen te verbreyden wat hem ghebeurt was, met soodaenighen lof van Ignatius (die hy van als doen af, en voortaen, niet anders als sijnen Heylighen en noemde) dat hy niet achter en liet van al dat eenighsins tot sijn' eere moght strecken. Betoonende alsoo met der daedt aen alle de wereldt, dat het quaedt is hem te vervloecken, dien Godt gheseghent heeft.

Indien dan de Godtlijcke voorsichtigheyt op dese maniere[+]den lof van Ignatius uyt de monden van sijne vijanden uytgheperst, ende de selue in vrienden verandert heeft; wat sullen wy nu van sijne kinderen ende dienaeren verwachten? Franciscus Xauerius, die de vrienden Godts tot inden grondt des herten kende, en plagh Ignatium noch leuende niet anders als heyligh te noemen; uyt eerbiedinghe schreef hy aen hem, ende las sijne brieuen al knielende: iae hebbende een' handt-teeckeninghe van sijnen naem elders afghesneden, droegh die gheduerigh ouer hem, in sijn wonder-daedigh crucifix.

[+]Ignatius in grooten aensien by de sijne die hem kenden:

Iacobus Eguia vele iaeren ghewesen biecht-vader van Ignatius, badt om hem ten minsten eenen dagh t'ouerleuen, om dat hy van sijne deughden 'tghene hy wist, vrymondelijck ('twelck anders aen hem scherpelijck verbo-

den was) soude moghen spreken. Maer stercker zijn gheweest de ghebeden van Ignatius; die verkreghen hebben dat Eguia dry daghen voor hem ghestoruen is. Petrus Faber den eerst-gheboren soon van Ignatius, om syseluen ende sijnen ondersaeten tot alle soorten van deughden eene spore te gheuen, plagh dit alleen te segghen, *Soo doet Ignatius.* Iacobus Laines, soo dickwils als hy verstondt datter erghens eenigh gheluck aen de Societeyt ouerkomen was, plagh op den staenden voet te besluyten, *Dat heeft dan Ignatius verworuen.* Franciscus Borgia nieuw-ghewijden Priester, heeft sijn' eerste Misse in't huys van Loiola willen doen, kussende hondermael die aerde, de welcke Ignatius noch weerlijck zijnde betreden hadde.

[+]Dit zijn wel ghetuyghenissen van sijne kinderen binnen 'shuyse, die hem best kenden, dan die vande uytheymsche vrienden en zijn niet mindere. Die den eersten biecht-vader van Ignatius nae sijne bekeeringhe was, plagh te segghen:[+] Magh dien man leuen, 'tsal eenen stercken pilaer vande heylighe Kercke zijn, eenen naekomelingh van Paulus, een vat van verkiesinghe, tot bekeeringhe van heel de wereldt; ende is inder waerheydt die reyse Prophete gheweest.

[+]*oock by vremde ouertreffelijcke persoonen.*

[+]Summa Processus Canoniz.

Den Cardinael Franciscus Maria de Monte, ende nae hem Ioannes Ciampoli Pauselijcken Secretarius, uyt den mondt en door 'tbevel vanden Paus Gregorius den XV. hebben ghetuyghenisse in volle Consistorie der Cardinalen[+]ghegheuen, *dat de selue Godtlijcke voorsichtigheydt, die hier voortijdts de heylighe Athanasium, Basilium, Nazianzenum, Cyrillum, Hieronymum, Augustinum, Bernardum, Franciscum, Dominicum, ende andere seer vele ghevonden heeft, om die teghen 'tgheweldt der ketterijen te stellen, oock in dese laetste tijden den gheest van Ignatius verweckt heeft, om syseluen ende sijn' Orden tot de bekeeringe der ketteren ende Heydenen gheheelijck te begeuen.*

[+]Anno 1622. 19 Ian.

Den Paus Marcellus den II. sprekende vande Societeyt,[+] heeft inde teghenwoordigheydt van vele beleden, noyt ghelesen te hebben (al hadde hy veel ghelesen) dat nae de tijden van d'Apostelen iemanden gheiont was, dat aen Ignatius was ghegheuen, te weten, dat hy binnen sijn leuen sien soude soo grooten aenwas van't werck, daer hy als instrument toe ghedient hadde. Den seluen Paus plagh te segghen, dat hy meer steunde op't goedt-duncken van Ignatius alleen, dan op alle de redenen die men daer teghen moght aenwenden

[+]1. par. Histor. Societ. lib. 13.

Alsoo Ioannes den III. Coningh van Portugael aen Ludouicus Gonsalus, die nae Roomen ghingh, belast hadde, dat hy nauw-pointigh op alle de trecken van Ignatius aensicht soude letten; soo heeft hy van daer gheandwoordt, dat hy door gheene vierigheydt van ghebedt, oft gheestelijcke lesse, soo tot de Godtlijcke liefde, als door't aensien van Ignatius tronie verweckt en wiert. Inder voegen dat het niet vremt en is, datter vele treffelijcke persoonen nae sijn[+]beeldt (hoe wel te vergheefs) ghestaen hebben, naedemael sijn' oodmoedigheyt, die sulcks niet en wilde ghedooghen, onderwijle van Godt door mirakel is goedt ghevonden gheweest: want soo den Cardinael Pacieco Ignatium kranck te bedde ligghende was komen besoecken, en teghen ouer hem eenen konstighen schilder hadde ghestelt, om als dieftelijck en in't verholen sijn aensicht te bespien, ende met eene gauwigheydt nae te contrefeyten, wierden de verwe en de ghestalte van sijn wesen ghedueriigh soo verandert, dat den schilder beleedt, dat hy die met gheene konste en konde vatten oft achterhaelen.

[+]*Sijn beeldt vvordt versocht, maer en kan niet gheschildert vvorden.*

Wie sal in't kort oock al-loopende konnen raken 'tghene[+] vele groote personagien van Ignatius gheseyt hebben? Ioannes den III. Coningh van Portugael, hebbende de tijdinghe ghekreghen vande doodt vanden Paus Iulius den III.

[+]*Loffelijcke getuyghenissen voor Ignatius van Coninghen ende Cardinalen,*

heeft Godt ouer eene sake ghedanckt, dat immers nu de Cardinalen niet sorghvuldigh en behoefden te zijn, ouer het kiesen van eenen nieuwen, daer Ignatius by der handt was. Den Cardinael Gaspar Quiroga Archsbischop van Toledo plagh te vermaenen, dat soo wie een onberoerlijck ende onveranderlijck man wilde sien, sijn oogh-ghemerck op Ignatius moeste nemen, aen wien eyghen was dat hy noch in voorspoedt verijdelt, noch in teghenspoedt verslaghen en wierdt. Den Cardinael Palaeottus seyde dat hy van Godt ghegheuen was, om de slaepende goede manieren heel Christendom door te verwecken. Den Cardinael Ludouicius sluyt sijne lof-reden, die hy ter eeren van Ignatius ghedicht heeft, met desen wensch: *Ick wensch en ick bidde alle goede lieden, datse den H. Ignatius, als eenen ghemeynen schat der wereldt, met eene teere deuotie in hun herte willen sluyten, ende tot versekeringhe van hunne saligheydt den seluen voor eenen patroon verkiesen, ende hen onder sijne beschermínghe stellen.*[+]Ioannes Vega, wel eertijdts Gouuerneur van Sicilien, maer doen Ambassadeur vanden Keyser Carolus den V. te Roomen, hebbende de heyligheydt ende vrome daeden Ignatij nauw besien, plagh hem den tijtel te gheuen van *eenen kloecken veldt-heere, wiens vendelen inden hemel stonden by die van Dominicus ende Franciscus.* Ludouicus de Granada aensagh hem als eenen suyueren spieghel van wijsheydt en alderhande deughden, voor d'ooghen der wereldt van godt ghestelt.

[+]*ende andere groote personagien,* 1. par. Histor. Societ. l. 16.

Vele Prelaten by een vergaedert inde Prouinciale Synode van Tarragona in't iaer 1612. hebben al-te-saemen ghestemt, *dat Ignatius de laetste vrucht ende gheest van saligheyt is, die de heylighe Kercke in dese bedruckte tijden tot haere beschermínghe ghebaert heeft; eenen Godtlijcken Hercules, om alle monsters der hellen te muyl-banden; eenen Atlas, om de heylighe*

Kercke met sijne twee schouderen van gheleertheyt ende godtvruchtigheyt t'ondersetten, den wonderbaeren Enghel van Apocalypsis; en meer dierghelijcke.

Met de stemmen komen oock ouer-een de pennen van[+]de beste schrijuers deser tijden. Den eenen ghetuyght dat hy gheschapen is tot eenen Capiteyn om Luthers heyrkrachten te verslaen; den anderen noemt hem Eenen Godtlijcken mensch, die door den drift vanden H. Gheest alle sijne dinghen volbracht heeft; den derden, Een voorbeeldt van heyligheydt; den vierden, Den oprechter van't vervallen gebruyck der heyligher Sacramenten; den vijfden, Den voor-vechter vande H. Kercke en vande Pauselijcke maght; den sesten, wat anders. Hier toe hebben al mede aenghespannen de goede ionsten van Godts beste vrienden, die met groot verlanghen nae sijne Canonizatie ghehaeckt hebben eerse gheschiedde, ende nae der handt de selue met groote blijdschap geviert. Den hemel selue en is niet in ghebreck ghebleuen van aen d'aerde in goedt exempel voor te gaen: want verscheyden ghetuyght hebben, datmen ter plaetse, daer het doodt lichaem van Ignatius lagh, den sangh der Enghelen ghehoort, ende lichten als sterren uyt den hemel sien daelen heeft.

[+] *van schrijuers.*

Op dese wijse heeft Ignatius heel Christendom ter eener sijde vereert, ende is ter andere wederom van 'tselue, principaelijck te Roomen, vereert gheweest. Doch hy en is't[+]alleen niet, die met den glans van sijne glorie dese stadt bestraelt heeft; daer hebben noch al vele lichten vande Societeyt, al hoe wel mindere, gheschenen. Om vande ionghste te beghinnen, den eersten die ons ontmoet, is Stanislaus Kostka, in't Rijck van Polen van edelen stamme[+] in't iaer 1550. gheboren. Hy en heeft het inde Societeyt niet langh ghemaeckt: want soo hy tusschen de Noui-

[+] *Andere lichten der Societeyt door Italien,*

[+] *Stanislaus Kostka*

tien oft proeuelinghen te Roomen quaelijck een iaer gheleeft hadde, is op Onser Lieue-Vrouwen Hemel-vaert-auendt in't iaer 1568. inden Heere gherust. Hy hadde misschien langher moghen leuen, hadde sijne liefde tot Godt ende sijne soete Moeder (want soo plagh hyse doch te noemen) wat minder gheweest: want men meynt, dat hy van liefde ghestoruen is: iae liefde die soo groot was, dat het dickwils van noode is gheweest, gheduerende noch sijne ghesondtheyt, met koudt waeter sijne borst te verkoelen, op dat sijn herte inden brandt niet en soude versmachten. Wt de liefde groeyde sijne sterckte. Soo hy noch kindt te Ween studerende sieck lagh, heeft hem den duyuel drymael onder de ghedaente van eenen swerten hondt bespronghen; maer drymael heeft hy hem, oock sonder de minste vervaertheyt, met het teecken des cruys veriaeght. Nae sulck een ghevecht, bleef hy met eenen hongher, die hem nae 'tbroodt des leuens ioegh, 'twelck als hem van sijnen huys-meester (die eenen ketter was) gheweyghert wierdt, soo heeft Godt dan d'Engelen ghesonden, die hem, met 'tbystaen vande H. Barbara, het broodt der Enghelen hebben uytghereyckt. Hy wierdt menighweruen vande Moeder Godts met haer lief kindeken besocht, maer noyt met meerder vernoeghen, dan alsse hem een weynigh voor de doodt d'eeuwighe saligh-heyt beloofde.

+Aloysius Gonzaga,

+Na Stanislaus volght Aloysius Gonzaga, al mede uyt een doorluchtigh gheslacht der Marquisen van Castillion. Soo desen noch een sprakeloos kindeken was, d'eerste woorden die hy begonst te babbelen, waeren schier de soete naemen van IESVS ende MARIA. Van dien tijdt af heeft hy MARIAM bemindt, ghelijck sijne moeder; tot haere eere alle Saterdaeghen, oock in sijne teerste iaeren,

ghevast, in't opgaen vande trappen op elck een' Enghelsche groetenisse ghelesen; iae moedts ghenoegh ghehadt, al en was hy maer acht iaeren oudt, om aen haer, ende door haer aen Godt, met belofte sijne maeghdelijcke suyuerheyt op te draeghen. Hy heeft IESVM ghevolght, als vader en Capiteyn, sluytende eyndelijck onder sijn vendel inde Societeyt te leuen ende te steruen. Dan, soo den Marquis sijnen vader, volghende de wetten der wereldt, dit voor-nemen van sijnen oudtsten soon in alle manieren socht te beletten; heeft den volstandighen ionghelingh, met langh smeecken en bidden, daer by in't heymelijck daghelijcksche lijf-kastijdinghen tot den bloede toe ghebruyckende, nae veel worstelen 'therte van sijnen vader ghewonnen; ende is alsoo met sijnen goeden wille ende seghen inde Societeyt, uyt de wereldt (daer hy noyt vast aen en was) ghekomen. Hy heeft sijn heel leuen sonder vlecke van doodt-sonde ouerghebracht, gheduerende de Religie schier sonder daeghelijcksche. Dus en heeft Gode niet langh ghelieft soodaenighen Enghel onder de menschen te laeten: hy stierf te Roomen in't iaer 1591. het 23. van sijn leuen.

By dese magh Ioannes Berghmans, aen d'andere twee[+]seer ghelijck, byghevoeght worden. Hy was te Diest in Brabandt gheboren, maer stierf te Roomen in't iaer 1621. sijns ouderdoms 22. nae dat hy derwaerts uyt Neder-landt versonden was, daer hy inde Societeyt te Mechelen was ghegaen. Sijn' onnoosele seeghbaerheydt uytwendigh, sijnen ijuer ende innighen gheest, sijne hemelsche reynigh-heyt, niet alleen van herte, maer oock soodaenighe van lichaem, dat hy niet eens vande sinnelijckheyt inde bloeme der ieught beroert en wierdt, sijne nauw-keurighe onderhoudinghe van alle de reghelen der Societeyt (van de

[+]*Ioannes Berghmans.*

welcke hy nimmermeer, oock de minste, ouertreden en heeft) maeckte hem soo aensienelijck, dat hy oock vande wijste ende gheestelijckste mannen, noch leuende, voor heyligh ghehouden wierdt.

Dit zijn al ionghe bloemen gheweest (willen wy de iaeren aensien) wel-rieckende in haeren eersten geur: laet ons nu aensien de ghespeende, iae de rijpe vruchten.

+Vijf Generaelen naekomelinghen Ignatij:

+Nae Ignatius hebben vijf Generaelen de heele Societeyt gheregeert, Iacobus Laines een Castillaen, Franciscus Borgia, voor desen Hertoghe van Gandien, Euerardus Mercurianus Neder-lander uyt het Hertoghdom van Lutzemburgh, Claudius Aquauiua Neapolitaen, ende die teghenwoordigh noch leeft Mutius Vitellescus Romeyn. Deses, als noch leuende, deught moeten wy voorby gaen: vande doode maghmen metter waerheyt schrijuen ('twelck al mede op den leuenden past) datse altoos oock voor den minsten schijn van eere, als van eene peste ghevloden hebben.+

+Iacobus Laines,

Iacobus Laines, die sijn verstandt ende gheleerdtheyt in't Concilie van Trenten tot hooghste voldoeninghe van alle de Princen en Prelaeten der H. Kercke ghetoont hadde, liep groot perijckel van Cardinael te worden: soo hadde het den Paulus den IV. nu ghesloten; ende was de sake soo verre ghekomen, dat hy Laines uyt het Profes-huys tot in het Pauselijck paleys hadde doen verhuysen, om aen sijne Heyligheydt in alle saken met raedt ende daet behulpigh te zijn. Maer nu aldaer ghekomen zijnde, heeft soo langh ghesmeeckt, ende soo krachtigh ghebeden, dat hem den Paus 'sanderen-daeghs uyt mede-lijden nae huys liet keeren. Hy heeft by wijlen van syseluen oock schriftelijck ghetuyght, dat hem in dit leuen gheen swaerder kruys, als staet van Gheestelijcke weerdigheyt, en soude konnen opgheleght worden. Dit voornemen is hem wel te passe ghe-

komen, om op eenen anderen tijdt de Pauselijcke weerdigheyt, daer hy mede ghedreyght wierdt, t'ontvlieden?

Franciscus Borgia, aen den welcken de walghe van eere[+]hadde sporen ghegheuen, om sijne toe-vlucht tot de Societeyt te nemen, die soo weynigh wercks hadde ghemaeckt van Hertoghe te wesen, al was hy oock uyt Coninghs bloedt van Arragon ghesproten; heeft dickwils heel naer gheweest, door het gheduerigh praemen vanden Keyser Carel den V. om eenen Cardinaels hoet t'huys te krijghen. Maer sijne traenen ghemenghelt met die vanden H. Ignatius alsdan noch leuende, hebben voor hem ghelijck een riuiere ghemaeckt, om dat perijckel t'ontvaeren. Hebbende dickmael te vergheefs sijn beste ghedaen, om het Generaelschap oock af te legghen (daer in de voetstappen volghende van sijne twee voorsaeten Ignatius ende Laines) is te Roomen in't iaer 1572. ghestoruen: heel uytghemerghelt, meer door gheduerighen aerbeydt ende lichaemelijcke strenghigheden, dan door ouderdom ghebroken. Ende schoon hy nu de sestigh iaeren passeerde, soo schijnt het noch euen-wel, dat sijne doodt door den laetsten dienst, die hy aen den Pauselijcken Stoel bewees, verrascht is geweest; ter wijle hy doch de sieckte ghehaelt heeft uyt sijne laetste reyse, die hem tot de Coninghen van Spaignen, Vranckrijck ende Portugael (om die teghen den Turck op te wecken) by laste van Pius den V. in't gheselschap vanden Cardinael van Alexandrijen, opgheleght was. *[+]Franciscus Borgia,*

Wy moetender hondert andere voorby seylen, om ouer[+]de paelen van een kort begrijp niet te loopen: maer eenen Robertus Bellarminus houdt ons noodelijck staende. Hy was te Monte-Pulciano in Italien gheboren; hadde Cardinaelen voor neuen, ende voor oom. den Paus Marcel- *[+]Robertus Bellarminus,*

lus den II. Soo dat het voor hem eenen wijsen raedt is gheweest, de Societeyt te kiesen, om daer te schuylen, ende met meerdere sekerheyt syseluen voor d'aenstaende gheestelijcke staeten, ende hoogh-weerdigheden te bevrijden. Maer soo haest als hy door den glans van sijn' ouertreffelijcke schriften heel de wereldt door heeft begonst te schijnen; is van alle kanten ouervallen gheweest van die perijckelen die hy meest vreesde. Hy is't eens ontloopen onder den Paus Sixtus den V. tweemael onder Innocentius den IX. d'eerste reyse door bidden ende schreyen voor de voeten van Innocentius; de tweede, door des selfs doodt. Onder Clemens den VIII. en heeft hy't niet konnen ontworstelen; hy moeste onder 'tbeuel vanden Pauselijcken Stoel buyghen, ende den Cardinaels hoet aenveerden. Sijne droefheyt ende beschaemtheyt was dies te meerder, om dat[+]Clemens ouer-luydt ghetuyghde, dat hy niemandt inde H. Kercke ghevonden en hadde, die aen Bellarminus in wijsheydt te verghelijcken was. Zijnde nu Cardinael ende Archs-bischop van Capua, is alle sijne schuylende deught en volmaecktheyt in't openbaer ghekomen. Sijn inkomen was voor de behoeftighe, sijn' auctoriteyt voor de verdruckte. Hy en liet niet toe, datmen de mueren van sijn paleys met purpere tapijten soude behanghen, soo langh alsser te Roomen aerme ghevonden wierden, die kleederen van doen hadden. Alle de renten van sijn Archs-bischdom wierden in't cieraet vande kercken, ende onderhoudt van schaemele menschen besteedt; te nauwer noodt quam in sijn keucken datter van doen was. Door dese ende andere deughden is hy vermaert gheworden tot d'uyterste paelen der wereldt, ende lief-ghetal aen alle soorten van menschen gheweest. Hy was in hooghen aensien by de Pausen Gregorius den XIII. Sixtus den V. In-

[+] *sijnen lof,*

nocentius den IX. Clemens den VIII. Gregorius den XV. by de Keysers Rudolphus, Matthias, Ferdinandus den II. ende andere Princen van 'tverheuen huys van Oostenrijck: by de Coninghen van Spaignen, Vranckrijck, Polen: by de Hertoghen van Loreynen, Beyeren, Florenzen, Parme: by de heylighe Borromaeus ende Philippus Nerius. Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck heeft aenghedronghen, dat Bellarminus inde plaetse van Clemens den VIII. tot Paus gekosen soude worden. Oock vijanden[+]vande H. Kercke en hebben sijnen lof niet konnen swijgen. Den Coningh van Engelandt en heeft niet alleenlijck geduerigh sijne boecken ghelesen, maer oock openbaerlijck ghetuyghenisse ghegeuen, dat de deught van Bellarminus soo hooghe stondt, datter noch haet, noch nijt aen en konde. Eenen Iode, die als Prince onder de sijne was, ghevraeght[+]zijnde wat Bellarminus te Roomen dede, heeft gheandwoordt (ghelijckmen verhaelt) Waer't dat doorgaens de Catholijcke, en naementlijck de Princen, leefden als Bellarminus; daer en soude haest in de wereldt niet eenen Iode te vinden zijn. Die van alle menschen soo ghepresen wierdt, viel alleen inde versmaedinghe van syseluen. Het ghedueriqh ouerdencken vande verborghen' oordeelen Godts, en d'onsekerheyt van onse saligheyt, dede hem altijdt wandelen als inghekrompen van vreese; ende is hem oorsake gheweest, van dickmael te bidden ende t'eynden eens te verweruen vanden Paus, dat hy in sijn' oude daeghen sich moght nae het Nouitiaet vande Societeyt te Roomen vertrecken, om tusschen de kinderen Godts noch eens, ghelijck een kindt, aende borsten van sijne lieue moeder te gaen ligghen. Alwaer de rekeninghe van sijn heel leuen ouerloopen ende effen ghestelt hebbende (hy hadde licht werck) is binnen korten tijdt gheluckighlijck

[+] *oock van de ketteren,*

[+] *en Ioden.*

inden Heere gherust, oudt wesende 79. iaeren: bynae van heel de stadt van Roomen is sijne begrauenisse, maer meer van Godt selue, door den luyster van menighvuldighe mirakelen, vereert.

Het waere langh werck vele andere alleenlijck te noemen, die te Roomen ende heel Italien door in gheleertheyt ende Religieuse manieren doorluchtigh gheweest zijn. Hoedaenighe waeren Petrus Faber, Alphonsus Salmeron, Martinus Olauius, Hieronymus Natalis, Antonius Posseuinus, Andreas Frusius, Cornelius Vischauaeus, Siluester Landinus, Michaël Metaualle, Iulius Mancinellus, Sectarius Caputius, Simon Bucerius, Fabius de Fabiis, en hondert dierghelijcke. Eenen alleen sal aen Bellarminus gheselschap[+] houden, en dit Capitel sluyten, Bernardinus Realinus, te Carpi in Italien gheboren, een man van seer vermaerde heyligheyt. Hy heeft de Societeyt eerst inde stadt Lecco ingheleydt; ende 'tschijnt Godts wille gheweest te zijn, dat hy van daer niet vertrecken en soude, noch om leuen noch om steruen. Dickwils hebben hem sijn' Ouerste van daer gheroepen, ende voor hem was eenen winck ghenoegh; maer altijdt is Godt met mirakeleuse middelen tusschen beyde gheschoten. Hy heefter dan gheleeft heele veertigh iaeren, tot hulpe van ontallijcke sielen, van een ieghelijck gheduerigh aenghesien, niet als een mensch, maer als eenen Enghel. Hy isser ouerleden oudt wesende 86. iaeren. Maer en heeft oock door de doodt sijne kinderen niet konnen vergheten: want door d'autoriteyt vanden Bischop ende Magistraten ghekoren wesende tot eeuwighen Patroon vande stadt, en houdt niet op van uyt den hemel met mirakelen te bewijsen, dat sijne kinderen diep in sijne memorie staen, ende aen eene ghetrouwe beschermínghe gheraeckt zijn.

[+] *Bernardinus Realinus*

Het tvveede capitel.
Den naem vande Societeyt vvordt door d'Apostolische daeden van Franciscus Xauerius ende andere sijne mede-helpers inden Oosten vermeerdert.

ALsoo haest als Ignatius te Roomen, door het instellen vande Societeyt, een nieuw vier van liefde onsteken hadde; zijn sijne kinderen ghelijck ghensters nae alle de ghewesten der wereldt ghevloghen: doch niemandt met sulck eenen hellen schijn, oft heeten brandt, als dat straelende licht Franciscus Xauerius. Wie sal desen Apostolischen[+] man als in't verkorten konnen schilderen, in wiens siele schier alle de Godtlijcke trecken te vinden zijn? de vierigheyt der Apostelen, de sterckte der Martelaeren, de suyuerheyt der Maeghden, de wetenschap der Propheten, de wijsheyt der Leeraers, de strenghigheyt der Eremiten; met een woordt, alle deughden van alle Heylighen. Nicolaus Zambeccarus Secretaris vande Vergaderinghe der Cardinalen aen wie toestaet op de Canonizatien te letten, heeft inde teghenwoordigheydt vanden[+] Paus Gregorius den XV. in volle consistorie sijn leuen met korte woorden begrepen, die wy selue noch moeten verkorten. Hy is van edelen stamme gheboren in't Rijck van Nauarten, in't casteel Xauier, sijne moeder toekomende, daer hy den naem af ghevoert heeft. Te Parijs studerende liep groot perijckel dat hem sijnen vader soude t'huys roepen; 'ten waere sijne suster Maria Magdalena, Abdisse van't clooster van d'aerme Claeren te Gandien, vermaert door haere heyligheyt, aen haeren vader gheschreuen hadde, dat hy doch Franciscum uyt de studien

[+] *Franciscus Xauerius.*

[+] *Kort begrijp sijns leuens, uyt het verhael van Nicolaus Zambeccarus*

niet trecken en soude, die nu al gheteeckent stondt op den boeck vande Godtlijcke voorsichtigheyt als Apostel van Indien. Sy hadde voorwaer in dien boeck ghelesen, als sy dat schreef. Want hy is eenen vande pilaeren gheworden, daer de Societeyt op ghebouwt is; ende is nae Indien ghereyst, soo Apostolisch in sijn prediken ende leuen, dat hy eerst oorsake ghegheuen heeft aen Ioannes den III. Coningh van Portugael ende alle de Portugiesen, van tot heden 'sdaeghs aen die vande Societeyt den naem van Apostelen nae te worpen. In sijne reyse te schepe, des onnoodigh zijnde, bedelde nochtans sijn broodt; sliep op eenen kabel onder den blaeuwen hemel; leerde de ghesonde; diende den siecken, oock met sijne handen hun lijnwaet wasschende; trock d'eene en d'andere met een soet gheweldt tot het ghebruyck vande H. Sacramenten. Men hadde in langhen tijdt te schepe, iae oock te lande, sulcks niet ghesien.

Te Goa ghelandt, heeft het terstondt al in goeden roere gestelt; hy gingh met eene belle achter de straeten, raspte alle de kinderen ende het grauw op, sleyptese te kercke nae de Christelijcke leeringhe; druckte ouer al de vreese ende liefde Godts inde menschen, die buyten den naem van Christenen, met de Religie niet met allen gemeyns en hadden. Soo grooten ijuer en konde binnen de paelen van eene stadt niet langh ghesloten blijuen. Hebbende dan te Goa een Collegie vande Societeyt opgherecht, is het heyligh Euangelie wijdt ende breedt door alle de Rijcken ende steden van Indien gaen verkondighen, soeckende de sielen in alle plaetsen daer de koopmans om specerijen ende peerlen liepen; iae oock in eylanden ende onbeganghen hoecken, die niemandt en plagh te beseylen, om datter maer onghemack en aermoede te haelen en was. Hy is tot

binnen Iaponien (daer voor sijn' aenkomste den naem CHRISTI gansch onbekent was) kloeckelijck inghedronghen, spottende oock met de perijckelen, die hem sijne vrienden, weghens de tempeesten, zee-roouers ende onbermhertighe menschen voorschoten. Nae't Apostelschap van Iaponien (als of hy noch nerghens gheweest, oft niet tot vervoorderinghe vanden Godtlijcken dienst ghedaen en hadde) gaet hy op een nieuw beginnen. Hy keert sijne ghepeysen nae China, hy seylter henen, hy wilter in, al weet hy datter niemandt in en magh sonder den hals te waeghen. Hy was nu alreede te Sanciano, een naest-gheleghen[+] eylandt, ghekomen, als hem onverhoedts eene doodelijcke sieckte, verlaeten van alle vrienden, in een aerm hutteken, ghebreck hebbende van alle dinghen, behaluen van Godtlijcke troosten, te neder leght: door kracht van de welcke, omme-siende nae de kusten van China, is gheluckighlijck, behouden reyse, in die schoone hauen van d'eeuwighe saligheyt ingheseylt, nae dat hy 55. iaeren gheleeft, ende daer van thien door alle de ghewesten van Indien onvermoeyelijck ghearbeyt hadde.

[+]sijne doodt,

Niemandt en moet verwondert zijn, datmen hem soo[+]vrijelijck den tijtel van Apostel gheeft: de Portugiesen ende Indianen hebben hem, leuende ende doodt zijnde, alsoo ghenoemt. Onder dien naem wordt sijn graf noch heden besocht vande Christenen ende vande Heydenen, die hulpe van doen hebben; sijne Apostolische gauen ende[+]deughden hebben't verdient. De liefde tot Godt ouerliep sijn herte; soo dat hy dickmael oock lichaemelijck vander aerden opghenomen, met een blinckende aensicht, ende brandende ooghen nae den hemel siende, moest bidden, dat Godt de kracht en de soetigheyt van sijnen gheest doch wilde maetighen; want hy dien niet en konde ghedrae-

[+]magh Apostel ghenoemt vvorden

[+]om sijne deughden,

ghen. Sijne liefde tot de menschen was bynae sonder eynde: het bekeeren van Coninghen en Coninghrijcken, van steden en landen, docht hem seer weynigh te zijn; eene wereldt[+]was voor dat ruym herte te kleyn. Sijne leeringhen wierden met alderhande soorten van ghedueríghe mirakelen, oock verweckinghe van doode, tot ouer de twintigh[+]in ghetalle, onderset: soo dat Zambeccarus dert segghen, *Dat sijne wercken niet minder en zijn gheweest als die vande groote Apostelen.* Hy sprack vele vremde taelen van verscheyden landen, die hy noyt gheleert en hadde, als of hy daer hadde gheboren gheweest. 'tIs meer als eens ghebeurt, dat hy prekende tot menschen van veelderhande landen, van een ieghelijck soo verstaen wierdt, als of het hun eyghene taele gheweest hadde. Hy droegh ghelijck den sleutel vande herten der menschen, om die nae sijne beliefte t'onsluyten, ende daer in te lesen al datter gheschreuen stondt. Het was aen hem seer ghemeyn, toekomende oft verre-gheleghene saken te sien, als teghenwoordighe. Ghetuyghenisse magh gheuen eene gheschiedenisse ghekosen uyt duysent.[+]Hy hadde te Malaca de Portugiesen verweckt, om teghen een vlote vande Acenen, Heydensche vijanden van den Christelijcken naem, te gaen slaen. De kansse was onghelijck: want de Heydenen waeren vele duysenden, in teghen-deel alle de maght der Portugiesen bestondt in twee hondert en dertigh mannen in acht schepen verdeylt; ende noch, door een ongheluck, den Admirael uytloopende (al hoe wel sonder verlies van soldaeten) en dat in't ghesichte van heel de stadt, gheraeckte te gronde. De monden en konden niet langher ghesloten blijuen: men begonst teghen Xauerium uyt te vallen. 'tWasser mede ghegheckt, 'twas met het bloedt der Christenen ghespeelt, 'twas soo vele kloeck-hertighe mannen nae de vleesch-banck ghe-

[+]*ende mirakelen:*

[+]In actis Canon. citatis à Zambeccaro in orat. f. 18.

[+]*hy strijdt teghen de vijanden der Christenen te vvaeter,*

sonden. Xauerius hadde wercks ghenoegh, om de ghemoeden te stillen, belouende dat het verlies van een schip dobbel in soude komen, eer dien dagh ten auendt quam; ghelijck't gheschiedde. Want twee schepen wel bemant, wesende vande Molucken afghesteken, zijn voor der sonnen ondergangh inde hauen van Malaca ingheloopen; en hebben haer, door de vierighe vermaeninghe van Xauerius, by d'andere vervoeght, om ghelijcke eere te gaen behaelen. Nae vertoef van vele daeghen, soo daer noch gheene tijdinghe en quam, iae de Heydenen binnen Malaca nu begonsten uyt te stroyen dat de Christenen al verslaeghen waeren; wierden de herten noch eens soo seer vernepen, ende de tonghen noch eens soo sterck teghen Xauerium gheroert. Soo dan, den heylighen man klimt op den preeckstoel, ende in plaetse van prediken begint den slagh tusschen de twee vloten soo natuerlijck te beschrijuen, als of hy hem voor sijn' ooghen ghesien hadde, die nochtans op de riuiere Parles dry-hondert mijlen van daer gheschiedde. Op't eynde vermaent hy de ghemeynte met een bly ghelaedt, datse de handen nae den hemel met danck-segghinghe ouer de verleende victorie souden uytsteken, voeghende wel bescheydelijck den dagh daer by, wanneer men de Portugiesche schepen met ghesondtheydt ende buyt binnen Malaca wederom soude sien keeren. 'tWelck oock alsoo ghebeurt is: want de victorieuse vlote ten ghestemden daeghe en plaetse ghelandt is, met vollen monde verhaelende alle d'omstanden vanden slagh, daer vier duysent Heydenen ghebleuen, ende alle hunne schepen, met verlies alleen van vier onse mannen, ghenomen oft ghesoncken waeren.

Niet alleen en heeft Xauerius te water ouer de vijanden[+]Godts den meester ghemaeckt, maer oock te lande. Want

[+]*ende te lande.*

[+] soo de Bagaden (een barbarisch ghebroedsel van Indien) wel ghewapent ende sterck in ghetal met groote dagh-reysen aenquamen, om de Christenen van Trauancor ende Comorino, die al van Xauerius ghedoopt waeren, t'ouerrompelen; soo is den kloecken heldt, sijne kinderen in ruste laetende, alleen teghen de vijanden te velde ghetrocken, ende heeftse met twee grammoedighe ooghen ende eene straffende tonghe doen stille staen. De Capiteynen sochten het legher aen te drijuen, maer de soldaten en wilden niet voorts: den schrick was te groot door de dreygementen (ghelijckse seyden) van een aensienlijck man in't swert ghekleedt, die t'samen met Xauerius aentreedde, ende dede alleenlijck door sijn ghesicht aen alle die verwaende Barbaren de wapenen uyt de handen, ende de herten inde schoenen sincken. Sy hebben't wel voren, die meynen dat[+]het den H. Ignatius is gheweest, alsdan noch leuende, die sijn alderliefste kindt van soo verre is komen helpen. Al hoe wel daer gheen twijfel aen en is, of onsen Saligh-maker selue en is oock inde weyr gheweest ouer de bescherminghe sijns dienaers: die hem op eenen anderen tijdt dry daeghen en dry nachten, op eene luycke, tusschen de baeren van een hollende zee onbeschaedight heeft doen vlotten: ende wiens beeldt somtijdts in het casteel Xauier ghesien is gheweest sweerende waeter en bloedt, als Xauerius ergens in Indien met perijckel omringhelt was, als of dien grooten meester, op eene menschelijcke maniere, benauwt hadde gheweest, uyt vreese van soo goeden knecht te verliesen, die hem alleen door het doopsel ouer de thien hondert duysent sielen ghewonnen hadde. Dus soude men aen den H. Xauerius te plompen onghelijck doen, indien men hem den doorluchtighen tijtel van Apostel van d'Indien niet en gaue.

[+]Franc. Maria Cardin. de Monte in Relat. f. 15.

[+]*met hulpe van Ignatius, iae van* CHRISTVS SELUE.

Doch hy en was't niet alleen. Ontallijcke meer andere zijnder door heel Oosten ghespreydt gheweest, die ouer al hunne siele, lichaem, sweet ende bloedt by ghestelt hebben. Hier eenen Camers, eenen Gomez, eenen Henriquez, eenen Fernandez, eenen Villela; daer eenen Carnero, eenen Almeyda, eenen Riccio, eenen Cataneo, eenen Mastrillo, met noch ses hondert dierghelijcke: maer eenen steeckt daer sijn hooft uyt bouen alle d'andere, te weten Gaspar[+] Barzarus, die blinckende peerle vande Nederlandtsche croone, want hy in Zeelandt gheboren was. 'tIs ghenoeghte met aendachtigheydt te bemercken, hoe de Godtlijcke voorsichtigheydt inden roep ende leuen van desen haeren vriendt ghespeelt heeft. Gaspar treckt nae Portugael voor knape die sijnen meester volghde, om daer sijne fortune te maken: die hy schier al ghereedt vondt. Want eenen krachtighen gheest, als eenen voorspoedighen windt, ioegh hem nae Coimbra inde hauen vande Societeyt. Al waer hy eenighen tijdt ghelijck op ancker gheleghen heeft; tot dat hy wijsheydt, vierigheydt, liefde, volstandigheydt, ende andere Religieuse deughden gheladen hebbende, heeft by laste van sijnen Ouersten noch eens seyl ghemaeckt; ende is te zeewaerts ingheloopen, nemende de streke van Indien,[+] daer dierghelijcke goederen ten hooghsten ghewilt waeren. Xauerius heeft hem omhelst, als een man uyt den hemel ghevallen; hy heeft terstondt ghemerckt sijnen onblusschelijcken ijuer in't bekeeren vande verblinde Heydenen, in't onsteken vande verkilde Christenen, in't morselen vande versteende sielen; ende heeft seer wijselijck gheoordeelt, dat Gaspar was ghelijck een moedigh peerdt, gheduerigh briesschende ende stampende, 'twelck wel eenen stercken toom maer gheene spooren van doen en hadde. Hy heeft hem dan ghesonden nae de maghtighe

[+]Gaspar Barzaeus Zeeuvv, van't landt vander Goes,

[+]treckt nae Indien,

stadt van Ormuz, inden middel-schoot vande Persiaensche zee gheleghen; met uytdruckelijcken last, dat hy sich van[+] daer niet roeren en soude tot naerder orden. 'tIs onuytsprekelijck wat hy al op den tijdt van seuen iaeren uytgherecht heeft. Andere werck-lieden vanden wijngaerdt des Heeren beleden, dat hy alleen meer dede, dan thien andere vande kloeckste. De Ioden hebbende hem ghehoort in hunne Synagoge disputeren, seyden dat hy eenen tweeden Ioannes Baptista was. De Heydenen en noemden hem niet anders, dan den grooten Priester der Christenen. De Sarasijnen, die niet en pleghen toe te laeten, dat de Christenen in hunnen Coraen oft tempel de voeten stellen souden, leydden hem van selfs daer in, sijne handen kussende. Sijne heerschappije ouer alle ghemoeden der menschen is soo hoogh ghegroeyt, dat hy op eenen tijdt (soo hy niet langher lijden en konde datmen Christvm by Mahomet vergheleeck) in vollen daghe heeft derren een cruys achter straeten voeren, ende 'tselue met eene processie van singhende kinderen, in't midden vanden Sarasijnschen Coraen planten, al dat Mahometaens ghespuys (ghelijck gheslaghen honden) met vreese wegh-loopende. Zijnde nu meester vande plaetse, heeft de deure van't Coraen met calck en steen doen toe bolwercken; niet teghenstaende dat den Sarasijnschen Coningh selue inde stadt was, sonder sich te derren roeren. Iae 'twas met den Coningh soo verre ghekomen, dat hy nae het heyligh doopsel stondt; 'twelck hy oock ontfanghen soude hebben, en hadde sijne moeder en de reden van Staet niet ghedaen, die hem wederhielen.[+] De saelighe ure ghekomen zijnde, op de welcke den kloecken Zeeuw nae de verdiende kroon soude gaen verscheyden, heeft hem Godt met eene glorieuse doodt ghelijckmatigh aen sijn leuen vereert. Want soo hy besigh

[+]sijne vvercken,

[+]sijne doodt.

was met sijn laetste predikatie binnen Goa, ende met sulck een Godtlijck gheweldt uytviel, dat hy alle de herten dede beuen ende scheuren; hebben hem op eenen bot sijne krachten begheuen, ende is korts daer nae ghelijck eenen vromen Capiteyn schier al staende ghestoruen

Het derde Capitel.
Vanden goeden naem der Societeyt, die inden Suyden, VVesten, ende Noorden, door Apostolische mannen aldaer verspreyt is.

't Is ghenoegh door den Oosten ghewandelt; laet ons nu eens te rugghe nae den Suyden, dat is nae Afrijcken, keeren. Inde kuste van Barbarijen, ligghende teghen ouer Sicilien ende Italien, heeft haer de brandende[+] liefde van Iacobus Laines, tweeden Generael noch bouen ghemelt, by dese gheleghentheyt vertoont. 'tWierdt goedt ghevonden de stadt Aphrodisium (teghenwoordigh Africa, oft, ghelijckse vande Mooren ghenoemt wordt, *Mehedia*) tusschen de handen vanden vermaerden, zee-roouer Dragutes niet langher te laeten. Soo is dan de Pauselijcke ende Keyserlijcke maght, ende Laines mede in't gheselschap van Ioannes Baptista Vega Viceroy van Sicilien,[+] daer henen gheseylt. Van alle kanten wasser werck voor sijnen ijuer. Ter zee vreesden de matroosen ende soldaeten door onweer te vergaen, en lieten den moedt met groot gheschrey ende misbaer sincken. Maer hy heeft hen 'tontvallen herte noch eens inden boesem ghesteken, versekerende van Godts weghen, dat sy gheenen noodt en hadden, als sy oock niet en deden. Te lande stieruender vele door legher-sieckten, ghesproten uyt onghemack ende hit-

[+] *Iacobus Laines den eersten vande Societeyt in Afrijcken,*

[+] Histor. Societ. p. 1. l. 10. n. 88.

te van dat brandende sandt van Barbarijen. Hy heeft alleen met eenen mede-gheselle Martinus Carnoza de ghesonde versterckt, en de siecke gheholpen. In't bestormen vande stadt, hadden de Christenen te doen met eenen hoop rasende ende vertwijfelde gasten, die nu ghesloten hadden te winnen oft te steruen: Laines ghingh hen kloeckmoedighlijck voor, met het cruys inde handt; ouer al winnende d'affectien der menschen, ende, dat hy meer achtede, de sielen.

Willen wy nu wat dieper in Afrijcken te landewaerts in treden, sullen sien dat den arbeydt van Laines maer eenen voor-slagh en is gheweest van't ghene vele andere[+] ghedaen ende gheleden hebben. Den Patriarch van Alexandrijen gaf hope, dat d'afghescheydene Kercke der Cophten met de Roomsche soude vereenight worden. Soo is daer vanden Paus Pius den IV. eenen ghesandt vande Societeyt Christophorus Rodriguez met Ioannes Baptista[+]Elianus henen ghesonden. Sy hebben met bitteren arbeydt ende groote perijckelen aen vele Cophten bystandigh gheweest, ende met eenen vele Christenen (die daer suchteden onder d'onmenschelijcke slauernije der Turcken) vertroost. Daer souden veel meer vruchten ghevolght hebben, waer't dat den Patriarch sich van eenighe bedrieghelijcke oor-blasers niet en hadde laeten vertweyfelen. Elianus stondt op de naeste maete van sijne leeringhe met sijn bloedt te bevestighen, zijnde van sijn' eyghen moeder, die van Ioodschen bloede ende religie was, verraden. Christophorus droegh hem een' heylighe ialoesie, als sijn perijckel van steruen op 'thooghste was: 'twelck te min vremdt moet duncken, hoe hy dickwilder plagh te ghetuyghen, dat hy inde Societeyt ghekomen was op hope van veel verdriets tusschen de Barbaren te

[+]Histor. Soc. p. 2. l. 5. & 6.

[+]*Christophorus Rodriguez ende Ioannes Bapt. Elianus ghesonden nae den Patriarch van Alexandrijen.*

lijden, ende oock (hadde Gode belieft) sijn leuen met een' harde Martelaers doodt te sluyten.

Al dit is noch weynigh, vergheleken by 'tghene in[+]Abassien oft Mooren-landt van Preste-Ian ghepasseert is. Dauid Coningh der Abassijnen verslaghen ouer de menighte van soo vremde victorien der Portugiesen in Indien, heeft door ambassaden ghesocht sich met den Paus van Roomen in't gheestelijck, ende met den Coningh van Portugael in't tijdelijck te vervoeghen. Daer en tusschen lieper eene prophetije in't Mooren-landt uyt Egypten ghesproten, dat omtrent dien tijdt eenen Patriarch ende meer Priesters van verre landen souden komen, ende d'Abassijnen onder de ghehoorsaemheydt vande Roomsche Kercke doen buyghen, ende alsoo het snoer herknoopen, 'twelck den godtloosen Dioscorus ouer soo vele hondert iaeren ghebroken hadde. Hier ouer is Dauid komen te steruen, ende dese sorghe by sijnen soon Claudius ghebleuen; den welcken van Ioannes den III. Coningh van Portugael, ende door hem vanden Paus verkreghen heeft, datter eenen Patriarch met meer Bischoppen ende Priesters nae Abassien souden ghestiert worden. Sy wierden uyt de Societeyt ghekosen; den H. Ignatius goedt vindende, datmen[+]gheene Bischdommen, die gheen' andere renten en hadden, dan ellenden, perijckelen, aermoede, vervolghinghen, weygheren en soude: soo wierden dan Ioan. Nunnez Barretto Patriarch van Mooren-landt; Andreas Ouiedo ende Melchior Carnero tot Bischoppen ghewijet, om d'een nae d'andere de plaetse vanden Patriarch te bedienen, in gheval hy quame te steruen. Ouer wegh diende den Patriarch op zee aende siecke, helpende die nae siele ende lichaem, ghelijck eenen ghetrouwen knecht oft goedt-hertighen vader doen soude. Soo daer een leelijck tempeest

[+]Den Coningh der Abassijnen eyscht eenen Patriarch:

[+]daer Ioann. Nunnez Barretto Patriarch, met tvvee Bischoppen Andreas Ouiedo, ende Melchior Carnero, ghesonden vvorden:

opgheresen was, heeft het by mirakel gheslist, door water dat hy ghewijet en ouer d'onstuymighe baeren ghegoten heeft. Te Goa, verstaen hebbende uyt den mondt van Gonsaluus Rodriguez (die vanden Gouuerneur van Indien nae Abassien voor uyt ghesonden was, om aen den Patriarch den wegh te baenen) dat de poorten van't Moorenlandt voor eenen Patriarch noch niet wijdt ghenoegh open en stonden; nam nochtans voor hem dweers door alle perijckelen te gaen breken, om sijn ampt te bedienen. 'twelck hy ontwijfelijck oock soude ghedaen hebben, en hadde hy niet door raedt, die hy teghen reden niet afslaen en moghte, wederhouden gheweest. Wat sal dit vroom herte, dat van liefde bernt, nu gaen uytrechten? de handen zijn hem ghebonden. Hy sucht onder den luyster van eenen grooten tijtel, sonder bedieninghe, hy bidt daer van ontslaghen te zijn, als hy immers niet en magh arbeyden; hy wenscht om erghens binnen de Societeyt inden minsten keuckendienst onbekent te schuylen: ende tusschen dat heyligh[+] ghewoel van hondert soodanighe vierighe begheerten gaet nae d'andere wereldt reysen, om den loon van sijnen ijuer te ghenieten. Den glans van't ieughdigh ende schijnende lichaem gaf nae de doodt de grootte van sijne heyligheyt ghenoegh te kennen. Hier stondt de plaetse vanden Patriarch[+] nu open voor Andreas Ouiedo, die alreede, gheduerende noch het leuen van Barrettus, in dit Rijck gheraeckt was, en hadde daer ghevonden dat hy niet en socht, dat is, eene beleefde ende ouertreffelijcke onthaelinghe; maer niet ghevonden dat hy socht, te weten, de toegheneghentheyt van des Coninghs herte om de Roomsche Religie, volghens sijne belofte, t'aenveerden. Wat hy schreef, wat hy dede met dagelijcksche disputatien, ende openbaere mondt-stoppinghen van alle de voor-vechters der Abas-

[+] *Barrettus sterft:*

[+] *Ouiedo comt in sijne plaetse,*

sijnsche dolinghen, en konde op den hardneckinghen Coningh niet winnen, niet teghen-staende dat vele van sijn' ondersaeten de bekende waerheydt omhelsden. Dies achtervolghende Ouiedo, voor eenen tijdt sijn afscheydt nemende,[+]heeft aenden onbedachten Prince, met eenen diepen sucht, d'aenstaende neder-laeghe voorseydt, inde welcke hy korts daer nae van sijn volck verlaeten, en vande vijanden ouervallen, doodt op de plaetse ghebleuen is. 'tWaere te wenschen gheweest, dat hem sijnen naekomelingh in dit ongheval eens ghespieghelt hadde. Desen was Adamas, sijnen broeder, thienmael ergher als Claudius, een onghetemt iongh-ghesel, doordroncken vande Sarasijnsche dolinghen, die hy in sijne ghevanghenisse tusschen de Turcken gheleert hadde. Hy spoogh vier ende[+]vlamme teghen de Christenen. Maer Ouiedo stelde'r sich met een onwinbaer herte teghen, derrende den Coningh plat in sijn aensicht segghen, dat hy, weer't sijne Maiesteyt lief oft leedt was, niet achterlaeten en soude van sijne schaepen tot steruens toe voor te staen; de welcke hy, van soo verre landen, door Godts ende sijns Stadthouders op der aerden wille, was komen soecken. Den wreeden Coningh hadde nu de handt aenden sabel, om den onnooselen Patriarch, niet beters verwachtende, het hooft te klieuen; en hadde de Coninghinne, met d'omstaende Princen, opvlieghende de moordt niet belet. 'tWas dan gratie, dat Ouiedo met sijnen mede-ghesel P. Franciscus Lopez, nae eene schroomelijcke steen-rotse voor sijne ghevanghenisse ghesonden wierdt, alwaer hem een ghebodt vanden godtloosen Prince op de hielen volghde, datmen hem met den eersten soude van kante helpen. Doch is by mirakel bewaert geweest. Want de huys-vrouwe vanden Heere, die den wille des Coninghs in't werck moeste legghen, beweeght door

[+]voorseght des Coninghs doodt,

[+]lijdt vervolghinghe.

het aenschouwen van een wonderbaer licht in't hutteken van Ouiedo schijnende, heeft eerst by haeren man, nae der handt by den Coningh selue (die van haer maeghschap was) sijne doodt verbeden. Wat moght het helpen? 'tLeuen wordt hem gheschoncken, om hondert dooden tusschen d'aermoede, verdriet, verdruckinghe, ende alderleye ellenden te steruen. Dat was Bischop, dat was Patriarch zijn. Alle sijnen troost bestondt in't helpen vande ouerblijfselen der Catholijcken aldaer, ende seker betrouwen, dat sijne verduldigheydt aende Godtlijcke ooghen niet onbekent en was.

+Siet daer een ander straelende licht omtrent d'uyterste paelen van Afrijcken, teghen Indien aen, Consaluus Silueira, dolende tusschen de Cafres de swertste, iae booste van alle Mooren. Wie en soude sich inden gheest niet verheughen, siende soo edelen man, nae dat hy inde Societeyt huysen ende Prouincien gheregeert hadde, te voete nae Monomotapa loopen, gheladen met sijn mis-ghewaet, ses hondert Italiaensche mijlen langh, door bosschen, rotsen, herde weghen, riuieren en beken, daer hy somtijdts tot aenden hals toe inschoot? 'tWas de pijne weerdt, om Coninghen en Princen te gaen doopen, ende eene soo doorluchtighe doodt te vinden, als bouen verhaelt is, Sijnen mede-ghesel Andreas Fernandez is nae de doodt Gonsalui wel in't leuen ghebleuen, maer in't midden van perijckelen ende vervolghinghen thien reysen op eenen dagh steruende. Dierghelijcke schouw-spelen zijnder in Manicongo ende andere Rijcken van Afrijcken te sien: maer 'tis tijdt nae West-Indien te gaen seylen, en in't voorby gaen te besichtighen wat daer ghebeurt.

+Gonsaluus Silueira.

+Zijnder rouwe ende barbarische menschen onder de cappe der hemelen, dat zijn de West-Indianen, ende nae-

+De Societeyt in VVest-Indien,

mentlijck die van Brasilien, heel onvernuft, en schier onredelijck in alle dinghen, uytghenomen datse van natuere weghe op de musieck vallen. Dit euen-wel niet teghenstaende zijnse tot kennisse ghebracht, en hebben hunne wilde koppen onder het soet iock van onsen Saligh-maker gheboghen. Waer in de Societeyt gheen kleyn deel en heeft. Die eerst daer henen trock, ghesonden vanden H. Ignatius, was Emmanuel Nobrega, en wierdt stracks van dry andere vrome helden, Ioannes Azpilqueta, Aloysius Grana, Iosephus Anchieta ghevolght: van de welcke den laetsten om d'ontelbaer menighte van sijn vremde mirakelen,[+] daer hem Godt mede vereerde, bouen d'andere vermaert gheweest is. Men seght niet te veel, alsmen hem in sijne wonderbaere wercken, eenen tweeden Moyses; in't doorgronden van duysent gheheymenissen, ende voorsegghen van toekomende saken, een vande meeste Propheten; in't spelen met luypaerden, ende 'tghebieden ouer d'elementen ende wilde dieren, eenen tweeden onnooselen Adam in't paradijs; in sijnen ijuer endel liefde, eenen waerachtighen Apostel van West-Indien noemt. Die weten wilt, wat ghemack soo grooten man, tusschen de wilde ghesocht heeft, ende noch heden-'sdaeghs vele andere gaen soecken; magh dat lesen in eenen sijnen brief tot den H. Ignatium gheschreuen: *VVy hebben,* seght hy, *hier ghewoondt ouer de twintigh in een aerm hutteken van houdt ende slijck by een gheplackt; ende met stroy ghedeckt, veerthien stappen langh ende thien breedt. VVy en soecken nochtans gheen meerdere ruymte, ghemerckt de kribbe soo breedt niet en was, daer den Heere in gheleghen heeft, noch het Cruys daer hy aen ghestorven is.* Kost ende kleederen anders niet gheweest als stucken van oude seylen, swert gheverwet, ende grof, by een ghenaeyt; den

[+] *Iosephus Anchieta doorluchtigh in deughden en mirakelen.*

kost, eenighe kruyden uyt het water ghesoden. Wat en doet de liefde Godts niet wel smaken? Moghten wy nu met staede ende moeyte de landen van Mexico, Peru, Paraquaria, ende Florida gaen doorwandelen; hoe dickwils souden ons Petrus Rodriguez, Franciscus à Trento, Balthasar Pinna, Stephanus Auila, ende soo vele andere houden staende? Maer 'tis tijdt wederom nae Europen te keeren.

[+]Spaignen en Portugael ghelijck sy de West-Indische landen meest verouert hebben, soo hebben sy die meest van Apostolijcke mannen voorsien. Nochtans en hebben daerom haerseluen soo niet berooft, of hebben vele spieghelen van volmaecktheydt behouden. Dry Coadiuteurs (ghelijck wy die noemen) oft mede-helpers, hebben in Spaignen met vele ouer-treffelijcke deughden, als straelen, uyt de donckere hoecken van hunnen ootmoedighe diensten gheschenen: Franciscus de Villa-real, Ioannes Ximenez, Alphonsus Rodriguez. Franciscus hebbende volmaecktelijck tot de seuentigh iaeren, eensdeels in Andalusien, anderdeels in't landt Florida ende de stadt Mexico gheleeft, is met eenen soo wijdt-beroemden naem van heyligheyt ghestoruen, datter, (als elck een met groot ghedrangh quam gheloopen, om iet van sijn heylighdom te bekomen) eenen ghevonden is gheweest, die sich te voren door de biechte wilde suyueren, op datter niet in eens sondaers handen en soude vallen, 'twelck een soo heylighen mensch oock van verre maer gheraeckt en hadde. Niet min volmaeckt en is Ioannes gheweest, ende Alphonsus noch meer: den welcken dry-en-dertigh iaeren achtervolghens portier in't Collegie van Mallorca was, alwaer hy dickmael van verscheyden Heylighen besocht, ende vande Coninghinne der Enghelen selue met den soeten naem van

[+] *In Spaignen en Portugael.*

haeren soon te zijn, ghegroet is gheweest. Wat credit hy nu inden hemel heeft, doen sijne mirakelen blijcken.

In Spaignen zijn noch tot heden toe in grooten aensien de naemen van Araozius ende Bustamantius. Didacus Martinez was soo vlammende nae Godt, dat hy, om sijnen brandt te blusschen, duysent ende vier reysen op eenen dagh d'eeuwighe goedtheydt met inwendighe wercken van liefde plagh t'omhelsen. Balthasar Aluares en is niet alleen aensienelijck door den glans van sijn' eyghene heyligheyt; maer staet noch omringhelt inden hemel met vele gheestelijcke kinderen, die alle in deughden ende mirakelen hebben uytgheschenen: te weten Franciscus Corduba, Antonius ende Franciscus Padilla, Franciscus Godoya, Christophorus Gonsales, Ludouicus de Puente (die sijns meesters leuen in druck uytghegeuen, ende soo nae-ghevolght heeft, dat andere verweckt zijn gheweest, om 'tsijne te beschrijuen) Ioannes Ortunez, ende meer andere. Van Ortunez heeft Balthasar op den stoel derren verkondighen, dat hy inde leuens vande heylighe Vaders van Egypten ende andere wildernissen noyt grootere saken ghelesen en hadde, als hy in Ortunez hadde ghesien. Waer is nu de H. Teresia ghebleuen? Die plagh haerseluen voor gheluckigh te achten, datse in't gheestelijck bestier van Balthasar ghevallen was. Sy heeft hem aenden autaer sien[+] staen met eenen krans van blinckende straelen ghekroont: sy heeft ghetuyght datse uyt den mondt van d'eeuwighe Waerheydt verstaen hadde, datter doen ter tijdt op der aerden niemandt van soo verheuen heyligheydt (daer leefdender nochtans vele) als Balthasar Aluares en leefde, ende in ghevolgh van dien dat hem een' ouertreffelijcke woonplaetse inden hemel toegheschickt was: iae heeft 'tselue nae haere doodt verschijnende bevestight; en daer by ghe-

[+]Vita Balthas. Aluares c. 11. §. 2.

voeght, datse haer kende voor een kindt vande Societeyt, ende aen haeren biecht-vader nu noch eerbiedinghe inden hemel bewees.

Reysende van Spaignen nae Portugael, ende doorloopende de Collegien vande Societeyt (die aldaer ghefondeert is gheweest door Simon Rodriguez, een vande thien eerste mede-ghesellen vanden H. Ignatius) sullen wy ouer al de memorie van heylighe mannen schier sonder ghetal aengheteeckent vinden. Hoedanighe Christophorus Brigantius, Dominicus Ioannesius, Emmanuel Valesius, Ferdinandus Rodriguez, Alphonsus Nunnius Barrettus, Ludouicus Gonsaluus, Ioannes Rebellus, Petrus Fonseca, Antonius Pinna, ende dierghelijcke meer andere gheweest zijn. 'tIs onmoghelijck al hunne daeden t'ouerloopen, dus moeten op dit pas alleen met de naemen te vrede zijn. Doch en konnen niet naelaeten, de deughdt van Sebastianus Barradius met den vingher aen te wijsen, die soo groot is gheweest, dat de toehoorders, soo den weerdighen man door ouderdom ende sieckte niet meer prediken en konde, versochten dat hy immers op den stoel soude klimmen; ter wijle doch, nae hun segghen, 'taenschouwen alleen van dat heyligh aensicht krachtigh ghenoegh was om alle herten te beroeren.

+Wy komen allenghskens naerder en naerder aen den Noorden; ende souden moghen vreesen voor de killende koude van die ghewesten, 'ten waere soo vele bernende vieren ons ouer al te ghemoete quaemen. Het eerste licht+van de Noordtsche duysternissen is Petrus Faber. Sijn vader-landt was 'tgheberghte van Sauoyen; sijn' ouders, onnoosele schaep-herders; sijn eerste ambacht, de schaepkens te weyden. Godt heeft dese onbevleckte siele onder d'onnoosele dierkens wel weten te vinden, de selue soo drij-

+Inde landen meer nae den Noorden,

+Petrus Faber,

uende, ende met sijne liefde onstekende, dat hy in sijn twaelfste iaer een' eeuwighe suyuerheydt aen hem, onder de ghetuygenisse alleen vanden hemel en de sterren, opghedraeghen heeft. Ghelijck hy aende studien door Godts besondere ghehenghenisse raeckte, alsoo is hyer oock door twee herde weghen van arbeydt ende aermoede doorgheraeckt. Hy wierdt te Parijs den eerst-gheboren soon van Ignatius. Sijne beghinselen waeren soo vol van vierighe driften, dat hy somtijdts vijf ende ses daeghen sonder eten ende drincken bleef, en heele wintersche nachten onder den blaeuwen hemel met sneeuw ouerdeckt, stijf ende bynae vervrosen (doch 'therte onder den sneeuw en de vorst van liefde brandende) met bidden ouerbraght. Soo saen de Societeyt nu als Religie bevestight was, wierdt hy bykans in alle ghewesten van Europen versocht. Coninghen, Princen, Republijcken, Archsbischoppen ende Bischoppen sonden om hem. Hy heeft sich al mede in Neder-landt te Louen met verwonderinghe laeten sien. Maer nerghens meer als in Duytslandt, en bouen al te Ceulen ghearbeydt, om dese Catholijcke ghemeynte teghen haeren afvallighen Bischop, ende voorder 'theel Rijck teghen het rijsende venijn vande ketterije te versekeren. Ten eynde nochtans, hebbende Portugael, Spaignen, Italien, met lessen, predikatien, en hulpe van alle verlaetene menschen doorloopen, is met alle mans versuchten ouer 'tverlies van sulcken pilaer der H. Kercke, te Roomen ghestoruen. Andreas Ouiedo, dien vromen Patriarch van Abassien, hier voren ghemelt, schreef van Gandien (alwaer hy alsdan was) nae Roomen, dat hy hem in d'ure van sijn ouerlijden met het bruydloft-kleedt vande hemelsche glorie verciert, ghesien hadde. Iae soo langh hy te Gandien leefde, voor sijn vertreck nae Mooren-landt, plagh alle iaeren eene witte keersse

nae Roomen te seynden, biddende den H. Ignatium, dat hy die doch op't graf van Petrus Faber tot ghetuyghenisse van sijne besondere deuotie wilde onsteken, ter tijdt toe dat den Pauselijcken Stoel ('twelck hem docht eer langh te verwachten stondt) den seluen voor heyligh aen heele de Roomsche Kercke ten toone soude stellen.

+Neffens Faber magh Claudius Iaius, oock een onder de thien eerste kinderen van Ignatius, gaen, heel Duytslandt door, maer principalijck in Swaben, Beyeren en Oostenrijck voor eenen Apostel vermaert. Hy is tot verscheyden Synoden gheroepen gheweest, om teghen de ketterijen te helpen strijden: maer heeft meest, wat man hy was, in't Concilie van Trenten ghetoont. Den Roomsch-Coningh Ferdinandus hadde hem bynae met 'tBischdom van Trieste ouervallen; maer hy is't ontloopen. De Hertoghen van Ferraren presenteerden hun paleys voor sijne wooninghe, maer de gast-huysen stonden hem al beter aen. Eyndelijck nae menighvuldighen arbeydt ende aermoede uytghemerghelt zijnde, is rijckelijck met verdiensten gheladen, te Ween in Oostenrijck nae den hemel ghevaren. De Catholijcke Religie in Duytslandt hadde moghen voor afbreucke vreesen, door de doodt van twee sulcke mannen; 'ten waere Godt twee andere in hunne plaetse, te weten+ Nicolaum Lanoyum, ende Petrum Canisium, versien hadde, alle beyde uytnemende in deughden, den tweeden oock nae sijne doodt door mirakelen schijnende, ghelijck op een' andere plaetse breeder gheseydt sal worden.

+Claudius Iaius,

+Nicolaus Lanoyus, ende Petrus Canisius:

+In Vranckrijck, daer de Societeyt eerst gheboren is (en naementlijck te Parijs) heeft Paschasius Broëtus al mede vande thien eerste in alderhande deughden, maer sonderlingh in liefde tot sijnen euen-mensch uytgheschenen, als hy inden dienst vande haestighe sieckte (diemen seght dat

+in Vranckrijck, Paschasius Broëtus,

voor die reyse ruym tachentigh duysent menschen in't graf sleepte) sijn leuen onversaefdelijck bygheset heeft. 'tWas een vande suyuerste ende onnooselste sielen, die alsdan op der aerden te vinden waeren: wiens lof wy nerghens beter als uyt den mondt vanden H. Ignatius en konnen haelen. Den Coningh van Portugael versocht eenen Patriarch van Abassien uyt de Societeyt; de keuse wierdt in't goedt-duncken van Ignatius ghestelt, die terstondt sijn' ooghen op Paschasius ghewendt heeft, ende van hem dese naevolghende woorden gheschreuen: *Paschasius voor al*[+] *is soo goeden man, dat hy van ons voor eenen Enghel inde Societeyt ghehouden wordt: bouen de geleertheyt, daer hy seer mede begaeft is, is in't besichtighen vande Bischdommen ende cloosters wel bedreuen. Onder andere diensten heeft hy het Pauselijck ghesandtschap in Yerlandt al mede bedient, soo datter niemandt inde Societeyt dierghelijcke saken, soo als hy, doorhandelt en heeft; waer hy de handen aen steeckt, dat voert hy uyt tot groot vernoeghen.* 'tIs veel gheseyt voor eenen man als Ignatius was, die soo groote kennisse van saken hadde, en soo schaers en inghebonden plagh te wesen in iet te prijsen. Paschasius dan soude ontwijfelijck nae Abassien ghereyst hebben, hadde Vranckrijck hem willen deruen. Maer sooder in dit Rijck meer als eenen van sulcke stoffe noodigh was, heefter Godt door verscheyden ende treffelijcke mannen in versien. Dusdaenighe waeren Edmundus Augerius, Claudius Rastellus, Thomas Barbisphirius, Petrus Cottonus, ende vele huns ghelijcke, die de wakende ooghe van sijn' al-ghemeyne voorsichtigheydt aen dit landt toegheschickt heeft, om den schijn van hunne vromigheyt ende heyligheyt, als in een oprecht panneel van alle gheduldt, dies te stercker te doen afsteken, hoese met verscheyden donckere wolcken van alderleyen laster

[+]Ignatij ghetuynisse van Paschasius.

en vervolghinge daghelijcks meer wierden ouerschaduwet.

Wat sullen wy van v, ô Engelandt, t'alderschoonste[+]eylandt vanden Noorden, segghen? Ghy hebt wel langhe iaeren eene voedstere van heyligheydt gheweest, maer zijt nu heel verandert. Ghy hebbet soo ghemaeckt met de ghene, die Godt uyt de Societeyt aen v ghesonden heeft, met Campianus, Walpolus, de twee Garnetti oom ende neue, ende meer andere, datmen nerghens bequaemer van v spreken en kan, dan daermen van Martelaers en van martelien handelt. Polen, en andere landen aendringhende nae den Noorden, zijn oock met het bloedt van onse Martelaers besproeydt. Men siet daer menighvuldighe bloemen ende vruchten, die uyt dien bloedighen reghen, ende uyt den arbeydt van vele treffelijcke werck-lieden ghesproten zijn; men salse oock noch ouervloedigher sien, als het ijs van die ghewesten door de brandende straelen vande Godtlijcke bermhertigheyt eens voor goedt sal beghinnen te smelten.

[+]*In Engelant, Polen ende andere Noordtsche Rijcken.*

Tot noch toe vande ouertreffelijcke mannen der Societeyt, die in heyligheyt en deughden doorluchtigh, als een deel kostelijcke diamanten aen haere croone van Godt ghehecht zijn gheweest, en voor de menschen gheblоncken hebben. Sy heeft ouer al in haere kinderen gheleden, en is ouer al door haere kinderen verheuen.

Het vierde capitel.
Den schaerlaecken-mantel, daer vele kloecke Martelaers de Societeyt mede bekleedt hebben.

DE hemelsche gheesten, ghelijckse onlichaemelijck zijnde noyt d'eere en hebben konnen bekomen, van

hun bloedt voor den Godtlijcken naem te storten; soo aenschouwense inden hemel met ghenoeghen ende verwonderinghe die schoon-blinckende roode mantels, eerst van onsen Saligh-maker, nae der handt van alle Martelaers, die hunne kleederen in't bloedt van't Lammeken ghewasschen[+]hebben. Dit is de vernaemste glorie van alle die Godt aen sijne Kercke vereert, aen alle Ordens der Religieusen gheiont, ende aende Societeyt medeghedeylt heeft. De[+]dry Iaponoisen, Paulus Michi, Ioannes Goto, Iacobus Ghisai zijn d'eerste gheweest, die by't toe-stemmen vanden Paus Vrbanus den VIII. openbaerlijck als Martelaers gheviert worden; sonder dat Antonius Criminalis, die eerst dit bloedigh vendel inde Societeyt heeft opgherecht, ende vele andere die by de vijftigh iaeren zijn voren ghegaen, aen hunne mede-ghesellen dese glorie benijden. 'tWaere ouertolligh hier noch eens eene lijste te gaen maken vande ghene, die aen Godt hun leuen gheschoncken hebben; dat is nu in het voorgaende Boeck ghedaen: 'tsal nu ghenoegh[+]wesen in't korte t'aenhooren, wat loffelijcke ghetuyghenissen sommighe treffelijcke schrijuers aende Societeyt uyt reden van haere Martelaers hebben ghegheuen. Didacus Payua de Andrada, al voor den tijdt vande Iaponoische vervolghinghe schrijft aldus: *'tVVaere een werck sonder eynde, te willen gaen tellen hoe vele mannen deser Societeyt om 'tverkondighen van't Euangelie en 'tbekeeren der Indiaenen, oft met klippels gheslaeghen, oft met koorden ghebonden, oft in kerckers ghestooten, oft schier van honger vergaen, oft oock ten laetsten om den naem* CHRISTI MET ALDERLEYE TORMENTEN GHEDOODT ZIJN GHEWEEST. Den Stadt-houder CHRISTI Pius den V. vermaert in gheleerdtheyt ende heyligheydt, ghedreuen[+]door vaderlijcke liefde, seght vande kinderen der Societeyt, *Datse onvernoeght met de paelen van onsen beken-*

[+]Isaiae 53.

[+]*Dry Iaponoisen eerst verklaerde Martelaers.*

[+]*Ghetuyghenissen van verscheyden schrijuers ouer de Martelaers der Societeyt.*

Lib. 1. Orthod. explicat.

[+]Bulla, *Dum indefessae,* an. 1571.

den aerd-bodem, tot de Oost ende VVest-Indien gheraeckt zijn: welcker sommighe soo vande liefde des Heeren onsteken zijn gheweest, datse oock hun eyghen bloedt ten besten gheuende om 'twoordt Godts aldaer vaster te planten, eene vrywillighe martelie hebben aenghegaen. Al en noemt den Paus hier gheene Martelaers in't besonder, soo stelt hy nochtans sijnen seghel aen dese glorieuse waerheyt, dat de Societeyt met Martelaers is vereert gheweest.

Thomas Bozius bewijsende dat de Roomsche Catholijcke Kercke t'alle tijden met warm bloedt van nieuwe Martelaers ghelijck ververscht is gheweest, komende tot de vorighe eeuwe, valt op de Campioenen vande Societeyt:[+] *In't iaer,* seght hy, *1583. in Oost-Indien inde Salsetaensche eylanden by Goa gheleghen, zijn ghedoodt, uyt de Societeyt* IESV, *Rudolphus Aquaviua, Alphonsus Paciecus, Antonius Franciscus, Petrus Bernus, Franciscus Aragna, om dat sy de Christelijcke Religie in die plaetsen sochten te verbreyden. Voor dese zijn in de selue eeuwe, ter seluer oorsake, omghebracht te Cochino Franciscus Lopez; inde Molucken Alphonsus Castrius; Antonius Criminalis, ende Aloysius Mendez, al vande Societeyt* IESV,[+] *inde Comorinsche kuste.* Rutilius Benzonius Bischop van Loretten, schrijuende in't iaer M.DC. maeckt eene lijste van acht-en-neghentigh stercke voorvechters vande Godtlijcke waerheydt uyt de Societeyt, die voor de selue mildelijck[+] hun bloedt ghestort hebben. Hilarion de Costa voeghter noch vele meer by, met een kort begrijp van hunne leuens. Hoe soude, seght onse Ribadeneira, 'thuys[+] van Ignatius gheen huys Godts zijn, uyt het welck tot in't iaer M.D.LXXXIII. 'tghetal van seuen-en-seuentigh Martelaers ghesproten is; waer onder de vier-en-twintigh van Heydenen en Turcken met uytghelesen tormenten, d'andere dry-en-vijftigh door de wreedtheydt der Ketteren

[+] Lib. 7. signo 27.

[+] Lib. 1. de Iubil. cap. 9.

[+] Histor. Cathol. lib. 1.

[+] In Vita B. Ignat. l. 2. c. 19.

vermoort zijn? Nae der handt in't iaer M.DC.XII. zijnder aen dit ghetal vele by ghekomen; iae 'twaer schier van noode, de lijsten alle iaeren te vernieuwen, aenghesien de vierigheydt niet en verflouwt, maer ouer al aenneemt.

Van d'Engelsche Martelaers van desen tijdt dert den Cardinael Baronius schrijuen, datse gheen mindere, maer meerdere croonen draeghen, als den H. Thomas van Cantelbergh; ende voeght daer by: *Ghelijckerwijs zijn de ghene,*[+] *die onlanghs de Societeyt*IESV *als onnoosele lammerkens in heylighe schaeps-koyen met heylighe onderwijsinghen tot het martelie opghequeeckt, ende tot Gode aenghenaeme slagh-offeranden ghemest heeft: die de heylighe Collegien van Roomen, ende van Rheims (die ick segghen magh hooghe torens teghen het aenschijn der Noorden, ende stercke bol-wercken des gheloofs te wesen) uytghesonden hebben tot de triomphen, ende tot de croonen vervoordert.* Dit aldus zijnde, moghen wy vrijelijck roepen: O gheluckighe Societeyt, wiens kinderen ouer alle wateren ende landen hun bloedt ghestort, ende den naem huns moeders in alle de gewesten der wereldt met roode letteren gheschildert hebben, die noch tijdt, noch eeuwigheydt en sal uytwasschen!

[+]In Annotat. Martyrolog. Rom. 29. Decemb.

Noch heeft het Gode belieft, iet anders aen dese glorie,[+]als eene toe-mate by te worpen. Alle martelien zijn mirakelen: maer noch heeft hy vele van dese martelien met nieuwe mirakelen willen vereeren. Het doodt lichaem van Alphonsus de Castro in zee gheworpen zijnde, wierdt dry daeghen daer nae met blinckende licht omschenen, versch ende suyuer bloedt noch uyt sijne wonden gheuende, op't strandt ghevonden. Nae dat de Barbaren aen Gonsaluus[+]de Tapia het hooft ende slincken arm afghehouwen hadden, en hebben met gheen gheweldt den rechten konnen afsnijden; in wiens handt den duym ende eenen

[+]*Mirakelen gheschiedt onder dese martelien.*

[+]Ribad. Centur. Martyr.

vingher cruys-wijs ouer malckanderen gheslaghen waeren. 'Sander-daeghs hebben de Christenen sijn lichaem ghevonden, plat ter aerden uytghestreckt, met de borst nederwaerts, maer dien rechten arm opgherecht nae den hemel; als of hy het cruys noch nae sijne doodt hadde willen voeren. Dry vande ghene, die Ioannem Baptistam Seguta met sijne mede-ghesellen in Floridâ vermoordt hadden, hunne kofferkens doorsnuffelende, ende een crucifix daer in vindende, soo sy dat stoutelijck met nieus-ghierigheyt aensaghen, zijn doodt ter aerden neder-ghesoncken. Men verhaelt, dat Martinus Laterna in d'Oostersche zee gheworpen zijnde ende verdroncken, sich aen eenen ghevanghen vande Tartaren veropenbaert, ende hem van sijne banden ontslaghen, ende op een veldt in Moscouien vijftigh mijlen vanden Tartarischen legher ghestelt heeft. Ignatius Azebedius ende sijne mede-ghesellen zijn vande H. Teresia met groene lauwer-kranssen op het hooft, inden hemel ghesien gheweest. In wat tijden sal konnen vergheten worden die wonderbaere koren-adere, die in't bloedt van Henricus Garnettus doordroncken, het aensicht des Martelaers soo nae het leuen vertoont heeft, dat het gheene pinceelen en souden konnen naeschilderen? Hoe en sal inde memorie van alle eeuwen niet ghedruckt worden Abrahamus Georgius Maronita, op wiens neck twee zabels ghebroken zijn? den derden isser door ghegaen om den Martelaer van sijne croone niet langher op te houden. Ter plaetsen daer hy begrauen was, zijn veertigh daghen langh dry witte voghelen, van vremde grootte ende onghesiene ghedaente ghesien gheweest. Gheduerende den seluen tijdt saghen de Turcken van Mazua, met grooten toeloop ende verwonderinghe, lampen ouer sijn graf inde auendt branden. Versch is de ghedachtenisse

+Andr. Schottus in Vitâ Borgiae l. 3. c. 6.

+Ribad. Centur. Martyr.

+Yepez in Vitâ S. Teres. l. 3. c. 17.

+Ribad. Centur. Martyr.

(ende en sal niet verouderen) van Marcellus Franciscus Mastrillius; wiens hals den Iaponoischen scherp-rechter met tweemael te slaen niet en heeft konnen hinderen, ende de derde reyse alleen door sijnen oorlof: wiens leuen, nae dat hy van Xauerius is ghenesen gheweest, niet anders dan een gheduerigh vervolgh van mirakelen en is.

Wy sullen verwachten, dat alle dese dinghen breeder sullen beschreuen worden; ende alleen segghen 'tghene tot ons voornemen dient: dat, zijnde nu de Societeyt door alderhande soorten van tormenten en dooden beproeft, sy vande Godtlijcke bermhertigheyt sal mogen verwachten, dat den H. Hieronymus vande H. Kercke geschreuen heeft: *Sy is door vervolghinghen ghewassen, ende door martelien ghecroont.*

Het viifde capitel.
Van d'eere die de Societeyt, door de mirakelen ende dierghelijcke vvonder-daden van haere kinders, aenghekomen is.

OM alle de mirakelen, die den H. Ignatius met de sijne gheduerende dese eerste eeuwe der Societeyt ghedaen heeft, in't besonder te beschrijuen, waer't noodigh niet een enckel capitel (hoedanigh dit teghenwoordigh is) maer eenen heelen boeck aenden Leser voor te houden. Behaluen dat de Societeyt selue van verscheyden wijse ende[+] vernufte mannen een heerlijck en onverghelijckelijck mirakel is ghenoemt gheweest; heefter Ignatius voor sijn hooft alleen soo vele aen de wereldt ghegunt, dat hy voor en nae sijne doodt ouer alderleye quaelen ende onghevallen schijnt heerschappije ghehadt te hebben. Petrus Leita-

[+] *Het meeste mirakel vande Societeyt, is sy selue.*

nus, die den eersten Bischop van Brasilien was, onse mirakelen ghehoort hebbende, plagh de Societeyt inde landen van Brasilien eenen gouden ringh te noemen, wiens edelen steen was P. Iosephus Anchieta, dier ghewesten Apostel.[+]

Hy nam quansuys sijn oogh-ghemerck op den fabuleusen ringh van Gyges, daer Plato en Cicero af mellen, den welcken in sijne casse een wonderdaedigh gesteente hadde, waer mede selsaeme kueren gheschiedden: als of hy hadde willen segghen, dat schoon de Societeyt een lichaem scheen te zijn, wiens alle lidtmaeten rondom de heele wereldt seer wonderlijck blincken, gheen nochtans van alle in menighte en heerlijckheyt van mirakelen aen P. Iosephus te vergelijcken en was. Hy sal vlughskens sijne plaetse onder d'andere vinden, ter wijle doch hy seer gheerne d'eere sal gheuen aen Ignatius ende Xauerius, die alreede ghecanonizeert zijn, van met hunne maght door alle d'elementen voor te gaen; ouer de welcke schijnen dat niet alleen sylieden, maer oock vele van hunne mede-broeders een vol ghebiedt ghehadt hebben.

[+]Beretarius l 5. Vitae Iosephi Anciet*a*e.

Wy sullen van't vier beghinnen, wiens oft ghemeynschap oft teghenheyt met Ignatius, sijnen naem selue (die in't Latijn van't vier er-komt) ghenoeghsaem uytwijst.[+] Ick late nu vaeren ghemeyne saken, dies aengaend al te bekent; den Godtlijcken glans ende vier waer mede sijn aensicht dickmael omschenen was, de vlammen die op sijn hooft uyt de hemelen daelden, de ghensters en flickerlichten die daer van bouen ouer sijn doodt lichaem vielen, den brandt die aenden onverlaet van Compostella op den seluen dagh ouerquam, als hy Ignatium by scheldinghe gheoordeelt hadde weerdt om verbrandt te worden. De handt van eenen Vincentius Paganus, die heel van't vier verschout was, en is sy niet met het aenraken van sijn

[+]*Mirakelen in't vier door S. Ignatius,*

handt-schrift genesen van alle pijnen verlost geweest? Sijn papieren beeldt is het niet menighweruen rondom in't vier onbeschadight ghebleuen? Omtrent Compostella[+] was inde bosschen van Galicien eenen brandt ontstaen, die nu sijne vlammen tot het naeste dorp droegh, ende nauwelijck dry stappen was vande rijpe graenen die noch in't veldt stonden: iemandt van d'onse 'tiammer van d'aerme boeren siende, neemt de medaille van sijn roosen-hoeyken (daer de tronie van Ignatius op stondt) en worptse in't vier, daer't meest gheweldt dede. Op den seluen ooghenblick wijcken de vlammen, ende sonder de medaille in't minste te hinderen, blusschen haerseluen. Van ghelijcken is in Mexico ghebeurt niet verre van Inliacon,[+]daer Petrus de Medina het beeldt vanden heylighen man, dat hy ouer hem hadde, in een bernende huys gheworpen, ende sonder voorder letsel, oock van't beeldt, 'tselue bewaert heeft.

[+]*te Compostella,*

[+]*in Mexico,*

Ende want de peste al mede een vier is, dat sijne kolen heeft, is dese oock al maghteloos onder sijn ghebiedt gheworden. In't iaer M.DC.V. hebben de ghebeden en beloften[+]voor sijn beeldt ghedaen een heel huys-ghesin in Peru, dat met de haestighe sieckte besmet was, op staenden voet ghenesen. 'tSelue is onlanghs te Bolognen in[+]Italien aende heele stadt gheschiedt, waerom oock d'inwoonders allegader den H. Ignatium, met ouerstaen vande Pauselijcke autoriteyt, voor eenen eeuwighen patroon verkoren hebben. Niet min isser ghebeurt te Bourgos[+]in Spaignen, daer menigh mensch vande peste verlost is door het innemen van't water, 'twelck ter eere van onsen heyllighen Vader ghewijet wordt.

[+]*in Peru,*

[+]*te Bolognen,*

[+]*te Bourgos;*

Schaedelijcker als dese twee vieren, is het derde van onkuyscheyt, ende het vierde vande vlammen der helle;

maer dies te krachtigher heeft hy sich oock daer teghen ghestelt. 'tIs ons kennelijck by oorkond van verscheyden ghetuyghen, hoe datter met menighte vanden brandt des vleesch en alderhande onsuyuere verbeeldinghen en ghedachten die hen bestreden, door't eeren van sijn heylighdom verlost, en van alle bekoringhen bevrijdt zijn gheweest.

Maer gheen' ondervindinghe isser klaerder als die van't ghewelt der duyuelen, datse inde besetene menschen door het aenroepen vanden H. Ignatius lijden. Hoe dickmael heeftmense hooren huylen en schreeuwen, alsser oock in't heymelijck iet dat den heylighen man aenghingh, ouer[+]hen ghebruyckt wierdt, *datse door het schroomelijck vier van Ignatius, den welcken sy bouen alle Heylighen vreesden, ghebrant ende ghepijnight wierden?* In't iaer M.DC.I. ghebeurde't dat een betoouert oft beseten vrouw-persoon, die verscheydelijck vanden boosen vijandt ghequelt wierdt, den seluen op eenen tijdt omringhelt met helsche vlammen op haer sagh aenkomen. Sy hadde tot haer verweyt altoos eenen brief veerdigh die met d'eyghene handt van Ignatius gheschreuen was, desen wierptse teghen het afgrijselijck monster aen; en siet, op staenden voedt voor alsdan en altoos moesten de vlammen wijcken, ende den helschen vijandt swichten.

[+]Andr. Luc. l. 7. cap. 12.

[+]Aenden Vader en zijn de kinderen noch onghelijck, noch misaerdigh gheweest: sonderlingh dien grooten Xauerius, die nu ghelijck eenen anderen Iosue vele uren langh de sonne dede onbeweeghelijck inden hemel staen; dan ouer[+]de Toloisen de straffe der Sodomiten met eenen vierighen reghen vernieuwde; op eenen anderen tijdt, by ghebreck van olie, tot groote verwonderinghe vande Sarasijnen en Heydenen, het water met de lemmeten dede branden; nae sijne

[+]*door S. Xauerius,*

[+]*in Indien,*

doodt de stadt Malaca inder voeghen vande peste verloste,[+]datter niet een enckel mensch meer af en stierf, oft sieck en wierdt, soo haest sijn heyligh lichaem daer was aenghebracht; 'tselue lichaem tegen den brandt van d'ongheblusschte kalck, waer mede het ouergoten was, soo beschermde, dat het sesthien maenden nae de doodt noch frisch, ieughdich, sappigh, en vol versch bloedt ghevonden is.

[+]*te Malaca,*

Een mirakel isser aengaende 'tvier, daer Ignatius en Xauerius beyde t'samen, d'een soo wel als d'ander, deel in hebben: want soo den brandt, die te Florencen ontstaen was, en[+]alreede een groot deel huysen verslonden hadde, in't huys van eenen borgher met naem Donatus Franciscus Galligay begonst te vatten; is desen voor al het volck op sijne knien ghevallen, en heeft eensgaders aen sijne twee patroonen Ignatius en Xauerius de bewaernisse van sijn huys beuolen. Nauwelijck hadde hy sijn ghebedt ghesproken, of beyde de Heylighen komen te hulpe, en vertoonen hen in eenen schijn, die selue 'tlicht van't vier verre te bouen gingh. Men hoorde datse met menschelijcke stemme hunnen dienaer moedt gauen, ende men sagh dat den windt, die den brandtseer verbreydt hadde, daedelijck gingh nederligghen, ende de vlammen uyt gaen. Soude op dese niet passen 'tghene den H. Apostel seght: *Sy hebben de kracht des viers uyt-ghebluscht?*[+]

[+]*te Florencen t'samen met S. Ignatius;*

Niet min en heeft in Polen den Saelighen Stanislaus Kostka[+]ghedaen, als hy vele iaeren nae sijne doodt met eene sienlijcke teghenwoordigheyt eenen schroomelijcken brandt ghebluscht heeft. Desen ionghelingh plagh, gheduerende sijn leuen, soo van liefde te branden, dat den inwendighen brandt sijns herten noch van het leuendigh-makende sap van binnen, noch vande natte ende koude doecken, diemen op sijne borste van buyten leghde, sonder

[+]Hebr. 11. 34.

[+]*door Stanislaus, in Polen,*

mirakel konde ouerwonnen worden. Hoe wel dit aen hem alleen niet en is eyghen gheweest. Op de liefde van Ignatius, als hy 'swintersdaeghs tot den hals toe in eenen killenden poel omtrent Parijs stondt, om den brandt des vleesch in een wulps ghesel te stelpen, passen al mede de woorden[+]vanden bruydegom: *Haere lampen zijn als lampen des viers ende der vlammen. Vele wateren en sullen de liefde niet konnen uytblusschen, noch gheene vloeden en sullen die ouervallen.* Van ghelijck een ghewelt moeste den brandt van Xauerius wesen, die de kleederen van sijn borst aftrock, om 'therte te verkoelen, en luyde uyt riep: *'tIs ghenoegh, ô Heere, ick en kan niet meer, 'tis ghenoegh.* Niet minder en was dien van Petrus Faber, als hy menighmael in vollen winter, niet teghenstaende sijn bloodt lichaem met sneeuw ouerdeckt was, in 'tvier scheen te staen, en van hitte te blaken.

[+]Cant. 8. 7. 8.

[+]Wat sal ick segghen van P. Anchieta die wy bouen melden? hoe dickwils is den brandt van sijn herte gheduerende 'tghebedt omtrent sijn hooft met blinckende straelen uytgheslaghen? Als hy niet alleen de plaetse rondom daer mede verlichtede, maer tusschen 'tghesangh ende schijnsel der Enghelen, als eenen nieuwen Kerst-nacht vierde? Hoe dickwils heeft hy teghen d'onverdraeghelijcke hitte der sonne nu de locht met wolcken ouertrocken, om dat het aerdrijck met sijne vruchten niet gansch en soude verdorren; nu den brandt des hemels met een' onverwachte schaduwe[+] ghebroken? als hy bouen het top-seyl der schepen een ander vande vederen der voghelen uytspande, die hy met een woordt van alle kanten dede aenkomen en op staenden voet vergaderen, met last vande menschen t'ouerlommeren die nu begonsten van hitte te sticken. Die sulck eene maght ouer 'themelsch vier vande braedende sonne hadde, is't wonder dat hy 'taerdsche soo lichtelijck ouerwon, als hy

[+]*door Anchieta in Brasilien,*

[+]*op zee,*

met een enckel teecken des heylighs Cruys de verschouwde handt aen een van d'onse in't Collegie vande Bahya van[+] alle pijne ende qutsuere ghenesen heeft?

Hier diende nu wel P. Spinola, Chimura, Camillus, en soo vele andere brandt-offeranden vande Nieuwe wereldt by ghevoeght; dan dese hebben hunne plaetse onder de Martelaers alreede ghevonden. Euen-wel soo en magh ick hier onder stil-swijghen niet voorby gaen die twee Apostolijcke mannen van America P. Rochus Gonzales de[+]Sancta Cruz, en Alphonsus Rodrigues: waer van den eenen oock nae sijne doodt noch ghepredickt heeft. Sy waeren nu beydegader door het opruyen van eenen uytstrijcker met naeme Nezu, die sich voor Godt uytgaf, wreedelijck vermoort, als de Barbaren hunne lichaemen inde capelle ende hutteken van hun wooninghe (soo als het van tacken en stecken by een gheraept was) ghesleypt hebben, ende 'tvier daer in ghesteken, om die seffens te verbranden. Maer soose 'sanderen daeghs ter plaetse keerden, meynende datse anders niet als d'asschen vande doode lichaemen en souden vinden, hebbense die van't vier heel ongheraeckt ende ongheschendt ghesien. Hier ouer seer verslaghen, worden eene stemme ghewaer, die nu niet uyt den mondt van P. Rochus (dien t'samen met het hooft heel verplet ende vande schouderen afgheruckt was) maer uyt den tronck, ende ghelijck uyt het herte van't doodt lichaem, henen quam, ende dese Barbaren met bescheydelijcke woorden aensprack: *VVaerom hebdy my uwen goedtjonstighen[+] vriendt doch soo deerlijck om hals ghebraght? my segghe ick die v soo beminde, ende uyt gheen andere reden, als om uwe saligheyt hier te lande ghekomen was? Ghy hebt wel mijn lichaem ghedoodt, maer mijne siele gheenssins, de welcke met Godt ende sijne Heylighen inder eeuwigheyt in vreughdt leeft, ende sal v*

[+]*te Bahya:*

[+]*door P. Rochus Gonzales en Alphonsus Rodrigues:*

[+]Litterae P. Franc. Truxillo Prouincialis Paraquariae.

eer langh te bate komen inde straffe die ghy om dese moordt verdient hebt. Met dese stemme, die hen hadde moeten tot leedtwesen beweghen, zijnse voor dien tijdt noch meer verbittert gheworden, hebben dat sprekende herte uyt sijn lijf gheruckt, ende in't vier gheworpen. doch te vergheefs: want 'tselue met de lichaemen, niet teghenstaende datse tot dry reysen toe met menighte van houdt nieuw voedsel aende vlammen gauen, altoos heel ende onghekrenckt ghebleuen is. Dit al hebben naemaels meer als vijftigh Barbaren inde teghenwoordigheyt van vijf Religieuse mannen, en vele soo Spaignaerden als Indianen eenpaerlijck ghetuyght. 'tGheweldt vande liefde Godts, die dit herte leuende vermeestert hadde, gaf aen 'tselue kraght om allen uytwendighen brandt te wederstaen: als[+]oock al mede dede aen P. Mastrillius, die onlanghs in't iaer vijf-en-dertigh inden tocht teghen de Mindanaoisen, daer hy de victorie oock voorseyde, eenen kloot van't grof gheschut op de borst (die hy al staende afschuddede) ontfanghen heeft, sonder voorder letsel, dan alleen dat sijn kleedt tot meerdere versekeringhe van't mirakel doorboort wierdt.

[+]*door P. Mastrillius.*

[+]Van't vier komen wy tot de locht ende de winden. Hoe menighmael is in Ignatius, Xauerius, Anchieta, ende meer andere waerachtigh bevonden, datse *wandelden bouen de[+]vederen der winden,* ende de selue *voortbraghten uyt de verborghen[+] schatten,* iae de selue *'tghewight* van eene ghestaedighe onderdaenigheyt *aenhonghen?* Nu waerense opghetoghen[+]vander aerde, en honghen inde locht; nu ghebodense d'onwederen en calmten op de zee; nu wierdense schier op een ooghen-blick tijdts vele mijlen weeghs van d'eene[+]plaetse op d'andere vervoert. Ignatius was op den seluen tijdt t'samen te Roomen ende te Ceulen: hy scheen ouer wegh

[+]*Mirakelen inde locht,*

[+]Psal. 103. 3.

[+]Psal. 134. 7.

[+]Iob 28. 25.

[+]*door S. Ignatius,*

te vlieghen als hy de reyse van Parijs nae Roüanen sieck en nuchter op eene seer korte wijle afleghde: quam nae sijne doodt tusschen hemel ende aerde, te hulpe aen een kindt te Ferraren, 'twelck soo't sijne moeder al spelende uyt de[+]venster ontschoten was, is door't aenroepen van sijnen heylighen naem inden val selue te rugghe opwaerts ghedreuen, ende tusschen d'armen van sijne moeder door een onghehoort mirakel ghekeert. Xauerius reysende nae[+]China, was seffens op twee schepen teghenwoordigh, ende hiel de winden in bedwangh; braght teghen windt de iaghte wederom, die van't oorloghs-schip door onweer ontslinghert[+] was; voerde vijf daghen langh eenen koop-man van Meliapor, die schip-brake gheleden hadde, op een berdt door de baeren van d'onstuymighe zee tot op 'tstrandt daer hy was t'seyl ghegaen: welcken tijdt gheduerende scheen met den seluen altoos te spreken, daer hy nochtans te Meliapor in stadt was, ghelijck een ieder ghetuyght heeft. Anchieta wierdt dickwils vervoert, ende verdween uyt der[+]menschen ooghen om met Godt te handelen, achterhaelde baervoets oock de snelste peerden, ghingh schier op een ooghen-blick tijdts vijfthien mijlen verre, en keerde verrichter sake, sonder datmen hem miste; haelde op min als een half ure nu den Breuier, dan den Missael, die wel seuen mijlen weeghs van daer waeren.

[+] *te Ferraren,*

[+] *door S. Xauerius op zee,*

[+] In relat. Canon.

[+] *door Anchieta.*

De heyr-krachten der duyuelen, die door onse locht[+]swieren om Godts schepselen te beschaedighen, moeten ons al mede dienen om dit beloop van reden ter eere vande Societeyt te begrooten. Ignatius heefter menighe reysen[+]den spot, ghelijck al met koor-ioghers, mede ghehouden, nu sloegh hyse met stocken, dan verioegh hyse met sijnen naem alleen, oft met sijne brieuen. Xauerius vernagelde ouer[+]al hun snaterende backhuys inde afgoden, verdreefse uyt

[+] *Maght van d'onse ouer de duyuelen,*

[+] *van S. Ignatius,*

[+] *van S. Xauerius,*

de leuende ende doode tempels, steldense tot eenen schimp+en verwijt oock vande kleyne kinders. Stanislaus verioegh hem dickmael onder de ghedaente van eenen swerten hondt eer hy noch inde Societeyt quam. 'tSoude te langh vallen alle de wondere daeden in't besonder te verhaelen, de welcke door onse Heylighen teghen de boose gheesten verricht zijn; doch en kander een oft twee vande doorluchtighste+ niet voorby gaen. Te Senen in Toscanen was in't iaer M.D.LXI. een ionghe dochter, die twaelf iaeren langh niet alleen met vremdt spoocksel ghequelt en vervolght, maer oock met harde smijtinghen daghelijcks vande boose vijanden ouervallen wierdt. Dese hebbende uyt deuotie ouer haer het beeldt van S. Ignatius ghenomen, heeft bevonden dat het aen haer voor eenen schilt diende: want soo dickwils als dit helsch ghespuys op haer aenquam, en sy 'tbeeldt daer teghen aen stelde, stonden alle de duyuelen maghteloos en moesten hen met een ijdel ghetier, al huylende, en teghen Ignatium uytvallende, vertrecken. Maer als't op eenen tijdt ghebeurde, datse dit beeldt liet vaeren, om te proeuen oft oock inder waerheyt door de verdiensten Ignatij, oft wel door andere heymelijcke reden den vijandt bedwonghen wierdt; soo heeftse met een groot ghedruys dese donckere gasten wederom op haer sien aenkomen, ende met eene menighte van slaghen diese ontfingh, voortaen gheleert, datse 'tbeeldt ende de deuotie tot haeren weldoender nimmermeer en moeste verlaeten, ghelijckse oock tot haer groot welvaeren niet meer en dede.

+*van Stanislaus;*

+*vvederom van S. Ignatius te Senen,*

+Noch wel soo doorluchtigh is 'tghene dat in't beghinsel van de teghenwoordighe eeuwe aende Princesse van Mirandula ghebeurt is: de welcke nae datse langhen tijdt de ghewoonlijcke bannen en uytmaeninghen der H. Kercke teghen een heel rot duyuelen (waer mede sy beseten

+*te Mirandula,*

was) te vergheefs ghebruyckt hadde, heeft ten laetsten den H. Ignatium aengeroepen, vanden welcken sy soo haestighlijck ende wonderlijck gheholpen wiert, datter twee Bischoppen,[+]die van Modena ende Rhegio, vanden Apostolijcken Stoel toeghesnelt zijn gheweest, om de sake t'ondersoecken, ende den Paus, ghelijckse oock ghedaen hebben, van dit mirakel in alles te verrichten.

[+]Andr. Luc. l. 9. cap. 12.

Hondert en hondert dierghelijcke zijnder aldus gheschiedt: te Modena in Italien aen vier edele ionghvrouwen,[+]in Spaignen aen eene ionghe dochter, die van haer moeder voor de duyuelen vervloeckt, van dry der seluer beseten was; te Molsheym in Duytslandt aen eenen[+]ionghman, die sijne moeder eene toouerersse by handtschrift met sijn eyghen bloedt aen den boosen vijandt tot een eeuwigh verdragh ouerghegheuen hadde. Sy wierden allegader door de verdiensten vanden heylighen Ignatius verlost, desen heeft oock sijn handt-schrift wederom ghekreghen.

[+]*te Modena,*

[+]*te Molsheym.*

Wat het derde element van't water belanght, gheen isser[+]daer onse Heylighen meerder maght in betoont hebben. Ignatius heeft in't iaer 1618. te Genua eene dochter aen hare moeder wederom ghegheuen, die nu een mijle weeghs in zee ghedreuen, nae datse een goede wijle tijdts in den grondt gheleghen hadde, is bouen 'twater komen vlotten; op 'twelck sy dry uren langh vanden heylighen man, die haer in't gheselschap van een deel Enghelen gheduerigh ophiel, en versterckte, gherustelijck ghevoert is, tot datse van eenen grondt-swemmer daer toe uytghesonden, ontdeckt en aen landt ghebracht, frisch en ghesondt aen de moeder (die middeler-tijdt den H. Ignatium te hulpe riep) ouergheleuert gheweest is. Op eenen anderen tijdt heeft hy op den dorsch-vloer van eenen huys-man 'tmirakel van Gedeons vlies ver-

[+]*Mirakelen in't vvater door sinte Ignatius, te Genua,*

nieuwt: want soo door eenen grooten slagh-reghen alles rondom in't water swom, is de plaetse alleen daer sijn graen lagh, 'twelck hy aen Ignatius beuolen hadde, droogh ende onbereghent ghebleuen.

+Xauerius heeft inde Peerl-vischerije een kindt dat in den put verdroncken was, ende nu ter aerde gedraeghen wierdt, vande doodt verweckt. Hy heeft sijn wonderdaedigh kruys, dat hy om 'tonweder te slissen in zee gheworpen hadde, door eene zee-krabbe, die't hem korts daer nae op den oeuer tusschen sijn' eyghene handen leuerde, wederom ghekreghen. Hy heeft het oudt en versleten schip van Iacobus Pereyra, 'twelck nu van al die daer op waeren door onghenade van't opswillende element voor verloren ghehouden wierdt, niet alleenlijck voor die reyse met het teecken des heylighen kruys, maer voor altoos bewaert, voorseggende dat het door gheen tempeest altoos, maer van selfs inde hauen, sonder iemandts schade, naer vele zee-vaerden ('twelck dertigh iaeren daer nae eerst ercomen is) te gronde soude gaen. uyt welcke prophetie ghesproten is, dat, elck een sijn leuen en coopmanschap op dat betrouwende, 'tselue nu niet meer 'tschip van Pereyra, maer vanden heylighen Pater+ghenoemt wierdt. Hy heeft op de reyse nae China in't bystaen van meer als vijfhondert menschen (onder de welcke vele Sarasijnen en Barbaren waeren, die't al ghesmaeckt en tot landens toe ghedroncken hebben) met sijn ghebedt het sout nat van de zee, daer hy alle de vaten mede hadde doen opvullen, in soet en drinckbaer water verandert: door welck mirakel vele onghelooуighe tot Christum bekeert zijn.

+door S. Xauerius, in de Peerl-vischerije,

+op de reyse nae China;

+Anchieta heeft menighmael 'twater in wijn verandert: bouen dien noch in't Vincentiaensch Collegie, daer ghebreck van olie was, twee iaeren langh d'ijdele kruycke soo

+door Anchieta,

veel doen uytgeuen, alsser tot den behoorlijcken noodtdruft vereyscht wierdt, in't een CHRISTVM, in't ander Eliam, maer in't derde dat ick gae verhaelen, oock Moysen naevolghende. Hy was, soo't nu leegh ebde, verre van't ghewoel[+]der vischers, om beter in eenigheyt te bidden, op den oeuer vande zee gaen sitten: alwaer met Godt in eene diepe opghetoghenheydt besigh, en heeft niet ghemerckt dat den vloet seer sterckelijck wederom aenquam. Dus is hyer eenige uren blijuen sitten, tot dat hem sijnen mede-ghesel ghemist heeft: den welcken heel beladen sijne voet-stappen volghende, sagh hem ten laetsten diep in zee met d'ooghen opwaerts nae den hemel sitten, 'twater van't strandt af tot by hem toe van ter sijden als twee mueren, van bouen als een welfssel vast staende, sonder den heylighen man eens aen te raken. Wat soude den mede-ghesel hier doen? dit sorghelijck hol ingaen? hy en dert niet. den Pater van verre roepen? die en hoort niet. hy verstout sich eyndelijck, en gaetter nae toe, stoot ende treckt hem om uyt te komen. 'twelck als nu gheschiedde, ende den Pater voorghingh, viel het sluytende water soo dicht op de hielen van den Broeder, dat hy van vervaertheydt heel bestaen wiert, en voor-liep. Doen saghmen dat 't water de heyligheydt van Anchieta noch eens ontsagh, soo verre altoos achter blijuende, dat gheen van beyde tusschen de wilde baeren wandelende in't minste besproeyt en wierdt: duerende dit mirakel, tot datse nu buyten perijckel op den drooghen oeuer waeren, als wanneer de zee heel toegheloopen en ghesloten is. Hoe[+]dickwils heeft desen Heylighen de wolcken des hemels nu gheopent, dan ghesloten, om teghen te gheuen, oft te weygheren? hoe dickwils de zee ghekalmt? 'tWelck P. Silueria[+]al mede gedaen heeft, wiens doodt lichaem inden vloet gheworpen, de schadelijcke crocodilen daer uyt veriaeght heeft.

[+] *op den oeuer vande zee,*

[+] *in de vvolcken;*

[+] *door Silueria.*

Maer wel 'tgheluckighste mirakel dat Anchieta met het water dede, was voor den aermen Brasilot, die sonder doopsel ghestoruen, iuyst voor soo veel tijdts van hem ten leuen verweckt wierdt, tot dat hy ghedoopt zijnde, nae den hemel moght gaen, om d'eeuwighe saligheydt te ghenieten.

+'tLaetste element is de vaste aerde, hoe wel die al mede inde bekeeringhe vanden H. Ignatius, tot een voor-teecken van haere gheheele vernieuwinghe, ghebeeft heeft. Bouen de twee hondert mirakelen die alreede wettelijck van ses hondert en vijf-en-seuentigh ghetuyghen bevestight zijn, ghebeurender dagelijcks noch ontallijcke, die te langh waren te verhaelen: dit sal ick alleen in't kort segghen, dat hy+noch leuende aen eenen sekeren Lissanus, en nae sijne doodt aen verscheyden doode te Manresa, te Friburg, in Mexico, en nu onlanghs te Monebrega eens Medicijns soon 'tleuen wederom ghegeuen heeft. By de welcke is't datmen nu de moeders ende kinders voeghen wilt, die hy ghedurende den arbeydt bewaert heeft, nauwelijck salmen eenighe plaetse vinden, daer sijnen naem bekent is, of hy schijntter uyt in dierghelijcke mirakelen; waerom oock in sulcken ghevaer sijn heylighdom (als van eenen patroon der vrouwen die in't kinder-bedde zijn) ouer al versocht, en met beloften aen Godt vereert wordt. Maer gheen sake is voor hem te krachtigh: kreupele, lamme, blinde, dooue, ghichtighe, watersuchtighe, heeft hy ouer al en onuerscheydelijck+ghenesen. Te Gandien alleen zijn 72. mirakelen wettelijck aengheteeckent, niet min te Manresa, noch te Monebrega, daer op twee maenden tijdts acht, soo mancke als kreupele, ses blinde, veerthien verscheyden andere siecke gheholpen, ende bouen dien noch twee doode voor sijn beeldt verweckt zijn. Soo menighvuldigh zijn in dese laetste

+Mirakelen in d'aerde door sinte Ignatius,

+die verscheyden doode vervveckt:
Acta Canonizat. *helpt de vrouvven in den arbeydt,*

+gheneest alderleye sieckten:

stadt sijne weldaeden, datter onlanghs op min als vier weken hondert mirakelen by ses ghesworene Notarissen te boecke ghestelt zijn.

Alsoo vele heefter Xauerius ghedaen, vanden welcken[+]d'Indianen noch heden-sdaeghs ghetuyghen, dat *het een mirakel is, indien hy maer een weynigh tijdts ophoudt van mirakelen te doen.* Ick en sal niet anders van hem segghen als Nicolaus Zambeccarus in sijne lof-reden ter eeren vanden Heylighen inde teghenwoordigheydt van Gregorius den XV. gheseydt en heeft: te weten, *dat de menighte van sijne mirakelen soo groot, ende de selsaemheydt soo wonderlijck is, dat men inder waerheydt magh houden staen, dat hy niet min als iemandt vande groote Apostelen gedaen en heeft. Dat hy ten minsten twintigh doode verweckt heeft, ende onder dese eenen te Comorino die al begrauen was (om de Heydenen die'r teghenwoordigh waren, tot het ghelooue te bekeeren) onder het sermoon heeft doen opstaen, ende ghesondt nae huys ghesonden.*

[+]*door S. Xauerius;* Nicolaus Fina in litteris.

Moght ick dese materie nae verdiensten wijtloopigher[+]vervolgen, wat en soude hier van Aloysius ende sijne weldaden in Italien, van Stanislaus in Polen, van Borgia in Spaignen, van Silueria in Afrijcken, van Barzaeus in Indien, van Canisius in Duytslandt, van Lessius in Neder-landt, van soo vele andere Martelaers en Belijders, welcker heyligh-heydt de gheheele wereldt door met mirakelen vereert is, niet te schrijuen vallen? 'tware eenen dool-hof sonder eynde desen wegh in te gaen, ende daerom sal ick dit capitel met Iosephus Anchieta dien wonderbaeren Apostel vande West-Indien[+]besluyten. Op hem past eyghentlijck 'tghene de heylighe Schrift van Dauid seyde: *Met de leeuwen heeft hy[+] ghespeelt als met lammeren, en met de beyren heeft hy ghedaen, als met de lammeren der schaepen.* Luypaerden, bauianen, wilde-simmen, iae oock adderen en slanghen waeren sijn

[+]*door Aloysius, Stanislaus, Borgia, Silueria, Barzaeus, Canisius, Lessius,*

[+]*Anchieta.*

[+]Eccli. 47. 3.

daghelijcks gheselschap, die hy ouer handt streelde, en als ofse redelijcke creatueren geweest hadden, hen doen en laten beual. Hy sagh niet alleen de ghedachten der menschen tot inden diepsten gront der herten, maer oock toekomende dinghen, iae schier al 'tghene dat de heele werelt door merckelijcks geschiedde: waer onder naementlijck de doodt vanden Coningh Sebastianus van Portugael was, die hy met tranende ooghen in't iaer 1578. in Brasilien op den seluen vierden dagh van Oogst-maendt vertelde, alsse in dien ongheluckighen veldt-slagh in Afrijcken ghebeurde.

Het seste capitel.
Vanden roem die de Societeyt door de gheleertheydt en deughdt ghevvonnen heeft.

+'TWAs betaemelijck dat de Societeyt, die van Godt teghen d'onwetenheydt en d'ondeughdt der wereldt opgherecht was, van wijsheydt en van deughdt (als van de twee vernaemste middelen, die tot haer eynde dienstigh waeren) soude versien wesen. Hoe dese inden H. Ignatius uytgheschenen hebben, is bynae kennelijcker aen heel Christenrijck, als het van ons behoort gheschreuen te worden: doch om dit pondt, 'twelck wy neffens andere oock van goeden aloy en ghewight ontfanghen hebben, niet onder d'aerde te begrauen; sullen tot Godts eere (die doch den oorsprongh van alle gheleertheydt ende deughdt is)+'tselue al mede ten toone stellen. Al en begonst Ignatius ten dertigh iaeren maer te studeren, heeft nochtans soo wel in alle natuerlijcke ende bouen-natuerlijcke wetenschappen aenghenomen, dat hy nae een strengh ondersoeck vande Sorbona, Meester en Doctoor te Pariis ghepasseert is. Wel

+Geleertheydt en deughdt aen de Societeyt ghegunt.

+S. Ignatius vvordt Meester en Doctoor,

is waer, dat hy schijnt al langh te voren een' inghestorte[+]wetenschap ghehadt te hebben, waer door hy die diepsinnighe verholentheden van d'alderheylighste Drijvuldigheydt verstaen ende beschreuen heeft: ghelijck dit vermoeden al mede door dat boecksken van sijn' Exercitien versterckt wordt, daer sulcken verborghen schat van oprechte wijsheydt, als oock inden boeck van sijne Constitutien, in besloten is, dat onse vijanden selue hen daer ouer verwonderen. Dan, ghelijck noch den H. Thomas, noch den H. Bonauentura dies te mindere gheleertheydt ghehadt en hebben, om datse schier al hunne wijsheydt *vanden Vader[+] der lichten* uyt den hemel ontfinghen: alsoo en is oock de wetenschap van Ignatius niet min te achten, om dat hy van Godt selue in vele dinghen sonder menschelijck toedoen onderwesen is gheweest.

[+]*heeft een' ingestorte vvijsheydt.*

[+]Iacob. 1. 17.

Sijne kinderen hebben vanden beghinne der Societeyt af door desen schijn alsoo aen de wereldt gheblöncken, datse hier om by de H. Kercke in't Concilie van Trenten vergaedert, iae by de ketters selue tot noch toe bouen alle andere gheleerde mannen aensienlijck gheweest zijn. Een ieder verwonderde[+]sich ouer de wijsheydt die daer inden boesem van Faber, Xauerius, Laines, Salmeron, Iaius, Canisius stack. Dese zijn ghevolght inde gheschillen des gheloofs Posseuinus, Gretserus, Valentia, Campianus, Becanus, Scribanius, Cottonius, en die voor al moest ghenoemt worden, Bellarminus. Inde uytlegghinghe der heyligher Schriftuere Toletus, Serarius, Pererius, Ribera, Lorinus, Castrius, Maldonatus, Sa, Barradas, Iustinianus, Gaspar Sanchez, Prado, Villalpandus, Cornelius. Inde Scholastijcke Theologie Molina, Suarez, Vasquez, Lessius, Ruiz: inde Morale Henriquez, Azor, Reginaldus, Filiuccius, Layman, Thomas Sanchez: wiens heerlijck stuck van't Sacrament des hou-

[+]*Verscheyden gheleerde mannen der Societeyt,*

welijcks als den Paus Clemens den VIII. met verwonderinghe ghelesen, en daer by vande onnoosele onbevlecktheydt sijns leuens verstaen hadde, gaf ghetuyghenisse, dat hy meer eenen Enghel als eenen mensch was.

Wie soudese allegader konnen bybrenghen, die op de heylighe Vaders, vande volmaecktheydt, vande gheschiedenissen der tijden, vande Philosophie, vande Mathematijcke, iae oock van alle scientien en vry konsten met grooten roem van diepsinnigheydt ende gheleertheydt hunne boecken hebben uytghegheuen? Daer in eenen besonderen lijst af uytghegaen door Ribadeneira, ende wordt noch eenen nieuwen beschreuen, den welcken deser ende aller andere Auteuren naemen (die wy ghedwonghen zijn hier[+]achter te laten) met eens ieghelijcks lof-schrift vervaten sal: 'tsal ghenoegh zijn hier te bemercken, dat 'tmeerdere deel vande Vniuersiteyten der wereldt ons voor haer leeraers oft mede-leeraers aenghenomen heeft.

[+]*leeren schier in alle Vniuersiteyten.*

[+]Waerby ick niet meer als twee loffelijcke ghetuygenissen wil voegen, d'eene vanden Beyer-vorst Albertus, die in't iaer 1560. als de Societeyt noch heel iongh was, dese woorden aen onsen Generael P. Laines schreef: *Isser wel een Christen mensch, die sich niet grootelijcks ouer de uytstekelijcke gheleertheydt va V. Eerw. kinderen, ouer hun deughtsaem leuen, ende der ketteren maght door hen beschaemt en ghebroken, niet en sal verheughen? VVaer van wy aen V. Eerw. als Vader van soodaenighe kinderen veel ghelucks bieden, te meer om dat wy hopen dat enckelijck door hun vlijt en toedoen den brandt der ketterijen heel uytgebluscht, ende den ouden luyster vande Catholijcke Religie wederom opgherecht, ende schijnbaer sal worden.* 'tAnder[+]ghetuyghen is van Florimundus Remondus, die van onse Collegien sprekende, aldus seght: *In dese Collegien is een ouergroot ghetal der Iesuiten, van welcker gheleertheydt sulcken ghe-*

[+]*Ghetuyghenisse vande gheleertheyt der Societeyt,*

[+]Lib. de Orig. haeres.

rucht is, dat het schijnt datse oock alle vervallene wetenschap wederom sullen oprechten. Nae welcke woorden sijn' aensprake tot ons keerende, *Maer ghylieden,* seght hy, *ô onverwinnelijck en onvermoeyt gheslacht vanden vromen Achilles, zijt (soo wy gheloouen) uyt den hemel tot ons ghesonden, op dat ghy eens van dese langhduerighe en deerlijcke oorloghe der ketterijen een goedt eynde soudt maken. Aen ulieden is, ghelijck eertijdts van Mercurius aen Vlysses, dat heylsaem kruydt Moly van Godt gheiont, om de groote menighte der menschen, die vande toouueresse Circe, de ketterije segh ick, alreede betoouert, en in beesten-gelaet verandert zijn, wederom in hun oude gedaente te stellen, oft die'r noch niet af gheraeckt en zijn, van haer onheyl ende slimme rancken te verhoeden. Van ulieden, ô alderkloeckste helden, verwacht de helsche Hydra haeren laetsten slagh. 'tIs doch ghesloten: ghelijck Troia onder Pyrrhus, alsoo moet de ketterije onder ulieden vergaen ende vernielt worden. En schoon uwe verdiensten ende moeyten nae behooren van een ieder niet aengenomen oft vergolden en worden, en laet daerom niet uwe victorie te vervolghen, tot dat ghy den vijandt ganschelijck onder de voeten brenght, ende ouer den seluen mooght triompheren.*

De deughden, de welcke aen dese gheleertheydt den luyster gheuen, waer mede sy voor Godt ende de menschen *als schijnsel des firmaments, en als sterren in d'eeuwigheden*[+] *blincken,* zijn naementlijck dese dry, die den Paus Gregrorius den XIII. nae een rijp bemerck, bouen andere inde Societeyt met verwonderinghe bevonden heeft; soo diepe oodmoedigheydt en misachtinghe sijns selfs in sulcke wijsheydt, soo groote liefde, ende eendraghtigheydt van willen, in sulcke verscheydenheydt van natien, soo Enghelijcke en onbevleckte reynigheyt in sulcke iongheyt: welcke paeringhen van deughden, ghelijckse anderssins selsaem zijn, alsoo te meerderen lof verdienen, alsse uytstekelijck in eenige Reli-

[+]Daniel. 12. 3.

Gregorius den XIII. bemerckt dry sonderheden inde Societeyt:

gieuse vergaederinghe ghevonden en onderhouden worden.[+]Wy hebben vanden beghinne ons beste ghedaen, en, Gode lof, noch doen om die te vervolghen. Ghelijck doen Laines en Salmeron, die als Paus-Theologanten tot het Concilie van Trenten ghesonden waeren, ende in't selue, met uytstekelijcken roem van gheleertheyt, onder de treffelijckste mannen vande heele wereldt daghelijcks verkeerden, de kinderkens achter straeten den Catechismus ghinghen leeren: ghelijck doen Xauerius en Barzaeus, die groote Apostelen vande Nieuwe wereldt, by Coninghen ende Princen om hunne wijsheyt ende predikatien soo vermaert, met een belleken de wichters ghinghen tot de Christelijcke leeringhe vergaederen: ghelijck doen Canisius en Lancilottus, soo groote Doctoren en Predikanten alsse waeren, den eenen in Sicilien, den anderen in Indien, de letter-konst en andere leeghe scholen leerden: ghelijck noch doen alle d'Ouerste vande Profes-huysen ende Collegien, iae oock alle de Professen inden aenvangh van hunnen staet, oft graed, den tijdt immers van veertigh daghen hen verontledinghe om d'onbeiaerde iongheyt inde fondamenten des gheloofs t'onderwijsen. Alsoo wordt dit ghebruyck noch hedens-daeghs met de selue nederigheyt t'alle kante*n* onverbrekelijck op d'eene oft d'andere maniere onderhouden. Hoe vele mannen van verstandt, die tot hooghere ampten bequaem zijn, hoe vele van Princelijcke af-komste, die in Houen van Keysers en Coninghen opghebracht, gheen ander gheselschap als de groote der wereldt en hanteerden, houden hen t'onsen huyse besigh met de kinder-scholen, ende d'aerme iongheyt, soo wel op de dorpen als in de steden t'onderrichten? Hoe vele meesters, nae datse de Godtheyt oft Philosophie inde Vniuersiteyten met grooten lof voorgelesen hebben, sietmen hen tot

[+]*De eerste groote gheleertheyt met groote ootmoedigh-heyt.*

de verworpene ghedienstigheyt der soldaeten inden legher en elders in gevangen oft gast-huysen vernederen? Dese ootmoedigheyt dochte aen eenen vermaerden Doctoor vande Theologie in ons Neder-landt al te groot te wesen; waerom hy de Societeyt verlaeten hebbende die hy was inghegaen, en ghevraeght om wat reden, gaf gheen' andere als dat hy noyt ghemeynt en hadde, datter onder soo gheleerde mannen sulck eene ootmoedigheyt te vinden was.

Desghelijcks soudemen moghen segghen vande broederlijcke[+]liefde, dat het onghelooуelijck, iae schier onmoghelijck is, onder volck van soo verscheyden landen, die doch van strijdende ghesintheden ploghten te zijn, de selue met sulcken eendraght ende ghelijck-williglheyt te voeden, datse oock den lof der eerster Christenen verdienen, vande welcke S. Lucas seyde: *De menighte der ghener die gheloofden, hadde een herte ende eene siele.* 'tGhebeurt somwijle datter gheen twee vande selue stadt oft lantschap in een Collegie en woonen, des euen-wel niet onvermindert isser meerdere liefde onder den anderen, als ofse kinders van eenen natuerlijcken vader waeren. 'tWelck hem besonder in't ontfanghen vande gasten ende uytlanders laet blijcken, de welcke hoe onbekent en vremdt datse zijn; van hoe verre landen datse komen, niet alleen als kinderen vanden huyse ouer al met groote beleeftheyt en herberghsaemheyt ontfanghen, maer oock met sulcke teeckenen van goethertigheyt bewellekomt, ende van een ieghelijck ghedient worden, datse in hunne eyghene moeders huysen sulcke hertelijckheyt niet en souden konnen verwachten. Soo datmen oft inde Societeyt, oft nerghens, ondervindt, hoe waerachtigh die belofte van onsen Saligh-maker is, dat *soo wie huys, oft broeders, ofte susters, oft vader,[+] oft moeder,* &c. *om sijnen naem verlaet, hondertfout ontfanghen*

[+]*De tvveede, groote liefde met groote verscheydenheyt van natien.* Act. 4. 32

[+]Matth. 19. 29.

sal,[+] *ende het eeuwigh leuen besitten.* In gheene Religie meerdere verscheydenheyt van graeden als in d'onse: bouen de Nouitien ende tijdelijcke Coadiuteurs, hebben wy Scholasticos oft Studenten, die alsoo tot hunne laetste belofte, ('tzy datse Priesters zijn, oft niet) ghenoemt worden: van die hunne laetste beloften doen, wordender sommighe Gheestelijcke mede-helpers (die den naem van *Coadiutores formati* voeren) andere Professen van dry, 'tmeeste-deel van vier beloften, ghemaeckt. Welck onderscheyt niet teghenstaende, trecken allegader eene koorde, ende spannen t'samen aen, elck een nae de gratie die hy van Godt ende de natuere ontfanghen heeft, om de sielen tot hunnen Schepper ende Heere te brenghen. Nerghens hardere diensten, nerghens nochtans veerdigher oft soeter gehoorsaemheyt, eensdeels uyt reden datter geen' uytstekelijckheyt oft voordeelen, van kost, kleederen, oft eenigh ghemack, niet alleenlijck nae, maer oock gheduerende hun ampt, voor d'Ouerste en zijn; ten anderen oock om de goedertierene gemeynsaemheyt, die d'Ouerste aen hunne sijde met d'ondersaeten, en aen d'andere sijde om het behoorlijck ontsagh en eerbiedinghe dat d'ondersaeten tot d'Ouerste ghebruycken. Waer uyt men voorders siet spruyten, 'tghene [+]den H. Apostel aende Romeynen beual, *Datse met liefde des broederschaps malckanderen lief-hebben, ende met eerbiedinghe malckanderen voorkomen.* Inder voeghen, dat ghy den onderdaenighen meer uyt sijn ontsagh ende vlijtigh uytwercken, als den beuel-hebber uyt sijn' ontsaghelijckheyt ende gheboden erkennen sult. Hierom en weten oock van gheen voor oft nae gaen, eerste oft laetste plaetse in processie, oft aen tafel, te spreken; behaluen den Ouersten, (die ouer al d'eerste inde plaetse Godts moet zijn) de reste vande Priesters ende gheene Priesters gaen en sitten onder

[+]van graeden.

[+]Rom. 12. 10.

malckanderen alsoo't komt oft valt; behoudelijck dat de Priesters, voor soo veel de plaetse belanght (om de wille vande weerdigheyt huns staets) altoos voorgaen, sonder nochtans om dese reden 'tminste voordeel in spijse, kleedinghe, oft de ghewoonlijcke oeffeninghen te ghenieten: in de welcke die vande Societeyt allegader ghelijck ende eenveerdigh zijn, 'ten waere eenighen buyten-ordinarissen arbeydt, ouderdom, kranckheyt oft onghevallijckheyt iet bouen den ghemeynen slagh vereyschte: 'twelck alsdan de liefde der Ouerste soo ouervloedighlijck versiet, datmen oock, des noodt zijnde, gheen kercken-ghewaedt en magh spaeren, om den behoeftighen te gherieuen.

Wat nu voorders de suyuerheyt belanght, heeft gheene [+]breedere verklaeringhe van doen, naedemael onse vijanden selue, in wat maniere sy oock onsen naem soecken te laken, dit nochtans aen de Societeyt moeten toestaen, dat, niet teghenstaende groote iongheyt inde selue is, en daer-en-bouen noch een ghemeynsaem leuen ('twelck van vele in verscheyden Seyndinghen onder Heydenen, Barbaren, ketters, soldaeten, wereldtsche, sondighe persoonen, tusschen duysendt perijckelen en aenstooten gheleydt wordt) hunnen handel altoos euen seeghbaer en ghestichtigh, euen onstrafbaer en onberispelijck is. Oock wordt hier sulcken achte op ghenomen, dat, schoon men met andere feylen door de vingheren saghe, dese nochtans, die in eenigherleye maniere teghen de suyuerheyt moght ghebeuren, sonder oogh-luyckinghe oft ghenade met d'alderswaerste pene van uytseyndinghe soude ghestraft worden. Die dit punt raeckt, die raeckt den appel van onse ooghe. Dese lelie, die tot *den goeden reuck* CHRISTI soo noodigh is, [+]moeten wy met alle sorghe onverwelckert en onverslentst houden; dese schoone roose wapenen wy, bouen de door-

[+]*Dederde, groote suyuerheyt met groote iongheyt.*

[+]2. Cor. 2. 15.

nen van Godts vreese, waer van P. Araozius den Coningh Philippum den II. als elders verhaelt is) soo bevallijck onderrichtede, met den tuyn van een ghedueriqh wederpeysen en achterdencken, dat, soo wie hier in ghebrekelijck bevonden wordt, sonder eenigh twijfel oft uytstel doorghesonden, ende van ons ghemeynschap, als een onnut ende schadelijck lidt, afghesneden sal worden.

+Andere deughden der Societeyt, waer mede sy haere gheleertheyt verciert, in sonderheyt de ghehoorsaemheyt, ijuer der sielen, ende innigheyt des gheests, waere ouertolligh hier te verhaelen: doch en magh dit beloop niet eynden sonder lof, die wel eertijdts de Patres vande Carthuysers Orden met verwonderinghe betuyght hebben, alsse quaelijck begrijpen konde*n*, hoe dat het herte vande wercklieden der Societeyt onder soo vele verstroyelijcke bekommeringhen ende huns naesten diensten, altoos door soo ghedueriqhen aenhangh met Godt vereenight ende ghehecht konde blijuen. Suarez voorwaer (om een voor al, die wel meest om sijne schriften bekent is, by te brengen) plagh te segghen, dat hy lieuer soude hebben alle sijne gheleertheyt, daer hy soo menigh iaer met ghedueriqhe studien soo suerlijck ouer ghearbeydt hadde, als de vruchten ende den troost van een' ure ghebedts alleen te deruen. In sulcken weerde hiel desen man d'alleen-sprake met Godt: ghedueriende de welcke, hy wel onder-tusschen soo inden gheest opghetoghen wierdt, datmen sijn uytghemerghelt lichaem tusschen hemel en aerde sonder eenigh steunsel sagh blijuen hanghen.

+Innigh-heyt der Societeyt in haere bekommeringhen.

Het sevenste capitel.
Van 'tgheluck en voor-deel der ghener die inde Societeyt steruen.

DE moeyten ende onghevallen onses leuens, dat wy[+]daghelijcks door den arbeydt ende swaere diensten der Societeyt (die noch met een gheduerigh afsteruen onser sinnen vergheselschapt worden) soo verkorten, datter in gheen' Orden der H. Kercke, hoe strengh die oock zy, min ouderlinghen, als by ons, immers hier te lande, te vinden en zijn; wordt met het gheluck, dat wy in d'ure onser doodt allegader ghenieten, ghenoeghsaem, iae ouervloedighlijck ende ten hooghsten vergolden. Het voordeel der Societeyt, daer wy de goedertierenheyt Godts noyt ten vollen konnen af bedancken, is, dat alle die Iesuit steruen, van IESVS ontmoet en onthaelt worden. De H. Teresia[+]was op eenen sekeren tijdt nae de Communie te Cordoua in Spaignen inden gheest opgetrocken, alsse sagh, datter vele sielkens uyt het vaghe-vier met groote blijdschap opwaerts nae den hemel klommen: de welcke allegader van eene blinckende (die als leydts-man voorghingh) aenghevoerdt wierden, ende dese wierdt met eene sonderlijcke ionste van CHRISTVS IESVS in't gheselschap der Enghelen ontmoet, omhelst, en inghehaelt. Waer ouer soose keurigh was om te weten, wat dit voor sielen, ende in't besonder welcke sy was die d'andere voor uyt leyde;[+] heeft haer verstout eene vanden hoop onder de laetste aen te gaen, ende daer van t'ondervraeghen: de welcke voor andwoorde gaf: *Onsen leydts-man is eenen Broeder vande Societeyt* IESV, *met den welcken wy ons altemael verblijden,*

[+]*'tKort leuen van d'onse vvordt met eene salighe doodt vergolden.*

[+]IESVS *ontmoet aen ons alle nae de doodt, ghelijck S. Teresia ghesien heeft.*

[+]Ex relatione R. P. Chrisoelli an. 1616. 13. Ian.

om dat wy heden door sijne ghebeden ende verdiensten verlost zijn. Maer 'tghene ghy siet van onsen Saligh-maker, hoe hy dien ontmoet ende ontfanght, en is noch vremdt, noch nieuw: dit is doch het priuilegie vande kinderen der Societeyt IESV: *wat Iesuit datter sterft, die wordt van* IESVS *ontmoet ende ontfanghen.* Op den seluen ooghen-blick als Teresia dit visioen sagh, was salighlijck inde selue stadt onsen sacristaen oft koster ouerleden, die den tijdt van dertigh iaeren langh met sulck' eene ghestichtigheyt ende waer-nemen sijner sinnen dit ampt bedient hadde, dat hy vande vier hondert Gheestelijcke dochters die de kercke hanteerden, niet eene van aensicht, hoe wel allegader van aensprake ende stemme, en kende.

[+]Dit soo onverghelijckelijck en onweerdeerlijck gheluck en is ons van heden oft ghisteren niet t'huys ghekomen, 'theeft sijne beghinselen met de Societeyt selue: in wiens op-gangh den H. Ignatius d'eerstelinghen van sijne doodt, Hosium ende Ioannem Codurium, in glorie ghesien heeft ten hemel klimmen. Nae der handt is dit priuilegie[+] noch met andere openbaeringhen eenpaerlijck bevestight gheweest. Als dien heylighen man P. Balthasar Aluares sijne klaghten eens aen Godt ouer de slappigheyt ende onvolmaecktheyt van sommighe sijn' ondersaeten dede, wierdt hy vanden seluen vertroost, ende versekert, datter euen-wel niet eenen van alle die verloren en soude gaen.

[+]*S. Ignatius siet Hosium en Codurium ten hemel gaen.*

[+]*P. Aluares ondersaeten allegader saligh.*
In eius Vitâ c. 23

[+]Veel ruymer is geweest de gratie die aen Alphonsus Rodrigues, dien grooten dienaer van Onse L. Vrouwe vertoont wierdt. Hy ghevoelde datter in hem eene wondere begheerte opstondt van alle sijne mede-ghesellen, met de welcke hy doen inde Societeyt leefde, inden staet te sien diese inder eeuwigheyt souden besitten: ter wijle sijn ghemoedt hier van tusschen hope en vreese, al wanckelende,

[+]*Alle die inde Societeyt met Alphonsus Rodrigues geleeft en volherdt hebben, saligh.*

speelde, heeft hy gheduerende een' opghetoghentheydt des gheests (die hem ouer quam) ghesien, dat alle die doen ter tijdt, te weten in October van't iaer 1599. inde Societeyt met hem leefden (welverstaende indiense volherdigh bleuen) d'eeuwighe saligheyt souden ghenieten. Welck visioen Pater Gabriel Aluares, Rectoor van Mallorca altoos plagh te ghebruycken, als hy eenighe wanckelbare gheesten in hunnen roep wilde verstercken. Maer soo 'tselue aen P. Didacus[+]Monterus, die Praepositus van't Profes-huys te Lisbona was, by gheval vertelt wierdt, heeft dien gheandwoordt, dat hy noch iemandt anders wiste, die verschere openbaringhe daer van hadde: den welcken men meynt, om sijn' uytnemende volmaecktheydt, ende verscheyden ouerganghen des gheests die hy plagh te lijden, den man selue was.

[+]*Dierghelijcke openbaringhe aen eenen anderen.*

Troostelijcker noch als het voorgaende, is de ghetuyghenisse[+] vanden Salighen P. Franciscus Borgia: den welcken als Marcus sijnen ghetrouwen mede-ghesel op eenen tijdt met een' onghewoonelijcke blijdschap en lieffelijcke tranen ouergoten sagh; en heeft niet opghehouden van hem met gheduerigh bidden en smeecken nae de reden te vraghen, tot dat hy ten laetsten de waerheydt met dese woorden beleedt: *VVeet, lieuen broeder Marce, dat Godt onse Societeyt ten hooghsten bemint, ende aen dese de selue weldaet ghegunt[+] heeft die hy wel eertijdts aen d'Orden vanden H. Benedictus gaf, te weten, datter in d'eerste dry hondert iaeren niemandt van alle die'r tot de doodt toe in volherdt, verdoemt sal worden.*

[+]*Visioen vanden Salighen Borgia,*

[+]datter d'eerste 300. iaeren niemandt vande Societeyt steruende sal verloren gaen.

Doch, soo ons schier alle dese ghetuyghenissen maer eenen bepaelden tijdt aen en dienen, sullender voor 'tlaetste, d'aldertroostelijckste byvoeghen, die sonder vernijpinghe voor altoos dit priuilegie versekert. Ter wijle Pater Matrez biecht-vader vanden Vice-roy van Barcelona, den Hertoghe de Monte-leon, sich in een van onse Italiaensche Colle-

gien hiel, is hy van een seker Religieus uyt een' andere strenghe ende ghereformeerde Orden gheroepen gheweest, die met grooten roem van heyligheyt nu nae sijn' uyterste ghingh, om van dese wereldt te scheyden. Nauwelijck was hy in sijne celle ghetreden, daer desen nu bykans lagh en siel-braeckte, als den siecken sijne stemme met een bly[+]ghelaet tot hem opheft en seydt: *O gheluckighen Pater, wien van Godt ghegunt is een lidtmaet van die Religie te zijn, in de welcke niemandt en sterft, of hy en wordt saligh. Dit heeft my Godt op staenden voet veropenbaert, ende belast dat ick't opentlijck soude uytspreken:* voeghende met een versucht daer by, *Van mijn Orden, al worter vele saligh, nochtans gaender oock al eenighe verloren.* Waer op soo onsen Pater met behoorlijcke heuscheyt dese verghelijckinghe wilde versoeten, ende de ruyme voorstellinghe van onsen't weghen (die hem al te rijf dochte te wesen) een weynigh besnijden, heeft hy anderwerf gheseydt: *'tIs soo ick v segghe, Pater, Godt heeft my beuolen dit t'openbaeren, ende om dese reden alleen hebbe ick v hier doen by my roepen.* Korts nae dese verklaringhe gaf hy sijnen gheest, dies te dieper vreughdt in't herte van P. Matrez en van alle d'onse laetende, hoe men sekerder uyt de faem van sijne heyligheyt magh betrouwen, dat in sulcke gheleghentheyt (want hy op sijn steruen lagh) anders niet als de lautere waerheyt uyt sijnen mondt ghekomen en is.

[+]*Alle die inde Societeyt steruen zijn saligh.*

Laet vry nu ons dit leuen door arbeydt en lijden kort vallen, het eeuwigh, dat wy (menschelijcker-wijse te spreken) seker zijn, en sal maer te vroegher beghinnen, ende te langher dueren.

Het achtste capitel.
Van d'eere ende goede ionsten die de Societeyt van verscheyden Pausen, ende Gheestelijcke Princen ontfanghen heeft.

WY souden voorwaer niet sonder laecke van groote ondanckbaerheyt, aen onse meeste weldoenders en vrienden onghelijck doen, indien wy 'tghevoelen van soo vele ghekroonde hoofden, en allerleye Gheestelijcke oft wereltsche Princen (datse vande Societeyt hebben) onder soo verscheyden lof-schriften niet mede voor den dagh en braghten, om hunne ghedenckenisse daer door vanden verghetelijcken ondergangh te bevrijden. Want ons voornemen doch hier in niet anders en is, als de jonsten van onse vrienden met behoorlijcke danckbaerheyt t'erkennen, ende de ghetuyghenisse diese mondelijck oft wel daedelijck vande Societeyt ghegheuen hebben, met betaemelijcke heuscheyt tot Godts glorie voor onse naekomelinghen te vertellen.

Den eersten Paus, onder wien de Societeyt opghestaen[+]ende behert is gheweest, was Paulus den III. Van den welcken wy moghen met een woordt segghen, dat hy de selue bevestight hebbende, met sulcken liefde beminde, als of hy selue haeren instelder gheweest hadde. Nae hem Iulius oock den III. wel wetende datter te Loretten menighe swaere ende verwerrede biechten voor-vielen (uyt reden datter van alle ghewesten der wereldt allerhanden slagh van volck 'theyligh huys komt besoecken) en in ghevolgh van dien datter wijse ende gheleerde biecht-vaders

[+]*Gheneghentheyt van Paulus den III. tot de Societeyt; van Iulius den III. die ons de bedieningh van't H. huys te Loretten gheeft,*

van noode waeren, heefter onse Patres ghestelt, verhopende dat sylieden dit ampt bequaemelijck souden bedienen.[+]Hebbende te Roomen met groote onkosten een Collegie ghesticht, al waer de ionghelinghen van Duytslandt in gheleertheyt, godtvruchtigheyt, ende Christelijcke seden onderricht souden worden, om naemaels in hun vaderlandt, ende de ghewesten vanden Noorden, weder-standt teghen d'opgheresene ketterijen te bieden, ende de godtvruchtigheyt der Catholijcke te vernieuwen; heeft dit Collegie in handen vande Societeyt ghestelt, haer toe betrouwende datse de iongheydt alderbequaemst teghen de vijanden des gheloofs soude wapenen, ende de deught[+]daer in planten. Den seluen Paus hadde oock in sin d'onse nae't eylandt van Cyprus, ende te Constantinopelen te seynden, laetende sich voorstaen, datse onder de Turcken het ghelooue souden konnen planten, en d'alderfelste vijanden der Christenen, oock in't midden van hun landt, afbreucke doen. Welck voor-nemen hy oock ten eynde ghebracht soude hebben, 'ten waere hem de doodt verrascht hadde.

[+]*ende van't Duyts Collegie te Roomen:*

[+]*vvilt ons nae Cyprus en Constantinopelen seynden.*

[+]Marcellus den II. midts hy luttel daeghen Paus was, en heeft de Societeyt niet veel ghebruyckt, doch heeft ghenoegh te kennen ghegheuen wat hy van sinne was: want soo Ignatius korts nae sijne verkiesinghe hem ghingh besoecken, ende veel ghelucks bieden: *VVel aen, Ignati,* seyde hy, *werft ghy al veel kloeck volck; wy sullen't ghebruycken.*

[+]*Van Marcellus de*n *II.*

[+]Pius den IV. nae de doodt vanden doorluchtighen Cardinael Carpensis, den welcken Protecteur, oft besonderen beschermer der Societeyt gheweest was, versocht wesende dat het sijne Heyligheydt soude belieuen onse Orden van[+]iemandt anders te voorsien, heeft gheandwoordt: *VVy nemen op ons, ulieden te beschermen, wy sullen uwen Protecteur*

[+]*Van Pius den IV.*

[+]*die onsen beschermer vvilt zijn.*

zijn. Den seluen Paus seyde eens inde teghenwoordigheyt vanden doorluchtighen Cardinael Moronus, ende den Hertoghe van Ferrarien, naedemael de Societeyt soo goeden dienst aen de H. Kercke dede, dat hyse oock tot het verghieten sijns bloedts soude vorstaen.

Pius den V. behaluen andere besondere goede jonsten,[+]heeft onse Societeyt alle de priuilegien der biddender Ordens medeghedeylt, ende beuolen datmen haer soude als een van die houden: hy heeft oock onse Patres inde Pauselijcke Penitentiarie van Roomen ghestelt, met volkomen maght van t'onslaen van alle soorten van sonden ende gheestelijcke bannen. *[+]Van Pius den V.*

Aen Gregorius den XIII. lagh onse Societeyt t'eenemael[+]in't herte: want soo waer iet ter eere ende glorie Godts te doen quam, terstondt vielen sijne sinnen op d'onse. Hy wierdt versocht om tusschen den Coningh van[+]Polen ende den grooten Hertoghe van Moscouien den vrede te versekeren; van stonden aen stierde hy P. Antonium Posseuinum daer henen. De Maroniten, een volck niet wijt vanden bergh Libanus gheleghen, eyschten[+] van hem eenighe die hen in't oprecht ghelooue souden onderwijsen, ende wederom tot de vereeninghe met de H. Roomsche Kercke brenghen; terstondt heeft hy hen eenighe vande Societeyt toeghesonden. 'tSelue dede hy ghestaedelijck in alle andere voor-vallen. Om kort te maken, nae dat hy met ouergrooten kost dat wijdt-beroemt ende treffelijck Roomsch Collegie ghebouwt hadde, in't[+]welck alle soorten van wetenschappen gheleert moesten worden, om hier door van alle kanten der wereldt een ieghelijck derrewaerts aen te locken; heeft dat, niet teghenstaende d'ouervloedigheyt van soo treffelijcke ende gheleerde mannen die't alsdan uyt alle Ordens te

[+]Van Gregorius den XIII.

[+]die Posseuinum nae Moscouien seyndt,

[+]andere nae de Maroniten:

[+]gheeft aende Societeyt 't Roomsch Collegie,

Roomen waeren, aende Societeyt, soo iongh als sy was, ghegheuen. In dit Collegie, bouen alle wetenschappen die daer gheleert worden, heeft hy onder andere godtvruchtighe oeffeninghen, de Sodaliteyt van Onse+Lieue Vrouwe Boodschap bevestight, ende die met vele schoone Aflaeten vereert, maght gheuende aenden Seer Eerwerdighen P. Generalis, van ouer al andere Sodaliteyten van Onse Lieue Vrouwe, met dese van Roomen te vervoeghen, ende deelachtigh vande selue priuilegien te maken.+Maer dese goedtjonstigheyt des voornoemden Paus heeft merckelijck aenghenomen, als onse Patres uyt Iaponien, van d'uyterste palen der wereldt, tot Roomen toe die twee ionghe Princen aengheleydt hebben, die als ghesanten ende neuen van dry Coninghen van Arima, Omura ende Bungo, uyt hunnen naem quaemen aen sijne Heyligheyt eere ende onderdanigheyt bewijsen.

+beuestight de Sodaliteyten,

+ontfanght de Iaponische ghesanten.

+Clemens den VIII. ende Paulus den V. achteden de Societeyt soo veel, als eenen stercken muer teghen de ketterijen ende alle onghelooúigheyt te wesen: ouersulcks hebbense die op het ernstelijckst behert; den eenen, datse wederom in Vranckrijck ende eenighe steden van Polen ontfanghen soude worden, daer de ketters ende andere vijanden haer hadden uytghedreuen: den anderen, datse in Turckijen ende het Rijck van China soude moghen gheplant+worden. Van Gregorius den XV. sal de canonizatie van onse heylighe Vaders Ignatius ende Xauerius lof ende danckbaerheyt in alle eeuwigheyt spreken.

+Van Clemens den VIII. en Paulus den V.

+van Gregorius den XV.

+Ten laetsten, 'tis kennelijck ghenoegh aen alle de werelt, hoe dat onsen alderheylighsten Vader Vrbanus den VIII. soo door syseluen als door sijne twee neuen Cardinalen Franciscus ende Antonius Barberini te Roomen het iubel-iaer onser Societeyt vereert heeft, een ieghelijck

+Van Vrbanus den VIII.

door sijn exempel tot een' al-ghemeyne blijdschap verweckende. Den seluen langh te voren eer hy Paus wierdt, ghesonden zijnde nae Parijs, om den Coningh Henricus[+] den IV. ouer sijnen ionghen soon Ludouicus den XIII. teghenwoordigh Coningh van Vranckrijck, veel ghelucks te bieden, siende noch voor het stadt-huys van Parijs de pyramide staen, de welcke onse vijanden nae 'tverdrijuen uyt het Rijck teghen ons opgherecht hadden, en heeft niet laeten aen te dringhen, tot datse by des Coninghs bevel gheweyrt is.

[+]*die noch Cardinael zijnde de pyramide te Parijs doet vveyren.*

'tWaer onmoghelijck een eynde te vinden, al wilde ick oock maer op 'tkortste verhaelen, wat eere ende goedtionstigheyt dat ontallijcke Gheestelijcke Princen en Heeren ons bewesen hebben: naementlijck de doorluchtighste Cardinalen[+]Borromaei, Vrsini, Lotharingi, Truchsesij, Barberini, Ludouisij, Farnesij, Aldobrandini, Boncompagnij, ende andere soo Bischoppen als Prelaten: in sonderheyt de ghene die in't al-ghemeyn heyligh Concilie van Trenten gheweest, ende aldaer den ijuer ende gheleertheyt van P. Laines, Salmeron ende andere bemerckt hebben: onder de welcke ghelijck uytstekelijck waeren Otho den Cardinael Truchses, ende Carolus den Cardinael van Loreynen, soo hebbense (naementlijck desen laetsten) dickmael bescheydelijck gheseydt, *datse in't beminnen ende beschermen der Societeyt selfs aen onsen Generael niet wijcken en wilden; iae hun beste soude doen, van die op hunne schouderen in Vranckrijck en elders nae vermoghen te draghen.*

[+]*Van verscheyden Cardinaelen.*

Het neghenste capitel.
Van d'eere ende jonsten die de Societeyt vande vvereldtsche Princen ontfanghen heeft.

NIET mindere gheneghentheyt tot onse Societeyt en hebben ghehadt Keysers, Coninghen ende andere wereltlijcke Princen.

Van Ioannes den III. Coningh van Portugael,

+Ioannes den III. Coningh van Portugael (om dien het voordeel te gheuen, den welcken den eersten gheweest is die onse Societeyt versocht heeft) is in sulcker voeghe d'onse toegedaen gheweest, dat hy gheerne die allegaeder tot hem soude ghetrocken ende onderhouden hebben. Hoe menighe Collegien, kercken ende scholen en heeft hy ons in Europen ende Oost-Indien niet ghesticht? Wat ghevoelen en heeft hy van onse onderwijsinghe in de deught en letteren niet ghehadt, als hy soo uyterlijck eenen vande Societeyt voor meester van sijnen soon versocht heeft? Sijne liefde ende sorghvuldigheyt voor d'onse dreef hem somwijlen soo verre, dat hy selue in persoon d'onse die sieck+waeren quam besoecken. Sijnen broeder Ludouicus hadde sulck een behaeghen in onse instellinghe ende maniere van doen, dat hy met den Salighen Borgia wel rijpelijck ghehandelt heeft, van sy seluen in onse Religie te begheuen: ende soude sijn voornemen volbracht hebben, 'ten waere den H. Ignatius gheraedsaemer ghevonden hadde tot de meerdere eere ende glorie Godts, dat hy sijnen Heer broeder tot raedt ende hulpe soude byblijuen.

+vviens broeder Ludouicus vande Societeyt vvilde zijn.

Van andere Coninghen en Princen,

+Dierghelijcke, oft misschien noch meerdere, dinghen soude ick konnen verhaelen van verscheyden Keysers, Coninghen van Spaignen, Vranckrijck, Polen; vande Archs-

hertoghen van Oostenrijck, Hertoghen van Beyeren, Loreynen, Keur-vorsten van Duytslant, die van't huys van Medices, Parme, ende vele andere Italiaensche Princen. Met een woort, de ampten daerse ons menighmael toe ghebruyckt hebben, ende noch daghelijcks ghebruycken: soo vele Collegien, Seminarien, Vniuersiteyten, daer sy ons inghestelt hebben, gheuen ghenoegh te kennen, wat ghevoelen sy van onse diensten, ende wat gheneghentheyt sy tot onse Orden hebben. Voor exempel ende bevestinghe van alles magh dienen Ferdinand den II.[+]Roomsch Keyser van hoogh-loffelijcker ghedachtenisse. Alle de wereldt weet ghenoegh, hoe seer dat desen aen onse Societeyt toeghedaen is gheweest: meer dan thien Collegien heeft hy voor d'onse ghesticht, meer dan twael soo vernieuwt als vermeerdert. Heel Duytslant door was't bekent, dat soo wie de Societeyt in het minste hinderde, dien aen Ferdinandus den appel van sijn' ooghe raeckte: soo wie hem te vriende wilde hebben, dat hy sich moest voor vriendt vande Societeyt houden. Dit en kan men niet beter uytlegghen, als met sijn' eyghen woorden, die hy aende seste Congregatie schreef den XV. Februarij in't iaer M.DC.VIII. ICK SAL MIJN BESTE DOEN, seyde hy, *dat volghens[+] de goetjonstigheyt ende liefde, die ick van mijn' eerste iongh-heyt tot uwe uytnemende Religie ghedraeghen hebbe, nerghens aen en kome t'ontbreken, in het beschermen ende vervoorderen van uwe welvaert: want ick beminne u op eene besondere maniere, soo dat ick niet min uwe onghelucken ende teghenheden, als mijn' eyghene ghevoele. Ouersulcks uwe Collegien, die ghylieden eensdeels van mijnen Heer vader Carolus, eensdeels van my, in mijne landen ghekreghen hebt, sal ick niet min als mijn eyghen goedt trachten te behoeden ende te vermeerderen.* Dese toeghedaenheyt heeft metter tijdt soo aenghenomen, dat hy nu

[+]*naementlijck van Ferdinandus den II. Roomsch Keyser,*

[+]inhoudt van sijnen brief aen onse seste Congregatie,

Keyser zijnde, niet alleenlijck met wondere ghemeynsaemheyt+ met d'onse handelde, maer voorder somwijlen daer by seyde: *VVaer ick vry, en mijns selfs, ghelijck mijne broeders zijn, ick soude noch heden vande Societeyt willen worden.* Ende soodanigh is hy ghebleuen totter doodt toe: want nae dat+sijn testament ghemaeckt hadde, soo heeft hy daer by ghevoeght: *Bouen al beuelen wy wel rijpelijck ende bescheydelijck aen onse erfghenaemen, de seer Eerweerdighe Societeyt* IESV, *ende haere Patres,* &c.

+*souden vvillen inde Societeyt komen,*

+*beueelt de selue aen sijne erfghenaemen:*

+Om dit capitel te sluyten, ghelijck wy in Europa niet alleenlijck vijanden en hebben, maer oock hertelijcke ende treffelijcke vrienden, desghelijcks in andere ghewesten der wereldt en hebben wy niet alleen vervolghinghen ende wreedtheyt onder de Barbaren beproeft, maer oock groote eere ende goetjonstigheyt ontfanghen. Vele wondere dinghen soude ick tot desen propooste konnen verhaelen, maer om kort te maken, hier van en wil ick niet meer dan+een staelken voorhouden. Eenighe Coninghen van Iaponien hebben Xauerio ende sijne mede-ghesellen sulcke eere aenghedaen, als sy oyt aen iemandt van hunne vernaemste edelmannen plaghten te bewijsen. Den Coningh van Bungo dede hem neffens sijne sijde op het selue+tapijt sitten. Hoe deerlijck datmen in China met P. Matthaeus Riccius ghehandelt heeft, schrijft in't wijdt ende breedt P. Nicolaus Trigault. De ionghste brieuen vanden Oosten mellen dat den Coningh van China d'onse heeft willen opperste bedienders des Rijcks maecken: maer verstaen hebbende, dat wy ontseyden sulcke weerdigheyt ende maght t'aenveerden, en sich ouer de deught verwonderende, heeft ons in meerdere eere ende achtbaerheyt ghehouden.+In Abassien of Preste-Ians landt Zela-Christus broeder en Stadt-houder der Coninghs, was aen onse Socie-

+*van verscheyden Coninghen en Princen buyten Europa,*

+*in Iaponien,*

+*in China,*

+*in Abassien.*

teyt soo toeghedaen, dat hy somwijlen ons kleedt aenghetrocken heeft, om de iaerlijcksche ghedachtenisse haerder bevestinghe te vereeren. In't selue landt zijn noch eenighe andere Stadt-houders des Rijcks gheweest, die met den heelen legher, wereldtlijcken Magistraet ende Gheestelijckheyt, d'onse, soo sy in't Rijck quaemen, te ghemoete ghetrocken zijn: welcke eere alleen aen hun opperste Keysers pleegh te gheschieden. Andere hebben door eerbiedinghe d'ouerbleuelinghen onser tafel vergaedert en opghe-eten. Den Keyser selue verstaen hebbende dat de moeder van P. Petrus Paëz ouerleden was, heefter rouwe ouer ghedraeghen, niet min dan of het sijn' eyghene moeder gheweest hadde.

Het tienste capitel.
Eenighe ghetuyghenissen ouer d'instellinghe ende handel der Societeyt Iesv, *ghegheuen.*

DE goetjonstigheyt ende eere, daer wy nu van ghesproken[+] hebben, die de Societeyt van soo vele treffelijcke Pausen, Keysers, Coninghen en Princen ontfanghen heeft, zijn ghenoeghsaeme ende ontwijfelijcke teeckenen van't goedt ghevoelen dat sy van haere diensten ghehadt hebben: euen-wel en sal't buyten ons voornemen niet zijn in't kort te stellen, oft (om beter te segghen) aen te wijsen eenighe duydelijcke ghetuyghenissen die van dese dusdanighe persoonen ghegheuen hebben, aen wiens autoriteyt niet en valt te twijfelen, ende aen wie d'instellinghe der Societeyt met haere ampten seer wel bekent is gheweest.

[+] *Verscheyden ghetuyghenissen aende Societeyt ghegheuen,*

Ten eersten dan, ghelijck het niemanden meer aen en gaet kennisse te nemen van eenighe Religie, als de Pausen van

Roomen, soo en soude men gheen treffelijcker ghetuyghenissen konnen versinnen, als sy van onse Orden, niet alleen met den mondt, maer oock in hunne Bullen ghegheuen[+]hebben. Paulus den III. haer voornemen ende instellinghe ghelesen hebbende, seyde, *dat hy niet met alle daer in bevonden en hadde, dat niet heyligh ende godtvruchtigh en was.* Anderwerf noemt hy de Societeyt *eenen vruchtbaeren acker, die niet alleen iaerlijcks, maer daghelijcks vele ende ouervloedighe vruchten voortbrenght.* Soo luyden oock de ghetuyghenissen van Iulius den III. ende Marcellus den II. Pius den IV. verhaelt hebbende menigherleye goede diensten die de Societeyt aen de H. Kecke doet, en ontsiet sich niet te segghen, dat hy van sijnen kant die met uytghelesen ionsten socht[+]te voorkomen, ende *onder alle andere Ordens besonderlijck beminde, iae oock tot den bloede toe sal voorstaen.* Den seluen Paus in sijnen brief aen den Keyser Maximilianus, ende[+]Daniel Keur-vorst van Ments gheschreuen, toont hoe qualijck dat hy neemt, datter teghen de Societeyt eenighe lasterighe boeckskens uytghestroyt wierden, *door de welcke de boose menschen anders niet en soecken* (seght hy) *als de goede en godtvruchtighe wercken te beletten die van haer in alle ghewesten uytgherecht worden.*

[+]*van Paulus den III.* in Bulla, *Regimini,* in Bulla, *Licet debitum: van Iulius den III.*

[+]in Bulla, *Dilecti,*

[+]Sachinus lib. 8. num. 34.

[+]Soo spreken bynae alle andere Pausen van haere ghestichtighe exempelen, leeringhe, neerstigheyt ende aerbeyt oft om de iongheyt t'onderwijsen, oft om de ketters te bekeeren, oft om de Heydenen tot het waerachtigh ghelooue en op den wegh der saligheyt te brenghen. Pius den V.[+]noemt de werck-lieden der Societeyt mannen te zijn, *die in gheleertheyt, ghestichtigheyt, en heyligheyt voor de wereldt uytschijnen.* Elders seght hy, datse *waerachtelijck het tijdelijck*[+] *goedt versaeckt hebben, ende hunne lendenen met aermoede ende ootmoedigheyt ghegordt, om 'tghelooue* CHRISTI MET DE VER-

[+]*Van verscheyden andere Pausen.*

[+]In Bulla, *Innumerabiles,*

[+]in Bulla, *Dum indefessa.*

ghietinghe huns bloedts ouer al oock, inde Oost ende VVest-Indien te draeghen. Gregorius den XIII. als hem de Patres van onse vierde generale vergaderinghe de voeten quamen kussen, noemde niet alleenlijck de Societeyt een' heylighe Orden, maer seyde daer by tot meerdere bevestinghe van sijn ghevoelen: *Sy is inder waerheyt heyligh, ende wy en hebben schier*[+] *hedensdaeghs niet met allen beters als dese uwe heylighe orden, die van Godt teghen de ketterijen ghestelt is.* Gregorius den XIV. achtede dat het tot tghemeyn voordeel oft naedeel vande[+]H. Kercke was, al wat de Societeyt wedervoer. Clemens den VIII. aensprekende de Patres vande Congregatie, ter wijle die aen sijne voeten laghen, seyde dese woorden:[+] *Ick beminne ende beherte eenighlijck uwe Societeyt, ende bekenne, en sal het altoos bekennen, datse den rechten arm vande H. Kercke is.* Dierghelijcke ghetuyghenissen hebben ons al mede Paulus den V. Gregorius den XV. ende den teghenwoordighen Paus Vrbanus den VIII. ghegunt.

[+]Exactis Congr. iv. generalis.

[+]In Bulla, *Ecclesia Catholica.*

[+]Suarez lib. 1. Societ. c. 7. n. 5.

Soude ick een eynde vinden, soo en magh ick niet aenraken wat ghevoelen dat in het besonder ontallijcke Cardinalen, Bischoppen ende andere Gheestelijckheyt vande Societeyt ghehadt heeft. Dit alleen en kan ick niet naelaeten,[+]dat in het al-ghemeyn H. Concilie van Trenten uytdruckelijck ghetuyghenisse ghegheuen is gheweest, dat van doen af *de Societeyt door gansch het Christendom ende landen der Heydenen met seer groote vrucht der sielen verspreyt was.* Vele Bischoppen, die in dese heylighe vergaderinghe gheweest waren, 'thuys ghekeert zijnde, hebben bekent, dat sy onder veel goedts datse aldaer bekomen hadden, wel een van't meeste achteden te wesen, dat sy de Societeyt IESV daer hadden leeren kennen ende beminnen.

[+]*van't Concilie van Trenten,* in diplomate dato Trid. 1. Noue*m*b. 1562.

Doch 'ten is niet te verwonderen, dat de Gheestelijcke, (aen wien't eyghen is de deughdt te weerderen) vande Re-

ligieusen loffelijck spreken, daer de wereltlijcke menschen[+]selue die soo hoogh opsetten. In't Hof van Ioannes den III. Coningh van Portugael, ende Philippus den II. Coningh van Spaignen wierden d'eerste Patres als mannen van d'andere werelt aenghesien, ende Apostels ghenoemt: welcken naem 'tghemeyn volck in Portugael noch heden 'sdaeghs[+]aen ons gheeft. Carolus den IX. achtede onse Religie te wesen als een sterck casteel teghen alle ketterijen, *grootelijcks niet alleenlijck tot de vermeerderinghe der glorie Godts, maer oock van't welvaren des rijcks dienende.* 'tSelue ghetuyghde van ons Stephanus Coningh van Polen, ende in Neder-landt Alexander Farnesius Prince van Parme, ghelijck[+]breeder inden sesten boeck verhaelt sal worden. Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck schreef aen die van Rochelle den 17. September 1606. in deser voeghen: *In vele steden onses Rijcks zijn wy ghewaer gheworden, hoe nut ende bequaem dat ons de Patres der Societeyt zijn, de welcke in allen hunnen handel, maniere van doen en leeringhe, klaerlijck betoonen, datse anders niet voor ooghen en hebben als d'eenighe glorie Godts.* Inde vergaederinghe des Rijcks te Pariis in't[+] iaer 1615. ghehouden, wordter vanden adel en de Gheestelijckheydt die ghetuyghenisse aen de Societeyt ghegheuen, datse groote vruchten voortbrenght, ende besonder goede diensten aen de H. Kercke doet, in't onderwijsen der iongh-heydt in gheleertheydt, ende Christelijcke seden, ende in't vervoorderen der Religie.

[+]van't Hof van Portugael ende van Spaignen,

[+]van Carolus den IX. Coningh van Vranckrijck,

[+]van Henricus den IV.

[+]vanden Franschen adel,

[+]Duysent dierghelijcke ghetuyghenissen soude ick konnen bybrenghen, vande Archshertoghen van Oostenrijck, vande Hertoghen van Beyeren, vande andere Duytsche Vorsten, ende Princen van Italien: maer die allegader achterlatende, sluyte ick dit capitel met de woorden van Ferdinandus den II. Roomsch Keyser, die hy ghevoeght

[+]vande huysen van Oostenrijck en van Beyeren,

heeft by sijn testament, alwaer hy de Societeyt aen sijn'[+]erfghenaemen op't alderhooghste beuolen hebbende, dese reden daer by set: *Om dieswille datse door haer ghestichtigh leuen, gheleertheydt ende onderwijsinghe der iongheyt, niet alleen in Oostenrijck ende onse andere Rijcken en Prouincien, maer daer-en-bouen de heele wereldt door, veel, profijtelijck, ende ghetrouwelijck bouen andere arbeydt in't beschermen ende verbreyden der Catholijcke Religie: ende dat, in teghen-deel van dien, d'ondanckbaere wereldt haer bouen andere haet ende vervolght: soo datse besondere verweyringhe, hulpe en bystandt van noode heeft en verdient.*

[+] *Testament van Ferdinandus den II.*

Het elfste capitel.
Ghetuyghenissen van Steden, Vniuersiteyten, ende Religieusen van andere Ordens.

SOO vele steden alsser ons versoecken en fonderen, alsser huysen, scholen ende kercken aen ons stichten, gheuen hier door ghenoegh te kennen, wat ghevoelen datse van[+]de diensten der Societeyt hebben: want anderssins waerom souden sy in sulcke menighte van Gheestelijckheydt haer-seluen die kosten aendoen? Ouersulcks, om dat het onnoodigh is woorden by te brenghen, daer het met de stucken blijckt, soo sal ick alleenlijck, als exempels-ghewijse, hier setten 'tghene de stadt Ascoli dies aengaende aen den Paus Paulus den V. den eersten October des iaers 1613. schrijft: *Alderheylighsten Vader, waer't dat uwe Heyligheydt de veranderinghe konde sien die in onse stadt gheschiedt is, sedert dat de Patres der Societeyt* IESV *by ons ghekomen zijn, sy en soude Ascoli niet meer kennen: haet ende nijt is te nedergheleght, en is vriendtschap verandert, poignaerts en rapieren zijn in roosen-hoeykens ver-*

[+] *'tGevoelen der steden vande Societeyt,*

keert, 'tbloedt voor desen door twist en tweedraght vergoten wordt nu door traenen van leetwesen uytghewasschen: daermen te voren het ledigh volck langhs de merckten ende ouer de straeten sagh treden, daer sietmen die nu nae de kercken ende Sodaliteyten gaen, alwaer sy de voorgaende vijandtschappen malckanderen vriendelijck ende beleefdelijck vergheuen, &c. *Oock is't wonder om sien de ghehoorsaemheyt der kinderen tot hunne ouders,* &c. *VVelcke saken allegader ghelijckse nieuw ende onghehoort by onslieden zijn, soo weten wy het aen de voornoemde Patres danck.*

[+]Wat d'Academien oft Vniuersiteyten belanght, die gheuen oock ghetuyghenisse ghenoegh metter daet: want het getal ende neerstigheyt der studenten, die t'onsent ter schole, oft te biechte, oft nae de Sodaliteyten komen, doet blijcken wat ghevoelen sy van ons leeren ende andere diensten hebben.[+] Den Cancellier en de Doctoren vande Vniuersiteyt van Ingolstadt, nae de komste van d'onse, gauen schriftelijck dese ghetuyghenisse: *'tEn is niet om uyt te spreken wat ghenoeghte wy gheschept hebben uyt het aenkomen van Claudius Iaius, Alphonsus Sabneron, ende Petrus Canisius, godtgheleerde der Societeyt* IESV: *welcker teghenwoordigheydt niet alleenlijck niet en vermindert den roep ende roem die hen voorgheloopen was, maer vermeerdert dien daghelijcks door hunne gheleertheydt, wijsheydt, ende stichtbaerheydt des leuens.*

[+]*der Vniuersiteyten,*

[+]Raderus in Bauar. sancta tomo 3. p. 124.

[+]Voorders, om oock aen die te voldoen, de welcke gheerne souden hooren wat andere Religien van ons ghevoelen, ende hen laten voorstaen, datter misschien (ghelijck het dickwils ghebeurt onder de ghene die van ghelijcken ambachte, oft neyringhe zijn) eenighe af-ionstigheydt tusschen hen ende onse moght schuylen; soo willen wy eenighe loffelijcke ghetuyghenissen der ghener alleen hier by stellen, die in heyligheydt oft gheleertheydt in hunne Ordens uytgheschenen, en de Societeyt seer wel ghekent hebben.

[+]*der Religieusen van andere Ordens.*

De H. Teresia schrijft aldus: *'tIs gheweest tot mijn meerder[+] goedt, dat ick ghekent ende ghehandelt hebbe met sulck een heyligh volck, als is de Societeyt* IESV. *Ghelouet moet den Heere zijn, dat hy my de ghenaede ghedaen heeft, van aen mijne Biecht-vaders onderdaenigh te wesen, de welcke schier altoos die ghebenedijde mannen der Societeyt* IESV *gheweest zijn. Ick en woonde niet verre van hen, my verblijdende dat ick dickmaels met henlieden handelde: want mijn siele eenen grooten voortgangh, uyt het aenschouwen oock alleenlijck van hunnen handel, ghevoelde.*

[+]*Van S. Teresia,* In Vitâ S. Teresiae impressa Romae an. 1601.

Aen Don Christophorus Rodrigues de Moya, die te Segura[+]de la Sierra, eene stadt in Spaignen, een clooster der Discalcen bouwen wilde, ende sijne dochters daer instellen, met bespreek dat sy ende alle de Religieusen van dat clooster onder de regeringhe der Societeyt souden staen, andwoordtse den 28. Iulij 1568. in deser voeghen: *De Patres der Societeyt* IESV *zijn, nae Godt, mijne Gheestelijcke Vaders, aen de welcke mijne siele danck moet weten, al dat sy bekomen heeft: dies te meer behaeghen my uwe dochters, om dat ick verstae, datse ghewoone zijn met hen te handelen.* Ende nae datse hier van breeder haeren sin uytgheleght hadde, voeght daer by het ghevoelen van P. Generalis van haer Orden: *Onsen Eerweerdighsten P. Generalis, ouer eenighen tijdt hier voorby treckende, heeft geboden, dat de voornoemde Patres aen d'onse vermaeningen souden moghen doen, en biechte hooren: ende datse door niemandts autoriteyt en souden belet worden. De begheerte van uwe dochters diese hebben om dit clooster aende bestieringhe der Societeyt te onderworpen, is my seer aenghenaem, ende ick soude 'tselue oock wel begheeren: doch weet sekerlijck dat sylieden dat niet en sullen aenveerden, al waer't een clooster van Princessen, hoedanighe sy alreede vele onder hun ghebiedt souden hebben, waer't dat sy die begheerden t'ontfanghen. Ouer-*

[+]And'Lucas in Vitâ sancti Ignatij, lib 5. cap. 26. ex authentico.

sulcks 'tghene ghy versoeckt, is te vergheefs. Ghelouet moet Godt zijn, dat wy buyten andere de vryheyt hebben van met die Patres te handelen. VVelcke maght ons niemandt oyt en sal benemen.

In een boecksken daer sy de Godtlijcke ionsten in beschreuen heeft die aen haer ghebeurden, schrijftse vande Societeyt: *Ick hebbe groote dinghen inden gheest ghesien van die Orden: ick hebse meer als eens inden hemel ghesien met witte vendelen inde handt: ick hebbe andere wonderheden van haer ghesien, ende daerom houde ickse in groote eerbiedinghe, ter wijle ick naementlijck bevonden hebbe, dat haer leuen ende handel ouereen komt met de visioenen die icker van ghesien hebbe.*

*vanden Salighen Thomas de Villa-noua Augustijn,

+Den Salighen Thomas de Villa-noua Bischop van Valentien, uyt d'Orden vanden H. Augustinus, plagh sich minnelijck te beklaeghen, soo wanneermen iemandt vande Patres van Valentien versonsdt, segghende, dat hy van sijne hulpe ende bystandt berooft wierdt.

*vanden H. Philippus Nerius,

+Den H. Philippus Nerius achtede de Societeyt soo groot, dat hy menighmael vanden H. Ignatius versocht heeft daer in aenveert te worden. Maer onsen H. Patriarch hebbende alleen sijn oogh-merck op de meerdere glorie Godts, heeft lieuer ghehadt sijn gheselschap te beroouen van een soo klaeren licht, als de H. Kercke van soo grooten goedt, als hy voorsagh dat den H. Philippus door sijne heylighe vergaederinghe doen soude.

*van Ludouicus de Granada Predick-heer,

+Ludouicus Granatensis dien vermaerden Predikant, uyt der Predick-heeren'Orden, was d'onse seer toeghedaen, ende noemdese een' Apostolijcke vergaderinghe, in alles ernstelijck arbeydende om d'eerste vierigheydt ende godtvruchtigheydt der H. Kercke te vernieuwen. Dierghelijcke dinghen schreeft oock Bartholomaeus de Martyribus, Bischop van Bragata, uyt de selue familie vanden H. Dominicus.

Franciscus Romaeus een seer treffelijck gheleert man, Generael[+] vande selue Orden der Predick-heeren, schrijft den 10. December in't iaer 1547. ende vermaent ouer al sijne ondersaeten met dese woorden: *Dat V. E. kennelijck zy, hoe dat in dese ellendige tijden, als wanneer van alle kanten de Kercke* CHRISTI VANDE KETTERS ENDE BOOSE CHRISTENEN BESTORMT WORDT, OPGHESTAEN IS EENE NIEUWE ORDEN VAN REGULIERE PRIESTERS ONDER DEN SOETEN NAEM IESV, *de welcke sijne Heyligheyt den Paus Paulus den III. bevestight heeft, ter oorsake van groote vruchten der sielen die sy in't leeren, preken, en biechte hooren, ende andere deughtsaeme oeffeninghen en stichtbaere exempelen doen. Het welck wy V. E. hebben willen laten weten, op datter onder V. E. niemant gevonden en worde, dien door de nieuwigheyt deser Religie bedroghen zijnde, sijne mede-soldaten, die met ons nae 'tselue wit doch al schieten, ende mede-helpers, die ons van Godts weghe toeghesonden zijn, misschien en kome te bevechten, oft hunne achtbaerheyt te vernijpen; aen wie hy behoorde veel ghelucks te bieden, en te pooghen om hunne godtvruchtighe wercken nae te volghen.*

[+]*van Franciscus Romaeus Generael der Predick-heeren,*

Manuel Rodericius, uyt d'Orden vanden H. Franciscus,[+]schrijft dus: *Godt heeft Ignatium Loiolam ende sijn' alderheylighste mede-ghesellen verweckt, de welcke met eenen hittighen ijuer der sielen onsteken zijnde, de wapens teghen Lutherum ende sijnen aenhangh aenghetrocken hebben.* Dies ghelijcks seght hy noch op andere plaetsen.

[+]*van Manuel Rodericius Minderbroeder,* qq. can. & reg. tom. 1. q. 2. ar. 9.

Petrus de Sardis, oppersten Prior der Carthuysers, schrijft aenden H. Ignatius uyt den naem van sijne gansche Orden (welcke d'onse van't beghinsel af ghestadighlijck seer toeghedaen is gheweest:) *VVy verblijden ons hertelijck, liefsten broeder inden Heere, verstaen hebbende V. E. leeringhe en deughtsaemen handel, door den welcken ghylieden in dese beklaeghlijcke eeuwe, de dolende menschen pooght op den rechten wegh der sa-*

van Petrus de Sardis oppersten Prior der Carthuysers, Histor. Societ. p. 1. l. 4. n. 107.

ligheyt te brenghen, de wanckelende te verstercken, ende de vast-staende in deught en heyligheyt te vervoorderen: ende hier ouer louen en dancken wy den Heere, die sich gheweerdight heeft nieuwe arbeyders in sijnen wijngaert te seynden.

+Ioannes le Page vander Premonstreyten Orden noemt ons *d'edelste en vermaertste Societeyt: welcker soo vele schijnelijcke lichten van gheleertheyt ende wijsheyt de wereldt verlicht, en van haere uyterlijcke duysternissen verlost hebben, alsser Collegien zijn waer door sy verbreydt is.*

+*van Ioannes le Page uyt der Fremonstreyten Orden:*

Ontallijcke dierghelijcke ghetuyghenissen van alle soorten van Religieusen soude ick konnen bybrenghen, met de welcke sy mondelijck oft schriftelijck, in't besonder oft in't openbaer, hunne goet-ionstigheyt ende ghevoelen vande Societeyts diensten te kennen gheuen.

+De ketters selue onse ghesworene vijanden vergrijpen hen menighmael, oock in't midden van hunne valsche lasteringhen ende schriften: soo dat wy vry daer op onsen roem souden moghen draeghen. Eenen Beza den tweeden Paus van Geneuen seyde, *dat hy in heel Vranckrijck gheene teeckenen van een Christelijck leuen, noch gheene spoor vande oude oprechtigheyt, als inde Iesuiten alleen, en sagh.* Eenen Kemnitius derrede voorslaen, *dat de Societeyt vande Pausen verdacht was, om de hellende Kercke eenighsins te ondersetten.*+Eenen Verulanius Cancellier van Engelandt schrijuende van't onderwijs der iongheyt, braght dese woorden by; *VVelck edelste deel vande oude tuchtbaerheyt, nae verloop van tijden in eenigher maniere inde Collegien der Iesuiten wederom inghebraght is. Als ick deser gauwigheyt ende behendigheyt insie, met de welcke sy de wetenschappen voorhouden, ende de seden fatsoeneren, soo vallen my de woorden Agesilai in van Pharnabazus ghesproken: Sulcks zijnde, Godt gaue, dat ghy van ons volck waert.* Eenen Melanchthon, met wat een ghe-

+*vande ketters selue.*

+Lib. 1. de Dignitate & augmentis scientiarum.

voelen versuchtede hy in sijn uyterste, als hy verstondt, dat de Iesuiten nu schier door alle ghewesten der wereldt verspreydt waeren om het Catholijck ghelooue te planten? *Ach, wat sal icker van segghen?* riep hy, *ick sie dat de heele wereldt binnen korten tijdt met Iesuiten vervult sal worden.*

Doch wy en willen niet, datmen de ghene die leughenaers in't ghelooue zijn, in dit stuck ghehoor gheue: gheen treffelijcker ghetuyghenisse, gheenen meerderen lof en versoecken wy van henlieden, als eenen eeuwighen haet, ende uytsinnighe lasteringhen teghen ons: met de welcke soo langh alsse de Societeyt sullen vervolghen, sal den roem ende den naem van haere deught ende gheleertheyt dies te vermaerder worden, hoe 'tghebas en 'tghehuyl vande leughenachtighe honden meer volcks sal doen omsien, om op ons leuen ende leeringhe te letten.

Waer mede wy desen Boeck sullen sluyten, ende den Leser nae de dichten vande sinne-beelden, als nae eene toe-ghifte van al den voorschreuen lof, seynden.

Den H. Ignatius ghequetst door het gheschut met eenen steen, wordt onsteken inde liefde Godts.

Percussus concipit ignes.

{ VVie vvas die sagh
Oyt sulcken slagh?

{ Die, als hy vvondt,
Oock maeckt ghesondt.

L*Aetst stondt ick aen het strand in't afgaen van de baeren,*
De kinders liepen daer om schelpkens te vergaeren,
Ick nam tot mijn vermaeck dit keyken in de handt,
En peysde: sou my dit wel dienen tot den brandt?
VVant wie had oyt ghelooft dat ghensters souden springhen
VVt een soo harden steen? voorwaer 'tzijn vremde dinghen,
Dat daer een rouwen key noch toont een soet ghelaet,
VVanneer men teghen hem oock met een ijser slaet.

Nochtans 'tverborghen vier, die onbekende straelen
Die spelen dan daer uyt om in het vonck te daelen,
Dan komt den solfer-steck, en vat daer uyt het licht,
En dat onkenbaer was, krijght ieder in't ghesicht.
Als ick dus stondt alleen ons desen steen t'aenmercken,
En mijn verstandt begaf tot Godes wond're wercken,
Soo sagh ick dat den Heer, als ick mijn herte sluyt,
Met slaghen daer op speelt, en 'tvier dat springhter uyt.
De liefde was vergaen, den brandt die quam t'ontbreken,
Hy wilde dien met kracht weer in den mensch onsteken:
Loiolas hert was toe, daer was noch vlam noch vier,
Op dat hy't krijghen sou, ghebruyckt hy dees manier.
Hy laeyt het Fransch gheschut, en dreyght hem te verslinden:
(Ghy moet met ijser slaen, wilt ghy de voncken vinden)
Hy schiet sterck op hem aen, en raeckt hem met den steen,
VVaer van een saligh vier komt in't ghebroken been.
Den slagh die is ghedaen, het vier beghint te voncken,
Al light den Heldt om verr', den moedt is niet ghesoncken,
Maer vlamt al meer en meer, en groeyt ghestaedigh aen,
Soo datmen nu sijn licht siet in den mid-dagh staen.
Hoe veel en zijn daer niet door desen slagh onsteken,
Die't licht noyt was bekent, oft wederom ontweken?
Doch het en is niet vremdt, dat hy soo schijnt en brandt,
Voorwaer het meeste vier komt vande sterckste handt.
Gheluckigh is den scheut, gheluckigh Pampeloonen,
Die met ghebroken muer dit vier ons eerst quam toonen:
Gheluckigher de handt, die dit verborghen licht,
En desen grooten brandt met een slagh heeft ghesticht.
Loiola viel daer neer, hy badt maer om sijn leuen,
En dat wierdt hem gheiont, en aen noch meer ghegeuen.
Soo is de slagh gheluckt, soo is den val vergaen,
Dat daer veel hondert-duyst met hem zijn opghestaen.

Het langhduerigh vasten vanden H. Ignatius.

Exiguo viuit quia proxima caelo. { *Sijn beste spijs*
{ *Is't paradijs.*

A*Erdsche menschen, wiens ghenuchten*
Zijn vol onlust, zijn vol suchten,
Die met wercken niet en toont
Datter reden in v woont:
Die meer zijt aen wilde dieren,
VVreede woluen, felle gieren,
Als ghelijck aen't menschen beeldt,
Datter in v leden speelt:

Die in't eten, die in't drincken,
Die in't brassen, die in't schincken
Stelt het alderhooghste lot,
En maeckt vanden buyck van Godt:
Sinne-dieuen, herssen-stoorders,
Lichaem-krenckers, siel-vermoorders,
Neemt doch op den voghel acht,
Die daer nae den hemel tracht.
Siet hem staedigh opwaerts gaepen,
Om sijn noodtdruft te gaen raepen,
Siet hoe hy voor spijs en vocht
Suyght den honigh uyt de locht.
Dat de raeuen en de gieren,
Die omtrent het aerdrijck swieren,
Hen besmetten in het bloedt,
Hy sich van den hemel voedt.
VVil ick v de noot eens kraken,
Dat ghy meught de kerne smaken,
En verstaen den rechten sin,
Die v gheeft den voghel in?
Seuen daghen, seuen nachten,
(Soo Loiola met ghedachten
En met siele was ghevest
Aen het hemelsche ghewest)
Bleef het lichaem sonder eten;
'tScheen hy hadd'et heel vergheten.
VVilt ghy weten hoe het quam,
Dat hy spijs noch dranck en nam?
Als den gheest is opghetoghen,
En nae Godt om hoogh ghevloghen,
'tLichaem dat op d'aerde gaet,
Is haest met een kleyn versaet.

Den edel-man, die Ignatium 'tvier weerdigh acht, wordt op den seluen dagh verbrandt.

Malè luditur igne. { *Spelen met vier,*
{ *Kost al te dier.*

D*E sim een aerdigh dier, 'twelck kluchtigh nae kond' beelden*
Al wat de kinders t'huys en op de straeten speelden,
Quam eens omtrent den hoop en 'tpoeyer-spel ghegaen,
Daer menigh groue klack en vier-pijl ginghen aen:
De pooten ieuckten haer, om nae de lont te tasten.
Maer soo de ionghers nauw op haere rancken pasten,
Hiel syse soo langh t'huys, tot dat nae menigh swier,
('Ken weet niet hoe) den aep gheraeckt is aen het vier.

Hier mé beghint de beest te danssen en te springhen,
Het back-huys met den hals heel boetselijck te vringhen:
Nu swierde sy de lont rondom den mallen kop,
Nu gaf sy op den steen daer mé een harden klop:
Nu wierp die uyter handt, en maeckte den vervaerden,
Nu hiefse die weer op, en namse vander aerden:
Tot dat het dertel spel ten laetsten eens onstack,
Met een verwaeyde vonck, der kinders poluer-sack.
VVaer op, by ongheval, soo sy was neergheseten,
VVierdt opwaerts inde locht met groot gheweldt ghesmeten:
En met een harden slagh ter aerden weer ghevelt,
Lagh door den val en vlam seer iammerlijck ghestelt.
En speelt niet met het vier, men kan sich soo niet mijden,
Daer vlieght wel onverhoedts een ghensterken ter sijden,
Een voncksken is ghenoegh (eer datmen't wordt ghewaer)
Te brenghen huys, en goedt, en leuen in't ghevaer.
Vat dit doch die daer draeght v hert met nijdt onsteken,
En pooght met eyghen schaey v leedt al om te wreken:
Siet doch een nijdigh hert, hoort eenen dullen wensch,
Ghegeuen, teghen Godt, aen eenen goeden mensch.
Indien Loiola stracks niet en verdient te branden,
Soo wil ick dat my 'tvier en blicksem brengh' ter schanden.
VVat seghdy rouwen gast? wat speelt ghy met het vier?
Dit nijdigh aepen-spel sal kosten veel te dier.
Den wensch die wordt verhoort: eer dat der sonnen waeghen
Sal deysen in de zee, sal hy sijn' eyghen plaeghen
En wraeck al onderstaen: ick sie van alle kant
Het ongheluckigh huys onsteken met den brandt.
Ick hoor het droef gheschreeuw, ick hoor het bitter kermen,
VVaer ouer sich noch Godt, noch mensch en sal ontfermen.
'Ten kan niet anders gaen, die nae eens anders quaet
VVt haet en nijdt verlanght, die raeckt in ergher staet.

Ignatius ghebruyckt Faber, *aliàs* Smidt, tot de bekeeringhe van Xauerius.

Solus non sufficit ignis. { *Al is't vier vverm,*
{ *'tVereyscht 'ssmits erm.*

D*En hamer en het vier, die moeten samen wercken,*
En met eenpaerigh hulp malckanderen verstercken:
'tEen maeckt het ijser heet, en 'tander gheeft den slagh,
Soo krijght het een nieuw vorm dat inden ouen lagh.
VVant schoon den gauwen knecht den blaesbalgh treckt met lusten,
En dat den meester self de kolen niet laet rusten,
Maer meer en meer onsteeckt den ouergrooten brandt,
Komt daer gheen slagh omtrent, het ijser houdt sijn standt.

Maer alsmen eens begint de hamers op te lichten,
En gheeuen slagh op slagh, dan sietmen't buyghsaem swichten:
En 'tgheen te voren was ondwinghbaer en heel straf,
Dat voeght hem nae den wil van die de slaghen gaf.
Meynt ghy dan 'tkoude stael met haemers te bedwinghen?
O neen: eer't buyghen sal, soo sal't in stucken springhen:
Den hamer sonder vier gheeft een verloren slagh,
Het vier oock sonder slagh wat is't dat het vermagh?
Gaet voor, Ignati, gaet, ghy weet de minne-treken,
Hoe dat ghy met Godts vier de herten moet onsteken:
Al was Xauier wat steegh, nu gloeyt hy vanden brandt,
Dus gheeft hem ouer aen 'sSmidts *hamer, en* 'sSmidts *handt.*
Ick sie van nu af aen, hoe dat hy hem sal buyghen,
En smeden nae u sin. Gansch Oosten sal ghetuyghen,
Dat noyt van Fabers handt, en van Loiolas vlam,
Een stuck van meerder konst oft hoogher prijs en quam.
Volght dit exempel nae, ghy die moet sorghe draghen
Van een verijsert hert; past wel op al v slaghen:
VVant soo den hamer slaet, als het van koude kilt,
'tSal bersten tot v schaey, is't dat ghy't buyghen wilt.
Toont dat ghy 'twerck verstaet, wilt niet te haestigh spoeyen;
Laet eerstmael in het vier het hert van liefde gloeyen,
En is't dat desen brandt gheen kracht ghenoegh en heeft,
Onsteket met een vrees van't vier dat eeuwigh leeft.
Leght hier het ijser in, ghy sult het ouerwinnen,
En maken dat den mensch sal sijnen Godt beminnen.
VVel aen, ô kloecken smidt, maeckt uwe smis bereydt,
En siet wel door wat wegh den mensch moet zijn gheleydt.
Maer neemt oock hier op acht, van niet te langh te wachten:
VVant soo den brant verflauwt, verliest den slagh sijn krachten:
Hy trefte't alderbest, die't ijser gloeyend' heet
Had met een gauwe handt nae sijnen wil ghesmeedt.

Ignatius prekende, onsteeckt de toe-hoorders met de Godtlijcke liefde.

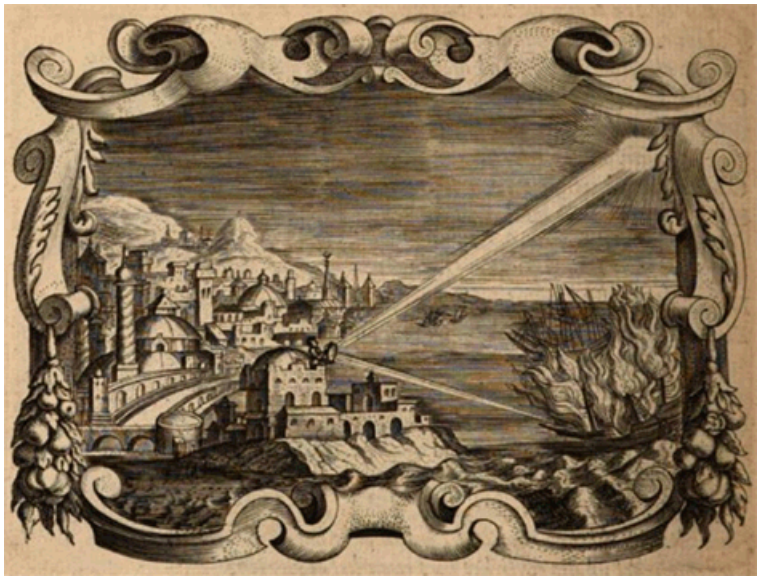

-Caelestibus armis
Eminus expugnat.-

{ *Het vierigh spreken*

{ *Kan 'thert onsteken.*

A*Ls Syracusa was van achter heel besloten,*
En datmen voor de haef sagh staen des vijandts vloten,
Soo datter kat noch hondt meer uyt oft in en quam,
En dat des vijandts heyr de buyten-wercken nam;
Doen ghingh de borghery oock vreesen voor de vesten,
Haer docht het was ghedaen, sy gauen't al ten besten.
Al baert het ouergaen van steden druck en pijn,
Nochtans een bleecke vrees maeckt datse grooter zijn.

Maer soo daer t'all' gheluck oock Archimedes woonde,
Die sijn vernufte konst tot 'slandts wel-vaeren toonde,
Soo heeft hy met der sonn', op den brandt-spieghel, strael
In vier en vlam ghestelt den Roomschen Admirael.
Doen saghmen vande stadt de gansche vloot staen roocken,
En datmen oock in zee kan groote vieren stoocken,
En datter niet en is soo verr' oft diep in't nat,
Of 'traeckt noch wel in brandt als't dese straelen vat.
Seght ghy dat 'tfabels zijn, die oudt zijn en versleten,
En dat ick op v mouw blaeuw-bloemkens wil gaen speten,
Of 'tis gheschiet oft niet, lief vriendt, dat laet ick staen:
Maer hoort eens van een man die't dickwils heeft ghedaen.
Loiola stondt op stoel, en brande met dees straelen,
Die een vernedert hert oock by de son kan haelen;
Maer soo dit krachtigh vier hem inden boesem quam,
Soo schoot hy rondom uyt de ghensters vande vlam.
De menschen die hy trock begonsten soo te wassen,
Dat hy gingh op het veldt, waer hy dry-hondert passen
Oft verder is ghehoort; en als hy sagh dit heyr,
Dan vocht hy met het vier, dat is het best gheweyr.
En ghy die daer het hert van iemandt wilt onsteken,
VVeet dat het Godtlijck vier v gheenssins magh ontbreken:
VVeet dat voor eerst de vlam moet zijn in v ghemoedt:
Men steeckt gheen huys in brandt met eenen kouden vloedt.
VVanneer men 'tkilligh ijs gaet stellen 'teen op 'tander,
Dan smilt'er gheen van twee, maer vriesen op malckander:
En vriest het langhen tijdt, soo vriest het voeten diep,
S'en voelden vier noch vlam, hoe stijf dat iemandt riep.
VVilt ghy eens sondaers hert door 'themelsch vier doen branden,
'tGheweldt en gelt'er niet, 'ten is gheen werck van handen:
Maeckt dat den spieghel brandt, daer mé is't al ghedaen:
Men steeckt met een kleyn licht wel duysent keerssen aen.

Den droom van Xauerius van Indien te bekeeren.

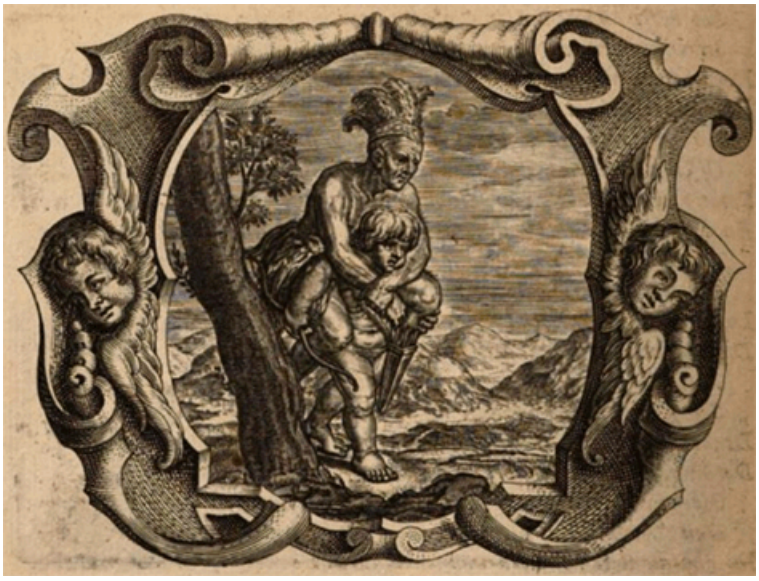

Credimus, an qui amant,
ipsi sibi somnia fingunt?

{ *Den droom verbeelt*

{ *Dat Liefde speelt.*

AL dat de Liefde iaeght met alle haer vijf sinnen,
Al dat sy metter hert kan hopen oft beminnen,
En oock daer sy by daegh het aldermeest af schroomt,
Daer is't dat sy by nacht het aldereerst af droomt.
Een kloecken Capiteyn, als hy gaet oorlogh voeren,
Hem dunckt in sijnen slaep dat al de trommels roeren:
Vraeght den gheleerden man wat hy by nachte doet,
Hy droomt van sijnen boeck, die hy noch drucken moet.

Den schipper op het landt vreest van de wilde baeren,
En schijnt nu voor den windt, nu teghen stroom te vaeren:
Den voer-man daer noch peert, noch waghen is omtrent,
Meynt altijdt met de sweep dat hy den waghen ment.
Al die nae eere steeckt, die droomt van hooghe staeten,
En hoe hy sich bedwinght, en kan dit niet ghelaeten:
Al light den dronckaert t'huys en ronckt in sijnen nest,
Noch droomt hy van het bier, welck datter was het best.
Dit sietmen alle daegh: maer soo wanneer de droomen
Met datter moet onstaen, wel ouer een uytkoomen,
VVie is't die niet en denckt, dat 'tgheen hy heeft ghesien
Des nachts in sijnen droom, sal 'sander-daeghs gheschien?
Als Ioseph maer en hoort den droom van twee ghevanghen,
Soo weet hy, dat d'een vry, en d'ander moet gaen hanghen:
Als hy siet inden droom aenbidden sijnen schoof,
Soo kent hy sijn gheluck, al vindt hy gheen gheloof.
Xaueri, soo ick wel tot kennis uwer minnen
Aenmercke wat by nacht verbeelden uwe sinnen,
Het groot en swaer ghewight van eenen Moriaen,
Beteeckent al den last die ghy moet onderstaen.
Nu kenn' ick al v hert, nu weet ick v ghedachten,
VVaer nae met sulcken neerst soo kloecke wercken trachten,
De liefde die soo vremdt in 'smenschen siele speelt,
En heeft v noyt soo wel nae 'tleuen afghebeelt.
Ick sie dat in v pack heel Oosten is ghelaeden,
VVaer mé ghy henen treedt door d'onghebaende paeden:
Gheen berghen zijn soo hoogh, soo dick met sneeuw bekleet,
Gheen rotsen zijn soo steyl, gheen sanden zijn soo heet,
Die v doen stille staen: niet eer en sult ghy rusten,
Voor dat ghy zijt gheraeckt aen de Chineesche custen:
En daer ghy uwen last alsdan sult legghen af,
Daer sal de liefd' v oock doen sincken in het graf.

Xauerius de wereldt doorreyst hebbende, sterft inden ingangh van China.

Tum te terra teget, cùm totum impleueris orbem. { *Als de ronde is ghedaen,*

{ *Sult ghy onder d'aerde gaen.*

P*Luckt nu thymis, pluckt nu roosen,*
Die door haer root-verwigh bloosen
Niet en wijcken aen't ghelaet
Vanden soeten daegheraet.
Pluckt narcissen, africaenen,
Leli-bloemen wit als swaenen,
Pluckt het schoonste datter bloeyt,
Pluckt het soetste datter groeyt.

Komt met croonen van laurieren,
Komt en swiert de eglentieren,
Komt met eene volle handt,
En bestroyt 'tChineesche strandt.
Verre zy het slaen der ermen,
Verr' het suchten, verr' het kermen,
Datmen op soo blijden dagh
Niet eens maeck' een droef gheklagh.
Datmen hoore snaeren spelen,
En het soet gheluyt der kelen,
Singht: Xauier is door-ghegaen,
Als hy had sijn loop voldaen.
Bosschen, berghen ende daelen,
VVilt dit soet ghespel herhaelen,
Seght: Xauier is door-ghegaen,
Als hy had sijn loop voldaen.
Niet en kond'men meer verwachten,
VVaer soud' hy noch gaen nae trachten?
Japan is nu heel ontdeckt,
En tot het gheloof verweckt.
Op de rotsen, op de stranden
Van de onbekende landen,
Zijn de cruyssen langh gheset,
Teeckens vande waere wet:
Voor Trauancor en Cocinen,
Voor het Rijck van Amboinen,
Isser soo veel sweets ghestort,
Dat het tijdt van rusten wort.
Soo is't datmen siet verdwijnen
'tLicht dat inde nacht komt schijnen:
Als het groeyen is ghedaen,
Dan is't tijdt van ondergaen.

Den Sal. Borgia verheft sijn gheslacht door de deughdt.

{ *O*, nihil: at numeros sic facit innumeros. { *'tMaeckt iet*
{ *Van niet.*

[+]V*Eel die leeren sommen maecken*
Om aen ghelt en goedt te raecken,
Om te wesen gauw en rap
In het stuck van koopmanschap:
En sy weten soo te tellen,
En den facit *soo te stellen,*
)Gheeft wat cijfer dat ghy wilt)
Dat het niet een hayr en schilt.

[+]Het kindt spreeckt.

Maer die dit ghetal kan vatten,
Die weet dat de groote schatten,
Dat de eer en dat het goedt,
Niet meer als een O *en doet.*
Al hadt ghy een Hertoghs leuen,
En dat ghy het al deedt beuen,
Dat ghy waert van groot gheslacht,
En noch waert van grooter maght:
VVat zijn doch al dees ghetallen?
'tIs een 0, 'tis niet met allen:
VVort de deught niet voor ghestelt,
VVeet dat niet een sier en telt.
Al de kracht komt van een beentjen,
Hondert duysent van een eentjen,
Dat het minste schijnt van al,
Dat maeckt vande rest ghetal.
Komt, Francise, komt vertoonje
Vice-Roy van Catalognie,
Schrijft v Hertoghdom, en staet,
En Lombaias Marquisaet;
Ouerloopt eens al u steden,
Voeght daer by v heerlijckheden,
Neemt de schalie in de handt,
Gaet, en cijfert eens v landt.
VVat dat ghy sult konnen schrijuen,
'tSullen al maer 0kens blijuen;
Stelt maer eens v deught voor aen,
En siet hoe het op sal gaen.
Ghy hebt v gheslacht verheuen,
Anders waer het nul ghebleuen.
Vrient, vergeet dees les doch niet,
En maeckt oock van niet eens iet.

Op het beeldt vanden Saelighen Aloysius, die de croon onder de voeten heeft.

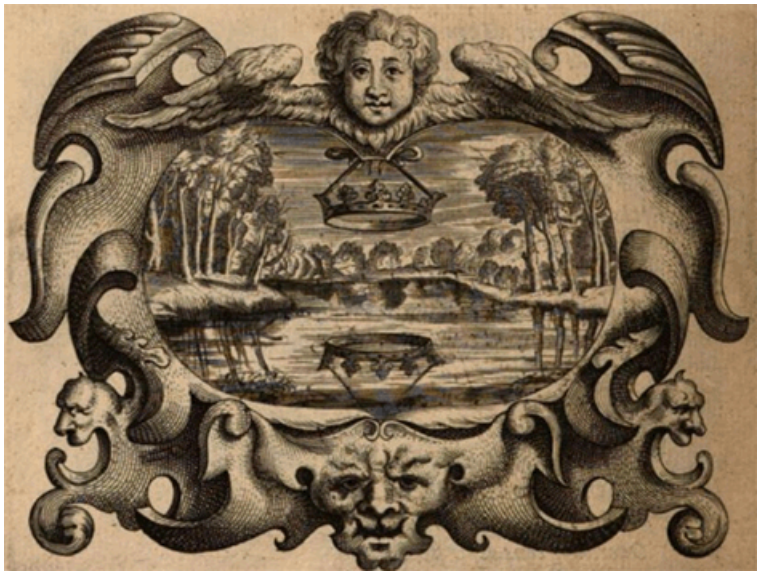

Rectè de gloria indicat qui eam ex alto despicit. { *Edelheyt*

{ *Iidelheyt.*

D*En winckel van de eer, daer't al nae komt gheloopen,*
Die weet schoon voort te doen, en stelle't al te koopen:
Men siet daer op den toogh de staelen van de stof,
Hier wort voor al gherieft den Edeldom van't Hof.
Een ieder haelt een stuck, en dat noch onghemeten,
De ellen, en het eynd' en kanmen gheenssins weten:
Dan prijst de wereldt noch de waer, 'ken weet niet hoe,
En seyt: Ick gheef v hier meer als de helleft toe.

Hier mé soo gaense deur, en gaen hen seluen streelen,
En niemandt speelter beel, een ieder prijst sijn deelen,
En heeft den besten koop; men siet maer hoe het staet,
Niet op de slechte stof', oft op de valsche maet.
Maer seght eer-gierigh hert, wil ick v eens verhaelen
Hoe dier dat sy v staet, wat ghy noch moet betaelen?
Komt, leert eens uyt dees proef, hoe dat het eeuwigh goet
Op hallef nae soo veel den mensch niet kosten moet.
Ghy hebt daer voor betaelt veel slaepeloose nachten,
Van dat de eersucht eens verheerde v ghedachten,
En hooft-sweyr sonder eynd', en moey en matte lé,
En onlust ouer hoop, dat reken' ick niet mé.
'tKost duysent drupp'len sweet, 'tkost wel dry duysent huyghen,
En altijdt een bloot hooft, 'tkost stuypen, en 'tkost nijghen,
Het kost beloofden dienst, en menigh seruiteur:
Is dat niet dier ghekocht? ghy gheeft v self daer veur.
Het kost v haet en nijt, het kost soo veel scheel ooghen,
Die ghy zijt voorgheseylt, en bouen 'thooft ghevloghen,
En menigh helschen vloeck die vlieght v nae den kop,
En of't v smaeckt oft niet, 'tmoet al voor suycker op.
Siet ghy nae sulck een prijs, soo zijt ghy noch bedroghen:
Het was een valsch ghewight daer v mé is ghewoghen.
Gaet, sotten coop-man, gaet, gaet met v waeren deur,
Eer ghy de stof' ghebruyckt, soo schietse van coleur.
Let wat Gonzaga doet, hy siet de croon van onder,
Hy sietse op den gront; hy roept: Is dit het wonder?
Is dit het moye dingh, daer ieder een nae loopt,
VVaerom soo menigh mensch sijn lijf en siel verkoopt?
Daer gaet gheen Heer, noch eer, daer is gheen' Excellenci
Voor een oodtmoedigh hert, en voor een goey conscienti.
VVie dat syseluen wint, houdt dat vry voor ghewis,
Dat desen meer als Prins, iae meer als Coningh is.

Den Sal. Stanislaus sterft 'sdaeghs voor de Hemel-vaert van Onse L. Vrouwe.

Vt assumar. { *VVy gaen ghelijck*
{ *Nae hemelrijck.*

'tCOninghsken sagh eens van verren
Hemel, sonne, maen, en sterren,
En het stondt hem soo wel aen,
'tVVouw goet-rondt daer henen gaen.
Dus soo ghingh het ouerpeysen
Hoe het daer souw konnen reysen:
Maer het vondt sijn vleughels swack
VVant 'ten vloogh noyt ouer 'tdack.

Doen aenriep het al de winden:
Komt my op v vleugels binden,
Komt, en voert my dan soo hoogh,
Alsser oyt een voghel vloogh.
Ick en ben niet van die raeuen,
Die met bloedt haer dickwils laeuen,
Ick en ben gheen wreeden gier,
Ick en ben gheen grousaem dier.
O, wie sal my dan daer bouen
Voeren om den Heer te louen?
VVant al is't een hemelsch hof,
Noch ontfanght het aerdschen lof.
Soo een aerent quam ghevloghen,
En recht opwaerts wiert ghetoghen,
Soo sprack het den aerent aen:
Magh ick oock eens met v gaen?
Laet my door v vleughels winnen
'tSonnen licht dat wy beminnen;
Daer mé sat het op den rugh,
En den aerent maeckte't vlugh.
Dien vloogh bouen locht en winden,
D'oogh en kond' hem niet meer vinden;
Dien heeft door een snellen tocht
Hem tot voor de son ghebrocht.
Dit kan aerdigh wel verbeelden
'tGhene dat MARIA SPEELDEN,
Als sy Kostka met haer nam,
Eer sy nae den hemel quam.
O, wie sal my nae dit leuen
Oock eens sulcke vleughels gheuen?
Doet my sulcke veders aen,
En ick sal de reys bestaen.

De Martelaeren van Iaponien uytverkoren vaten van victorie.

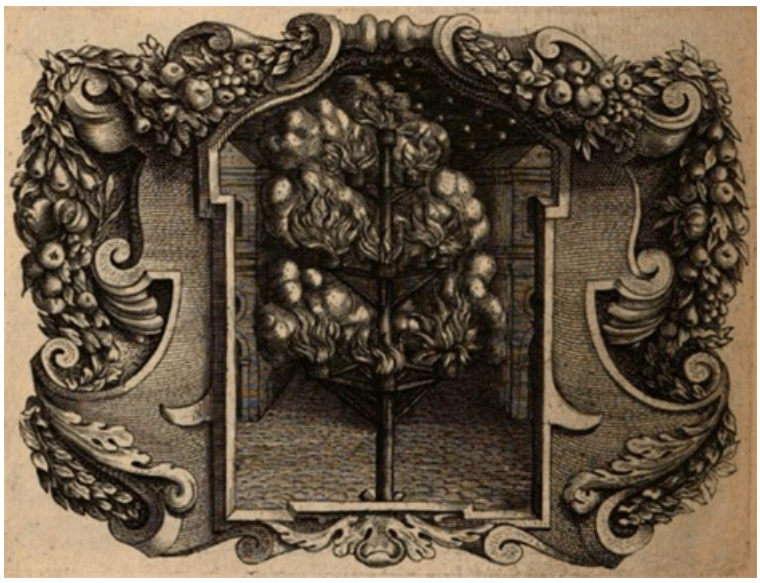

Haec signa triumphi. { *T'zijn al vieren*
{ *Van laurieren.*

D'*En kuyper gaet in't eerst met spaender-vier de duyghen*
Versaemen inden reep, en dwinght haer om te buyghen;
En gaen de saecken wel, soo komt men nae der handt,
Men steltse op den staeck, en viert voor 'tvader-landt:
Het heele Rijck dat wenscht om sulcken vier te maken,
Om voor een ieders huys te planten blijde staecken,
Als dese staen in brandt, dan is het goeden tijdt,
Dat vijandt meest bedroeft dat maeckt ons meest verblijdt.

Een die Godts liefde voelt nu seffens in hem branden,
En sich vrywilligh buyght, en sluyt in vaste banden,
Al komter een tyran die hem in kolen stelt,
'tIs teecken dat die brandt blijft meester van het velt.
Doch wat een wreedt ghemoedt! want wie sagh menschen braeden,
En met onnoosel bloet een 'smenschen hert versaeden?
'tIs teghen de natuer als onder menschen schijn,
En wolf, en beyr, en leeuw, en wreeder dieren zijn.
Gaet wreetheyt onghetemt, onsteeckt hier al v sinnen,
Om wederom v spel met Nero te beghinnen,
Die van het menschen vleesch, en van het menschen vet,
Heeft fackels inden nacht voor Roomen uytgheset.
Gh'en weet niet wat ghy doet, als ghyse stelt op staecken:
tEn kan niet anders zijn, ghy moetse grooter maecken,
Hoe datse meer met peck en smout begoten zijn,
Hoe datse in hun doodt oock gheuen meerder schijn.
De son komt al te laet met d'uren aengheloopen,
Om in't vergult ghespan haer peerden in te knoopen:
Den dagh komt al te laet, al spoeyt hy dapper aen,
Daer is een klaerder licht voor hem al op ghestaen.
Dees vaeten sullen't doen, die sullen aen de volcken
Verdrijuen haeren nacht, met al haer swerte wolcken,
En toonen door hun licht den wegh, en rechte baen,
VVaer langhs het oudt Gheloof tot noch toe is ghegaen.
En hadden sy ghebrandt in't midden vande kolen,
Hoe menigh stadt, en landt, hoe menigh Rijck sou dolen?
Die leuen door hun doodt, en voelen in hun hert
Als sy staen by dit vier, hoe dat't onsteken wert.
Gaet, beulen, gaet vry voort, ghy kroont hen met laurieren,
En die ghy soo verbrandt, die salmen altijdt vieren:
Gaet stroyt hun aschen vry langhs 'tdorre Iapans strandt,
Der Martelaeren bloedt maeckt altijdt vruchtbaer landt.

P. Carolus Spinola wordt door een langh-duerigh vier verbrandt.

Dulce & decorum est. { *T'is vreught*
{ *En deught.*

H*Et element des viers hoe trots is't op sijn krachten,*
Die oock het vroomste gout op korten tijdt versmachten!
Het smilt tot enckel spijs het koper en metael,
En met een kleyne vlam versacht het enckel stael.
Nochtans dit kleyn ghediert wilt sich niet t'onder gheuen,
En daer een ander sterft, daer gaet het sitten leuen,
Het siet sijn vier al aen met eenen hooghen moedt,
Als of het segghen wou: Ick tred' het met den voet.

Al wat dat vierigh is, kan vlam en vier verdoouen,
Dat kan den fellen brandt sijn vrome krachten roouen;
Iae eenen ouen selfs als hy op't heetste gloeyt,
VVort als een somer-huys als het op't groenste bloeyt.
Is't niet een swacke vlam, die voedt haer vijants krachten,
En in haer aerdschen brandt baert hemelsche ghedachten?
Is't niet een swacke vlam die staedigh wijcken moet,
VVanneer in 'smenschen hert ontvonckt een meerder gloedt?
Al staet daer eenen os van koper afghegoten,
Al light Eustaes daer in, al wordt hy toeghesloten;
Nochtans siet op de vlam, 'tschijnt dese selue beeft,
En maeckt dat hy door't vier, en door haer eeuwigh leeft.
Laurentius laurier blijft in het vier staen groeyen,
Sy smijten hout op hout, en 'tschijnt sy hem besproeyen:
En siet van diën tijdt dat hy eens lagh op't vier,
Soo heeft den blicksem selfs gheweken den laurier.
'tEn had ghedaen het vier, wie souw van Thecla weten?
Men had die schoone maeght Lucia gansch vergeten,
Meer door haer vier bekent, als door haer eel gheslacht,
Als door haer vader-landt, en Syracusas pracht.
VVaer toe soo verr' gheseylt? men vindter noch al ander,
Die leuen in het vier ghelijck den salamander,
Die nu doorluchtich zijn meer door de groote vlam,
Als wel door't edel bloedt, oft hoogh-verheuen stam.
Siet den Genoischen Heldt, siet hem in't vier eens blaecken,
Die 'tSpinolas gheslacht vergroot met edel staecken:
Sijn' aldermeeste vreught is in sijn meeste pijn,
En van den swarten roock krijght hy een helder schijn:
De voncken cieren hem, ghelijck de soete roosen
Die door den silu'ren dauw der sonnen schoonder bloosen.
Dat Roomen nu voortaen vry swijgh van Caius handt;
Hy gheeft het heele lijf ten besten voor het landt.

Af-beeldinghe van d'eerste eevwe der Societeyt Iesv.
Het seste boeck, de Dvyts-nederlandtsche Societeyt.

Het eerste capitel.
Hoe de Societeyt eerst inde Neder-landen ghekomen ende aenghenomen is.

SOO wonderbaer als haer de Godtlijcke voorsichtigheyt inde al-gemeyne oprechtinghe ende verbreydinghe van onse minste Societeyt vertoont heeft, is sy oock inde besondere installinghe ende bestieringhe der seluer binnen ons Nederlandt gheweest. Nae dat in't iaer M.D. XLII. tusschen den Keyser

Carolus den V. ende Franciscus den I. Coningh van Vranckrijck[+]die swaere oorloghe ontstaen was, in wiens aenvangh de Spaignaerden allegader den Franschen bodem moesten ruymen; zijnder acht ionghmans vande Societeyt (die te Parijs ter schole laeghen) by dese oorsake tot Louen ouerghekomen, om aldaer hunne begonste studien te vervolghen: 'twelck stichtelijck ende ernstelijck doende (ghelijckse doch gheen ander opset en hadden) heeft Godt den vierighen gheest van Franciscus Strada, die een iongh-ghesel[+]van XXIV. iaeren ende een vanden hoop was, tot d'oeffeningen van onsen roep, ende namentlijck tot het prediken, en verkeeren met sijnen euen-naesten verweckt: waer in hy sich soo wel queet, datter nu schier geen ander gewagh oft sprake de heele Vniuersiteyt door en was, als van den ionghen uytlander, die noch student vande Philosophie inde Valck-schole zijnde, Gheestelijck ende wereldtlijck sonder onderscheyt van staet oft iaeren, tot de deught der godtvruchtigheyt, ende in't besonder tot de gheestelijcke Exercitien trock. Hy kreegh twee de vernaemste mannen vande[+]stadt tot d'Oeffeninghen: waer van den eenen Ruardus Tapperus Cancellier vande Vniuersiteyt, ende Doctoor inde Godtheyt was; den anderen Cornelius Wischauen, een Priester om sijne heyligheyt ouer al vermaert. Dese soo beiaert ende gheleert alsse waeren, lieten hen, als onmondighe[+] kinderen, in alles soo verre van Strada bestieren, dat sich Cornelius oock tot de Societeyt begaf; met gheluck ende eere van den eersten Nederlander te zijn, die binnen 'slandts inde selue ontfanghen gheweest is: want Petrus Canisius, die anderssins desen wegh den eersten van alle aen ons ghebaent heeft, te Ments in Duytslandt van P. Faber korts te voren aenghenomen was. Dit is dien Canisius, aen ende inde welcken soo vele iaeren te voren t'Arnhem

[+]*by vvat gheleghentheyt de Societeyt in Nederlandt komt.*

[+]*Strada preeckt te Louen,*

[+]*gheeft d'Exercitien aen Ruardus Tapperus,*

[+]*ende aen Cornelius VVischauen, die inde Societeyt komt.*

in Gelderlandt door eene godtvruchtighe weduwe (van de welcke wy in't eerste boeck ghesproken hebben) de Societeyt voorseyt, ende quansuys aen onse Nederlanden van Godts weghen toegeschickt is. Men sal beneden breeder van hem spreken, als wy de boomen sullen gaen besichtighen die uyt de queeckerije van ons Vaderlant, daerse ghewonnen waeren, elders in't Keyser-Rijck ende andere landen verplant zijn; dit en moghten wy hier niet voorby gaen, om dat het al mede den oorsprongh vande Societeyt in dese Nederlanden eenighsins aenghingh. De welcke soo nu met groote hope van toekomende vruchten, scheen haere eerste wortelen te schieten inden persoon van P. Wischauen ende verscheyden ionghe studenten, die hen herwaerts en derwaerts in cloosters, ende oock tot de Societeyt door [+]de vermaninghen van P. Faber (die'r van Ceulen was ouerghekomen) ende de predikatien van Strada, als oock het stichtbaer leuen van hunne mede-ghesellen, begauen; soo komender Roomsche brieuen van Ignatius, waer mede aen hen allen bevolen wierdt, datse behaluen Faber (die nae Ceulen moeste keeren) sonder uytstel de reyse nae Portugael souden aennemen, om aldaer 'tnieuw Collegie van Coimbra te bewoonen, dat den Coningh Ioannes den III. ghesticht hadde.

[+]P. Faber komt te Louen.

[+]Hier suldy nu de soete schickinghe van Godts voorsichtigheyt gaen sien, hoe verscheydelijck dese reyse oft gheschort, oft verhindert, oft verandert is gheweest; om dat de teere plante, die nu soo wel begonst aen te komen, vanden grondt, daerse voor altoos wilde groeyen ende aerden, niet en soude vervoert worden. Ter wijle elck in't besonder, en altemael t'samen, euen besorght zijn om 'tghebodt[+] van Ignatius, hoe ontijdigh dat oock op dit pas scheen te vallen, pointelijck t'achtervolghen, keert Faber te rugghe nae

[+]Hoe de voorsichtigheyt Godts de Societeyt te Louen ghehouden heeft.

[+]Faber keert nae Ceulen,

Ceulen: Strada gaet sijnder derde nae Zeelandt, om in gheval van goede gheleghentheyt de reste, die te Louen ghebleuen was, stracks t'ontbieden, ende t'scheep op Portugael te gaen. Maer soo hen den windt niet dienen en wilde, oock om dat Aragonius, die een van drijen was, in sieckte viel; hebben wijselijck uyt dese ghehenghenisse Godts sijnen heylighen wille ghespeurt, ende de reyse wederom nae hunne Broeders op Louen aenghenomen. Eer langh komt Faber onverwacht wederom met nieuwe orden van [+]Roomen, om den heelen sleyp onder sijn beleydt nae Portugael te voeren. Hier waerense nu andermael allegader niet soo seer ontstelt, als besigh om eerst-daeghs te vertrecken; dan Godt heefter noch eens in versien. Soo P. Wischauen met de keucken onledigh was, om de liefde die men den gasten schuldigh is, aen Faber, die hen allen heel wellekom was, te betoonen, ende vanden seluen verstondt dat hy voor eenen gast van eenen nacht niet en moeste beladen zijn, midts dat hen de ghehoorsaemheyt 'sanderen daeghs nae Portugael sondt; heeft Wischauen, als vol vanden heylighen Gheest, het woordt opghenomen, ende gheseydt: De ghehoorsaemheyt en magh ick noch en wil ick oock wederstaen, euen-wel sal ick den Heere CHRISTVM bidden, die by tijden, als't noodigh is, sijne maght wel ouer de ghehoorsaemheyt selue plagh te ghebruycken, dat hy sulcks niet en ghehenghe, als immers uwe teghenwoordigheyt hier soo noodtsakelijck is. Maer soo Faber hier op monckefroyde, ende dies niet te min om sijn voornemen nae ter Vere ghingh; vindende aldaer een vlote ghereedt om eerst-daeghs af te steken, is om sijne mede-ghesellen te gaen haelen, op't spoedighste nae Louen ghekeert. Hier ghevoelt hy nu de kracht van't ghebedt vanWischauen:[+]nauwelijck stelde hy den voet in huys, of hem valt eene

[+]*komt andermael te Louen,*

[+]*valt in een svvaere sieckte,*

felle kortse op't lijf, die hem dry maenden te bedde leght: + vande welcke als hy nu meynde te steruen, bevroeyende van waer hem de sieckte quam, doet den seluen Pater anderwerf bidden om ghesondtheyt, naedemael hy nu eens ende langh ghenoegh door sijn ghebedt was sieck gheworden: 'twelck dien met eenvoedigheyt volbracht, ende Faber bouen aller Medicijnen hope ghenas.

+vvordt door 'tgebedt van VVischauen ghenesen,

Middeler tijdt nam den goeden roem vande Societeyt daghelijcks al stercker aen, inder voeghen, dat, als nu het derde ghebodt van Ignatius quam om te verstercken, Faber goedt ghevonden heeft van neghenthien aenkomende+ionghmans, die hen presenteerden om mede nae Portugael inde Societeyt te gaen, de neghen alleen hun begheerte toe te staen, maer de thien andere onder 'tghebiedt van Pater Wischauen, als eersten vader ende grond-veste vande Nederlandtsche Societeyt, binnen Louen te laeten.

+sendt neghen aenkomelinghen met Strada nae Portugael.

Dus zijn wy daer ghebleuen, hoe wel niet sonder swaere beghinselen ende aenstooten, uyt reden vande voorseyde ionghmans: teghen welcker vertreck, en de bekeeringhe van meer andere die de wereldt verlieten, maer noch 'taldermeest+teghen P. Wischauen (diense den wijt van alles gauen) niet alleen het ghesnorre, maer oock sommighe vande Vniuersiteyt soo dapper gheschreeuwt hebben, dat Ignatius vande sake verwittight, om voorderen haet t'ontgaen, den goeden man nae Roomen ontboden, ende eenen oft twee andere, maer ten laetsten P. Adrianum Adriani de Witte in sijne plaetse, om d'onse te regeren, heeft ghestelt. Onder desen Ouersten, ghelijck hy een seer wijs+en voorsichtigh man was, dede de Societeyt nu sulcken voortgangh, datse door de hulpe van Henricus Baxius, Pastoor van S. Michiels kercke, soo van betere wooninghe als van plaetse in sijn kercke voorsien wierdt, om hunnen

+Turbelen teghen VVischauen.

+Pater Adrianus Ouersten van d'onse te Louen,

naesten met biechten ende predikatien, die wy sedert hier altoos vervolght hebben, by te staen. Alles ghingh wederom[+]seer wel, tot dat Satan den opstoker van alle quaedt op een nieuw inde weyre was: want om de hope van d'aenstaende vruchten in hun saet te versmachten, blaest hy d'ooren van Vrouw Marie Coninghinne van Hongarijen (die 'tlandt voor haeren broeder Carolus regeerde) soo vol leughenen teghen de Societeyt, datse de requeste, waer by wy d'aenveerdinghe in dese seuenthien landen met raedt van goede vrienden versocht hadden, en die nu op goeden voet was, glat afsloegh. Daer en bouen drijft hy eenen meester[+]vande Philosophie met een' uytsinnighe grammoedigheyt (om de wille van eenen discipel dien hy tot d'eerste plaetse inde promotie opghequeeckt hadde, maer nu nae veel biddens ende langh weygherens ten laetsten nae Ceulen ghesonden was, om aldaer inde Societeyt van P. Kesselius ontfanghen te worden) soo sterck teghen P. Adrianum[+]aen, dat hy hem, met eenen oproer des volcks, buyten alle forme van rechten, opentlijck dede vanghen.

[+]*lijdt opval,*

[+]*van eenen meester der Philosophie.*

[+]*die hem doet vanghen,*

Die onweer gaf eenen slagh tot Trenten toe aen het Concilie, en scheen ghenoeghsaem te zijn om ons de heele wereldt door te vermaken: dan Godt heeft den onnooselen niet alleenlijck tot sijne verlossinghe (die al op den seluen[+]dagh ghebeurde) voorghestaen, maer oock op verscheyden manieren verheuen. Den Prince van Luyck, onder wien Louen in't gheestelijck doen stondt, heeft hem by openbaere sententie verschoont: den Cancellier der Vniuersiteyt Tapperus heeft op den stoel der waerheydt ghepredickt, dat hy sich onweerdigh kende, de schoenen aenden Belijder Godts t'ontbinden, die voor de rechtveerdigheyt de schande des kerckers gheleden hadde, Curtius den Pastoor van S. Peeters, naemaels eersten Bischop van Brugghe,

[+]*maer vvordt op den seluen dagh los ghelaeten:*

noodde hem om biechte in sijne hooft-kercke te hooren: 'twelck hy met sulcken toeloop ende vernoeghen des volcks[+]dede, dat, soo grooten ongunst alsser onder d'andere Pastoors uyt ontstondt (die hunne prochianen verboden aenden Iesuit te biechten) soo veel de gheneyghentheydt der ghemeynte in teghendeel aennam, om hem ouer al, ende namentlijck in't bystaen der siecke te ghebruycken.

[+]nieuvve turbelen teghen hem.

Maer dit al en gaf noch gheenen vasten standt aen de Societeyt in dese landen, soo langh als sy vande Gouuernante (die op allen 'tversoeck vanden Abt Blosius, vanden Cardinael Polus, vanden ghewesen biechtvader des Keysers Sotus, uyt der Predick-heeren Orden, van een groot deel des edeldoms, die voor ons stondt, iae van haeren broeder den Roomsch Coningh Ferdinandus selue, niet anders als schoone woorden en gaf) door wettelijcke aenveerdinghe niet ghestapelt en wierdt. Maer hier in heeft al mede de Godtlijcke voorsichtigheydt ter goeder ure versien, als Carolus sijne Rijcken, en dies volghende Vrouw Marie[+]haer gouuernement, aen Philippus den II. queten. Doen heeft Ignatius, die dese saecke ten hooghsten altoos behert hadde, om sijne kinderen inde Nederlanden vast gheplant te sien, P. Petrum Ribadeneiram met brieuen afgheveerdight, om den Coningh in Brabant te gaen vinden, ende dese gratie (waer van d'eere voor sijne Maiesteyt bewaert was) op hem te versoecken. Hy vondt hem t'Antwerpen, al waer sijne brieuen leuerende, en met eene natuerlijcke wel-sprekentheydt 'tinhoudt vande requeste, als billigh en oorbaerlijck aen sijnen Staet, voor ooghen stellende,[+]soo goeden gehoor kreegh, dat Philippus andwoordde, dat hy alles wel verstaen hadde, ende ter herten nemen soude. Doch, als hy de requeste in handen vanden President Viglius, die ons hier in partije viel, tot voorder beraedt

*[+]Ignatius seyndt Ribadeneira*m *nae Nederlandt, met brieuen aen den Coningh:*

[+]desen versoeckt d'aenveerdinghe der Societeyt,

ghestelt hadde, en heeft P. Ribadeneira den seluen soo niet konnen (hoe wel met goede redenen) voldoen, of het ghedragh wierdt noch al eenen tijdt langh ghesleypt. Te+meer om datter, door 'tbedrijf van eenighe onghesinde ende ketters, sulcken afgrijselijcken laster achter onsen rugghe ghingh, dat onse vrienden gheraedtsaem vonden d'ouerkomste van P. Borgia te versoecken, om met d'autoriteyt van sijnen naem ende persoon aende onwillighe leughenaers den mondt te stoppen. Maer soo Ignatius op Godt betrouwende voor ghewis hiel, dat de waerheyt by wijle van tijdt d'ouerhandt krijghen soude, ende in plaetse van Borgiam te seynden, aen Ribadeneira beual sich nae Louen te begheuen, om daer in't Latijn te prediken; isser+sulcken vrucht in dese stadt en Vniuersiteyt door sijne, als oock door de Duytsche predikatie van P. Adrianus, ende de Fransche van P. Bernardus Oliuerius gheschiet, dat den roem ter ooren van't Hof ende der Raeden, met grooten lof van onse diensten ende oeffeninghen, daer van ghekomen zijnde, den Coningh Philippum beweeght heeft de langh-ghewenschte weldaet eens toe te staen, ende met sijne ghewoonlijcke ghenaede het verlof te ghedraeghen, dat wy ouer al in sijne Nederlanden Collegien souden moghen stichten. Die ons meest doorghedraghen hebben, zijn gheweest Gomesius de Figueroa, alsdoen Graue, ende naemaels Hertoghe van Feria, des Coninghs fauorit; ende Maria des Keysers Carolus dochter, die ter goeder ure, om de wille van haeren Heer vader (die op sijn vertreck nae Spaignen stondt,) uyt Bremen ghekomen was, ende by haeren broeder ten besten sprack.

+die verachtert vvordt door laster,

+maer vervoordert door den goeden roem vande Patres te Louen.

Het tvveede capitel.
Hoe de Societeyt in Duyts-Nederlandt verbreydt is.

'tEN heeft aende Godtlijcke wijsheyt niet belieft, dat S. Ignatius voor sijne doodt de seer-ghewenschte[+]bevestinghe der Societeyt in Nederlandt sien moghte; maer als ofse hem hier mede inden hemel hadde willen vereeren, soo is't dat niet langher als den derden dagh nae sijn' aflijuigheyt de selue met volle maght van vaste wooninghe ende goedinghe, by den Coningh ghejont is. Onse vrienden, ghelijckse hen allegaeder neffens ons grootelijcks ouer d'onverwachte weldaet verwonderden, alsoo verstaende dat Ignatius omtrent dien tijdt saelighlijck verscheyden was, hebben't aen sijne verdiensten ende voorsprake by Godt toegheschreuen, dat sijne kinderen van Nederlandt, iuyst of dit sijn' eerste sorghe in den hemel gheweest waere, voor wettighe inwoonders erkent ende ontfanghen[+]souden worden. Den heylighen man hebbende den windt van sijn' aenstaende doodt ghevat, hadde nu al op hope van dese aenveerdinghe, de Nederlandtsche Prouinicie onder de twaelf ghestelt die hy achter liet, ende Bernardum Oliuerium haer tot eenen Prouinciael toegheschickt: dan soo desen op den seluen tijdt te Doornick, als Ignatius te Roomen, stierf, koos P. Laynes den nae-volgher Ignatij[+]P. Euerardum Mercurianum, eenen Nederlander uyt Lutsemburgher-landt, om dit ampt te bedienen; ghelijck hy oock den tijdt van acht iaeren ghedaen heeft, tot dat hem den derden Generael Pater Borgia te Roomen voor Assistent ghehouden heeft, al waer hy nae deses doodt

[+]Dry daeghen nae de doodt van S. Ignatius vvordt de Societeyt inde Nederlanden ontfanghen.

[+]Neder-duytsche Prouincie van Ignatius selue ghestelt,

[+]haeren eersten Prouinciael P. Mercurianus;

de heele Societeyt als vierden Generael bleef regeren. In sijne spoor zijn achter-volghens ghetreden P. Franciscus[+]Costerus, P. Balduinus ab Angelis, noch eens P. Costerus, P. Oliuerius Manaraeus, P. Georgius Duras, P. Bernardus Oliuerius, neue vanden voorseyden Bernardus, ende P. Franciscus Flerontinus: onder den welcken de Prouincie om haere grootte nae het goet-duncken vanden Archs-hertoghe Albertus in't iaer 1611. in twee ghespleten, ende d'eene van die de Duytsch, d'andere de Walsch-Nederlandtsche (in ghevolgh vande taelen die'r ghebruyckt worden) ghenoemt is. De Duyts-Nederlandtsche, die wy ons hier 'tmeest aendraghen, is van P. Gulielmus Veranneman,[+]P. Carolus Scribani, P. Antonius Sucquet, P. Florentius de Montmorency, P. Iacobus Stratius, P. Gulielmus de Wael, P. Fredericus Tassis, ende die noch teghenwoordighlijck regeert, P. Ioannes de Tollenare bedient, ende volghens den tijdt van iaeren, die wy vanden beghinne af (oock voor de bedeelinghe) nemen, inde naevolghende Collegien op de maniere als volght, verbreydt gheweest.

[+]*d'andere die hem ghevolght zijn tot de scheydinghe der Prouincie toe,*

[+]*nae de scheydinghe.*

Te Louen heeft ons Elias Schoor, die Secretaris vanden[+]Coningh inden Raedt van Brabandt was, het eerste huys inde Bakeleyn ghekocht: 'twelck als hy ons nu wettelijck wilde opdraeghen (waer ouer niet alleen 'tHof, maer oock den Magistraet der stadt moeste stemmen) heeft desen sijnen achter-raedt met de Pastoors ende de biddende Ordens ghenomen, die ons by faute van ghenoeghsaeme kennisse doen ter tijdt weynigh toeghedaen waeren. Dus wierdt de bede van Elias afgheslaghen, ende sijn goedt werck verhindert. Margareta van Parme, die 'tlandt voor haeren[+]broeder Philippus regeerde, en te Roomen eenighe iaeren aenden H. Ignatius ghebiecht hadde, soude ghern uyt oude toeghedaenigheyt tot onse Orden, de goedenisse

[+]*Beghinselen van't Collegie te Louen,*

[+]*vvaer toe het Hof arbeydt.*

ghesien hebben; insghelijcks den Graue van Feria, die voorder te sijnen laste naem 'tselue te verrichten, ende tot dien eynde den Marquis van Berghen aende stadt sondt. Daer vielen ouer weder sijde vele woorden, ter wijle den Marquis sterckelijck om den *fiat* vande requeste aendrongh, met uytdruckelijcke voor-redene dat hy onverrichter saecke niet en wilde vertrecken, ende dat den onwillighen Magistraet het futsel-boeck socht, om door meweyringhe vande Pastoors, en d'andere Ordens, de selue af te slaen. Doch soo de Religieusen nae beter onderricht ons toevielen, ende twee Doctoren inde Godtheyt uyt den naem van heel d'Vniuersiteyt, die wy vreesden partije te[+]vinden, seer loffelijck tot ons voor-deel voor de Heeren ghesproken hadden, inder voeghen dat den Magistraet nu gheen' uytvlucht meer en sagh; heefter iemandt van henlieden schalckelijck desen raedt voorgheschoten, datmen de Iesuiten, mits 'tHof immers soo wilde, in't huys soude goeden ende aenveerden, dan onder bespreeck van noch te prediken noch biechte te hooren, sonder oorlof van den Magistraet, en van de Pastooren: ende meer dierghelijcke beuselinghen, de welcke niet min teghen de maght vande gheestelijcke Ouerigheyt, als met onse instellinghe en streden. Dit was nu meer eenen *nihil,* als eenen *fiat,* waer ouer sich den Marquis grootelijcks belghde. Euen-wel docht aen hem ende meer andere beraedighe mannen, dat wy d'ooghen voor eenen tijdt luycken, ende 'tbespreeck ouer ons soude laeten gaen: dus wierdt den Magistraet buyten meyninghe in sijne woorden ghevat. Maer den Bischop van Luyck Robertus, die broeder vanden Marquis was, en heeft de saecke hier by niet ghelaeten: want hy heeft den Magistraet ouer de vermetelijckheyt vand' aenghenomen gheestelijcke iurisdictie herdelijck ghestraft,

[+]teghen d'onvvilligheyt vanden Magistraet.

ende aen P. Adrianus met de sijne volle maght ghegheuen, van allerleye onse oeffeningen, sonder den Magistraet oock aen te sien, vrijelijck te bedienen.

Onder tusschen quam P. Laines onsen Generael uyt[+]Vranckrijck, daer hem den Paus ghesonden hadde, in Nederlandt, ende wierdt van Margarete de Princesse van Parme, die hem te Roomen plagh te hooren preken, en somwijle oock, by belet van Ignatius, aen hem ghebiecht hadde, seer eerlijck ende vriendelijck onthaelt: van hier is hy op Antwerpen, en van Antwerpen op Louen vertrocken, daer hem de Doctoren, (die te Trenten in't Concilie met hem verkeert, ende d'eere met de welcke hy aldaer vande Cardinaelen voorkomen wierdt, ghesien hadden) seer hoffelijck inhaelden. Den Magistraet nu beleefder als[+]voren, 'tzy uyt ontsagh van sulcken man, diemen nae de doodt van Paulus den IV. hadde willen Paus maken, 'tzy uyt den roep die'r ghingh, dat die van Antwerpen met hem ghesproken hadden van een Collegie te stichten; begonst van selfs te handelen om de Societeyt onder bespreeck van redelijcke conditien t'aenveerden. Eene van dese was dat sy de scholen timmeren ende onse meesters onderhouden, wy de Latijnsche ende Griecksche taelen, als oock de Philosophie leeren souden. Dan hier is al wederom eenen dweers-balck van eenen ontrouwen Greffier tusschen beyde ghekomen, die met vervalschinghe der conditien, die hy heel anders als ondersproken was, by gheschrift ghestelt hadde, de sake voor eenen langhen tijdt seer verachtert heeft: tot datse ten laetsten door't toedoen vande Doctoors inde Godtheyt, sonderlingh van Cunerus Petri (die naemaels Bischop van Leewaerden wierdt) te weghe ghebracht is. Dus zijn wy tot het besit van onse erue ghekomen, ende kleyntiens inde Bakeleyn blijuen

[+]P. Laines komt in Nederlandt.

[+]VVy vvorden ten laetsten vanden Magistraet aenveert.

woonen, tot het iaer 1598. als wanneer wy met goeden wille vanden Magistraet een ander ruymer ende beter-gheleghen huys (daer nu onse wooninghe is) ghekocht hebben. Onder verscheyden weldoenders van dit Collegie zijn wel Laeuinus Torrentius Bischop van Antwerpen, die't oock ghefondeert heeft, en Anselmus vanden Cruyce met sijne huys-vrouwe Catharina Daniels (die hen nae der handt d'een t'onsent, d'andere in't Annuntiaten clooster vertrocken) de principaelste gheweest.

+Collegie van Antvverpen, verachtert door Duc d'Alue.

+t'Antwerpen heeft ons d'afkeerigheyt van Duc d'Alue, die hy teghen de Societeyt (men weet niet waerom) schier niet veel mindere als teghen de Geusen selue, hadde, met vele swarigheden doen worstelen, eer wy daer eyghen woonstede konden bekomen. Wat gheneyghentheyt dat de Heeren van't Capitel en de stadt betoonden om een Collegie te hebben, hoe sterck de Spaensche ende Portugiesche negotianten by hem aendrongen, om ons van een huys te versien, met hoedanighe redenen Ruizius den Agent van Portugael den man oock praemde; hy maeckte den doouen, noyt en heeft hy willen toestaen dat ons eenen voet aerde ghegunt soude worden. iae liet sich soo verre van sijn' onghesintheydt ende passie vervoeren, dat hy't aen Vrouw Anna van Oostenrijck, des Coninghs eyghen bruydt, die voor haer afscheydt 'tselue versocht, wel derrede ontsegghen. Dies niet te min ghinghen onse saken hier al properlijck voort. En hoe soudense doch anders? daer men den H. Ignatium (is't dat wy 'tCollegie tot sijnen eersten oorsprongh willen brenghen) die'r menighweruen seer vriendelijck onthaelt, en met aelmoessen ten tijde van sijne studien gheholpen is gheweest, voor den eersten steen van ons bouwsel soude moeten erkennen: ten waere hy dese eere uyt den hemel eyghentlijck aen P. Laines hadde toeghesonden. Desen is

den eersten gheweest in't iaer 1562. die in't habijt vande[+]Societeyt t'Antwerpen op stoel ghesien, en met groote verwonderinghe ouer sijn' uytnemende gheleertheyt en welsprekentheyt, Generael van onse Orden zijnde, ghehoort is gheweest. De Spaignaerden sochten hem hier te houden: dan soo hy wederom door beuel des Paus opwaerts nae 'tConcilie van Trenten moeste reysen, heefter Costerus Claissonium ende andere treffelijcke mannen in sijne plaetse ghesonden, de welcke met hunne Nederlandtsche, Spaensche ende Fransche predikatien (diese met grooten toeloop van volck inde principaelste kercken deden) de herten van de stadt in korten tijdt soo ghewonnen hebben, dat ieder om een Collegie riep.

[+]P. Laines Generael preeckt t'Antvverpen.

Ferdinandus de Frias ende d'andere Spaignaerden, in sonderheydt[+]de Castillanen, beherreden ons het aldermeest, ende versagen ons maendelijck met een' aelmoesse, diese onder den anderen uytleghden. Maer dit heeft scheele ooghen aen sommighe benijders ghemaeckt, die't soo verre by den Bischop Franciscus Sonnius braghten, dat hy ons 'tgebruyck vande huys-capelle verboodt, en by Duc d'Alue (in wiens mondt doch alles suycker was, datmen hem teghen de Iesuiten voordiende) dat wy ghenoodtsaeckt wierden ('ken weet niet onder wat decksel) ons huys te ruymen, ende een ander vry wat ongheleghen te soecken. Doch Frias ende andere vrienden, die uyt dese ghehenghenisse Godts eenen treck van sijne voorsichtigheydt speurden, hebben den ongunst van sommighe vijanden, tot ons ende der vrienden voordeel ghekeert. Daer was het huys van Aken, voor 'twelck[+]wel eertijdts de stadt sestigh duysent guldens gheboden hadde, maer nu voor vier-en-dertigh moght gaen, met bespreeck dat de twee-en-twintigh, daer het mede belast stondt, daedelijck aen d'Italianen moesten ghetelt worden.

[+]Frias grooten vriende vande Societeyt,

[+]besorght ons het huys van Aken.

Hier op heeft hy sijn' ooghen gheslaghen, mits het eenighsins ruym van wooninghe, en seer wel gheleghen was. Dus vergaedert hy onder de handt de penninghen, accordeert met Gaspar Schets, wien't als eyghenaer aenghingh, en te vreden was, om de Patres te gherieuen; t'samen, om van soo goeden werck, als Frias dreef, deelachtigh te worden, duysent guldens op den koop voor een' aelmoesse quijt te schelden. ondertast den Magistraet, op wiens toestaen (hoe wel t'onrecht) eenigh naedencken viel: vindter de Heeren eendraghtelijck soo toe gheneghen, datse voor andwoorde gauen, gheen huys soo fraey oft kostelijck in Antwerpen te zijn, datse aen de Patres niet en gunden; iae dat meer is, vanden grondt niet optimmeren en souden, indien hen de maght door de quaede tijden niet en waere besneden. Welcke woorden alsse nu oock metter daet, door quijtscheldinghe vande pondt-penninghen, bevestighden; soo hebben wy nae 'tvertreck van Duc d'Alue onder de regeringhe vanden grooten Commandeur van Castillien, Ludouicus Requesens, (die een beleeft en godtvruchtigh man was) onsen voet op d'erue ghestelt, daer wy teghenwoordighlijck in't Profes-huys noch woonen. Wy ghebruyckten doen ter tijdt, by faute van gheleghentheydt, voor onse diensten de kercke van de Lieue Vrouwen-broeders: de welcke soo aen de nijdigheydt scheen al te grooten loop te krijghen, is door d'onwillighe soo veel ghedaen, dat wy die moeste ruymen, en peysen om ons t'huys van een capelle te[+] versien. Dus heeft Frias in ses maenden tijdts, met sijnen ijuer een tamelijck kercksken opgheiaeght, dat wy vele iaeren ghebruyckt hebben, tot datmen in't iaer 1621. de marbere kercke door ghemeyne ende besondere aelmoessen voltrocken, ende met groot vernoeghen des volcks, nae datse vanden Bischop Ioannes Malderus gewijet was, ghe-

[+] *timmert ons een kercke.*

opent heeft. Wel is waer, dat wy tusschen beyde al wat ontgaeyt zijn geweest door de nieuw-gesinde ende weder-willige, die ons in't iaer acht-en-seuentigh de stadt uytdreuen: dan den Prince van Parme heefter ons wederom met de Catholijcke Religie inghestelt. Waer nae de Societeyt allenghskens soo wel heeft aenghenomen, datse door't bestier van P. Carolus Scribani (dien wy den Vader van onse Prouinicie plaghten te noemen) in twee wooningen verdeylt is,[+]blijuende de Professen in't huys van Aken, ende 'tCollegie met de scholen ouervoerende in't Engels-huys; twelck van den Magistraet, door toestandt naementlijck vanden Borgher-meester Henricus van Etten, ouergheleuert wierdt. Onlanghs isser een Conuict tot betere opvoedinghe vande iongheydt, die't t'alle kanten vande principaelste des landts aenkomt, hier by inghestelt. De voornaemste weldoenders die de Societeyt t'Antwerpen heeft ghehadt, zijn bouen den Magistraet gheweest Ioannes del Rio, Coor-deken van de Cathedraele Kercke, AEgidius Gerardi oudt Borghermeester, de familie vande Leways ende Houtappels, Petrus Oostendorp Licent-meester, die't Seminarie van onse Theologanten ghedoteert heeft, ende Anna 'sGreuens.

[+]De Societeyt vvordt t'Antvverpen in tvvee vvooninghen bedeelt.

Ghelijck Antwerpen, alsoo magh oock Brugghe de beghinselen[+]van haer Collegie van sinte Ignatius al op haelen, ter wijle hy niet min hier als daer ghesien en met aelmoessen gheholpen gheweest is. Doch P. Robertus Claissonius heeft het eyghentlijck begonst, als hy in't iaer 1560. uyt Vranckrijck (daer hy om sijne wel-sprekentheydt inde Fransche taele, schoon hy eenen Brugghelingh van gheboorte was, 'tSiluer trompet van Vranckrijck ghenoemt wierdt) in sijn vader-landt ghekeert zijnde, van sijne patrioten versocht is gheweest om in S. Donaes Kercke te prediken. Hy heeft de herten van sijn volck soo sterck ghe-

[+]Collegie van Brugge.

trocken, datse nu gheenssins en wilden ghedooghen dat hy hen verlaeten soude. Soo heeftmen dan, door besonder bystandt vanden Bischop der stadt Petrus Curtius, 'tCollegie begonst te beworpen, ende nae der handt in't iaer 1570. onder sijnen naevolgher Remigius Druitius, die ons alsoo seer toeghedaen was, vastelijck te bewoonen; nae dat wy 'thuys van onsen grooten vriendt den Canonick Antonius Monachi (die ons soo langh gheherberght hadde) verlaeten, ende een ander ghekocht hadden. Maer soo goede beghinselen en heeft niet langh daer nae de ketterije met d'al-ghemeyne turbelen van ons Neder-landt omghestooten, als wy om de bewesene ghetrouwigheydt aen Godt ende den Coningh verdreuen; doch ten leedt als niet (by veranderinghe van tijden) wederom ingheroepen wierden. Doen zijn wy mede tot een ruymer woonstede verhuyst, en hebben aldaer een kercksken voor den noodt opghetoghen, daer wy ons noch heden-sdaeghs mede behelpen, tot dat de nieuwe, die seer cierlijck opgemaeckt wort, ende nu schier ten eynde ghekomen is, gheopent worde. De stadt ende 'tVry, 'twelck een vande vier Leden van Vlaenderen is, hebben ons de scholen opghetimmert, en met vele andere ghiften voorkomen.

[+]'tCollegie van Maestricht, daer de Societeyt eerst door P. Faber bekent wiert, heeft sijne beghinselen ghehadt van P. Henricus Dionysij gheboortigh van Nimmeghen: den welcken d'inwoonders, om sijnen ijuer waer mede hy de beeldt-stormers veriaeght hadde, hunnen Apostel noemden. D'ooghen vande heele stadt waeren op dien Pater, besonder die vanden Coor-deken Nicolaus Stratius, wiens herte hy door sijnen stichtbaeren handel in't daghelijcks verkeeren vande by-een-wooninghe soo verre ghewonnen heeft, dat den goeden man dagh oft nacht anders niet en scheen als op onse vervoorderinghe te peysen. Sijn eenigh

[+]*Collegie van Maestricht.*

verlanghen was om ons Collegie aldaer te sien: 'twelck soo hem d'ontijdighe doodt beneedt, heeft ons immers tot dien eynde by testamente erfgenaem ghemaeckt, ende alsoo met sijn exempel den Magistraet ende andere vrienden, in't besonder den Land-Commandeur Prouinciael Henricus Ruyssenbergh, die ons gaf om te beghinnen, daer toe verweckt. Vier iaeren hadden wy hier ghewoont, als ons de Geusen verioeghen: maer de stadt wederom vanden Coningh verouert zijnde, hebben 'tCollegie hernomen, ende tot redelijcke volmaecktheyt ghebracht; tot dat het onlanghs wederom door d'Hollandtsche regeringhe in den deerelijcken staet, daer't nu onder sucht, ghevallen is.

Sneeck in Vrieslandt hadde ons, met verlof vande Staten[+]dier Prouincie, door het aendringhen van P. Andreas Boccatius, die een Vries ende een ijuerigh man voor sijn vaderlandt was, wooninghe verleent: dan soo hem d'afgunstigh-heydt der ketteren seer leelijck met den laster bekroos, dat hy de Spaensche Inquisitie wilde inbrenghen, wierdt hy ghenoodtsaeckt sich nae Ilst te vertrecken, daer hy dry iaren[+] de kinderen inde schole, ende de ghemeynte op den preeckstoel, met onverdrietighen arbeydt soo langh leerde, tot dat hy van sijn' Ouerste uyt reden van vele perijckelen ende weynighe vruchten, die'r omtrent de rebelle te verwachten stonden, t'huys ontboden wierdt.

[+]*VVooninghe te Sneeck,*

[+]*ende t'Ilst.*

Te Cortrijck begonst het Collegie nae de verouerinhe[+]vande stadt in't iaer 1583. by gheleghentheyt van't ballinghschap des Pastoors Ioannes Dauid, die met andere Catholijcke veriaeght, kennisse met d'onse te Douay gemaeckt, ende versocht hadde om inde Societeyt ontfangen te worden. Aen welck voornemen hy sich volstandigh hiel; hoewel voor eenen tijdt, om de verbintenisse van eenen goeden herder te quijten, ende de verstroyde schapen te vergaederen, sijn

[+]*Collegie van Cortrijck.*

ampt bleef bedienen, tot dat hy alles in goede orden ghestelt hebbende, heeft aenghehouden, ende verkreghen van te moghen inde Societeyt komen. Met dese blijde tijdinghe komt hy op stoel, als om de grootte vanden Feest-dagh nu heel de ghemeynte om hem te hooren prediken, by een vergadert was: neemt sijn afscheydt van't volck, beueelt hen hertelijck datse rijpelijck op den raedt wilden letten dien hy hen voorhiel, van een Collegie der Societeyt te versoecken, waer in hy tot versekeringhe van sijne saligheyt ende meerdere vrucht der sielen ghingh leuen en steruen. Hier door ontstont sulck eene beroerte, dat den Magistraet op staenden voet sijne begheerte toesloegh, ende eenpaerlijck met het Capitel een Collegie versocht. Den Prouinciael dese ionste vande Heeren in danck nemende, heeft hunne bede om de weynigheydt van sijne werck-lieden voor eenen korten tijdt moeten uytstellen; doch met d'eerste gheleghentheydt sommighe Patres, ende onder dese Ioannem Dauid hunnen ghewesen Pastoor, nu Nouice vande Societeyt, derwaerts ghesonden. 'tIs onghelooffelijck met wat vriendelijckheyt ende liefde datse van't Capitel, 'twelck oock sijne kercke leende, maer sonderlingh vanden Magistraet ende de ghemeynte ontfangen zijn, vermeerderde altoos tot den dagh van heden toe hunne goedtwilligheydt ende weldaden: inder voeghen datse ons een huys en kercke en onderhoudt ghegheuen hebben, en dieshaluen voor onse fondateurs met reden erkent worden.

[+]Twee iaeren nae Cortrijck versochten ons die van Ghendt, door't ingheuen ende aendringhen van twee ijuerigh-Catholijcke Voor-schepenen Ioannes Betz ende Gerardus de Blasere. Inden beghinne hadden wy ons vertreck by Lambertus Huberti, den Abt van S. Pieters; die oock meynde 'tCollegie te fonderen, dan wierdt vande doodt

[+]Collegie van Ghendt.

verrascht. Maer korts versaeghen ons de Heeren eerst van een borghers huys, by den welcken sy onse kosten betaelden; daer nae van een ander, om nae onsen reghel afghesondert op onse maniere te leuen, hier toe ons schickende twaelf hondert guldens 'siaers. De Weuers capelle diende ons voor kercke, ter tijdt toe dat het huys van dien vermaerden Geusen bel-hamel Hembieze ghekocht wiert, als wy vande groote saele des selfs (in ghevolgh van't ghene wel eertijdts aen hem voorseydt was) onse kercke ghemaeckt hebben. Dan in't iaer 1606. hebben wy eene nieuwe begonst ter eere van den H. Laeuinus Patroon der stadt: waer toe het volghende iaer, door de mildtheydt des Magistraets, ende toedoen van Robertus Hellin Voor-schepen, een maendelijck pensioen uyt de thresoorije gheschickt is, tot dat in't iaer 1610. op't versoeck van de Archs-hertoghen, d'Edele en de Notabele representerende de ghemeynte, met groote ghewilligheydt andere middelen gheiont hebben tot opbouwen der kercke ende huysinghen, waer van oock een schoon deel opghemaeckt is. Voor welcke weldaden, wy ten eeuwighen daeghe tot allen dienst verbonden blijuen, bekennende insghelijcks groote verbintenisse aen Gulielmus de Bladere, als meest Voor-schepen gheweest zijnde, ende schijnende sijne vaderlijcke goedt-ionstigheydt tot onse Societeyt ghe-erft te hebben. Georgius della Faille heeft eenighe iaren met goede aelmoessen 'tCollegie seer helpen onderhouden.

In't selue iaer 1585. quam de Societeyt binnen Ipren,[+] door beschick van Martinus Rithouius eersten Bischop aldaer, nae dat hem de Geusen uyt de ghevanghenisse los lieten, daerse hem te Ghendt in ghesteken ende schandelijck onthaelt hadden. Hy gaf den Prince van Parme (die de stadt middeler tijdt met thien maenden uythongheringhe

[+] *Collegie van Ipren.*

verouerde) ende den President Pamelius in, datse ons ten dien opsichte het inkomen van twee verlatene cloosters wilden by den Coningh verweruen: 'twelck alsoo met ouerstaen vanden Paus Gregorius den XIII. gheschiedde. Ons eerste vertreck was by den Pastoor vande Cathedrale kercke Adrianus Baccherus; het tweede ten huyse van Antonius Hennin, in naevolghende tijden vijfden Bischop der seluer stadt; het derde inde vlucht-plaetse der Nonnekens van Merchem. Ten laetsten heeft ons den Magistraet met toestandt vanden Bischop Petrus Simonis (die Rithouium ghevolght was) aen't huys, daer wy nu woonachtigh zijn, gheholpen. Hier ioeghen wy metter haeste een kercksken op, wiens ghebruyck ons tot het teghenwoordigh iaer ghedient heeft, als wy tot eeuwighe ghedenckenisse van't Iubilee der Societeyt, met groote blijdschap des volcks, de nieuwe gheopent hebben. De scholen vande iongheyt zijn vande stadt ghetimmert, ende d'erue voor onse wooninghe door besondere ionste ende voorsprake van Carolus de Ideghem, Graue van Watou, merckelijck vergroot.

[+]Brussel heeft ons in't naevolghende iaer 1586. ontfanghen. Den Magistraet, hoe wel hy ons alsdan by ghebreck van middelen niet en konde onderhouden, hiel euen-wel sterck aen met brieuen by den Prouinciael Costerus: ghebruyckte daer toe oock de tusschen-sprake vanden Prince van Parme, die niet schoonders en socht; naedemael den Coningh aen hem tot versekeringe van sijnen Staet, en van't Catholijck ghelooue, belast hadde de Societeyt inde vernaemste steden van Nederlandt te stapelen. Waerom oock, om het ijser te smeden ter wijle dat het heet was, gaf in voorraedt uyt 'sConinghs middelen ses hondert guldens 'siaers, met hope dat de stadt in betere tijden 'tselue mede soude verbeteren. Dus namen wy met groot vernoeghen

[+]*Collegie van Brussel.*

vanden Prince, en vanden President, onse eerste wooninghe by S. Goele kercke, d'andere naemaels op de Sauel: de welcke hoe enghe sy oock scheen, was nochtans ruym ghenoegh, om met een benepen herte de Patres Capucijnen eerstelijck[+]uyt Italien in dese landen komende in een' ongheveynsde liefde t'ontfanghen ende te herberghen; niet sonder eenigh onghemack van onse legher-Patres, die hunner acht in getal met P. Thomas Sailly by sijne moeder, eene seer godtvruchtige weduwe, middeler-tijdt ghinghen verschuyuen. Eyndelijck hebben wy, niet sonder opsprake van sommighe ongunstighe, 'thuys van Grimberghen ghekocht, ende aldaer tot noch toe standt ghehouden. De kercke, scholen, als oock een groot deel vande wooninghe, zijn allenghskens uyt den grondt opghetrocken, waer toe d'Archshertoghen Albertus en Isabella met een vaderlijck en moederlijck herte ('twelck sy noch op vele andere plaetsen deser Prouinicie plaghten te betoonen) mildelijck de handt aen ghehouden hebben. Doch de fondatie van dit Collegie is in't teghenwoordigh iaer van ons Iubilee door Margareta van Grobbendonck, suster vanden ouerleden Graue, gheschiedt.

[+]herberght de Capucijnen.

Onder de laetste steden die in ende omtrent het ghewest[+]van Vrieslandt den Coningh verontweldight wierden, was Groeninghen wel de principaelste, ende de ghetrouwste, daerom ontfinghse de Societeyt met groote ghewilligheyt, de selue oock van huys versiende in't iaer 1590. ende eerdese dies te meer, hoe des Coninghs brieuen ende ghevoelen lofweerdigher ghetuyghenisse van haer gauen, datse bouen alle wapenen der sterckster garnisoen t'achten was, om de stadt ende 'tCatholijcke ghelooue teghen de kettersche vijanden te versekeren. Maer nauwelijck haddese begonst te wortelen, ofse wierdt door d'ouerhandt van't Staten belegh in't

[+]VVooninghe te Groeninghen.

iaer vier-en-neghentigh t'samen met de Religie uytgheroeyt.

Nae d'inkomste van onse ghenadighe Princen Albertus en Isabella (welcker goedtionstigheydt voorder tot alle de naevolghende Collegien ghedient heeft) wierdt den Magistraet[+] van Winocsberghen door den Borgher-meester Gislenus Diserin, met toedoen van den Hoogh-ballieu Antonius Wadripont beweeght om ons in te roepen: dus schreuense brieuen aen den Prouinciael Bernardus Oliuerius, ende versochten een Collegie, met belofte van't selue volkomenlijck van alles te versien. Welcke hunne begheerte door het uytstel selue (dat hen grootelijcks seurde) in sulcker voeghen groeyde, datse Carolum d'Argenteau, Abt van sinte Winocs clooster, ende Petrum Simonis Bischop van Ipren daer mede bemoedden, en ghelijcker-handt met uytdruckelijck ghesandtschap anderwerf by den Prouinciael aenhielen, om den seluen te verwillighen. Dit te weghe ghebraght zijnde, soo gaf ons de stadt terstondt erue ende onderhoudt, timmerde huys en scholen, bouwde de kercke: alles met eenen onghelooffelijcken vlijt ende mildtheydt. De ghemeynte viel ons toe met sulck eene ghesindtheydt; datse P. Eduardum Dauwe, die'r vanden beghinne af van't Collegie groote vruchten ghedaen heeft, haeren Apostel noemde, ende de Patres ghedueríghlijck met aelmoessen bystondt.

[+]Collegie van VVinocsberghen.

[+]In't beghinsel van't twaelf-iaerigh bestandt anno 1609. heeft Gisbertus Masius Bischop van 'sHertoghenbosch alle neerstigheyt voorghewendt, om d'onse ('twelck hy ten laetsten vanden Prouinciael door hulpe vanden Prince Albertus verkreegh) inde stadt van sijn Bischdom te stellen. Ons vermoeden was dat den Bosch, om de naer-gheleghentheyt der vijanden, ende 'tghewoel der wapenen, bequaemer voor

[+]Collegie van 'sHertoghenbosch.

de soldaeten als voor de Religieusen was: dan 'tis wel anders gheluckt, alsmen meynde, naedemael, gheduerende den tijdt van twintigh iaeren, te dier plaetse alsoo groote vrucht als elders in eenighe andere, vande Societeyt ghedaen is. Den Bischop ontfingh ende onderhiel ons een half iaer langh in sijn huys, ghelijck eenen vader sijne kinderen doen soude: welcke toedanigheyt hy met de verhuysinghe niet en staeckte, maer ghingh dies te meer voort, hoe hy ooghschijnelijcker sagh, wat vruchten onsen Predikant ende eersten Ouersten aldaer P. Ignatius Basseliers met sijnen ijuer, ende vierighe welsprekentheydt onder sijne kudde, en teghen de ketters dede. Als dit Collegie nu sijnen vollen standt hadde, en daghelijcks meerdere vruchten der sielen beloofde, is het met de stadt in't iaer neghen-en-twintigh tot groot herten-leedt der Catholijcken, inde handen van de Geusen ghevallen.

In't selue iaer vanden aenvangh des bestandts quamen wy[+]te Roermonde, door't aenleggen van Ido de Grammaye, des Coninghs Rent-meester, die ons wel op sijne schouderen daer in soude ghedraghen hebben. Desen beliep de sake by den Bischop Henricus Cuyckius, ende den Gouuerneur van Gelder-landt Hermannus Graue vanden Berghe. Den Raedt, de Reken-kamer, ende den Magistraet spanden terstondt al t'saemen om ons te versoecken: 'twelck hen vanden Prouinciael Flerontinus ghegunt wierdt, die'r sommighe Patres henen sondt. Der welcker naekomelinghen, niet teghenstaende de middel-duerighe geuserije, sonder onderbrekinghe noch op den dagh van heden in't Bischoplijck huys woonen, 't welck Iacobus à Castro onlanghs ouerleden Bischop, met ons teghen een ander manghelde: waer toe ons den Archshertoghe Albertus met vier duysent guldens te baete quaem. De Staten van't landt, ende het

[+]*Collegie van Roermonde.*

Ridderschap schickten ons toe, elck duysent guldens 'siaers.

+Omtrent desen tijdt ghebeurde de scheydinghe vande Duytsche en Walsche Neder-landers, die tot noch toe onder een hooft en Prouincie onverdeelt ghestaen hadden. Dus moestmen van onse sijde nae een nieuwe plaetse voor de proeuelingen omsien: want Doornick, daer die te voren was, aen Walsch-Nederlandt bleef. Den raedt-slagh liep op verscheyden steden, dan wierdt door de mildtheydt vande Weduwe Tacquet op Lier oft Mechelen alleen ghebracht. Sy hadde by testamente ouer de duysent ponden vlaems met sulcken bespreeck aen de Societeyt ghelaeten, datmen binnen 'siaers oft te Mechelen daerse gheboren, oft te Lier daerse opghevoedt was, het Nouitiaet stellen soude. 'tGheluck viel eerst op Lier, daermen dese penninghen aen den koop van een huys besteedde: dan soo wy nu met den Magistraet in verdragh waeren, wierdt hy onverwachtelijck van sommighe oor-blaesers wederom omgheset, ende de sake gansch om verre ghereden. Doen heeftmen d'ooghe voor goedt op Mechelen gheslaghen, daer ons den Choor-deken vande Metropolitane kercke Franciscus vander Burcht (tegenwoordigh Archsbischop van Camerijck) toenoodde: den welcken ons oock neffens andere vrienden ingaf, dat wy 'tKeysers-hof ('twelck doch ledigh stondt) van den Prince Albertus souden versoecken. Dit dan mildelijck door voorsprake van't hoofdt der Financien Nicolaus de Montmorency Graue van Stegers, oock met hope van voordere fondatie, verleent zijnde; heeft P. Antonius Sucquet d'aenkomelinghen (die den grooten moedt van Pater Carolus Scribani middeler tijdt een iaer, twee oft dry t'Antwerpen onderhouden hadde) in den uytgangh van't iaer 1611. derwaerts gheleydt. D'Archshertoghen quamen terstondt nae onse aenkomste de plaetse, diese ghe-

+Collegie en Proefhuys van Mechelen.

schoncken hadden, selfs besichtighen: waer ouer alsse bemerckten datse wat onvry was, uyt reden van een naer-gheleghen huys, 'twelck sijn licht op den hof schepte, hebben dadelijck den eygenaer 'tselue voor behoorlijcken prijs afghe-eyscht, ende aen den Nouitiaet ghegheuen, segghende, dat der Religieusen wooninghen vande wereldtsche ooghen moesten bevrijdt zijn.

Te Duynkercke hebben wy langh met eenen bedeckten[+] gheworstelt, den welcken Pensionaris der stede zijnde, de goethertigheyt vanden Magistraet ende der inwoonderen, die ons versochten, altoos omstiet. Euen-wel zijn wy daer ten laetsten door orden vanden Prince Albertus inghelaten, doch sonder eenigh onderhoudt oft bystandt van stadts weghe ghebleuen. Den Prelaet van Duynen Adrianus Cancellier, die ons oock meynde (en hadde de doodt niet belet) te fonderen, en Laeuinus de Clerck besorghden ons den kost; voorders leefden wy op Godts ghenaede, en spertelden door soo menigh verdriet, datter de wooninghe die wy in't iaer 1612. begonst hadden, aen vele vernoeyde. Maer den onverbroken moedt vanden Prouinciael Scribanius droeghse door, tot dat den weder-willighen Pensionaris om sijne nieuwe ghesindtheydt van't gheestelijck hof by den kop ghevat wierdt. Sindert hebben ons den Magistraet ende de stadt soo behert, datse ons op min als dry iaeren tijdts eene schoone kercke ende een groot deel des huys opghetimmert hebben, ende noch daghelijcks met vele weldaden voorkomen.

[+] *Collegie van Duynkercke.*

Op den bergh van Cassel zijn wy by versoeck van't Hof[+] door hulpe vanden Graue van Stegers Nicolaus de Montmorency, ende den Viconte van Veurne Lamoraldus' de Hornes, Hoogh-ballieu van 'tlandt, in't iaer duysent ses hondert derthien nedergeslagen. Den Graue van Moerbeke Ro-

[+] *Collegie van Cassel.*

bertus de S. Omer wilde ons hier fonderen, dan de Casselrije ende de stadt t'samen wilden voorgaen: soo datmen hier scheen om prijs te strijden, wie ons de meeste deughdt doen soude. Doch de ghemeyne Heeren behielen het veldt, timmerden dadelijck nieuwe scholen, en versaghen ons vande fondatie. De voorleden iaeren was men met de kercke besigh: dan de Fransche oorloghen doen het begonst werck staken.

*Collegie van Belle.

+Iudocus de Paystre, Pastoor van Belle, die nae der handt Nouitius vol van iaeren en verdiensten in sijn proef-iaeren te Mechelen stierf, en hiel niet op van op den Magistraet te versoecken, datse de Societeyt tot sijn onderstandt, en der inwoonderen, als oock der omligghende plaetsen, gheestelijcken troost innemen souden: 'twelck in't iaer 1614. gheschiedde, met belofte dat men ons fonderen wilde; waer toe hy oock sijn beste ghedaen heeft. Wy hebbender elf iaeren aermelijck in stroye huyskens ghewoont, ende de iongheydt gheleert, tot datter eyndelijck niet alleen een deel vande huysinghe, maer oock eene tamelijcke kercke ter eere van sinte Ioseph opghetrocken is.

*Collegie van Oudenaerde.

+Oudenaerde heeft ons in't iaer 1615. door 'tbedrijf van den Persoon ende Pastoor Petrus Langritius aenghenomen. Hy hadde door sijne vromigheydt de Heeren ende de borgherije soo verre ghebracht, datter inden breeden Raedt niet meer als eene stemme teghen en viel. De wooninghe was in't beghinsel soo vernepen, dat wy selue elders om onse diensten te kercken moesten gaen, ende een huys voor de scholen buyten ons begrijp hueren: allenghskens hebben wy ons met hulpe vande stadt ende het landt, begroot; doch woonen noch al aermelijck, ende ghebruycken middeler-tijdt een deel van de huysinghe, voor den

dienst der kercke, tot dat Godt beters door iemandt versie, die sich ouer d'aermoede van dit Collegie ontferme.

Nae de vier voorghenoemde Collegien, die d'een d'ander[+]achtervolghens in Vlaenderen ghesticht waeren, hebben wy sonder eenigh bespreeck oft verdragh met den Magistraet, binnen Lier in Brabant voet ghekreghen, en aldaer ons derde proef-iaer ghestelt. Dese stadt hadde ons schier onder d'eerste al van't iaer 1585. versocht, maer naeder-handt de sake soo langh laeten sluyeren, datse eyndelijck haer ghepeys in't beghin vanden treues hernam. Doch alsmen nu meynde dat alles verricht was, is wederom van sin verandert, ende heeft het besproken Collegie met de scholen niet alleenlijck aen een' ander' Orden toegheschickt, maer oock den Catechismus, die wy nu vele iaeren lofweerdighlijck, alle weken van Antwerpen af quamen leeren, niet sonder verstellinghe vande ghemeynte door haeren Borgher-meester afghenomen. 'tWelck al niet teghenstaende en laeten wy d'inwoonders om de liefde Godts met onse ghewoonlijcke oeffeninghen niet te dienen, die ondertusschen oock al door de miltheyt vanden Magistraet met aelmoessen erkent worden. [+]*Proefhuys van Lier.*

Aelst is ons uytter maeten wel gheleghen ende ouerlangh[+]ghewenscht gheweest, ten laetsten oock door het aendringhen vanden Deken en Pastoor Iacobus Beeckmans in't iaer twintigh gheworden. Den Hertoghe van Aerschot hadde de goede gheleghentheyt vande vernieuwinghe der Wet waer-ghenomen, en dese saecke ten hooghsten aende Heeren beuolen. Dus wierden den Deken met den Borgher-meester Philippus vanden Bosche, ende den Pensionaris Romanus de Vischere (die'r wel meest in ghevrocht heeft) aenden Prouinciael ghesonden, die hem 'tCollegie souden afvraeghen, en vande noodelijcke on- [+]*Collegie van Aelst.*

derhoudinghe versekeren: waer op terstondt twee vrome werck-lieden ghesonden wierden, de welcke dry maenden langh by den Deken t'huys ligghende, de heele stadt ende 'tlandt soo wel vernoeghden, datse ons, 'ten leedt als niet, van huys ende huysraedt versaghen, ende 'tlandt bouen vele andere weldaden de scholen hoffelijck optimmerde.

[+]Hoe wel Hal op den bodem van Henegouw is, om dat het nochtans aen Brabant paelt, ghebruyckt onse taele; waerom oock aende Duyts-Nederlandtsche Prouincie in't iaer een-en-twintigh ghehecht wierdt, nae dat den Archsbischop van Camerijck Franciscus vander Burcht onse aenveerdinghe sterck by den Prince Albertus ghedreuen hadde. Die vande stadt vielen in't beghinsel heel weygherigh, soo verre oock datse op de brieuen vanden Archshertoghe, die hy ten versoecke vanden Archsbischop dieshaluen gheschreuen hadde, wel bescheydelijck met een' ootmoedighe bede andwoordden, datmen hen doch dit ghebodt vande Societeyt t'aenveerden niet en wilde opdringhen, ter wijle sy door hunne bekende ghetrouwigheyt sulcks noyt verdient en hadden; ende, bouen dat sijnen persoon selue, eensgaders den Hoogh-ballieu ende den Magistraet daer by verkort wierdt, de middelen oock niet en hadden, om in desen quaeden tijdt nieuwe lasten te draghen. Maer soo door orden vanden Prince, alles nu ghenoeghsaem vanden Archsbischop wederleght was, heeft den Magistraet anderwerf van't Hof last ontfanghen van ons daedelijck sonder voordere teghenspraecke in te laeten, en neffens ons den dienst vande H. Moeder Godts te vervoorderen. 'tWelck alsoo ghebeurde. En schoon dat hen d'inwoonders in't beghinsel vry wat onwilligh t'onswaerts betoonden, hebben wy nochtans metter tijdt de herten soo verre ghewonnen, datse van selfs de scholen ver-

[+]*Collegie van Hal.*

socht hebben om hunne iongheyt t'onderwijsen. Behaluen den voornoemden Archsbischop (die wy als vader van dit Collegie om sijne weldaden moeten eeren) vinden wy ons hier mede ten hooghsten aen Antonius van Winghe onlanghs ghestoruen Abt van Liessies verbonden.

Breda heeft ons met het ouergaen vande stadt (die vanden[+]Marquis Ambrosius Spinola ghewonnen wierdt) in't iaer 1625. ontfanghen, en wederom in't iaer seuen-en-dertigh, nae datse vanden Prince van Oraignen verouert was, verloren. Wy hadden daer nu een huys ghekocht, waer toe haere Hoogheyt d'Infante Isabella vijf duysent guldens geschoten hadde. De scholen waeren al mede in wesen, ende de kercke eenighsins toegherust, als ons 'tghemeyn ongheval vande Catholijcke Religie op den hals quam, waer mede wy neffens alle de Geestelijckheyt verdreuen wierden.

[+]*Collegie van Breda.*

Dit zijn de Collegien ende huysen die wy in onse Duyts-Nederlandtsche Prouincie begrijpen: welcker opgangh ende voor-gangh wy naest Godt aen onse ghenadighe Princen van hoogh-loffelijcke ghedachtenisse, ende aen de Magistraeten der steden met de godtvruchtighe ghemeynten, moeten danck weten, ghelijck wy doen, en tot noch toe ghedaen hebben, met bewijs van alle moghelijcke ghedienstigheyt, als in't naevolghende capitel sal blijcken.

Het derde capitel.
Vanden arbeydt ende oeffeninghen der Societeyt in Duyts-Nederlandt.

D'eerste bedeelinghe.

HOE wel voor desen aende goedtionstighe blijckelijck ghenoegh is gheweest, dat de Societeyt haere diensten altoos tot de meerdere glorie Godts ghestiert

heeft; nochtans, om sommighe quaede tonghen te snoeren, die wel derreden segghen, dat dese Orden aende Nederlanden niet alleen onnoodigh, maer oock onnuttigh was, sullen wy, sonder ijdelheyt van eyghen roem, volghens 'texempel vanden H. Apostel Paulus (die al mede sijne wercken uyt dusdanighe reden beschreuen heeft) tot kennisse alleen vande waerheyt, aen een ieder voor ooghen stellen, hoe profijtelijck ende noodsaeckelijck sy gheweest is.

[+]Als d'eerste Patres tot Louen aenquaemen, waeren de seuenthien landen, gheene uytghenomen, onder eenen Heer, Carolus den V. Roomsch Keyser en t'samen Coningh van Spaignen, in een oudt, Roomsch, Catholijck ghelooue: doch dit was, by ghebreck vande vreese Godts, ende de Christelijcke leeringhe, soo verre alreede verloopen, datter met den minsten vonck van meyn-eedigheyt, die daer onder sommighe houelinghen smoockte, anders niet als eenen al-ghemeynen brandt, niet alleen van oproer, maer oock van ketterije te verwachten en stondt. 'tWelck soo Ruardus Tapperus (van wien bouen ghemelt is) sagh aenkomen, *O Patres,* seyde hy, als hy ons wellekom hiet, *ghy komt te late: 'tis al te langh ghewacht.* De waerheydt van sijne woorden[+]heeft den tijdt uytghewesen, als in't iaer 1566. nae 'tvertreck vanden Coningh Philippus den II. de vlamme uytgheborsten, ende ouer al verspreydt gheweest is. Vanden adel quamse tot de ghemeynte, vande ghemeynte tot het ghesnorre: 'twelck min noch meer, als of het vol griecksch[+]vier gheweest hadde, om alles te verslinden, terstondt nae de kercken liep, brack d'autaeren, bestormde de beelden, schondt 'theylighdom, soo verre oock, datmen sagh de heylighe Sacramenten onder de voeten treden. Weynighe waerender onder de Gheestelijcke, noch weynigher onder

[+]*Staet van Nederlandt inde aenkomste vande Societeyt.*

[+]Strada de bello Belgico.

[+]*De beeldt-stormerije.*

de wereldtlijcke, die de handt aen 'twerck staken, om den brandt, die daeghelijcks aennam, te blusschen. Ieder een was oft plightigh inde schult, oft bestaen uyt verbaestheyt ouer d'onghehoorde moedtwilligheyt, die de nieuw-ghesinde bedreuen. De Societeyt, schoon datse omtrent vier-en-twintigh iaeren in't landt gheweest hadde, begreep noch maer een handt vol volcks, en dat in verscheyden wooninghen bedeelt. Wat soude dit kleyn hoopken teghen d'opgaende maght der ketteren ende oproerighe gheesten uytrechten? Euen-wel isser erghens in Leewaerden in Vrieslandt eenen P. Boccatius ghevonden gheweest,[+] die sich, sonder iemandts hulpe, eenen muer voor het huys des Heeren in duysent perijckelen ghestelt heeft, om de beeldt-stormers te stutten: sijne vry-moedigheyt wierdt van sommighe ontsien, die hun boos opstel afghinghen; van andere verwondert, die ouer sijnen ijuer ontstelt stonden. Ghy soudt gheseydt hebben, dat hy ghelijck eenen anderen CHRISTVS met den gheessel van't Godtlijck woordt de heele bende der godtlooser ketteren versloegh; soo voer hy daer in met den blicksem van sijn vierigh ghesicht ende uytsprake: tot dat eyndelijck de boosheyt door het ghespuys d'ouerhandt noch kreegh, ende den goeden man swichten moeste. Desen ijuer van Boccatius wierdt wel elders van andere noch in't werck gheleght, en soude voorwaer eenen grooten schildt teghen de ketterije gheweest hebben, haddense maer de handt gheleent, die het van ampts weghe uyt meerdere reden toestondt het hooft te bieden. Maer de katten (ghelijckmen spreucksghewijse seyt) in slaep zijnde, soo dansden de muysen, ende, de bloode herders ouer al schier vluchtende, soo behielen de woluen het veldt, en vernielden de kudde.

[+] *Iuer van Boccatius.*

In dese soo deerlijcke omstandigheden vanden bedoruen

staet des landts als hen de Patres bevonden, hebben met eenpaerigh verdragh van eenen stercken ijuer aenghenomen de vervallene Catholijcke Religie, en de goede seden nae vermoghen weder op te rechten: met wat vruchten der sielen, laet ick aen andere 'toordeelen. Mijn voornemen alleenlijck is, hunne oeffeninghen ende moeyten (hoe wel[+]niet allegaeder: want dit onmoghelijck hier waere; maer twaelf de principaelste, als de twaelf vroomste wercken van Hercules, waer uyt de reste ghespeurt magh worden) voor ooghen te stellen, diese tot dien eynde met Godts gratie aenveerdt hebben.

[+]Tvvaelf diensten der Societeyt.

§. 1.
Vanden Catechismus oft Christelijcke leeringhe.

[+]VANDEN rotten appel en komt doch gheen deught, 'ten zy men de kerne daer uyt neemt, ende in eenen goeden grondt plant, om daer van een iongh spruytjen op te queecken, 'twelck door de sorghe vanden boogaerdt-man gade gheslaghen allenghskens opwasse, en sijne vruchten nae der handt in groote menighte aende stadt bedeele. Den aerdt der ouderlinghen was voor het meerder deel in Nederlandt verdoruen: groote vruchten hier af te verwachten, scheen te vergheefs: dus heeft ons goedt ghedocht hunne kinders, als de kernen ende het saet vande naekomelinghen, t'onswaerts te nemen, die in kercken en capellen ghelijck in eene goede aerde te planten, de selue inden Heere te beherten, met goede vermaeninghen te besproeyen, inde Christelijcke leeringhe t'onderwijsen, ende de vreese Godts, met den haet der sonden ende der ketterijen, daer in te stampen: met een woordt, vruchtbaere boomen tot

[+]Eerste oeffeninghe, de Christelijcke leeringhe,

welvaeren vande Republijcke daer van op te queecken. Met wat vernoeghen des volcks, en profijt der sielen, dit [+]werck ouer al, tot dien dagh ongheploghen, wy bestaen hebben; gaf niet alleenlijck den grooten toeloop te kennen, voor den welcken nu de kercken soo enghe vielen, datmen t'alle kanten in vensters ende op leederen klom; maer oock d'onverwachte veranderinghe van manieren. Men hadde[+] de hooft-punten des gheloofs in rijm ghestelt, de welcke alsse nu, tot verlustinghe t'saemen en leersaemheyt vande kinderen, ghesonghen wierden, soo wierden eensweeghs onder de meyssens ende ionghe-dochters in winckels ende op straete de vuyle liedekens uytghebannen, ende in plaetse van die, gheestelijcke, diemen inden Catechismus hoorde, inghebracht. Men rechtede eenighe kinder-spelen op, waer in vertooghsghewijse de deughden der Heylighen, en dierghelijcke stichtbaere materien voorghehouden wierden. Hier uyt gheschiedde't, dat de lichtveerdighe kamerspeelders nu minderen toeloop van sienders kreghen. Men stelde disputatien in onder de iongheyt, die malckanderen inde artijckelen des gheloofs ondervraeghden: waer door nu d'ouders alsoo wel als hunne kinders bevestight, ende teghen den aenval der ketteren ghewapent wierden.

[+]vvordt ghedaen met grooten toeloop,

[+]en vruchten.

'tIs te Ghendt ghebeurt, datter een iongh maeghdeken,[+]'twelck heymelijck inden Catechismus ghekomen was, nae dat het van sijne geuse ouders veel hierom, oock tot slaens toe, gheleden hadde, ende euen-wel niet op en hiel van derwaerts te gaen, ten laetsten de selue met sijne neghen soo broeders, als susters, door kracht vande ghehoorde redenen bekeert, en tot den Pater ghebracht heeft, om hen met de H. Kercke te versoenen. Onder de nieuw-ghesinde van Hollandt en Zeelandt selfs, zijnder gheweest, die, gheduerende het bestandt, op den roep alleen die'r van

[+]Een kindt bekeert sijn' ouders met broeders en susters.

onse Christelijcke leeringhe ghingh, in Brabandt en Vlaenderen ghekomen zijnde, opentlijck ghetuyghden, dat de Iesuiten gheboren waeren om de iongheyt te leeren, en datse hunne kinderen ('ten deden des landts wetten) aen hunne berichtinghe souden onderworpen.

Dus isser, tot meerderen voortgangh ende spoor, van onse sijde vollen Aflaet voor alle de ghene, die ons hier in behulpsaem wesen souden, op sekere tijden des iaers verkreghen; maer vande sijde der Bischoppen en Magistraeten sekere aelmoessen, tot verwecksel vande iongheyt, toegheschickt.[+] Den Bischop van Ghendt Antonius Triest heeft nu al vele iaeren langh aen elck arm kindt datter inden Catechismus komt, een oort ghegeuen: 'twelck in't voorleden iaer neghen-en-dertigh al bouen de derthien hondert en seuentigh guldens 'siaers bedroegh. Desghelijcks hebben andere ghedaen, sommighe in broodt, sommighe in gheldt. Die van Ipren hebben tot de prijsen vier hondert guldens gheschickt, die van Ghendt, soo tot de prijsen als andere onkosten, niet veel min: die van Antwerpen onghelijck meer: die van Cortrijck hebben dese onse oeffeninghe soo behert, datse oock eene breucke t'elcke reyse voor d'ouders ghestelt hebben, als hunne kinders hen daer niet en souden laeten vinden, iae oock de selue met ballinghschap ghedreyght, indiense nae de derde reyse weder-willigh hier in bleuen. Wat ghevoelen den Archsbischop van[+] Mechelen Matthias Houius van onse Catechisten hadde, besonder als hy verstondt, datter alle weken dry-en-dertigh dorpen van een enckel Collegie van Louen, met eenen onverdrietighen arbeydt doorloopen ende onderwesen wierden; heeft hy doen blijcken met den circkel-brief, dien hy aen alle sijne buyten-Pastoors schreef, op hen versoeckende, iae die oock scherpelijck bevelende, datse den ijuer

[+] *Aelmoessen tot de vervoordinghe van Bischoppen en steden verkreghen:*

[+] *ghetuyghenisse vanden Archsbischop Houius van dese onse oeffeninghe.*

vande Patres in een soo nut en noodigh werck vervoorderen souden, met de selue ouer al vriendelijck in hunne kercken t'ontfanghen, de kinders by een te roepen, d'ouders daer toe te vermanen, ende der tijdtlijcker Heeren ghesintheyt te verwecken.

Daer en is voorwaer gheen' oeffeninghe, daer wy van't beghinsel der Societeyt in dese landen meer wercks af ghemaeckt hebben, oft noch en doen: wy en spaeren noch kosten, noch moeyten; om hier aen te doen blijcken, dat wy kinderen vanden H. Ignatius zijn, die alle de Professen met eene besondere belofte (als elders gheseyt is) verbonden heeft, datse der kinderen onderwijsinghe vervoorderen sullen. Os sy die quijten, maghmen hier uyt speuren, datter inde thien duysent seuen hondert en veertigh Christelijcke leeringhen iaerlijcks ghedaen worden, inde welcke bouen de twee-en-dertigh duysent en vijf hondert kinders ghetelt worden.

§. II.
Vande leeghe ende hooghe scholen.

DOOR d'onbedreuene meesters, die voor't meerder[+] deel huerlinghen, meer hun eyghen baete als der scholieren voortgangh sochten, wasser in dese landen al mede eene groote onwetentheyt, besonder vande goede letteren, ontstaen: daer wierden weynighe verstanden in gheleertheyt en deught gheoeffent, om de H. Kercke ende de Republijcke behoorlijck by te staen. Daerom heeft de Societeyt de scholen als eenen anderen krachtighen middel tot opvoedinghe vande iongheyt aenveerdt, en (Gode lof) soo verre ghebracht, dat nu de steden ende het landt

[+] *Tvveede oeffeninghe, de scholen.*

ouer al vol gheleerde mannen zijn, die't meeste deel uyt onse onderwijsinghe ghesproten zijn. Het om-niet leeren ende de ghevoeghelijcke maniere, die wy meer met prijs en liefde, als met strafheyt oft vreese ghebruycken, heeft den toeloop vande discipelen veroorsaeckt. Sy worden in alle deelen vande letter-konste, inde Poësie, Rhetorijcke, Antiquiteyten, Dialectijcke ende de Griecksche taele onderwesen, waer toe hen de meesters van te voren oeffenen, ende anders niet als oude ende stichtbaere auteurs voor-lesen. Niet mindere, iae meerdere, sorghe wortter voor de deught ghedraghen: waer toe sy maendelijck hunne ghesette biecht-daghen, weeckelijck hunnen Catechismus, Litanien, vermaninghen en Sodaliteyten, soo vande Enghelen als van Onse L. Vrouwe hebben: waer doorse in't waer ghelooue versterckt, ende inde vreese Godts opghetoghen [+]worden. Inder voeghen dat, ghelijck het aen niemandt vremdt en moet duncken, dat onse scholen bouen andere vande ketters verboden worden, alsoo grootelijcks te verwonderen is dat sy onder-tusschen hunne kinders selue, om wel inde letteren onderricht te worden, met bedeckte[+]naemen nae onse Collegien seynden. Den Bischop van Roermonde Henricus Cuyckius achtede de scholen vande Societeyt soo hoogh, datse hem dochten aen heel Ouer-Ghelder en Gulicker-landt niet alleen dienstigh, maer oock noodtsaeckelijck te zijn, ghelijck hy in eenen brief aen sijn' Hoogheyt Albertus ghetuyghde. Soo dat het soo wonderbaer niet en schijnt, dat den gheleerden Theologant P. AEgidius de Coningh ernstelijck versocht Grammaticam te leeren, ende P. Iudocus Bonte sich vernederde om in't selue Collegie, dat hy als Ouerste gheregeert hadde, de kinderkens inde leeghste schole, de beghinselen vande letter-konste in te stampen.

[+] *Ketters seynden hunne kinders nae onse scholen.*

[+] *Ghetuyghenisse vanden Bischop Cuyckius van onse scholen.*

Van dese leeghe scholen hanghen eenighsins de Seminarien[+]oft Conuicten, inde welcke de iongheyt t'onsen huyse onder onse ooghen opghebracht wordt. Een van dese heeft Louen in't beghinsel langhen tijdt ghehadt, vol vande vernaemste iongh-mans die van buyten oft binnen 'slandts aldaer quamen studeren: nu onlanghs isser een ander t'Antwerpen opgherecht, wiens orden en goede regeringhe soodanighen roem ouer al verdient heeft, datmen aende menighte, oock vanden principaelsten edeldom des landts, ende andere aensienlijcke mannen, die'r plaetse versoecken, om d'enghde wille niet en kan voldoen.

[+]*Seminarien vande Societeyt.*

Vande hooghe scholen en valt anders niet te segghen, als dat wy te Louen de Godtheyt, de Heylighe Schriftuere, 'tHebreeusch ende de Mathesis opentlijck, maer de Philosophie binnen 'shuyse leeren: de Sedelijcke Theologie t'Antwerpen en t'Ipren door versoeck vande Bischoppen; t'Antwerpen oock de H. Schriftuere; te Brugghe, te Winocsberghen en 'sHertoghen-bosch hebben wy voor desen van ghelijck ghedaen; te Ghendt oock op den seluen tijdt in dry verscheyden cloosters, die allenghskens mannen opghequeeckt, ende nu Lees-meesters van hun eyghen Ordens hebben.

§. III.
Vande Sodaliteyten, ende Onser L. Vrouvven dienst.

DE scholen hebben de Sodaliteyten ghebaert, soo[+]vruchtbaer zijn haere deughden. Den eersten diese te Roomen, en nae der handt te Parijs, instelde was eenen Nederlander met naem Ioannes Leonius: 'twelck aen ons

[+]*Derde oeffeninghe, de Sodaliteyten.*

alle tot een beweegh-reden ghedient heeft, om den dienst van Onse L. Vrouwe dies te hertelijcker met eenen grooten ijuer te vervoorderen. Wy hebbender van alle talen en soorten van menschen, Latijnsche, Duytsche, Walsche, Spaensche, inghestelt. Te Louen zijnder vier Latijnsche; te Brussel, t'Antwerpen, te Mechelen, en voor desen te Ghendt, te Brugghe, en te 'sHertoghen-bosch eene van aensienlijcke mannen, bouen de ghene die aldaer (ghelijck in alle Collegien) voor de Studenten is. De Walsche is in groote voge t'Antwerpen, en die van Brussel onlanghs begonst, schijnt dat haer in korten tijdt niet seer wijcken en sal. De Duytsche, die verscheydelijck in ghehouwde, iongh-mans, ionghelinghen en kinderen bedeylt worden, hebben ouer al eenen schoonen luyster. Alle dese Broederschappen, die wy hebben, zijn t'saemen neghentigh in ghetal, en bestaen in 13727. Sodales: der welcker Antwerpen dry duysent voor haer deel alleen in thien vergaderinghen telt. Vele treffelijcke mannen laeten hen in dese Sodaliteyten opschrijuen. Te Roermonde heeftmen ghesien dat Graef Frederick vanden Berghe, Gouuerneur van Ghelderlandt, met den Cancellier Henricus Vwens, opentlijck inde kercke hen door 'tghewoonlijck formulier aen Onse L. Vrouwe opdroeghen. Te Ghendt hebben 'tselue ghedaen in't iaer achthien den Bischop, den President, den Gouuerneur, en weynigh tijdts te voren den Abt van S. Pieters met sijnen Coadiuteur, die hem oock inde Prelature ghevolght is. Elders andere uyt verscheyden Raeden en Wetten.

Ick soude hier verscheyden andere Broeder-schappen moghen byvoeghen, van S. Ioseph t'Aelst, van't H. Cruys te Cortrijck, van S. Barbara in't legher, van't Hooghweerdigh H. Sacrament te Louen, die al van d'onse inghestelt zijn gheweest: dan gaese al rakende voorby, om dat

wy eyghentlijck hier maer van Onse L. Vrouwe en handelen, tot wiens eere te Brussel en te Mechelen, noch dry andere Broederschappen soo wel voor de vrouwen als voor de mans, door ons toedoen opgherecht zijn: het een van Brussel op de Sauel ter eere vanden naem MARIA, waer in bouen de vier duysent menschen alreede gheschreuen zijn, en naementlijck den Prince Cardinael, den Prince Thomas, den Marquis d'Este, den Hertoghe van Hauré, den Archsbischop van Mechelen, den Cancellier van Brabant, de Coninghinne Moeder, de Hertoghinnen van Orleans en van Falsburgh, &c. De twee andere van Mechelen, 'teen vande seuen Ween inde Prochie-kercke van Onse L. Vrouwe, 'tander vande onbevleckte Ontfanghenisse te Hanswijck: in't welck haer d'Infante Isabella met haere eyghen handt, en nae haer den Archsbischop Iacobus Boonen, met schier het heel Capitel, den grooten Raedt, en sommighe kloosters opgheschreuen hebben.

Tot dit beloop van reden dient mede de deuotie die wy[+]herwaerts en derwaerts, 'tzy door beelden, 'tzy door capellen begonst, vernieuwt, oft merckelijck vervoordert hebben. Weynigh zijnder (ghelooue ick) die weten dat het wonder-daedigh beeldt van Scherpen-heuuel sijnen eersten en meesten toeloop van eenen Pater der Societeyt bekomen heeft. Ghelijck hy den legher volghde, en te Sichen[+]in garnisoen was, soo ghingh hy dickwils sijne Ghetijden lesen nae den bergh, daer wel eertijts een mirakeleus beeldt ghestaen hadde, maer was nae 'tverlies des selfs een ander door eenen godtvruchtighen borgher ghestelt. Soo dickwils als hy desen wegh doende, omtrent de plaetse quam daer het beeldt stondt, bevondt sich altoos met groote soetigheyt des gheests ouergoten: dus sondt hy de siecke soldaten daer henen, de welcke soose menighmael met gheson-

[+]*Verscheyden deuotien tot onse L. Vrouvve vervveckt.*

[+]*Eersten toeloop va*n *Scherpen-heuuel door de Societeyt veroorsaeckt,*

de leden 'thuys keerden, heeft hy de bywoonders vermaent, datse de plaetse in achtinghe souden nemen, ter wijle die aenghenaem aende H. Maghet was, en ontwijfelijck met der tijdt om de deuotie seer beroemt soude worden. Hier begonst nu de beganghenisse, die binnen korten tijdt door 'tgherucht vande mirakelen die'r daghelijcks gheschiedden, soo aennam, datter op eenen dagh van Onser L. Vrouwe Visitatie, twintigh duysent menschen ghetelt wierden, die allegader soo dan als op andere tijden, door orden vanden Archsbischop van Mechelen, van onse Louensche Patres inde biechte ende andere godtvruchtigheyt gheholpen wierden. Den helschen draeck en konde dese verheffinghe van MARIA niet langher verdraeghen, dus leght toe op haere verssenen nae ghewoonte, en soecktse in haeren opgangh te verdrucken. Hy stiertter thien cornetten geusche peerden henen, teghen den dagh van haere Hemelvaert, om de Iesuiten en alle de pelgrims met den roof nae Hollandt te voeren. Dese alsse nu onverwacht inden nacht aenquamen, ende dieshaluen de pelgrims allegader verstroyden, soo sagh ieder een nae een goedt uytkomen; ende niemandt als[+]onse Patres en peysde op onsen L. Heere, oft het beeldt van sijne H. Moeder, om dat te bewaeren. Soo dan, onse Prouinciael P. Bernardus Oliuerius, die met sommighe andere daer ghekomen was, neemt het mirakeleus beeldt, en verbergt sich daer mede erghens in eens edelmans huys: P. Cornelius à Lapide grijpt haestelijck het H. Sacrament, ende te boschwaerts in loopende worpt sich onder de braemen, andere vatten iet anders, het kostelijckste datse konden, en loopen daer mede door. Op dese maniere is doen het beeldt aende ghemeyne plunderinghe onttrocken, ende vande Societeyt, nae dat den vijandt verschouen was, wederom in sijne plaetse ghestelt, om daghelijcks

[+] *het beeldt door de selue bevvaert.*

(ghelijck het ghebeurde) meer ende meer ghe-eert te worden.

Te Hal en komen ons de beghinselen vande deuotie tot[+]Onse L. Vrouwe niet toe, dan wel de verwackeringhe, nae datse vry wat veel, by langheyt van tijden, door ghebreck van biechtvaders, en menghelinghe van misbruycken, versluyert was. Den Prince Albertus met den Archsbischop van Camerijck gauen ons den last vande capelle, om alles op sijne versche voeten te stellen, ghelijck men't teghenwoordighlijck siet. 'sHertoghenbosch heeft iemandt van d'onse al mede eenen ouden schat van een mirakeleus Lieue Vrouwen beeldt ontgrauen, en met sijne penne voor alle de wereldt aen den dagh ghebracht.

[+]Te Hal vvordt de deuotie door de Societeyt vernieuvvt,

Te Duynkercke hebben wy een nieuw beeldt van't[+]hout van Scherpen-heuuel voorghestelt, waer aen sulcke deuotie van alle soorten van menschen, maer sonderlingh van't boots-volck ende al dat de zeevaert aengaet, met sulcken toeloop van alle kanten gheschiedt, datter in't voorleden iaer, gheduerende niet meer als eene Noueyne 2563. en twee daghen daer nae noch 585. lichten opgheoffert zijn gheweest. Den Magistraet, de Gulden, de matroosen hebbender menighweruen met volle cerimonie groote wasche keerssen doen onsteken. De mirakelen die'r aen gheschiedt zijn, en nae behoorlijck ondersoeck met ouerstaen vanden Bischop van Ipren verkondight, iae oock met openbaere processie vanden Magistraet vereert zijn, heeft desen ende de goede ghemeynte verweckt, om aende H. Maghet (die alreede om haere menighvuldighe weldaden *Onse L. Vrouwe van Bystandt* onder de godtvruchtighe ghenoemt wierdt) eene kercke te stellen, inde welcke sy nu van alle omligghende ghewesten met een' onghelooуelijcke deuotie besocht wordt.

[+]te Duynkercke inghestelt,

+Te Winocsberghen, te Brugghe, te Cortrijck, te Belle, t'Aelst, te Mechelen ende te Roermonde zijn de beelden van't hout van Onse L. Vrouwe vna Foy in groote weerde. Dat van Cortrijck en van Brugghe wierdt met hoffelijcke processie van't Capitel ende de stadt tusschen groote menighte van lichten nae onse kercken ghedraghen. In alle dese steden gheschieden schier mirakelen: waer onder die van Cortrijck, Brugghe en Roermonde wel bouen d'andere uytsteken. Te Ghendt hebben wy een L. Vrouwen beeldt, 'twelck van eenen ketterschen brouwer in't bernende forneys ghesmackt zijnde, wat hy oock stockte, niet en heeft konnen branden. Te Brussel een ander, onlanghs met eenen marmeren autaer van Graef Ian van Nassou vereert: voor 'twelck P. Costerus, dien grooten liefhebber vande H. Maghet, wel eertijdts Misse lesende, heeft in't bywesen van eenen rampsaelighen mensch, die sijn handt-schrift aenden duyuel gheleuert hadde, 'tselue sienlijck+ wederom ghekreghen. *+Item in andere plaetsen.*

Den seluen P. Costerus hoe heeft hy d'eere van Onse L. Vrouwe t'Antwerpen verbreydt, als hy inde plaetse vanden reuse, die voor het stadthuys stondt, dat schoon Marien-beeldt daer dede stellen, 'twelck vande Sodaliteyt bekostight, met een' heerlijcke processie uyt ons Collegie derwaerts ghevoert wierdt? Ettelijcke duysenden besondere deuotien zijnder uyt dese ghemeyne oft ghesproten oft vervoordert, mits daer schier niet een Catholijck huys inde heele stadt en is, daermen niet alle auenden licht inden winckel, oft elders, voor een Marien-beeldt en siet onsteken. De fondatien vande Saterdaeghsche Missen ende Louen in S. Goele Kercke te Brussel hebben onse Predikanten op den seluen tijdt seer vervoordert, als P. Maximilianus van Habbeeck besigh was om het beeldt van MARIA *Pacis* voor het broot-huys op te stellen. *+Lof van P. Costerus.*

Dat ick nu pooghde alle d'autaeren ende capellen by te brenghen, die wy tot haerder eere opgherecht hebben, ghelijck oock alle besondere deuotien van Litanien, Ghetijden van d'onbevleckte Ontfanghenisse, Saterdaeghsche vasten-daeghen, pelgrimagien, statien, feest-daghen ter eere van haeren naem ende haere Presentatie, oft inghestelt oft vermeerdert; daer en ware gheen eynde te vinden. Doch en kan niet naelaeten d'eere te gheuen aen d'onse van Ipren, datse eene schoone kercke ter eere van Onse L. Vrouwe ghesticht; ende aen die van Mechelen, die hen toekomt, datse d'eerste zijn gheweest die in Nederlandt een capelle ter eere van d'onbevleckte Ontfanghenisse der H. Maghet onlanghs opghetrocken hebben; als oock met meerder recht aende ghesusteren Maria, Anna ende Christina Houtappels, die met haere ouerledene nichte Anna 'sGreuens in onse kercke van't Profes-huys de schoonste capelle van marmer opghebouwt hebben die'r in't landt te sien is; ten eynde alleen, dat Godt in sijne H. Moeder (wiens beeldt heel van't mirakeleus hout van Scherpen-heuuel ghemaeckt, aldaer onder den naem vande *toevlucht der sondaeren* rust) daghelijcks meerdere eere ende glorie moght ontfanghen. 'tWelck soo wel luckt, dat wy noch heden, wanneer wy dit schrijuen, op den dagh van Onser L. Vrouwe Presentatie (welcke feeste de Societeyt als haer eyghen aenneemt, om datse die, nu vanden Paus Pius den V. afgheschaft zijnde, door ootmoedighe vertooninghe aen Sixtus oock den V. wederom heeft opghestelt) de heele kercke in licht sien staen, waer mede de iongh-mans van Antwerpen, die'r toe aenspannen vele honderden in ghetal, elck met eene witte flambeeuwe de selue zijn komen vereeren.

§. IV.
Vande predikatien.

+GHEEN ander slagh-sweerdt isser ghelijck aen 'twoordt Godts, om den helschen Goliath met sijne ketterije te vellen. Hier mede hebben wy terstondt vanden beghinne af, als wy in dese landen quamen, onse lendenen omghegordt, 'tselue ghebruyckende niet alleenlijck in onse, maer schier ouer al in eene menighte van Cathedraele, Collegiale, Prochie, clooster-kercken en capellen, daer wy vande Prelaeten ende steden toe ghenoodt wierden. Met wat vruchten en toeloop, laeten wy aen andere oordeelen, die weten hoe sober den staet des landts in't stuck van't ghelooue ende de godtvruchtigheyt voor onse aenkomste ghestaen heeft. P. Goudanus, Astensis, Boccatius, Costerus, Claissonius, Lummius, Dauid, Basseliers, Gouda, Prielius, Botelberghe, Peuernage, Loeffius, hoe gheerne en zijnse niet ghehoordt gheweest? Hoe menighen sondaer isser niet bekeert? hoe vele ketters niet tot den rechten wegh ghebracht? Alle kercken waeren schier te kleyn voor Goudanus en Lummius, uren te voren eerse op den stoel quaemen, waren de plaetsen beset; tot op d'autaeren stondt het volck, ende hongh ghelijck klissen aen de pilaeren. Astensis ioegh met sijne predikatien van eenen Vasten den choor van S. Walburgis kercke t'Antwerpen op, die vele iaeren onvolmaeckt gheleghen hadde. Costerus dede onder andere ketters en schadelijcke predikanten eenen Monick swichten, die met grooten naeloop des volcks sijn verghift onder het decksel van een schaeps-kleedt openbaerlijck stroyde. Ignatium Basseliers, diemen den Nederduytschen Chrysostomum plagh te noemen, hebben

+Vierde oeffeninghe, de predikatien.

die van Brugghe tot eeuwigher ghedenckenisse in hunne stadts-boecken met een heerlijck lof-schrift ghestelt. De Hollanders quamen hem met duysenden binnen 'sHertoghenbosch hooren; een ieder verwonderde sich, oock vande nieuwe-ghesinde, ouer den vloedt van sijne vierighe tonghe, de welcke als een sweerdt ouer weer-sijde snijdende de herten tot de scheydinghe vande siele ende den gheest toe doorghingh. 'tGheviel eens dat den Gouuerneur van Heusden eenen van sijne fijnste Woorden-dienaers met de borse van ghelts op een vande dorpen, naest den Bosch gheleghen, sondt prediken, met last dat hy aen elck een vande toehoorders eenen schellingh soude uytdeylen, om alsoo de Catholijcke aen te locken. Den Gouuerneur vanden Bosch Grobbendonck dit vernemende, sondt in teghendeel op een' andere plaetse niet verre van daer Pater Basseliers van alle munte, behaluens die van sijne waerachtighe welsprekentheydt, onversien. Den bestemden tijdt, alsse beyde op den stoel ghinghen, vondt onsen Pater sijne kercke vol toehoorders, waer onder meer als duysent Hollanders waeren; maer den abelen Minister en vondt niet meer in't gros als ses verwaeyde koppen: aen de welcke soo hy elck hunnen verwachten schellingh metter haeste uytghereyckt hadde; heeft sich van stonden aen versteken, ende, als of hy verdwenen ware, rijcker van gheldt als van ghekauelde eere, op eenen ooghen-blick van kante ghemaeckt. 'tGhetal vande sermoonen die wy iaerlijcks inde Neder-Duytsche taele doen, loopt verre bouen de vijfthien duysent.

§. V.
Vande Mißien oft seyndinghen.

+GHELIICK den ijuer doch een vier is, dat sich ouer al verspreydt daer't van den windt des heylighs Gheests henen ghedraghen wordt; soo en is't niet te verwonderen, dat de voncken van onse ghedienstigheydt ouer de vesten der steden al mede tot het plat landt, op de vlecken en dorpen, iae oock tot in d'andere steden daer wy gheene wooninghe en hebben, ghevloghen zijn, om de liefde Godts inde borgers ende de huys-lieden t'onsteken. Van de scheeps ende leghers-seyndinghe, als oock van die vande peste ende Hollandt sullen wy beneden in't besonder spreken: op dit pas is alleen mijn voornemen van die Missien te handelen, die schier in alle Collegien gheploghen worden, uyt de welcke verscheyden Patres ghedueriqh als op partije loopen, om buyt van sielen te maken. *+Vijfde oeffeninghe, de Missien.*

Die van West-Vlaenderen maken hun meeste werck daer af, inder voeghen datse van eene wildernisse die'r voor desen van allerleye ontuchtigheydt was, nu ghelijck een lustigh prieel van godtsdienstigheydt ghemaeckt hebben. Die van Berghen hebben uyt hun Ambacht de toouerije (die daer vry wat diep ghewortelt was) uytgheroeyt, ende de beganghenisse van S. Vincentius te Rexpoede, ende van S. Leodegarius te Socx, seer vervoordert. Sy hebben te Burburgh en te Veurne de vervallen goede manieren met merckelijcken voortgangh opgherecht: ende inde omligghende dorpen, daer de vermaerde begangenissen tot het H. Cornelium, Apolloniam, Laurentium, Onse L. Vrouwe van de seuen Ween zijn, aen duysenden van menschen de H. Sacra-

menten dickwils tot den dry uren nae noen uytghereyckt: hebben te Hondtscote menighmael dapperlijck teghen de keterije (die haeren nest aldaer gheplant hadde) ghestreden; maer noyt kloecker als in't iaer acht-en-dertigh twee Patres ghedaen en hebben, die 'tghebruyck vande Statien der Passie onses Heeren met een' openbaere Processie aldaer instelden. Die van Cassel, ghelijckse daer voor 'tmeeste deel op ghefondeert zijn, en willen aen niemandt in hunnen ijuer wijcken. Die van Belle hadden rondom hen een Ambacht vol van soo bittere ketters, datter oock uyt een dorp alleen (waer op de rabauwen hunnen roem droeghen) dry hondert geuse Predikanten ghesproten waren. Maer dies te vierigher hebbense hun ijuer daer teghen uytghespreyt, ende met de hulpe Godts het onkruyt soo verre ghebracht, datter maer hier oft daer eene verwaeyde plante en schuylt, diese euen dapper gaen opsoecken en naeiaeghen, om grondelijck dese peste der sielen uyt te roeyen. Die van Ipren hebben hen mede soo wel in dit stuck ghequeten, datter een treffelijck man door de groote vruchten beweeght wierdt, om eene rente van twee hondert en vijftigh guldens 'siaers voor eenen ghestadighen Missionaris te besetten. Watse buyten Cortrijck te Meenen, en ten platten lande uytrechten, wijst eenen vollen Aflaet vanden Catechismus uyt: den welcken op een dorp verkondight zijnde, heeft bouen de thien duysent boeren aenghelockt, die van alle omligghende plaetsen onder het gheleydt van hunne Pastoors, met kruyssen en vaenen den seluen quamen verdienen. 'tBrughsche Collegie seynt sijne werc-lieden na Oudenburgh, Middelburgh, Damme, Blanckenbergh, Oostende, iae onder het gheschut van Sluys. Dat van Ghendt, de sijne nae 't Sas, nae S. Niclaes, nae Hulst: waer omtrent dickwils soo veel wercks valt, dat eenen

Pater wel ses mael op eenen dagh aen verscheyden volck ghenoodtsaeckt wordt te prediken. Aelst houdt de bane van Geertsberghen ende 'theel landt door dat onder hem sorteert, en brenght daghelijcks merckelijcken roof binnen, diense op de sondaers ende ketters haelt. Antwerpen pleegh sich door de Kempen tot onder de poorten van Breda, gheduerende het bestandt, te verspreyden, nu moeten wy ons om de loopers vanden vijandt tot beteren tijdt inhouden; soo nochtans dat wy de schanssen ende d'oorloghs-schepen op de Schelde, die van alle man verlaeten worden, niet en versuymen. Louen houdt den streeck van Thienen, Aerschot, Diest, Sichen, Gemblours, Geldenaken, Wauere, en loopt by wijlen tot in Ardennen toe, om in een aerm landt eenen rijcken buyt van sielen te maken. Maeseyck, Stralen, Erckelens, Sittart, Vucht, Hinsbergh, Weerdt worden van die van Roermonde besocht; Greuelinghe en Nieuwpoort van die van Duynkercke, Herentals van die van Lier, Vilvoorden van die van Brussel, Dixmuyden van die van Ipren. Tot in Haspengouw en noch dieper in't landt van Luyck, heeft men met den goeden oorlof vanden Princelijcken Ceur-vorst de sielen gaen iaeghen: de welcke by wijlen wel soo ouervloedigh in't garen ghekomen zijn, datter te Hasselt en daer omtrent alleen, op den seluen tijdt aen vijf duysent menschen de Heylighe Sacramenten uytghedeylt, en twee duysent generaele biechten van't heel leuen ghehoort zijn. Vande dorpen allegaeder in't besonder en moghen wy gheen ghewagh maken: want het onmoghelijck ware die oock te noemen, ick laete staen, den dienst diese van d'onse ontfanghen hebben, te beschrijuen.

§. VI.
Van't ghebruyck der H. Sacramenten.

DESEN lof en sal ons immers d'afgunstigheydt selue[+] niet benijden, dat wy 'tghebruyck der H. Sacramenten ('twelck schier te lande uytghebannen was) wederom inghebracht hebben. Eens 'siaers ghingh men te biechte: die het dickwilder deden, wierden als hypocriten van d'andere weersien. hier uyt en konde niet anders volghen, als vervuylinghe vande siele, mis-achtinghe vande conscientie, versmadenisse vande gheboden Godts ende der H. Kercke, ende ten laetsten onghelooui gheyt van ketterije: de welcke alsse niet in tijdts ghestut en wordt, altoos om leegh sackt, en sonder breydel nae den atheismus oft loocheninge van Godt loopt. Om het quaedt dan in sijn wortel aen te tasten, hebben wy de handt voor al aen de biechte ghesteken, ende een ieghelijck begonst te vermanen, om die hoe dickwilder hoe gheraedtsaemer te ghebruycken. De sake heeft moeyte in ghehadt, dan (Gode lof) die is soo doorghebroken, datmender voor een oft twee, die eertijdts plaghten, nu ter tijdt honderden iae duysenden siet hunne sonden aflegghen. t'Antwerpen alleen in ons Profes-huys hoe vele biecht-vaders sittender? ses-en-twintigh alle Sondaghen ende Heyligh-daghen, dickwils oock meer, als wy om den toeloop ghenoodtsaeckt worden hulpe uyt het Collegie te roepen. Ick laete nu staen, datmen voor onse tijden qualijck wist van eenighe generaele biechten te spreken, d'ordinarisse selue hoe onvolmaeckt ghinghense te wercke? Dese misbruycken hebben wy al mede verbetert, soo dat de Societeyt van haer beghinsel den naem ghe-

[+] *Seste oeffeninghe, de bedieninghe der H. Sacramenten.*

hadt heeft, niet alleenlijck datse leerde biechten, maer oock datse leerde wel biechten.

Met de biechte is de heylighe Communie inghebracht,[+]ter wijle het een doch het ander volght: *Saligh zijn de suyuere van herte; want sy sullen Godt sien.* Hoe deerelijck dit Broodt der Enghelen eertijdts versuymt is gheweest, ende nu menighvuldighlijck door raedt ende vermaninghe vande Societeyt ghenut wordt, is kennelijcker, als dat het van iemandt gheloochent magh worden. Soo waer wy onsen voet stellen, daer gaen dese hemelsche maeltijden aen, ende groeyen daghelijcks meer ende meer.

[+]Matt. 5, 8.

Te Winocsberghen waeren twee oft dry vrouwkens, die buyten den Paesch-tijdt op de Hoogh-tijden t'onsen Heere ginghen: nauwelijck hadden wy daer onse wooninghe ghestelt, of daer wierdender duysenden ghetelt. Van ghelijcken heeft het ghegaen te Cassel, te Belle, te Roermonde, ende dat, niet teghenstaende de menighte der pelgrims, te verwonderen is, te Hal. Soo wy hier eerst voet naemen op den auendt van Lichtmisse in't iaer een-em-twintigh, en zijnder 'sdaeghs daer nae, op sulcken dagh, ende in sulck eene mirakeleuse kercke, in alles niet meer als elf Communicanten gheweest, waer van noch maer de vier borghers, de seuen andere uyt eens edelmans huys buyten de stadt waeren. Onder de pelgrims selue van hondert en ghingher niet een tot de Tafel des Heeren: nu het meeste deel vande stadt alle Lieue-Vrouwen ende andere merckelijcke daghen, de pelgrims, die'r komen, schier allegader. De Vniuersiteyt en de stadt van Louen hoe wasse verwondert, alsse sagh datter onder Pater Adrianus twee duysent menschen op eenen dagh het heyligh Sacrament nutteden, daerder te voren als gheene ter Communie en ghinghen?

Maer wat soude sy segghen, hoorende datter t'Antwerpen in't Profes-huys iaerlijcks bouen de twee hondert en veertigh duysent, iae onse heele Prouincie door bouen de twaelf hondert en vijf-en-dertigh duysent Hostien alle iaeren vertiert worden? Al en hadden wy anders gheene vruchten ghedaen, dit punt alleen waere ghenoegh, om d'oeffeninghe vande Societeyt in dese landen niet te versmaeden. Godt wille het hen vergheuen, die't soecken te beletten, ende, ick en wete niet uyt wat ijuer, de rechtsinnigheydt vande glorie Godts, die wy inde Generaele Communien ende andere instellinghen voor hebben, tot eene verdraeyde meyninghe verkeeren, als of wy dit maer en deden om het volck uyt andere kercken tot d'onse te trecken. Indiense my een woordt hier toelaeten, ick sal hen niet meer als met eene vraghe beandwoorden. Komter op den auendt ende den dagh vande Generaele Communie in alle andere kercken niet meer volcks te biechten, als het wel en plagh? in dien neen, waer gaense dan te biechten? want ick magh nae een gherechtigh ondersoeck vande ses-en-twintigh biechtvaders segghen, die t'Antwerpen in onse kercke biechte hooren, datse bouen de vier duysent menschen op dien tijdt (hoe seer sy oock hen spoeden) niet en konnen af-hooren; ende nochtans heeftmen meer dan eens ghesien, datter acht, neghen, iae thien duysent communicanten gheweest zijn. De reste dan van dese moet by henlieden die teghen ons roepen, oft elders in andere kercken ghebiecht hebben: 'ten zy men segghen wille, datter soo vele duysenden alle maenden sonder biechte t'onsen Heere gaen? 'tGhene ick vande godtvruchtigheydt deser stadt niet eens en wil dencken, ick laete staen, vermoeden oft oordeelen. Ende wat isser doch klaer-blijckelijcker (als't al gheseydt is) dan dat alle

kercken, sedert de Societeyt, het dobbel, iae het vier ende vijfdobbel van't volck daghelijcks hebben datse plaghten? Dus en trecken wy 'tvolck met onse oeffeninghen uyt d'andere kercken niet, dan wel uyt hunne winckels ende huysen, ende seyndense nae hunne kercken, om den Aflaet by ons naemaels te komen verdienen, waer sylieden soo wel by vaeren als wy, ende Godts glorie (die wy alleenlijck voor ooghen hebben) alderbest

§. VII.
Vande kerckers, gast-huysen en siecke.

*Seuenste oeffeninghe, de kerckers, gast-huysen ende siecke.

DE waerachtighe liefde en neemt niemandt uyt, noch en maeckt gheen onderscheydt tusschen vriendt oft vijandt, rijck oft aerm, ghesondt oft sieck, voor soo veel als der sielen saligheydt belanght: al euen dier hebbense aen onsen Verlosser ghestaen, al euen lief moeten wyse hebben, ende al euen sorghvuldighlijck beherten. Of wy het oock doen, moghen de ghevanghene en krancke ouer al uytwijsen. In alle huysen zijnder eenighe ghestelt, die ter weke eens, oft dickwilder, des noodt zijnde, hun werck maken vande kerckers ende gast-huysen te besoecken, gheene vuyligheydt oft swaere lochten achtende: waer door menigh iongh werck-man voor sijnen tijdt ghestoruen is. Wat eene liefde en heeftmen niet aen de Francoisen die by Diedenhoue en sint Omer ghevanghen wierden, betoont? Wat eene bermhertigheydt aen de Hollanders van Calloo, die beyde 'tlandt door verdeylt wierden? hoe menighe aelmoessen besorght? hoe dickwils besocht? hoe hertelijck ghetroost? hoe vromelijck in sieckten byghestaen? hoe vele van die bekeert? aen hoe me-

nighe de Kercken-gherechten ghegheuen, ende alsoo nae den vrijdom des eeuwighen leuens ghesonden, diese buyten den kercker waerschijnelijck niet en souden ghevonden hebben? die van Ghendt, Mechelen ende Antwerpen wetender af te spreken?

Doch dit en is maer eenen ouergangh gheweest: aen die van Duynkercke ende Winocsberghen, daer de gheuanghenissen altoos vol sitten, is dit daghelijcks broodt. Dese hebben niet alleen met alderhande ketters, die onder 'tghespuys vande matroosen te vinden zijn, maer ondertusschen met Turcken ende andere onghelooughe te doen. Men versietse nae vermoghen van noodtdruft, men vermaentse tot het ghelooue, men bereydtse in tijden van noodt tot d'eeuwigheydt: noyt iaer of daer en wordter en twintigh oft oock meer bekeert. Ick laete staen hoe vele daer door onse voorsprake verlost, hoe vele vande doodt verbeden worden.

Te Winocsberghen in't iaer vier-en-twintigh wierdt ons bouen de helft vande twee hondert ghevanghene gheschoncken. In't iaer een-en-twintigh, als d'Infante Isabella teghen twee-en-twintigh Duynkerckers die de rebelle opghehanghen hadden, soo vele Hollanders dede aen de galghe knoopen; hebben wy de Catholijcke buyten de lotinghe ghehouden, ende d'ongheluckighe, op wie het lot ghevallen was (behoudelijck eenen Herdooper ende twee bittere Caluinisten) allegader tot het ghelooue bekeert; noyt gheluckigher, dan alsse met eene korte schande d'onverwachte eeuwighe glorie kochten.

Niet min en gheschiedt daer inde gast-huysen, ende voorts ouer al by de siecke, voor de welcke de deuren van onse huysen, soo wel by nachten als by daghen (niemandt uytghesondert) open staen. Immers

van Antwerpen (en 'tselue is van andere Collegien) magh men segghen datter by wijle thien paer by de siecke, voor het meerder deel aerme liekens, vernachten: iae is voor desen ghebeurt datter bouen den Ouersten ende den poortier niemandt en is t'huys ghebleuen, om het Collegie te bewaeren.

Voeght hier nu by de sorghe diemen draeght voor de saligheyt der misdadighe die op den hals sitten, der welcker dry hondert ende vier-en-veertigh in ghetal op vijfthien iaeren tijdts van eenen onsen Priester, die te Brussel noch in't leuen is, tot het gherecht gheleydt zijn: insghelijcks de bermhertigheyt, die men oueral aen onse aerme soldaeten (besonder te Duynkercke, ende daer omtrent) aen de nieuwe aenkomelinghen bewijst, als die uyt Spaignen ende andere landen ons toeghesonden worden: bouen dien de hertelijckheyt, die wy inde belegherde steden van 'sHertoghenbosch, Maestricht ende Breda aen de garnisoenen betoont hebben; ende oordeelt dan of onse ghedienstigheyt aen iemant, oock van d'alderaermste, niet teghenstaende de perijckelen der doodt, ontbroken heeft.

§. VIII.
Vande peys-makinghe.

+

+Achtste oeffeninghe, de peys-makinghe.

INDIEN de vreedsamighe kinderen Godts ghenoemt sullen worden, soo hopen wy immers dat wy al mede een erf-deel in't rijck der hemelen sullen besitten, ghemerckt wy ons beste doen om ouer al den peys onder de partijdighe te betreffen. Hoe vele gheschillen ende processen en heeft P. Scribanius als goeden-man ende rechter verkosen, niet gheluckighlijck nederghelegh t! hoe vele

vijandtschappen ende sorghelijcke oneenigheden, die tusschen Princelijcke huysen ontstaen waeren, met vernoeghen van weersijde, niet tot een accoordt ghebracht? Hy scheen tot de peys-makinghe gheboren te zijn, nerghens en wasser schier swaerigheydt daer hy omtrent was, of hy en wierdt versocht om die te slissen: bynae alle de Heeren van't landt, iae den Marquis Spinola ende d'Infante selue, hebben hem dickwils daer mede bemoeydt. Hy magh'er duysent tot een goedt eynde ghebracht hebben, ende onder die al sommighe die te vergheefs van Bischoppen ende Prelaten wel twintigh iaeren langh bearbeydt gheweest waeren.

Maer hy en heeft alleen dese konste niet ghehadt. Pater Malcotius heeft te Hal den brandt van heel de stadt ghebluscht, die uyt de vijandtschap van de twee vernaemste familien was aenghegaen, ende den tijdt van seuen iaeren langh noch van gheestelijck noch van wereldtlijck en hadde konnen ghemiddelt worden. Hy maeckte het verdragh met sulcke voldoeninghe van partijen ende der stadt, dat hy ouer strate gaende, met ghemeyne blijdschap des volcks en duysent benedictien naegheroepen wierdt.

Te Lier hadde de ghemeynte teghen den Magistraet de wapenen aenghenomen: den Gouuerneur ende de Gheestelijckheydt hadden sonder vrucht d'onsteken ghemoeden ghesocht te koelen, de gheresene galle dreefse altoos voorder nae d'uyterste verwaentheydt: tot dat onse Patres tusschen beyden ghekomen zijn, ende den vrede ghetroffen hebben, om den welcken met danck-segghinghe te bevestighen, een' hoffelijcke Misse t'onsen huyse ghesonghen wierdt.

Dierghelijcken peys hebben d'onse van Cortrijck tusschen twee Capitels ghemaeckt: den welcken hoe wel

hy groote blijdschap aen de stadt veroorsaeckte, en was nochtans niet te vergelijcken met die andere ouer omtrent vijftigh iaeren, als de ghemuytineerde soldaeten de stadt verrascht hadden, ende nu in volle wapenen teghen de borgherije stonden, om die te plunderen. Doen liepen wy onversaefdelijck tusschen beyde, nu met harde, nu met soete woorden, een ieder tot sijnen schuldighen plicht vermaenende: maer soo dit al te vergheefs viel, om dat den onwillighen soldaet de verlanghde proye, die hy nu tusschen sijne tanden hadde, niet en wilde verlaeten; soo deden wy, door Godts ingheuen, het Hooghweerdigh heyligh Sacrament op de merckt brenghen, ende begonsten hem by de teghenwoordigheyt van sijnen leuenden Godt te besweeren, dat hy sijne vrome handen en waepenen met het onnoosel bloedt der borghers niet en wilde onteeren. Dus wierp hy sijn gheweyr daer henen, viel op sijne knien, aenbadt sijnen Godt, gaf de handt aen de borgherije: de welcke ons duysentmael nae der handt van desen dienst bedanckt heeft.

Elders zijn meer andere peysen ghemaeckt, en gheschillen neder-gheleght: want dit ons daghelijcks werck is: dan 'tis onmoghelijck, iae onnoodigh, hier alles in't besonder te verhaelen, te meer om dat de voorghemelde voor een stael moghen dienen, waer uyt men vande reste ghenoeghsaem kan oordeelen.

§. IX.
Van't ghebruyck der gheestelijcker Exercitien.

[+]DESE oeffeninghe soo eyghen aen de Societeyt, heeft haeren luyster in Nederlandt eerstelijck te Louen bekomen, daer den Cancellier vande Vniuersiteyt Tapperus, *[+]Negenste oeffeninghe, de gheestelijcke Exercitien.*

den Choor-deken van Luyck Hesius, den Abt van Liessies Blosius, de selue met sulcken vrucht ghedaen hebben, dat desen oock sijne Religieusen daer toe verweckte, en nae datse die ghedaen hadden, aen den Rectoor P. Adrianus schreef: *Och of dit ouer twintigh iaeren gheschiedt waere! hoe veel beter soude het met onse ouderlinghen gaen! wy louen Godt, dat hy ons door ulieden sulck eene maniere van bidden gheleert heeft, uyt de welcke, soo ick hope, Godts glorie ende saligheydt der sielen volghen sal.* Noyt en isser iaer gheweest, of in dit Collegie en wierdender menighe gheoeffent, ende onder die vele Doctoren, Theologanten, Rechts-gheleerde, onder-tusschen oock al Bischoppen ende Archsbischoppen, iae oock by wijlen heele cloosters. Welcken roem soo verre ghingh, datter oock eenen Pater van daer te Huy tot het clooster vande Cruys-broeders gheroepen wierdt, die den Generael van d'Orden, ende de Religieusen aldaer, in de selue bestierde. Een sekeren Ouersten vande Minder-broeders te Louen en wilde niemant tot sijn' Orden ontfanghen. of hy en hadde d'Exercitien gedaen. 'tWelck ouer een komt met het opset van sommighe Bischoppen ende Archsbisschoppen, die de selue vrucht al mede voor den aenvangh van hunne staeten ghesmaeckt hebbende, niemandt en pleghen tot het Priesterdom te wijen, of hy en hadde sich eerst t'onsen huyse eenen tijdt langh door de gheestelijcke Oeffeninghen bereydt ghemaeckt. Soo wijdt haer onse Prouincie bestreckt, is mede de vrucht van dese Exercitien verbreydt: wantter niet een huys oft Collegie en is, daerder iaerlijcks niet sommighe, elders meer, elders min (waer onder vele treffelijcke mannen zijn) gheoeffent en worden.

Hier komen nu by de Meditatien vande Vasten, die wel voor desen inde Sodaliteyten aen de Sodales alleen,

maer nu onlanghs door ingheuen van P. Iacobus Stratius onsen Prouinciael, opentlijck inde kercke aen het volck in verscheyden taelen nae gheleghentheyt der plaetsen, met sulcken toeloop, op de Passie onses Heeren voorghehouden ende vertoont worden, dat de kercken, sonderlingh t'Antwerpen, dickwils te enghe vallen. Men heefter vry wat sterck in't beghinsel op ghekraeyt: dan dit zijn ghemeynlijck onse diensten onderworpen, de welcke wy euen wel sien datse naemaels vande ghene selfs die'r teghen uytvielen, niet alleen ghepresen, maer oock al naeghevolght worden.

§. X.
Van verscheyden godtvruchtighe instellinghen.

*Thienste oeffeninghe, verscheyden godtvruchtighe instellinghen.

+ALSOO stijf als op iet anders heeftmen teghen de bid-daghen vanden Vasten-auendt gheroepen, als die eerst door eene godtlijcke inwendigheydt die hem dreef, van den voornoemden P. Stratius te Louen inghestelt, en nae der handt niet alleenlijck in ons Nederlandt, maer heel Christendom door met sulcken vrucht inghestelt zijn, dat noch de boosheydt noch d'afgunstigheydt selue die konnen ontkennen. Wie soude op eenen onghebonden tijdt, als allen moedt-wil ende broodt-dronckenschap los ghelaeten was, verwachten, dat de herberghen gheijdelt, ende de kercken vervult souden worden? nochtans hebben wy dit soo verre ghebracht, dat het nu meer heyligh als Vasten-auendt-daghen schijnen te zijn: inder voeghen dat op vele plaetsen verscheyden Ordens te hulpe moeten komen, om aen de menighte te voldoen, die den Aflaet komt verdienen. Men heefter dickwils omtrent de vijftigh duysent ghetelt, die binnen den tijdt van die dry daghen, in plaet-

se van hun lichaem goede chier aen te doen, met het broodt der Enghelen aen de tafel des Heeren feeste gehouden hebben.

De Statien vande Passie heeft eerstmael te Ghendt een van onse Priesters inghestelt: 'twelck nae der handt die van Rijssel, Valencijn, Atrecht, Bethunen, Dornick, ende andere steden naeghevolght hebben. t'Olsen, t'Exaerde, t'Aelst, te Hondtscote, te Brussel op de Sauel, hebben wyse selue opgherecht.

Vande verheffinghe der Aflaeten, die te voren schier vergaen, nu ouer al ghesocht en besocht worden; van't ghebruyck der heyliger beelden, die te voren ongheacht, nu by een ieder in weerde zijn; vande medalien en ghewijede roosen-hoeykens, daermen voor desen nauwelijck wist af te spreken, en nu 'theel landt door in voge zijn; van Reliquiarien, ende het eeren der Heylighen, ende in sonderheyt des Enghels-bewaerders, dat wy grootelijcks te Roermonde ende elders vervoordert hebben; vande lauenisse der sielen in't Vaghevier, waer toe wy met verscheyden vonden gheholpen hebben, wil ick al wetens gheen ghewagh maken, om dit Capittel niet al te seer te begrooten.

Eene saecke en magh ick niet voorby gaen, vande Berghen van bermhertigheydt, om de welcke, met uytroedinghe vande Lombaerden, teghen sommighe onghesinde te bevestighen, als den Archshertoghe Albertus eenighe kloecke Theologanten noodigh hadde, heeft voor al P. Leonardum Lessium daer toe ghebruyckt, door wiens leeringhe de selue versekert, en 'theel landt door met groot ghemack der ghemeynte, inghebraght zijn.

§. XI.
Vande besondere hanteringhe met onsen euen-naesten.

[+]DE ghespraecksaemheydt van onsen Nederlandtschen aerdt vereyscht hier vry wat meerdere ghemeynsaemheydt van ons, als misschien in andere Rijcken gheploghen wordt; waer in wy ons soo pooghen nae de menschen te voeghen, dat wy nochtans Godt bouen al soecken. Niemandt en soude gheloouen hoe vele duysenden sielen door desen handel oft vande dolinghen der ketterijen bekeert, oft voor d'afvalligheydt bewaert, oft tot een beter leuen ghebracht zijn. Wy tellender dickwils met honderden in een Collegie alleen. P. Gulielmus de Pretere hoe vele heeft hyer t'Antwerpen op den rechten wegh ghestelt, ende onder die Philippum den Graeue van Mansfeldt? Hy ghebruyckte de ionghmans der Sodaliteyt als brack-honden om het wildt op te iaghen, dat hy nae der handt met sijne disputatien ende soete hanteringhe ghingh vanghen: noyt weke of hy en quam t'huys met eene nieuwe proye gheladen. P. Iacobus Serjans was soo behendigh in't handelen met de ketters, dat hy bouen verscheyden Caluinisten, op weynighe maenden voor sijn' aflijuigheyt, wel hondert en vijftigh Lutheranen bekeerde. Eenen anderen trock op een iaer twee-en-vijftigh, op een ander hondert en dertigh Engelsche, waer onder dry Capiteynen waeren, tot de heylighe Kercke. P. Ioannes de Gouda heefter vele meer met het ghewight vande bondighe redenen, als met sijn bevallijck praeten omgheset, om de waerheydt te volghen. VVt de Dordrechtsche Synode selfs heb-

[+]Elfste oeffeninghe, de conuersatie.

ben wy op dese maniere eenen roof ghelijck voor de helle gehaelt. Eenen vande Ministers uyt Schotlandt die'r henen ghesonden was, niet konnende de hardigheyt vande predestinatie der Gommaristen verdraghen, quam ouer nae Antwerpen, ende van daer ghingh hy nae Lier, al waer hy in onse handen soo gheluckighlijck ghevallen is, dat hy oock d'Exercitien vande Societeyt ghedaen, en vol van eenen anderen gheest, nu Catholijck zijnde, daer uyt ghekomen is.

Noch merckelijcker is de bekeeringhe van eenen Herdooper,[+] die uyt Merren-landt, sijner twaelf, wel den vernaemsten van dese valsche Apostelen, nae Neder-landt ghesonden was, om de schadelijcke secte van Menno te verbreyden. Hy leeft schip-braecke met den hoop voor Duynkercke, doch ontquam het met sijne mede-ghesellen, nae dat hy twee daghen op Godts ghenaede op een luycke ghevlot en teghen de zee gheworstelt hadde. Gheduerende 'tperijckel, viel hem onder-tusschen dit naedencken in, of misschien sijne reyse aen Godt niet en behaeghde. Met welcke ghedachte soo hy op het vlack strandt tusschen Duynkercke en Nieuwpoort noch besich was, soo siet hy onverhoedts eenen Religieus in een wit habijt aen sijne sijde staen, die hem seyde: *'tGhene dat ghy peyst, dat is waer, uwe reyse mis-haeght aen Godt.* Hier ouer heel beroert, siet hem met verwonderinghe aen, ende vraeght van waer hy sijne ghedachten wist? *'tIs ghenoegh,* andwoordde den Religieus, *dat ick v dit aenghedient hebbe: voorder, gaet ghy nae Antwerpen, ende handelt met de Patres vande Societeyt* IESV, *vraeght die, en sy sullen v het waer ghelooue wijsen.* Dus biedt hem de handt, tot een teecken van danckbaerheyt: dan desen, sonder voorder ghewagh, gaet henen, en laet den Her-dooper ouergoten met blijd-

[+] *Merckelijcke bekeeringe.*

schap nae sijne mede-ghesellen spoeden: by de welcke hy soo haest niet ghekomen en was, of hy vraeght hen: Hebdy wel den man ghesien die my daer aensprack? hy heeft my weten de binnenste ghedachten van mijn herte te segghen. T'samen omsiende, meynt hem met den vingher te wijsen, segghende, Daer gaet hy henen; dan hy was uytter ooghen verdwenen. t'Antwerpen dan ghekomen zijnde, soo hy met iemandt van d'onse, die de konste wel verstont, ouer de punten des gheloofs spreeckt, valt ghelijck eenen anderen Saulus ouer doodt ter aerden, en blijft soo ettelijcke uren ligghen. Nae der handt een weynigh verquickt, komt wel by syseluen, doch blijft met eene swaere sieckte bevanghen, de welcke als hem nu scheen met de doodt te dreyghen, heeft sich laeten doopen, ende de ghesondtheyt weder ghekreghen. Van welcken tijdt af, nu eenen Paulus zijnde, ghingh ouer al die van sijn' afghesworene secte beschaemen, en tot het waerachtigh Catholijck Roomsch ghelooue vermaenen.

Gheene Collegien en zijnder, of sy en souden dierghelijcke gheschiedenissen van vremde bekeeringhen konnen bybrenghen, die door't vriendelijck t'samen-spreken en verkeeren byghekomen zijn; dan de menighte doet my een eynde soecken, op dat haer de penne daer in niet en verliese, oft met langheyt verghete.

§. XII.
Vande gheschreuen ende uytghegheuen boecken.

+

DE vrucht die uyt de boecken komt, is dies te meerder en achtbaerder, hoe sy haer verder door de heele wereldt uytsteckt, ende langher van duere is als de menschen selue, van wie sy voortkomt. Al en hadden wy

+Tvvelfste oeffeninghe, de schrijuinghe van boecken.

gheen' andere spoor, als de bekeeringhe van onsen heyligen Vader Ignatius, die haeren oorsprongh uyt het lesen van eenen godtvruchtighen boeck ghehadt heeft; dese soude ons ghenoeghsaem moeten aeniaeghen, om een soo profijtelijcken middel voor de sielen, als het schrijuen van goede boecken is, ernstelijck te beherten. Hoe dat haer onse Prouincie hier in ghedraghen heeft, en konnen wy niet verberghen, schoon dat wy wilden, naedemael de stucken in't licht ende aen alle de wereldt bekent zijn. In allerleye schriften zijnder vermaerder mannen gheweest. Inde Theologie Lessius en Coningh, inde H. Schriftuere Delrio, Cornelius en Tirinus, inde Chronologie Samerius, inde Controuersien Costerus, Romaeus, Gouda en Scribanius, inde Sermoonen Costerus, Mangotius en Hamerius, inde Historien Rosweydus en Hugo, inde gheestelijcke Onderrichtinghe Adrianus, Dauid, Sucquet, Stratius en Makeblijde, en inde Poësie Susius en Bauhusius. Vele andere, die, hoe wel Duyts-nederlanders, nochtans buyten onse Prouincie ghewoont en gheschreuen hebben, als oock sommighe die van minderen slagh zijn, gae ick voorby; om een woordt te moghen segghen van 't boecksken van P. Lessius, 'twelck P. Thomas Sailly, anderssins al mede om sijne schriften beroemt, in't Neder-duyts ouerstellende, het *Beraedt des gheloofs* ghenoemt heeft. 'tIs te verwonderen, hoe nut dit voor vele verdoolde sielen gheweest is. Eene groote menighte der verwaeyde menschen, die sonder eenigh, oft immers het waer, ghelooue blindelijck nae de verdoemenisse liepen, hebbender de handt in ghevonden, van de welcke sy tot de vastigheyt vanden rechten wegh gheleydt zijn. Graeue Ian van Nassou, ghewesen Generael van des Coninghs ruyterije, sal het in sij-

nen persoon ghetuyghen, hoe dat hy door't lesen en ouerlegghen vande ghewightighe redenen daer in begrepen, af-standt vande ketterije en professie vande Catholijcke Religie gedaen; bouen dien uyt hope van voordere vrucht onder sijne bloedt-verwanten te doen, 'tselue boecksken uyt d'Italiaensche spraecke in de Hoogh-duytsche ouergheset, ende met sijn' eyghen handt fraey uytgheschreuen heeft. De weder-komste van Lipsius uyt Hollandt nae desen Staet (want ick en magh het oprechtelijck gheene bekeeringhe noemen) is door eenen brief van P. Delrio veroorsaeckt gheweest: den welcken, ghelijck hy selue in sijn' andwoorde melt, hem noch by daghen, noch by nachten liet rusten: soo diepen priem waeren in sijn herte de bondighe redenen, die hem sijnen vriendt, van ouder kennisse weghe, voorgheschoten hadde.

Hier mede sluyten wy dit eerste deel van het derde Capitel, laetende ons voorstaen, datter aenden goedt-willighen Leser ghenoegh, ende aen den ongunstighen al te veel by ghebracht is, om te betoonen, wat eene veranderinghe van manieren, ende vermeerderinghe van godts-dienstigheyt, sedert onse komste in Nederlandt, door verscheyden oeffeninghen, gheschiet is.

De tvveede bedeelinghe.
Vande svvaere Mißien oft seyndinghen.

VIER ouer-treffelijcke Missien heeft onse Duyts-nederlandtsche Societeyt: nae Hollandt, nae de schepen, nae 'tlegher, en nae de peste, die wy om den sueren arbeydt, ende de gheduerighe perijckelen diese uytstaen, de Swaere noemen. De Hollandtsche is noyt sonder ghevanghenisse, oft vreese der seluer: immers men moetter altoos in't heymelijck gaen, en dieflijck by nachte ende in't verborghen handelen. Doch den oogst van ontallijcke sielen vergheldt ouervloedighlijck de moeyte die'r ghedaen, ende het sweet datter vergoten wordt.

§. I.
Vande Hollandtsche Mißie.

't BEGHINSEL van dese Missie is eerst uyt den ijuer van [+]twee wereldtsche Priesters ghesproten, waer van den eenen Ioannes Smetius gheboortigh van Leyden, den anderen Martinus Duncanus Pastoor te Delft was. Dese siende dat het ghelooue in hun landt door de wapenen der weder-willighe Staeten daghelijcks soo seer achterwaerts ghingh, datter van veertigh menschen schier niet een Catholijck en bleef, hebben elck voor hun hooft, den eersten te Roomen by den Paus Clemens den VIII. den[+]tweeden by onsen Prouinciael van Nederlandt, aenghehouden, datmen hen de hulpe vande Societeyt wilde toeschicken, naedemael sy die niet meer aende dolende inlanders, als aen d'ongheloouighe Heydenen, daerse met

[+]Hollantsche Mißie, en haeren oorsprongh,

[+]vvordt ons opgeleght vanden Paus,

menighte henen voeren, en behoorden te weygheren. Dus[+]gheboodt den Paus aen P. Claudius onsen Generael, en desen aen onsen Prouinciael ('tghene sy maer en sochten) van eenigh volck derwaerts te seynden. P. Gulielmus de Leeuw, en P. Cornelius Duyst (desen van Delft, den dien van Dordrecht gheboren) wierdender in't iaer 1592. door verscheyden weghen henen ghesonden. Gulielmus hadde sijnen voet quaelijck buyten de paelen van Antwerpen ghestelt, als hy inde handen van een deel straet-schenders viel, die hem uytgheschudt, en van alles berooft hebbende, soo langh achter aen eens peerdts steert ghebonden en ghesleypt hebben, dat sy hem heel ghewondt en mismaeckt ouer doodt lieten ligghen. Niet veel beter en voer P. Duyst: 'tscheen dat den duyuel d'oorloghe die hy op sijnen hals sagh aenkomen, in dese twee leydts-mannen stutten[+]wilde; dan, te vergheefs. Sy gheraeckten beydegaeder te Dordrecht, hoe wel soo onthaeleweyt, dat Gulielmus van sijns moeders deure voor eenen bedelaer soude versonden zijn gheweest, en hadde hy aen haer gheene kennisse ghedaen, dat hy kindt vanden huyse was. Sijnen ijuer en liet hem niet langher rusten, dan de lichaemelijcke ghesondtheyt en vereyschte. Hy begonst terstondt te predicken, en sijne landts-ghenoten, die middeler tijdt in traenen[+]vloeyden, in't oudt ghelooue te verstercken. Van hier verdeylden hen dese twee, volghens d'orden van hunnen Ouersten, in verscheyden ghewesten. Gulielmus gingh het Stift van Vtrecht, Ouer-Iissel, Ghelder-landt, ende in sonderheyt de Veluwe ende de Betuwe (die't niet slecht van doen en hadden) met een' Apostolische neerstigheyt bearbeyden. Cornelius begaf sich nae Delft, om van daer Alcmaer, Hoorn, Enckhuysen, Haerlem, Leyden, Amsterdam, 'sGrauen-hagde, Rotterdam, Schiedam, Dordrecht,

[+]*beghint van tvvee Patres,*

[+]*die beyde te Dort aenkomen,*

[+]*en verdeylen hen,*

en, met een woordt gheseydt, heel Hollandt met sijne predikatien te doorloopen. Soo onvernepen was hun vierigh herte; iae souden al voorder in Zeelandt inghedronghen hebben, en hadden d'Engelsche garnisoenen de hauens soo nauw teghen d'inkomste vande Priesters niet beset ghehadt; die euen-wel noch al eens uytghestreken zijn gheweest, om de weynighe Catholijcken aldaer te gaen[+]helpen. By dese, soo den oogst voor soo luttel werck-lieden te groot was, wierdter 'siaers daer nae P. Ioannes Bargius den derden, ende langh daer nae P. Adrianus Arboreus, Ouersten vande Missie, ghesonden. Hier haddy nu ghelijck de vier Euangelisten van hun vader-landt, wantse allegader Hollanders waeren: die sich ouer al verspreydden, *gaende en wederom keerende inde ghelijckenisse van eenen[+] schijnenden blicksem.* Doch ten leedt als niet nae de komste van Arboreus, dat P. Bargius met vele schoouen van sielen, sonderlingh uyt Oost en West-Vrieslandt, gheladen ten hemel voer; in wiens plaetse nae der handt P. Nicolaus Romaeus quam, hoe wel eyghentlijck tot bystandt vande Zeeuwen.

[+]*krijghen hulpe.*

[+]Ezech. 1. 14.

Dese dan hebben eerst het ijs ghebroken, ende den wegh aen vele hunne mede-ghesellen, tot saligheyt van ontelbaere sielen, ghebaent, der welcker sommighe schenen tot inden uytersten ouderdom van Godt bewaert te zijn, om vande Societeyt (als ofse die soo langh ghewacht hadden) gheholpen te worden. Een oudt wijf van[+] hondert iaeren bleef, teghen 'tvonnisse vande Medicijnen, leuen, tot datse van onsen Pater beter onderricht, de ketterije en terstondt het leuen verliet. Desghelijcks ghebeurde't aen een oudt man van tachtentigh iaeren, die niet steruen en konde, voor hy en hadde iemandt vande Societeyt ghesproken, die hem in't waer ghelooue onderwees,

[+]*Aenmerckelijcke bekeeringhen.*

en nae den hemel sondt. P. Gulielmus hadde sich al gaende vergrepen, en was by gheluck oft ongheluck in een Mennisten huys gheraeckt; dan ghebruyckte soo wel sijnen mis-gangh, dat hy den Her-dooper met vrouwe en kinders op den rechten wegh braght. P. Marcus vanden Timpel wierdt van iemandt by eenen libertijnschen, oft (soo dit volck sich noemt) vry-gheestighen edel-man gheroepen, die'r al vele (ghelijck doch die van sulcken slagh niet licht om te setten en zijn) van sijne goede vermaenders afgheschaft en vruchteloos doorghesonden hadde; maer hy heeft hem soo weten te raecken, dat hy sich aen sijne redenen ouergaf, en met verwonderinge van de heele ghebuerte goedt Catholijck stierf. Van ghelijcken ghebeurde'r aen eenen anderen te Leyden, die noch soo veel gheluckigher was, dat hem by de gesondtheyt der siele de lichaemelijcke oock, als eene toe-ghifte, gheschoncken wierdt.

Dan wat willen wy met ouertolligheyt vande besondere bekeeringhen den Leser moeyelijck vallen, daerder ten minsten alle iaeren wel acht hondert, laetstmael oock bouen de twee hondert, op weynigh daghen tijdts, door eenen Priester gheschiedt zijn? Dit seurde den ketteren van't beghinsel onser komste, inder voeghen, datse een verbodt teghen alle Catholijcke vergaderinghen en diensten[+]lieten uytgaen: waer in soo hen docht dat de Iesuiten noch niet bescheydelijck ghenoegh uytghedruckt en waeren, maecktense een nieuw in't iaer 1596. eyghentlijck tot onsen last, teghen alle de ghene die ons souden derren herberghen, oft eenighsins in hunne huysen ontfanghen. De beloften, die'r voor den aenbrengher bystonden, ende de bitterheyt vande Predikanten, hebben vele Patres in lijden ghebracht, naementlijck den eersten grondt-steen van dese[+]Missie P. Gulielmum de Leeuw, diese eens te Dockum,

[+]Plackaeten tegen de Iesuiten,

[+]P. Gulielmus

ende andermael te Leewaerden ghevanghen hebben; doch[+]beyde reysen voor ransoen (dat Godt aende Catholijcke wel-doenders mildelijck betaelde) los ghelaeten. In den seluen strick viel P. Cornelius te Delft; dan hy wierdt daedelijck wederom vanden Schout om sijne krachtighe welsprekentheyt[+]ontslaghen. 'tSchijnt dat Godt dese sijne dienaers, als tweelinghen, met een ghelijck leuen en steruen heeft willen vereeren. Ghelijckerhandt zijnse in Hollandt ghekomen, ghelijckerhandt hebbense den tijdt van twintigh iaeren aldaer ghearbeydt, ghelijckerhandt zijnse in een iaer, rijck van verdiensten, ghestoruen, ghelijckerhandt nae hunne doodt, met eenen roem van heyligheyt en bouen-natuerlijcke wercken vermaert gheweest.

[+]*vvordt ghevanghen,*

[+]*insghelijcks P. Cornelius,*

Op sulcke fondamenten, wat konde daer anders als[+]kerckers en boeyen voor de nae-komelinghen volghen? Amsterdam, Gouwe, Leyden, den Hage, ende andere steden weten daer af te spreken, hoe dat eenen Wouters, Makeblijde, Borluyt, Tack, de Greef, Wencom ghevaeren zijn. Ioannes Viringus sat in Vrieslandt seuen maenden, nae dat hy van sijnen eyghen discipel verraden was: sijne boeyen, die hy in't aendoen kuste, wierden van eenen Catholijck voor groot gheldt inghekocht: soo loffelijck was de mare van sijne deughtsaemheyt, ende den ijuer, met den welcken hy als eenen anderen Paulus, verscheyden ketters gheduerende sijne swaere ghevanghenisse (van de welcke hy niet en socht verlost te worden) tot de waerheyt bekeerde. Van meerdere weerde zijn de boeyen, met de welcke sy dien onbeschaemelijcken werck-man, en ghetrouwen dienaer Godts P. Petrum Maillart, nu onlanghs ouerleden, soo onghenadighlijck ghevetert hebben, dat hem vijfthien iaeren langh sijne wonden tot inde doodt toe verswoeren. Wy weten het danck aen de saechtmoedige

[+]*ende andere elders.*

+Woorden-dienaers, datse hunne galle met soodanighe kneuelinghen teghen ons uytspouwen. Dan ons iammert datter soo vele sielen by verkort, en de Staeten der Vereenighde landen soo door vertwijfelt worden, datse om 'tgheianghel van een deel onghesoute tonghen, den vrijdom van conscientie (diese oock anderssins aen Ioden selue met openbaere oeffeninghen toelaeten) aende Catholijcken alleenlijck benemen. Men moght wel in't beghinsel van de turbelen teghen de Spaensche Inquisitie kraeyen, alsmen ergher met sijne patrioten ende de Iesuiten wilde leuen, om datse het oudt ghelooue teghen der nieuw-ghesinder leeringhe houden staen. Maer de kloecke Belijders en soecken niet datmen deernisse met hen hebbe: te meer om dat Godt onder-tusschen met wonderheden verklaert, hoe aenghenaem+hem hunnen arbeydt is. P. Franciscus van Cleue lagh te Hoorn kranck van eene doodtlijcke sieckte; de Catholijcken wenschten hunnen goeden herder om veel gheldts te behouden, dan daer was een kostelijcker offerande (soo't scheen) van doen om hem te verbidden. Een seker vrouw-mensch presenteert haer aen Godt, als een wisselingh, om te steruen, indien den Pater magh bekomen; en wordt verhoort. Op staenden voet, als of de sieckte ouergheset waere, beghint de vrouw te quelen, ende den Pater te ghenesen, gaende in deser voeghen altoos ghelijck-maetigh voort, den eenen nae sijne ghesondtheyt, d'andere nae haere doot: tot dat eyndelijck op den seluen tijdt dese stierf, en dien volkomenlijck ghenas.

+Alsoo wonderlijck is't, dat niet aen eenen P. Romaeus alleen, maer aen sijn' heele vergaderinge te Rotterdam gebeurde. Den Schout verraschte hem schier aenden autaer, gelijcke-wel ontquam hy't noch, ter wijle men den seluen onderhiel met praeten. Daer was eenen uytgangh achter op't

+door de bitterheyt der Predikanten.

+P. Cleue ouer doot sieck vvordt by vvisselinghe van Godt verbeden.

+VVonderbaere gheschiedenisse te Rotterdam,

waeter, daer eenen boot van selfs tot hem quam aenghedreuen: in desen springht hy met soo veel volcks als dien draghen konde, en set ouer. Die'r ouerghebleuen waeren, stonden alsoo beladen, als wel d'andere verblijdt; te meer om dat sich niemandt en derrede verstouten om den boot aen te brenghen, uyt vreese van inde klippe te vallen; dus keert den boot anderwerf en derdemael van selfs, sonder iemandts bestier, tot datse allegader ouerghescheept wierden, en niemandt in de breucke en viel. Beter sal ick segghen,[+]oft ergher, voer den Schout van Delft, met P. Ludouicus Makeblijde. Nauwelijck hadde hy hem ghevanghen, of hy wierdt soo onghepaeyigh ontstelt, dat hem de Doctoren het leuen ontseyden; maer soo den Pater daer by ghekomen zijnde, een vierigh ghebedt ouer hem sprack, quam hy terstondt tot sy seluen, en wierdt ghenesen. Met dierghelijcke munte betaelen de Catholijcken, en wreken de Iesuiten hun leedt.

[+]*item te Delft.*

Meer souden wy van dese Missie segghen, hoe en waerse verspreydt zijn, die dese kudde voeden en bewaeren; dan de Geusen souden't mercken.

§. II.
Vande Mißie nae't legher.

MEN seght spreucks-ghewijse, watter vande arendts komt, dat wilt om 'thooghste vlieghen; en al dat van der katten aerdt is, dat wilt altoos muysen. Wat wonder is't dan, dat de Societeyt den krijgh volght, die van eenen krijghs-man voortkomt? Nae dat P. Thomas Sailly uyt Moscouien, daer hy dry iaeren langh kloeckelijck met P. Posseuinus ghearbeydt hadde, nae Nederlandt met brieuen van Sigismundus Coningh van Polen aenden Prince

van Parme in't iaer 1586. ghekeert was; heeft hem desen[+]alsoo behert, dat hy hem voor biechtvader koos, en mede nam tot alle campagnen, sonder den seluen tot de doodt toe te verlaeten. Dit en konde anders niet als eene groote aensienlijckheyt by de houelinghen en officieren van't legher aen P. Thomas gheuen: de welcke soose daeghelijcks noch aennam door de menighte vande Heeren, die de*n* Prince hier in volghden, ende goedthertigheyt der soldaeten, die hy in alle perijckelen en sieckten nae vermoghen bystondt; soo wierdt hem allenghskens onmoghelijck den[+]last alleen te draeghen. Ouersulcks beghint met den Prince van hulpe te handelen, den welcken de selue niet alleen terstondt toeghestaen, maer ernstelijck oock versocht heeft.

[+]*P. Sailly vvordt biechtvader vanden Prince van Parme,*

[+]*beghint de leghermissie,*

Hier hebdy nu den aenvangh van dese Missie, tot de welcke op dit versoeck van stonden van twaelf vande kloeckste Patres (die mede wetenschap van verscheyden taelen hadden) met noch andere twaelf gheene Priesters, ten deel vande Societeyt zijnde, ten deel nae de selue staende, ghesonden wierden. Den Prince ontfonghse allegader in sijne familie, tot datse te boeck ghestelt souden worden, om eene ghesette aelmoesse tot hun onderhoudt vanden Coningh te genieten. Van dien tijdt af, tot op den dagh van heden toe volghen wy 'tlegher, niet uyt baetsoeckelijckheyt (als sommighe onghesinde vermoeyen) maer alleen om de sielen van't krijghs-volck, tusschen de daghelijcksche perijckelen teghen den helschen vijandt ter saeligheyt te wapenen, om alsoo met eene goede conscientie te stercker teghen de lichaemelijcke vijanden te vechten, ende de doodt met eenen onbeswijckelijcken moedt te verwachten. Want buyten dese wat anderen buyt isset doch voor ons, als hongher, dorst, onghemack, stanck, vuyligheyt, sieckte,

iae de doodt selue te haelen? P. Thomas kreegh de peste[+] als hy d'aerme soldaeten die daer mede bevanghen waeren, inde baracken by Burick ghingh dienen, en quam soo verre dat hem de Medicijns het leuen ontgauen; doch door eene belofte aen Onse L. Vrouwe ghedaen ontquam hy de doodt, en spoedde sich met de bewonde seeren nae Zutphen tot den Prince: die aldaer met het ontset besigh, siende den Pater aenkomen, schiet hem toe met blijdschap, en seght: Komt aen P. Thoma, ende staet my by, of my iet menschelijcks ouerquame, ter wijle wy voor de H. Kercke gaen vechten. Dit waeren de proef-stucken van onsen nieuwen soldaet.

[+] *krijght de peste.*

Ghelijcken hasaert liepen sijne medeghesellen in verscheyden tochten ende belegheringhen. 'tWas eenen herden vorst als den Prince in't iaer 1591. 'tbelegh van Rouanen ghingh lichten, de tenten wierden dickwils inden sneeuw nedergheslaghen, het eten ontbrack, de leden verstijfden van d'onghenadighe koude; en euen-wel moestmen voort met het legher. Door onghemack dan ende ghebreck vielender vele van d'onse in swaere sieckten, eenen haeldeder oock de doodt, die op eenen amonitie-waghen onder den blaeuwen hemel uyt een verkildt lichaem aen Godt sijnen vierighen gheest gaf.

'tIaer daer nae, als Graeue Maurits Steenwijck benauwde, heeft sich P. Henricus Samerius in duysent perijckelen daer binnen ghevonden. Den Gouuerneur vande stadt La [+]Cocquelle, die'r een van d'onse tot hulpe der soldaten versocht hadde, siende dat hem desen Pater toeghesonden wierdt, was seer verblijdt; uyt reden, dat hy om sijnen ijuer en langh-bekende ghedienstigheyt veel op sijn volck vermoght. 'tWelck sy oock metter daedt ghetoont hebben, niet alleen in't afslaen vanden swaeren storm, daerder wel

[+] *Arbeydt en perijckelen van P. Samerius.*

twee duysent vanden vijandt bleef (gheduerende den welcken hy ouer al by was, ende den moedt aende vechtende, ende de heylighe Sacramenten aende vallende gaf) maer oock in't ouergaen: want soo Mauritius voor een punt vande capitulatie besprack, datmen hem den Iesuit soude in handen stellen (hy hadde verstaen dat het garnisoen op sijn woordt malckanderen ghetrouwigheyt belooft hadde, vanden uytersten noodt t'onderstaen; t'samen oock, dat hy plichtigh soude gheweest hebben in eenigh verraedt van Engelandt; hoe wel dit laetste valsch was) hebben sy dese conditie glat afgheslaghen, en gheseydt, datse met hunnen Pater souden leuen en steruen. Dus moeste Mauritius wijcken, en sijn bespreeck afgaen, uyt vreese dat hem den Iesuit met dese onbesuysde gasten noch eens soo veel bloedts kosten soude, alsser alreede vergoten was.

+P. Montanus vvordt vermoordt,

+Inden tocht, die Graué van Fuentes in't iaer 95. nae de doodt vanden Archshertoghe Ernestus in Vranckrijck dede, bleef P. Nicolaus Montanus doodt, diemen den Apostel vande Bourgoignons noemde, nae dat hy met vele wonden doorschoten en doorkerft was. Den biechtvader vanden+Graue P. Antonius Crispus, als hy voor Camerijck met de soldaeten (ghelijck hy altoos plagh) de trencheen opliep, kreegh eenen scheut inde borst: waer van ouer doodt in't quartier ghebracht zijnde, behiel ghelijcke-wel noch eens sijn leuen, 'twelck hem luttel iaeren te voren (als hy uyt de scheeps-armade teghen Engelandt op een plancke met eenen mede-ghesel alleen op de kuste van Vlaenderen quam aenghedreuen) ten dien eynde van Godt scheen verlenght te wesen, om dat hy't vele iaeren in dese soo swaere Missie soude besteden.

+P. Crispus ghequetst,

Of d'onse inden bloedigen veldt-slagh van Nieuwpoort meer moeyte ghedaen hebben om de sielen te helpen,

als wel moedt aende soldaeten ghegheuen, om kloeckelijck te vechten, daer soude men met reden moghen aen twijfelen. Niet en hebbense nae ghelaeten, soo langh alsser eenighe hope was van te wederstaen, om de vlucht te stutten; dan nu te laet zijnde, als elck nae een goedt uytkomen sagh, bleuen sy euen-wel het veldt houden, om der ghequetster biechten te hooren. Hier door den vijandt als gheterght, set daer op aen, ende achterhaelter dry vanden hoop P. Petrum Buselinum, P. Laurentium Euerardi, en P. Othonem Campensem, de reste ontliep't. Buselinus als hy sich niet voor+soldaet, maer soldaeten-herder opentlijck uytgaf, wierdt met twee looden doorschoten: dan soo hy hier van op staenden voet noch niet en stierf, kroop hy op handen en voeten by de steruende soldaeten, en gaf hen d'absolutie, tot dat hem eyndelijck het bloedt begaf, om 'tkleedt sijner siele in dat van't Lammeken, met hope van der Martelaeren krans, te wasschen. Euerardi voor eenen Iesuit vande+ouerloopers bekent, ontfingh dies te meer wonden, hoe desen naem doch haetelijcker aende Caluinisten is. Campensis, die biechtvader vanden Archshertoghe Ernestus gheweest hadde, ter wijle hy met eenen ghequetsten op sijne schouderen doorloopt, om dien het leuen te bewaeren, verliest het sijne. Men heeft de lichaemen naemaels soo doorhouwen ende doorhackelt ghevonden, dat het een uyt het ander niet en konde onderkent worden.

+P. Buselinus doorschoten,

+P. Euerardi en P. Campensis met vele vvonden ghedoodt:

Het dry-iaerigh belegh van Oostende heeft onsen arbeydt+en perijckelen niet alleen beswaert, maer oock verlenght, daer zijnder sommighe vande peste, ander vande vijandtsche koghels wegh ghenomen. Onder dese was P. Spikerman, die met sijnen ijuer den naem vanden Duytschen+Apostel verdient hadde, mits hy alleen voor Oostende meer als acht hondert Hoogh-duytschen (waer onder oock eeni-

+vele krijghen de peste voor Oostende,

+P. Spikerman vvordt doodt gheschoten.

ghe Capiteynen en Colonellen waeren) vande ketterije tot den schoot vande heylighe Kercke ghebraght hadde. 'tIs onghelooуelijck wat sieckten ende onghemacken dese verdrietighe belegheringhe veroorsaeckte, waer door ghelijck onsen aerbeydt menighvuldigher, alsoo oock de vruchten[+]ouervloedigher aen quamen. Doch de ghesonde wierden niet min besorght als de siecke: want daer wierden verscheyden deuotien tot verwecksel vande godtsdienstigheyt in't legher inghestelt. Eene was, datmen het H. Sacrament met behoorlijck licht ende eerbiedinghe nae de siecke droegh; d'andere, datmen daeghelijcks op ghesette uren Misse voor de soldaeten dede; de derde, datmen 'smorghens, 'snoenens en 'sauents met het trompet ouer al, ghelijck een teecken vande bede-klock gaf; de vierde, datter altoos in onse tente licht bernde voor een Marien-beeldt, daer een ieghelijck sijn gebedt by daghe en by nachte quam spreken. Ende meer andere dier ghelijcke, diemen in volghende tijden tot den aenvangh van 'twaelf-iaerigh bestandt al mede onderhouden heeft.

[+]Verscheyden deuotien in't legher inghestelt.

[+]Dit in't iaer neghen verkondight zijnde, hebbender sommighe nieuw-roerighe gheesten hun onruste teghen dese Missie ghekeert, om aenden Coningh wijs te maken dat hyse, als nu onnut ende onnodigh, soude afdancken, ende d'aelmoesse die'r toe gheschickt was, aende betaelinghe van soo vele soldaeten ouerdraeghen. Sy en hielen niet op met vrijuen en schrijuen, voor ende al eer den Coningh op het berecht vanden Marquis Spinola sijne miltheyt bevestighde, met uytdruckelijcke ordinantie, datmen ons nu, noch immermeer voortaen in dit stuck moeyelijck en soude vallen, maer de ghewoonlijcke aelmoesse veyligher en veerdigher betaelen. Dan, ghelijck den onwille doch altoos swaerigheyt baert, soo heeft hy hier uyt de soldaeten teghen

[+]De Missie vvordt andervverf bevestight:

ons opgheruydt, als of hunne betaelinghe, om ons te voldoen, wederhouden wierde: waer op eenighen tijdt langh groote blaeme teghen de Patres ontstaen is; doch dese wolcken verschouen haest door't licht der waerheyt, 'twelck hem neffens onse onnooselheyt quam verschijnen.

Soo ghinghense dan voorts inde ghewoonlijcke ghedienstigheyt, diese soo binnen 'slandts gheduerende den treues aende garnisoenen, als buyten de prouincien te Wesel ende in Paltslandt aen het krijghs-volck betoonden. Met[+]den uytgangh van't bestandt begonst wederom hunnen arbeyt met meerdere perijckelen aen te gaen. Wat en hebbense niet in't ongheluckigh belegh van Berghen op Zoom gheleden, iae wat niet ghedaen?

[+]haeren arbeydt en perijckelen.

P. Gulielmus Buuet nae het springhen van eene mijne[+](die hem sijnen hoet wegh ghenomen, ende 'taensicht met het heel lichaem met aerde ouerstroyt hadde) bleef niet alleen onversaeft bloodt teghen den vijandt met sijn kruys staen, maer ioegh het herte wederom in't lijf aende vluchtighe soldaeten, als hyse en met woorden moedt gaf, en met de schouderen gelaeden voor aen ghingh, om de nieuwe borstweyre teghen de mijne op te worpen. Men heeft hem dien dagh bedanckt, dat hy d'eere van des Coninghs wapenen bewaert hadde. Hy was een onvermoeyelijck werck-man, aen groot en kleyn, om sijne ghedienstigheyt en sorghe voor d'aerme weduwen ende weesen (welcker vader hy ghenoemt wierdt) al om bekent. Den Prince Cardinael, die hem onder-tusschen by sieckte van sijnen biechtvader in't legher tot de biechte ghebruyckte, bedroefde sich ouer sijne doodt, en gaf meer als eens ghetuyghenisse, dat de Societeyt veel, maer 'sConinghs legher noch meer, in P. Buuet verloren hadde. Alsoo kloeck was P. Petrus[+] Eulaert, die inden slagh van Fleru met eenen karabijner

[+]Lof van P. Buuet,

[+]van P. Eulaert,

in sijne wanghe gheschoten, met sijn eyghen ende der ghequetster soldaeten bloedt ouergoten, bleef niet te min volstandigh in sijnen dienst, loopende ouer al om de vallende[+]te helpen. Met den seluen moedt heeft sich P. Hermannus Hugo inde Veluwe vertoont, daer hy oock door onghemack ende aermoede met ghedueriger arbeydt vermenght, neffens eenen anderen Pater de sieckte haelde, waer vanse beydegader stieruen.

[+]*van P. Hugo.*

Tot noch toe ende een iaer, twee oft dry daer nae, waeren wy alleen in't legher teghen den Hollander besigh: 'tiaer vijf-en-dertigh, als ons den Frans-man op den hals drongh,[+]heeft den arbeydt met de vruchten verdobbelt. Niemandt en soude sich konnen verbeelden den ouergrooten last, die wy omtrent Schencke-schans ter oorsake van't groot ghetal der siecke ghedraghen hebben: 'tquam al op de Societeyt aen: waerom oock den Prince Cardinael sijn' apoteke ten besten gaf, en daghelijcks sijnen aelmoessenier t'onsen sondt om te vernemen nae de krancke, met last van aelmoessen daer voor in der Paters handen te laeten. Sy besochten de siecke, sy diendense, sy hoorden hunne biechten, sy gauense hun Kercken-rechten, sy sloten hen d'ooghen, sy maeckten de putten, sy droeghense op hunne schouderen nae 'tgraf, onder-tusschen tot twintigh seffens: inder voeghen[+]dat sijne Hoogheyt ouer sulck eene lichaemelijcke en gheestelijcke bermhertigheyt verbaest staende, seyde menigh-weruen opentlijck, dat hy sulcks noyt ghesien en hadde, en dies volghende de Societeyt niet ghenoeghsam en konde prijsen. Omtrent den seluen tijdt en plaetse stieruen den Hertoghe van Lerma, den Graue van Grimberghen, en (die alle onse hope schier mede ter aerden droegh) den Marquis de Aytona: de welcke schoon datse allegader hunnen gheest tusschen onse armen gauen, en ver-

[+]*Den arbeydt vvordt verdobbelt by Schencke-schans,*

[+]*van sijn' Hoogheyt ghepresen,*

hinderden nochtans in't minste niet de ghewoonlijcke ghedienstigheyt en liefde tot de ghemeyne soldaeten.

Alsoo herdt ghingh het aen omtrent S. Omer, behoudelijck[+]dat de sieckten van onsen kant wat minder, als de perijckelen waeren: uyt welcke reden de deuotie oock buyten ghewoonte in't legher soo groeyde, datter daeghelijcks bouen de duysent krijghs-lieden ter tafel des Heeren ghinghen. Te Calloo waeren wy dagh en nacht inde trencheen[+]by de soldaten, om de selue, in gheval van noodt, by te staen, en tot d'eeuwigheyt te bereyden. Welcke liefde alsoo wel de Hollanders als d'onse t'Antwerpen gheproeft hebben, als wy die neffens andere Religieusen ghelijckelijck dienden, en vele van henlieden, door de bewesene bermhertigheyt beweeght zijnde, tot ons Catholijck ghelooue braghten.

[+]*te S. Omer,*

[+]*te Calloo.*

Eene merckelijcke sake ghebeurde't dies aengaende te Bethunen: daer lagh eenen herdtneckighen Hugenot in't gast-huys seer kranck, vanden roode loop: om wiens siele te winnen den Pater gheene moeyte en spaerde, gheene moghelijcke ghedienstigheyt onder sich en liet. Hy vraeght hem of hy niet van doen en hadde; Stroo, seyde den siecken: 'twelck hem terstondt ghebraght wierdt. Niet anders? iae een sop van rooden wijn met wat suycker: sy ghewordt hem daedelijck. Niet meer? Anders niet als het Catholijck ghelooue, andwoordde hy: want 'ten kan anders niet zijn, of de waere Religie isser, daer sulcke liefde bevonden wordt, onse Ministers en souden sulcks niet doen. Dus stierf hy weynighe daeghen daer nae, van alle Sacramenten der H. Kercke behoorlijck voorsien.

Ick en vonde gheen eynde, dat ick maer eens in 'tbesonder verhael van dierghelijcke wercken en quame; 'tis my ghenoegh dat ick mijn voornemen hier magh uytvoeren,

en bewijsen, hoe swaer dese Missie is: inde welcke niet anders als hongher en kommer van aermoede, vuylighheyt en stanck van siecke en doode lichaemen, koude en hitte, reghen en windt vande d'onghesteltheyt des hemels, kranckheden van onghemack ende arbeydt, ten laetsten de doodt selue nu vanden vijandt, dan vande peste, ende andere legher-sieckten te verwachten is. Heele maenden niet uyt sijne kleederen te gaen, onder den blaeuwen hemel op koude en voghtighe aerde te slaepen, beschimmelt en vernuft broodt t'eten, troebel ende onghesondt water te drincken, van ghewormte schier te leuen, met rouw ende ongodtlijck volck om te gaen; dat zijn hier onse daghelijcksche renten. Dan wy ghetroosten ons dit al, om de liefde vanden ghenen die ons tot de doodt toe bemindt heeft, en ghelijckelijck voor alle sielen ghestoruen is.

[+]Voorwaer den Marquis de Aytona achtede dese Missie bouen al datter loffelijck in 'sConinghs legher te vinden was: want soo het eens gheviel, datter iemandt in sijne teghenwoordigheyt vry wat mondigh tot lof vande Hollandtsche krijghs-orden, betaelinghe, ende rappigheyt sprack: Onse vijanden moghen hebben, seyde hy, wat sy willen, sy en hebben gheene Iesuiten in hunnen legher: soo langh als dese godtvruchtighe Missie staen sal, sullen oock de Catholijcke wapenen van Godt ghebenedijdt worden. Van't selue ghevoelen moest wel wesen den Prince Cardinael, als hy ons tot schaemroodigheyt toe prees, ende in't bywesen van sijnen edeldom en Colonellen ouer den goeden dienst bedanckte, die wy in't legher ghetrouwelijck ghedaen hadden. Doch dese ghetuyghenissen, misschien uyt jonste bouen onse verdiensten ghesproken, moeten ons meer tot eenen prickel van kloeckmoedigheyt, als tot eenen windt van ijdele laet-dunckenheyt dienen, om naest Godt

[+]*Lof van dese Missie.*

de vruchten van onsen arbeydt aen sijne Coninghlijcke Hoogheydt toe te schrijuen, die haer gheweerdight de selue met een soo goede ooghe aen te sien.

§. III.
Vande Mißie nae de schepen.

VAN'T beghin der Societeyt heeft haeren ijuer ghetoont,[+]datter gheene wateren soo onstuymigh en zijn, die de liefde der sielen konnen ouervallen. P. Laines was den eersten, die van Martinus de Carnoza vergheselschapt, met de vlote vanden Vice Roy van Sicilien Ioannes Vega dit woest element invoer, om de matroosen ende de soldaeten by te staen. Sijn goedt exempel hebben naemaels P. Hieronymus Natalis, en P. Isidorus Bellinus in iaer 1551. ghevolght, als den seluen Vega teghen de Turcken trock, maer onder weghen door tempeest acht galeyen verloos, in welcker eene P. Isidorus met al watter in was, vergingh.[+]Ende dit is d'eerste offerande, diemen weet van d'onse dat inde Missie vande schepen, in't midden vande zee, 'tvier ghevonden heeft; daer hy van soude ende in't water branden, ende inden brandt verdrincken. Noch erger voer de vlote van't iaer sestigh, onder het beleydt vanden Vice-Roy Ioannes Cerda: wantse wierdt heel vande Turcken verslaghen, doch sonder eenigh verlies van onse Patres, die[+]hunner ses onder d'ouerigheydt van P. Antonius Vinck, een Nederlander, door enckele voorsichtigheydt Godts allegader in een groot oorlogh-schip waeren, daermen de siecke in besorghde: want soo den vijandt nu meester was, heeft sich dit schip alleen, met luttel mannen, eerst twee uren langh teghen seuen, daer nae teghen sesthien, ten laetsten

[+]Van haer beghin heeft de Societeyt dese Missie gheploghen.

[+]P. Isidorus verdrinckt,

[+]ses Patres loopen perijckel vanden Turck,

teghen seuen-en-twintigh galeyen (den strijdt in alles omtrent ses uren duerende) soo vromelijck gheweert, dat het eyndelijck in Sicilien ingeloopen en behouden gheweest is.[+]Inde groote armaede van Spaignen teghen Engelandt, daer het al mede deerlijck afliep, verdronckender acht van d'onse, twee ontquamen't op een plancke, als elders bouen gheseydt is. Gheene reyse wasser schier van d'onse ghedaen, of sy hadden de doodt, oft immers de perijckelen der seluer, uytghestaen.

[+]*acht verdrinckender onder Engelandt.*

Dit euen-wel niet onvermindert, hebben wy desen last, niet voor eenen tocht oft twee, maer voor altoos sonder voorgangh (dat wy immers weten) van eenighe andere Prouincien der Societeyt, d'eerste van al te Duynkercke[+]aenveert. Voor alle des Coninghs schepen en wasser niet meer als eenen Spaenschen Capellaen. Wat soude desen onder de Nederlanders uytrechten, welcker taele selue hy niet en verstondt? en nochtans (ghelijck de hauen sterck altoos vande Hollanders beset was) liepense noyt zee-waerts in sonder groot perijckel van met den vijandt te slaen: waer toese dickwils nae langhduerighe dronckenschap en ontucht soo onbereydt te schepe ghinghen, datter schier niemandt op sijne saligheydt en peysde: ick laete staen, ghebiecht oft ghecommuniceert soude hebben. Dit verlies van soo vele sielen (wantse bynae daghelijcks slaeghs quamen) seurde den Marquis Spinola, alsdoen Admirael[+] vande zee, ende de doodt van desen Capellaen, (die in't iaer dry-en-twintigh verscheydde) waer-nemende, dient haere Hoogheydt d'Infante Isabella aen, van desen last voortaen de Patres van de Societeyt ouer te setten: het welck alsoo op den elfsten Nouember van't selue iaer ghebeurde.

[+]*Beghinselen van dese Missie,*

[+]*door den Marquis Spinola,*

[+]Hoe swaer dese Missie is, magh men eenighsins uyt

[+]*hoe svvaer die is.*

d'omstandigheden speuren. In't legher te lande hebbense immers troost aen malckanderen, hier zijnse elck op een verscheyden schip verdeylt; komtter perijckel (ghelijck het al menighweruen ghebeurt is) sy moeten sonder absolutie, oft eenighe Sacramenten steruen; sy zijn ghedueriqh in een bracke locht, die'r vele doet walghen, in een rouw gheselschap van een deel onbesnoeyde gasten, dagh en nacht in onruste, in ghestadighe perijckelen van onweer oft vanden vijandt: den welcken alsmen aen boordt komt, niet en is te ontloopen. Ick laete nu staen den slechten kost en dranck, de vuyligheydt en stanck der siecke, de moeyelijckheydt van soo vele onghewassche monden, daer schier anders niet als vloecken en bannen ende onkuysheydt uyt en komt. Dan de liefde ouerwinnet al, die'r sommighe Patres oock met belofte toeghedreuen heeft, om noyt rouw-koop van soo goeden werck te hebben. P. Gulielmus Hercanus was[+]diep in sijn iubilee, als hy dese Missie met veel biddens versocht, en ten laetsten verkreegh.

[+]*P. Hercanus iubilaris gaet nae de schepen.*

Sy verdeylen hen nae't ghetal der schepen, somwijlen een, dickwils twee oft dry tot hunnen last nemende: hun werck, eermen seyl maeckt, is rondom te gaen, ende elck een door 'tghebruyck der H. Sacramenten teghen de perijckelen te wapenen. In zee gaense soo langh ouer en weder met booten hunne schepen besoecken, en de sielen die daer mede vaeren besorghen, als de winden dit toelaeten. Sy maken datmen alle morghen en auendt een ghemeyn ghebedt spreke, sy doen verscheyden sermoonen op sijnen tijdt, ende daghelijcks Missealsser gheen tempeest en is, sy verwecken de matroosen ende soldaeten tot de biechte en de H. Communie, der welcker onder-tusschen wel hondert seffens t'onsen Heere gaen, 'twelck schier voor een mirakel op zee ghehouden wordt. Doch omtrent de siecke ende de

ghequetste is hunne meeste bermhertigheydt te vinden; dese staense soo ghetrouwelijck by, datter by wijle wel dry op eene reyse hun leuen ingheschoten hebben. Eenen stierman seyde laetstmael van eenen Pater die'r in ghebleuen was, dat hy oock om thien-dobbele gagie sulcke moeyte niet en soude aengaen, als dien goeden man (voor wie hy alsoo lief sijnen eyghen soon soude verloren hebben) nu menighen tijdt inden dienst der siecke ghenomen hadde.

Maer nerghens en schijnt hunne liefde profijtelijcker, als in tempeest en zee-slaghen; dan verweckense een ieder tot beloften en biechten, ende niemandt bykans en ghebreeckter aen sijne behoorlijcke schuldt in sulcken noodt.

+Doorluchtighe doodt van P. Syluius,

+'tGheviel onlanghs datter een Coninghs galioen, daer P. Cornelius Syluius op was, by nacht door storm aen den Hollandtschen kant quam te bersten: de doodt, hoe wel inde schroomelijcke duysternisse, was klaer voor ooghen: daer stondt een al-ghemeyn gheschrey op, datmen bouen al het ghehuyl der winden hoorde, niemandt en wasser sonder mismoedigheydt, als den Pater alleen. Desen dan, hoe iongh hy ende de zee oock onghewoon was, laet sich hooren bouen al, en seght: ‘Wel aen goede mannen, als het immers aen Godt soo belieft, laet ons vanden noodt een deughdt maken: moeten wy steruen, dat wy dan immers onse traenen uyt een rouwigh herte ouer onse sonden, ende niet ouer het verlies van een soo kort en verganghelijck leuen vergieten. Laet nu vrouwe en kinderen en vader-landt vaeren, en peyst alleen op d'eeuwigh-heydt, die ons aenstaet: van een' ure leuens oft twee, misschien oock maer eenen ooghenblick, hanght onse saligh-heydt, oft verdoemenisse: wat meerdere ghenade konde v Godt in dit gheval doen, als dat ghy eenen Priester soudt by v hebben? zijdy Christenen, die het eeuwigh

leuen verwacht; soo maeckt v nu bereydt om eene salighe doodt te steruen.’ Niemandt en isser onder den hoop gheweest, of sy hebben hunne biechte gesproken. 'twelck ghedaen zijnde, als nu het water hoogher en hoogher quam, nae dat hy den kelck aen sijnen riem ghebonden hadde; soo neemt hy het crucifix inde handt, toont aen allegader het beeldt van hunnen Saligh-maker, van wien sy korts daer nae recht oft ghenade hadden t'ontfanghen, kust het met alle ootmoedigheydt ende eerbiedinghe, draeght het rondom 'tschip, ende gheeft het aen een ieghelijck tot eenen laetsten pandt vande aenstaende saligheydt mede te kussen. De zee was nu al ouer d'enckelen, en euen-wel liep hy noch ouer de gangh-boorden om een ieghelijcken moedt te gheuen. Maer als sy nu ouer de knien tot aen den buyck toe begonst te swillen, ende d'een en d'ander sich tot swemmen bereydde; heeft hyse besworen, soo wie van alle de doot ontquam, dat hy te Duynkercke ghekeert zijnde van stonden aen soude in onse kercke gaen biechten ende communiceren. 'tWelck nae datse eenparigh aenveert, ende malckanderen den droeuen adieu ghegheuen hadden, is het galioen met het meerder deel ende den Pater mede te gronde ghegaen. De weynighe die de schipbreucke ontkomen zijn, hebben hunne belofte vromelijck ghequeten, ende met tranende ooghen den ijuer en kloeckmoedigheydt vanden Pater aen alle man verkondight. Hy vischte met eenen treck hondert en dertigh sielen, die hy nae den hemel sondt. Was't niet een goede seude, ende de pijne weerdt daerom in zee te gaen, iae oock te steruen, om soo vele menschen het eeuwigh leuen te besorghen?

Noch schroomelijcker ghingh het aen teghen den vijant in't iaer vier-en-twintigh, daer een schip sonck, ende den Pater die een oudt grijs man was, mits hy sich te langh

by de ghequetste onderhouden hadde, verdroncken soude hebben, en hadde sich eenen anderen Pater van't naeste schip met een touwe niet af-ghelaten, ende hem uyt het water t'samen ende de doodt ghetrocken. Den Admirael van dese vlote gheraeckte onder Engelandt al vechtende[+] in brandt, nae dat den Capiteyn ende P. Franciscus Braye, die by hem stondt, beyde met eenen bol verscheurt waeren. Niet langh daer nae, al in d'eerste proef-iaren van dese Missie, wierdter eenen Pater, gheduerende het ghevecht, swaerlijck met een splinter in sijn hooft ghequetst: 'twelck euen-wel niet teghenstaende, bleef hy sijn volck soo langh bystaen, tot dat hy half beswijckende wegh ghedraghen wierdt.

[+] *van Pater Braye.*

[+]De vruchten die wy hier raepen, zijn de sielen van onse soldaeten en boots-ghesellen, de welcke voor al besorght worden; doch het ghebeurt dickwils dat wy aen onse vijanden al mede nuttigh zijn, oft met hunne doodt te verbidden, oft met hen tot het eeuwigh leuen te bereyden.[+]Ter wijle de deerlijcke onbermhertigheydt vande voet-spoelinghe, die den Hollander eerst begonst hadde, noch in ghebruyck was, wierdter onder andere eenen ouden grijsaert, diemen niet en hadde konnen bekeeren, ouer boordt ghesmackt: den welcken by gheluck een touwe, die'r omtrent den spieghel van't schip slingherde, ghevat heeft: waer aen sich eenen goeden tijdt vast-houdende, heeft ten laetsten om hulpe gheroepen, en, soose hem wilden af-schudden, met smeecken en bidden door voorsprake van onsen Pater soo veel respijts verkreghen, dat hy immers soude moghen biechten, en Catholijck steruen. Hy wordt dan ettelijcke uren in't waer ghelooue onderwesen, en spreeckt de biechte van sijn heel' leuen. Nae de welcke als onse Pater hem socht te verbidden, ende den

[+] *Vruchten van dese Missie.*

[+] *Merckelijcke bekeeringhe van een out man.*

Capiteyn uyt kracht van sijn' orden weygherigh moest vallen, seyde den ouden man: 'tKomt my nu ghelijck uyt, als ick maer Catholijck en ben, oft leuen oft steruen. Worpt my nu vry ouer boordt, als mijne siele slechts niet en gae nae den afgrondt der hellen, daer en is aen't lichaem gheen verlangh al versmoort het inden grondt vande zee. Noyt en hadde hy blijder ure als in eene soo gheluckighe doodt.

Seer merckelijck is d'auenture, die aen een seuen-iarigh[+]kindt, soon van eenen Hollandtschen Capiteyn ouerquam. Het lagh en sliep inde kaiute, terwijle den vader met eenen Duynkercker aengheklampt vocht: het ghevoelt eenen koghel omtrent sijn beddeken, doch al sluymerende ontgheeft sich dit perijckel, en windt sich in sijne decksels om weer gheruster te gaen slaepen, terstondt komtter eenen anderen bol die sijn een beenken wondt: hier ouer beghint het soo te schreeuwen, dat den vader om leegh gaet; maer soo hy de quetsuere van't kindt met deernisse besiet, komt den derden scheut, en neemt het ander beenken hem heel wegh. Doen wierdt den vader uytsinnigh, en met een dollen kop de lonte uyt des naest-staendens handt ruckende, loopt nae het poeder, en steecktse daer in. Op eenen ooghen-blick vlooghter al met het schip inde locht, ende 'tkindt mede, doch niemandt gheluckigher: de reste vergonghen tot een allegader; het kindt in zee wederom nedervallende vat erghens een luycke, waer op het sich soo langh houdt, tot dat het met eenen boot ghevischt, ende in ons schip ghebracht wordt. Terstondt wierdt het onder bespreeck vanden Pater ghedoopt, nae der handt oock ghenesen, ende in't Catholijck ghelooue opghebracht.

[+]VVonder gheval van een kindt.

Dit al te waeter, aen landt en zijn die van dese Missie[+]oock niet ledigh. Bouen de ghewoonlijcke sorghe diese

[+]Arbeyt van dese missie aen landt.

voor de matroosen, 'tzy sieck, 'tzy ghesondt, draeghen, beschickense datter voordtaen niemandt schier in zee en gae, ofse zijn ghebiecht. Voor desen was het schande, en wierdt voor eene bloodigheydt ghehouden, dat sich iemandt biechten soude eer hy te schepe ghingh; nu wordt het voor een' eere en teecken van kloeckmoedigheydt, datmen vromelijck strijden wilt, aenghenomen. Dan 'tmeeste werck datse wel aen landt hebben, is, oft in vremde hauens, oft in kerckers, daerse dickwils met hun volck in gheraken. Sooder ouer eenighe iaeren groote sterfte in een galioen te Passage in Biscayen ontstondt, heefter onsen Pater vele op sijne schouderen nae 'tgast-huys ghedraghen, daer hyse daghelijcks ghingh besoecken, en met aelmoessen, die hy achter lande vergaderde, nae vermoghen helpen: 'twelck aen die van Cantabrien soo wel ghereyde, datse hem met den naem van Apostel vereerden. In Engelandt waerender twee van d'onse met andere ghevanghene op-gheleydt, die schip-brake gheleden hadden; maer en betoonden noyt meerderen vrijdom des gheests, dan alsse inden kercker niet alleen de Catholijcken en versterckten, maer oock een deel Engelsche tot ons ghelooue bekeerden. Dierghelijcke vrome feyten hebben elders meer[+]andere inde ghevanghenisse, ende namentlijck P. Carolus Porret te Vlissinghen, voortghestelt; den welcken oock nae der handt in Spaignen met twee sijne mede-ghesellen van sieckte ghestoruen is, die hy inden dienst van het kranck boots-volck behaelt hadde. Men soudese beklaeghen, indiense met eene soo loffelijcke doodt den ijuer in meer andere niet verweckten hadden, die daghelijcks vlammen om hunne sielen inden moeyelijcken arbeydt van dese Missie voor de saligheydt hun naesten aen Godt op te draeghen.

[+]P. Porret kloecken mißionaris sterft met tvvee mede-gesellen.

§. iV.
Vande Mißie nae de peste.

DESE is wel de sorghelijckste, maer niet d'onvruchtbaerste Missie. Gheene van al en heeft meer persoonen mede ghesleypt; oock en ghelooue ick niet, datter eenighe Prouincie onder ons is, daerder meer als inde Duyts-Nederlandtsche tot soodanighen dienst uytghestelt gheweest zijn. D'enghe paelen van't landt, de gheduerighe oorloghen, de menighte der inwoonderen, de sonderlinghe ghemeenschap ende hanteringhe met malckanderen (waer door het quaedt vier lichtelijck verspreydt wordt) hebben by wijlen veroorsaeckt, datter seffens, bouen die van d'andere Missien, in vijf verscheyden steden onse Patres toe ghebruyckt zijn gheweest. t'Antwerpen hebben[+] wy dit werck van Christelijcke liefde veerthien iaeren langh met verlies van vier-en-twintigh mannen, bedient, onder de welcke Pater Franciscus de Schot, Borgher-meesters soon vande stadt, grooten lof by een ieghelijck behaelde, als hy met eene leeder door de vensters in een huys klom, daer de besmette allegader te maghteloos waeren, om de deure van binnen te openen.

[+]t'Antvverpen stervender vier-en-tvvintigh in den dienst vande peste,

Te Ghendt bleuender elf in het iaer van dry-en-dertigh,[+] vier binnen 'smaendts, al kloecke en verstandighe mannen, der welcker sommighe de Theologie, andere de Philosophie voorghelesen hadden. Niet tegenstaende, datse als slijck d'een op d'ander voor de handt afstieruen, soo streden euen-wel hunne mede-ghesellen om prijs, wie dat eerst sijnen voet soude moghen inden schoen van d'ouerledene steken. Eenen ouden Tobias Roelofs hadde twee-en-

[+]te Ghendt elf op een iaer tijts.

dertigh iaeren in dit Collegie ghearbeydt, sijne leden waeren nu stram, sijne beenen stijf, sijnen gangh moeyelijck: hy verdiende meer te rusten, als dat hy op nieuwe onledigheydt soude gaen peysen; euen-wel houdt hy sterck aen om inde peste te gaen dienen, daer hy maer voor weynigh tijdts, om de plaetse te stoppen, ghesonden wierdt, met meynighe van hem stracks wederom t'huys te doen keeren. Dan 'tbeliefde Gode aen desen sijnen dienaer tot den loon van sijnen voorgaenden arbeydt noch een toe-maete by te worpen, dat hy als een' offerande van liefde inden langh-ghewenschten dienst sijn leuen soude bysetten: dus vat hy 'tvier, en sterft, sooder nu ghewagh was van hem in te roepen, als hy 'sdaeghs te voren gheseydt hadde, dat hy't met eenen dagh veel goedt soude maken, om niet[+] meer op sijne wederkomste te dencken. P. Nicolaus Iamot, gheduerende desen brandt, toonde al mede eenen onverghelijckelijcken anderen van binnen, als hy van eenen siecken t'huys komende, en verstaende datter aen't ander eynde vande stadt een iongh-ghesel op straete lagh, die ter oorsake vande haestighe sieckte van sijne meester was uytghesloten, op staenden voet derwaerts liep, en nae dat hy hem alle sijne kercke-rechten opentlijck in't aensien van't volck ghegheuen hadde, hem vande aerde opnam, en nae 'tpest-huys droegh.

[+] *Vroom stuck van Pater Iamot.*

Maer 'tghene de stadt heel in verwonderinghe stelde,[+] was de ghedienstigheydt van twee gheestelijcke dochters van Antwerpen, die nae datse haer vader-landt in ghelijcken gheval ghetrouwelijck byghestaen hadden, met raedt vande Societeyt nae Ghendt ghinghen, ende den seluen dienst aen de krancke betoonden. Haer exempel verweckte terstondt dry andere, om in soo goeden werck aen haere borgherije mede-plightigh te wesen, diese saghen dat van

[+] *Kloeck bestaen van tvvee gheestelycke dochters.*

vremde soo behert wierdt. Doch soo dese d'eene voor, en d'andere nae, vier uyt den dienst introcken, en stieruen, bleef den last wederom by de twee eerste, die schoon datse menighweruen de sieckte behaelt hebben, niet te min tot noch toe van Godt altoos ghespaert zijn gheweest. 'tDuerde te Ghendt al wat langh dat wy dienden, ghelijck oock te Brussel; maer te Maestricht, te Roermonde, te Hal, te Lier, te Breda, t'Oudenaerde, te Cortrijck, te Winocsberghen, te Belle, en te Cassel, niet teghenstaende 'tgroot verlies van persoonen, soo langh als de sieckte selue duerde.

Dit alles by versoeck vande Magistraeten in openbaere en bekende peste, met afsonderinghe der ghener die'r toe uytghestelt wierden; maer alsoo groote perijckelen hebben[+]heele huysen en Collegien met de legher-sieckten gheloopen. Nae dat den aen-slagh op Cadsant misluckt was, bleuen euen-wel de soldaeten inden herft-tijdt op't veldt ligghen. hier uyt en konde anders niet als swaere sieckten ontstaen, van de welcke terstondt niet alleen de gast-huysen, maer schier alle de straeten van Brugghe vol krancke[+]laghen. 'tWas deerlijck om sien, en niemandt euen-wel en hadder, oft immers en scheender deernisse mede te hebben: soo verlaten waerense van gheestelijck en wereldtlijck, tot dat wyer de handt aen staken, en, niemandt uytghenomen, alle die van 'tCollegie hen tot dit werck van bermhertigheydt begauen. Derthien vielender uyt vermoeytheydt ende de swaere lochten in doodtlijcke krenckten, waer vander vier, ende onder die den Rector selue, hun leuen verloren. Niet beter en liep het af 'siaers daer nae met het belegh van Berghen op Zoom, naedemael het krijghs-volck in't opbreken door d'omligghende plaetsen verdeylt ouer al groote onghesondtheydt mede braght,

[+]Ghedienstigheyt der Collegien in legher-sieckten,

[+]te Brugghe,

+sonderlingh te Mechelen en t'Antwerpen, daermen bouen de gast-huysen (die'r niet meer en verdroeghen) op alle openbaere plaetsen d'aerme menschen sagh ligghen van eene vremde sieckte steruen: die soo behaelijck was, datter te Mechelen vier van d'onse, allegader uytstekelijcke mannen af gheraeckt wierden, en stieruen: maer + t'Antwerpen 'thuys vande Professen een enckel gast-huys scheen te wesen: dertigh seffens vattede de quaele, en vier insghelijcks ghinghender mede deur, die voor den prijs vande gheestelijcke en lichamelijcke bermhertigheydt, (wantse en Pastoors en Celle-broeders schier t'saemen waren) het eeuwigh leuen kochten.

+te Mechelen,

+t'Antvverpen:

+Inde Vereenighde landen van beneden heeft haer al mede dese liefde vertoont, alsser ouer vier oft vijf iaeren onbegrepen in ghelijcke sterfte acht van onse Patres in den dienst vande behaelijcke sieckte ghebleuen zijn. De Geusen selue van hunne sielen-troosters in't ghevaer verlaten, betrouwende op onsen ijuer ende al-ghemeyne liefde deden ons alsdoen roepen, ende aenveerdden 'tCatholijck ghelooue, om salighlijck te steruen.

*+in Hollandt steruender acht op een iaer in de*n *dienst vande peste.*

Meer en dient hier niet af gheseydt, om reden: dit selue brenghe ick maer onbescheedelijck by, sonder voordere omstandigheydt; om te toonen hoe dat wy aen niemandt onse liefde in dusdanighen noodt en willen laten ontbreken, daer buyten de sielen anders niet, als de schoone+doodt voor ons te haelen en is. Ick wete wel datter al sommighe gheweest zijn, die onse rechtsinnigheydt die wy in desen dienst voor hebben, met het snoer van hun' eyghene begheerlijckheydt metende, met volle monden uytstroyden, dat wy ons profijt hier in saghen, meynende datter wat wonders in stack, sonder 'twelck wy daer soo niet en souden nae vlammen. Dan dat dese deughdt-

+Opsprake teghen dese Missie;

laeckers (die hun hoofdt doch in alle gaten steken, en+met alle dinghen willen bemoeyen, om van alles, behaluen van hun eyghen ghebreken, t'oordeelen) eens aenwijsen, wat profijten wy daer by ten tijde van veerthien iaeren t'Antwerpen ('t selue is van andere plaetsen) ghehaelt hebben; en ick sal hen in teghen-deel versekeren, datter vry al wat veel van onse aermoede in gheschoten is, midts het ghetal der uytghestelde Patres by wijlen den noodtdruft, die ons toegheschickt wierdt, verre te bouen ghingh, ende de selue daer-en-tusschen ordinantie hadden van gheen' aelmoessen ten opsichte van desen dienst t'eyschen oft t'ontfanghen: waer in, soo langh alsmen niet en kan toonen, datse hunne ghehoorsaemheydt te buyten ghegaen zijn, doet men hen, ende de Societeyt mede, voorwaer groot onghelijck, datmen 'tschijnlijck werck van eene soo sorghelijcke, en nochtans soo ghetrouwe, Christelijcke ghedienstigheydt met d'onbehoorlijcke blaeme van afgunstighe tonghen wilt slaen, om 'tselue te verduysteren oft te verdrucken.

+*vvordt vvederleght.*

Het vierde capitel.
Van 'tghene de Societeyt in Duyts-Nederlandt gheleden heeft.

DEN heylighen Ignatius hadde wel eens maghtighe+vlote met al haer schips-ghewandt teghen de ketterijen en alle vijanden van Godts eere toegherust, doch (ghelijck den vermaerden Doctoor Nauarrus plagh te segghen) aen die en soude noyt storm oft onweder ontbreken: inder voeghen, dat wy ons al mede in Nederlandt niet en

+*De Societeyt lijdt in Duyts-Nederlandt,*

moghen van menighe vlaghen verwonderen; die ouer de Societeyt ghehanghen ende ghedreuen hebben: te meer, als men siet door Godts ghehenghenisse gheschieden, dat wy teghen windt en tije (tot leedt van onse vijanden) daghelijcks noch euen sterck opseylen.

+De ketters (ghelijcker doch gheene ghemeynschap tusschen 'tlicht ende de duysternisse en is) hebben hun meeste gheschut teghen ons in dese landen ghelost, als sy merckten dat wy daer enckelijck op uyt waeren, om den basiliscus van hunne dolinghe in't ey te vertreden. Wat leughens en hebbense niet versiert? hoe vele fabels niet ghedicht? hoe menighe valscheydt niet schalckelijck voorghewendt? om aen de wereldt t'ouerdringhen dat wy ongheruste gheesten, gheveysde politijcken, oproerighe al-bestieren, iae bloedighe Coningh-moorders waeren.+Eenen Iperlingh, met naem Peeter Panne, nae dat hy nu sijne middelkens in ondeught verquist, ende op de bierbancke door de kele hadde laeten loopen; is om sijne schulden vluchtigh gheworden, en te Leyden aenghedreuen. Hier zijnde in't iaer 1598. beroemt sich (men weet niet oft uyt gabberinghe, oft uyt vertwijfelinghe, oft uyt oproeyinghe, oft, 'tghene waerschijnelijcker is, uyt losheydt van herssenen) dat hy in't landt ghekomen was om Graue Maurits om te brenghen. Waer ouer beschuldight, ende op de pijn-bancke ghesmeten, soo hy d'een voor, en d'ander nae, en daghelijcks iemandt nieuws, uytklapte van die hem tot dit moordt-dadigh stuck gheraden ende uytghemaeckt souden hebben; valt ten laetsten, met de hope diese hem gauen van t'ontkomen, op +de Iesuiten. 'tWelck als hy merckte dat aen de Heeren wel beviel, soo laet hy van dit eynde een heel klouwe leughenen voort af-loopen. Den Rectoor van Douay

+vande ketters,

+door Peeter Panne,

+die ons valschelijck beschuldight:

hadde 't hem inghegheuen, den Prouinciael Oliuerius Manaraeus hadde hem eene rente van vier hondert guldens daer toe belooft, iaerlijcks t'Iperen t'ontfanghen daerse beset was: hem was eene Canonicksdije voor sijnen soon toegheseght, en bouen al, eene groote kroone inden hemel. Hier op hadde hy ghebiecht en 'tlichaem des Heeren ontfanghen. Allegader olie inde lampen vande rechters van Babylonien, die den aermen sot sonder voorder ondersoeck ter doodt verwijsen, ende de sententie tot lakinghe vande Iesuiten in alle taelen doen uytgaen. De ketters naemense ouer al aen voor de waerheydt; de Catholijcken d'een sus d'ander soo, nae ghesintheydt, 'tmeerder deel vanden ghemeynen man, die ons niet en kenden, helde nae het vonnisse; te meer, om dat dierghelijcke mare in Vranckrijck ende Engelandt achter onsen rugghe gingh. P. Costerus siende dat ons dese blaeme schier oft morghen[+]teghen de schenen mocht springhen, indiense onbeandwoordt bleef, nae wettelijck ondersoeck wederleghtse schriftelijck met eenen toon meer als van sestigh leughenen, in de welcke sich den uytsinnighen dronckaert vergrepen hadde. Dese verweyringhe ghelijckse tot blijdschap van onse vrienden diende, alsoo strecktese tot groote schande vanden Magistraet van Leyden: want zijnde met de ghetuyghenissen (die verscheyden steden, des versocht, terstondt aen de waerheydt gauen) aen 'tHof van Hollandt ghesonden, ende de rechters beroepen om 'tghestreken vonnisse te houden staen, hebben stillekens d'een en d'ander de vuyle-bruydt, sonder eens t'andwoorden, bedeckt, en met een heusch doodt-bloeden begrauen. Soo verdween dit gherucht als eenen opgaenden domp voor 'taenschijn der sonne, en liet de Societeyt by vijanden alsoo wel als by vrienden, in 't besit van haere onnooselheydt.

[+]*dan vvordt door P. Costerus beandvvoordt.*

+Dit en was euen-wel d'eerste kladde noch niet, die ons de ketterije dies aengaende ghesocht hadde aen te hanghen. In de belegheringhe van Steenwijck ses iaeren te voren bliesen d'Engelschen aen Mauritius sijn' ooren vol, dat P. Samerius, die'r binnen was, met de Coninghinne van Schotlandt, Maria Stuart, teghen Elisabeth Coninghinne van Engelandt aenghespannen hadde, om die van kante te helpen. Hy was eenen tijdt langh biechtvader van Maria gheweest: hier uyt hadde den laster sijnen oorsprongh ghenomen, en soo veel op Mauritius ghewonnen, dat hy alle goede conditien aen de belegherde beloofde, midts sy hem den Iesuit Samerium leuerden. Maer dit wierdt hem afgheslaghen, als bouen gheseght is, waerom hy 'tbespreeck oock afghingh. Niet te min wierdter ontrouwelijck inde sake ghehandelt: want d'Engelschen+ vonghen desen Pater, en soudender op staende voeten door hunnen krijghs-raedt spits recht oft onrecht mede ghedaen hebben; en hadden de Coninghsche soldaeten niet gheweyghert sonder hunnen Pater uyt te trecken. Dus wierdt hy van Mauritius om der eere wille uyt der beulen handen ghetrocken: die hunne tanden nu alsoo verre op sijne doodt ghewet hadden, datter alreede eenen ionghen sielen-trooster omtrent was, om hem tot afstandt van sijn ghelooue te vermaenen: den welcken soo ghedueriigh aenstondt en riep, Leert de waerheydt van my, Leert de waerheydt van my; Samerius nae een langhmoedigh stil-swijghen, den lecker onder d'ooghen siende, doet den hoedt af, en vattende sijne grijse hayren, seght ouer luyde: Als immer d'een by d'ander de waerheydt haelen souden, soo moeste ghy die van mijnen ouderdom komen leeren. D'Engelschen namen Mauritius dese beleeftheyt seer quaelijck af, doch moesten ghedult in sijnen wille nemen: hy had-

+door de Engelsche soldaeten,

+die nae de doodt van P. Samerius staen.

de van sijnen vader den Prince van Oraignen gheleert, de Iesuiten meer door list in't bedeckt, als in't openbaer door gheweldt te vervolghen.

Met wat behendigheyt desen 'tghemeyn ballinghschap[+] vande Societeyt in't iaer acht-en-seuentigh door de Staten te weghe bracht, gauen de kromme-spronghen uyt, die hy met ons Collegie van Antwerpen ten seluen tijde ghebruyckte:[+]want uyt desen klauw sult ghy den leeuw in sijnen anderen handel kennen. Nae d'ontijdighe doodt vanden grooten Commandeur Requesens naemen de Staten vande landen de regeringhe aen. Wie en soude niet alles goedts van onse eyghene patrioten verhopet hebben? noyt en ghingh het ergher; met hun verbondt inde Pacificatie van Ghendt hebbense 'theel vader-landt in ondraght en bloedighe oorloghen ghestelt? 'tEerste dat de Geusen riepen, was: Spaignaerts en Iesuiten uyt: dese waeren de splinters in hunne ooghen, ende de stronckel-steenen, waer aen sy hen stieten. teghen de Spaignaerts nam den Prince de wapenen aen; teghen de Iesuiten sijn ghewoonlijck vossen-vel, om datse van't volck bemindt wierden. Hy doet onder de handt naedencken stroyen, dat wy't met de Spaignaerts eens waeren, en dieshaluen ettelijcke quintaelen poeders heymelijck in ons Collegie t'Antwerpen hadden laeten inbrenghen, om een deel van henlieden die t'onsent verborghen laghen, tot uytplunderinghe van de stadt daer mede te versien. Niet[+]schoonder en socht het grauw, om eenen omloop teghen ons huys te doen, ende alles te roouen. Dus ghingh het spel eens op den noen aen, als by goeden gheval de deure des huys ghesloten was. Een deel onghelaeten gasten meynen de poorte met eenen mast-boom inden vloer te loopen, om ons allegader te vermoorden. En voorwaer

[+]Door den Prince van Oraignen,

[+]t'Antvverpen,

[+]daer hy ons soeckt te doen plunderen,

'tstondter kamperlijck ghenoegh, en hadde den Gouuerneur met den Schout niet by tijdts inde weere gheweest, en nae ondersoeck verklaert, datter niet af en was[+]van't al ghene men ons naegaf. Hier mede wierdt het oproer wel op dit pas ghestilt, dan verhief sich stercker met de verklaeringhe die'r teghen Don Ian d'Austria als vijandt vande landen uytgongh. Want ghelijck wy voor sijne vrienden ghehouden wierden, soo hebbense ons alle moeyelijckheyt aenghedaen, ten eynde wy van selfs 'tCollgie ende de stadt ruymen souden: sy breken meer als seuenmael op weynigh tijdts in ons huys, en doorsnuffelen't van onder tot bouen; maer noch wapenen, noch soldaeten, noch gheldt vindende (datse wel 'taldermeest sochten) metsense alle de deuren toe, behoudelijck eene tot den uytgangh, voor de welcke sy noch wacht stellen, die dagh en nacht de Patres moeyelijck viel, en hunne ruste stoorde. Doch hier door en besweeck hunnen moedt noch niet, om de stadt te verlaten.

[+]*dan die misluckende,*

[+]Wat raedt dan voor den Prince van Oraignen, op dat hy sijn opstel doch uytwercke? Hy verdenckt eenen eedt tot bevestinghe vande Pacificatie van Ghendt: maer soo wy desen noch af-sloeghen, uyt kracht van onse Constitutien, die ons scherpelijck alle bemoeyinghe met saken van Staet verbieden, vondt hy noch eenen nieuwen tot naerder achter-deel van Godt ende den Coningh, die Gheestelijck en wereldtlijck moesten sweeren teghen Don Ian, ende allen sijnen aenhangh. Wy en waeren soo slecht niet, of wy en bemerckten wel dat het op ons ghemunt was, naedemael alreede een goedt deel van d'andere Gheestelijck-heyt (niet teghenstaende datse van ons ghewaerschouwt wierden, dat het op eene veranderinghe van Religie aenquam) de huycke nae den windt begonst te hanghen, ende

[+]*leght ons tvvee eeden voor,*

on plaetse van hunne schapen voor te staen, met de woluen te huylen. Soo dan, als ons desen eedt voorgeleght wierdt,[+]andwoordde den Recteur P. Reynerus Reyneri, dat het ons door de Constitutien vande Societeyt ongheoorloft was dien te doen; voorders dat hy teghen den oploop der ghemeynte (waer mede scheen dat hy ghedreyght wierdt) op de Godtlijcke ghenade betrouwde, die hem ende de sijne totter doodt toe in sulck eene gherechtighe weygheringhe niet en soude ontbreken. Om de moedigheyt van dese woorden, begonstmen, door het opruyen vanden Prince van Oraignen, de Patres nu meer te benauwen, ende onder den man van onse aenstaende doodt te mompelen: 'twelck als onse vrienden ghewaer wierden, maecktense soo veel by de Heeren, datter dry van de wel-ghesinde tot ons quamen met den eedt, die nu schier van alle de Gheestelijckheyt (uytghesondert de Minder-broeders, die neffens ons ghetrouwe bleuen) onderteeckent was: sy braghten met smeecken en bidden alle moghelijcke redenen by, om de Patres om te setten. Dan al te vergheefs, mits daer interest van Godts glorie aenhingh. 'thooghste dat sy verkreghen, en wy gheerne toestonden, was, dat wy ons, behoudelijck het wel-vaeren vande Catholijcke Religie en de hulpe der sielen, voorders gheene saken van oorloghe en souden onderwinden.

[+]*die de Societeyt vveyghert:*

Maer hier en waeren de Geusen niet mede vernoeght,[+]die 'sdaeghs daer nae op Pinckster auendt, heel vroegh in den morghen-stondt 'tCollegie quamen besetten met last vande Heeren (soo sy hen lieten verluyden) om de Iesuiten tot eenen toe allegader uyt te hongheren. Sy ioeghen de kinders uyt de schole, en 'tvolck uyt de kercke, sy sloeghen eene latte voor 'thuys, als offer de peste gheweest hadde, ende en lieten niemandt uyt oft in gaen. In deser voeghen

[+]*vvaerom 'tCollegie beset vvort vande Geusen,*

liep't af op Pinckster-auendt. Op den dagh van 'tHoogh-tijdt selue luydden de Patres een' half-ure langh hunne klocke, om 'tvolck nae ghewoonte te kercke te roepen: 'twelck soo het met hoopen aenquam, ende van 'tkettersch+ghesnorre ghestut wierdt, souder bykans meerderen oproer tusschen de partijen onstaen hebben. Doch den Borgher-meester een goedt Catholijck man, die'r ten aengangh quam, slichtede de swaerigheyt, en ioegh de canaelie van daer: maer hy hadde nauwelijck den rugghe ghekeert, of sy en komen met een meerder ghebaer weder aen, en trecken oock hunne deghens, met dreyghementen van inde kercke te vlieghen, en ghewelt aende Iesuiten te+doen, welcker laetsten dagh nu verschenen was. Men loopt den Borgher-meester nae: maer desen nu ouermant vande menighte (die gheen ghehoor en gaf) moeste selue aen't oproer wijcken, en sich verschoonen, naedemael daer gheen ontsagh en was, ende den Prince van Oraignen aen't ghepuffel den voet hier in gaf; dat sijne maght ende authoriteyt oock mede ten eynde was. Dus 'tsermoon ende de laetste Misse nu uyt zijnde, vallense met geweldt inde kercke, spannen hun roers, trecken hun rapiers,+omringhen den Recteur: den welcken, soo iemandt van d'andere Patres wilt teghen den op-val verweyren, wordt vande onverlaeten door de sacristie ende den hof tot in't huys toe met verscheyden musquet-scheuten vervolght; daer hy euen-wel ongheraeckt af quam by de reste van 'tCollegie, de welcke alreede op de bouen saele versaemt was, om de doodt (waer toese malckanderen met omhelsinghe van een' ongheveysde liefde verweckten) kloeckelijck te verwachten. Onder-tusschen wordt P. Boccatius, (die de beeldt-stormerije van Leeuwaerden soo vromelijck wederstaen hadde) indachtigh dat den kop met het H. Sa-

+*als oock de kercke:*

+*die ghevvelt doen,*

+*en schieten nae eenen Pater,*

crament inde kercke ghebleuen was, ende gheene perijckelen ontsiende, dringht dweers henen door de ghewapende mannen, langht hem vanden autaer, en keert nae sijne mede-ghesellen, blijuende elck een, die dit vry-moedigh stuck aensagh, oft verslaeghen ouer sulck een' onversaeftheyt, oft door Godts teghenwoordigheyt maghteloos en bestaen.

Ter wijle dan dat de lammerkens met hunnen herder de vleesch-bancke verwachten, om (ghelijck't sich liet aensien) eerst-tijdts ghekeelt te worden, maken hen de soldaeten[+]meesters van't huys, en komende ter plaetse daerse vergaedert waeren, ondertasten die seer nauw, van onder tot bouen: 'twelck ghedaen, leydense langhs de sacristie door de kercke met eene stille trommel uyt nae de Schelde. Nae[+]een vaendel dat voorghingh, volghden de Capiteyns ende andere officieren, tusschen dese ende de soldaeten in't midden de Patres rondom beset. Aen't waeter wordense wederom een voor een scherpelijck ondersocht, ofse iet mede ouer hen droeghen; maer watse klopten oft tasteden, en konden euen-wel, noch doen, noch te voren, den voornoemden kop achter-haelen; Godt niet willende ghedooghen, dat het broodt sijner liefster kinders vande onbeschaemde honden mis-handelt soude worden. Sy bleuen eene goede poose op de Schelde nae't tije wachten, om met den eersten vloedt nae Mechelen te vaeren.

[+]maken hen meesters van het huys,

[+]leyden de Patres de stadt uyt:

Hier beghint nu den vos wederom sijnen aerdt in't werck te stellen. Den Prince van Oraignen, die dit al besteken[+]hadde, ontbiedt langhs den eenen kant aen die van Mechelen, datse ons wel moghten inlaeten, dan als een weder-willigh ende uyt Antwerpen ghebannen volck, niet en souden by hen laeten vernachten. Aenden anderen' kant seyndt hy sestigh ruyters uyt, die ons nae 'tver-

[+]den Prince vervolghtse met brieuen,

drijf[+]uyt de selue stadt onder weghen allegader souden nederhouwen ende matsen. Doch Godt bewaerde de sijne: want soo hen den Magistraet van Mechelen d'orden[+] vanden Prince nu voorghelesen, ende sylieden alle ooghen-blicken de doodt voor ooghen hadden, om eerst-voets buyten de poorte vermoordt te worden; quam daer een cornet peerden by bevel vanden Archs-hertoghe Matthias (aen wien des Princen fuycken alreede ontdeckt waeren) uyt Lier ghesonden, van ons onverhindert nae Louen te gheleyden: 'twelck eenen dagh oft dry daer nae gheschiedde (want die van Mechelen de meyninghe van Matthias nu verstaen hebbende, vry wat schoonder spraecken, en uytstel van tijdt gauen) als wy ghelijcker handt met de Minder-broeders (die de selue kansse t'Antwerpen onderstaen hadden, ende in de selue herberghe by ons te Mechelen ghedronghen waeren) ghetrouwelijck tot half weghe ghebracht, ende aldaer aen twee hondert peerden ende soo vele voet-knechten (die van Louen te ghemoete ghesonden waeren) met eer-scheuten en bly gheklanck vande trompetten aen weder sijde ouergheleuert wierden. Den Gouuerneur verwachtede de ballinghen buyten de poorte der stadt, ende nae dat hyse met een eerlijck onthael bewellekomt hadde, leydese met een' al-ghemeyne blijdschap des volcks, d'eene nae hun Clooster, d'andere nae hun Collegie, op den 12. Mey van't iaer 1578.

[+]*om te doen vermoorden:*

[+]*doch dit vvordt verhoet,*

[+]Middeler tijdt was den Prince van Oraignen besigh om de wel-ghesinde van Antwerpen, die hem den wijt van ons ballinghschap gauen, met ghesochte redenen van Staet, (die hy oock sonder besluyt liet in't licht gaen) te verbloemen; dan Godt dede onse onschult langhs eenen anderen kant, met eenen slagh van sijne rechtveerdigheyt, teghen eenen onverlaet uytbersten. Nae dat wy nu verdre-

[+]*hy soeckt sich te verschoonen.*

uen, ende 'tCollegie met de kercke gheplundert waeren,[+] wierdter eenen rabaud ghevonden, die om sijns ghelijck gheboefte te vermaken een schimp-spel aenstelde, dat hem op den seluen dagh noch ten naghelen uytswoer. Hy sloot sich binnen de deure van't Collegie, en stack een bussel stroys met een wit roeyken ter vensteren uyt: sijne mede-comedianten, d'een voor en d'ander nae, quamen kloppen om in te zijn; aen de welcke hy t'elcke reyse met een luyd ghelach voor andwoordde gaf: *VVat duyuel valt hier al te kloppen? en siet ghy niet wat teecken datter uytsteeckt? alle die hier ghewoont hebben, zijn tot eenen toe vande pestilentie gheslaghen.* 'tSpel ghedaen, keert den spot-voghel nae huys, en met hem de Godtlijcke wraecke op de hielen: want op den seluen dagh, daerder anderssins inde heele stadt gheene sieckte en was, wordt hy achterhaelt, ende sijn huys vande peste gheraeckt.

[+]*Straffe van eenen rabaud.*

Vele dierghelijcke vervolghinghen hebben wy elders[+]gheleden, inder voeghen datter van seuen Collegien niet meer als twee, te Louen, en te S. Omer ouerbleuen. Te Maestricht kreegh den Borgher-meester selue een sofflet vanden Gouuerneur, om dat hy sich teghen onse uytseyndinghe stelde. Te Brugghe quamense ons nu met bloote[+]poignaerden van binnen, dan met verscheyden musquet-scheuten van buyten, en andere ontuchtigheyt soo langh quellen, dat wy ten laetsten door beuel vanden Magistraet de stadt ruymen moesten. Te Nimmeghen wierdt P. Leonardus[+] Kesselius niet alleen uyt het huys, dat ons de moeye van P. Petrus Canisius wettelijck ghegheuen hadde, maer oock uyt de stadt met P. Ioannes Astensis verdreuen. P. Astensis wasser niet langh te voren Choor-deken gheweest, en nu sedert sijnen ingangh inde Societeyt, van Ceulen weder ghekeert, om de borgherije in't oudt ghe-

[+]*Diergelijcke vervolghingen,*

Te Maestricht,

[+]*te Brugghe,*

[+]*te Nimmeghen.*

looue teghen sommighe nieuw-ghesinde vanden Magistraet te verstercken: waer mede soo hy onvermoeyelijck besigh was, wordt van sommighe boeuen aenghetast, ende ter stadt uyt nae een bygheleghen bosch ghesleurt, daerse den weerdighen man sijne kleederen utyschuddeden, ende deerlijck (hoe wel met sijne groote vreughde, dat hy voor den naem CHRISTI versmaedtheydt moght lijden) met stocken sloeghen.

+In alle dese ouerlasten bleef de wreedtheyt der ketteren noch al buyten de paelen van bloedt-stortinghe, maer onlanghs te Maestricht heeftse den Commandeur Golsteyn heel ouer schreue doen loopen. De Societeyt die bleef daer nu in't vijfde iaer, volghens 'tbespreeck vande Capitulatie, in haer Collegie ende ghewoonelijcke diensten, niet sonder vrucht en bekeeringhe van eenighe merckelijcke hoofden. Hoe soude de ketterije doch voor haer ooghen dit konnen sien, en langher lijden? men socht maer den klippel om den aermen hondt te slaen. Daer was verraedt teghen de stadt ontdeckt, hier moestmen de Iesuiten (koste wat wilt) by schuldt oft onschuldt, met list oft gheweldt, intrecken om plichtigh vande ondaedt te maken. Dus tijghtmen hen op, niet datse 'tstuck aengheleght, maer immers kennisse daer van ghehadt hebben. Wat moeyten wy door Coninghen en Princen deden, noyt en heeftmen de ghebiedende Heeren konnen verwillighen, datse in eene soo ghewightighe sake by vorme van recht souden voortgaen: sy voeren met hunne bitterheydt door: 'twas ghenoegh dat Golsteyn sijnen bloedighen moedt door een+langhsaem vier aen de Iesuiten moght koelen. Dus pijnight hy eerst P. Gerardum Pasman, daer nae Philippum Nottin, ettelijcke uren met grouwsaeme tormenten, ten

+VVreetheyt van Golsteyn

+teghen de Patres van Maestricht,

laetsten oock P. Ioannem Baptistam Boddens, een treffelijck man, die'r Recteur en van grooten aensiene by den Gouuerneur was, omtrent de vier-en-twintigh uren, dagh[+]en nacht langh, sonder ophouden, in eenen stekenden hals-bandt, op eenen scherpen dry-voet, voor een onghenaedigh vier, waer mede hy hem allenghskens tot kissens toe braedde. Dat de Broeders in Christo, soo sy hen noemen (die dit feyt nae der handt met ghedruckte leughenen hebben ghesocht te verschoonen) nu eens bykmen met hunne lieue saechtmoedigheyt, en d'Inquisitie blaemen, eenen Golsteyn sal alle de beulen van Spaignen beschaemen. Nae dusdanighe tormenten heeft hyse doen [+]onthalsen, alsse van te voren allegader op't schauot hunne onnooselheyt voor Godt ende de menschen opentlijck verklaert hadden. Den Recteur P. Boddens nu verwesen schreef den naevolghenden brief aen den Hertoghe van Bouillon Gouuerneur der stadt (wiens afwesen de wreetheydt waer ghenomen hadde) uyt den welcken men de waerheydt speuren kan, indienmen immers gheloouen wilt aen een Religieus man, die nu ter doodt ghingh, om sijn leuen voor de vier-schaere Godts te verandwoorden.

[+]*die hy pijnight met vier,*

[+]*en doet onthalsen.*

Zijnde nu ter doodt verwesen, hebbe my verstoudt dese[+] weynighe letteren aen V. Excellentie te schrijuen, om die te bedancken voor alle ionste ende eere die ick hier te Maestricht van haer ontfanghen hebbe. Ick verklaere dat ick altoos eenen seer ghetrouwen en seer onderdaenigen dienaer van V. Excellentie geweest ben, en dieshaluen bidde de selue, datse ghedient zy voor eene ghewisse waerheydt dese sake te gheloouen, die ick op mijne saligheydt, ende op de ghenaedighe sententie Godts (die my binnen luttel uren te verwachten staet) vastelijck versekere; dat ick voor d'ontdeckinghe van't verraedt ('twelck Ian Landts-man alreede met de doodt betaelt heeft) in't minste noch di-

[+]Brief van P. Rector aen den Gouuerneur Duc de Bouillon.

rectelijck, noch indirectelijck iet daer af gheweten hebbe, veel min dat icker mede soude ghemoeyt gheweest hebben: dat ick soo menighweruen aen V. Excellentie mondelingh verklaert hebbe, hoe eyghentlijck sulcks met onse Constitutien strijdt, en vande selue vervremdt is, Hier op gae ick steruen, en tot oorkond der waerheydt kusse met alle rechtsinnigheydt ende eerbiedinghe de handen van V. Excellentie. Den alderghetrouwsten en meest-verbonden dienaer Ioannes Baptista Boddens. Ick ben ghenoodtsaeckt door de handt vanden cippier te schrijuen, naedemael de mijne door 'tpijnighen onghebruyckelijck gheworden is. uyt Maestricht den 20. Iulij 1638.

Dieper en wil ick dit perck niet intreden, dat noch werm is vande versche moort, 't onnoosel bloedt dat noch roockt, verdient eene vromere penne, die metter tijdt elders sal opstaen, om de kloecke kampers te kroonen. Dit en moght hier niet versweghen worden, om te betoonen, dat het onnoodigh is verre buyten 'slandts ouer zee den lauwertack van martelie erghens in Iaponien te gaen naeiaghen, die ons de Caluinisten veel ghereeder t'huys op onsen[+] eyghen bodem weten te bieden. Hoe wel (om dit met een woordt in't voorby-gaen te raken) de Hollanders een groot deel inde grouwsaeme Iaponische vervolghinghe hebben. Wy leefdender heel gherust, tot datse de Heydenen en hunnen Keyser quamen wijs maken, dat wy onder het decksel des gheloofs nieuwe Rijcken waeren komen soecken, om die aen den Coningh van Spaignen[+] t'onderworpen. Hier uyt ontstonden de brandt-staken en moordt-kuylen, diese nu als fraeye Christenen wel komen voor korts-wijle aenschouwen. Doch, voor al den haet diense ons draghen, en voor alle de vieren diese ons stoken, en sullen wy anders niet doen, *als vierighe kolen*[+] van allerleye wercken van liefde *op* hunne *hoofden ver-*

[+] Trigaultius de Christianis apud Iaponios triumphis li. 1. c. 4.

[+] *Liefde der Societeyt tot de Hollandtsche Caluinisten.*

[+] Rom. 12. 20.

gaderen. De kerckers van Brabandt nae hunne neder-laghe van Calloo, ende noch daghelijcks die van Winocs-Berghe en Duynkercke, ghetuyghen ghenoegh met wat eene ghedienstigheydt de ghevanghene van ons voorkomen, en nae vermoghen gheholpen worden. Ick laete staen met wat perijckelen en moeyte men hunne saligheydt in Hollandt selue gaet beneerstighen. Nae alle welcke gheestelijcke en lichaemelijcke bermhertigheydt, indiense euenwel (ghelijck 't schijnt) onse vijanden willen zijn en blijuen, sullen wy den strijdt moeten ghedooghen, ende elck voor ons hooft, tot ieder een van henlieden dese woorden vanden H. Hieronymus ghebruycken: *In een punt en sal*[+] *ick't met v niet konnen ghedraghen, dat ick den ketteren spaeren, ende my seluen niet Catholijck betoonen en soude: ingheval dit de reden van ons verschil is, steruen kan ick, maer niet swijghen.*

[+]ad Ruffinum.

Vande ketters (daer wy gheene beteringhe af en verwachten) is d'ongunste, iae de vijandtschap, al mede onder de Catholijcken gheraeckt: welcker vele, 'tzy uyt onkendtschap[+](die onminne maeckt) 'tzy uyt moedtwillighe boosheydt (dat wy Godt ende den mulder laeten scheyden) de wapenen van hunne partijdinghe tonghen dies te schaedelijcker teghen de Societeyt aenghetrocken hebben, hoemen klaerder in't exempel van onsen Saligh-maker sien kan, datter gheenen haet bitterder en is, als van sijn eyghen volck, en vande Gheestelijckheydt onder malckanderen.

[+]*De Societeyt lijdt vande Catholijcken,*

Sedert dat wy in Nederlandt zijn, noyt en isser schier iaer sonder eenigh onweder hier oft daer voor-by ghegaen. Vanden beghinne af stonden de winden teghen ons op te Louen. P. Wischauen wierdt gheblaemt, Pater[+]Adrianus ghekerckert, de Pastoors staecken de hoofden

[+]*te Louen,*

t'samen om onse diensten te verhinderen, men schreef ruchtbaere boeckskens, men verboodt de scholen, men belastede ons met soldaten, men ruyde de iongheydt teghen ons op, ouer al sochtmen ons mondelijck en schriftelijck te laken. Hondert iaeren heeft dit gheduert, ende noch en is't gheen eynde. 'tHeel landt door, maer besonder[+] t'Antwerpen, waeren wy Duc d'Alue ende sijnen soon Fredericus in den wegh. Den Bischop Sonnius ende den Magistraet, anderssins wel tot ons ghesindt, weken aen sijn' af-keerigheydt: desen weygherde ons de wooninghen, dien ontnam ons 'tghebruyck vande capelle: inder voeghen, dat wy dry iaeren langh buyten 'shuyse van d'eene plaetse op d'andere moesten gaen Misse lesen. Tegen welck interdict, schoon dat wy eene Pauselijcke bulle verkreghen, om, onaenghesien den Bischop, de capelle t'huys te ghebruycken; soo hebben wy nochtans de heuscheydt voor ons recht ghestelt, ende de sake uyt eerbiedinghe tot eenen beteren tijdt laeten henen sluyeren. Onder-tusschen wasser ghewagh onder sommighe hoofden, datmen dese nieuwe Orden niet en behoorde t'aenveerden. Van welcken inhoudt al mede de brieuen waren, die den Gouuerneur van Antwerpen Fredericus Perenottus aen den Magistraet sondt. Doch hy veranderde eer langh van ghesintheydt, als hy uyt sijnen broeder den Cardinael Granuel verstondt, wat eenen goeden dienst de Societeyt t'Antwerpen aen de gheplunderde borghers[+] van Mechelen ghedaen hadde. Duc d'Alue hadde dese stadt tot buyt aen sijn krijghs-volck ghegheuen, ten eynde de sware straffe van eenen wanckel-moedighe stadt (ghelijck hy verhoopte) alle d'andere soude in bedwanck houden, en met een vaste ghetrouwigheydt in haere schuldighe onderdanigheyt stapelen. Dus wierden alle kercken,

[+] *t'Antvverpen.*

[+] *Plunderinghe van Mechelen:*

cloosters ende huysen deerlijck berooft, ende de plunderinghe t'Antwerpen voor eenen kleynen prijs veyl ghebracht: 'twelck onse Patres siende, hebben uyt mede-lijden[+] een werck van Christelijcke liefde bestaen, en verscheyden rijcke coop-lieden uytghemaeckt, die 'tgoedt ten leeghsten inkochten, en voor 'tselue gheldt ter minster schaede aen de eyghenaers wederom ouerlieten. Den heelen kerck-roof wierdt oock door eenen van onse Priesters achterhaelt, ende uyt de handen vande soldaeten ghekreghen: bouen dien eene merckelijcke somme gheldts door ons ingheuen en toedoen vande Antwerpenaers by den anderen vergadert, om den meesten noodt van hunne gheplunderde ghebueren eenighsins te verlichten. Dese onse bermhertigheydt gaeyde soo wel aen den voornoemden Cardinael, die voor desen Archsbischop van Mechelen gheweest was, dat hy door sijnen broeder de Societeyt daer van dede bedancken: den welcken by dese gheleghentheydt van dien tijdt af onsen vriendt bleef. Beter werck en konden wy in sulcken gheval niet doen, en nochtans en heeft het de quaede tonghen der wangunstigher[+]niet moghen ontgaen. Eenen Religieus vergat sich soo verre op den preeck-stoel, dat hem den Bischop Sonnius met 'tCapitel den mondt snoeren moeste.

[+]ghedienstigheydt der Societeyt aen de gheplunderde,

[+]vvordt gelaeckt.

Hier mede en hiel den laster euen-wel soo niet op, of daer en wierden menighte van fabelen onder de ghemeynte gestroyt, ende door eenighe vande Gheestelijckheyt bevestight, dat wy de vrouwen leerden aen haere mans wederspannigh zijn, ende onder den schijn van heyligh-heydt t'onsen huyse disciplineerden. Dit seydemen op alle waghens en schepen, en wierdt nu voor ghewis ghehouden: inder voeghen dat men oock op den Magistraet ernstelijck versocht, te willen dit gherucht in achtinghe

nemen, en neerstelijck ondersoecken. Doch, dien was wijser als sulcks te gheloouen, en liet alles op sijn beloop. Maer soo de nijdigheydt hier mede noch niet vernoeght en was, heeftse ons door de selue vijanden langhs eenen[+] anderen wegh aenghetast. Wy ghebruyckten by ghedooghe de kercke vande Lieue Vrouwe-broeders, en stelden die op met grooten toe-loop van't volck, 'twelck nae onse diensten ende predikatien quam. Dit seurde sommighe andere, die niet en konden ghelijden dat de sonne in't water scheen, ende dat selfs oock eens anders mans kercke door ons welvaren soude: daerom ghinghense de Patres, onder den deckmantel van schande, teghen ons opstoken, als of hunne eere grootelijcks daer mede verkort wierdt, dat eene oude Religie (ghelijck sy waeren) haeren luyster en bystandt van nieuwe aenkomelinghen moeste gaen haelen. Sy vermoghten soo veel by hen datse ons op eenen onbequamen tijdt hunne kercke opseyden, ende op eenen schup-stoel stelden. Noch en is dit niet ghenoegh gheweest aen d'afkeeringh-heydt. 'tIs omtrent vijftigh iaeren gheleden, datse't met allerleye blaeme soo bondt maeckte, dat den Bischop ghenoodtsaeckt wierdt onse onnooselheydt met een openbaer oorkondt van ghetuyghenisse schriftelijck voor te staen: waerom wy ons te min verwonderen, al blaest den seluen windt by wijlen noch al t'Antwerpen, hy heeft nu by de tachtentigh iaeren in dat gat ghestaen.

[+]De Societeyt moet de kercke vande L. Vrouvve-broeders verlaten:

'tGhene tot noch toe byghebracht is, wierdt schier al in't ghemeyn met eenen blinden aenstoot ghedreuen, sonder eenigh wit in't besonder teghen de Societeyt voor te hebben. Tusschen beyde zijnder verscheyden partijen opghestaen, [+] waer van d'eene onse leeringhe, d'andere ons leuen en manieren laeckte. Een vermaert Doctoor van Louen hadde moeten by bevel vanden Paus sommighe sijne

[+]haere leeringhe vvordt bevochten,

leer-stucken opentlijck afgaen in't bywesen van P. Franciscus Toletus, doen noch Iesuit, maer korts daer nae Cardinael, die'r als Apostolischen ghesandt daer toe gheschickt, ouerstondt. Dit konden sommighe vande Theologische[+]Faculteyt niet swelghen, sonder de schande op ons te verhaelen. Om hun hayr dan wederom te krijghen, spannense t'samen teghen P. Leonardum Lessium aen, en trecken, noch ter goeder trouwe, noch ten rechten verstande, een-en-dertigh voorstellinghen uyt sijne schriften, die hy vande predestinatie, ende andere dierghelijcke punten, aengaende de voorsichtigheydt Godts in't verkiesen der menschen tot de glorie, voorghelesen hadde. Dese gaense, sonder den man te hooren spreken, niet alleenlijck vermaken, maer oock verwijsen, als ofse niet Catholijck en waeren, en ghemeynschap met de Pelagianen ende Semipelagianen hebbende, teghen de waere leeringhe vande H. Kercke streden. Sy braghten hun opstel soo verre, dat hen Bischoppen,[+] Prelaten, en vele treffelijcke mannen mede-vielen, en teghen Lessium onderteeckenden. Hier mede niet te vreden, trocken aen hun snoer d'Vniuersiteyt van Douay (de Sorbona van Parijs bleef weygherigh) en stellen eene besondere lesse teghen hem op. 'tIs te verwonderen, wat een' opsprake, iae oproer, dese haspelinghe 'theel landt door maeckte; als den President Pamele, ende meer Raedts-heeren, neffens een deel vande Bischoppen met ons, andere met d'Vniuersiteyt hielen. Onse vrienden straften de heyscheydt, met de welcke de Societeyt hier in voortghingh, en seyden, dat het tijdt was om uyt te sien, en sijne tanden te toonen, als dusdanighe dogghen ende oude honden begonsten te bassen. Maer de voorsichtigheyt[+]van Lessius, die te Roomen in voor-raedt was, heeft de donckere wolcken haest veriaeght. Hy hadde sijne voor-

[+]door de Facultey der Theologanten te Louen,

[+]die verscheyden Prelaten tegen Lessium doen onderteeckenen, en d'Vniuersiteyt van Douay:

[+]voorsichtigheydt van Lessius:

stellinghen derwaerts aen onsen Eerweerdighen P. Generael[+] ghesonden, den welcken de selue aenden Paus Sixtus den V. (die selue een kloeck Theologant was) en desen aen de vergaderinghe der Cardinaelen aendienende, wasser eendraghtelijck ghesloten, datse van goeden aloy waeren, noch iet teghen de Catholijcke leeringhe der heyligher Kercke en begrepen. Dus, om voordere scheure te verhoeden, ende de verwaentheyt van soo blinde Censeurs nae eysch te vernederen, soo schreef den Paus aenden *Episcopus Calatinus,* dat hy sich met alle vlijt van Ceulen (daer hy Nuntius was) nae Louen begheuen soude, ende in sijnen naem 'tgheresen gheschil voor den Apostolischen Stoel trecken, noch eenighsins ghedooghen, dat de gheschillen ouer de punten des gheloofs van eenighe andere Bischoppen, als vanden oppersten (die inde plaetse Petri is) nae oude ghewoonte der heyligher Kercke gheoordeelt souden worden. Met dit bevel komt den Calatinus op't spoedighste na Louen, roept de partijen by den anderen, en toont sijne credentie-brieuen; de welcke nu voor oprechte en ghetrouwe van wedersijde aenghenomen zijnde, soo heft hy sijne reden op met een groot beklagh teghen de Faculteyt, datse haeren voet op eens anders mans erue ghestelt, ende haer verstout hadde bouen maght eene soodanighe sake t'onderwinden, die den Paus alleen toestondt te bevonnissen; te meer, datse dit aengherecht hadden sonder Lessium eens te hooren spreken, oft de verwesene voorstellinghen ter deghe t'ondersoecken.[+] Nae dese voor-reden begheeft hy sich voor goedt om 'tgheschil te doorgronden: 'twelck bevindende dat het eenveerdigh met sijne Roomsche onderrichtinghe ouer een quam, soude daedelijck 'tgheraemde vonnisse voor Lessius ende de Societeyt uytghesproken hebben; en hadde den Archs-bischop van Mechelen Hauchinus, soo wel om sijn' eyghene

[+] *vviens leeringhe den Paus goedt vindt,*

[+] *en vande*n *Nuntius ondersocht vvordt,*

(want hy de sake vry wat sterck teghen ons ghedreuen hadde) als om anderer Bischoppen, ende der Vniuersiteyt eere te bewaeren, niet tusschen beyde ghekomen, ende den Nuntius ghebeden, dat hy sich in plaetse van rechter, als middelaer tot een accoordt wilde laeten ghebruycken. Dus heeft hy een scherp ban-schrift opentlijck verkondight teghen alle de ghene, die d'eene oft d'andere partije van ketterije oft dwaelinghe in volghende tijden soude derren betichten. In[+]welcken excommunicatie-brief soo hy de woorden vanden Paus Sixtus tot eere van Lessius ghestelt hadde, is de leeringhe vanden goeden Pater ende de Societeyt in haeren goeden roem ghebleuen. Inder voeghen, dat d'onbedachtheyt der ghener wel grootelijcks te verwonderen is, die nae 'tverloop van dry-en-vijftigh iaeren (als wy nu meynden buyten nijt en strijdt met vreughde ons honderste iaer te vieren) d'oude koeye noch eens met mis-verstandt van eenen nieuwen Augustinus uyt de gracht haelen: de welcke doch voor niemandt waerschijnelijck meer en sal stincken, alsmense sal beghinnen t'ontleden, als voor d'uytgrauers selue: teghen de welcke alreede een groot voor-oordeel vanden Paus ghegaen is, als hy den boeck heeft doen verbieden, diemen met soo vele kromme-spronghen in't licht ghedronghen heeft. 'tIs ghenoegh vande leeringhe.

[+]*en voor goedt verklaert.*

Op ons leuen zijn tweederhande schichten aenghekomen,[+]d'eene van ghierigheydt, d'andere van hooveerdigh-heyt, als of wy onversaedelijck van goedt en van eere waeren. D'eerste vloogh ouer zee tot d'ooren des Coninghs toe: by den welcken wy dies aengaende soo beschreuen waeren, dat hy beuel aen sijnen Raedt te Brussel sondt van op ons inkomen te letten. Maer als hy nae een nauwspeurigh ondersoeck vanden heelen tijdtlijcken staet onser Prouincie beter onderricht was, ende dieshaluen by last

[+]*De Societeyt vvordt ghelaeckt met begeerlijckheyt,*

vanden President Pamele vier mannen uyt den Secreten+Raedt ghestelt wierden, om onse aermoede met eenighen bequamen vondt van noodighe middelen te versien; heeft hy sich niet alleen ouer d'ontijdighe fame-schenders ende aenklaeghers van onse ghierigheyt verbolghen; maer op den voor-slagh vanden ghevonden middel, die hem vanden Prince van Parme ende den President ouerghesonden was, schriftelijck met sijn eyghen handt sommighe punten tot onsen voordeele aengheteeckent. Doch den goeden wille vanden Coningh en hadde gheenen voortgangh, ter wijle daer erghens wederom eenen swerten hondt tusschen beyde liep, die sijne brieuen twee volle iaeren op hiel: waer door gheschiedde (soomen middeler tijdt begonst te handelen van eenighe Seminarien tot opvoedinghe der Pastoren te stichten) dat de Societeyt ter sijde ghestelt, ende in haere aermoede ghelaeten wierdt.

+verschoont vanden Secreten Raedt,

+Wy moghten soo ghierigh gheweest zijn, wy hadden doen een deel Priorijen, Canonicksdijen, ende andere Prebenden aenveert, diemen ons allessins voorschoot, iae oock socht t'ouerdringhen; dan onsen Prouinciael P. Costerus siende, dat sulcks groote opsprake ende onminne vande Prelaten en Capitelen veroorsaken soude, heeft de Heeren grootelijcks bedanckt, ende den goeden naem van sijne Religie voor alle rijckdommen ghestelt. Dit wierdt vande verstandighe seer wel ghenomen; nochtans bleef'er altoos eene quaede wortel inde herten van d'ongunstighe, dat wy rijck ende begheerlijck waeren: Hun ghebouw en kerck-cieraet (seyden sy) gheeft het uyt, de testamenten diese aen hen vande gheestelijcke dochters doen maken, brenghen het mede, daer toe hebbense desen staet verdacht ende in voge ghebracht.

+ontseght Priorijen en Prebenden:

Mijn voornemen en is hier niet, dese lakinghe in't breedt

te wederlegghen, om te betoonen hoe verre de schult van begheerlijckheyt vanden roem is, die ons nae gaet. Wy[+]hebbender in't vierde boeck op sijne plaetse af ghesproken; euen-wel en kan ick eene gheschiedenisse oft twee niet voorby gaen, waer uyt men van onse ghierigheyt ten rechte kan oordeelen. Als in't iaer vier-en-seuentigh de ghemuytineerde henseluen met een' al-ghemeyne uytplunderinghe van Antwerpen, dreyghden te betaelen, en dies-haluen den Commandeur Requesens met d'inwoonders de penninghen in alle vlijt opbraghten, waer mede sy aen't krijghs-volck voldeden; quamen verscheyden aerme luyden, oock al die vande Biddende Ordens, by de soldaeten gheloopen, om van hunne uytgheperste betaelinghe mede te deylen: 'twelck hen soo wel gheviel, datter een seker klooster voor sijn paert alleen vier duysent guldens af ghenoot. Maer[+]soo daer niemandt vande Societeyt uyt en sagh, oft de handt uyt en stack om te hebben; de soldaeten hen laetende voorstaen datse in niemandt meer als in ons gehouden en waren,[+](van wiese dickwils in't legher hulpe ontfanghen hadden) seynden eenen vanden hoop nae ons Collegie, om te vragen, waerom wy ons profijt niet waer en namen, en neffens andere Religieusen op soo goeden ghetije niet en quamen visschen. Men andwoordde hem, dat hy aen sijne kameraden van onsen't weghe wilde boodschappen eerst voor al restitutie aende borghers te doen, en dan op aelmoessen te peysen. Met welcke vermaeninghe alsse niet alleen gheenssins verbittert, maer oock meer ghemoedt wierden om ons deelachtigh van hunne proye te maken; hebbense onder malckanderen eene goede somme gheldts uytgheleght, en die nae't Collegie gesonden. De Patres bedanckten hen vande beleeftheyt, en seyden als voren, datse gheenen roof voor aelmoesse aenveerden en souden: dus, wildense

[+]*sy toont datse niet ghierigh en is:*

[+]Strada de bello Belgico.

[+]*vveygert onrechtveerdigh goedt te ghenieten.*

een deughdelijck werck met hun gheldt doen, datse't aen d'aerme lieden en schamele borgherije, op wie syt ghehaelt[+]hadden, souden wederom gheuen. Hier hebdy nu een stael van onse begheerlijckheyt, de welcke niet alleen vele vande soldaeten beweeght en heeft, om restitutie te doen, maer oock den Magistraet, om ons opentlijck voor al het volck te prijsen en te bedancken.

[+]*vvaer ouer vanden Magistraet ghepresen vvordt.*

Indien ghy noch lust tot een ander hebt, hoort watter twee iaeren nae de Spaensche furie inde selue stadt van[+]Antwerpen gebeurde. Daer wierden twee landts-knechten die met de vorighe plunderinghe rijcken buyt ghemaeckt hadden, ter doodt verwesen: aen de welcke, soose beyde-gader testament ghinghen maken, onse Patres vertoonden hoe schuldigh sy waeren het ouerschot vanden roof aen d'eyghenaers wederom in handen te stellen: den eenen liet sich ghesegghen, den anderen bleef by sijn voornemen, en maeckte aen verscheyden kloosters verscheyden legaten, bouen dien dry hondert kroonen aende Societeyt. Waer van d'onse verwittight zijnde, gaetter eenen Pater op't spoedighste nae den kercker, eyscht den misdaedighen sijn testament af, en schrabb'et voor sijn' ooghen uyt dat hy aende Societeyt ghelaeten hadde; daer by voeghende, wilde hy sijne siele bewaeren, dat hyer restitutie van doen soude, aen wie het toequam: voorder, dat de Iesuiten met gheen onrechtveerdigh goedt gheholpen en waeren. Dese woorden met het feyt wierden van d'omstaenders met grooten lof opghenomen: euen-wel zijnse noch vande boosheyt ten arghsten verseght. Daer is eenen leughenaer soo onbeschaemt ghevonden gheweest, die wel heeft derren uytstroyen, dat onsen Pater 'tlegaet van een' ander Orden uyt-gheschrabt hadde: waer ouer iemandt, die 'tselue nu al sonder voorder ondersoeck vastelijck gheloofde (soo blindt is

[+]*Ander exempel hier van.*

de passie van eenighe teghen de Iesuiten, datse het al voor Euangelie aennemen dat hen maer teghen en gaet) met eenen treffelijcken gheestelijcken Heere vande Cathedraele kercke nae de ghevanghenisse ghingh, om nae ooghen-sichtigheyt van't testament, inde teghenwoordigheyt van sulck een ghetuyghe, de sake te verbreyden, ende onse begheerlijckheyt aen niemandt ghebreck te laeten lijden. Maer soo hy het anders bevondt alsmen hem aenghedient, ende hy ghelooft hadde, is beschaemt met een langhe neuse nae huys ghekeert.

Dit is onse begheerlijckheyt, daermen soo sterck teghen kraeyt, als of wy al het goedt vande wereldt nae ons wilden trecken, daer wy nochtans ouer al in noodt ende in schulden zijn. Wat lasten 'tProfes-huys van Antwerpen voor[+]desen ghehadt heeft, en heeft een van onse vijanden te Parijs niet versweghen, als hem docht dat dit goede stoffe was om sijne ruchtbaere boecken teghen de Societeyt daer mede te vullen. Wat schulden het noch heeft, ghevoelense best die'r moeten voor sorghen, en daer-en-tusschen op enckele aelmoessen, sonder eene mijte inkomste, leuen. De Collegien moghen hunne renten en iaerlijcks inkomen hebben: waer van alsse nu tamelijck voorsien zijn, is hen voorder ongheoorloft eenighe aelmoessen t'ontfanghen; doch, diergelijcken en isser gheen in onse Prouincie, mits sy noch al in schulden en lasten steken. 'tWelck euen-wel niet[+]teghenstaende isser in Polen eene penne soo onbeschaemt ghevonden gheweest, die schriftelijck heeft derren laeten uytgaen, dat wy in Nederlandt wel vijf-en-twintigh kloosters vander Premonstreyten Orden (meer alsser schier zijn) met hun inkomen ingheslockt hebben. De wooninghe is allessins noch enghe, ende op vele plaetsen onder het dack, de kamers weynigh ghestoffeert; bouen een matras, eenen

[+]*Tijdtlijcken staet van onse Prouincie,*

[+]P. Argenta ad Regem Poloniae in Apologia.

stoel, een tafel, en 'tghene de studien met wat deuotie aengaet, en isser niet te vinden. De kleedinghe simpel ende onbehanghen, den kost sober en maetigh. Waer blijuen dan onse groote rijckdommen, die wy besitten? Dan (soo ick seyde) mijn voornemen en is hier niet eene langhe verweyringhe voor onse aermoede te schrijuen; 'tis ghenoegh dat het blijcke, hoe de Societeyt in ons Duyts-Nederlandt met den naem IESV (diese voert) al mede tot een teecken ghestelt is, waer teghen veel ende heftigh gesproken wordt.

+Den tweeden pijl diense op ons lossen, komt op de ghemeynde verwaentheyt aen, als of wy door eer-sucht van eene besondere uytstekelijckheyt, alle andere Gheestelijck-heyt trachteden in grondt te seylen, oft immers te verduysteren, om alleen in gheleertheyt en ghedienstigheyt der ghemeynte uyt te schijnen. Hierom seghtmen dat wy de Houen der Princen hanteren; van niemandt en wordense nochtans min als van ons betreden. dat wy ouer al onse vrienden willen indringhen, om nae der handt ons spel daer mede te spelen; van niemandt nochtans en wordt hier met meerdere heuscheyt en bescheedentheyt als van ons in ghehandelt. Dese lake, die allenghskens haer seluen verslijt en souden wy niet eens achten, 'ten waere datter onder-tusschen eenighe naedenckinghen uyt ontstonden, waer mede ('ken weet niet door wat ijuer) onse oeffeninghen en bedieninghen+bevochten worden. Wat en heeftmen herwaerts en derwaerts niet ghedaen om onse sermoonen t'onderkruypen? Wat en stroytmen noch daghelijcks niet uyt teghen de Sodaliteyten, als of het maer vonden en waeren om de stadt op onse handt te draeyen, ende alle huysen te bespien? Wat weghen en ismen niet inghegaen, om den toeloop der

+De Societeyt vvordt ghelaeckt met vervvaentheyt,

+vervolght in haere oeffeninghen,

penitenten te verminderen, uyt besorghtheyt dat wy te groot souden worden, en d'andere Gheestelijckheyt bouen het hooft wassen? Wat een vervolgh en hebben wy niet als nu ende alsdan teghen onse scholen ghesien, uyt vreese dat wy de beste verstanden uytkippen souden, ende de Republijcke van mannen onversien laeten? Wat onweder noch onlanghs ter oorsake vande Generale Communie uytghestaen? alsmen oock den naem van Sijne Hoogheyt den Prince Cardinael, ende d'autoriteyt van sommighe Bischoppen, te Roomen misbruyckte, om de selue door omweghen by den Paus vruchteloos te maken. Hier heeftmen ons de sermoonen, daer de catechismussen, elders wat anders afghenomen; ten minsten datmen in eenigherleye maniere 'tleedt van andere kercken wreken soude, die eenen afbreuck daer by schenen te lijden; hoe wel datse (als bouen gheseght is) hen misgrijpen, die sulcks vermoeden. Alles wel, alsser maer Godts glorie en der sielen saeligheyt niet door verhindert en worde: de welcke soo wy voor ons eenigh wit ghestelt hebben, konnen wy oock niet alleen lichtelijck met goedt ghedult alle aenstooten draeghen die teghen ons aenkomen, maer al mede uytter herten de groote ondanckbaerheyt van sommighe vergheuen, die nae menighte van weldaeden inde scholen ende anderssins van ons ontfanghen, met sulcke bitterheyt de Societeyt al omme bejegenen, als ofse ghesworen hadden de verdiende vriendtschap met laster en vijandtschap te verghelden. Aen de welcke is't dat ghy de reden van hunnen haet ende afwendinghe afvraeght, en konnen anders niet bybrenghen, alsde woorden van Martialis op eenen sekeren Sabidius ghesproken:[+]

[+]Lib. 1. epig. 33:

Non amo te, Sabidi, nec possum dicere, quare:
Hoc tantùm possum dicere, Non amo te.

dat is:

Ken heb' v doch niet lief, 'ken kan gheen reden vinden
Dan dit seggh' ick alleen, dat ick v noyt beminden.

Sy volghen blindelingh de spore van andere, en spreken van ons quaelijck, sonder te weten waerom; vele (ghelooue ick) uyt onbedachtheyt, oft datse hen schaemen in gheselschap met de woluen niet te huylen; eenighe oock uyt lautere boosheyt. Die ick voor slot van't teghenwoordigh capitel maer en bidde, datse willen ghedencken: indiense gheene deught door onse scholen, predikatien oft andere ghedienstigheden oyt en hebben ontfanghen, datse immers noyt eenigh onghelijck vande Societeyt gheleden en hebben. Waer toe dan ons tegen alle wetten vande Christelijcke liefde soo bitterlijck vervolght? waer toe soo vele leughenen teghen Godt en de conscientie, sonder eenigh wederpeysen, versiert oft verbreydt? waer toe ons soo haetelijck by de ghemeynten vermaeckt, die, 'ten deden soodanighe blaemen, de ghedienstigheyt der Societeyt tot saeligheyt van haere sielen ouervloedigher ghebruycken souden?[+] Gheeft doch plaetse aende reden, *ende oordeelt waerachtigh oordeel.* [+]Zachar. 7. 9.

Het viifde capitel.
Van d'eere der Duyts-nederlandtsche Societeyt, diese van haere doorluchtighe mannen, en verscheyden loffelijcke ghetuyghenissen ontfanghen heeft.

[+]BEGHINNEN WY WEDEROM ONS SELUEN TE PRIJSEN? Niet altoos, maer, 'tghene den Ecclesiasticus seght, *wy louen de doorluchtighe mannen, ende onse ouders in hunne gheslachten.* De gheheughenisse vanden goeden reuck der deughden, diese ons naeghelaten hebben, en magh met den korten tijdt van [+]2. Cor. 3. 1. Eccli. 44. 1.

een' eeuwe niet begrauen worden; maer verdient datse by alle nae-komelinghen inder eeuwigheyt blijue leuen, als een volmaeckt patroon van onsen roep, om daer nae te wercken. Eenighe hier van zijn eyghentlijck Nederlanders van gheboorte, andere die in Nederlandt gheleeft, oft immers 'tselue met hunne tegenwoordigheyt oft mirakelen vereert hebben.

Den H. Ignatius moet voor aen gaen, die (om sijn onderstandt+dat hy te Brugghe van Gonsaluus Aguillere en Ludouicus Viues, ende t'Antwerpen ten huyse van Ioannes Cuellar ontfangen heeft) de Nederlanders altoos sonderlingh behert, schier allegader nae Roomen in sijn leuen by hem ontboden, ende in Italien, Sicilien, Vranckrijck, Duytslandt tot de meeste ampten en bedieninghen ghebruyckt heeft. Hoe soude hyse dan nae sijn doodt konnen vergheten? Niet langher als dry daghen nae sijn gheluck-saeligh verscheyden (als elders gheseght is) verkreegh hy inden hemel dat de Societeyt vanden Coningh in dese landen aenveert ende ghestapelt wierdt: van welcken tijdt af, tot den dagh van heden toe, hy noyt op en houdt sijne kinderen te beminnen, ende d'inghesetene des landts met verscheyden bouen-natuerlijcke gauen te voorkomen.

+VVaerom den H. Ignatius de Nederlanders soo behert heeft,

Ouer vijfthien iaeren ghenas hy te Mechelen eene ionghe+dochter met naem Maria Kakelaer van een swaer ongheval, dat haer van eene quaelijck-ghesette fistel ouerquam, door 'tghebruyck alleen van't waeter dat t'sijner eere ghewijet was. De sake nae behooren ondersocht, en vande Medicijns be-eedt, wierdt vanden Archs-bischop voor een mirakel verklaert.

+sijne mirakelen in Nederlandt,

Te Burburgh in Vlaenderen gaf hy door het aenhanghen van sijn heylighdom volle ghesontheyt aen eene Religieuse van S. Franciscus Orden, Ioanna Teresia ghenaemt, die nu vanden Doctoor verwesen, haer met het heyligh Oliesel

ghingh tot de doodt bereyden. Bouen vele sieckten was sy noch met eene blindtheyt gheraeckt: dan de quaelen verschouen allegader seffens op eenen korten tijdt. Dus wierdt de ghenesinghe voor een ghewis mirakel vanden Medicijn gheoordeelt, en vanden Bischop van S. Omer voor sulcks aenveert ende verkondight.

Alsoo mildt en heylsaem heeft hy sich onlanghs t'Antwerpen aen Maria Bonniers ghetoont, nae datse twee iaeren in deerlijcke ghesteltenisse, ende de laetste acht daghen in gheduerighe onruste buyten alle menschelijcke hope van beteringhe gheleghen hadde: want door het eeren van sijne reliquien vielse in slaep, en nae vijf uren stondtse op frisch en ghesondt, kleedde haer selue, en met verwonderinghe der ghebuerte ghinghse nae onse kercke om den heylighen Vader te bedancken. Daer wierden vijfthien ghetuyghen af gheleydt, ende de weldaedt als mirakeleus, door't toestaen vanden Bischop erkent.

Desghelijck is te Roermonde aen eens Medicijns dochterken, ende elders aen andere weder-vaeren: want alles in't besonder te melden, en laet de menighte niet toe. Dit alleenlijck sal ick in't gros segghen, dat, ghelijck aen d'eene sijde de Nederlanders den H. Ignatium, bouen verscheyden deuotien, door stichtinghen van schoone kercken en capellen ghesocht hebben op't hooghste altoos te vereeren: alsoo hy van sijnen kant noyt op en houdt aen de selue met ontallijcke gheestelijcke en lichaemelijcke weldaeden danckbaer te zijn.

Mirakelen van sinte Xauerius in Nederlandt.

+Al en heeft den H. Xauerius (datmen immers weet) ons Nederlandt met sijne voeten niet betreden; soo en heeft hy het euen-wel ten tijde van noodt sonder sijne hulpe niet ghelaeten. Antwerpen was in't twee-en-twintighste iaer vande loopende eeuwe in groot perijckel, om van Mauritius,

die met eene stercke vlote aenquam, beschaedight te worden. Hy sprack alreede soo vermetelijck, dat hy sijn opset voor onverhinderlijck hiel, 'ten waere den hemel van bouen 'tselue omstiet, ghelijck het metter daedt ghebeurde. 'tScheen dat Xauerius, wiens dagh opstondt, de verwaentheyt met een misnoeghen aenhoorde, ende, om die te castijden, van stonden aen vorst en windt t'saemen riep, om al het tou-werck te doen bevriesen, en de schepen soo tegen den anderen te smijten, datse noch voortwaerts noch achterwaerts en konden, maer perijckel liepen van met Mauritius selue allegader te versincken. Soo veel isser af, dat den Marquis Spinola op de selue ure als dit onweder aenghingh, met den edeldom van't landt, malckanderen de handt te Roermonde daer op gauen, datse den H. Xauerium voortaen voor eenen Patroon van des Coninghs legher aennamen. 'tWelck d'Infante Isabella verstaende, dede dieshaluen tot erkentenisse vande weldaet 't voornoemde tempeest met het beeldt vanden Heylighen inde locht, uytschilderen.

Niet min en heeft hy verscheyden Duynkerckers in hunne perijckelen verhoort. Den Capiteyn Peeter Norman, die 'tschip Xauerius voerde, wierdt tweemael door hem bewaert; eens, als hy van dry Hollanders benauwt, belofte met sijn volck aenden Heylighen doende, by onverwachte rijsinghe van eenen dicken mist ontquam; andermael, als hy 'theylighdom van Xauerius gheduerende 'tghevecht aenden grooten mast hechtede, waer teghen eene schuyf-tanghe vanden vijandt op ons gheschoten dweers door alle de matroosen en soldaeten, sonder iemandts hinder aenquam, ende stillekens neder seegh, als ofse den heylighen pandt ontsien hadde; maer soo men dese opnam, ende den vijandt met eenen ruyterlijcken scheut weder 'thuys sondt, maecktese sulcken scheur in sijn schip, dat het sich moest

ouergheuen, of het soude te gronde ghegaen hebben.

Noch vremder was het gheval dat aen Ian Vrients wedervoer, die met eene kleyne fregatte in zee gheloopen was, ende in duysent perijckelen stondt om van eenen Hollandtschen oorloghs-man verwonnen, ende met alle sijn volck ouer boordt ghesmackt te worden. Hy nam sijne toevlucht tot Xauerium, hy hongh insghelijcks 'tkasken van sijn heylighdom aen den mast, hy versterckte sijne maets, iae versekerde hen oock datter gheen noodt en was, *Komt het anders uyt,* seyde hy, *worpt my in zee.* De woorden waeren noch in sijnen mondt, alsser eenen koghel op sijne borst aenquam, die voor sijne voeten neder-viel, sonder door te gaen. Hier ouer ontstaet eenen windt, waer mede hy vlughs de doodt ende den vijandt ontseylt. Maer soo die ghedueriǵh aen stijfde, ende dat men nu niet min de goluen als te voren den vijandt en vreesde, neemt hy de heylighe reliquien vanden mast, en laetende de selue met een touwe inde zee sincken, voorseght hy aen sijn volck, datse eer langh de riemen noch sullen moeten uytlegghen, om voorts te gheraken. 'tWelck als't daedelijck gheschiedde, soo wierdter eenen ketter, die alle dese mirakelen met verwonderinghe voor sijn' ooghen sagh, tot het Catholijck ghelooue en tot het eeren vanden H. Xauerius bekeert.

[+]Noch dry andere vande thien eerste Patres hebben onsen Nederlandtschen bodem betreden. P. Petrus Faber, die ten deele door sy seluen, ten deele door Strada en Wischauen wondere dinghen te Louen uytgherecht heeft: inder voeghen datmen hem niet alleen de beghinselen van 't Louensch ende Maestrichtsch Collegie, maer schier den heelen oorsprongh vande Nederlandtsche Societeyt moet toeschrijuen.[+]P. Iacobus Laines den tweeden Generael, die de fonda-

[+]*P. Petrus Faber in Nederlandt,*

[+]*en Iacobus Laines,*

menten van 'tAntwerpsch Collegie gheleght, ende den Cardinael Granuel met den President Viglius aen de Societeyt ghewonnen heeft. P. Alphonsus Salmeron dien[+] grooten Theologant, die'r op twee verscheyden reysen met twee ghesanten Cardinalen ghesien is gheweest. Bouen dien heeft Nederlandt d'eere, dat het inden persoon van P. Paschasius[+] Broëtus (die een mede vande thien eerste was) de Societeyt heeft helpen stichten; mits desen eenen waerachtighen Nederlander gheweest is, omtrent Camerijck gheboren, schoon dat hy sich te Parijs voor eenen Picard uytgaf, om sijne studien, ghedurende d'oorloghen, sonder stooringhe te moghen vervolghen.

[+]*en Alphonsus Salmeron,*

[+]*P. Paschasius Broëtus Nederlander.*

Behaluen dese hebben verscheyden uytheymsche Patres[+] in dese landen door deughtsaemheydt en gheleertheydt uytgheschenen: P. Hieronymus Domeneccus den eersten Prouinciael van Sicilien, P. Franciscus Strada den eersten Prouinciael van Aragon, P. Andreas Ouiedo den tweeden Patriarch van Ethiopien, P. Hieronymus Natalis, die de Constitutien vande Societeyt, by bevel van S. Ignatius ende Laines, allessins verbreydt heeft; P. Petrus Ribadeneira, die[+]den Coningh te Brussel verwillighde om de Societeyt in desen sijnen Staet t'aenveerden; P. Robertus Bellarminus, die[+]nae P. Ribadeneira seuen iaeren langh te Louen in S. Michiels prochie in't Latijn ghepreeckt heeft, en nae der handt Cardinael gheworden is; P. Franciscus Toletus, die vanden[+]Paus ghesonden wierdt om te staen ouer de her-roepinghe van sommighe verdoemde voorstellinghen, en niet langh daernae den rooden hoedt moest aenveerden; P. Campianus[+]ende vele andere Martelaers, als zijn Sothuellus, Thomas Garnettus, Walpolus, Ogilbaeus, Collinus, Constantius: die allegader de voncken van hunne ouergroote liefde Godts op den Nederlandtschen heerdt ghevat hebben, waer uyt

[+]*Verscheyden uytheymsche Patres hebben ons Nederlandt vereert:*

[+]*Ribadeneira,*

[+]*Bellarminus,*

[+]*Toletus,*

[+]*Campianus.*

naemaels het vier ontstaen is, 'twelck hen op den autaer vande martelie als eenen brandt-offer ter eeren Godts heel verslonden heeft.

Doch alle dese, als gheleenden huys-raedt, stellen wy gheerne wederom ouer aen wiese toekomen, om onse Prouincie+met haer eyghen haue te stofferen. Dese bevinde ick tweederleye: d'eene die hier te lande ghewonnen, maer elders ouerghevoert, ende ghelijck op eenen anderen grondt verplant zijn; d'andere, die hier te lande niet alleenlijck ghewonnen, maer oock ghebleuen zijn. Onder d'eerste zijn P. Mercurianus, Cornelius, Berchmannus, die wy aen Italien ouergheset hebben: P. Wischauen, Vinck, Daniel, die wy aen Sicilien gauen: P. Canisius, Cuuillonius, Goudanus, Del Rio, Ioannes Busaeus, Deckerius, Becanus, die nae Duytslandt ghinghen: P. Barzaeus, dien wy tot saeligheydt van soo menighe sielen aen Indien schoncken. Welcke allegader hoedaenighe mannen sy gheweest zijn, soude hier te langh vallen om te verhaelen, euen-wel en magh icker twee oft dry vande vernaemste niet verswijghen.

+Treffelijcke Nederlanders buyten 'slants,

+P. Petrus Canisius, te Nimmeghen in Gelderlandt gheboren, was niet alleenlijck den eersten onder alle de Nederlanders, die inde Societeyt quam, ende van P. Faber te Ceulen ontfanghen wierdt, maer bouen dien oock den eersten vande heele Societeyt, die oyt boecken in't licht gaf. Den Coningh Ferdinandus versocht op hem, dat hy eenen Catechismus schrijuen soude, 'twelck hy te Ween in Oostenrijck in't iaer 1554. dede. Dit was het eerste stuck wercks, waer in hy sijne ende der Societeyt gheleertheydt t'samen aen de wereldt met sulcken vernoeghen ten toone stelde, dat sich niemandt der nae-komelinghen en behoeft te schaemen, om op desen grondt-steen voort te bouwen.

+P. Petrus Canisius,

Hy wiert van S. Ignatius den eersten Prouinciael van Duytslandt ghestelt, en gaf sulck eenen luyster door de Noordtsche landen aen de Societeyt, dat hem d'onwetende voor den auteur vande Iesuiten hielen, en dese nu inde wandelinghe niet anders als Canisianen en noemden. Hy was soo schrickelijck aen de ketters, dat hem niemandt en derrede wederstaen; Melanchthon, Sneppius, Pistorius, Sarcerius, Bullingerus, Brentius, ende voort alle die ongaere voghels, in Lucifers schoot uytghebroeydt, moesten swichten alsse maer sijne redenen en hoorden: waerom hy oock van henlieden schimpsghewijse (hoe wel niet t'onrecht) *Canis Austriacus,* dat is, *den Oostenrijckschen hondt* ghenoemt wierdt, om dat hy oft ghedurigh voor de kudde CHRISTI teghen de woluen aenbaste, oft als eenen haesen-windt altoos op de bane was, om ketters te iaeghen, en sielen te vanghen. Soo groot was den roem van sijnen ijuer ende loffelijcke daeden, dat Princen, Coninghen, Keysers, iae oock Pausen selue, van hem ghetuyghden, dat hy den eenighen steun-stock was, waer op de Catholijcke Religie in Duytslandt was blijuen staen, ende noch rustede. De ketters (om een van hunne leughenen hier onder de waerheydt te voeyeren) plaghten te segghen, dat sonder Canisius het Pausdom om verre lagh. Wat daer af zy, den Roomschen Coningh Ferdinandus schreef hem immers toe, dat hy sijn Rijck door hem behouden hadde; alle de Bischoppen, Prelaten en Republijcken riepen om hem, om den brandt vande ketterijen te komen blusschen, oft immers te stutten; hy wierdt euen-sterck van alle Vniuersiteyten ende Dom-kercken versocht, om de Catholijcke waerheydt met disputeren en preken voor te staen; hy wierdt vanden Paus Pius den IV. aen de Princen van heel Duytslandt ghesonden, om die in't oudt ghelooue te staepelen. Waer mede

besigh zijnde, quam hy te Nimmeghen in sijn vader-landt, daer hy alle sijne vrienden wel hondert en twintigh in ghetal (die hem elck om 'tseerste ter tafelen noodden om te toeuen) dede alle de spijse in't gast-huys draeghen, om d'aerme lichamelijck, ende henlieden gheestelijck nae de siele te voeden, ghelijck het ghebeurde: wantse tot een toe allegaeder biechteden en communiceerden, en nae een vierigh vermaen dat hy hen voorhiel, aen hem de handt gauen datse noyt van't oudt Catholijck gheloue afstandt en souden doen. By Otho den Cardinael van Auspurg was hy in sulcken weerde, dat sich desen wel by wijlen vernederde om hem de voeten te wasschen: by den Cardinael Hosius soo wellekom, dat hy te Trenten sieck ligghende, soo hy Canisium maer en sagh aenkomen, uyt enckele blijdschap op staenden voet ghenas. Hoe wel daer vele zijn, die dit voor een mirakel (ghelijck noch meer andere dierghelijcke vremde uytkomsten) aenghenomen hebben. Hy stierf te Friburgh in Switserlandt, met grooten roem van heyligheyt, ende wierdt nae sijne doodt met verscheyden mirakelen van Godt vereert. 'tIs onseker, offer nae Godt en S. Ignatius iemandt anders is, aen wien de Societeyt, immers in Duytslandt, meerdere verbintenisse heeft, als aen Canisius.

[+]Sijnen broeder Theodoricus magh hier bykomen, dien den H. Ignatius stracks metten eersten aensien soo beminde, dat hy hem niet alleen inde Societeyt, maer ooc tot een gemeynsaem gheselschap in sijne kamer ontfongh. Hy regeerde vele iaeren de Collegien van Munchen, Dilingen en Ingolstadt: waer hy oudt van iaeren, en vol van verdiensten, ten hemel nae d'Enghelen voer, met welcker naem hy om d'onnooselheyt sijns leuens van groot en kleyn ouer al vereert was gheweest. Eene gheraecktheyt ontnam hem ganschelijck sijne memorie eenen tijdt langh voor de doodt, soo dat hem

[+]*Theodoricus Canisius,*

buyten de soete naemen IESVS en MARIA, die hy noch altoos inden mondt hadde, sijnen eyghen naem oock ontgaen was.

Ter wijle dese twee lichten inden Noorden uytschenen, ghingh P. Gaspar Barzaeus, gheboortigh van Ziericzee in[+]Zeelandt, de fackelen van sijne bernende liefde, door heel Oosten, tot Ormus in Persien toe, draeghen. P. Simon Rodrigues een vande thien eerste Patres ontfongh hem te Lisboa inde Societeyt, als tijdtlijcken Coadiuteur, in't selue iaer als Luther in Duytslandt stierf. Maer den gheest Godts, die hem in't herte woelde, stelde wel haest de keersse op haeren kandelaer, hy ghevoelt eenen inwendighen drift om te preken, hy derre't inen refter voor ons volck bestaen: 'ten hadde gheenen schick, hy doetse allegaeder met sijn' onghemaniertheyt lacchen. Ghevraeght dan zijnde van P. Simon, wat hem van sijne predikatie docht, Al en is't, andwoordde hy, voor dese reyse niet wel gheluckt, euen-wel sal ick noch een predikant worden. Waer by soo hy vastelijck bleef, en Simon nu sijnen ijuer begonst te mercken, doet hem Priester wijen, ende op de dorpen aende landtslieden preken. 'tWelck hy met sulcke beroerte vande herten dede, dat al het volck sich menighweruen voor sijne voeten wierp, om te biechten; inder voeghen dat hy wel onder-tusschen twintigh uren achtergaens daer mede besigh bleef. Dus sondt hem Simon nae Indien, om dat hy Xauerius, den eenen Apostel aen den anderen, behulpigh wesen soude. Noyt ghelijcker paer in onvermoeytheyt en ijuer. Goa was den eersten heerdt daer hy sijn vier soo stoockte, dat eer langh de heele stadt in brandt stondt. 'tscheen dat elck woordt (ghelijcker van Elias staet) *ghelijck eene fackele bernde,* oft wel, ghelijck den[+]Heere by Ieremias seght, *als eenen hamer* was *die de steenen morselt.* Noch de woeckeraers, noch d'onkuysche, noch de wraeckgierighe en konden 'tgheweldt van sijnen vierighen

[+]*P. Gaspar Barzaeus,*

[+]Eccli. 48. 1.
Ierem. 23. 29.

gheest wederstaen. Men sagh menighmael datse sich in volle kercke nae 'tsermoon aen sijne voeten wierpen. Maer noyt en blaeckte dit herte meer, dan als het binnen Ormus den strijdt aende sonden die'r ouertolligh waeren, ende aen de Sarasijnsche superstitien leuerde. Doen saghmen datter verscheyden koop-lieden, tot twintigh duysent kroonen al onrechtveerdigh gewonnen gheldt, seffens aen sijne voeten braghten, 'twelck hy by ghebreck van d'eyghenaers, allegader tot behoef vande aerme dede besteden. Doen saghmen dat hy in vollen daghe, met een hoop leer-kinderen uyt den catechismus, den Sarasijnschen tempel ghingh open breken, ende het kruys daer in planten. Al het Mahumetaensch ghespuys stondt en grimde ghelijck leeuwen, en ghelijcke-wel niemandt en derrede sich daer teghen stellen. Ick en ghelooue niet datter dierghelijck feyt noch een in heel Indien gheschiedt is: te meer dat den Coningh selue inde stadt teghenwoordigh was, en Barzaeus met sijne kinderen 'tveldt behiel, de Sarasijnen oft niet derrede, oft niet willende, den tempel voortaen tot hunne superstitie ghebruycken, die door't kruys CHRISTI (soo sy dit naemen) nu onteert was: waer ouer hy ten dienste der Christenen bleef. Doen saghmen dat de Ioden selue hem groote eere bewesen, ende de Sarasijnen den boordt van sijne kleederen, iae oock sijne voet-stappen kusten; soo groot was den roem van sijne heyligheyt, die als nu en als dan haere straelen al mede door prophetijen en mirakelen uytschoot. Aen eenen herdtneckighen Portugies ioegh hy eene swaere sieckte op den hals, tot dat hy sich biechtede, en niet langher: aen eenen anderen, die sijne wraeckgiericheyt niet en wilde laeten vaeren, voorseyde hy, dat hy eer langh te vergheefs om eenen Priester roepen soude. 'twelck 'sdaeghs daer nae ghebeurde, als hy haestelijck stierf, eer den biecht-vader by de

handt was. Hy wierdt in't Portugies prekende van eenen Sarasijnschen edel-man, die dese taele onbekent was, volkomenlijck verstaen, waerom sich dien oock tot ons ghelooue bekeerde. Hy stierf eyndelijck nae 'tbekeeren van ontallijcke sielen, Prouinciael ouer Indien, binnen Goa, daer hem nae eene vierighe predikatie, die alle herten ontstelt hadde, sijne krachten schier al staende begauen.

Alsoo groote, oft oock meerdere, mare van heyligheyt[+] ghingher achter P. Cornelius Wischauen, die een Mechelaer zijnde te Louen woonde, en nu veerthien iaeren dagh en nacht een scherp hayren-kleedt op sijnen ruggh droegh, eer hy aldaer inde Societeyt van P. Faber ontfanghen wierdt. Van doen af schenen sijne deughden soo hel, dat sijn leuen by gheschrifte onder den man liep. De aenkomste ende de woon-stede van d'onse wiert hem Godtlijck veropenbaert. Sijn' ootmoedigheydt was uytstekelijck, en wierdt noch meer van Faber gheoeffent, die hem in duysent manieren proefde: onder andere, daer hy nu een beiaert man en Priester was, by een ieghelijck bekent, dede hem met den sandt-looper inde handt aende slincke sijde vanden ionghen student Strada gaen, als hy ghingh preken. Dus verweckte sijn exempel Leonardum Kesselium, Nicolaum Goudanum, en Lanoium, Danielem Parebruck, Adrianum Adriani, Maximilianum Capella, ende meer andere vande treffelijckste ionghmans der Vniuersiteyt, om hem inde Societeyt te volghen. Sijne reynigheyt heeft hy tot den eynde toe onbevleckt bewaert: waer toe hy oock elck een met sulcken ghewight van krachtighe redenen vermaende, datter ontallijcke soo in kloosters als inde wereldt de selue onderhielen. Als hy te Messinen in Sicilien Nouicie-meester was, gingh den roep achter stadt, datter noch weduwe, noch ionghe dochter (hoe houwens ghesint sy oock waren) hem

[+] *Cornelius VVischauen,*

maer eens te woorde stondt, of haeren lust en verghingh, en begonst Gode in suyuerheydt te dienen. Dus gheviel het datter dry edele ionghvrouwen, die alreede verlooft waren, willende daer van eene proeue nemen, ghelijcker handt al-kaecks by hem te biechte quamen. Maer 'tiockspel verkeerde terstondt in ernst. D'eene voor ende d'andere nae, soo hy elck verboodt aen haer ghesellinne te segghen hoese ghevaren waren, veranderde op staenden voet van sin, en keerde nae huys met opset vanden Bruydegom CHRISTO voort aen te hanghen. Dit gaf een groot gherucht inde stadt; maer noch wel soo groot 'tghene in een' ijdel-tuyte ghebeurde, die om de schoonheyt van haer ghekrolt hayr al te hoogen moedt in haren boesem voerde, noch van't suyuer oft cloosterlijc leuen en wilde verstaen. Hy en sprack haer maer eens aen, en voorseyde datse eer langh dese hooveerdigheydt in't selue hayr bekoopen soude: weynigh tijdt daer nae viel het heel uyt, en sy nu kaluwe zijnde, sagh niet schoonder, als haere schaemte met eene cloosterlijcke wiele te bedecken.

[+]Desen man was soo vermaert om de kracht, waer mede hy de duyuelen verdreef, dat het noodigh is gheweest (sooder van alle kanten te groote menighte van besetene menschen aenquam) om 'tghewoels ende gheruchts wille, voor[+]een poose-tijdts dit werck te staken. Onder vele bekeeringen, die hy door het insien vander menschen herten dede, is wel de vernaemste van dien dooden gheweest, die om de wille van eene quaede biechte door hem berispt aen sijne voeten doodt viel, ende van hem wederom ten leuen verweckt wierdt, om voortaen beter te biechten ende te leuen. P. Cornelius verscheydde eyndelijck te Loretten met soo schoonen ghelaet nae sijn' aflijuigheydt, dat ieder een uyt de ghestalte des lichaems, de heyligheydt sijner siele ghenoeghsaem speurde.

[+]Histor. Soc. p. 2. l. 1.

[+]Beyerlinck in Theatro.

De twee Nicolai, Goudamus en Lanoius, zijn groote lichten[+] van onse Societeyt in dese landen geweest. Den eersten was Pastoor te Berghen op Zoom, den anderen (die oock van den eersten tot de Religie getrocken wiert) was Canonick te Veurne, eerse het vendel vanden H. Ignatius volghden. Goudanus en hadde sijns ghelijcke niet in't predicken en disputeren teghen de ketters, waerom hy oock door versoeck van den Rooms-Coningh Ferdinandus nae Worms teghen Melanchthon ende d'andere sectarissen ghesonden wierdt. Nae dat hy te Venetien d'eerste fondamenten van 'tCollegie gheworpen hadde, soo las hy de Godtheyt inde principaelste Vniuersiteyten van Duytslandt, die hem elck om 'tstercste versochten. Den Paus Pius den IV. hadde sulcken ghevoelen van sijne deughdt ende gheleertheydt, dat hy hem als sijnen Apostolischen Ghesandt nae Schotlandt schickte, om de Coninghinne Maria Stuart ouer de doodt van haeren man Franciscus den II. Coningh van Vranckrijck te troosten, ende t'samen de Catholijcke Religie (die'r grootelijcks begonst te hellen) met sijnen ijuer eenighsins teghen den val t'ondersetten. Hy stierf in't iaer 1565. nae dat hy eenighen tijdt te Louen de H. Schriftuere uytgheleght, ende d'Academie met sijne Latijnsche vermaningen sterckelijck tot de deughdt verweckt hadde. Lanoius bediende twee-mael[+] in sijnen tijdt 'tProuinciaelschap van Duytslandt, en was in sulcken achtbaerheyt by onse Patres van d'eerste generale Congregatie, dat hy oock eene stemme kreegh, om nae de doodt van Ignatius de heele Societeyt te regeren.

[+]Nicolaus Goudanus,

[+]Nicolaus Lanoius,

P. Leonardus Kesselius, die van Louen, en Daniel Parebruck,[+]die van Dender-monde was, ghelijckse als tweelinghen beyde op eenen dagh aen de Societeyt gheboren wierden, alsoo waerense aen malckanderen oock heel ghelijck in manieren. Leonardus was Ouerste van d'onse te Ceulen,

[+]*Leonardus Kesselius, en Daniel Parebruck,*

als hy nu eenen Religieus van eene doodtlijcke sieckte, dan eenen beseten mensch, beyde ter wijle sy hunne biechte aen hem spraken, ghenas. Hy versterckte P. Iacobum Ledesma in sijnen roep, als hy nu begonst te twijffelen, midts hy hem tweemael op de verborgen gedachten sijns herten; eens den wille Godts bequamelijck te kennen gaf, en andermael oock van sijne suyverheydt en volherdigheyt versekerde. Hy ghenoot het voordeel, dat hy den H. Ignatium in sienlijcken schijn mirakeleuselijck te Ceulen in sijne kamer moght eenen tijdt langh aenspreken, die nochtans op den seluen stondt te Roomen was. Hy droegh sijnen ijuer onder tusschen nae Nimmegen, daer't sich tot een Collegie liet aensien: dan soo hy nu d'ooghen aen de moeye van P. Canisius ghesloten hadde, soo wierdt hy vanden Magistraet, door het opruyen vanden Borgher-meester, ter stadt uyt ghesonden, uyt reden dat dese goedtvruchtighe vrouwe een huys tot wooninghe aen de Societeyt gheschoncken hadde. Doch 'tlieper al wat vremdt af met den roervinck van dit onghelijck, den welcken eer langh stierf, nae dat hy een deerlijck treur-spel in sijne twee soonen ghesien hadde, die malckanderen in een gheschil vermoordden. Eenen anderen Schepen, die de uytsprake van't ongherechtigh ballinghschap en sententie dede, kreegh eene teeringhe, en gaf ten laetsten sijnen gheest in wanhopigheydt. Leonardus verscheydde van dese wereldt binnen Ceulen, daer hy tot sijne doodt toe Rector was. Maer Daniel in Sicilien, nae dat hy in dat eylandt te Palermo, te Catania, te Montereal (daer hy 'tCollegie regeerde) ende door den heelen Mamertijnschen streeck met eenen onbluschelijcken ijuer de saligheydt der sielen vervoordert, ende den dagh van sijne doodt langh te voren wel bescheydelijck voorseydt hadde. By dese komen de twee Busaei,

Ioannes en Theodorus, Vinckius, Deckerius, Bonartius, ende die onlanghs te Roomen stierf, P. Cornelius à Lapide,[+]van wien Iacobus Iansonius een vermaert Doctoor van Louen plagh te segghen, dat hy eenen schat van wijsheydt ende godtvruchtigheyt was: 'twelck oock sijne menighvuldighe boecken, die hy op de heylighe Schriftuere heeft laten uytgaen, ghenoeghsaem betoonen. Item Theodorus Gerardi[+]eenen Amsterdammer, die, nae dat hy te Louen d'eerste eere met alle mans toestemmen (niemandt uytghenomen) inde promotie ontfanghen hadde, nae Roomen ghingh, en vanden H. Ignatius inde Societeyt aenveerdt wierdt; daer hy onder 'tbeleydt van dien grooten Doctoor Olauius soo wel inde Godtlijcke wetenschappen aennaem, datter in't heel Roomsch Seminarie niemandt met hem te verghelijcken en was. P. Laines schickte hem in't gheselschap van Pater Petrus Canisius, die als Paus-ghesandt nae Polen ghingh, om de Catholijcke Religie inden rijcksdagh aldaer te houden staen: dat hy stierf op wegh te Ween, tusschen 'tghesangh der Enghelen, van't welck hy aen Theodoricus Canisius seyde: *Ick hoore der Enghelen sangh; Canisi, komt mede. Ick hoore der Enghelen sangh.*

[+]*Cornelius à Lapide,*

[+]*Theodorus Gerardi,*

Tot noch toe de Neder-Duytsche Patres, die buyten 'slandts vande Societeyt ghebruyckt, en schier allegader gestoruen zijn: want vanden Godtsalighen Ioannes Berchmans[+](wien Diest aen den wereldt, maer Roomen als eenen anderen Aloysium aen den hemel gaf) wil ick hier swijghen, om dat sijn wonderbaer leuen ende heyligheydt in onse moederlijcke taele beschreuen ouer al in handen is, waer op ick den Leser aenwijse, om dat wy de grootte van sijne deughden met dit kleyn verhael niet en souden verkorten.

[+]*Ioannes Berchmans.*

Onder de ghene die den verwilderden wijngaert van

+ hun vader-landt met besonderen arbeydt bevrocht, oft met uytnemenden schijn van deughden vereert hebben, vertoont sich eerst P. Adrianus Adriani de Witte een Antwerpenaer, aen den welcken S. Ignatius om de suyuerheyt sijner siele den naem van eenen aerdschen Enghel plagh te gheuen. 'tScheen dat hy Godt tot sijnen wille hadde, om alles door 'tghebedt te verweruen. 'sDaeghs eer hy van een swaer accident ghesneden moest worden, badt hy den Heere om ghesondtheyt, ende op staenden voet hoorde eene Godtlijcke stemme, *Zijt ghesondt:* waer by op den seluen ooghen-blick oock ghenas. Door desen middel verloste hy een dry-iaerigh kindt van spoocksel der duyuelen, en niet langh daer nae des selfs meerder-iaerighen broeder van dierghelijcke quellinghe der swarte gheesten. Als hy ghevraeght zijnde van Adelheydis Lutens, Clarisse te Louen, hoese de duyuelen bescheeden soude, die haer sonder ophouden, nu op't doodt bedde de ghedenckenisse vande voorleden sonden met swaere bekoringhe quamen ververschen en verwijtelijck opworpen, voor andwoorde gegeuen hadde, datse die by hem seynden soude; stierf wel de goede Religieuse den seluen nacht eene gheruste doodt, maer hy moeste de ballen betaelen. Want ter seluer ure als sy verscheydde, quamen hem de duystere voghels bespringhen, ghelijck hy inden morghen-stondt aen een Susterken vertelde, die inden ingangh vande kercke tot hem quam aengheloopen, om de doodt van d'ouerledene te boodschappen. Eer dese haeren mondt konde open doen, nam haer de boodschap af, en seyde: Ick weet datse ghepasseert is; haeren doodt-strijdt hebbe ick te nacht teghen de duyuelen uytghestaen: nu ter tijdt is sy in't Vaghe-vier, dan nae dry daghen salse daer van ontslaghen worden, en ten hemel vaeren. Wat desen man inde beghinselen der Societeyt

+Treffelijcke Nederlanders binnen 'slandts: Adrianus Adriani.

te Louen ghedaen en gheleden, met wat eenen roem van heyligheyt en vruchten der sielen in dese Vniuersiteyt verkeert heeft, in hoe groote weerde ende achtbaerheydt hy by de Doctoren gheweest is; suldy in't eerste ende in't vierde Capitel deses Boecks vinden, daer wy den Leser henen seynden, om hem met gheene onnoodige herhalinghen te vervelen. Hy ontsliep salighlijck in den Heere te Louen in't iaer 1581. en wierdt schier vande heele Vniuersiteyt met eenen al-ghemeynen rouw uytghedraghen.

Twee iaeren voor hem stieruen ter seluer plaetse van eene[+]peste, die'r vele duysenden mede sleypte, den Rector van't Collegie P. Ioannes Gulielmi van Haerlem, die met Bellarminus de Godtheyt gheleert hadde, ende een man was in de Griecksche ende Hebreeuwsche taele sonderlingh ervaeren: P. Vrsmarus Goossens, die van S. Ignatius den eersten Rector van't Collegie te Praeg ghestelt wierdt, ende d'Abdije van Liessies met de gheestelijcke Exercitien soo wel oeffende: P. Reynerus Reyneri, die van onlanghs Rector t'Antwerpen, nu ballingh te Louen, de plaetse vanden ouerledenen Ouersten aldaer vulde: P. Ioannes Astensis, dien vermaerden Predikant van Antwerpen, en Belijder van Nimmeghen, den welcken nu Rector van Maestricht zijnde, de ketterije al mede verdreef, om by soo vele treffelijcke mannen sijn graf te vinden: en, die om sijnen onverghelijckelijcken ijuer teghen de ketters wel hadde mogen voor aen staen, P. Andreas Boccatius een Vries-man. Hoe moede[+] en mat van arbeydt desen was, hiel hy sich euen-wel altoos met broodt, slechten visch en waeter te vrede; hy en sliep noyt anders als op een berdt, ten hooghste ghebruyckte hy by wijlen wat stroys, noch dagh noch nacht iaer uyt, iaer in, en queet hy 'thayren kleedt, dat hy op sijn lijf droegh. Men heeft voor seker ghehouden, dat Godt sijne

[+]*Andere die te Louen van de peste steruen:*

[+]*Andreas Boccatius,*

heyligheyt met verweckinghe van eenen dooden heeft willen vereeren. Ioannes Bartel een iongh-gesel lagh nu op stroy den tweeden dagh, om daedelijck begrauen te worden, alsmen met groote verwonderinghe op eene van sijne wanghen een roodt plecksken ghewaer wierdt. Waer ouer soo P. Baccatius gheroepen, 'tlijck dede staen, ende het volck allegader met hem twee daghen in't ghebedt volherde, recht sich den dooden op, en keert nae 'tleuen. Ieder een wierdt van vervaertheyt bestaen, de welcke allenghskens tot soo veel grooter verwonderinghe quam, hoese met vremdere selsaemheden meerdere ende oogh-schijnelijcke veranderinghe in sijn leuen ende manieren van doen saghen. Daer hy te voren eenen moedtwillighen ende onghelaeten gast was, leefde nu niet alleen in alle stilte en seeghbaerheydt, maer strafte met sulck eene kracht van woorden de wulpsheyt van d'onghebondene ieught, datter niemandt aen en twijfelde, of hy en hadde in d'andere wereldt gheweest, en ghesien wat daer nae dit leuen omghingh. 'tWelck dies te stercker van alle man aenghenomen wierdt, om dat hy sedert de verrijsenisse verscheyden taelen volkomenlijck sprack, daer hy nochtans gheen' andere, als die van sijne moeder, oyt gheleert en hadde. Hy voer sterck in teghen alle vrouwachtighe Priesters, en voorseyde, dat, ghelijck Godt door gheen' andere sonde meer op de menschen vergramt en was, alsoo den tijdt aenstondt, datmen, om de weynigheyt van d'ouerblijfselen, wel alle de Gheestelijckheyt aen een tafel soude konnen setten. Maer dat P. Boccatius en sijne mede-ghesellen mannen waeren, die van Godt aen de wereldt gheiont waeren, om de duysternissen der dolinghen uyt der menschen herten te verdrijuen. Dit is dien Boccatius, van wiens onversaefden moedt in de beeldt-storminghe van Leeuwaerden, ende

onse uytseyndinghe van Antwerpen, elders ghesproken is. Nae dat hy in Pruyssen ende Neder-landt grootelijcks ghe-arbeyt hadde, en nu in plaetse vande verdiende ruste, versocht nae Indien te moghen reysen, wierdt hy van Godt tot d'eeuwighe ruste, neffens de voornoemde Patres, te Louen gheroepen.

Van ghelijcken ijuer teghen de ketters was P. Henricus[+]Dionysij, den Apostel (soo sy hem noemden) van Maestricht. Desen, hoe wel van Nimmeghen geboortigh, preeckte in't Hoogh-duyts te Ceulen, met grooten toe-loop inden Dom, en las inde selue stadt de Theologie, inde welcke Doctoor zijnde, wierdt hy met hoffelijcke cerimonien Rectoor vande Vniuersiteyt te Dilingen ghestelt. Maer verliet dese weerdigheydt, en quam te Maestricht in Duc d'Alues tijden, van wien hy oock belet wierdt, om met den Cardinael Hosius (die sterck om hem aenhiel) nae Pruyssen te gaen. Dit is den eenighen Iesuit, diemen weet dat Duc d'Alue besinde, en dit noch meer uyt eygene bate, als uyt liefde: mits hy seyde, dat hy sich van de stadt meer met eenen P. Dionysij, als met het heel garnisoen versekerde: in sulcken achte was hy by d'inwoonders. Hy donderde soo heftigh teghen de ketters in sijne predikatien, dat hy om d'enghde der kercken, ghenoodsaeckt wierdt onder den blaeuwen hemel te preken, daer hy nae en wederom vanden stoel tusschen een rot ghewapende kool-draghers gheleydt wierdt, die altoos bereydt waeren, teghen den op-loop der Geusen, om 'tleuen voor hunnen Apostel, met vergietinghe des bloedts, by te setten. Hem borste een' adere door 'tgheweldt van prediken, waer van soo hy de teeringhe laedde, en dieshaluen daghelijcks totter doodt toe gheyten melck dronck, dat hem een stom-gheborene ionghe-dochter aenbracht; heeft aen dese sijne wel-doenster eene mira-

[+]Henricus Dionysij,

keleuse danckbaerheyt bewesen, als hy met groot licht omschenen, de selue nae sijn' aflijuigheyt is komen besoecken, ende 'tvry ghebruyck haerder tonghe met bescheydelijcke sprake ghegheuen heeft. Eene seldsaeme sake ghebeurde twee iaeren nae sijne doodt, als Nicolaus Stratius den Deken van S. Seruaes stierf. Sy waren't eens gheweest alsse noch beyde leefden, datse doodt in een graf by den anderen ligghen souden. Dus alsmen voor den laetst-ghestoruen Stratius 'tgraf soude gaen maken, heeftmen 'tselue, eerder iemandt de handt aen stack, niet alleenlijck open ghevonden, maer oock de kiste van P. Dionysij iuyst soo veel vande plaetse verschouen, datter die van sijnen vriendt konde neffens ligghen. De heele stadt was ghetuyghe van dese wondernisse, en schreefse de heyligheyt van haeren Apostel toe.

Wy naerderen allenghskens tot onse kennisse, om van de mannen te spreken, welcker deughden ende heyligheyt[+] wy voor onse ooghen ghesien hebben. P. Franciscus Costerus, van Mechelen gheboren, was den laetsten van alle de Neder-landers, die met onse H. Vader Ignatius te Roomen verkeert hadden, ende ouer twintigh iaeren te Brussel stierf. Wat al wercks en heeft hy niet t'samen op eenen tijdt omhelst, ende loffelijck uytghevoert? hy was Prouinciael, eerst vanden Rhijn-stroom, nae der handt tweemael van dese Neder-landen: welcken tijdt ghedueren de, soo preeckte hy dickwils drymael 'sdaeghs, en hoorde onvermoeyelijck biechte, en schreef menighte van boecken, en disputeerde daeghelijcks met de ketters: en dit al onvermindert, en ghingh noyt sonder hayren kleedt, oft en liet achter sijne menighvuldighe disciplinen. Gheene sorghe en heeft oyt sijnen ghewoonlijcken slaep benomen, gheene vermoeytheyt den seluen oyt bouen de ghesette ure van opstaen verlenght; al en was hy oock maer, uyt reden van

[+] *Franciscus Costerus,*

beletselen, inden midden-nacht nae sijne ruste ghegaen: soo gheset was hy van ghemoedt, soo puntigh in sijnen reghel. Hy plagh te segghen, dat hem sijn' ouders van ionghs af aende Moeder Godts opghedraghen hadden, waer uyt sijn' uytstekelijcke ghesintheyt tot de selue sproot, die hem dreef om d'eerste Sodaliteyten in sijne Prouincien op te rechten, ende haere eere nae vermoghen ouer al te verbreyden. Den loon van sijne liefde tot de suyuere Maghet ende Moeder, schijnt dat sijne reynigheyt gheweest is, die hy soo onbevleckt tot den uytersten ouderdom van acht-en-tachtentigh iaeren bewaert heeft, dat hy, nae sijn eyghen belijden, sijn heel leuen langh niet een' ontstellinghe der natuere, iae niet een' onkuysche ghedachte en ghevoelde. 'tWelck dies te meer staet te verwonderen, om dat hy tusschen soo veel reysens en rotsens, soo veel wakens en brakens, soo veel schrijuens en vrijuens, in allen dien tijdt niet eenen onghesonden dagh ghehadt en heeft. Als hy sijn leuen nu ten eynde sagh gaen, en van iemandt der omstaenders ghevraeght wierdt, of hy oock ghewilligh stierf, andwoordde hy met den H. Ambrosius: *Ick hebbe soo gheleeft, dat ick my dies niet en hoeue te schaemen; te steruen en vreese ick niet, want ick eenen goedertieren Heere hebbe.* Men las hem tot sijnen troost den neghentighsten Psalm van Dauid, wiens veerskens allegader soo hy beleedt dat tot een toe in hem volbracht waeren, ghekomen zijnde tot het laetste: *Met langhheyt der daghen sal ick hem vervullen, en hem vertoonen mijne saligheyt:* 'tEerste deel, seyde hy, nu soo verre bouen de tachtentigh zijnde, is my al mede gheworden; het ander verwachte ick vanden Heere. Waer op als hy tot eene vaste hope sijner saligheyt verweckt wierdt, seyde hy met een bly ghemoedt dat hy gheenssins daer aen en twijfelde. Dus betaelde hy te Brussel de schult der sterffelijckheyt uyt laute-

ren ouderdom aen de natuere, nae dat hy seuen-en-sestigh iaeren met sulcken naem van heyligheydt inde Societeyt gheleeft hadde, datter oock heele cloosters hunne roosen-hoeykens en medalien naemaels sonden, om aen sijn doodt lichaem tot bewijs van eerbiedinghe, te strijcken.

[+]'tSelue Collegie van Brussel sondt in korten tusschen-loop van tijden P. Thomam Saillium nae den hemel, eenen man dien 'theel Hof, daer hy biecht-vader van was, niet anders als Den heylighen Pater en noemde. Hy hadde voor desen eenen onghelooуelijcken arbeydt in Moscouien uytghestaen, als hy dagh ende nacht in duysent perijckelen sijns leuens tusschen bosch-roouers ende straet-schenders, elf maenden langh sonder eens uyt sijne kleederen te gaen, de woeste wildernissen door-liep, om dit onghemaniert volck door de wetten CHRISTI te fatsoeneren. D'onghesondtheydt, die hyer haelde, gaf oorsake aen sijne wederkomste in't vaderlandt, daer hy biecht-vader vanden Prince van Parme zijnde, de Missie van 't legher instelde, ende neffens de selue 'tCollegie van Brussel vele iaeren regeerde. Nae d'aflijuigheydt vanden Prince (aen wien hy d'ooghen binnen Atrecht sloot) als nu de landen aen den Archshertoghe Albertus by houwelijck toequamen, is hy van desen met den Admirante nae den Keyser, den Coningh van Polen, ende den Archshertoghe Ferdinandus (die naemaels oock Keyser den tweeden van dien naem wierdt) ghesonden. Eenighe iaeren daer nae wierdt hy nae Parijs van den seluen gheschickt, in't gheselschap vande ghesanten die derwaerts ghinghen, om den peys tusschen de twee kroonen Spaignen en Vranckrijck te treffen. Hy las daghelijcks bouen de groote Ghetijden noch die van Onse Lieue Vrouwe, wiens uytnemenden dienaer hy was. Noyt en ghingh hy ten huyse uyt, of hy en eyschte van haer de benedictie

[+]*Thomas Sailly,*

door eenen kus van haer beeldt, noyt en verlieper dagh of hy las haer een roosen-hoeyken op sijne bloote knien; noyt, of hy en keerde sich (waer hy oock was buyten 'slandts, oft in't legher) met een besonder ghebedt nae Onse Lieue Vrouwe van Hal. Als hy eens op sekeren tijdt in doodts noodt was, om de menighte van 't bloedt, dat hem uyt een ghebor sten' adere af-liep, dede hy eene belofte ter eere van Onse Lieue Vrouwe van Scherpen-heuuel, en sagh de heylighe Moeder tot hem komen, die inde teghenwoordigheyt van S. Barbara aen Christus haeren sone seyde: *Laeten wy desen onsen dienaer noch eenen tijdt langh leuen.* Hy sliep menighmael op de harde aerde, met een hayren kleedt op sijnen ruggh, ende een scherp-puntigh kruys op sijn borst. Allen sijnen leghen tijdt, besonder 'ssondaeghs en 'sheylighs-daeghs, besteedde hy in't ghebedt: om 't welck aendachtelijck te moghen doen, oeffende hy sich ghestadigh inde deught van maetigheydt en soberheydt. Hy voorsagh ende voorseyde sijne doodt, die hy schier aen den autaer in't Hof nae de H. Communie stierf: doch hadde soo veel respijts, datmen hem t'huys droegh; 'tghene hy op d'Infante versocht, die anderssins gheerne ghesien hadde, dat hy sijnen salighen gheest inde teghenwoordigheydt der Houelinghen aen Godt wederom ghegheuen hadde.

P. Ioannes Hamelius, en P. Leonardus Lessius waeren met[+]een gelijck accoord van deughdtsaemheyt en geleertheyt in de professie vande Godtheyt te Louen ghepaert; maer wierden gescheyden, als Ioannes de behaelijcke sieckte by eenen krancken vattede, dien hy inde peste bystondt, ende korts daer nae verscheydde; als hy te voren sijnen goeden Engel aen't voeten-eynde hadde sien staen. Hy was van Brusselsche ouders in Zeelandt gheboren; maer Leonardus van[+]Brecht, een dorp in Brabandt, leefde nae hem langhe iae-

[+]*Ioannes Hamelius,*

[+]*Leonardus Lessius,*

ren, ende scheen uyt de heele wereldt door met sijn diepsinnigh ende nochtans klaer verstandt: 'twelck niet alleen dickwils vanden Prince der landen Albertus in verscheyden swaere saken, maer ouer al van Cardinaelen, Bischoppen ende gheleerde mannen raedt ghevraeght wierdt. Den Paus Paulus den V. hebbende sijnen boeck vande Pauselijcke maght ghelesen: *Dit is,* seyde hy, *den man die sijnen vijandt vanght.* Wederom als hem een seker Auteur *De Iustitia & Iure* aenghepresen wierdt, sloegh hy sijne handt op Lessius die voor hem lagh, en seyde, *Desen heeft het punt ghetroffen.* Hy wierdt van P. Laurentius Norwegus (diemen den Vischer der sielen noemde) tot de Societeyt ghetrocken, als hy nu d'eerste plaetse onder de ghemeesterde inde Philosophie bekomen hadde. Sijn leuen en is anders niet als een ghedueriqh studeren en bidden gheweest, soo langh als het de swackheydt toeliet, die hy met weynigh voedtsels tusschen vele sieckten in een uytghemerghelt lichaem seer soberlijck onderhiel. De dry laetste iaeren, als hy swaerlijck vanden steen ghepijnight wierdt, braght hy schier in enckel ghebedt en toesuchtinghe tot Godt ouer: in den welcken hy, buyten alle verlichtinghe van Medicijnen, sijnen troost nu alleen totter doodt toe vondt. Soo verduldigh als hy in sijne pijnen en sieckten was, soo langh-moedigh ende vreedsaem was hy oock in alle vervolginghen gheweest, die teghen sijne leeringhe opstonden: noyt en hoordemen een toornigh oft auerechts woordt uyt sijnen mondt teghen partije gaen, iae verschoonde de selue allessins, en socht het onghelijck dat hyer af ontfongh, met eere en ghedienstigheydt te verghelden. Euen-eens ghelijckmen noch heden-sdaeghs nae sijne doodt siet, dat hy d'ongunste van sommighe, die sijne leeringhe op een nieuw gaen laken, met weldaeden ende wondere wercken, die

met grooten roem van sijne heyligheydt onder den man ghestroydt worden, schijnt te betaelen.

P. Martinus Antonius Delrio, ende P. Carolus Scribani[+]waeren den eenen van Spaensche, den anderen van Italiaensche af-komste: den desen te Brussel, den dien t'Antwerpen, ende van deghelijcke ouders gheboren, en malckanderen in kloeckheydt ende oeffeninghe van verstanden seer ghelijck; behoudelijck dat sich Scribani, om der regeringhe wille, die hy seuen-en-twintigh iaeren langh, soo Prouinciael als Rector t'Antwerpen ende te Brussel achtergaens bediende, meer tot d'uytwendighe bekommeringhe begheuen moest; maer Delrio ghedueriger aen de studien by de boecken bleef: daer hy van ionghs af sulcken ijuer toe hadde, dat den gheleerden Lipsius van hem ghetuyghde, van niemandt sijns ghelijcks oyt ghelesen, ghehoort, oft verstaen te hebben, die'r soo vele met aendacht doorloopen hadde, waerom den seluen hem oock *'tMirakel van sijnen tijdt* plagh te noemen. Ten een-en-twintigh iaeren begonst hy boecken te schrijuen, en wierdt soo vroegh Raedts-heere van Brabandt ghemaeckt, dat hy oock voor d'acht-en-twintigh des Coninghs Fiscael was, ende by wijlen de plaetse vanden Cancellier hiel. Onder 'tdecksel van met den Coningh ouer ghewightighe saken te handelen, kreegh hy vanden Prince van Parme verlof, om nae Spaignen te reysen, daer hy sijn afscheydt vande wereldt nam, ende begaf sich tot den dienst Godts inde Societeyt: in de welcke hy vele iaeren te Luyck, te Douay, te Gratz, te Salamanca, maer sonderlingh te Louen, met preken, ende de Godtheyt te leeren, ouerghebraght heeft; tot dat hy eyndelijck in't iaer acht vanden steen ouerwonnen, sijnen gheest gaf, dry iaeren omtrent nae dat sijnen grooten vriendt Lipsius (dien hy met sijne kraghtighe brieuen uyt

[+]*Martinus Antonius Delrio,*

Hollandt nae Brabandt ghetrocken hadde) voorgegaen was.

+Maer Scribani leefde tot het iaer neghen-en-twintigh, en spreyde middeler tijdt den roem van sijnen grooten moedt ende vromigheydt door heel Europen tot Princen ende Cardinaelen, tot Keur-vorsten ende Coninghen, tot Keysers ende Pausen toe, die hem menighweruen met hunne brieuen vereerden, ende tot onderhoudinghe van eene ghemeynsaeme vriendtschap seer hertelijck noodden. Dry dinghen, die anderssins noode paeren, hadde hy t'samen ghevoeght, een grootheydt van herten met diepe oodtmoedigheydt, ontsagghelijcke achtbaerheydt met spraecksaeme ghemeynsaemheydt, gheduerighe bekommeringhen met onverbrokene inghekeertheydt des gheests. Hier by was hy met een onghelooуelijck betrouwen op Godt begaeft, waer mede hy sich derrede d'alderswaerste saken onderwinden, ende sonder schijn van menschelijcke hulpe gheluckighlijck uytvoeren. Meer als eens heeft hy door sijn ghebedt iuyst soo vele aelmoessen ontfanghen, als hem op den seluen dagh oft tot betaelinge vande praemende schulden, oft tot onderhoudt van 't huys noodtwendigh waeren. Hy was in sulcken weerde by den Keyser Ferdinandus den II. dat desen van alle Nederlanders, die hem quamen groeten, nae sijne ghesondtheydt vraeghde, en soude hem nae Duytslandt gheroepen hebben, indien hem Nederlandt hadde willen deruen. Den Coningh van Spaignen beklaeghde sich (sijns aengaende) ouer twee saken: d'eerste, dat de beraedighe wijsheydt van Scribani soo verre van hem in Nederlandt gheleghen was; de tweede, dat hy de gheheymenissen van sijnen *Politicus Christianus* in't licht hadde doen uytgaen, die hy wel ghewenscht hadde alleen te weten. Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck, in plaetse van sijn *Amphitheatrum honoris* te branden, daer

+*Carolus Scribani.*

hem onse vijanden toe opslockten, gaf hem met opene brieuen d'eere van sijnen borgher en naturel van Vranckrijck te zijn. Den Apostolischen Nuntius Carafa quam tot gheen ander eynde uyt Duytslandt, als om hem te besoecken. Hoe loffelijck plegen den Archshertoghe Albertus, den Beyer-vorst Maximilianus, den Hertoghe van Nieuwburgh Wolfgangus Gulielmus van hem te sprken? hoe dickwils wierdt hy vanden Cardinael de la Cuena, ende den Marquis Spinola, oock op eenen dagh, iae inden nacht selue, om raedt van ghewightighe saken besocht? wat eenen toeloop wasser daghelijcks tot hem van Heeren, Princen en Princessen, om hunne gheschillen neder te legghen? 'tGhebeurde eens dat hy binnen den tijdt van veerthien daghen dertigh processen tusschen Princelijcke huysen nederleghde. hy scheen geboren te zijn om alle gheschillen tot een goedt accoordt te brenghen, oock wierdt van alle kanten versocht om den goeden-man te zijn, en peys te maken. Buyten eene reyse, als hem d'Infante Isabella dede roepen, en stelde hy noyt sijnen voet in't Hof, en niet-te-min liepen hem alle houelingen nae, om sijnen raedt te ghenieten. Hoe hy d'eere meer vloodt, hoese hem meer socht, al euen eens ghelijck de schaduwe, volght ghyse nae, soo ontlooptse v, ontloopt ghyse, soo volghtse v nae. De moghende vrienden toonden hunne gheneghentheydt, nu om hem Bischop, dan om Cardinael te maken; maer alsse daghen met wat eene vervremtheyt hy sulcks verwierp, uyt vreese van voordere vijandtschap, lieten hun opstel en ghedachten varen. Tusschen alle beletselen die hem t'alle kanten ouervielen, en liet hy noch de penne varen om verscheyden boecken te schrijuen, noch sijne ghewoonelijcke ghebeden en sacrificien der Misse; gheduerende de welcke scheen sijn herte van teere deuotie in traenen te smilten. Hy sleypte eene langhduerighe sieckte dry

iaeren voor sijne doodt: waer by soo d'Infante verstondt datter een pleuris toegheslaghen was, sondtse metter haest iemandt met een poeyerken daer haeren vader Philippus den II. wel eertijdts in ghelijcken gheval bate by ghevonden hadde. Dan het quam al te laet, als hy nu deser wereldt op S. Ians-dagh den 24. Iunij was ouerleden; nae dat hy sijne aenstaende doodt eenigen tijdt te voren aen d'een en d'ander voorseydt hadde. Hy seyde (soo't scheen) iockswijse aen Pater Philippus Bultinck die hem quam groeten, om nae Mechelen te verreysen, *VVel aen Pater, wy moeten t'samen nae den hemel gaen;* doch het woort greep stadt: want als ettelijcke maenden daer nae te Mechelen gheboodtschapt wierdt dat P. Scribani 'sdaeghs te voren verscheyden was, soo seyde den Pater: *VVel hoe? ick moest mede steruen.* Nauwelijck hadde hy soo luttel woorden voortghebracht, of hem berste een' adere in't lijf, en gaf sulcken ouervloedighen bloedt ouer, dat hy schier voor 'tontfanghen des heyligen Oliesels noch daer in versmachtede. Desghelijcks ghebeurde met de Marquise de S. Remy, aen de welcke hy tot troost van haer lijden, datse hem t'Antwerpen klaeghde, het aenstaende eynde met dese woorden te kennen gaf: *Ick sal haest voorgaen, en binnen ses weken suldy my volghen.* Effen soo is't gheschiedt. Sy gaet wel te passie nae Dixmuyden in Vlaenderen, en wort daer sieck: noch en wasser gheen achterdencken van steruen; dan alsoo haest de tijdinge quam dat P. Scribani ghepasseert was, soo keerde sy haer tot den Pensionaris der stede die'r by stondt, en seyde: *Nu is't doch met my ghedaen: want P. Schribani en heeft my niet meer als ses weken leuens nae sijne doodt ghegheuen.* Dus ghingh sy haer stellen om te steruen, en verscheydde iuyst op't eyndeken vande ses weken, ghelijck het voorseydt was.

Bouen de voornoemde Patres zijnder verscheyden an-

dere gheweest, die met het licht van hunne deughden en +ouertreffelijcke daden, als oock met gheleertheyt, onse Prouincie beschenen en vereert hebben, dan den noodt dwinght my (om den Leser niet te vervelen) dese allegader onder eenen register te stellen, ende alleen by aenwijsinghe, teghen de verghetelijckheydt vanden al-bederuenden tijdt, voor te houden. Wat mannen en zijn niet gheweest Pater Franciscus Aguillon, Nicolaus Romaeus, Adrianus Mangotius, Heribertus Rosweydus, AEgidius de Coningh, Iacobus Tirinus, Andreas Schottus, Ioannes Dauid, Arnoldus Cathius, Theodorus Peltanus, Ioannes de Gouda, Martinus Bresserus, Hermannus Hugo, Bernardus Bauhusius, Antonius Sucquet, Iacobus Stratius, allegader door hunne schriften en boecken wijt-beroemt? Wat ijueraers der sielen en werck-lieden waeren Pater Gulielmus Leonius, Cornelius Duystius, Florentius Bouckhorst, Adrianus Arboreus, Ludouicus Makeblijde, Gulielmus Buuet, Petrus Maillart, Gulielmus de Pretere? Van desen seyde immers den Bischop van Antwerpen Ioannes Malderus, als hy sijne doodt verstondt, dat de heylighe Kercke eenen Apostolijcken werck-man verloren hadde. Wat eene wijse ende beraedighe Ouersten hebben wy ghehadt in P. Gulielmus Veranneman, Franciscus Pratanus, Iacobus de Codt, AEgidius Bauarius, Marcus van Doorne, Ioannes Wintershouen, Gulielmus Bouters, en meer andere, die ick om de kortheydt nu moet voor-by gaen, om desen boeck ten langhen laetsten met eenighe loffelijcke ghetuyghenissen te sluyten, die ouer onse Nederlandtsche Societeyt uyt den onberispelijcken mondt van aensienlijcke en gheloofweerdighe+ persoonen ghegaen zijn.

+Lijste van verscheyden treffelijcke Patres.

+Getuygenissen van de Duyts-Nederlandtsche Societeyt.

Den Paus Pius den IV. om te toonen in wat een' achtinghe hy de Nederlandtsche Prouincie van onse Societeyt en

+haere diensten hadde, diese aen de H. Kercke inde bekeeringhe der ketteren en verbeteringhe der Catholijcken dede, sondt een' uytdruckelijcke Bulle aen den Cardinael Granuel, waer mede hy hem de selue wel hertelijc beval; ende om onse achtbaerheyt by groot en kleyn noch meer te verstercken, koos P. Nicolaum Goudanum voor sijnen Apostolijcken Nuntius, om de Bischoppen van Schotlandt, ende de Coninghinne Maria in sijnen naem te gaen besoecken, ende in't stuck der vervallende Religie ten besten te raeden. Van wat ghevoelen Clemens den VIII. ouer onsen ijuer gheweest is, blijckt ghenoeghsaem uyt de Missie van Hollandt, die hy ons bouen andere toeschickte, om d'ouerbleuelinghen van't verstroyde Israel aldaer te vergaderen, ende d'afghewekene ketters tot den rechten wegh te brenghen. Den+ Cardinael Groesbeeck plagh onse Patres van Louen dickwils in sijn Bischdom van Luyck te nooden, en de selue als Enghelen Godts t'ontfanghen. Niet min en deden sijne voor-saeten Georgius ab Austria, en Robertus van Berghen: waer van desen soo hertelijck teghen die van Louen schreef, die onse diensten trachteden te verhinderen.

+van Pausen,

+Cardinalen,

+'tMeeste deel vande Bischoppen des landts wat eene ghesintheydt en hebbense niet t'onswaerts betoont? Laeuinus Torrentius Bischop van Antwerpen fondeerde ons Collegie te Louen, ten eynde wy aldaer de Philosophie souden leeren, en nam Godt tot ghetuyghe dat hy gheen beter werck en konde doen, als dit, om d'Vniuersiteyt te vervoorderen. Hy schreef dieshaluen eenen stercken brief aen die't hem wilden beletten; inden welcken hy ons noemt mannen van de heylige Societeyt, door welcker scholen de heele werelt, en naementlijck dese Prouincien, groote deughdt ontfanghen sullen. Den ijuer van onse werck-lieden t'Antwerpen hadde ganschelijck 'therte van desen Prelaet ghewonnen,

+Bischoppen,

als hy 'tgroot ghetal der ketteren sagh, die hy iaerlijcks, door ons toedoen, tot de kudde CHRISTI bracht. Deser wierdender wel seuen duysent op de vier laetste iaeren sijns Bischdoms ghetelt, hoe vele moetender dan in vorighe tijden bekeert zijn gheweest? Die den mijter nae hem droeghen Ioannes Miraeus, en Ioannes Malderus, beherteden ons beyde insghelijcks, den desen oock met eene vaderlijcke ghesintheydt, die haer totter doodt toe, ten tijde van twee-en-twintigh iaeren, bestreckte? Iacobus à Castro Bischop van Roermonde nae dat hy de Societeyt eens ghekent heeft, en dede niet sonder haren raedt, en ghebruycktese seuen-en-twintigh iaeren soo buyten als binnen, om sijn' ondersaten te helpen, iae oock om sijne biechte te hooren; 'twelck noch meer andere Bischoppen doen. Hy quam menighe reysen te voet nae ons Collegie ghewandelt, om van eenighe gheschillen des gheloofs, oft ghevallen der conscientie, met de Patres te handelen. Hoe Gisbertus Masius den Bischop van 'sHertoghen-bosch de Societeyt gheacht heeft, gheeft niet alleen sijne vriendelijcke en gast-baere onthaelinghe te kennen, met de welcke hy ons in sijn huys ontfanghen heeft, maer oock de predikatie, die hy op de feeste van onses H. Vaders beatificatie dede: als hy sijne natuerlijcke welsprekentheyt soo ruym en wijdt tot lof vande Societeyt liet uytloopen, datter sommighe onghesinde uyt afgunstigheyt hen dies belghden, en wel derreden op stoel teghen hunnen eyghen Bischop daer om uytvallen. Sijnen naevolgher Soesius volghde al de selue voet-stappen. Den Bischop van Brugghe Remigius Druitius seyde aen de Heeren vande stadt, quam het op d'onkosten en het onderhoudt vande Societeyt aen, dat hy lieuer selue de stadt ruymen soude, als toelaeten dat het Collegie daerom soude achterblijuen. Maer Matthias Lamberti, die nae hem den staf voerde, al

en was hy ons gheen vriendt in sijn leuen, op sijn doodt-bedde nochtans (als wanneer de straelen van d'aenstaende eeuwigheyt de waerheyt van alle dinghen wat klaerder voor ooghen stellen) dede ons by hem roepen, en sprack aen eenen van onse Patres de generaele biechte van sijn gansch leuenk, en maeckte ons een' eeuwighe aelmoesse. In ghelijcker maniere ghingh het schier met den Bischop van Ghendt Carolus Masius, wiens niet alleen suchtende stemme van alle d'omstaenders in sijn' uyterste gehoordt wierdt, dat hy de Societeyt soo spaede ghekent en bemindt hadde, maer bouen dien oock eene bescheydelijcke belofte die hy aen Godt dede, vande Societeyt, indien hy hem spaerde, aldaer te fonderen. Wat herte ons ghedraghen hebben Martinus Rithouius, Petrus Simonis, Antonius Hennin, Georgius Chamberlain Bischoppen van Ipren, wijsen hunne weldaeden ende aelmoessen uyt, met de welcke sy de Societeyt mildelijck beghift hebben. Vande leuende en laet hunne heuscheyt niet toe dat wy spreken.

[+]Onder d'Abten, die allessins hunne gheneghentheyt tot ons met loffelijcke ghetuyghenisse van hun ghevoelen verklaert hebben, is ghelijck den eersten, alsoo niet den minsten, Ludouicus Blosius den Prelaet van Liessies gheweest. Hy hadde inden President Viglius eenighe teeckenen van afkeer teghen ons bemerckt, dus schreef hy aen hem eenen lustighen brief, waer in hy de Societeyt alsoo voor stondt, dat hy de selue niet alleen noemde de laetste Orden van Godt tot saeligheyt van vele menschen inde H. Kercke inghestelt, maer seer nut tot het wel-vaeren van dese landen. Hy voeghde daer by sijne vreese, met de welcke hy sorghde dat het landt soodanige werck-lieden noch niet verdient en hadde; welcker vruchten en wondere daeden Spaignen, Italien, Portugael, Duytslandt en Indien soo ouervloedigh- *[+]Abten,*

lijck ghenoten. Daerom badt hem, dat hy niet voorder teghen Godt en sijne conscientie strijden en wilde, maer, om den oppersten Heere te behaeghen, de Societeyt nae vermogen aenden Keyser ende de Coninghinne sijne suster beuelen. 'tSelue ghevoelen hadde vande Societeyt den laetst-ouerleden Prelaet vande selue Abdije Antonius van Winghe, den welcken dieshaluen niet alleenlijck in alle sijne Monicken eene besondere liefde tot onse Orden inghestort, maer bouen dien oock gheene beleeftheyt oft mildtheyt onder sich ghelaeten en heeft, om ons in alle gheleghentheyt soo met woorden als met wercken te helpen. Den Prelaet van Duynen Adrianus Cancellier en konde sich met ons gheselschap niet versaeden. Hy plagh te segghen dat de Societeyt van Godt inde wereldt ghestelt was om de sielen te regeren: waerom hy oock uyt liefde van sijn vader-landt by die van Duynkercken daer hy gheboren was, sterckelijck aenhiel, datse ons binnen hunne stadt tot seker welvaerten vande ghemeynte ontfanghen souden.

Verscheyden Doctoors van Louen, naementlijck Ruardus[+]Tapperus, en Adrianus Brouwerhauius, hebben met hunne lof-redenen sulcken ghewight aen onse instellinghe ende oeffeninghen gegheuen, dat wy hen danck weten van vele aenkomelinghen die'r de Societeyt om aenveert hebben. Ruardus, die Cancellier vande Vniuersiteyt verweckt hadde, om de ketterijen te vernielen, ende de vervallene Christelijcke godtvruchtigheyt ouer al door sermoonen, scholen en catechismussen weder op te rechten: in welckes ghevolgh het niet te verwonderen en viel, datse ouer al door het ingheuen van Satan met laster en quaetwilligheyt bevochten wierdt. Adrianus strafte d'ouders die hunne kinders van ons aftrocken, en seyde, dat onse instellinghe heel Apo-

[+]*Doctoors,*

stolijck was, om den ghebannen tucht wederom in te brenghen, ende op sijne versche voeten te setten. Ouersulcks datse oft ons niet en kenden, oft aenden heylighen Gheest wederstonden die ons partije vielen. d'Vniuersiteyt selue wat een heelijck ghetuyghen gafse van ons aen Vrouwe Marie, als sy haer aduijs op d'aenneminghe der Societeyt in dese landen vraeghde? *D'instellinghe der Societeyt* (soo luyden de woorden) *is godtvruchtigh ende heyligh, noch daer en wordt in haere priuilegien, Bullen, manieren van doen, oft handel iet ghevonden, dat niet nut en profijtelijck en is aende heele H. Kercke, en sonderlingh aen Neder-Duytslandt. Haere Patres hebben tot noch toe met groote vrucht, ende seer goedt exempel van een ghestichtigh leuen onder de Christ-gheloouighe verkeert.*

[+]Vande Religieusen magh men dit in't ghemeyn segghen, schoon datter sommighe in't besonder uyt eenen onbescheyden ijuer smaddigh vande Societeyt spreken en preken, den meesten nochtans en beraedighsten hoop draeghen ons goedt herte, en hebben groot ghevoelen vande Societeyt, in welcker scholen sy voor 'tmeerder deel opghequeeckt zijn, ende den sin tot den Gheestelijcken staet ghehaelt hebben. Immers de vier Biddende Ordens van Ipren ghedroeghen't eenpaerlijck onder malckanderen, datter niemandt van henlieden voortaen onghestraft qualijck vande Societeyt spreken en soude. Pipinus oock, een ouertreffelijck man uyt der Predick-heeren Orden (die Vicaris van Granuel in't Archsbischdom van Mechelen was) als hy verstondt datter sommighe vande sijne qualijck vande Societeyt onderrecht waeren, en versmaedelijck spraken, *Laeten wy oock,* seyde hy aen henlieden, *mede-ghesellen* IESV *leuen, ende die Patres niet laken, welcker voet-stappen te volghen ons meerder' eere sal wesen, als die te lasteren.*

[+]*Religieusen:*

De wereldtsche Heeren hebben immers noch alsoo loffelijck[+] met een groot ghevoelen van onse Religie ghesproken. Nae dat Philippus den II. de Societeyt eens ghekent ende in Nederlandt ontfanghen heeft, hoe vele Collegien heeft hy ons ouer al ghesticht? Hoe hertelijck tot onsen voordeele aen sijnen President ende Raeden deser landen gheschreuen? hoe hooghlijck aenden Prince van Parme bevolen, dat hy ons allessins van noodigh onder-houdt voorsien soude? Doch den willighen was haest ghetrocken, die van sijnen eyghen kant uyt een' inghesoghene liefde van sijne moeder Me Vrouwe van Parme tot ons soo ghedreuen wierdt, dat hy den Coningh ingaf in plaetse van casteelen, Collegien der Societeyt aende groote steden te gheuen, die de selue meer dan alle de garnisoenen versekeren souden. Dus als hy Ipren en Maestricht innam, seyde hy, dat hy de pene der casteelen diese met haere wederwilligheyt verdient hadde, in Collegien vande Societeyt Iesv veranderde. [+]Coninghen,

Onsen Prince Albertus hadde wel altoos een groot ghevoelen[+]vande Societeyt ghehadt, dan hy en heeft het noyt bescheydelijcker verklaert, als nae de brieuen die den Archs-hertoghe Leopoldus tot onsen lof aen hem sondt: want hy doen in deser voeghen andwoordde: *'tIs waerlijck ghewis, dat de Societeyt aende Kercke Godts ende onse Catholijcke Religie, voor de welcke sy noch moeyte noch leuen en spaert, seer profijtelijck is, ende de selue allessins door de gansche wereldt verbreyt ende oprecht. Daerom is't billigh dat alle Princen en Catholijcke volcken de goede diensten vande selue erkennen. VVat ons belanght, wy hebben te dier oorsake de Societeyt altoos behert, noch en sullen in volghenden tijden iet naelaeten dat tot haeren wasdom oft beschermínghe moght dienen. Iae en sullen't onder ons niet laeten om met ernst en sorghvuldigheyt nae vermoghen de selue Socie-* [+]*Princen,*

teyt, die V. Hoogheyt soo vriendelijck en ghetrouwelijck aen ons beveelt, de vruchten van haere ghebiedenisse te doen ghenieten.

Alsoo ghewightigh waeren bykans sijne woorden, die hy aen Graef Herman vanden Berghe ouer d'oprechtinghe van't Collegie van Roermonde schreef, segghende *dat hy dese sake ten hooghsten ter herten trock, om d'uytnemende vruchten die hy daer van ter eere Godts in alle d'omligghende steden, en naementlijck te Venloo, verwachtede.* Niet min (hoe wel met weynigher woorden) en begreep d'Infante in haeren brief aenden Bischop aldaer gheschreuen: *Ghy zijt,* seyde sy, *een oogh-ghetuyghe vande groote vrucht, die de Patres vande Societeyt ghedaen hebben, en noch doen.* Aen dese twee Princen van hoogher ghedenckenisse weten wy danck, dat de Societeyt in Duyts-Nederlandt in korten tijdt soo gheluckighlijck aenghenomen heeft: waer toe sy oock hunne miltheyt soo ruym lieten uytschijnen, dat wy bouen de hondert duysent ducaeten aelmoessen in verscheyden plaetsen en gheleghentheden vande selue ghenoten hebben.

[+]Anderen edeldom van minderen slagh en magh ick hier niet melden: daer en ware gheen eynde, dat ick aenden Commandeur Requesens, den Graue van Fuentes, [+]*Heeren,* den Admirante van Aragon, de Marquisen Spinola ende Aytona komen wilde. Desen laetsten en vermijdde sich niet voor Schencken-schans aen eenen Pater te segghen, als hy hem ontraede, om de wille vanden behaelijcken stanck, in't gasthuys daer hy besigh was, te komen, *dat hy hem niet beter en kende als eenen Priester vande Societeyt: daer hem desen verstoutede te gaen, dat hy daer oock wel moght volghen.* Voorder soo sprack hy soo loffelijck van onse legher-missie, dat den Prince Cardinael de selue niet alleen op 'thooghste behert, maer oock mondelijck voor sijne houelinghen en krijghs-officieren, en schriftelijck met uytdruckelijcke brieuen

aen sijnen Heer broeder den Coningh ghepresen heeft.

Onder die vanden tabbaert, heeft den President Pamele[+] in onser liefde uytghesteken: hy ende den Prince van Parme schenen ouer handt te strijden, wieder van beyde de Societeyt oft meer prijsen, oft meer voorderen soude: soo nut, iae noodigh achteden sy die tot de bewaernisse van't landt en vande Religie. Wat sal ick vande Magistraeten der steden segghen? Die van Ghendt hadden eenen verdraeyden windt (men weet niet van waer) ghevat, dat onsen Generael P. Claudius onse Patres van daer wilde nemen, dus schreuense aen hem, en baden allegader uyt eenen mondt *door 'tbloedt* IESV CHRISTI, *dat hy sulcks niet doen oft ghehenghen en wilde, maer veel meer de Societeyt by henlieden tot troost en gheestelijcken voortgangh der borgherije staepelen ende bevestighen, ter wijle sy doch met soo groote vrucht onder de ketters ende de Catholijcken aldaer verkeerde, datter de H. Kercke daeghelijcks eenen merckelijcken aenwas door ontfongh.* Dierghelijcke ghetuyghenisse gauen van ons andere steden, waer van sommighe seyden, *datse van eenen donckeren nacht, waer in sy staken, door de Societeyt, tot eenen klaeren dagh vande godtsdienstigheyt ghekomen waeren.* Andere beleedden, *dat wy met eenen besonderen ijuer de iongheyt leerden, en in alle deughdt en seeghbaerheyt optrocken.* Eenighe oock, *dat wyer noodigh waeren om 'tCatholijck gelooue te houden staen, ende de Christelijcke seden op te rechten.*

[+] *Raeden,*

De Heeren van 'sHertoghen-bosch, 'sdaeghs eer de stadt ouerghingh, alsse hun droef afscheyt van malckanderen naemen, voor 'tlaetste werck van hun Magistraetschap, sonden beyde de Borgher-meesters met eenen vernaemsten Schepen nae ons Collegie, om de Patres voor den ghetrouwen dienst diense menighvuldighlijck ontfanghen hadden, hooghelijck te bedancken, als of hunne meeste besorghtheyt inden uytersten noodt gheweest hadde, datse immers

onse verdiensten in eenigher maete erkennen souden.

+Ick sluyte met den grooten Lipsius, den welcken ghelijck hy de Societeyt in sijne ionghe iaeren sonder 'tbelet van sijn' ouders inghegaen soude hebben, alsoo bleef hy de selue met een oprecht herte sijn leuen langh beminnen, en by alle man prijsen. Hoe dickwils en heeft hy P. Del Rio niet komen bedancken, uyt reden dat hy hem vande neer-sijde tot d'onderdaenigheyt des Coninghs wederom ghebracht hadde, om het waer ghelooue in sijne volle oeffeninghe onder de Catholijcken te beleuen? Hoe neerstigh heeft hy onse Sodaliteyt ghevolght? Hoe loffelijck altoos van onse godtsdienstigheyt en gheleertheyt ghesproken? Hadden Scaliger en Baudius alsoo wel sijn leuen, als sijne leeringhe aenghenomen, misschien soudense de penne al mede tot onsen lof ghekeert hebben, diese andersins soo menighmael met hunne schimp-dichten teghen de Societeyt misbruyckten. Doch hier in stellen wy 'tmeeste deel van onsen lof, dat wy aende ketters mishaghen ende haetelijck zijn. Noyt en gheuense meerdere eere aende Iesuiten, dan alsse de selue bouen alle andere Gheestelijckheyt met eene besondere bitterheyt vervolghen. Dan toonense eerst voor goedt aende wereldt, wie hunne meeste vijanden zijn, en van wie sy den+meesten afbreuck lijden. Kondense soo verre met ons komen, als Beza wel wenschte 'thuys van Valois in Vranckrijck te brenghen (hy hoopte met de sijne meester van't Rijck te worden, als hy de Coninghinne moeder met haeren soon Carolus den IX. ende al het Coninghlijck geslacht van kante soude gheholpen hebben) dan waeren s'er bouen op, en behielen (soose immers meynen) het veldt, om hunne bedrieghelijcke fuycken sonder voorder achterdencken uyt te setten. Sy laeten hen voorstaen (en daer is vry wat af) dat wy te diep in hunne kaerten sien; en daerom wat haet

+*Lipsius.*

+Costerus in refutatione iudicij Hollandici aduersus Pannium.

oock datse teghen de Spaignaerts draghen, soo derrense nochtans dies niet teghenstaende wel segghen, datse lieuer[+]alle de Spaignaerts die in't landt zijn, als maer een dosijn Iesuiten en hadden. Van waer komt het, meynt ghy, datse d'ijuerighe Catholijcken, nu niet enckelijck Catholijcken, oft Roomsch-Catholijcken, maer Iesuitsch-Catholijcken noemen? Is het niet om 'tghevoelen datse hebben van onse ghetrouwe vromigheyt, met de welcke wy de H. Kercke voorstaen? Meerderen lof en konnen sy ons niet gheuen, noch wy met heuscheyt aenveerden. Desen seluen ende al den anderen, die ons soo wel vande vijanden als vande vrienden, 'tzy verdient, 'tzy onverdient, t'huys komt, keeren wy tot Godt, aen wien alle de glorie inden hemel ende op der aerde toekomt: tot welcker vermeerderinghe indien onse schande en beschaemtheyt nutter zijn, als wel onse eere ende goeden naem; soo laten wy desen gheerne vaeren, om die alle de daeghen onses leuens met een blijd ghemoedt uyt te staen, en met een danckbaer herte te verdraghen.

[+]Costerus ibidem.

Hier mede vaert wel, goeden Leser, om uwen gheest met de naevolghende sinne-beelden en dichten teghen de vermoeytheyt, die ghy misschien uyt het wijtloopigher verhael van desen sesten boeck gheschept hebt, voor 'tlaetste een weynigh te gaen vermaken.

De Hollandtsche Seyndinghe.

Inter delphinas Arion. { *'tSoet gheluyt*
{ *Locktse uyt.*

D*Aer is een leegh ghewest doorsneden met riuieren,*
Hier woont den olden Vries, daer wack're Batauieren:
Een volck, ghelijck het is gheboren aen de zee,
Soo seylt het alle daegh nae een uytheymsche ree.
Gheluckigh alsoo langh sy 'sConinghs scepter eerden,
Eer sy aen't Roomsch gheloof den ruggh herdtneckigh keerden,
Eer sy door valsch bedrogh van vrijdoms ijdel schijn,
Ghedwongen onder t'iock, en slaef gheworden zijn.

Al light een grooten hoop in dolinghen ghedoluen,
Nochtans een wijser deel verheft sich uyt de goluen,
Die oock door valschen schijn, en wanckelbaer verstandt,
Nu dreuen nae den grondt, en lieten 'tvaste landt.
Hier wordt v handt vereyscht, die wilt nae IESVS *aerden,*
Die oock omtrent een zee soo menigh siel bewaerde.
Die vlotten in tempeest, gaet vat die inden boot;
Die sincken nae den grondt, komt treckt die uyt de doodt.
Siet hier de woeste zee, daer daeghelijcks tempeesten
Oprijsen door 'tgheblaes van nieuw-ghesinde gheesten,
Die maken dat matroos gaet wijcken uyt de baen,
Daer soo veel hondert iaer sijn ouders zijn ghegaen.
Het is ghenoegh ghedoolt, siet waer ghy zijt gheweken,
Aenmerckt v stiermans eens die v af deden steken,
Die Luther, en Caluin ghebrandt-merckt aen de kaeck,
Voor Pharos-toren houdt, en voor een seker baeck.
Gaet, kloecke helden, gaet in't midden van dees winden,
Om door v soet gheluyt tempeest en stroom te binden:
De vesten en de stadt verwintmen door ghewelt,
Maer 'therte vanden mensch wanneermen soetjens spelt.
Beghint Arion eens te raken maer sijn snaeren,
De vischen komen aen, en drijuen op de baeren,
Dolphijnen om en d'om gaen spelen op de zee,
D'een neemt hem op den ruggh, en voert hem aen de ree.
Arions soete luyt, Arions gheestigh singhen
Kan 'twreede element en sijn' inwoonders dwinghen:
Maer snaeren des gheloofs die maken soeter sangh,
En brenghen 'smenschen hert noch lichter in bedwangh.
Gaet, kloecke helden, gaet, den loon moet v verwecken,
Om door Arions luyt veel beter visch te trecken.
VVie dat een hert versoet van een naebuerigh vriendt,
Die heeft, nae mijn verstandt, sijn dagh-loon wel verdient.

Het schuylen vande Hollandtsche Seyndinghe.

Vberior latebris venatio. { *Daer't* landt *is hol,*
{ *Daer sit het vol.*

D*Aer zijn iaeghers, daer zijn vissers,*
Dickwils heele daeghen missers,
Die maer leuen by wat hoop',
Sonder wildt, en sonder noop:
Andere zijn wat meer als dreyghers,
Dese iaeghen op de reyghers,
Die al zijnse slim en schalck,
Moeten strijcken voor den valck:

Sommigh' siet men hier op letten,
Om hun gaeren wel te setten;
En nae moey en matte lé
Brenghen maer een snepken mé.
Iae men vindt gheslepen boeren,
Die het quackel-beentken roeren;
Doch sy slaen heel daeghen langh,
Groote moeyten, kleynen vangh.
Maer die in conijnen-holen
Eens sijn fret wilt laeten dolen,
O, die krijght al grooter buyt!
'tlaeghter met dosijnen uyt.
Die komt t'huys heel wel ghelaeden,
Om te stouen, om te braeden,
En hy leeft heel weken langh
Dickwils maer op eenen vangh.
VVat den wey-man kan bekruypen,
Dat en sal hem niet ontsluypen,
Die by nacht is op de been:
Desen vanghter thien voor een.
En ghelijck men iaeght de beesten,
Gaet het oock al met de gheesten,
Iaeght den wey-man in een hol,
Hy krijght haest sijn teschken vol.
Sietmen niet in Hollandt loopen
'sNachts het wilt met gansche hoopen?
Seght my eens, Loiolas bloedt,
Is den vangh by nacht niet goedt?
Kloecke iaeghers, die de kuylen
VVeet, waer dat de sielen schuylen,
Iaeght met ijuer, iaeght by nacht,
Noyt en vondy beter iaght.

De Seyndinghe nae 'tlegher.

Da mihi animas, cetera tolle tibi.

{ *Der sielen buyt*

{ *Kies ick voor uyt.*

D*E stercke Babel-stadt hooghmoedigh op haer mueren,*
En trots om menigh borght, verstout haer krijgh te vueren:
Den Palestijnschen Vorst brenght teghen haer in't veldt
De Ridders van sijn Rijck, met Sodomas gheweldt.
Men steeckter het trompet, en bey de leghers-krachten
Gaen trecken teghen een, en, sonder langh te wachten,
Men houwt, en steeckt, en kerft van d'een en d'ander kant:
Daer wordt veel edel bloedt vergoten in het sandt.

Doch het Palestijnsche volck beswijckt, en valt in handen
Van 'tBabyloonsche heyr, dat kneuelt die met banden;
Daer gaet den goeden Lot met boeyen aen sijn handt,
En keert sich eens voor 'tlaetst nae sijn lief vader-landt.
De maer rondom ghespreydt, komt Abraham ter ooren;
Het is hem droef, 'tgheval van sijnen neef te hooren:
Hy wapent flughs sijn volck, en met een kloecken moedt,
Treckt hy te veldtwaerts in den vijandt op de voet.
Staet, staet Babylonier, meynt ghy het soo t'ontloopen
Met uwen roof en buyt? ghy sult het haest bekoopen,
V vluchten baetter niet: ghy sult haest zijn gheleert,
Hoe dat des oorloghs kans op korten tijdt verkeert.
Siet hoe 't Abramsche heyr den vijandt weet te pranghen:
Den roouer wordt berooft, den vangher wordt ghevanghen,
Den vrijdom is hy quijt, iae in den seluen bandt,
Daer Lot mé was gheboeyt, steeckt sijn ghevanghen handt.
Soo haest den Patriarch victory heeft ghekreghen,
Men heet hem wellecom, een ieder gaet hem teghen,
En biedt hem veel ghelucks, dat hy door sijne kracht
De bondt-ghenoten heeft verlost uyt vijandts maght.
Hy schickt den buyt hen toe, en wat hy heeft bekomen;
Doch wat hy schenckt oft niet, 'ten wordt niet afghenomen,
Den Coningh seydt: Houdt ghy den afgheiaeghden buyt,
Maer laet my toe dat ick de sielen treck voor uyt.
Ghy die met 'tlegher volght den vijandt op sijn hielen,
Den roof daer ghy nae iaeght en zijn het niet de sielen?
VVordt ghy hier meester af, niemandt is uws ghelijck,
Al kreegh hy voor sijn deel het grootste Coninghrijck.
Laet dan het danckbaer heyr de vendels en cornetten,
Tot een bedencksaem ghift, gaen inde kercken setten:
Maer weet dat uwen buyt veel hoogher hanghen moet,
VVant hy ghewonnen is met Godts Soons eyghen bloedt.

Kostelijcken roof uyt de Seyndinghe des leghers.

-Pars optima praedae { *'tHerten aes*
In noua dat vires certamina.

{ *Gheeft solaes.*

D*En wey-man weet het hert van dees proy uyt te haelen,*
Om den ghetrouwen dienst met sulck aes te betaelen,
Dat gheeft den voghel moedt, soo wordt hy opgherockt:
VVie heeft niet ijdel handt oft hauick aenghelockt?
Gaet vry nu reygher deur, v gaye is ghevanghen,
Soo niet, ghy moet terstondt oock al de selue ganghen:
Siet hoe den valck op v sijn klauwen heeft ghewet,
En tot ghewissen greep den krommen beck gheset?

Het beste deel der proy', den oorsprongh van het leuen,
Het hert is hem tot loon van sijnen vangh ghegheuen,
Dit is dat hem gheeft kracht, dit gheeft hem desen moedt,
Dit is dat hem op v soo wacker swieren doet.
En ghy die IESVS *sendt, en iaeght met groot verlanghen,*
Op dat ghy erghens soudt een wilden voghel vanghen,
Als ghy dan wederkeert, wat loon is't dat ghy wacht
Van een soo vette proy, van v bekomen iaght?
My dunckt dat ghy my seght met onversaefde reden:
Dat ghy en goet en bloedt voor sielen wilt besteden.
Soo wie voor sijnen vriendt noyt een blaeuw oogh' en waeght,
'tIs teecken dat hy hem oock weynigh liefde draeght.
Ghy seght hoe dat de deught wordt nerghens uytghesloten,
Dat sy met sweet en bloedt wordt schoonder ouergoten,
Dat sy noyt meer en rust als midden inden noodt,
Dat sy noyt meer en leeft als midden inde doodt.
En dit doet ghy om 'thert, den buyt magh 'tleger houwen,
Maer desen roof iaeght v voor 'svijandts heel-kartouwen,
En midden inde bresch: 'ten is gheen kinder-spel,
VVie 'thert soo winnen kan die haelt roof voor de hel.
VVel aen ghy die soo dert het lijf te pande setten,
Voor't donder van't gheschut, voor't kraken van musquetten,
Voor bomben, voor een mijn', oft voor venijnigh vier,
Dat vriendt en vijandt vat in't midden van't quartier.
Laet vry de Capiteyns met hunnen buyt gheweerden,
En't volck die in het veldt hem kochten met hun sweerden:
Soldaet en Capiteyn, die voor den Coningh vecht,
Slaet daer de handt vry op, daer toe hebt ghy goedt recht.
VVat baet dat menigh heldt beklimt een poort oft toren,
Is't dat nae al 'tghewelt het herte gaet verloren?
Ter wijl het legher dan is uyt om sijn ghewin,
Soo past op v gheweyr, en neemt het hert doch in.

Seyndinghe nae de schepen.

Iactemur, modò prosimus. { *Tot baet*
{ *Van Maet.*

ALs een benauwde vloot wilt in een hauen schuylen,
Ter wijl door het tempeest de holle baeren huylen,
Ter wijl het ty' en storm spits op malckander staen,
En d'opgherockte zee doen ouer klippen slaen:
Dan worden wy ghewis ghegheesselt vande winden,
'tSchijnt dat een ieder strijdt om ons d'eerst te verslinden,
En al ons staegh ghewoel, ons ongherust ghevlot,
Is voor de baeren spel, en voor de winden spot.

Maer voor die komt gheseylt zijn wy ghetrouwe baecken,
Op dat hy hier gheen plaet oft banck en kom' te naecken:
Schoon wy dan inde zee maer vlotten op ghenaey,
Noch toonen wy de haef', en wijsen hem de kaey.
Loiola vromen Heldt, ghy zijt van daer ghesproten,
Daer met de woeste zee Biscaia wordt begoten,
VVy gaen door windt en storm, wy gaen door hollen vloedt,
En schillen vande doodt maer eenen haluen voet.
Dat vry de heele zee haer gramschap op ons storte,
En doe wat datse kan om 'tleuen ons te korten,
Tot aller Maeten troost soo schencken wy ons pijn,
VVy weten dat ons schae' 'tschip sal profijtigh zijn.
O Stierman, die daer tracht door 'tblaeuwe veldt te rijden,
Leght af den hooghen top, den schoot moet ghy hier mijden,
Daer neffens light een plaet, strijckt 'tseyl, oft loeft het schip,
Daer is gheen bidden veur 'tsal bersten op een klip.
En siet ghy niet, matroos, die planck van't schip ghereten?
De doodt komt met het nat ghedronghen door de spleten:
Rasch kalefatert 'tleck, en stopt de scheur terstondt,
Het gaet, ter wijl ghy toeft, al hellende te grondt.
Constabel, sa, gheeft vier, en laet de bloedt-vlagh waeyen,
Lost af, om met dees sijd' den vijandt te doornaeyen:
Sa, schippertjen de lont, sy klampen seffens aen,
Is't tijdt van met de handt nu inden sack te staen?
VVel aen ghy gheeft ghehoor, ghy past nu op v stucken,
En wilt met ons als vrient gaen voor den vijandt rucken;
Schoon datter Stierman bleef, schoon ghy verloort het roer,
VVeet dat met ons alleen noyt qualijck schip en voer.
Al vlotten wy op zee door winden, en door goluen,
Al worden wy gheklamt, oft inden grondt ghedoluen,
VVy vraeghen noch nae zee, noch windt, noch vrees, noch pijn,
Als wy maer voor v vloot ghewisse baecken zijn.

VVinste vande Seyndinghe op de schepen.

Emerget diues ab vndis. { *VVie sou niet vaeren*
{ *Voor sulcke vvaeren?*

W*Anneer een ghierigh hert met ghelt-sucht is onsteken,*
Dan tracht het 'tinghewant van 'taerdrijck te doorbreken;
Iae dat is hem te kleyn, de zee het oock doorgaet,
Om daer te vinden 'tgoedt 'tverwecksel van het quaet.
Daer springht men ouer boordt om in den grondt te soecken,
In kolcken vande zee, in onbekende hoecken:
Den duycker vult sijn handt, maer nimmermeer 'tghemoedt,
En brandt hoe langhs hoe meer in't midden vanden vloedt.

Dies blijft hy euen aerm, al is 'tschip heel ghelaeden,
Al heeft het vollen last, 'ten kan hem niet versaeden:
Al waer't dat hy uyt zee met 'sConinghs mijnen quam,
'tEn bluscht gheenssins den dorst, 'tis olie inde vlam.
O ghierigheyt? ô lust! die niet en zijt te temmen
Door klip, oft windt, oft storm, oft monsters die daer swemmen.
Neemt, dat de zee versoet', en niet en maeck' de beest,
Daer ghy zijt in het hert daer is't altijdt tempeest.
Neemt, dat ghy met den schat komt uyt het diep gheresen
Nae een behouwen reys, wat salder doch af wesen?
Is't wel de pijne weerdt, is wel den loon soo groot,
Daer ghy voor onderstaet 'tperijckel vande doodt?
Maer ghy die daer betrouwt op berders van twee duymen,
En laet tempeest en zee rondom v ooren schuymen,
En dat om sielen roof, schoon dat ghy qualijck vaert,
Spijt winden, baer en storm, v schatten zijn bewaert.
Dit is de beste vracht, dit zijn de rijckste waeren
Die iemant braght uyt zee, oft vischte in de baeren,
De siel, wiens schoone glans het altemael verdooft
VVat dat uyt Ganges schoot is immermeer gherooft;
De siel, van Godt ghestort in dese slechte leden;
De siel, sijn eygen beeldt, van hem begaeft met reden;
De siel, soo dier verrijckt, soo kostelijck betaelt;
De siel, voor wie Godts Soon van bouen is ghedaelt.
Gaet aen, het is voor windt, gaet onversaefde mannen,
Den schipper steeckt van kant, de seylen staen ghespannen:
Die reedt op Oost oft VVest, wat haelt hy meer als sandt?
En acht het voor gheluck, krijght hy't in tvaderlandt.
Daer is gheen Compagnie met v te verghelijcken,
Iae selfs des Coninghs vloot moet oock al voor v strijcken:
Den cargo *is den prijs van onweerderigh bloedt,*
En in v aerdsche reys soo voert ghy hemelsch goedt.

De Patres in perijckel van tempeest oft slagh, suyueren de herten vande Boots-ghesellen door de Biechte.

Instante periclo. { *Pompt uyt de sonde*
{ *Eer 'tgaet te gronde.*

H*Y had een staelen hert, hy hadde staele leden,*
Oft uyt een rouwe klip oft blaeuwen steen ghesneden,
Die d'eerste ghingh in zee, en 'tschip uyt d'hauen stiet,
Daer hy sijn naeste bloedt met droeue traenen liet.
Met eenen hollen boom te trotsen al de baren,
Daer storm en donder-slagh recht bouen 'thooft vergaren,
Daer midden inde doodt 'snachts niemant doodt en siet,
Dan als een swarte wolck een hellen blicksem schiet:

Daer hy nu onder gaet door grondeloose kolcken,
Nu weder rijst om hoogh, en hanght schier inde wolcken:
Daer kabels als het stroy, daer masten, daer den spriet
VVordt vanden storm ghekroockt ghelijck het swackste riet:
Daer hem een vijandts vloot den windt weet af te snijden,
En brandt dweers op hem los, en boort hem van ter sijden,
Soo dat het ruym de zee van alle kanten drinckt,
En dat het wonder is, hoe 'tschip noch niet en sinckt.
VVat raet hier dan gheschaft? sa, schipper met v gasten,
De pomp moet by de werck, ghy moet de kiel ontlasten:
Doch schoon 'tghetroffen schip door't water soo beswicht,
Den ballast van de sond' is swaerder van ghewight.
Ter wijl dat Ionas slaept, in't midden van sijn droomen
Soo wilt het schip te grond vermeestert vande stroomen:
Sy storten ouer boort haer rijcke koop-vaerdy.
En noch en is het schip van ondergaen niet vry.
VVat wonder is't, matroos, dat wy noch gaen te gronden?
Daer light'er een in't ruym die vast slaept in sijn sonden.
Smijt desen inde zee, soo drooghje weer de kiel:
Het swaerste datmen vindt dat is een boose siel.
Ghy dan, die met de vloot gaet kruyssen door de baeren,
VVeert altijdt van het schip dat schipper kan beswaren,
Soo is de reys bewaert: al klampt den vijandt aen,
De haue die ghy soeckt, en kan v niet ontgaen.
Gh'en hebt nae oorloghs-man, noch caper niet te vraghen,
Den schat die ghylie voert en is niet af te iaghen:
V naeld' kent beter sterr', ghy seylt op vaster kaert,
En van een water-reys maeckt ghy een hemel-vaert.
Ghy dan die daer beseylt de zee met kloecke schepen,
Op alle vremdt ghewest, op allen oordt gheslepen,
Is't dat ghy inde vrees van vrees wilt zijn bevrijt,
Ghebruyckt doch wel dees pomp, maeckt v de sonden quijt.

Seyndinghe nae de peste.

Victima salutis publicae. { *Hy brandt*
{ *Voor 'tlandt.*

D*Aer was te Roomen eens een afgrondt inghesoncken,*
Die sijn verghiften domp dreef min oft meer als voncken:
VVant uyt den diepen poel onstack een heete pest,
En wierdt de Roomsche aerd' met menigh lijck ghemest.
'tHongh ouer al vol baey, en wapens op den gheuel,
Heel Roomen droegh schier rouw door desen swaeren neuel:
Hier stierf een frische maeght, daer't kindt van eenen dagh,
De pest, en bleecke doodt en weet van gheen ontsagh.

Daer was gheen menschen hulp, men dé slagh-offeranden,
En voor den Goden beeldt soo ghinghmen wie-roock branden:
Doen hebben sy verstaen den middel van hun quaet,
Een hooft van edel bloedt, een doodt van hooghen staet.
Dus een van ridders stam die ghingh sich hier in storten, [+]
En voor het vader-landt sijn eyghen leuen korten.
O vroom, ô kloecken heldt! al sterft ghy door den val,
VVeet dat v faem en naem noch eeuwigh leuen sal.
Nu magh v Roomen vry een borghers-kroon gaen vlechten,
En stellen op v beeldt, oft om v wapens hechten:
Al hebt ghy 'svijandts heyr ontweldight den laurier,
Nochtans den schoonsten tack die groeyt hier in het vier.
Doch schoon den vromen heldt dees kroon met recht magh strijcken:
Men vindter heden-sdaeghs die aen hem niet en wijcken,
Die gaen recht in het vier, en midden in den brandt,
Tot heyl van menigh siel, en van hun vader-landt.
Ghy zijt het edel bloedt, die midden in de pesten,
En in eens anders doodt v leuen gheeft ten besten,
Als moeder, en als soon, als vriendt sijn deur toesluyt;
In tijdt van noodt en druck dan is het maeghschap uyt.
Al wordter op de deur een droeue lat gheslaghen,
Al wort het huys-gesin van reeuwers uytghedraghen,
Al sterft een heele wijck, al is het vier soo quaet,
Dat het ghevoghelt self voor doodt valt op de straet;
Ghy niet te min en weet van schroomen, noch van beuen,
En op een ur' alleen soo waeght ghy thien mael 'tleuen,
Ghy past op gheen fenijn, ghy trotst de felle doodt.
Men kent een trouwen vriendt in't midden vanden noodt.
Dat vry oudt Roomen prijs' die wegh nam haere plaeghen,
Schoon ghy in't leuen blijft, ghy sterft hier alle daeghen:
Ghy deedt in desen brandt soo menigh vromen sprongh,
VVaer aen gheen lijf alleen, maer sielen wel-vaert hongh.

[+]Curtius.

AETERNVM TORMET IN ORBEM

Iungenda primo saecula saeculo
Rex saeculorum fabricat, ANNVLVM
AEternitatis in perennis
Foedera connubij daturus

[D*aer is een' eeuw voorby, het zijn nu hondert iaeren*]

D*Aer is een' eeuw voorby, het zijn nu hondert iaeren*
Dat haer dees Compagnie quam eerstmael openbaeren:
Sy wast door teghen-spoet, ghelijck een silu're plaet,
Hoe iemandt die meer slaet, hoe datse breeder gaet.
Den Heer die dit begonst die sal het oock volmaken,
Men sagh hem noyt sijn werck in het beghinsel staken:
Hy slaet en smeedt dit stuck allenghskens noch al uyt,
Den ringh die moetter zijn, het is sijn lieue Bruyt.
Leert, menschen, van dit beeldt v werck ouerweghen,
Daer slipt soo licht een woordt dat noyt is uyt te veghen:
Hoe rasch is iet ghepeyst, hoe haest is iet gheseyt?
Men doet op korten stondt, dat duert een' eeuwigheyt.
De rest vernielt den tijdt, de steden en de Rijcken
Vervallen weer tot stof, en hebben oock haer lijcken:
'tVVacht al den ondergangh, het is des werelts loop,
De Pyramiden selfs die ligghen ouer hoop,
Der Mausolëen-bouw verrijckt met duysent gauen
Is in sijn eyghen graf ten laetsten al begrauen.
VVie isser die oyt sagh waer dat Colossus stondt?
VVie was die Roomen nu oock binnen Roomen vondt?
Maer al ons purper-root, en al ons aerdigh blosen,
Is teerder als het ijs op eenen nacht ghevrosen;
Jae al ons edel bloedt, en reden-rijcke tael.
Als siel van lichaem scheydt dan steruet altemael.
De doodt, de bleecke doodt is een gheremt' van beenen:
Godt wouw aen dit droef spoock noch oogh, noch oor verleenen,
Om datse niet en hoort, om datse niet en siet,
Soo baet hier soet ghelaet oft het wel-spreken niet.
Alleen, volherdt de deught; spijt doodt, en tijdt, en iaeren,
Sy houdt haer eerste ieughdt, s'en kent gheen grijse haeren.
Gheluckigh is den mensch die sich tot haer begheeft,
Al haelt hem eens de doodt, weet dat hy eeuwigh leeft.

Herders-spraeck tvsschen Corydon en Tyter,

Wenschende de Societeyt eeuwighen voorspoedt en gheluck ouer het menighvuldigh ghebruyck der HH. Sacramenten, ende bevechtinghe der ketterijen: diese door de vette weyen, en woluen-iaght verstaen.

H*Et was omtrent den vaelen Herfst,*
VVanneer den groenen Somer sterft,
VVanneer den rijm, en kouwen nacht,
Het ieughdigh loof beneemt sijn kracht:
Een droeuen tijdt voor heel het wout,
En voor een die sijn schaepkens stout.
Dat eertijdts was een vette wey
Dat stondt doen als een maegher hey,
Dat stondt doen sonder klaeuer-gras,
En scheen niet als het voormael was.
Soo Corydon dit eens besagh,
Die achter een kleyn haeghjen lagh,
Omtrent een soeten waeter-stroom,
Daer hy in eenen hollen boom
Een viertjen had ghestoockt van hout,
Dat hy gheraept had in het wout;
Maer, Tyter, seyd' hy, lieue vriendt,
VVaer heuet vee dit al verdient?
En wreede woluen op een hey,
En Meertsche buyen inden Mey,
En sneeuw en haghel langhen tijdt,
VVanneer den fellen winter bijt,

Daer staense dan heel maenden langh,
En heel de kudde wordt soo ranck;
Alleen wat uytghedorssen stroy,
Oft wel een handt-vol maeger hoy,
Oft toe-maet als het ouerschiet,
En anders oock en gheeft men niet.
De vischen zijnder beter aen,
Oock die op stille vijuers staen,
Die hebben daer heel iaeren uyt
Tot spijs en voedtsel grondigh kruyt:
Iae isser wel een blinden mol
Die niet kan leuen by sijn hol?
Daer is niet een soo naeckten pier,
Daer is niet een soo kleyne mier,
Of sy en hebben spijs en dranck,
En dat voor heele iaeren langh:
VVie vondter oyt een voghel doodt
Ghestoruen door des honghers noodt?
Sy singhen heel den somer deur,
Het schijnt s'en sorghen nerghens veur,
En eer den winter is in't landt
Soo steken sy haer schuyt van kant,
En vlieghen saemen ouer zee,
En daelen op een groene ree,
En vinden loof, en gras, en lis,
S'en weten niet wat winter is.
Voor my ick wensch mijn schaepkens daer,
Oft dat 'thier altijdt somer waer.

Tyter.
Maer, Corydon, hoe datje praet,
En weetje dan niet hoe het gaet?
Soo was het ouer duysent iaer,
Dit is een saeck doch al te klaer.

Den winter is een maghtigh heldt,
Die 'theele landt in roeren stelt,
De son die doet hy achter gaen,
De snelle stroomen doet hy staen,
De boomgaert rooft hy al haer fruyt,
De velden al haer sappigh kruyt,
De blaeders al haer groen coleur,
De bloemen haeren soeten geur,
De aerde backt hy als een korst,
VVat dunckt v van soo kloecken Vorst?
Maer dat ick v op desen tijdt,
VVanneer de aerd' van koude splijt,
Kond' toonen waer de velden staen
Daer alle daegh noch schaepkens gaen,
En daer noch is soo ieughdigh kruyt
Als inde groene Lenten spruyt,
VVat seghje daer af, lieuen vriendt?
VVaer daer een kermis aen verdient?

Corydon.
O Tyter, siet daer is mijn handt,
'Ken heb niet een soo weerden pandt,
'Ken heb niet een soo fraeyen ram,
'Ken heb niet een soo schoone lam,
'Ken heb niet een soo vette oy,
Niet eenen haemel in mijn koy,
Of kiest hem vry van stonden aen.
Maer seght my waer die velden staen.

Tyter.
O neen, het fluytjen moeter by,
En dan de ruys-pijp van v sy',
En voeght daer toe een gheestigh riet,
Oft anders ick en segghet niet.

Corydon.
Ick ben te vreden, 'tis ghedaen,
Mits ick daer eens magh henen gaen.

Doch seght eens wiese toe behoort,
En of het vee niet wordt ghestoort.

Tyter.
Den Herder, die daer heeft bevel,
O die verstaet sijn saken wel,
Die is gheduerigh inde weyr,
En past noch op wolf, noch op beyr:
My dunckt hy heuet meer ghedaen,
En dickwils in't gheweyr ghestaen.
Nu wilje hooren vol bescheet,
Van waer, en hoe dat ick het weet;
Ick sat eens onder eenen boom
Omtrent den soeten Tiber stroom,
Daer ick doen op den seluen stondt
Het herdertjen Alexis vondt:
Die wiesch sijn schaepkens inden vloet,
Ghelijckmen inden somer doet.
Ter wijl hy staet en wascht, en plast,
En VVachter om het seerste bast;
Soo komt een schipken op ons aen,
En had het seyl ghespannen staen,
Het vlaghjen bouen op den top,
Dat had een naem met straelen op:
En soo 'tvoorby ons henen voer,
Daer sat een achter aen het roer,
Die songh dit in sijn moeders tael,
En 'tklonck ghelijck een nachtegael:
Als voor sijns Coninghs recht
Loiola staet en vecht,
En strijdt voor de laurieren,
Door 'svijandts rouw ghewelt
Is hy ter aerd' ghevelt,
En wordt op eenen tijdt ghewondt op twee manieren

Want als het lichaem viel
Soo schoot oock Godt sijn siel;
En most haer ouergheuen.
D'een wonde dreyght de doodt,
Hy valt in steruens noodt;
Maer d'ander sonder pijn versekert hem het leuen.
Doch soo het seyld'jen dapper gongh,
Verstond' ick qualijck wat hy songh,
En dan het drillen van het loof
Dat maeckte my schier hallef doof;
En in het waeyen van het riet
Daer bleef de reste van het liet.

Corydon.
Maer hebje't daer by laeten staen,
Oft zijdy met hen voortghegaen?

Tyter.
Ick sal v segghen wat ick dé,
Ick ghingh noch al een poos-je mé:
Nae ick Alexis had ghegroet,
Soo ghingh ick langhs den waeter-vloet,
En hiel my aen den binne-padt
Die braght my voor een groote stadt:
De klocken luyden altemael,
Men loste stucken van metael;
En mits sy in haer berghen lagh,
Soo gaft een harden weder-slagh:
Ick sagh fuseyen inde locht,
Ick peysde wat het wesen moght:
Al had ick aen een pijen rock,
Al droegh ick maer een herders stock,
Nochtans ick ghingher recht op aen,
En derr'de by de ionckers staen,
Iae stelde my wel aen hun sy:
Het gaepen, vrient, is altijdt vry.

Daer sagh ick soo veel koetsen staen,
Soo datme'r qualijck deur kond' gaen:
Daer sagh ick Heeren wonder groot,
En waeren al ghekleedt in't root:
Daer sagh ick menigh vremt ghesandt
Ghekomen uyt een maghtigh landt,
En hadden knechten stijff van gout,
En koetsen van besonder hout;
De peerden pronckten 'kweet niet hoe,
Met maenden tot der aerden toe.
Noch quaemen Switsers aen ghegaen
En hadden groote broecken aen,
Met hellebaerden in hun handt,
En dreuen 'tvolck op eenen kant,
En maeckten haest een open baen
VVaer langhs het Opper-hooft most gaen.
En daer me drongh ick inde kerck,
Een trotsen bouw, een deftigh werck,
Daer't ouer al om 'tseerste blonck,
'tScheen dat ick in een hemel gongh,
VVat dat m'al inde werelt vindt!
Ick sagh my scheef, ick sagh my blindt.
Noch hadder van een vremde kust
Den reuck sijn aenghenaemen lust:
My docht het was soo soeten geur,
Ick gauer Godt mijn siele veur.
Dan stondter noch een gaelery,
Daer sagh ick menigh schildery,
En sinne-beelden af ghemaelt,
K'en weet niet waer't verstandt al haelt.
Hier hongh een rechte boomen-dreef,
Niet een van al en wiesser scheef,

Maer hielen haeren rechten standt
Ghelijck de Orden *was gheplant:*
En dier-ghelijcke schildery
Sagh ick'er hondert op een ry.
Maer 'tfraeyste noch van altemael
Dat hongh daer in een gulde sael:
Daer was op eenen doeck ghestelt
Een groen, een vet, een vruchtbaer velt,
En tusschen al die ieughdigh kruyt
Daer liepen klaere beken uyt:
Men sagh op al het silu're nat
Oock niet een afghedropen blat,
De Herders speelden onder een,
Het veldt, en kudde was ghemeen:
En soomen daer veel tymis vondt
Soo waeren al de schaepkens rondt,
Behaluen dat haer vachtje fijn
Noch krolde van den roosmarijn:
Daer wies gheen aconiten spruyt,
Men wist daer van gheen ghiftigh kruyt,
Men wist daer van gheen padde-slijm,
Men wist daer van gheen vroeghen rijm,
Men wist daer van gheen mottigh weer,
Men wist daer van gheen hittigh seer,
Men wist daer van gheen kout fenijn,
Het scheen een paradijs te zijn.
Het vee had 'sdaeghs sijn volle lust,
Het vee had 'snachts sijn volle rust.
Ick sagh daer eycke boomen staen,
Daer honghen rondom woluen aen,
Die hadden menigh lam verscheurt,
En menigh schaep van kant ghesleurt,

Ter wijl het vee verlaeten stondt,
En sonder herder, sonder hondt,
Ghingh dwaelen langhs het woeste wout,
Daer niemandt voormaels had ghestout.
Maer siet soo rasch een beter wacht
Heeft opghestelt der woluen iaght,
Met flughsche dogghen by der handt
Vol ijs're pinnen inden brandt,
Soo heeftmen dit bloet-ghierigh dier
Op staenden voet ghelicht van hier:
Nu sit het in sijn hol en huylt,
En sit met vreese noch en schuylt:
VVant al dees Herders onder een
Die zijn van stonden aen te been,
En gheuet sich het minste bloot,
Soo krijgh'et licht een harden stoot.
Sind dien tijdt is het hier soo heet,
Dat niemandt schier van woluen weet,
En al de gheen' die lammers hout,
En al de gheen' die schaepen stout,
En hier is komen met het vee,
Die heeft gheduerigh peys en vree,
Die wordt met eyghen wol ghedost,
En raeckt al lichter aen den kost,
Maeckt keeskens met sijn eyghen handt,
De beste van het heele landt,
En wordt op korten tijdt ghewaer
Dat hy wordt rijcker alle iaer.

Corydon.
Nu schep ick, Tyter, nieuwen moedt,
Ghy gheeft my, Tyter, beter bloedt:
Maer is't dat ick eens wenschen magh,
Soo wensch ick om den blijden dagh,

Als ick mijn schaepkens ouer al
Met hen in't groen eens drijuen sal:
Soo vrees' ick oock de naeste eeuw
Noch wolf, noch beyr, noch fellen leeuw.
Noch wensch ick aen dit heel gheslacht,
Dat soo ghedueriqh houdt de wacht,
Oock met perijckel van sijn bloet,
(Al anders als een huerlingh doet)
Dat het gheluckigh blijuen magh
Ghelijck 'tis heden op den dagh.
En daer op singh' ick een nieuw liet,
Dat ghy sult spelen op v riet,
Daerom soo sit een weynigh neer,
De wijse gaet: Les mariniers.

1 Soo langh als bouen door't blaeuw-hemels licht
De sonne rijdt op een vergulden waeghen,
En ons vereert met haer schoon aenghesicht,
En schenckt voor droeuen nacht de blijde daeghen:

2 Soo langh als dwaelen sal een silu're vloet
Door onse groen-gheklaeuerde valleyen:
Soo langh een cristallijnen ader sproet,
En spoelt haer moeder-klip, en rouwe keyen:

3 Soo langh als in een haegh groeyt wilde vlier,
Soo langh den wijngaert-scheut wilt hooger reycken:
Soo langh het groen veyl witten popelier,
En sachte most bekleedt de harde eycken:

4 Soo langh moet desen Herder met sijn vee
Oock inden quaetsten tijdt gheluckigh blijuen,
En brenghen 'tkouwe landt den somer mé,
Om ons verhonghert vee daer langhs te drijuen.

Kort begriip van d'Afbeeldinghe van d'eerste eevwe der Societeyt Iesv.

Voor-reden.

VAN'T honderste iaer ende Iubilee. 1

Voor-dicht.

Den H. Ignatius vande wereltsche oorloghe tot den gheestelijcken strijdt bekeert, ende van doen af ('tvvelck hy dickvvils sijn heel leuen ghevoelde) groote ghenoeghte scheppende uyt het aenschouvven der hemelen, vvordt opghetoghen in den gheest, seuen daghen langh, als vvanneer hem de Godtlijcke liefde vertoont de vermaerste mannen, die hem onder sijn vendel sullen laeten opschrijuen. 12

Sinne-beelden.

De Societeyt IESV. 32

Deuis vande Societeyt, TOT MEERDERE EERE GODTS. 34

Bevestinghe der Societeyt, op den Feest-dagh van SS. COSMAS en DAMIANVS. 36

De Societeyt belooft oock vruchten nae hondert jaer. 38

De Societeyt tracht nae d'eeuvvigh-heydt. 40

Het eerste boeck,

Opgaende Societeyt.

HET I. CAPITEL. Om vvat reden verscheyden Religieuse Ordens op verscheyden tijden vervveckt zijn. ende namentlijck die van de Societeyt IESV. 42

II. CAP. Hoe de Societeyt lange iaeren te voren voorseyt is. Verscheyden historien hier toe dienende. 46

III. CAP. Den eersten ende principaelsten instelder der Societeyt, is IESVS CHRISTVS. 51

IV. CAP. Waerom aen dese Religie den naem van de Societeyt IESV ghegheuen is. 53

V. CAP. Hoe de H. Moeder Godts patroonesse, ende als tweede instelster vande Societeyt is. 57

VI. CAP. Hoe dat nae Godt ende MARIA, den H. Ignatius den Instelder ende Vader van dese minste Societeyt is. 62

VII. CAP. Hoe den H. Franciscus Xauerius den tweeden pilaer van de Societeyt is. 64

VIII. CAP. De Societeyt wordt van den Roomschen Stoel gheapprobeert. 67

IX. CAP. Eenighe dinghen die aen de Societeyt als eyghen zijn. 72

X. CAP. Dry andere dinghen ide aen de Societeyt oock eyghen zijn, ende haere ieught bewaeren. 80

Sinne-beelden.

VVerckende ende aenschouwende leuen der Societeyt. 86

De reghelen der Societeyt en verbinden op gheene sonden 88

d'Aermoede is voorsichtigh. 90

d'Aermoede is onbelemmert. 92

d'Aermoede is profijtelijck. 94

d'Aermoede is met luttel te vreden. 96

d'Aermoede is onbekommert. 98

d'Aermoede gheeft luyster. 100

De suyuerheydt der Religieusen door beloften versekert. 102

De suyuerheydt blijft onbeschadight. 104.

Een suyuer herte verbeeldt Godt. 106

De suyuerheydt is vruchtbaer. 108

De suyuerheydt is vijandt vande ledigheydt. 110

De suyuerheyt wordt licht ghequetst. 112.
De suyuerheydt sonder vlecke. 114
De suyuerheydt wordt door lijf-castijdinghe beschermt. 116
De suyuerheydt verwint al vluchtende. 118
De ghehoorsaemheydt is veerdigh. 120.
De ghehoorsaemheydt let op eenen winck. 122
De vierde belofte vande Societeyt, ghehoorsaemheydt aen den Paus van Roomen. 124
Belofte van gheen' eere oft staet t'aenveerden. 126
De Societeyt wordt grooter gheacht door't versmaeden vande eere. 128
Eerghierigheydt is sorghelijck. 130
Belofte van d'aermoede niet ruymer te maken. 132
Vernieuwinghe der beloften. 134
Vernieuwinghe van den gheest. 136
Het iaerlijcks vertreck tot de Gheestelijcke Oeffeninghen. 138
Rekeninghe van conscientie als't den Ouersten belieft. 140
Wtseyndinghe. 142

Het tvveede boeck, Voortgaende Societeyt.

HET I. CAPITEL. Van d'eerste vergaderinghe der mede-ghesellen, ende fondament van d'Orden. 144
II. CAP. Vanden voortgangh der Societeyt in haere bevestinghe, ende regeringhe onder den H. Ignatius. 147.
III. CAP. Vande vermeerderinghe der Societeyt door Europa. 150

IV. CAP. Vande verbreydinghe der Societeyt door Asia. 170

V. CAP. Vande verbreydinghe der Societeyt door Africa. 172

VI. CAP. Vande verbreydinghe der Societeyt door America. 182

VII. CAP. Vande vermeerderinghe

der Societeyt door verscheyden merckelijcke roepen tot de selue. 187.

Sinne-beelden.

Verbreydinghe der Societeyt IESV. 192.

De Societeyt doet Gode offerande alle uren vanden dagh en nacht. 194

Bekeeringhe van Rijcken en Prouincien door de Societeyt. 196

Seyndinghe nae alle plaetsen, oock door den minsten winck van den Paus. 198

De Societeyt voeght haer nae den wille van den Paus in haere Seyndinghen. 200

Het ampt vande gheestelijcke ghesanten. 202

De Seyndinghe nae Indien. 204

De Seyndinghe nae de Nieuwe wereldt. 206

Den roep tot de Societeyt. 208

Aloysius gaet inde Societeyt. 210

Stanislaus Kostka noch iongh zijnde, gaet inde Societeyt. 212

Het derde boeck, De werckende Societeyt.

HET I. CAPITEL. Wat oeffeninghen aen de Societeyt eyghen zijn, ende in sonderheydt vande predikatien. 214

II. CAP. Van verscheyden onderwijsinghen in de hooghe ende leege scholen. 219

III. CAP. Vande onderwijsinghe inde Seminarien: ende van den Catechismus oft Christelijcke leeringhe. 226

IV. CAP. Vande neerstigheydt die de Societeyt voorwendt om d'eere vande H. Moeder Godts te verbreyden door verscheyden Sodaliteyten oft Broederschappen. 232

V. CAP. Van't ghebruyck der H. Sacramenten door de Societeyt weder op-gherecht. De bidt-daghen vanden Vasten-auendt, ende de Generale Communie. 236

VI. CAP. Vande Gheestelijcke Exercitien des H. Ignatij, ende haere menighvuldighe vruchten. 241

VII. CAP. Van de ghedienstigheyt der Societeyt in't bystaen van d'aerme menschen, die met de haestighe sieckten ende onghevallen bevanghen zijn. 247

VIII. CAP. Vanden arbeydt ende vruchten der Societeyt onder de Heydenen. 250

Sinne-beelden.

Werck-lieden der Societeyt. 258

Den roep vande Societeyt is, veel doen en lijden. 260

Oeffeninghen der Societeyt. 262

De Societeyt helpt haeren euen-naesten sonder loon van arbeydt. 264

Het werckende leuen helpt het aenschouwende. 266

De Gheestelijcke Oeffeninghen van den H. Ignatius scherpen den geest in stilte. 268

Het boecksken vande Gheestelijcke Oeffeninghen is eenen sekeren leydts-man, om eenen staet des leuens te verkiesen. 270

In stilte vande Gheestelijcke Oeffeninghe leertmen syseluen kennen. 272.

In't vertreck van de Gheestelijcke Oeffeninghen vintmen groote schatten. 274

Generaele Communie. 276

De Biechte. 278
Sodaliteyt van Onse L. Vrouwe. 280

Onderwijsinghe van de iongheydt.	282.
Onderwijsinghe van de wilde.	284
De Societeyt toont den wegh des leuens door gheleertheydt en godtvruchtigheydt.	286
Het ampt der Predikanten.	288
Onderwijsinghe van de kinders.	290
De Latijnsche scholen.	292
De Christelijcke leeringhe.	294
Het beghinsel van de Christelijcke leere is't Cruys.	296
De principaelste lesse van de Christelijcke leere: eenen Godt, en dry persoonen.	298
Den Christelijcken Leeraer houdt voor ooghen de leelijckheydt der sonden.	300
Den Christelijcken Leeraer wederhoudt de kinders van de helle.	302
Den Christelijcken Leeraer leert de kinders bidden voor den eten.	304
Suyueren handel en wandel.	306

Het vierde boeck,
De liidende Societeyt.

HET I. CAPITEL. Hoe de Societeyt door Godts ghehengenisse, en vaderlijcke liefde in teghenspoedt gheoeffent is gheweest.	308.
II. CAP. Hoe den duyuel door het lasteren van den H. Ignatius de Societeyt socht in haer hooft heel te verdrucken, eerse noch bevestight was.	312
III. CAP. Hoe, en uyt wat reden de Societeyt soo menighen ouerlast nae haere bevestinghe ghedraghen heeft.	317
IV. CAP. Van d'aenstooten der Societeyt in Italien.	320

V. CAP. Van d'aenstooten der Societeyt in Spaignen. 326

VI. CAP. Van d'aenstooten die de Societeyt in Vranckrijck gheleden heeft, eer sy daer uyt veriaeght wierdt. 333

VII. CAP. De Societeyt wordt uyt Vranckrijck ghebannen, ende wederom ingheroepen. 338

VIII. CAP. Hoe de Societeyt in Duytslandt ghelijck-matigh met de Catholijcke Religie vervolght, ende drymael uyt Transiluanien veriaeght wordt. 345

IX. CAP. Hoe de Societeyt uyt Bemen, Hongarijen, Merren-landt, Silesien, ende uyt Riga in Lithauwe verdreuen is. 352

X. CAP. Vande lasteringhen teghen de Societeyt gheduerende haere eerste eeuwe. 355

XI. CAP. Vande vervolghinge der Societeyt inde Nieuwe wereldt, ende voor al in de Oost-Indien. 370.

XII. CAP. Vande vervolghinghen ende martelien der Societeyt in Iaponien. 372

XIII. CAP. Van vele die in Mooren-landt, Arabien, West-Indien, Brasilien, Florida, Mexico en Pataquarien omghebracht zijn. 377

XIV. CAP. Van eenighe Patres, die wreedelijck in Europa, principalijck in Engelandt, omghebracht zijn. 381.

Sinne-beelden.

De Compagnie hondert iaer bevochten. 386

De Societeyt wordt te vergheefs van de benijders bevochten. 388

De Societeyt te vergheefs ghelastert. 390.

Den Nijdt lasterende de Societeyt,

beschaedight syseluen. 392

De Societeyt verblijt haer in teghenspoedt. 394

De Societeyt verlanght nae teghenspoedt. 396

De Societeyt wordt volmaeckt door teghenspoedt. 398

De Societeyt wordt door teghenspoedt ghesuyuert. 400

Verheffinghe der Societeyt door teghenspoedt. 402

De vervolghinghe verciert de Societeyt. 404

De verdiensten der vervolghinghe. 406.

De boeyen en banden strecken de Societeyt tot eere. 408

Kostelijcke doodt der Martelaeren. 410.

Het viifde boeck,
De vereerde Societeyt.

HET I. CAPITEL. Vereeringe der Societeyt, uyt de doorluchtighe heyligheydt van haeren Vader Ignatius, ende haere kinderen door Italien. 412

II. CAP. Den naem van de Societeyt wordt door d'Apostolische daeden van Franciscus Xauerius, ende andere sijne mede-helpers in den Oosten vermeerdert. 429

III. CAP. Van den goeden naem der Societeyt, die inden Suyden, Westen ende Noorden, door Apostolische mannen aldaer verspreydt is. 437

IV. CAP. Den schaerlaecken mantel, daer vele kloecke Martelaers de Societeyt mede bekleet hebben. 450.

V. CAP. Van d'eere die de Societeyt door de mirakelen, ende dierghelijcke wonder-daeden van haere kinders, aenghekomen is. 455

VI. CAP. Vanden roem die de Societeyt door de gheleertheydt ende deughden ghewonnen heeft. 470

VII. CAP. Van't gheluck ende voordeel der ghener die inde Societeyt steruen. 479

VIII. CAP. Van d'eere en goede ionsten, die de Societeyt van verscheyden Pausen, ende Gheestelijcke Princen ontfanghen heeft. 483.

IX. CAP. Van d'eere ende ionsten, die de Societeyt van de wereldtsche Princen ontfanghen heeft. 488

X. CAP. Eenighe ghetuyghenissen ouer d'instellinghe ende handel der Societeyt IESV, ghegheuen. 491

XI. CAP. Ghetuygenissen van Steden, Vniuersiteyten, ende Religieusen van andere Ordens. 495

Sinne-beelden.

Den H. Ignatius ghequetst door het gheschut met eenen steen, wordt onsteken inde liefde Godts. 502

Het langhduerigh vasten van den H. Ignatius. 504

Den Edel-man, die Ignatium 'tvier weerdigh acht, wordt op den seluen dagh verbrandt. 506

Ignatius ghebruyckt Faber, *aliàs* Smidt, tot de bekeeringhe van Xauerius. 508

Ignatius prekende onsteeckt de toehoorders met de Godtlijcke liefde. 510.

Den droom van Xauerius van Indien te bekeeren. 512

Xauerius de wereldt door-reyst hebbende, sterft inden ingangh van China. 514

Den Salighen Borgia verheft sijn ghe-

slacht door de deught. 516

Op het beeldt vanden Salighen Aloysius, die de croon onder de voeten heeft. 518

Den Saligen Stanislaus sterft 'sdaeghs voor de Hemelvaert van Onse L. Vrouwe. 520

De Martelaers van Iaponien, uytverkoren vaeten van victorie. 522

P. Carolus Spinola wordt door een langh-duerigh vier verbrandt. 524

Het seste boeck, De Dvyts-Nederlantsche Societeyt.

HET I. CAPITEL. Hoe de Societeyt eerst inde Nederlanden gekomen ende aengenomen is. 526

II. CAP. Hoe de Societeyt in Duyts-Nederlandt verbreydt is. 534

III. CAP. D'EERSTE BEDEELINGHE. Van den arbeyt ende oeffeningen der Societeyt in Duyts-Nederlandt. 556.

§. I Van den Catechismus, oft Christelijcke leeringhe. 558

§. II. Vande leeghe ende hooghe scholen. 561

§. III. Vande Sodaliteyten ende Onser L. Vrouwen dienst. 563

§. IV. Vande predikatien. 570

§. V. Vande Missien, oft Seyndinghen. 572

§. VI. Van't ghebruyck der H. Sacramenten. 575

§. VII. Vande kerckers, gast-huysen en siecke. 578

§. VIII. Vande peys-makinge. 580

§. IX. Van't ghebruyck der Gheestelijcker Exercitien. 582

§. X. Van verscheyden godtvruchtighe instellinghen. 584

§. XI. Vande besondere hanteringhe met onsen euen-naesten. 586

§. XII. Vande gheschreuen ende uytghegheuen boecken. 588

DE TWEEDE BEDEELINGHE. Vande swaere Missien oft Seyndingen. 591

§. I. Vande Hollandtsche Missie. 591

§. II. Vande Missie nae't legher. 597

§. III. Vande Missie nae de schepen. 607.

§. IV. Vande Missie nae de peste. 615

IV. CAP. Van't ghene de Societeyt in Duyts-Nederlandt gheleden heeft. 619

V. CAP. Van d'eere der Duyts-Nederlandtsche Societeyt, diese door haere doorluchtighe mannen, en verscheyden loffelijcke ghetuyghenissen ontfanghen heeft. 646

Sinne-beelden.

De Hollandtsche Seyndinghe. 686

Het schuylen vande Hollandtsche Seyndinghe. 688

De Seyndinghe nae't legher. 690

Kostelijcken roof uyt de Seyndinghe des leghers. 692

Seyndinghe nae de schepen. 694

Winste vande Seyndinghe op de schepen. 696

De Patres in perijckel van tempeest oft slagh, suyueren de herten van de boots-gesellen door de Biechte. 698

Seyndinghe nae de peste. 700

d'Eerste eeuwe der Societeyt IESV. 702

Herders-spraeck, tusschen Corydon en Tyter, wenschende de Societeyt eeuwighen voorspoedt en gheluck, ouer het menighvuldigh gebruyck der HH. Sacramenten, ende bevechtinghe der 704

ketterijen: diese door de vette weyen, en
woluen-iaght verstaen.

Approbatie.

ICK onderteeckent vinde gheraeden, dat dit boeck ghenoemt *d'Af-beeldinghe van d'eerste eeuvve der Societeyt* IESV, voor desen in't Latijn uytghegaen, en nu in onse Duyts-Nederlandtsche taele ghestelt, magh in't licht komen, mits het dienstigh is, soo tot meerdere kennisse der seluer Societeyt, als tot verwecksel om de goede exempelen van vele Apostolische mannen, die daer in ghemeldt worden, met groote vrucht ende bekeeringhe der sielen, nae te volghen. t'Antwerpen desen 17. December 1640.

Gaspar Estrix, Pleb. & lib. Censor.

Met Priuilegie van sijne Coninghlijcke Maiesteyt, voor den tijdt van neghen iaeren:

Onderteeckent

Steenhuyse.